

AZ ISMERETLEN

FRED J. COOK

FBI

ZRINYI

Fred J. Cook

Az ismeretlen FBI

FRED J. COOK

Az ismeretlen FBI

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ

BUDAPEST 1971

A mű eredeti címe:

THE FBI NOBODY KNOWS

Pyramid Book (The Macmillan Co.) 1964

Pyramid Publications Inc. 444 Madison Avenue,
New York – 10022 USA N. I.

Fordította

GELLÉRT GÁBOR

MÁSODIK KIADÁS

Egy nyomozó beszél

Középtermetű volt a fiatalember, zömök és keménykötésű. Sötét haja egészen rövidre vágva, kerek, sötét a szeme, arca az az élesen körülhatárolt, jellegzetesen amerikai fiús arc, amelyről az embernek szinte gépiesen az jut az eszébe, hogy az illető csakis az FBI* nyomozója lehet. Ez a fiatalember azonban nem akármilyen nyomozó volt, hanem a szó legszorosabb értelmében egyedülálló — a ritkaságok ritkasága, egy valamikori nyomozó, aki hajlandó volt beszélni arról az FBI-ról, amelyet senki nem ismer.

A neve: Jack Levine. Diplomás ügyvéd, elvégezte az FBI kiképző iskoláját, és csaknem egy évig dolgozott a Bureau detroiti irodájában. Tapasztalatai élesen szemben álltak várakozásával. Az az eszménykép csábította oda kezdetben, amely az FBI-ról a közvéleményben él: a becsületes, a törvényeket tisztelni kényszerítő, önzetlen közzolgálat fennkölt ideálja. A valóság azonban fellázította: az FBI voltaképpen maga a kíméletlen önkényuralom, annak az egyetlen embernek a szeszélyeit és elképzeléseit visszatükröző gépezet, aki ennek a gépezetnek a legkisebb csavarját is a kezében tartja. Önkényuralom, amely elhatalmasodott a nyomozók magánéletén, és megszabta minden mozzanatát; önkényuralom, amely fölötte állt annak a törvénynek, amelyet szolgálnia kellett volna; annyira hatalmas s olyan megtámadhatatlan volt ez az önkény, hogy félelmet, sőt időnként rettegést keltett még szenátorokban és a kongresszus tagjaiban is.

Közelebbi tapasztalatai alapján ilyen következtetésekre jutott Jack Levine. 1962. szeptember végének egyik verőfényes napján együtt üldögtünk Greenwich Village valamelyik kis

* FBI — Federal Bureau of Investigation — Szövetségi Nyomozó Iroda.

vendéglőjében. Azt kérdeztem tőle, nem adna-e nekünk átfo-
gó, tömör képet arról, mit érez az FBI-jal szemben?

Kis ideig töprengett.

— Azt hiszem — szólalt meg végül lassan —, hogy akkor
kerülök a legközelebb az igazsághoz, ha azt mondom, hogy a
szerelem, a félelem és a gyűlölet valamilyen keveréke maradt
bennem a kilépés után.

Elmondta, hogy a szervezethez magához még mindig őszin-
tén vonzódik. Csodálja és tiszteli sok kitűnő, egykori nyo-
mozóköllégáját, akivel a szolgálat összehozta. Úgy érzi, hogy
nagyszerű férfiak kivételes csoportját képezik, és büszke arra,
hogy valamikor közéjük tartozott, hogy egy volt közülük. Még
él benne a rajongás is az ideál iránt, aminek egykor az FBI-t
képzelte, a hit, hogy az eszménykép, amely a szolgálatba csalo-
gatta, még valóra válhat. Ilyen szálakból fonódott össze tartós
szeretetének köteléke.

De a félelem és a gyűlölet is élt benne. Közvetlen közlő-
ról és belülről ismerte meg az FBI ellenőrizhetetlen és zabolázha-
tatlan hatalmát. Láta, hogy az FBI, ha akarja — és akarta —,
annak a telefonját hallgatja le, aki éppen eszébe jut; félreért-
hetetlen jeleit észlelte, hogy az övét is lehallgatják, s ez kíno-
san érintette, de aztán megszokta.

Tapasztalta az FBI csöndes bosszúját, amikor becsapták az
orra előtt az ajtót olyan helyeken, ahol előzőleg állást ígértek
neki. Tapasztalta, hogy egykori munkatársai, sőt olyanok is,
akik már nem dolgoztak a Bureau-ban, a szó szoros értelmé-
ben menekültek előle, mint valami pestises elől, féltek attól,
hogy meglátja őket valaki az ő társaságában s ez a kapcsolat
megtorló gyűlöletet hozhat rájuk, annak a férfinak a megtorló
gyűlöletét, aki egyedül számít — J. Edgar Hooverét, az FBI
igazgatóját, akit az amerikai milliók túlnyomó többségének
szemében szeplőtlenül ragyogó dicsfény övez.

Ez a széles körben elterjedt és ésszerűtlen eszményítés, az
emberfőlötti embernek ez a mítosza, amelyet a demokratikus
amerikaiak meggondolatlanul elfogadtak, ez zavarta legin-
kább az ifjú Jack Levine-t.

— A legmesszebbmenőig tisztelem az FBI-t — mondta —,
legalábbis azt a fajta szervezetet, amely lehetne, de — elis-
merve a múltban végzett nagyszerű munkáját — gyűlölöm azt
a tevékenységet, amelyet Hoover ma folytat.

Már kifejtette kiábrándulásának okait, hosszas elmefuttatásokat vetett papírra a hibákról, amelyeket az FBI-on belül felfedezett, és mindezt eljuttatta a Hoover főnökeinek titulált emberekhez az igazságügyminisztériumba. Folyóiratok cikkeiben és rádió-interjúkban rá-ráirányította a közvélemény figyelmét a témára, hogy milyen szerepet játszik az amerikai demokráciában az FBI és mekkora a hatalma. Abban reménykedett, hogy őszintesége majd másokat is szóra bátorít. Reményében azonban jórészt csalatkozott; jórészt, de mégsem teljesen. Még az ellenséges politikai légkörben, még ebben a Dávid—Góliát harcban, amely inkább nézőket vonz, mint harcos társakat toboroz, még ebben sem maradt teljesen magára. Kapott némi támogatást. Részben az a tény adott neki erőt, hogy vádjai java részét senki határozottan meg nem cáfolta. Minthogy pedig ez történt, közérdekűnek látszik Jack Levine történetének részleteit közelebbről szemügyre venni.

1.

Korán kezdődött a kiábrándulás. Jack Levine egyike volt annak a negyvenegy FBI-nyomozónak, akik 1960-ban végezték második évfolyamukat. Szeptember közepén kezdődött a kiképzés. Jószerével a háromhónapos program első percétől, mesélte később Levine, „szélsőjobboldali propagandával tömték meg alaposan” a hallgatókat. Majd így folytatta: „A propagandát a résztvevők magának az igazságnak, illetve bizalmas értesüléseknek tekintették, és pedig azért, mert az FBI tisztségviselőinek, tehát olyan embereknek a szájából hallották őket, akikről feltételezték, hogy hivataluknál fogva minden tény ismerői. Meg vagyok győződve róla, hogy ez az indoktrináció nem egyszerűen a Bureau tagjainak egyéni véleményét, hanem ennél többet tükröz. Szerintem magának a Bureau-nak az álláspontját ismertük meg, amelyet azonban nem szabad vagy legalábbis nem illik ekként terjeszteni.¹

Levine-nek alapos oka volt ezt feltételezni, hiszen október elején külön meg is kérdezte efelől a tanfolyamuk felelős tanácsadóját. A később történtek fényében különleges jelentőséget kapott a válasza, amelyet Levine kérdésére adott. „Le-

szögezte — írta Levine —, hogy a Bureau tisztségviselőjének bármely megjegyzése, amelyet kiképzésünk során tett, összhangban áll a Bureau gondolkozásmódjával vagy politikájával s aki ezt másképp gondolja, az naiv.”

A józan elgondolásnak ez a hivatalos megerősítése különös fontosságot kap, ha tekintetbe vesszük Levine listáját azokról a szélsőjobboldali tanokról, amelyeket ismételten hirdetni halott. Egy alkalommal a Bureau egyik tagja, gúnyolódván afölött a javaslat fölött, hogy Nemzeti Bűnügyi Bizottságot kellené szervezni, egy kézbe összpontosítani a nagystílű bűnözés elleni harcot, Levine szerint a következő kijelentést tette: ez a javaslat azoknak a Harvardból és Yale-ből eleresztett értelmiség-utánpótlásnak az eszmeszüleménye, akik azt képzelik magukról, hogy többet tudnak a bűnözésről meg a büntető törvénykezésről, mint maga az Igazgató. Megjegyezte továbbá, hogy jobban hasznosíthatnák energiájukat ezek az emberek, ha tennének valamit a kommunisták ellen, ahelyett, hogy iskolákban tanítanak. Azt is hozzáfűzte, hogy „azoknak ott a harvardi tantermekben annyi a kommunistájuk, hogy egy gombostűt nem lehet leejteni közöttük”.

Egy másik alkalommal az egyik Bureau-alkalmazott azt mondta: „Igen szerencsés dolog, hogy Adlai Stevensont nem jelölte elnöknek a Demokrata Párt. Ha ugyanis — fejtegette — Stevensonból valaha is elnök lesz, a Bureau a biztonság problémáit illetően ingatag helyzetbe jut, mert Stevenson legközelebbi tanácsadói és támogatói kommunisták, kommunista szimpatizánsok és álértelmiségi radikálisok.” Arról is beszélt, hogy a Stevenson-féle „tökfejeket” milyen könnyen átejtik a kommunisták.

Világos, a kommunisták mindenütt ott voltak, összeesküdtek a Bureau jó munkájának aláásására. Az egyik novemberi kiképző napon a polgárjogokról tartott előadást a Bureau egyik tisztviselője, amikor is ünnepélyesen közölte a nyomozó-jelöltekkel, hogy a Nemzeti Szövetség a Színesbőrűek Haladásáért a kommunisták harci csoportja. Egy másik órán az előadó Bureau-tisztviselő egy sor liberális szervezetet bélyegzett kommunistának — mint például az NAACP-t* és az Amerikai Polgári Szabadságjogok Unióját, amely — mondta — több

* Nemzetközi Szövetség a Színesbőrűek Haladásáért.

alkalommal próbálta zavarba hozni és hitelétől megfosztani a Bureau-t. Ismét más alkalommal a Bureau kutató-részlegének a vezetője a sajtó és a közéleti kapcsolatok vitája során az elrettentő kommunista összeesküvés és uralom leírását újabb adalékkal gazdagította. Az ország sok vezető lapját, mondta, elárasztották a kommunisták, és a kommunista szimpatizánsok. Levine erről így írt: „Megemlítette többek között a *Washington Post*-ot, a *Denver Post*-ot és a *St. Louis Post-Dispatch*-ot. Megállapította, hogy ezek az újságok a Bureau ellenségei, és sokszor támadják az Igazgatót, meg a Bureau-t az ország biztonságával kapcsolatos programja miatt. Megállapította, hogy ezek a lapok súlyos kárt okoznak az államnak s az Igazgatónak azzal, hogy a kommunisták ügyét támogatják.”

Ha már itt tartunk, azt is megfigyelheti az ember, hogyan funkcionál ez a jellegzetesen rendőr-agyban fogant ideológia, és lesz az igazgató ügye meg a haza ügye elkerülhetetlenül egy és ugyanaz. Minden liberális érzés, minden véleményeltérés, minden bírálat, amely a Bureau-t vagy igazgatóját éri, automatikusan kommunisták vagy árulók műve. S ez a magatartás nem csupán a polgári szabadságjogok fölött őrködő szervezeteket meg az újságokat, hanem az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságát is érintette. A Legfelsőbb Bíróságot illetően ismételten elhangzott bíráló megjegyzések megvilágították, hogy a Bureau a John Birch Society* Robert Welchének álláspontját üdvözli.

1960 szeptemberében az egyik Bureau-tisztviselő azt fejtette a tanfolyamon, hogy „egyre erősödik a közhangulat, amely a legfőbb bírónak, Earl Warrennek és a Legfelsőbb Bíróság jónéhány más tagjának a felelősségrevonását sürgeti”. Levine ezt írja: „Az illető kifejtette, hogy az Igazgató nagyon rokonszenvezik ezzel a mozgalommal, és úgy érzi, hogy az országnak sokkal jobb lenne a közérzete a Bíróságon dolgozó kommunista szimpatizánsok nélkül.”

Nem ez volt az egyetlen Robert Welch-szerű kijelentés, amely a tanfolyamon elhangzott. 1960. szeptember végétől december végéig „számos becsmérő és szidalmazó kijelentéssel támadták a Legfelsőbb Bíróság gondolkodásmódját és becsületességét” — írta Levine. Egy alkalommal az egyik Bureau-

* Szélsőjobboldali politikai társaság.

tisztviselő megszakította az órát, és közölte a hallgatókkal, hogy egy férfit, akit az egyik bíróság döntése helyezett szabdlábra, megint letartóztattak, mert ismét megerőszakolt egy nőt. „Hozzáfűzte, hogy ez az eset is a Legfelsőbb Bíróság hülyeségét bizonyítja, és hogy ideje volna felelősségre vonni ezeket az embereket.”

E számtalanszor elismételt tételnek jelentős hatása volt. Egyetlen nyomozó sem kételkedett abban, hogy ezek a kijelentések az igazgató és a Bureau véleményét tükrözik. Legtöbbjüknek eleve „meglehetősen konzervatív” nézetei voltak. Erősen befolyásolta őket a kép, amely az FBI-ról élt bennük, meg a szervezet tekintélye is, és ösztönszerűen fölnéztek oktatóikra, akiket az FBI jelölt ki számukra. Magától értetődőnek tartották, hogy ezek az emberek nem adnának ilyen szélsőségesen bíráló formában kifejezést érzéseiknek, ha nem volna alapos bizonyíték a kezükben. És bár néhány szkeptikus akadt, a túlnyomó többséggel kétségtelenül könnyű volt elfogadtatni az effajta tanokat.

2.

A New York és a New York Post nevelte Jack Levine-nek, akivel éppen legutóbb fedeztették föl, hogy lapja végtelenül gyanús sajtóorgánium, a nyomozókba plántált jobboldali tanok mellett az FBI egy másik ízetlensége is szemet szúrt — istenének, J. Edgar Hoovernek diktátori szerepe. Az új nyomozók egykettőre megtanulták, hogy a Bureau berkeiben Hoover legjelentéktelenebb szeszélye is a világmindenség legfőbb törvénye. Megismerkedtek a nyomorult, szolgai rettegéssel, amelyet nemcsak a nagy férfiú egy-egy homlokráncolása, hanem ennek pusztja lehetősége is kiválthatott. Már a kezdet kezdetén, technikai kiképzésük — ujjlenyomatok vétele, bizonyítékok beszerzése — közben, az új nyomozókat szinte szüntelenül tájékoztatták arról, mit szeret s mit nem sorsuk ura, és hogy milyen lépések szükségesek e szigorú, de magasztos hatalom kiengesztelésére.

Levine elmondta, hogy a kiképzés első heteiben „felszólítják az új nyomozókat J. Edgar Hoover A csalárdság mestere

és Don Whitehead Az FBI-story című könyvének megvásárlására". Ugyancsak felszólítást kaptak: írják meg véleményüket a két kötetről. Ezt az ember szellemi edzésnek is tekintette mindaddig, amíg meg nem tudta, mi következik ezután. November második felében a tanfolyam tanácsadója közölte a hallgatókkal, hogy „az Igazgató hajlandó személyes dedikációjával ellátni a két könyv keménykötésű példányainak egyikét azok számára, akik személyes emlékként vagy barátaiknak, illetve rokonaiknak szánt ajándékként óhajtják azt megvásárolni.” Aztán listát körözött, hogy a jelentkezők ráír hassák nevüket.

Levine nem jelentkezett, mire másnap a tanfolyam mindkét FBI-tanácsadója felkereste. Közölték, hogy ő az egyetlen új nyomozó, aki az Igazgató egyik kötetét sem rendelte meg.

— Azt mondtam nekik — emlékezik Levine —, hogy a két könyv irodalmilag olyan silány, hogy sem barátaim, sem családtagjaim szellemi érzékenységét nem akarom sérteni velük.

Vitathatatlan, hogy nem ez volt a helyes magatartás egy derék, zöldfülű FBI-nyomozójelölt részéről, aki szeretett volna előrejutni. A két tanácsadó elképedt, Levine azonban felvilágosította őket, hogy olvasta már mind a két könyvet, és alaposan megismerte belőlük a kommunista veszélyt. Ám az a kettő még mindig aggódott. Hangsúlyozták, hogy a listát „az Igazgató személyesen tanulmányozza, és kíváncsi azoknak a nyomozóknak a nevére, akik egyik kötetet sem veszik meg”. De Levine sehogysen állt kötélnek; nem vesz, és kész.

Még személyesebb jellegű témáknál az új nyomozók egyre csak azt hallották, hogy életmódjukat azoknak a követelményeknek megfelelően kell formálniuk, amelyeket főnökük, Hoover szab meg. Hoover több helyettese közül az első a Bureau káderpolitikájáról tartott órát azért szakította meg, hogy közölje: az előző, 1960-as tanfolyam egyik nő hallgatóját éppen elbocsátották, mert a Bureau egyik tisztviselője a felesége nélkül látta egy washingtoni lokálban. Kiderült, hogy az illető két kollégájával és ezek partnernőivel járt ott, de ez nem volt melegség. Az efféle magatartás, szólt a magyarázat, „nem fér össze az Igazgató erkölcsi normáival” s így az új nyomozók előtt „jó példaként” emlegették az esetet azzal kapcsolatban, hogy a „Bureau milyen nagy súlyt helyez nyomozóinak életmódjára”.

A kiképzés egész időszakát — mesélte Levine — elcsúfították a helytelen magatartásról szóló elrettentő példák folytonos emlegetésével, avagy egy-egy megtörtént esettel, amely aztán jól az emlékezetébe véste az embereknek, milyen körültekintéssel kell eljárniok, ha — szándékuktól teljesen függetlenül is — nem akarnak valami halálos bűnt elkövetni. Az egyik felhozott példa, emlékezett Levine, az egyik helyettes igazgató esete volt, akinek 1960 decemberében meg kellett válnia állásától. Két közvetlen munkatársa, két felügyelő pedig szigorú fegyelmi büntetést kapott. Bűnük: rossz ítélőképesség, mert pattanásos arcú tisztviselőt alkalmaztak a nyilvántartóban.

Levine osztályában néhány ártalmatlan vétség — ha egyáltalán annak tekinthető — egész bűnhalmazzá dagadt, amelynek elbocsátást kellett volna eredményeznie. Novemberben Levine egyik osztálytársát, bizonyos James Sturgis nevű nyomozót súlyosan megbírálták az osztály tanácsadói, mert egy „Playboy”-t vásárolt. A két tanácsadó óva intette Sturgist, „nehogy ilyesmi még egyszer a Bureau tisztségviselőinek a tudomására jusson, mert akkor röpül, az Igazgató ugyanis a hasonló képes folyóiratok olvasóit torz erkölcsű egyéneknek tekinti”. Ugyanennek a hónapnak a végén a tanácsadók átkutatták Levine és egy John McDowell nevű nyomozó szállását. Találtak egy félig üres skót whiskys üveget. Effajta bódító ital birtoklása, tájékoztatták őket, súlyos és megbocsáthatatlan bűn. A felfedezés, mondták, komoly kétségeket ébresztett a tanácsadókban az iránt, vajon a két hallgató alkalmas-e FBI nyomozónak, és Levine-től, rábeszélő hangsúllyal, ismételten megkérdezték, nem óhajt-e kilépni. Levine azonban ragaszkodott elhatározásához. Minthogy pedig jó képességű fiú volt, bár kissé konok és nehezen kezelhető, kihúzta a kiképzés végéig.

A vizsga napjának közeledtével új örület körvonalai bontakoztak ki az osztályban. November végén, néhány nappal a kiképzés befejezése előtt, az egyik új nyomozó lépett a katedrára, és azt javasolta, hogy a hallgatók egyénenként forduljanak levélben az igazgatóhoz, megköszönvén előlegezett bizalmát, és hangsúlyozván, milyen hasznos volt számukra a kiképzés. A javaslattevő nyomozó, akit később megkérdeztek a történetekről, elmondta, hogy az osztály tanácsadóinak ösztökélésére történt az egész. A hallgatók egy része ezután a tanácsadókat

faggatta. „Leszögezték — írta később Levine —, hogy amennyiben az Igazgató nem kap a hallgatóktól hízelgő sorokat, ezt a Bureau-val szemben tanúsított közöny, továbbá a hűtlenség és a nem kielégítő odaadás jelének tekinti. Elmondták továbbá, hogy felettébb nehéz előlépni vagy fizetésemelést kapni a Bureau-ban, anélkül, hogy az ember sok-sok levelet írjon az Igazgatónak. John Malone igazgatóhelyettes, a vizsgát követő díszebéd ünnepi szónoka, igen hosszasan foglalkozott azzal, hogy milyen fontosak az Igazgatónak küldendő írásos szerencsekívánatok és hajbókoló levelek születésnapja, hivatalbalépésének, valamint annak a napnak az évfordulója alkalmából, amikor a Kongresszus elfogadta a Bureau költségvetését.”

Mindez a megfelelő hódolat kinyilvánítására irányuló kioktatás azonban elhalványult Levine emlékezetében azok mellett a részletesen kidolgozott előkészületek mellett, amelyeket azért tettek, hogy a végzős osztályt bemutassák Hoovernek. A háromhónapos kiképzés eme csúcspontja csupán egyszerű bemutatkozásból s egy kézfogásból állt. De ez a bemutatkozás s ez a kézfogás olyan elsőrendű fontosságú eseményt jelentett, hogy a zavartalan lefolyásához szükséges gondos előkészületeket már hetekkel előbb meg kellett kezdeni. Még igen messze volt a „H-Day”*, de az osztály tanácsadói már vizsla szemmel méregették a hallgatókat és a rosszul vagy rövidre nyírt hajúakat figyelmeztették, hogy növezzék rendesre hajzatukat, „mert az igazgató a rövidre vágott haját az éretlenség jelének tekinti”.

Amikor pedig a rettegett nap immár a küszöbön állt, nyolc órás próbákat élt meg az osztály, biztosítékként annak, hogy semmiféle otrombaság ne ronthassa el a fenséges kézfogás pillanatát. A Bureau egyik tisztviselője, aki kívülről-belülről ismerte az Igazgató irodáját, külön órát adott, térképekkel és helyrajzi szemléltető eszközökkel felszerelve. Mindez az aprólékos tájékoztatás pedig, magyarázták, azért kell, mert a múltban tragikus közjátékok történtek, amelyeknek során egynémely új nyomozó nem a kijelölt ajtón át lépett be vagy távozott, minek következtében íróasztalokba botlottak avagy átestek egy-egy küszöbön. S e képtelen események „mind az

* Hoover Day — Hoover-nap. — A ford.

Igazgató jelenlétében" játszódtak le, minthogy pedig így történt, „az illetők nem kaptak végbizonyítványt”.

Miután így az Igazgató irodájának berendezését tisztázták, következett az óra arról, milyen legyen az új nyomozó külleme a nagy esemény napján. Közölték, hogy a találkozás előtt kerülendő a dohányzás, mert „az Igazgató nem kedveli a dohányszagot”. Vegyenek sötét ruhát, a szivarzsebben összehajtogatott zsebkendővel. Ingük keményített kézelős, fehér ing legyen. Nyakkendőjüket is szabják az Igazgató ízléséhez, és ugyanezt a konzervatív ízlést tükrözze a zoknijuk is.

Miután ezen az öltözködési eligazításon is túlestek, nagyság szerinti sorakozó következett, és húsz perces bevezető a kézfogás művészetében. Külön zsebkendőt vigyenek magukkal. Hangzott a felhívás, s mielőtt az Igazgató szobájába lépnének, töröljék bele a tenyerüket. Erre jó lesz különösen ügyelni, mivel „az Igazgató bizalmatlan a nyirkos tenyerűekkel szemben; az a véleménye, hogy a nyirkos tenyér gyenge jellemre vall”. Mielőtt a zsebkendőtrükköt kitalálták, hozták tudomásukra az előadók, „számos új nyomozót elbocsátottak, mert nyirkos volt a tenyere, amikor kezet fogott az Igazgatóval”.

Ezután hosszú próba következett. Az egyik tanácsadó játszotta Hoovert. Az osztály zsebkendőt lengetve sorba állt, kiki odalépett hozzá, s kezet szorított vele. A másik tanácsadó a jelöltek háta mögött állt, és figyelte, ki hogyan viselkedik izgalmában. Számtalanszor elpróbálták a jelenetet. A két tanácsadó minden egyes próba után megbírált mindenkit s aztán kezdődött előlről az egész. Zsebkendőlengetés, eléjelépés, kézfogás, mindaddig, amíg — akárcsak Hollywoodban egy sokmillió dolláros film legfontosabb jelenetének forgatásánál — tökéletesen felkészülteknek nem látszottak az előttük álló megpróbáltatásra.

Másnap reggel, ahogy az osztály összegyűlt, mindenkinek szinte nagyítóval vizsgálták még a ruházatát. Az egyik hallgatót kiküldték új zoknit venni, mert, bár a lábán levő is általában konzervatívnak volt tekinthető, az Igazgató kényes ízléséhez mérten, mégis kissé rikított.

Mihelyt visszatért és új zoknijával beállt a sorba, jónéhány újabb próba következett a megfelelő odalépéssel és kézfogással. Végre, úgy ítéltetvén, hogy első nemes próbatételükre ké-

szen állnak, az osztályt fölvezették az igazságügyminisztérium ötödik emeletére, J. Edgar Hoover belső szentélyéhez.

Az Igazgató irodájához egy szomszédos irodán át vitt az út. Itt, az utolsó pillanatban az új nyomozók még töröltek egyet a tenyerükön, nyeltek egyet, és beléptek. Egyenként az Igazgató elé járultak, bemutatkoztak, és kezet ráztak vele. Aztán hátra arc, és vissza Hoover főfogadóján át. Óramű pontossággal bonyolódott minden, egy szerencsétlen hallgató kivételével, aki érthető idegességében azt is hozzáadogta a bemutatkozási ceremóniához, hogy „igazán örülök, hogy megismerkedtünk”. Az osztálytanácsadók a legrosszabbtól tartottak, nevezetesen, hogy tüstént beadatják az illetővel a lemondás iránti kérelmét, de a balkezes fickó szerencséjére e napon jó volt a hangulat. bocsánatot nyert főbenjáró bűnéért, megúsza azzal, hogy néhány tisztségviselő alaposan letolta.

Így festettek Jack Levine első napjai az FBI-nál. Feljegyzésében, amelyet később Herbert J. Miller igazságügyminiszter-helyettesnek készített, ezeket írta:

„Tudom jól, hogy a fentebb leírt esemény nevettető óvodai burleszknek tűnhet bárki szemében. De én semmit el nem túloztam. Ha valamit tettem, akkor inkább tompítottam a nevetségességén. Mert nem óvodáról volt szó, hanem javarészt olyan jogvégzett, 25 éven felüli fiatalemberek csoportjáról, amellyel az volt a cél, hogy tagjai rövid időn belül a Szövetségi Kormány erőszakszervezetének tisztjei legyenek. A Bureau tisztjei sem tréfából készítettek fel bennünket hosszú órákon át arra a találkozóra. Az a nyomasztó terror, amelyet ezek a tiszték az eseményt megelőzően ránk gyakoroltak, a félelem, amely belőlük áradt, félreérthetetlenül bizonyítja és megvilágítja, milyen rettegést plántál az Igazgató és a Bureau saját beosztottjaiba, s ez kulcs a Bureau megértéséhez.”

Mi az oka annak, hogy önmagukat becsülő és általában magasabb képzettséggel rendelkező férfiak megengeedik, hogy éretlen kölykök módján bánjanak velük? Miért fogadják el az efféle zsarnokoskodást, amely a zoknijuk színétől a hajuk hosszaiig mindent megszab nekik?

Jack Levine válaszai sok mindent megmagyaráznak, olyasmit is, ami különben megmagyarázhatatlannak tetszenék. Azt már a kiképzési program legelején látja a legtöbb hallgató (az igazság az, hogy ezt rendszerint őszintén közlik is velük kiképzőik), hogy az FBI voltaképpen tudathasadást követel. Ott a Bureau — a Hoover uralma alatt álló központ, amely legkisebb biccentésére is érzékenyen reagál —, és ott van az ötvenöt vidéki osztály, amelyet stratégiai terv szerint szórtak szét az ország területén. A Bureau ideológiai agymosása, vénlányos előítéletei a dohányzással, a Playboy-olvasással vagy azzal kapcsolatban, hogy kinek milyen a hajviselete, voltaképpen bosszantó gyarlóságok, amelyekkel a kiképzés ideje alatt vagy Washington közelében, ahol a Férfiú mogorva tekintete közvetlenül rájuk eshet, a nyomozóknak számolniuk kell. De ha egyszer kijutnak innen, akkor majd rájönnek, hogy a dolgok másként festenek.

„S ez — mondja Jack Levine — alapjában véve igaz. Ha az ember elkap egy jó vidéki osztályt, jó főnökkkel és jó felügyelővel — és nem egy ilyen hely akad —, akkor egész kellemes lehet az élete. Erős bajtársi érzés fejlődik ki a nyomozók között; elég jól képzett fickók, és rettentően büszkék arra, hogy azok, akik — FBI-nyomozók. Odakinn, ha ilyen az ember környezete, és egyszerűen elfogadja a dolgokat, ahogy vannak, nem töri a fejét némely ügyeken, amelyeket lát, amelyekkel dolga akad, és nem érdeklik a következményeik sem, akkor nagyon jó az élete. Ez a magyarázata annak, hogy sok jóra való fiatalember szolgál.”

Ez a „jó élet” azonban fölöttébb ingoványos és bizonytalan talajra épült, arra, vajon sikeresen vívja-e meg a felszín alatt gyilkos csatáját az illető vidéki osztály a Bureau-val? A burkolt sikert pedig csakis Washington agyafúrt átejtése jelent-

heti, amely, még ha a legjobban sikerül, akkor sem sikerülhet maradéktalanul.

A kiképzés idején Levine osztályának nyomozó-jelöltjei nem-egyszer értesültek a bürokrácia eme alapvető tényéről. Az órák közti szünetekben, amikor Bureau-tiszt nem volt a láthatáron, a két tanácsadó figyelmeztette is az osztályt, hogy „ezek ellen-ségeink, és eszükbe ne jusson együttműködni velük itt, vagy ha valahová vidékre kerülnek. A legnagyobb veszély — magyarázták — egy vidéki osztályvezető, egy felügyelő, vagy egy nyomozó számára az a másik nyomozó, aki naiv módon gondolkozik a Bureau és a nyomozók viszonyáról”.

„Értésünkre adták továbbá azt is — írta Levine a Millernek küldött feljegyzésében —, hogy a Bureau és a vidéki osztályok az állandó házasságtörés állapotában éltek egymással kezdettől fogva, s hogy azóta már régen el is váltak. Leszögezték, hogy a Bureau-nak fogalma sincs, mi történik vidéki osztályain, és csak bajt okozna, ha megtudná egyszer az igazat.

Nemegyszer hangzott el a szájukból, hogy a Bureau nyomozói nem ismernek veszélyesebb dolgot, mint azt, ha egy gyermekded gondolkodású társuk azáltal, hogy a fegyelemből fakadó ürügyek alapján együttműködik a Bureau-val, bajba ke-veri főnökét, felügyelőjét és társait egyaránt. Mert — magyarázták —, a Bureau fegyelme nem egyéni fegyelem s ha egy vidéki osztályon valaki megüti a bokáját, akkor az ott mindenkinnek fáj. Kijelentették továbbá, hogy e szigorúan magán-jellegű tájékoztatást minden Bureau-nyomozó tapasztalt elő-döktől kapja.”

Levine szerint „az Igazgató önkényes, túlzó, maximalista politikája” olyan helyzetet teremtett, amelyben a nyomozókat semmiségekért alázták meg és büntették. Így aztán óhatatlanul arra került a sor, hogy a vidéki osztályok inkább a kibúvókra és az önvédelemre összpontosították figyelmüket, és időnként inkább az ellenőrzés kijátszásával, semmint a munkával és az azzal járó kockázatokkal törődtek. Az önbiztosítás fontosságát jelzi az a gyorsaság is, amellyel a legfrissebb rémtörténetek a Bureau minden zugát rövid napok alatt Bostontól Honoluluig, Butte-től San Juanig bejárták.

Amikor Levine a detroiti irodába belépett, az még mindig a legutóbbi felfordulás megrázkódtatását sínylette. Mesélték, hogy 1959-ben az egyik öntudatos detroiti nyomozó Washing-

tonba ment arra a rendszeresített kéthetes fejtágítóra, amely minden nyomozó számára kötelező. S itt elfecsegte, hogy a vidéki osztályokon hamisan vezetik az időnyilvántartást, de a kiszállási kartonokat is. A Bureau-nyomozók persze tüstént lecsaptak Detroitra; dolguk végeztével a vezetőt meg felügyelőit lefokozták és áthelyezték. A túlbuzgó nyomozónak pedig, aki az egész ügyet fölkaparta, a sors iróniájaként, felmondtak.

1961 januárjában egy másik detroiti nyomozó tért vissza a washingtoni fejtágítóról egy óriási történettel. A szokásos évi felülvizsgálat alkalmával a központ egyik tisztviselője azt találta mondani az Ellenőrzési Osztályon, hogy néha nincs elegendő munkája. Az illető osztályának helyettes igazgatóját lemondatták, és néhány felügyelő súlyos fegyelmit kapott.

Az ilyen balesetek az FBI vidéki irodáit állandó feszültségben tartották, de morális hatásuk viszonylag csekély volt ahhoz a kárhoz képest, amelyet a Szöcskének becézett Nelson H. Gibbons nevű nyomozó esete okozott. Gibbons New York állam lovas katonája volt öt éven át, amíg 1955-ben át nem lépett a Bureau-ba. Hőstette, amelynek során földerített egy kémkedési ügyet, az FBI élő legendájává varázsolta, és kiváló nyomozómunkájáról, amely toronymagasan felülmúlta a kötelességszerűt, a kezdeményezőkéesség és odaadás legékesebb példájaként beszéltek szüntelenül a kiképző tanfolyamok hallgatói előtt.

Gibbons a detroiti irodában dolgozott, amikor egy nő, aki Kanada felől lépett az országba, gyanút keltett a Bevándorlási Hivatal egyik munkatársában. Úgy látszott, hogy az illető amerikai állampolgár. Több mint 20 évvel a történetek előtt született egy városkában, amely akkoriban Detroit peremén terült el. A tisztviselő akkor kezdett gyanakodni, amikor beszélgetésük során rájött, hogy a nőnek a jelek szerint fogalma sincs, hogy a város már nem létezik; régóta beolvadt Detroitba. A gyanakvó tisztviselő, más eljárásra nem lévén alapja, futni engedte a nőt, de gondosan följegyezte kocsijának a rendszámát, a nevét s a várost, ahová távozott. Majd értesítette az FBI-t.

Gibbons detroiti felettesei eleinte nem fordítottak túlzott figyelmet a jelentésre. De Gibbons, miután a Bevándorlási Hivatal tisztviselőjét kifaggatta, úgy találta, mégis rendjén, hogy valaki saját szülővárosának eltűnéséről ne tudjon. Saját

szakállára nyomozott, és apránként összeszedte a bizonyítékokat, amelyek a kémnő letartóztatásához vezettek. Kiderült, hogy a nő valóban abban a városkában született, de még csecsemőkorában visszavitték Oroszországba. Ott nevelkedett s a szovjet titkosszolgálat felismerve, hogy amerikai állampolgársága kitűnő lehetőséget rejt magában, alapos kém-kiképzésben részesítette. Arról a tényről azonban megfélemedeztek, hogy szülővárosát azóta a gomba módra terjeszkedő Detroit nevű metropolis felfalta. De ha Gibbons, a Szöcske, nem ilyen szorgalmas, erre a hibára senki nem jön rá.

Az ember azt várná, hogy az ilyen kémtörténet hőseit az FBI-bürokrácia piszlicsárá hibakeresése már nem érinti. A továbbiak azonban, amelyek Szöcskével történtek, arra vallanak, hogy mint minden bürokráciában, ebben is a lényegtelen elnyomja és háttérbe szorítja a lényegest. 1960 végén Gibbons orvosi felülvizsgálatra ment. A néhai ökölvívó és baseball-játékos persze minden próbát kiállt. A légierő egyik orvosa vizsgálta, és megállapította, hogy testsúlya is megfelelő. Amikor azonban a detroiti irodától visszakapta a leletet elolvasásra azzal, hogy ha tartalmával és orvosi javaslataival egyetért, aláírva juttassa azt nekik vissza, a testsúlyára vonatkozó orvosi megjegyzést valaki törölte, és utasította: öt fontot adjon le. Történetesen Hoover és a Bureau ekkoriban éppen felettébb súlyérzékeny időszakát élte.

Gibbons mérges lett, és fellázadt az ellen, hogy a Bureau-ban bárki is okosabb orvos lehessen, mint maga az orvos, és nem írta alá a levelet. Megfenyegették, hogy függelemsértésért eljárást indítottak ellene. A fenyegetés hatása alatt ügyvédhez fordult. „Indiszkreciójáért” magatartását „ki nem elégítőnek” bélyegezték, és áthelyezték az Alabama állam-beli Mobile-ba. Áthelyezési papírjain, amelyekbe sikerült valahogyan beletekintenie, azt olvashatta, hogy három hónap múlva hajóra kell rakni és ismét tovább küldeni Oklahoma Citybe, a kegyvesztett nyomozók közismert, különleges purgatóriumába. Amikor Oklahoma Cityben szolgálattételre jelentkezett — szól Gibbons későbbi vádja —, az osztályvezető ezzel fogadta: „gyomorfekélyt fogok okozni magának”.

Ettől kezdve Gibbons és a Bureau kapcsolata rohamosan romlott. Egyszer felutazott Washingtonba, hátha beszélhet Hooverrel. Három hét állt rendelkezésére, de sajnos, a Bureau

szerint ez idő alatt Hoover minden perce foglalt volt, és képtelen volt fogadni őt. Vádra vád halmozódott Szöcske ellen. Kilenc hétből hétre egyhuzamban felfüggesztették, persze fizetés nélkül. Fél esztendő alatt ötször helyezték át fegyelmi úton, amiből kiviláglik, hogy kiszámított üldözési kampányról volt szó azzal a céllal, hogy rákényszerítsék a lemondásra. Gibbons ügye cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy egy szovjet kém leleplezése sokkal kevesebbet nyom a latban, mint öt fontnyi hús, azaz a Bureau határozatának szentsége.²

Az ilyen közjáték hatására az érintettek még sokkal jobban kerültek minden zűrt és felelősségrevonást. Ha valaki tudja, hogy a legkisebb botlásért is szigorúan megfegyelmezik, esetleg el is távolítják a szolgálatból, igyekeznek elkerülni bármilyen lépést, ami bajba keverheti. Az FBI életének eme alapvető ténye rövid néhány hónap alatt, hogy átlépte a detroiti osztály küszöbét, mélyen beleivódott Jack Levine lelkébe.

1961 júliusában éppen a Bureau kocsjában ült három társával, amikor egy bankrablás hírért sugározta a kocszi készüléke. A bank ott volt a közelükben, éppen abba az irányba haladtak. Levine elképedésére azonban a nyomozó, aki a kocsit vezette, ahelyett, hogy a legnagyobb sebességgel a színhely felé robogott volna, fordított a kocsin, és a lehető legnagyobb sietéssel az ellenkező irányba rohant. Levine a maga újdonsült ártatlanságával erősködött, hogy siessének igenis a bankhoz, társai azonban értésére adták, hogy ez nevetséges és kockázatos vállalkozás volna részükről.

Néhány éve történt — mesélték —, hogy az egyik vidéki osztály valamelyik nyomozója egy bankrablás színhelyére rohant, és balszerencséjére elsőnek ért oda. Ilyenkor ui. automatikusan az első odaérkező FBI-nyomozó lesz az ügy felelős vezetője. Ezúttal a második és a harmadik ember olyan szerencsétlenül kezelte a felkutatott ujjlenyomatokat, hogy a laboratórium képtelen volt azonosítani őket. Az illetőket ugyan szigorúan megbüntették, de — s ez itt az érdekes — az első ember, aki mitsem tehetett a hanyagságról, ugyanolyan súlyos büntetést kapott, mert elvileg ő volt a főnök, tehát a felelős minde nért.

A tanulság — hangoztatták Levine társai —, világos. Nincs a Bureau-ban egyetlen tapasztalt nyomozó sem, aki ha teheti, el ne kerülné a kockázatát annak, hogy pötty kerüljön a nyil-

vántartó lapjára, mert tapintatlanul elsőnek érkezett egy bankrablás színhelyére. E magatartás — írta meg később Levine —, a következőket tükrözte: „A hiba elkövetésének lehetősége és a gyászos következmények vállalása nem érte meg a bankrabló esetleges lebuktatásával járó sikert. A Bureau elvárja a tettes kézrekerítését, de ebben semmi különösebb elismerésre méltó ténytet nem lát.” A fenti eset tehát, a nyomozók szerint, csupán egy igen kockázatos vállalkozásba bonyolította volna őket, amin csak veszteni lehet.

4.

Az FBI-élet egyik legbosszantóbb oldala Jack Levine szerint az volt, hogy rendszeresen és fölöslegesen túlórázni kellett. J. Edgar Hoover minden évben azzal kezdi a kongresszus költségvetési bizottsága előtt, hogy egy képtelenül magas óraszámot tesz az asztalra: íme, a Bureau válogatott emberei ennyi túlórát áldoztak az Egyesült Államok törvényeinek és népének szolgálatában. Ez a tálalás minden egyes nyomozót olyan színben tüntet föl, mintha önzetlen kötelességtudatból egyetlen nemes legyintéssel elintézné az óra mutatóit, miáltal milliókat takarít meg az adófizetőknek, hisz így szépszámu, drága pénzzel fizetett nyomozó felvétele válik szükségtelenné. Az igazság, ahogy erre Levine hamar rájött, ennek a propaganda-fogásnak homlokegyenest az ellenkezője.

Az 1954-ben hozott 763. sz. köztörvény értelmében a Kongresszus az olyan szervezeteknek, mint az FBI is, amelyeknek alkalmazottai a munka természeténél fogva megszabott feladatokat végeznek, minimális túlóradíjat biztosított. Az 1953-as statisztika szerint a nyomozók naponta egy óra 12 percet túlóráztak. Ezt a számot vették hát alapul a Bureau túlóráinak díjazásánál. Ez a szám azonban igen messze volt a túlórák igazi számától.

Hoover propaganda-módszerei a túlóra ügyet is eltorzították, ezt is teljesen elszakították a valóságtól, mert ugyebár, ha egy óra 12 percnyi „önkéntes túlóra” nemes odaadást jelent, akkor két óra 24 perc ennek a dupláját. Világos, hogy ha egy óra 12 percnyi „önkéntes túlóra”-ról az állítható, hogy súlyos

milliókat „takarít meg” az adófizetőknek, eme túlóra idő kétszereséről bizvást mondhatjuk, hogy kétszerannyi milliót „takarít meg” ugyanőnekik.

Így indult a túlóra-spirál egyre magasabbra, s a nyomozók alig láttak belőle valami pénzt. Öncél lett a túlóra, érdemérce. Minél több volt valakinek, annál odaadóbbnak tekintették; mint ahogyan azt a vidéki osztályt tekintették a legnehezebb feladatokat végzőnek, a legtöbb energiát igénylőnek, és a legsikeresebbnek, amelyik a legtöbb túlórát teljesítette. Másfelől viszont azokra a vidéki osztályokra, azokra a vezetőkre, felügyelőkre és nyomozókra, akik keveset túlóráztak, ferde szemmel néztek. Ezek menthetetlenül bajba keveredtek, megdorgálták, áthelyezték, lefokozták őket.

„Az egész rendszer — mondja Jack Levine —, voltaképpen az eredménytelenséget premizálja. A cél nem az, hogy gyorsan, alaposan és eredményesen végezze az ember a munkáját, hanem, hogy minél jobban húzza az időt, hogy minél nagyobb túlóramennyiséget használjon fel egy-egy beosztott, illetve az osztálya.”

A Bureau-ban a hivatalos idő reggel negyed kilenctől délután ötig tart, a nyomozóktól azonban ma már átlag három túlórát várnak el naponta. Persze van idő, amikor egy-egy osztály nagyobb nyomozást folytat; amikor minden ember a fedélzeten van és zokszó nélkül huszonnégyszáz órázik. Jack Levine úgy találta, hogy alig akad nyomozó, aki az ilyen kemény, áldozatos munkától húzódoznék. Ellenkezőleg, legtöbben örülnek az érdekes és izgalmas feladatnak, büszkék, hogy úgy törhetik a kemény diót, ahogy tanították nekik. De nem minden napra jut lázas izgalom. Hosszú időszakokon át csupán rutin-munka folyik, jelentéktlenebb ügyek, olyanok, amelyek nem jelentenek különösebb nehézséget, nem idő- és munkaigényesek. Ilyenkor savanyú a nyomozó arca, mert nem csupán a munkáját kell jól végeznie, hanem a túlóra-átlagát is tartania kell.

„Az egyre több és több túlóra utáni hajszában — írja az igazságügyminisztériumhoz intézett későbbi beadványában Jack Levine — teljesen szem elől veszett a voltaképpeni cél, az, hogy túlórát csak feltétlenül elvégzendő túlmunka eredményezhet. Úgy hiszem, jelenleg a Bureau-ban senki sem tudja, hogy a nyomozók munkaidejében mennyi a hasznosan eltöltött, és mennyit lézengenek... A magam tapasztalatából és számos

nyomozóval folytatott beszélgetésből tudom, hogy ha csak nem dolgoznak valahol valamilyen »forró« ügyön, a legtöbb osztály munkamennyiségét alaposan és eredményesen el lehet végezni annak az időnek a tört része alatt, amelyet egyébként szorgos semmittevéssel töltenek ki.”

Levine-nek a maga részéről nagy fáradságába került tartani a magas túlóra-átlagot. Nem volt született naplopó, és bár lődörgött, amennyit csak lelkiismerete elbírt, de annyira mégsem nőtt fel a feladathoz, hogy elkerülhette volna a zúrt. 1961. május 18-án az osztályvezetőjétől feljegyzést kapott, amelynek másolatát gondosan megőrizte. A feljegyzés hangsúlyozta, hogy az előző öt hónap folyamán túlóra-átlaga alacsony volt. Az osztály túlóra átlaga a napi két óra 45 perc és három óra öt perc között mozgott, amellyel szemben Levine csupán egy óra 58 és az úgyszintén nyugtalanító két óra harminchét perc közti átlagszintet érte el.

„Ön annak a tizenegy nyomozónak egyike, akinek túlóra átlaga folyamatosan az osztály-átlag alatt maradt az elmúlt öt hónap folyamán” — mondja a feljegyzés. „Ebből kitűnőleg Ön az említett időszakban nem hasznosította megfelelően a rendelkezésére álló plusz-munkaidőt. Kérem a magyarázatát, amely egyszersmind tartalmazza szándékait, miként óhajt gazdálkodni a jövőben túlóráival.”

Ez nyilvánvalóan éppen az ellenkezője annak az üzleti életben szokásos magatartásnak, amely az eredményességet veszi figyelembe, és a túlórázást alacsony szinten akarja tartani. A Bureau a túlórát külön erény rangjára emelte, öncélúvá avatta, s tekintetbe sem vette, volt-e rá szükség vagy ok.

Az emberek általában szívesen megtakarítják maguknak a főnök mogorva pillantásait. Elkerülhetetlen volt tehát, hogy sok nyomozó a legnagyobb léleknyugalommal akkor is benn tébláboljon, amikor semmi dolga nem volt, és különböző magánügyeinek intézésével csapta agyon az időt. Még kiképzési ideje alatt — emlékezett vissza később Levine —, mesélte el az egyik Bureau-tisztviselő egy New York-i nyomozó esetét. Ez az úr, a jelek szerint napi nyolc óránál is többet fordított saját ügyvédi praxisára, holott a Bureau-ban dolgozott. Öt álló évig csinálta, míg rájöttek. És — írta Levine — „előadónk nem tudta megmagyarázni, hogyan történhetett meg az eset”. Hi-

szén — mint később Levine megállapította —, a „másodállás nem ritkaság” a Bureau személyzeténél.

„Sajnos — írta —, nem mindegyik tölti ilyen hasznos munkával az idejét... Sokan bárókba, mozikba, napfürdőzni járnak, golfoznak, gyöpöt nyírnak, vásárolnak vagy meccseken láthatók. A legkínosabb ebben a túlóra-programban az, hogy a nyomozók többsége nem szereti az effajta lézengést... Baj viszont, hogy az egyre növekvő kisebbség hátraveti magát a székén és élvezzi az életet, mondván, hogy tehetetlenek azokkal az erőkkel szemben, amelyek a Bureau politikáját megszabják.”

Józan ésszel az ember azt hiszi, hogy a legjobb nyomozókat bosszantja leginkább ez az ostobaság, és csak a tunyák s az elvtelenek élvezik. És Levine szerint ez így is van. A becsületes, áldozatkész nyomozó azonban hiába lázong, tehetetlen, mert a Bureau túlóra-imádata fétis, és mint a többi, ez is szent és sérthetetlen. A hőbörgőket keményen és kíméletlenül megfegyelmezik. Fellebbezni pedig nincs hova.

Levine említette, hogy 1961 májusában egy nyomozót fegyelmi büntetésből az egyik déli osztályhoz helyeztek át, mert „ellenezte a Bureau tisztességtelen túlóra-programját”. Az áthelyezés igen súlyosan érintette az illetőt. Tíz éve abban a városban lakott családjával együtt, ahol dolgozott. Feleségének virágzó ingatlan-üzlete volt. A nyomozó becslése szerint — mesélte Levine — a kényszerű költözködés családjával együtt vagy 25 ezer dollárjába került, de nem volt mit tennie. Elutazott kijelölt szolgálati helyére, és néhány nap múlva egy ottani kollégája foglalta el az ő előbbi posztját az északi városban.

Amíg a nyomozókat önkényesen hajszolhatják ide-oda az országban Oklahoma City purgatóriumától az alaszakai számki-vetésig, büntetésből a legcsekélyebb megjegyzésért, amelyet a szentírás-számba menő Bureau-utasításokkal kapcsolatban esetleg ejtenek, addig — a legócskább fejbőlintó jánosok módján — behódolnak, vagy lemondanak. Más választásuk nincs. De voltaképpen a lemondás lehetősége sem áll a rendelkezésükre, mert a Bureau-ból kilépni képtelenül kockázatos vállalkozás. A Bureau gyakorlata szerint ugyanis „az Igazgató minden lemondást személye ellen irányuló lépésnek tekint s legyen bár az illetőnek akármilyen indoka is, csak a legritkább esetben számíthat a Bureau részéről személyével kapcsolatban kedvező ajánlásra.”

Jellemző erre — Levine szerint — a New York-i osztály egyik nyomozójának esete, akit áthelyeztek és rendelkezési álmányba tettek, mert arra vetemedett, hogy elfogadjon egy állást, amelyet a pénzügyminisztérium kínált fel neki. Miután közölték vele, hogy az állás rendelkezésére áll, benyújtotta a lemondását. Igen tanulságos dolgok következtek. Levine írta róluk:

„A minisztérium átküldte az illető ujilyenomatkartonját a Bureau azonosítási alosztályára s amikor kiderült, hogy az egyik nyomozó ujilyenomatairól van szó, megindult a gépezet. Néhány nap múlva értesítést kapott az illető, hogy a szóbanforgó állást már nem kaphatja meg. Lemondó levelét a fegyelmi okból történő áthelyezési parancsával együtt kapta vissza. A minisztériumi tisztviselő, aki felvette, közölte a nyomozóval, hogy a Bureau kapcsolatba lépett az egyik washingtoni vezetőjükkel, és ő utasította a New York-i hivatalt arra, hogy eredeti javaslatát vonja vissza.

Minden nyomozó ismeri a Bureau effajta magatartását, jól tudja, mi a vélemény odabenn a lemondásról, és ennek következtében soha olyan kevés személyi változás egy kormány-hivatalban vagy ipari vállalatnál sem volt, mint a Bureau-nál. A nyomozók átlagos létszámváltozása a 0,3 százalék körül mozog. Ugyanez a szám a kormány-hivatalokban 1,5 százalék, a gyáripárban pedig 4 százalék.

Gyalázatos és felháborító, hogy az Igazgató minden évben azzal áll a kongresszus költségvetési bizottsága elé, hogy az alig változó létszám a nyomozók magas erkölcsi színvonalát és odaadását bizonyítja. Az igazság az, hogy a nyomozók keserű, kihasznált, megfélemlített emberek, akik a Bureau gazdasági erőszakának tehetetlen áldozataik.”

5.

A Bureau-szabályzat e diktatorikus jellemvonásaitól eltekintve néha az egyéni jogok megvetése és mélyen gyökerező előítéletek elemei is keverednek a nyomozás munkájába. Jack Levine csakhamar fölfedezte, hogy ő, a zsidó, ugyancsak ritka tűnemény az FBI berkeiben. Bárhol fordult

is meg, pusztá megjelenése már vitát váltott ki kollégái között, mert egyetlen munkatársa sem emlékezett, hogy valaha is találkozott volna zsidó nyomozóval a Bureau-ban. És ugyanez vonatkozott a négyekre is. Akadt egy-két ajtónálló az Igazgató irodájában; egy-két sofőr vagy alantas munkakörben foglalkoztatott. De kiképzett és nyomozó beosztásban dolgozó voltaképpen egy sem.

Fölvetődhet persze, hogy a zsidókat nem vonzza úgy az FBI-munka, mint más csoportokat, vagy, hogy — kevesebb tanulási lehetőségük miatt — a négyek nem képesek megütni a Bureau magas mércéjét. Mégis furcsa, hogy két — vallási és faji — elem, amely az ország lakosságának tekintélyes rétegeit képezi, nincs képviselve az FBI-ban.

1961 júniusában Levine-t megbízták, hogy nyomozza le egy férfi előéletét, aki munkásmozgalmi szakértőként állásért folyamodott a Béke Hadtesthez. A kérelmező egyik volt szomszédja arról tájékoztatta Levine-t, hogy az illető kommunista. Honnan tudja? — érdeklődött Levine. Igen egyszerű — mondta az egykori szomszéd —, a kérelmező zsidó, és szerinte minden zsidó vagy kommunista, vagy erősen vonzódik a kommunizmushoz. Azt is hozzátette, hogy az illető lakásában kommunizmusról szóló könyveket látott, és hogy még négyek is járnak hozzá vendégségbe. Amikor azonban Levine arra kérte, hogy írjon alá egy nyilatkozatot, miszerint a nevezett férfinak „kommunista” kapcsolatai vannak, erre nem volt kapható. Levine, visszatérve az irodába, mindent, amit a szomszéd mondott, részletesen leírt.

Nagy volt a felháborodás. Levine jelentését a szokásoknak megfelelően továbbítani kellett volna a Bureau-nak és a Béke Hadtestnek, mint jövődi munkaadónak. Biztonsági felügyelője azonban közölte Levine-nel, hogy jelentése az adott formában nem továbbítható. A Bureau politikájának szerves része, hogy egyetlen jelentésben sem tűr meg néppellenes vagy antiszemita hivatkozásokát. Felhívta Levine figyelmét a Bureau utasításait tartalmazó Kézikönyv egyik fejezetére. Levine azonban a vonatkozó rész áttanulmányozása után is úgy látta, hogy ott csak a nyomozók által tett hasonló kijelentésekről van szó, nem pedig a bizonyítékszámba menő megállapításokról, amelyeket jövődi tanúk tesznek a nyomozókkal folytatott beszélgetésük során.

A felügyelő azonban nem osztotta nézetét. Azt mondta, hogy megvitatta a kérdést a részleg felügyelőjével, sőt magával az alosztályvezetővel is. Egyöntetűen az a véleményük, hogy a Levine által rögzített vallomást nem lehet tovább jelenteni. A kérdés, mondta a felügyelő, már korábban is fölmerült, ezért azt tanácsolja Levine-nek, hogy ne ragaszkodjék álláspontjához, ne keverje mindannyiukat bajba. Végül is megmásították a jelentést. A gyanakvó szomszéd minden antiszemita megjegyzése kimaradt, és minden hivatkozás, amely személy szerint Walter Reutherrel és a munkásmozgalommal kapcsolatban elhangzott, a megkérdezett pusztá hitévé szelődött, hogy véleménye szerint az állásért folyamodó férfiak lehetnek „kommunista” kapcsolatai. E jelek szerint az FBI-ban minden további nélkül megváltoztathatták az olyan tanúvallomásokat, amelyek Reuther-ellenes vagy munkásmozgalom-ellenes előítéleteket tükröztek.

A négerkérdést illetően, amelyre a Bureau éppen olyan érzékenyen reagált mint ahogy vigyázott, nehogy az antiszemitaizmusnak akárcsak az árnyéka is ráessék, még nyilvánvalóbb volt igazi viselkedése. Levine megállapítása szerint a Bureau nyomozóinak tekintélyes része délről származott, s ehhez képest kegyetlen előítéletük szinte minden gondolatukból és lépésükből kiviláglott. Nekik egy fekete mindig csak „nigger” volt.

S ahogy ezt az esetek egész sora bizonyítja, ez az egyéni magatartás nyomta rá bélyegét tetteikre. 1960 október végén, a kiképzési időszakban, egy Thomas Westphal nevű nyomozó tartott előadást a tanfolyamon a kikérdezés technikájáról s arról, milyen fontos jó kapcsolatot teremteni a jövő tanúval. Mindig rázzunk kezet, szolt egyik tanácsa: Az egyik nyomozó-jelölt megkérdezte, hogy ez ajánlatos-e akkor is, ha az illető „nigger”. Westphal válasza: a Bureau politikája úgy diktálja, hogy mindenkivel kezet kell rázni, még akkor is, ha utálkozik tőle. A szünetben sok nyomozó-jelölt vitatta a kijelentést, a kérdező pedig leszögezte, hogy fütyül a Bureau politikájára, ő ugyan egy „mocskos niggernek” sem fogja meg a kezét. És sokan vele értettek egyet.

Ennél jóval elképesztőbb eset történt novemberben, amikor egy másik nyomozó az „első segély”-ről tartott előadást az FBI quanticói (Virginia) akadémiájának épületében. Arról beszélt,

hogy a felélesztésnek elismerten legbeváltabb módja a szájból-szájba lélegzés módszere. A hát módszeres nyomogatása, a karmozgatás csupán akkor ajánlatos, fűzte hozzá, ha valakinek egy utcán heverő „nigger” akad az útjába.

Az FBI-nál végzett munkája során Levine körül csak úgy röpködtek a négerellenes kijelentések. Annak a „ténynek” az emlegetése, hogy az NAACP kommunista harci szervezet, mindennapos volt; ez alapvető kitételnek számított. 1961 májusában vagy júniusában a detroiti szövetségi iroda nyomozóinak egy csoportja azon kezdett sopánkodni, hogy amióta a Kennedy-adminisztráció tevékenykedik, az épületet ellepték a „niggerek”. Az egyik nyomozó megjegyezte, szerencse, hogy a Bureau nem polgári hivatal, mert különben oda is bejutnának „niggerek”. Mire egy másik: ez volt az egyik oka annak, hogy az Igazgató oly fáradhatatlanul és sikeresen harcolt azért, ne-hogy a Bureau-t is a polgári hatóságok közé sorolják.

Az ilyen, egymagában ugyan jelentéktelen purparlé is élénken jellemezte, legalábbis Levine szerint, a Bureau magatartását és óhatatlanul befolyásolta tevékenységét. Különösen szembetűnő ez akkor, ha meggondolja az ember, hogy a szövetségi kormány mindenekelőtt az FBI-ra bízta a polgárjogok védelmét délen. Miféle odaadás várható az ügy iránt egy olyan testület részéről, amelynek a keretében ilyen élénken él a négergyűlölet? E kérdésre ismeri a választ mindenki, aki figyelte a bombamerényletek, gyilkosságok és lincselések sorozatát a déli államokban, s tudja, hogy a tettesek máig is büntetlenek.

Hogy a nyomozók négerellenes előítéletein kívül mi bénítja még délen az FBI-t, arra Levine 1961-ben jött rá, amikor egyik munkatársát, aki addig a déli városok egyikében dolgozott, a detroiti osztályra helyezték. Egy ebédszünetben — mesélte később Levine — az illető elmagyarázta, hogy a polgárjogi ügyekben jórészt azért mossák tisztára a tetteseket, mert a Bureau, statisztikai szempontok miatt egyszerűen nem tűri a fölmentő ítéletet.

Hoover propagandájának érinthetetlen alaptételeként hirdette évek óta, hogy akit az FBI állít bíróság elé, annak a bűnössége szinte kétségbevonhatatlan. Szereti reklámozni a Bureau csálhatatlanságát, állítván (néha kétes értékű nyilvántartások alapján), hogy az ügynökségek által lenyomozott ügyek

98 százaléka elmarasztaló ítélettel végződött. A közvélemény ilyenfajta megdolgozása eredményezte azt a veszélyes közhiedelmet, hogy az FBI szinte emberfelettien tökéletes intézmény, hogy csak jó okkal vádol, tehát a vádlott feltétlenül bűnös.

Ez a közhit kétségtelenül támogatja az FBI-statisztikát, és Hoover minden lehetőt elkövet, hogy az elmarasztaló ítéletek arányszámát növelje. A tévedhetetlenség bizonyítása pedig sok munkával jár, és az FBI minden segítséget igénybe vesz, amelynek túlnyomó részét — s ezt a közönség még soha kellőképpen nem értékelte — a helyi rendőrhatalóság nyújtja, amely gyakran vezető szerepet tölt be az ügyekben; összegyűjti a konkrét bizonyítékokat, ezeknek alapján aztán később az FBI tartóztat le és emeltet vádat. Minthogy ez így igaz, az egyik nyomozó — Levine szerint — ezt mondta: „Az osztályvezetők utasították beosztottaikat, hogy a helyi rendőrséggel csínján bánjanak, mert együttműködésükre szükség van. Ugyancsak e nyomozó szerint a Bureau helyesen tette, hogy minden vitát elkerült a rendőrséggel, mert így a rendőrök tudják, hogy az FBI jelentései jó színben tüntetik fel őket. Hangsúlyozta, hogy a polgárjogok megsértői helyi esküdtszékek elé kerülnek és — mint ezt a nyomozók és rendőrtisztek egyaránt tudták — ezeknek az esküdtszékeknek elég a vád egyetlen kis rése és már föl is mentették a vádlottat.”

6.

A szüntelen törekvés, hogy minél több embert ítéltesen el, és a félelmetes hírnév időnként olyan akciókba vitte az FBI-t, amelyeknek végrehajtása során alig-alig törődtek az egyéni, vagy az emberi jogokkal. A magánélet sérthetlensége, az egyén joga ahhoz, hogy biztonságban érezhesse magát saját otthonában és személyében, hacsak nincs megfelelő törvényes ok arra, hogy magánéletének határait átlépjk — tehát annak a bölcseletnek az alapulvétele, amely a Bill of Rights*-ból származik, és amely sokak szemében az amerikai

* Az USA alkotmányának az alapvető polgári szabadságjogokat biztosító — 1791-ből származó — kiegészítése.

rendszer legértékesebb hozzájárulása a nyugati civilizációhoz — rendszeresen megcsúfoltatik az FBI törekvésétől, amelynek során a Bureau, bármi áron is, elmarasztaló ítéleteket akar elérni. Telefonbeszélgetések lehallgatását például a szövetségi bíróságok sokszor törvénytelennek bélyegezték s az így beszerzett bizonyítékot nem vették figyelembe. Ennek ellenére köztudott, hogy az FBI használja ezt a módszert. Azt állítják, hogy csakis a nemzet biztonságát veszélyeztető kémkedési ügyekben alkalmazzák, amelyekben az ország jóléte forog kockán, de a „biztonság” nyilvánvalóan rugalmas fogalom s a pusztá gyanú felettébb tágas területe fedezhető vele. De vajon az FBI elektronikus füle csakis a jóhiszeműen kémkedési ügynek minősített esetekben hallgatózik-e, olyankor, amikor az igazságügyminiszter központi irodájának utasítása ezt részben törvényesítette? Jack Levine szerint nem.

„Az FBI minden vidéki osztályán” — szögezte le az igazságügyminisztériumhoz intézett beadványában — „gondosan álcázott helyiségekben tartják a lehallgató készülékeket. Ezekbe a helyiségekbe csakis az osztályvezető, a helyettese, és az oda beosztott nyomozók léphetnek. Az így szerzett adatokat álnevekkel és számokkal megnevezett informátorok munkájának tüntetik fel. Magukat az adatokat a legbizalmasabbként kezelik a vidéki osztályokon... Minden nyomozó tudja, hogy a lehallgatások jórészt nem jelentik a Bureau-nak. Mindez az ítéletek hajszolásának követelménye. Az igazságügyminiszter vagy a Kongresszus pedig csak a lehallgatások elenyésző részéről értesül.”

Amikor Levine a New York-i WBAI-rádióállomás egyik interjújában ezt a témát fejtegette, kiderült, hogy az FBI-nak a maga hatalma és hírneve révén alig kerül némi erőfeszítésbe, hogy szoros kapcsolatot teremtsen az ország távbeszélő-vállalataival. Ez a tény leegyszerűsíti az elektronikus fülelést, hiszen a lehallgatás legkönnyebb és legbiztonságosabb módja az, ha „beépítenek” néhány saját vonalat az előfizetők vonalai közé. Ha ezt a megoldást választják, akkor még a leggyanakvóbb vagy legaggályoskodóbb távbeszélő-tulajdonos sem jöhet rá, mert még a szakértő is ítéletnapig ellenőrizheti a vonalat anélkül, hogy rájönne, hogy a környéken valaki „rajta van”. Innen van a puszipajtásosság a távbeszélő vállalatok tisztviselői és az FBI között — amit alig vonhat kétségbe bárki is — s

amely a leleplezés minden lehetőségét kiküszöböli, és Levine szavai szerint „a társaságok fő vonalait a társaságok tisztviselőinek a segítségével állítja az FBI szolgálatába”.

Az FBI — mondta Levine — tudja, hogy a törvény effajta eltorzítása s az effajta nemzetbiztonsági munka ellenkezik a törvénnyel, de attól tartanak, hogy enélkül képtelenek lennének a szükséges adatok beszerzésére. Persze, ezen fordul meg minden. Valóban fontos ügyben beszerezhetik a washingtoni központ hozzájárulását, csak a megfelelő csatornákon át kell benyújtani a lehallgatási kérelmet, s így a törvényellenes cselekedetből menten a törvényesség minden olyan látszatával előlátott aktus lehet, amellyel a felsőbb parancs egyáltalán felruházhathatja azt. De, mondta Levine „sokszor a vidéki osztályvezetők úgy érzik, hogy jobb hozzáfogni a központ hozzájárulása nélkül például azért, mert így javul saját ítélet-statisztikájuk, és értékes adatok birtokába is jutnak. Sok esetben folytatnak törvényellenes tevékenységet a vidéki osztályok akkor is, amikor ezt semmivel sem indokolhatják.”

Levine mesélte: — Próbálkoztam megtudni nyomozótársaimtól, vajon a detroiti osztály minden lehallgatását engedélyezte-e a washingtoni központ, vagy az igazságügyminisztérium. A kezelő személyzettel folytatott beszélgetéseimből rájöttem, hogy sok esetben nemcsak hogy nem engedélyezte, de nem is tudott róla sem a központ, sem az igazságügyminisztérium egyetlen illetékese sem.

Az emberek magánéletébe nem egyszer postájukon át is behatolnak. Az FBI és a Postaügyi Minisztérium, az államapparátus testvér-szervezeteihez illően, rendszerint szorosan együttműködik. — Erről a közvélemény nemigen tud — mondta a rádióinterjújában Levine. — Sem a Postaügyi Minisztérium sem az FBI nem óhajtja nagydobra verni ezt a kapcsolatot. De különösen ami az érkező postát illeti, a helyi postahivatalokkal meglevő kapcsolatai révén erősen rajta tartja a szemét az FBI. Általában nem nyitogatják a leveleket, csak akkor, ha egy-egy ügyben nélkülözhetetlennek találják. A szokványos nemzetbiztonsági ügyek során alig fordul elő, hogy fölnyitják valakinek a postáját. Ha viszont az ügy elég fontos, és a vele kapcsolatban befutott információ elég megbízható volt, akkor habozás nélkül megtették, és meg fogják tenni a jövőben is.

A lehallgatást és a levelek effajta ellenőrzését az FBI még egy munkával tetézi, amelyet egymás között röviden „brüggy”-nek (bőrönd-ügy) hívnak. Nem többről és nem kevesebből van szó, mint arról, hogy a tulajdonos távollétében, minden házkutatási parancs nélkül, durván megsértve az alkotmány Negyedik Kiegészítő Rendelkezését, behatolnak a lakásába. — Nagyon gyakran folyamodnak ehhez — mondta Levine —, bár az emberek erről szinte semmit nem tudnak. A „brüggy” mindennapos a Bureau-ban.

Persze az ilyen törvénytelen módon megszerzett bizonyítékot csak akkor használhatják a bíróságokon, ha valahogyan törvényesítik őket. Felhasználhatják viszont nyomozási célokra, s az így megszerzett adatokkal vallomásokra kényszeríthetnek embereket. Jóllehet Levine hangsúlyozta, soha nem hallott arról, hogy az FBI kiagyalt volna ügyeket, kézenfekvő, hogy az így szerzett titkos anyaggal könnyen vissza lehetett élni; például egy nyomozó, aki elég gátlástalan, és elmarasztaló ítéletet akar kicsikarni a bíróságból, ügyének érdekében a bizonyítékok egész sorát konstruálhatja.

Levine-nek ugyan soha nem volt „brüggy”-e, de elmondta, hogyan csinálják: — A szobatársam egy nagy autógumi lopás ügyében nyomozott Detroitban, és egy másik nyomozóval kettesben azt a feladatot kaptá, hogy nyisson fel egy bizonyos lakást, és szerezzen bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy a lakás tulajdonosa részt vett a büntettségben. Maga a „brüggy” pedig így folyik le: a nyomozóval közlik — s ez így hangzott el washingtoni kiképzésünk során is —, hogy ezúttal a maga számlájára dolgozik. Más szóval ezt úgy mondták, hogy az illető ezúttal „bőröndben melózik”; innen az elnevezés. S ha mondjuk a helybeli rendőrség rajta kapja a betörésen — hiszen nem mindig tudja, hogy az FBI az adott helyen működik éppen azon az estén — letartóztatja, s az ügy sajtót is kap, akkor az FBI-nak semmi köze hozzá, tagadni fogja, hogy bármilyen felhatalmazást is adott volna az emberének.

E módszerek megismerése meg az FBI belső mechanizmusával való közeli kapcsolat olyan következtetésekre vezettek Jack Levine-t, amelyek éles ellentétben álltak az FBI-ról a köztudatban kialakított képpel. Nem tudom, hogy az FBI valaha is kiagyalt volna ügyet — mondta rádió-interjújában —, de leszögezem a következőket: az FBI statisztikai szempontból

vezetettve hajszolja az elmarasztaló ítéleteket és ezért fogalmazuk így, igen erősen üldöző természete van. Azt kell mondanom, hogy általában véve az FBI az ártatlanság és a bűnösség bizonyítékait nem egyforma hévvel kutatja s úgy hiszem, hogy ez a felfogás vagy magatartás adott esetben talán olykor érthető módon olyan ügyekhez vezethet, amelyek során ártatlanokat ítélnék el közönséges bűntettekért vagy az állampolgári hűség megszegéséért.

Ilyen körülmények között Levine úgy érezte, hogy nem várja őt hosszú pályafutás az FBI-ban. Azt is tudta, hogy ha szakítani akar, hamar kell szakítania; látott maga előtt több példát is, társakat, akik ki akartak ugyan lépni, de fogva tartották őket a hosszú évek, amelyeket a Bureau-ban töltöttek, meg felelősségük a családdal szemben, amelyet ez alatt alapítottak. Eltökélte, hogy belőle pedig nem lesz ilyen áldozat, és megfogalmazott egy rövid lemondó levelet, közölve, hogy vissza akar térni New Yorkba, folytatni ügyvédi praxisát. Lemondását — s ez jelentős körülmény — 1961. augusztus 4-én, minden mellézköngye nélkül elfogadták, Jack Levine-t tisztességgel elengedték. Ez az igazság.

7.

Amikor aztán maga mögött hagyta az FBI-t, Levine fontolgatni kezdte, mit lehetne tenni az általa észlelt vizsszásságok megszüntetésére. Szolgálati idején nem volt lehetősége bírálni; jól tudta ugyanis, hogy a legenyhébb bíráló megjegyzés, a legcsekélyebb eltérés a Bureau protokolljától azonnali megtorlást eredményez. De ha egyszer kikerül, gondolta kissé naivan, akkor majd kinyitja a száját. Lehet, hogy maga Hoover sem ismerte hatalmas szervezetének igazi állapotát; lehet, hogy ha egyszer valaki kinyitja a szemét, szívesen változtat is a helyzeten. Magára vállalva e szemfelnyitást, Levine elment Washingtonba, hogy fölkeresse Hovert. Többször kísérelte, de Hoover egy frissen kilépett nyomozónak mindig házon kívül volt.

Erre más kormánytisztviselők előtt kezdte fölfedni tapasztalatait. A nagyszabású bűnözés egyes problémáiról Robert

Kennedy Szervezett Bűnüldözési Osztályának néhány nyomozójával beszélgetett. Úgy gondolták, hogy ez az osztály majd lassacskán az alvilág fejeseinek kemény ellenfelévé női ki magát. Levine néhány története nagy hatással volt rájuk; úgy érezték, hogy a tájékozott FBI-ember nagy segítségükre lehet; és egy megbeszélést követően állást ajánlottak fel neki náluk. A kezdet kezdetén úgy tűnt, hogy minden a legnagyobb rendben van. Aztán egyik pillanatról a másikra a Bűnüldözési Osztály ajtaja becsapódott Levine orra előtt; a fölajánlott hely pedig megszűnt létezni. Levine törte magát, hogy megtudja, mi történt, s végül sikerült bejutnia az igazságügyminisztérium bűnügyi osztályára Herbert J. Miller jr. miniszterhelyetteshez. Ő azután értésére adta, hogy az FBI enyhén szólva bosszankodott, amiért Levine otthagyt a azután az igazságügyminisztérium különböző osztályaihoz fordult; mindezekért a minisztériumban úgy döntöttek, hogy nem alkalmazhatják, mert fölvétele „bizonyos kapcsolatokra taszítólag hatna”.

Ezután Levine feltárta Miller előtt az FBI-ban szerzett tapasztalatait s a miniszterhelyettes kérésére egy 38 oldalas jelentésben részletezte bírálatát. Ezt követően Miller hosszú órákon át faggatta. Aztán közölte Levine-nel, hogy az általa elmondottakat szolgálati úton Byron (Whizzer) White igazságügyminiszterhelyetteshez — most a Legfelsőbb Bíróság tagja —, illetve magához a miniszterhez, Robert Kennedyhez továbbították.

Az üggyre azonban mélységes csend borult.

Levine tovább szaglászott Washingtonban. A Polgárjogi Bizottságban arról beszélt, hogyan vagdalkozik Délen az FBI a polgárjogok területén; kapcsolatot teremtett a Fehér Ház egyes funkcionáriusaival, akikkel Hoovernek a kommunista veszedelemmel kapcsolatos mániájáról vitázott. Mindenki szívesen elbeszélgetett vele, és meghallgatta, de egykettőre kiderült, hogy cselekedni senki nem hajlandó. Levine csak most kezdte igazán értékelni Hoover felettébb messze érő kezét, amelyről annyit hallott. Ez a kéz voltaképpen az egész hivatalos Washingtont fojtogatta. Lehetett ugyan hallani róla, évenként át közszájon forgott a tény, de a maga igazi valójában csak akkor fedezte föl az ember, ha a saját nyakán érezte Kennedy, a miniszter, persze papíron J. Edgar Hoover felette volt, hiszen az FBI szervezetileg csupán az igazságügymi-

nisztérium egyik osztálya. Csakhogy ez az osztály furcsa függetlenségre tett szert, mondhatni, hogy a fejére nőtt annak a minisztériumnak, amelynek része. Még a kiképzés idején a Bureau egyik tisztviselője kereken kijelentette, hogy az FBI önálló szervezetnek tekinti magát, amely kizárólag az Igazgatónak tartozik felelősséggel. Az osztály vitázott egy Nemzeti Bűnüldöző Bizottság felállításának lehetőségéről, a javaslatról, amely akkoriban mind az elnöknek, mind testvérének, az igazságügyminiszternek nagyon tetszett. Az egyik hallgató megkérdezte a Bureau tisztviselőjét, mi történnék, ha a Kennedyk megszerveznék a bizottságot. A Bureau nem működne vele együtt, válaszolta az illető. Dehát, faggatták tovább, nem volna kötelező az együttműködés, hiszen az igazságügyminisztérium szervezete lenne? Szervezetileg ez igaz, ismerte el a Bureau-tisztviselő, de, fűzte hozzá, „a Bureau-t az Igazgató irányítja, és nem az Igazságügyminisztérium”. A Bureau, kötötte meg magát, nem „a minisztérium politikájának függvénye” és az Igazgató „a Roosevelt- és a Truman-adminisztráció idején szerzett keserű tapasztalatai alapján, amikor is az igazságügy- és a külügyminisztériumot ellepték a kommunisták”, úgy döntött, hogy „a Bureau, nem állhat egyetlen minisztérium vagy kormány szerv ellenőrzése alatt sem, különben nem tudja hivatását betölteni”. És most a fővárosban Jack Levine mindezt a saját bőrén tapasztalta. Hoover kereken elutasította a Nemzeti Bűnüldözési Bizottság felállításának gondolatát; és bár maga az elnök és az igazságügyminiszter is az ellenkező véleményen volt, az ötlet kimúlt. Nyilvánvaló tehát, hogy az FBI Igazgatója olyan hatalom volt, aki legalábbis egyenrangú félként tárgyalt mind felettesével, az igazságügyminiszterrel, mind a miniszter testvérbátyjával, az Egyesült Államok elnökével.

Honnan eredt ez az elképesztő hatalom? Levine, mint számos elődje, arra a következtetésre jutott, hogy jó része az Igazgató szoros kapcsolatából származott, azzal a déli demokrata—konzervatív koalícióval, amely csaknem egy negyed századon át kezében tartotta a Kongresszus törvényhozó gépezetét. — Hoover legközvetlenebb washingtoni barátai a jelek szerint a jobboldali és déli reakciós, konzervatív tömörülés tagjai; igen közeli kapcsolatai vannak ezekkel az emberekkel s az ilyen elemekkel — mondta rádió-interjújában Levine.

A Kongresszus bizottság-gépezetének irányítóival fönnálló, bensőséges kapcsolata szerezte számára a hallatlan hatalmat, amelynek révén kibújt annak az államapparátusnak az ellenőrzése alól, amelyet látszólag szolgál. Ez azt jelenti, hogy minden Hoover-ellenes mozdulat politikai harcot robbant ki, amelynek során az apparátusnak készen kellett állnia arra, hogy egész programja veszélybe kerül a Kongresszusban. Félelmetes és ijesztő lehetőség, de nem a legtávolabbi. A Kongresszus politikai támogatása csak a nagy aduk egyike Hoover cirógatására mindig kész kezében.

Ugyanilyen fontos saját makulátlan arcmása, amelyből több, mint negyedszázados kitartó sajtópropaganda segítségével Amerika egyik alapvető hittételét formálta ki. Az amerikaiak túlnyomó többsége az első és egyetlen „superman”-nak tartja, a tévedhetetlen vezető, a nélkülözhetetlen közalkalmazott nagy példaképét látja benne. E képmás olyan mélyen rögződött, hogy a Hoover vagy az FBI ellen irányuló legenyhébb bírálat is szinte tüstént hazaárulásnak minősül. Mindennek eredményeként az FBI igazgatói posztja rendkívüli jelleget kapott, beleértve magát az elnöki posztot is. Egyedülálló az amerikai közéletben, s megtámadhatatlan. A „Dombon”^{*} történt többszöri látogatása után, állapította meg Levine, „nem találtam senkit, aki megengedhette volna magának, hogy bármit is tegyen Hoover vagy az FBI ellen, vagy aki bármilyen módon is bírálni merészelte volna őt, illetve intézményét . . . mert ez politikai öngyilkosságot jelentett volna a számára”.

És ekkor — ahogy ő mondta „elkeseredésében” —, Levine a sajtóhoz fordult. Beszélt James Restonnal és Anthony Lewis-szal, a *New York Times* munkatársaival; Russel Wiggins-szel, a *Washington Post* szerkesztőjével; a *New York Post*, az *Associated Press*, a *Chicago Sun Times*, a *Louisville Courier-Journal* riportereivel. Mindenütt, akár „a Dombon”, ugyanazt a félelmet, ugyanazt az ijedséget találta. A „superman”-póz olyan gáncs nélküli lovaggá avatta Hovert, hogy a politikusokhoz hasonlóan, a sajtó is úgy érezte: saját torkát metszené el az ellene irányuló leghalványabb bíráló suttogással is. Csakis abban az esetben tenné meg, amennyiben egy teljesíthetet-

^{*} A Capítolium — az Egyesült Államok legfelsőbb törvényhozó testületének, a szenátusnak a székhelye.

len feltétel teljesítenének; ha hivatalos, bizonyítékokkal alátámasztott jelentéssel hitelesíthetné leleplező írását.

— Ha pártatlan nyomozást folytatnának — jelentette ki rádió-interjújában Levine —, biztosra veszem, hogy mindezek a tények (szóban forgó vádjaira célzott) beigazolódnának, feltehetően sok mással együtt. De a... sajtó ezen tagjai... az FBI nyomasztó képmása előtt úgy érezték, hogy egy bíráló cikk bizonyára rettentő vihart keltene, tehát, hacsak nincs... ugyebár... a kezünkben okmányyszerű bizonyíték... tökéletes bizonyosság... felettébb nehéz lenne kiállni.

Hoover és az FBI „szent és sérthetetlen” lett az emberek szemében s ez a körülmény, Levine szerint, „a megfélemlítés elemét” festette a képre, mivel „Mr. Hoover bírálása szinte a hazaárulással... egyenértékű”. Újságírók és kiadók persze nem akarták, hogy rájuk süssék ezt a „bélyeget”.

Uralom a közvéleményen és uralom a Kongresszuson, ez az elsőprő és nyomasztó kettős hatalom volt Hoover érinthetlenségének két fő forrása. Az ember azt hinné, hogy ezek magukban is választ adnak mindenre, csak hogy nem voltak magukban. Volt még egy harmadik elem is, a megfélemlítés titkos fegyvere, amely igen jelentősen erősítette Hoover hatalmának iker-pilléreit. Ez pedig az FBI titkos nyomozásainak korlátlan lehetőségeiben rejlett, abban, hogy minden további nélkül behatolhatott bárkinek az előéletébe, fölfedhetett dolgokat, amelyeket az illető szeretett volna homályban tartani. Levine szerint „sokan félnek... számos riporter és újságíró tart Mr. Hoover viszontvadjaitól, amelyek a múltjukban való kutatás formájában jelentkezhetnek”.

Jack Anderson példáját hozta fel. Anderson, a washingtoni glosszaíró, Drew Pearson jobbkeze volt. Vagy tíz éve Anderson és Pearson írt egy glosszát, amely dühbe hozta Hoovert. Anderson — mesélte Levine — „nemsokára rájött, hogy az FBI turkál a múltjában”. Fogta magát és elment a központjukba megtudni az okát. Az FBI „a leghatározottabban tagadta, hogy nyomoznak utána”. Andersont azonban ez nem nyugtatta meg. Nem sokkal ezután, közölte Levine, „egy, az FBI-ban dolgozó barátja révén, a kezébe került nyilvántartó lapjának egy másolata, és saját szemével látta, milyen kiterjedt nyomozást folytatott utána az FBI. A jelek szerint tehát az effajta cselekedeteket az FBI nem veti meg”.

Egyes személyek ilyen ellenőrzéséről, folytatta Levine, „igen sokan tudnak Washingtonban vagy legalábbis sejtelmük van róluk” és a „megfélemlítő tényezők” közé sorolják őket. A WBAI-rádió riportere ezzel kapcsolatban a következő kérdést tette fel:

— Ön szerint ez után a műsor után minket is lenyomoznak? Levine elnevette magát.

— Nem könnyű a kérdés. Nem tudom pontosan. De úgy gondolom, igen... és jól tennék, ha megfontolnák ezt a lehetőséget, és ezt nemcsak azért mondom, hogy mondjak valamit.

Jó alkalom volt ez a kérdésben jelentkező látomás, és a válaszban megmutatkozó józanság bemutatására.

8.

Jack Levine erőfeszítésének hiábavalóságát, a tényt, hogy Washingtonban senkit nem érdekel az FBI megreformálása, leginkább egy 1962 tavaszán lejátszódott eset illusztrálja. Amikor az év elején a fővárosban járt Levine, meglátogatott egy férfit, aki valamikor maga is a Bureau-ban dolgozott, és ekkor az FBI Egykori Nyomozóinak Szövetségében elnökölt. Bár a közvélemény keveset tud róla, az egykori, jó hírű nyomozóknak ez a csoportosulása fontos láncszem Hoover hatalmának tömör gépezetében. Segíti Hoover és a Bureau közéleti mozgását, s ennek fejében tagjai számíthatnak a Bureau jóindulatára és előzékenységére. Ez a viszonzatszolgáltatás jellegű nagylelkűség, amiként négy szemközt maguk a nyomozók is elismerik, hathatós tényezőként jelentkezhet egy-egy ember életében és pályafutásában. Megnyithatja az előléptetéshez vezető ajtókat. Képtelenség előre látni az utakat-módokat, amelyek révén, jóval az illető kilépése után, az FBI jóindulata még mindig segíthet; elégedetlensége viszont határozottan árthat.

Az egykori nyomozók washingtoni csoportjának fejével való első találkozása elég barátságos volt, de a Capitolium lépcsőinek közelében lejátszódó második, véletlen találkozás elképesztő visszahatást váltott ki az illetőből. Dühösen és megrettenve méregette Levine-t a washingtoni nyomozó.

— Mi jutott eszébe, hogy felkeres? — förmedt rá. — Nem tudja, hogy követik és figyelik? Képzelve el, ha rájönnek, hogy maga hozzám jár. Az állásomba kerülhet. Nekem pedig családom van, el kell őket tartanom.

Sarkon fordult, és menekült Levine elől, ahogy csak a lába bírta. Tehát, vont le a következtetést Levine, a szorongással teli tisztelet, amelyet Hoover iránt éreztek, a hatalmától való rettegés egész Washington, de a nemzet jórészét is elborította.

Miután mindenütt elutasították, Jack Levine végül is 1961 szeptemberében beballagott a *The Nation* New York-i szerkesztőségébe. Kezében egy közlésre szánt cikk, amelyben leleplezte az USA-n belüli kommunista veszedelemről költött mítoszt, mint J. Edgar Hoover legfőbb árucikkét, amellyel a második világháború befejezése óta kereskedett. Carey McWilliamsszel, a lap szerkesztőjével tárgyalt, olyan emberrel, aki nem félt. 1962 októberében közölte a *The Nation* Levine-cikkét,³ aki áttörvén így a hangfalat, amelyet személye köré vontak, elmondhatta végre az embereknek, amit akart. A *The New York Times* is írt Levine leleplező megállapításairól. Távirati irodák küldtek jelentéseket a cikkről számos lapnak. Majd a WBAI-rádió igen hosszú és részletes interjúja következett.

Mit mondott Jack Levine, aminek nyomán ilyen izgalom keletkezett?

Leszögezett néhány tény: az FBI adatai szerint a Kommunista Párt taglétszáma a csúcstól jelentő 80 ezerről 8500-ra esett vissza. Nos, ebből a 8500 „kommunistából” 1500 az FBI informátora volt, tehát minden 5,7 igazi párttagra jutott egy FBI-ember. E kisebbfajta informátor-hadsereg pénzügyi támogatása révén az FBI lett a Kommunista Párt legfőbb anyagi jötevője.

Levine nyomon követte az Egyesült Államokon belüli kommunista mozgalom megerősödését és legyengülését. Rámutatott, hogy azokat az idealistákat és altruistákat, akiket valamilyen túlvilági álmodozás csalogatott a párt soraiba a 30-as évek gazdasági válságának szigorú napjaiban, a sztálini tisztogatások meg a nagy port felverő szovjet—náci paktum jórészt kiábrándították. Az első berlini válság, a hidegháború, Korea, a magyarországi felkelés kíméletlen elnyomása pedig még csak teljesebbé tette ezt a kiábrándulást. S a Kommunista Párt,

amely tagságának számát illetően az amerikai közéletben soha nem volt túl jelentős, úgy felőrlődött, hogy szinte a kimúlás veszélye fenyegette.

Ahogy ez a folyamat elindult, az FBI kénye-kedve szerint lődözött a vörösökre. Kiábrándult idealisták és patkányok keverék hordája hagyta el a süllyedő hajót és szállt át az FBI-éra, felajánlva segítségét és tájékozottságát. A Bureau pedig tárt karokkal fogadta őket, pénzt adott nekik, benntartotta őket a pártban, és segítségükkel újabb és újabb informátorokat toborzott. Levine erről így írt:

„Akik a kezdet kezdetén züllesztő munkát végeztek a pártban, miután gondosan megnyerték a maguk számára egykori elvtársaik rokonszenvét, bátorítani kezdték őket is arra, hogy álljanak a Bureau szolgálatába. Azokkal szemben pedig, akik a párton belül maradtak, és akiket nem lehetett hazafias szólamokkal meg a józan észre való hivatkozással megtántorítani, a Bureau más meggyőzési módszereket használt. A félelem a különböző belbiztonsági törvények alapján indított bűnügyi eljárástól például fontos eszköz volt arra, hogy néhány kommunistával megláttassák, milyen helytelen útra lépett. A makacskodókkal szemben megvolt az a lehetőség, hogy kínos helyzetbe hozzák, nyilvánosan megalázzák őket azzal, hogy a képviselőház Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságának kezébe juttatják nevüket. Akik pedig elég nyakasak voltak, hogy az efféle nyomást is kiállják, azokat gazdasági kényszerrel bírták jobb belátásra. Hiszen a kommunistáknak is enniük kell, és fizetniük a lakbért. Azoknál, akik nem önállóak vagy nem másik kommunistánál dolgoznak, elegendő egyetlen telefon az FBI-tól a munkaadóhoz s az illető párttag, akit az FBI be akart szervezni, máris tartósan munkanélküli. Az ilyen hosszú időszakra eltervezett taktika még a legodaadóbb és a legedzettebb kommunisták ellenállását is meg tudja törni.”

Amint a Kommunista Párt valódi taglétszáma csökkent és az FBI informátorainak száma nőtt soraikban, olyan helyzet alakult ki Levine szerint, amelyben az a veszély fenyegetett, hogy az FBI uralkodó erővé válik a Kommunista Párton belül. Ezt írta:

„1960 végén úgy látszott, hogy az Amerikai Kommunista Párt, mint életképes szervezet a végét járja. Hoover a Bureau valamennyi irodájához intézett bizalmas feljegyzésében kifej-

tette, hogy a legmagasabb politikai szinten tevékenykedők kivételével további informátorok beszerzése haszontalan. Nagyjelentőségű döntését több tényező indokolta.

Mindenekelőtt a Bureau rájött, hogy elérkezett a pontra, amikor a haszon csökken. Azonos jelentés futott be sokszor más-más informátoroktól. Másodszor: mivel a Bureau meg akarta védeni informátorait, ezek nem tudtak egymásról. Ennek következtében az informátorok egymásról küldtek jelentéseket, egyre nagyobb számban. Harmadszor, az informátorok fizetésére kiadott hatalmas pénzösszeg komoly mértékben kezdte terhelni az FBI költségvetését. Némi aggodalmat okozott a Bureau-nak az is, hogy voltaképpen a párt legnagyobb anyagi támogatója lett azoknak a tagdíjaknak a révén, amelyeket informátoraival fizettetett a párt kasszájába.

Ma már az a helyzet, hogy a Bureau a legalsó soroktól kezdve — s itt található az informátorok zöme — a Nemzeti Bizottság tisztségviselői posztjáig behatolt a pártba. S mintha addig még nem lett volna elég bajuk, nemrég az egyik FBI-informátort neveztek ki a Nemzeti Bizottság biztonsági ügyeinek intézésére, bízták meg azzal, hogy gyomlálja ki soraikból Hoover beépített embereit. Hogy tovább bomlasszák a pártot, az illetőnek a Bureau olyan utasítást adott, hogy gyanúsítson meg lojális párttagokat, az FBI-embereknek pedig nyisson szabad utat a pártapparátus vezető posztjaihoz... Az elkövetkezendő évek során, ahogy a taglétszám tovább csökken és az informátorok aránya nő, felteszik, hogy nemsokára eljön a nap, amikor az FBI emberei, akik egyre gyorsabban emelkednek a ranglétrán, teljesen kezükbe kaparintják a pártot. Az FBI washingtoni központjában a Kommunista Párt ügyeivel foglalkozó felügyelő, tájékoztatván a beosztottakat a pártban történt legújabb eseményekről, a következőképpen foglalta össze a helyzetet: „Az amerikai Kommunista Párt már régen papírtigris. A meggyőződéses tagok száma egy maréknyi ártatlan fickóra csökkent. Szinte már mi is szánalmat kezdünk érezni irántuk itt a Bureau-ban.”

Levine szerint az FBI-nak „minden kommunista párttagról dokumentumai vannak”. Egyetlen kommunista nem akadt az egész országban, akit ne ismertek volna. Legfrissebb taglistájukat arra használták, hogy üldözőbe vegyék a párt tisztségviselőit, a legmagasabb poszttól a legalacsonyabbig, továbbá

egy félelmetes, nagyerejű hadművelet céljaira tartogatták, amelyet jelentősegteljesen „Operation Dragnet”-nek nevezték el.

Levine kifejtette, hogy ha egyszer az USA—Szovjetunió kapcsolatok annyira elromlanak, hogy fegyveres konfliktus lehetőségére merül fel, az FBI készen áll megindítani ezt a hadműveletet, felgöngyölíteni és koncentrációs táborba küldeni minden törvénysértőt, akinek neve a listáján szerepel. Megírta azt is, hogy „a Bureau becslése szerint az országban élő minden olyan személyt, akiről feltételezhető, hogy szabotőr, órák alatt kézre kerít és letartóztat”.

Mindez, jelentette ki Levine, megfelelt a valóságnak, fedte az igazat, de ezt a valóságot, ezt az igazságot eltitkolták az amerikai közvélemény, sőt még a Fehér Ház előtt is. Ahogy későbbi rádió-nyilatkozatában elmondta, washingtoni látogatásának idején beszélt a Fehér Ház néhány tagjával, és elképesztette a felfedezés, hogy milyen keveset tudnak az FBI igen alapos munkájáról, amellyel behatolt a Kommunista Párt soraiba, és arról, hogy ez a munka a pártot valóban „papírtig-rissé” alacsonyította. Ahogy mondta, e beszélgetését követően hívták be Hoovert a Fehér Házba egy megbeszélésre, amelyet követően egy felettébb különös, egyéniségétől merőben eltérő nyilatkozatot tett: óva intette a nemzetet a jobboldali túlzásoktól és felelőtlen vádaskodásoktól, amelyek súlyos ellentétek csíráit rejtik magukban.

Ha ezt a jobboldali veszélyre való ráébredés jelének tekintetjük, akkor „igen gyöngé volt és későn jött” — amint Levine írta — ahhoz, hogy csaknem másfél évtized, egy olyan időszak agymosását jóvátegye, amely alatt egyre arra biztatták az amerikaiak millióit, hogy minden ágy alatt kommuniszták után kutassanak; amely idő alatt az egyre növekvő örület hangján, a világ bonyolult politikai színpadán bekövetkezett minden zökkenőt a legmagasabb helyekre beférkőzött áruló kígyók álnok befolyásának tulajdonítottak. A McCarthy-féle indulatosság szüntelen zárótüze tette nevezetessé ezt a korszakot. A lelkibetegségnek ezekben az éveiben alig akadt csöcselék-bolydítóbb hang J. Edgar Hooverénél. Levine néhány rövid, jellegzetes Hoover-frázist közölt mutatóban:

„Továbbra is egyenesen kell tartanunk nemzetünk gerincét,

ha a kommunistákkal, az általuk befolyásolt emberekkel, szimpatizánsokkal és mentegetőikkel tárgyalunk.”

„Országunkban a Kommunista Párt megkísérelte, hogy társadalmunkat, annak minden rétegébe behatolva alapjaiban felforgassa.”

„Ha egyetlen pillanatra is csökkentjük éberségünket, nemzeti szerencsétlenséggel nézünk szembe.”

„A kívülről leselkedő kommunista fenyegetés nem terelheti el figyelmünket a belülről fenyegető kommunista veszélyről. Ez utóbbi a szolgálatában álló kémek, és egy ravasz, kihívó és törvénytelen Kommunista Párt segítségével Amerika szívéig ér, fanatikusan szolgálja a világ rabszolgasorba döntésének marxista ügyét, köztársaságunk alapjainak szétrombolását.”

A bestseller-listán szereplő, *Az álnokság mesterei* című művében és más írásaiban Hoover arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Kommunista Párt csökkenő taglétszáma nem ad okot örömujjongásra, mert a párt azáltal, hogy gyengült, két-színűbb lett és különben is minden tagját meg kell szorozni legalább tízzel: titkos szövetségeseivel, szimpatizánsaival és megtévesztettjeivel.

Képtelennek látszik az az átlátszó taktika, amely szerint egyre növekvő fenyegetés képét kell felvázolni, és táplálni az ebből fakadó érzelmeket, ugyanakkor, amikor az FBI már voltaképpen bilincsekbe verte a „papírtigrist”. Miért nem engedni hát Hoover testületének legnagyobb győzelmét ünnepegni, ha egyszer ilyen sikeresen behatolt a pártba? Talán, mert ha ezt tenné, megölné a tyúkot, amely aranytojást tojik. Levine erről így ír:

„Sokan úgy vélik a Bureau-n belül, hogy a kommunistákkal kapcsolatos sikereik elhallgatása Hoover ama döntésének tulajdonítható, amelyek szerint csak akkor tud további támogatást biztosítani a Bureau számára ebben a felettébb érzékeny szférában (amely határos minden ember politikai nézeteinek rendőri úton történő ellenőrzésével), ha folyamatosan izgalmi állapotban tudja tartani az amerikai közvéleményt, játszani tud azokon a félelem-húrokon, amelyeket egy kiterjedt kommunista összeesküvés gondolata tart feszesen. Sokan érzik továbbá, hogy Hoovernek a „belső fenyegetéssel” kapcsolatos túlzására azért is szüksége van, mert ő a nemzet elsőszámú antikommunista védelmezője, s e jelkép voltának köszönheti ön-

kényes hatalmát. Ha tehát a kommunisták belső felforgató tevékenységének veszélyéről beismerné, hogy csökkent, e beismerése valószínűleg szellemi kaliberének előnytelen megítéléséhez és hatalmának csökkentéséhez vezetne.

Ez pedig természetesen lidérces gondolat.

9.

De vajon mennyire megbízható az FBI-ról a Jack Levine által kialakított kép?

Levine 28 esztendő volt, a New York-i egyetem jogi fakultását végezte, világosfejű, mérsékelt gondolkodású fiatalember, aki alaposan megválogatta a szavait. Mi sem állt tőle távolabb, mint a habzó szájú fanatizmus. Mindennek ellenére, lehet hogy torz képet festett. De vajon valóban ezt tette-e? Avagy ábrázolása minden eddiginél közelebb járt az igazsághoz?

E lényeges kérdésekre kívülálló csak igen nehezen válaszolhat. Levine storyjában azonban van néhány fogódzkodó. És mindezen túl, ahogy összecsaptak körülötte a vélemények, megerősítő adatok kerültek napvilágra, és ami ezzel egyenértékű, a hivatalos cáfolatok soha nem tényekkel, hanem pusztá szidalmakkal „érveltek”. A szavahihetőség szempontjából fontos látni, hogy Levine storyja szilárd alapon áll, amit bizonyít az ellentámadás kifejlődésének útja-módja is.

A *The Nation*-ben megjelent Levine-cikkre az FBI és az Igazságügyminisztérium eleinte hallgatással válaszolt. Bár a lappéldány már 1962. október 15-én, hétfőn kapható volt az újságárusoknál, a *New York Times*-nak még csütörtökön sem sikerült egyetlen hivatalos egyént sem nyilatkozatra bírni a cikkel kapcsolatban. Ennek a napnak az estéjén szándékoztak leadni azt az előzetesen magnóra vett két és fél órás rádióinterjút, amelyet Levine-nel készítettek. Szövegét az adás előtt megkaphatták volna, az FBI és az Igazságügyminisztérium azonban nem tartott rá igényt.

A rádióállomás a műsor előtt több napon át tudakolta, vajon akad-e valaki, aki hivatalos minőségében visszautasítaná Levine vádjait. De csak annyi derült ki, hogy sok ember tud

Levine-ről csúnya dolgokat mondani. Nagyon nem szerették ez kétségtelen. De amikor az általa emelt vádpontokat vették sorra, nemigen tolaakodtak a válaszadással. A legtöbb, amit a WBAI hivatalos cáfolatként tálni tudott hallgatóinak, az az Igazságügyminisztérium tájékoztatási főnkhelyettesével, Jack Rosenthallal folytatott telefonbeszélgetés volt, amelynek során Rosenthal kijelentette: „az FBI hozzám juttatott tájékoztatása szerint Levine-t elbocsátották”.

Kérdés: Ezek szerint önt az FBI tájékoztatta? És ezt hivatalos minőségben mondja?

Válasz: Igen.

Kérdés: Hogy Levine-t valamilyen oknál fogva elbocsátották?

Válasz: Igen.

Ez nem volt igaz, és később az FBI is megerősítette, hogy Levine lemondott. Egyébként Rosenthal vitatta, hogy a Miller ellen emelt Levine-vádakat revideálták volna „s ez, gondolom, válasz az önök kérdésére”. Feltehetőleg a revízió, illetve a tétlenség pusztá tényét állásfoglalásnak szánták. A WBAI azonban nem érte be ennyivel, és felkereste ifjabb Herbert J. Millert potomaci otthonában, de ő nem volt hajlandó nyilatkozni sem Levine-ről, sem Levine vádjairól. A hallgatás taktikájához folyamodtak, s ez fordítva sült el, jórészt megerősítette a vádakat.

Csaknem egy hónap elmúltával azonban mennykőcsapás-szerű válasz érkezett egy levél formájában, amelyet Clyde Tolson, az FBI helyettes igazgatója, Hoover egyik legközvetlenebb munkatársa intézett a *Washington Post*-hoz, s amely a lap 1962. november 10-i számában jelent meg. Tolson alaposan kihasználta a tényt, hogy Levine, lemondása után nem egészen egy hónappal, kérte az FBI-ba való visszavételét, de elutasították, „mert korábbi teljesítménye a szükséges színvonalat nem érte el”. Tolson szerint Levine e visszautasítás következtében kezdte meg FBI-ellenes hadjáratát.

Az megfelelt a valóságnak, miként ezt Levine januári kikérdezése alkalmával meg is mondta Millernek, hogy megkísérelt visszajutni a Bureau-ba, de — ahogy kifejtette — a kiképző részlegbe szeretett volna kerülni, mert úgy gondolta, hogy a szervezet sok hibáját ott lehetne a legkönnyebben kijavítani. Nem vitás, hogy gyermekded dolog volt Levine részéről felté-

telezni, hogy lemondása után valaha is visszaveszik, nem beszélve arról, hogy ráadásul még egy felelősségteljesebb posztra is helyezik a kiképző részlegben. Az FBI munkamódszere nem ilyen, s ezt Levine-nek is tudnia kellett volna. De még ha valaki elfogadja is, hogy az FBI ellen indított későbbi kampánya visszavágás volt meg nem kapott állásaiért, amelyek a Bureau miatt váltak számára elérhetetlenné, ajtókért, amelyeket a Bureau csapatott be az orra előtt, mindez nem jelenti szükségszerűen azt is, hogy a dolgok, amelyekről személyes tapasztalatai alapján beszélt, nem igazak. És — Tolson érvelésével szemben — azt sem, hogy Levine „rágalmazó hadjáratba fogott Mr. Hoover és az FBI ellen”, s hogy „egyéni bosszúszomjának kielégítése során semmibe vette a nemzet biztonságát”.

Úgy tűnik, hogy az a korlátolt, önkényes szellem, amely minden neki szóló bírálatot a nemzet biztonsága ellen irányulónak tekint, Tolson eme öntudatlan önleplezése során, saját magát leplezte le. Nem vitás, hogy Levine igen kemény szavakkal bírálta az FBI-t, de hacsak ez egymagában nem számít halálos bűnnek, ugyancsak nehéz rájönni, miként „vette semmibe a nemzet biztonságát”.

Tény, hogy Tolson egy hónapi gondolkodás után sem cáfolta Levine-t pontról pontra. A konkrét cáfolathoz talán még akkor került a legközelebb, amikor arról beszélt, hogy „Levine teljesen hamis képet festett az FBI személyzeti politikájáról”, mert „nyomozóink több mint 40 százaléka szolgált tíz vagy több évig, és 30 százaléuk legalább húszéves szolgálatot teljesített”. E számok, állította Tolson, „önmagukért beszélnek”.

Végül az igazságügyminiszter helyettese, Miller is megtalálta a hangját. Tolson szerint, mikor „a múlt héten” az egyik rádióállomás kérdést intézett az ügyben Millerhez, ő kijelentette, hogy Levine állításai „minden alapot nélkülöznek”. Az FBI helyettes igazgatója ezekkel a szavakkal fejezte be nyilatkozatát: „Sajnálatos módon ennek az egykori alkalmazottunknak felelőtlen és megalapozatlan vádaskodása sokkal nagyobb nyilvánosságot kapott, mint amennyire Mr. Miller tényszerű értékelése érdemesíti.”

Valószínűleg sem az FBI, sem az igazságügyminisztérium nem akart tényekkel szembesíteni tényeket, hanem az általánosításokra támaszkodott, amelyeket vagy elhisz valaki, vagy

nem. Íme az önkényeskedés folyamata, amely merőben eltért a demokratikus vitáétól, s így nem elégítette ki a WBAI állomását. Kialakítandó a helyes értékelést — amely nem tartozik az „így van, mert mi így mondjuk” kategóriába —, a rádióállomás november 29-én vitát rendezett, tisztázandó, legalábbis bizonyos mértékben, Levine vádjainak értékét. „Esküdszékének” tagjai neves ügyvédek és írók voltak, akiket régóta érdekeltek a polgárjogi kérdések — Ephraim London, Osmond K. Fraenkel és William Kunstler. London beszélt először, és úgy tetszett, hogy a közérzületet fejezi ki, mondván:

— Az én figyelmemet leginkább az kelti fel..., hogy az FBI vagy az igazságügyminisztérium alig-alig cáfolta Levine állításait.

Hivatalos források szerint, folytatta London, Levine „túlzott”; határozott cáfolatot nem lehetett hallani tőlük. És szerinte ez fontos volt. Mint ügyvéd, akinek a szemében mindekelőtt a bizonyíték dönt, úgy érezte, hogy a hivatalos nyilatkozatok „annyiban voltak figyelemre méltóak, amennyiben bizonyos dolgokat nem tagadtak, amennyiben bizonyos dolgokkal nem szálltak vitába”. Mint jellemző példát, azokat az FBI—igazságügyminisztériumi válaszokat idézte, amelyek Levine-nek azzal a vádjával kapcsolatosan hangzottak el, hogy minden 5,7 kommunista párttagra egy FBI-informátor esik. A WBAI távirat- és levélözöne azonban mindössze azt a viszontvádat eredményezte, hogy Levine vádja „túlzás”.

„A tény, hogy részükről ez a szó hangzott el” mondta London, „számomra azt jelenti, hogy a Kommunista Pártban levő FBI-nyomozók jelentős falanxot alkotnak a párton belül, avagy a párt fontos részét képezik. Mr. Levine, többek között említette Hoover 1960-as memorandumát, amelyben csökkenti az FBI ilyen irányú tevékenységét, mert túl sok emberük hatolt be a pártba. Minthogy ezt sem az FBI, sem az igazságügyminisztérium nem cáfolta, hajlok arra, hogy igaznak fogadjam el ezt az állítást.”

És ugyanígy vélekedik mindenki, aki rászánja magát és átlapozza az előző évek újságjait. J. Howard McGrath igazságügyminiszter például egyik washingtoni beszédében már 1950. május 23-án kijelentette, hogy az FBI „minden kommunistát ismer az Egyesült Államokban”, s hogy a szövetségi kormány-nak egyetlen kommunista alkalmazottja sincs. A miniszter

persze Joseph R. McCarthy szenátor vad méreteket öltő hazaárulási vádjaira felelt ezzel. A kémvadászat és a hazaárulással való vádaskodások érzelmi kihatása következtében a vádaskodónak hittek, arról pedig, aki tagadta a vádakát, az volt az általános vélemény, hogy saját személyén keresztül a Truman-adminisztrációt védi. De mégiscsak McGrath volt az igazságügyminiszter; Hoover névleges fölöttese. Ne tudta volna, mit mond?

Az évek során elhangzott apró leleplezések csak erősítették a benyomást, hogy igen sok FBI-nyomozó van a Kommunista Pártban; feltehető ugyanis, hogy még a legelőrelátóbb tervezés ellenére sem kerülhetett el az FBI és az igazságügyminisztérium néhány arcpirítóan kínos pillanatot, amikor informátoraik a tanúk padjáról vádolták egymást azzal, hogy párttagok. Ezekről az incidensekről, amelyek során a nyomozók egymás útját keresztelték, rendszerint csak néhány sor jelent meg a lapokban, de gyakoriságuk mégis azt az érzést váltotta ki az emberből, hogy, mint Levine is írta, szinte egymás sarkát tapossák, annyian vannak.

1950. március 24-én például egy Matthew Cvetic nevű FBI-informátor tanúskodott a képviselőház Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsága előtt. A Pennsylvania állambeli Large városból való R. J. Hardingról azt vallotta, hogy az állam Cambria nevű megyéjének a pártszervezője. A vallomás Harding ellen fordította szomszédait; többször „megfenyítették”; bányász volt, de elbocsátották; a háztulajdonos felmondta a lakását. Johnstownban dolgozott és élt ezután, de ezt a várost is el kellett hagynia. Nemsokára rá a kormány tanújaként jelent meg a Fölforgató Tevékenységeket Ellenőrző Testület előtt, egy nyomozás során, amelyet az a Polgárjogok Kongresszusával kapcsolatosan folytatott. Csak ekkor derült ki, hogy korábbi vádlójához, Cvetichez hasonlóan ő is az FBI titkos megbízottja volt.

1954-ben St. Louis-ban, öt kommunista pártvezető tárgyalásán az FBI 71 éves, Joseph Schoemehl nevű bizalmi embere azt vallotta, hogy az előtte tanúskodó tisztelendőt, Obadiah Jonest ismeri. De, folytatta, a tárgyalás napjáig nem tudta róla, hogy ő is az FBI-nak dolgozik.

— Felteszem, hogy ön jelentett a tisztelendő tevékenységé-

ről, nemde? — kérdezte az egyik védő Schoemehl a per során.

— Igen, jelentettem — szólt a tanú.⁵

Jóval később, 1962. június 6-án egy clevelandi perben koccant egymáshoz az FBI-emberek feje. Mrs. Julia Brown tett vallomást az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság előtt, mondván, hogy a 29 éves Melvin F. Hardin, a megyei dologház őre, kommunista párttag. Szavai elrettentő helyzetet tártak fel, mindaddig, amíg Hardin föl nem fedte, hogy ő is az FBI megbízottja, miáltal a szenzáció szétpukkadt. Az FBI külön felkérésére lépett a pártba, mondta; nyolc éven át küldte rendszeresen jelentéseit, felesége pedig 1958 óta állt az FBI szolgálatában. Vallomását az FBI megerősítette.⁶

Az a tény, hogy az informátorok már annyian vannak, hogy az ügyel kapcsolatos bármilyen aritmetikai manőver ellenére — nem lehet őket leválasztani egymásról, még mielőtt az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság előtt tanúvallomásaikban egymást vádolnák, Jack Levine igazát látszik bizonyítani, aki azt írja: „A Kommunista Pártot az a közvetlen veszély fenyegeti, hogy az FBI veszi át ügyeinek irányítását”.

Levine néhány más vádjával kapcsolatosan a jelek szerint még kevesebb kétség merülhet fel. Az egyik, amelyik Tolson legvadabb tüzét váltotta ki — a Bureau személyzeti politikájának bírálata s a rossz hangulat, amelyet kötelező túlórárendszere okoz — talán a legkevésbé vitatható. A *Washington Post* már 1953. július 1-én vezércikket szentelt a Bureau-adminisztráció eme árnyoldalának. A lap sok FBI-nyomozótól kapott és hozott nyilvánosságra levelet, amelyekben az illetők „keserű szavakkal említették, hogy napi tíz órát (az akkori átlagot) kell dolgozniuk nyolc órai fizetésért”. Sokan voltak, akik telefonon hívták fel a lapot. A *Post* a következőket fűzte az ügghöz:

„A képviselőház Költségvetési Albizottsága előtt Mr. Hoover áprilisban azt mondta, hogy alárendeltjei csaknem három millió túlórárt teljesítettek, hogy évi szabadságukból 5679 napot ajánlottak fel, hogy 1952 augusztusa folyamán mindegyik nyomozó átlagosan két óra négy perc „önkéntes”, fizetés nélküli túlórárt vállalt — és mindezt azért, mert Mr. Hoover szerint ezek a számok nagyban növelték a Bureau hitelét. Ezzel szem-

ben, enyhén szólva gyenge adminisztrációra vallanak. A panaszkodók nem elégedetlenkedők. Mr. Hooverrel és a legtöbb amerikaival együtt ők is büszkéek annak a kiválasztott egyénekből álló testületnek a hírnevére és eredményeire, amelyet szolgálnak. De nem szeretik, ha „önkéntes” túlórára kényszerítik őket — azzal a fenyegetéssel, hogy állásukat veszítik vagy előmeneteli lehetőségeik csökkennek — pusztán azért, hogy valaki pompás számokat írhasson egy darab papírra. Véleményünk szerint sérelmük jogos és megfontolást érdemlő — akár egyszerűen az igazság, akár az FBI moráljának a szempontjából nézzük az ügyet.

A vezércikk óta eltel tíz év alatt mindössze az történt, hogy a kötelező-önkéntes túlórák száma ma meghaladja a napi hárommat is.

Ha pedig a Bureau személyzeti politikáját illetően további bizonyítékokra lenne szükség, megtalálhatók William W. Turner nevű nyomozó esetében. Turner egyike volt azoknak a 40 százalékosoknak, akikről Clyde Tolson olyan büszkén beszélt; több, mint tíz évig dolgozott az FBI-ban. 1960-ban azonban áthelyezték Oklahoma Citybe, ahol igen hamar összeakasztotta a lőcsőt a részlegvezetőjével.

Az áthelyezés látszólag azért történt, mert a részlegvezetőnek olyan technikailag képzett nyomozóra volt szüksége, aki alkalmas egy ilyen nagy város segélyügyeinek felügyelői tisztjére. Turnernek négy évi gyakorlata volt ebben a munkában, beszélt franciául, és rendszerint nagyvárosokban tevékenykedett; Oklahomában azonban egy mezőgazdasági vidékre került, amely négy nagykiterjedésű megyét foglalt magában. Érthető hát, hogy elégedetlenkedett.

Méltatlankodása még csak fokozódott, amikor rájött, hogy egyik nyomozótársa, akinek képzettsége hasonló volt az övéhez, és akivel együtt dolgozott a Bureau seattle-i irodájában, kérte magát Oklahoma Citybe, de Chicagóba irányították. Arra gondolván, hogy valami elírásról van szó a megbízólevelekkel kapcsolatban, Turner áthelyezését kérte. Részlegvezetője azonban a leghatározottabban visszautasította; Turner tiltakozott, s ezzel kitört a botrány.

Turner, aki az előző év folyamán három meleghangú ajánlólevelet kapott Hovertől, most szigorú megrovásban részesült. Meghatározatlan idejű szabadságra küldték és — mint

Hoover írta — felügyelői minőségben nem állíthatták munkába. Minthogy egész pályafutása kockán forgott, Turner vizsgálatot kért. Az FBI helyt adott kérelmének. Mikor azonban többfajta vádat emelt részlegvezetője ellen, elmarasztalták azaz, hogy állításai alaptalanok, és harminc napra felfüggesztették állásából.

A mérges FBI-nyomozó ekkor írásba foglalta minden sérelmét és tiltakozó leveleket küldött Estes Kefauver tennesseei demokrata szenátornak, New York republikánus szenátorának Jacob K. Javitsnak, és New York demokrata képviselőjének, Emanuel Cellernek, aki egyúttal a képviselőház Igazságügyi Albizottságának is elnöke volt. Más választása nem lévén, Turner meghallgatást kért a Kongresszustól a maga és Skip Gibbons számára. Kérelmében kifejtette, hogy kettejük ügye nem rendkívüli, és leszögezte, hogy az FBI-on belül a hangulat még soha olyan rossz nem volt, mint ebben az időben. Cellerhez intézett levelében a következőket írta: „A gazdasági szankciókkal való fenyegetés igen nagy hangsúllyal nehezedik minden nyomozóra, aki az ellene indított fegyelmi eljárás tisztaságát követeli. Felettébb nyomasztó olyan körülmények között dolgozni, amikor az ember minden lépése (vagy lépésének elmulasztása) azzal a lehetőséggel jár, hogy zavarja a Bureau munkáját. A legtöbb nyomozó a legszívesebben a szervezett alvilág ellen harcolna, de a statisztikai szempontok érvényesülése apró-cseprő ügyekkel való bajlódásra kárhoztatja őket.”

Ez aztán végleg betette neki az ajtót. Hoover azt a vádat emelte ellene, hogy felületes és megalapozatlan állításokat tartalmazott a Celler szenátorhoz intézett levele, és tüstént elbocsátotta.

Minthogy azonban Turner háborús veterán, védte az 1944-es, Veteránokat Védő Törvény; elbocsátása után jogában állt fellebbezni a Közalkalmazottak Bizottságához és a bíróságokhoz. Ügyvédjével, Edward Bennett Williamsszel az oldalán harcba kezdett a visszavételéért s a harc e sorok írása idején még tart.

Miután Jack Levine megfújta a harci kürtöt, a californiai Berkeley KPFA rádióállomása (a WBAI és a KPFA egyaránt a Pacifica Alapítvány állomása) kapcsolatba lépett Turnerrel, és interjút készített vele. És bár Turner helyzete merőben más

volt, mint Levine-é, ő nem került ki visszavonhatatlanul a Bureau-ból, hanem harcolt a visszahelyezéseért, Levine sok leleplező megállapítását megerősítette.

A vallási és faji kérdéseket illetően: öt különböző FBI irodában, szolgálatának több mint tíz éve alatt, és az időszakos washingtoni „fejtágító” tanfolyamokon, ahol módja volt találkozni az ország legkülönbözőbb részein működő nyomozókkal, Jack Levine-en kívül egyetlen négerrel, illetve zsidóval sem találkozott.

Az FBI jobboldali vonzalmait illetően: — Többé-kevésbé apolitikus ember voltam... Kétségtelen, hogy a Bureau... a jobboldal felé vonzódik... ő, a hazafiság... lévén mindent megelőző kérdés... Érzésem szerint a Bureau eltúlozta ezt a problémát annyira, hogy néha lábbal tapossa az egyéni jogokat... Az a véleményem, hogy az egyénekkal és az egyén jogaival való effajta bánásmód sokkal inkább szolgálja bizonyos személyek céljait, önző céljait, mint a hazafiasság célkitűzéseit.

Hoover-t illetően: — Igen, neki nagyon határozott elgondolásai vannak, amelyek át- meg átjárják a Bureau-t. Eltérti tőlük jottányit sem lehet. A főnök — tette hozzá —, hajlíthatatlan és úgy hiszem, hogy sokkal inkább érdekli a tett, mint elkövetője. Ha az ember olvassa a könyveit, ezt a kifinomított gondolkodást minden lapján felfedezheti. Letagadhatatlan jellemvonása.

Ami Hoover hatalmát illeti: — Találkoztam a Kongresszus egyik tagjával, aki kifejtette, hogy szeretne segíteni nekem, de sok lehetősége nincs rá, mert Hoover hatalmasabb az elnöknél is, és hogy régebben voltak kísérletek hatalmának korlátozására, de ma már erre semmiféle lehetőség nincs.⁷

10.

Azok a kongresszusi tagok, akik képtelenek voltak segíteni William Turner-n, nem voltak olyan erőtlenek és gyámoltalanok akkor, amikor az FBI igazgatójának, J. Edgar Hoovernek viselt dolgairól esett szó. 1958-ban, amikor Cyrus Eaton, a clevelandi nagyiparos és milliomos beleeresztette né-

hány fullánkját Hooverbe és az FBI-ba, lázas sürgés-forgásba kezdtek.

Eaton 1958. május 4-én, vasárnap este állt Mike Wallace „Látó szemmel” című programjában a televíziós kamerák elé, és kifejtette néhány gondolatát, amelyek nyomán egy bálványimádó nemzet csak kapkodta a levegőt. Ezt mondta az FBI-ról:

— Úgy hiszem, óriásira építették. Kitűnő propagandával hihetetlen népszerűsége telt szert. Engem azonban mindig aggodás fog el, ha látom, hogy egy nemzet a rendőreitől várja a boldogulását. Márpedig az FBI csak egyike a sok ügynökségnek az Egyesült Államokban, amely nyomoz, szaglászik, tájékozik, emberek után mászkál. Riasztó méreteket ölt ez a tevékenység.

Eaton eretnoksége Hoover védelmezőivel megfűvatta a harci kürtöket. Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság bejelentette, hogy beidézi Eatont. Eaton azonban nem hátrált meg, szembenézett az üggyel, és egy magánleszámolás során, igen világos mondatokban közölte a bizottság tagjaival tevékenységükről alkotott véleményét. A bátor kiállás, amely az amerikai sajtó és közvélemény részéről váratlanul igen kedvezőtlen visszahatással párosult a Vizsgáló Bizottság tevékenységét illetően, nyilvánvalóan jobb belátásra ösztökélt néhány lelkekben búvárkodó egyént, mert a Bizottság „szellemidézését”, ahogyan Eaton az idézést gúnyosan elnevezte, soha senki nem kézbesítette. A tervezett eljárás hamvába holt.

A kezdettől fogva elvetélt ügy, hogy Eatont zaklassák, életbevágóan fontos problémákat vetett fel, és az amerikai sajtó, amelynek egészére ugyan nem jellemző a harcos liberalizmus, ezúttal észnél volt és kérdezett. Például azt, vajon a történetek nem Cyrus Eaton vádját igazolták-e, amely szerint az USA a legjobb úton halad afelé, hogy rendőrállam legyen? Meg azt, hogy hol a híres amerikai szólásszabadság, ha abban a pillanatban, amikor valaki kinyitja a száját és a bevett szokástól eltérő véleményt nyilvánít, máris egy kongresszusi inkvizíció előtt magyarázkodhat.⁸

A felmerült problémák fontosak voltak akkor és fontosak ma is, mert az Eaton-incidenst, amely egy Hoover és az FBI ellen irányuló bírálatból fakadt, egy, a korábbihoz hasonló második reakció követett: burkolt támadás indult a *Pacifica Ala-*

pítvány ellen. Ez alkalommal a szenátus Belbiztonsági Albizottsága vezette a támadást, élén a bizottság elnökével, Mississippi legélesebben négerellenes szenátorával, James O. Eastlanddel.

A szenátusi csoport sokkal ügyesebben közelítette meg a problémát, mint az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság balkezes vádaskodása. Eastland poroszlói egyetlen szót sem szoltak Levine és Turner támadásairól, annak azonban a jelek szerint mégis volt némi jelentősége, hogy alig egy hónappal a *Levine a nyomozó* sorozat utolsó rádióadása után kezdték az akciót. Mégpedig azzal, hogy 1963. január 10-re Washingtonba idézték a Pacifica Alapítvány hét tisztviselőjét, illetve igazgatóját magánkihallgatásra a Bizottság elé.

Eltérően a képviselőház korábbi Eaton-akciójától, a szenátus szigorúan *sub rosa** folytatta az ügyet és így is tartotta volna, legalábbis egy ideig, ha a Pacifica is belement volna a némajátékba kis időre. A magánvágóhíd azonban nem nyerte el az alapítvány tetszését, és tüstént amellett döntöttek, hogy a nyilvánosság elé tárják az ügyet. Trevor Thomas elnök éles hangon vonta kétségbe a Bizottság illetékességét és céljainak helyességét.

— Nem tudjuk mit akarnak a szenátorok — mondta —, de tiszteletünk nyilvánítása mellett is emlékeztetjük őket, hogy a törvényhozás részéről megnyilvánuló minden olyan presszió, amely meg akarja nyirbálni a rádióadásokat, veszélyes és jogtalan.

Hangsúlyozta, hogy a Pacifica állomásainak semmi kapcsolatuk az üzleti élettel; — nem kapnak kormánytámogatást, sem dotációt az ipartól, avagy adományokat néhány „nagytól”. Bevételeik 30 000 hallgatótól származnak — szögezte le Thomas, majd így folytatta:

— Ilyen rádióállomások sehol a világon másutt nem léteznek. Nem létezhetnek kommunista, fasiszta, vagy olyan kormányok alatt, amelyek nem tűrik a szabadságot és fontos ügyekben a hivatalos állásponton kívül mást nem fogadnak

* Bizalmasan, titokban (lat.).

el.* Ez az a szabadság — avagy ennek a hiánya —, amely kormányt és kormányt voltaképpen megkülönböztet egymástól.

E szabadság megőrzésének egyetlen útja, ha gyakorolják.⁹

Az alapvető kérdésben tanúsított szókimondásnak nagy visszhangja volt a keleti és a nyugati parton egyaránt. Vezércikkek helytelenítették a bizottság akcióját. Állampolgárok csoportjai hirdetések formájában álltak ki a Pacifica-állomások mellett. Minthogy pedig hallgatóik értelmi képessége és társadalmi elhelyezkedése átlagon felüli, következésképpen California, New York és Connecticut szenátorait választóik ostromolni kezdték. Eredmény: az Eastland-bizottság, két kihallgatás után, csendben kimúlt.

De miként az első Eaton-ügy jelentőségét, a másodikét sem a kudarcban, hanem a kísérletben kell látni. Mert azoknak az amerikaiaknak a számára, akik szerint a nemzet legértékesebb öröksége a Bill of Rights — a szólás- és véleménysszabadság, amely nélkül semmivé zsugorodik, szabadságát veszti az ember — kimondhatatlanul zavaró, hogy abban a pillanatban, amikor hangot adnak a Hooverrel való egyet nem értésüknek, vagy bírálják az FBI-t, a vádlottak padjának fenyegetésével kell szembenézniök, azzal, hogy onnan kell megmagyarázniok szavaikat. Nincs túl nagy jelentősége annak, hogy a múltban az ilyen kísérletek kudarcba fulladtak. Viszont óriási jelentőségű, hogy történtek ilyen kísérletek. Nem vitás, hogy az elnémító lépések torzítyják szabadságésszményünket, amelylyel dicsekszünk. Sok embert elhallgattatnak, s a rettenthetetleneken kívül mindenkit elrettentenek.

A következő fejezetek elmondják, hogyan jutottunk ide; hogyan lett Mr. Hooverból Mr. Érinthetetlen; hogyan lett az FBI-ból olyan szent és sérthetetlen intézmény, hogy a róla alkotott kép megőrzése ma fontosabb, mint a szabadságjogok, amelyeket a Bill of Rights biztosít szabad embereknek.

* A megállapítás a polgári-liberális taktikázás tipikus példája: egyenlőségjelet tesz a fasizta terror és a proletárdiktatúra közé. Történelmileg igazolt tény ugyanis, hogy a szocialista társadalom hivatalos intézkedései éppen azokat a szabadságésszméket és jogokat védelmezik, amelyeknek a fasizmus az első számú ellensége. (A szerk.)

Furcsa és viharos kezdet

Az FBI születését és jelenlegi formáját a század két legerősebb kezű elnökének köszönheti. Mindkettő azt valotta, hogy végrehajtó hatalmát a végletekig kell kiterjesztenie, s hogy a visszaélés határáig kell élnie vele. Mindkettő liberális volt; mindkettő harcos: nem nagyon idegenkedett egyik sem attól — mert becsülendő célkitűzésnek tartotta —, hogy a monopóliumokat megnyírbálja. Ezért hát irónikusnak tűnhet, hogy ilyen törekvésekkel éppen Theodore Roosevelt és Franklin D. Roosevelt teremtet meg és táplált egy szervezetet, amelynek hatásköre és ereje az idők folyamán szenátorokat és kongresszusi küldötteket rettentett meg, és még elnököknek is komoly gondot okozott.

Születését Theodore Rooseveltnek köszönheti az FBI. Franklin D. Rooseveltnek pedig azt, hogy féltő gondoskodása és támogatása révén lett belőle az ország leghatalmasabb szervezete.

Megteremtésének és növekedésének története megragadó, mert talán nincs a világnak még egy nyomozótestülete, amely lényegére jellemzőbb körülmények között született volna, mint az FBI. Titokban állították föl, nem törvényhozói, hanem végrehajtói parancsra, semmibe véve a kongresszus szándékát. Amikor pedig már talpon állt, nőtt csak nőtt, és 1962-re 14 055 alkalmazottja és 130 700 000 dolláros költségvetése volt, amely „kis híján az egész igazságügyminisztérium személyzet és költségvetés felét tette ki”.¹

Ez a hatalmas, bürokratikus gépezet, kiterjedt hatalmával a nemzet életében önállóan működött, igazgatója tüntetőleg egyedül és kizárólag az igazságügyminiszterre hallgatott, és eszébe sem jutott, hogy a törvény szerint egyszer még le is válthatják. Everett M. Dirksen, illinoisi szenátor, a republiká-

nus kisebbség mézes-mázos szavú vezetője „fedezte fel” — ahogy maga mondta — ezt a tagadhatatlanul fura helyzetet, és 1962. július 10-én elképedt hangon fejtegette, hogy „felettébb meghökkentő, miszerint a Federal Bureau of Investigation igazgatójának kinevezése törvényeink szerint nem tartozik az elnök hatáskörébe és megerősítéséhez sem szükségeltetik szenátusi jóváhagyás”.² E képtelen helyzet megszüntetésére Dirksen szenátor törvényjavaslatot terjesztett be, amely az első igazgató kinevezése után ötvennégy évvel előírja, hogy külön törvény által megszabott úton foglalhatja csak el posztját a következő. A törvény szerint az igazgatót és helyettesét tizenöt évre az elnök nevezi ki, a szenátus utólagos megerősítése mellett.

A szabálytalant szabályozó eme késői tett talán egymagában is megfelelően jellemzi a körmönfont módszert, amellyel az FBI-t a világra hozták.

1.

Theodore Rooseveltt idején óriási felhajtás volt az egész országban. Viharos napjait a számtalan kereszteshadjárat jellemezte, amelyeket a rontás erői ellen viselt — a köztulajdonban levő nyugati földek eltulajdonítói, a vasút-királyok, az élelmiszerhamisítók meg a nagy trösztök ellen, amelyek egyeduralomra törtek az ország gazdasági életében. Rooseveltt háborús frontot nyitott „a milliomos gonosztevők” ellen, nem kímélve embereiket a Kongresszusban sem. E háborúját sokszor akadályozta a tény, hogy az igazságügyminisztériumnak nem volt saját nyomozótestülete. Ha bizonyítékokat gyűjtő detektívekre volt szükség, vagy a postaügyi minisztériumtól, vagy a pénzügyminisztérium titkosszolgálatától kellett kölcsönkérni. A „kölcsönadó” intézmények pedig nem mindig örültek annak, hogy legjobb nyomozóikon meg kell osztoznunk az igazságüggyel. Akárhogy nézi is az ember, felettébb kényelmetlen és hatástalan, nagyobb kiterjedésű akciók lebonyolítására alkalmatlan módszer volt.

Következésképpen Rooseveltt igazságügyminisztere, Charles J. Bonaparte (I. Napóleon császár unokaöccse) 1907-ben azzal

a kérelemmel fordult a Kongresszushoz, hogy járuljon hozzá állandó nyomozótestület felállításához az igazságügyminisztériumon belül. Igen kényes időpontban nyújtotta be kérelmét. A nyugati földekkel folytatott manipulációk nyomozása során Rooseveltt emberei erősen büzlő gócba akadtak. Sok tízezer hektárnyi, milliókat érő szűzerdőkkel borított területet sikasztottak el a köztől, és rengeteg magas- és alacsonyabb állású közalkalmazott osztozott gátlástalan telekspekulánsokkal meg fanagykereskedőkkel a zsákmányon. A titkosszolgálattól kölcsönként emberek segítségével leleplezett legszenzációsabb eset kapcsán a Roosevelt-adminisztráció az igazságszolgáltatás kezére, majd börtönbe juttatta Oregon egyik kongresszusi képviselőjét és szenátorát. Az eset, amelynek kapcsán két magukfajta embert hajszoltak meg a nép szeme előtt, még élénken élt a Kongresszus tagjainak az emlékezetében, amikor Bonaparte benyújtotta hozzájuk a kérelmét. Érthető hát, hogy nem tapsoltak az ötletnek.

Bonaparte a 60. Kongresszus összeülésekor újította meg támadását, amelynek vitája során még napjainkban is jelentős felhangok hallatszóttak. Az egyik legfontosabb vitatéma szerint a Kongresszus attól tartott, hogy olyan „titkosrendőrség” születik, amelynek felderítő ereje megzabolázhatatlanná válván, még a szenátorokat és a Kongresszus tagjait is fenyegetheti.

Iowa állam egyik kongresszusi képviselője, a Ház Költségvetési Bizottságának veterán tagja, Walter J. Smith így vélekedett:

— Nem szabad megengednünk, hogy nálunk is olyan, mindenkit érintő kémkedési és figyelési módszerek alakuljanak ki, mint Oroszországban vagy Franciaországban a császárság idején, avagy egykor Írországban.³

A sajtó, akár a Kongresszus, szintén lázba jött. Néhány vezércikkíró Fouchénak, Napóleon mindenütt szimatoló rendőrmisztérének emlékét idézte, aki addig-addig rettentgette a Birodalom hivatalnokait, amíg annyi államtitok nem került a kezébe, amellyel magát Napóleont is megfélemlíthette, ha ugyan nem szeghette a nyakát. Ilyen történelmi előzmények után, hangoztatta a sajtó, érthető, hogy a Kongresszus „nem óhajta felállítani egy nagy hatáskörű nyomozótestületet”, hanem inkább „undorral fordulna el ilyen elképzeléstől”.

Úgy látszik, hogy ezt együttesen eredményezte mindaz, amit a Kongresszus tett s amit nem tett. Nem fogadta el Bonaparte kérését. Ellenkezőleg: vizsgálni kezdte, mire használták a többi szövetségi nyomozótestületet, és még mielőtt 1908. május 30-án elnapolták volna az ülést, törvényt hoztak, amely külön megtiltja az igazságügyminisztériumnak, hogy akár a Titkos Szolgálattól, akár más szövetségi ügynökségtől nyomozókat kölcsönözzön a jövőben. Ami voltaképpen az igazságügyminisztérium nyomozómunkájának teljes megbénítását jelentette, hiszen ha önálló nyomozótestülete nem lehetett és kölcsön sem kérhetett detektíveket, mit tehetett volna. Rooseveltt dühöngött. Márpedig, ha ő dühöngött, akkor mindig történt valami.

Ezúttal 1908. július 1-én, egy hónappal a Kongresszus elnapolása után, amikor a honatyák már otthonukba tértek, Bonaparte, saját szakállára csendesen megszervezte az igazságügyminisztérium saját nyomozótestületét a Kongresszus döntése ellenére. Bureau of Investigationnak nevezte el, és e nevét 1945. július 1-ig meg is tartotta, akkor — a Kongresszus rendeletére — az elnevezést Federal Bureau of Investigationre változtatták.

Amikor a 60. Kongresszus újból összeült, a *fait accompli** nyomán keletkezett jogos felháborodás söpört végig tagjain, hiszen egy meghozott döntésük semmibevevéséről volt szó. Bonaparte a felszólításra, hogy magyarázza meg magatartását, nyájas szavakkal bár, de a Kongresszusra hárította a felelősséget a történetekért, mondván, hogy mindenről a Kongresszus tagjai tehetnek. Megtiltották, hogy kölcsönkérjen nyomozókat; neki viszont kellettek nyomozók — nem volt hát más választása, mint megszervezni saját testületét.

A szavakkal való effajta üres játék azonban nem puhította meg a Kongresszust. Sőt, még nagyobb haragra gerjesztette a törvényhozókat. Vizsgálatokat indítottak a szövetségi nyomozótestületek ellen: mind a régiiek, a korlátozott hatáskörűek, mind pedig a Bonaparte-szervezte új, szélesebb területet átfogó ellen. A szondázások szenzációs vádak és ellenvádak új sorozatához vezettek. Rooseveltt, akinek jellemével egyszerűen összeférhetetlen volt a védekező magatartás, támadásba len-

* Befejezett tény (fr.).

dült, mondván, hogy amikor a Kongresszus megtiltotta az igazságügyminisztériumnak nyomozók kölcsönkérését, voltaképpen az alvilágot segítette és támogatta. Félreérthetetlen vádját mindenki érthette, és ezért szavai elsöprő hatást értek el. A Kongresszus nem fogadta el a nyomozótestület felállításának tervét; ergo a Kongresszus tagjainak személyes kapcsolatuk van az alvilág sötét erőivel. Minthogy pedig a honatyák igen érzékenyek voltak a káros következményekre, amelyek egy ilyen általánosítás nyomán a közvéleményben a Kongresszust illetően keletkezhetnek, mást sem tettek az ülésen, csak mosakodtak és aprólékos gonddal bizonygatták, hogy az állítás nem felel meg a valóságnak. Amikor pedig a szorult helyzetből kiszabadultak, ellentámadással kísérleteztek, azt állítván, hogy Rooseveltt új detektívjeivel dossziékat készített kongresszusi ellenfeleinek magánéletéről. A nyomozók, hangoztatták a honatyák a vádat, máris a sarkunkban vannak, kémkednek utánunk és felnyitják a leveleiket.

Roosevelt mindent tagadott. A nyomozók, akiknek feladata éppen a törvény betartása, szögezte le határozottan, soha nem sérthetik meg azt. Majd szinte a következő lélegzetvételével megerősíteni látszott legszigorúbb bírálóinak legsúlyosabb vádjait, mondván, hogy „néhanapján egy-egy postaküldemény esetleges felnyitása révén kerül napvilágra a tartalmuk”. Ilyen magyarázat kíséretében hozta nyilvánosságra annak a dél-karolinai Benjamin R. Tillmann szenátornak néhány magánlevelét, aki egyik legfőbb ellenlábasa volt a Kongresszusban.

Ez a cselekedet, érthetően, arról győzte meg a Kongresszust, hogy félelme jogos volt. A felháborodás és düh újabb hulláma Bonapartét ellenséges hangulatú bizottságok elé sodorta, ahol új nyomozótestületének jellegéről meg arról faggatták, vajon milyen veszélyeket rejt az magában, és milyen eszközökkel kívánja kordában tartani. A kérdések nyomán keletkezett vita olyan kijelentésekhez vezetett, amelyek ma is élénken jellemeznek minden, az FBI-ról folytatott vitát.

Bonaparte igazságügyminiszter elismerte, hogy „minden rendőri szervezet a visszaélés bizonyos veszélyeit hordozza magában, különösen a titkosrendőrség”. De, nyugtatta meg a Kongresszust, az ő új testületét soha nem használják majd politikai célokra, ámbár elismeri, hogy egyszer-másszor erős kísértésnek tehetik ki ilyen irányban. E biztosíték, amely azon-

ban csupán egyetlen ember szájából hangzott el, nem nagyon győzte meg a Kongresszus tagjait, akiknek még frissen élt emlékezetében Tillmann postájának az ügye. Azt feszegették, miként szándékozik Bonaparte ellenőrizni a nyomozóit, miként akarja megelőzni, hogy visszaélhessenek hatalmukkal?

Bonaparte 1908 decemberében, az évi jelentésében azt felelte, hogy ennek egyetlen hathatós módja van. „Az igazságügy-miniszter tudja, illetve tudnia kell mindig, hogy milyen munkán dolgoznak” — írta. Szerinte minden nyomozónak naponta részletes jelentést kell tennie tevékenységéről. A Bureau vezetője összesíti majd a jelentéseket, az összesítéseket pedig az igazságügy-miniszter naponta áttanulmányozza. Igaz, ismerte el Bonaparte, „hasonló olvasmányok jó adag unalommal járnak”, de a nyomozói munka szigorú ellenőrzése „elengedhetetlen, amennyiben egy hasonló jellegű testületet igazán kézben akar-nak tartani”. Ha Bonaparte helyesen fejtegette a problémát, vitathatatlan, hogy az FBI-t felettesei már réges-régen nem tartják igazán kézben.

A Kongresszus azonban még 1908 könnyebben áttekinthető időszakában sem hajlott Bonaparte érvelésének elfogadására, hogy tudniillik új nyomozótestületének ellenőrzése ilyen egyszerű lenne. A kentuckyi J. Swagar Sherley attól tartott, hogy előbb-utóbb „a titkosszolgálat alkalmazottaival emberek magánéletének botrányait kezdi majd felderíttetni”. Előre látta azt is, hogy a csecsemő Bureau of Investigation nem marad örökké csecsemő. „Minden testületnek megvan az a tulajdonsága, hogy növekszik és... egy jó tisztviselő ügybuzgalma gyakorta túllendíti az illetőt a szolgálat szükségleteinek határain” — mondta.

Bonaparte állítása, amely szerint a Kongresszusnak bármikor módjában áll majd vizsgálatot indítani a hivatalos hatalommal való visszaélés miatt, s így rajta tartani a kezét az új testületen, nem nagyon nyugtatta meg a kétkedő tagokat. John J. Fitzgerald képviselő elég jó jósnak bizonyult, amikor azt mondta, hogy eljön az idő, amikor a titkosrendőrség, részint saját káros tevékenységének leplezésére, vagy munkája valódi érdekeinek védelmében, még a Kongresszussal szemben is ragaszkodik majd a titoktartás megőrzésére.

Végül is a vita során Bonaparte, leleplezvén a sarokba szorított tisztviselő jellegzetes szellemi jegyeit, türelmét veszítette.

Az egész ügyben egyetlen kérdés lényeges, szolt az érvelése, elfogjuk-e a bűnözőket vagy sem; a Kongresszus tehát szélmalomharcot folytat és feleslegesen izgul. Mi van abban, ha nyomozók figyelnek valakit? „Engem bárki bármennyi ideig kedvére követhet” — mondta készségesen az igazságügyminiszter. „Figyelhetik hova megyek, honnan jövök. Felőlem odaállhat bárki a sarokra és fürkészheti, hova megyek, hova nem.”

Ez a felettébb felületes, szószátyár okfejtés csupán annyiban érintette a lényegét, amennyiben egy hordószónok szócikornyai érinthetik. Azt nem lehetett kétségbe vonni, hogy egy ilyenfajta megfigyelés a gyakorlatban korlátozza az emberek szabadságát. Nem mindenkinek olyan makulátlan a magánélete, hogy megkockáztathatja kiállni még a legáltalánosabban üdvözölt elvekért sem, ha tudja, hogy a kormány nagyhatalmú nyomozótestülete turkál magántitkainak legrejtettebb zugában. Az is kézenfekvő, hogy az effajta zabolátlan szimatolás, titkos és tiltott ismeretek hasonló egybegyűjtése, számtalan módon okozhat kárt bárkinek: tönkretelhet üzleti megállapodásokat, zavarhat a foglalkozás gyakorlásában és szélsőséges esetekben még arra is alkalmas, hogy bűnvádat fabrikáljanak és bűnvádi eljárást indítsanak valaki ellen.

Az 1908-as Kongresszus, amely nem távolodott még úgy el a saját forradalmi időszakának elveitől, mint a mai, tisztán látta a fenyegető veszélyeket. Tapssal köszöntötte Sherley képviselő összegező szavait:

„Történelmi olvasmányaimból egyetlen eseményre nem emlékszem, amelynek során egy kormány azért bukott volna meg, mert nem volt titkosszolgálat, de sokat éppen kémrendszere pusztított el. Ha az angolszász civilizáció vitte valamire, az azért volt, mert kormányai a legegyszerűbb polgárt is védelmezték saját titkosszolgálatuk tevékenységével szemben...

Nem hiába olvasgatták őseink a Magna Charta* és a Bill of Rights történetét... Midőn alkotmányunk megszületett, az emberek mindaddig nyugtalankodtak és féltek az elnyomástól, amíg szövegébe nem került a 10 módosító pont, köztük a mi amerikai Bill of Rights-ünk.

A negyedik módosítás így szól: »Sérthetetlen a nép joga sze-

* Földnélküli János angol király által 1215-ben aláírt szabadságlevél.

mélyi biztonságát, házáat, iratait és értékét illetően minden alaptalan kutatással és lefoglalással szemben . . . »

A kormány indítékát, amelynek alapján ez így megfogalmazódott, nem lehet egyetlen kézlegyintéssel elintézni.”

Hiába azonban a képviselő ékesszólása, hiába elgondolkoztató érvelés, semmiféle szép fordulat, az elme semmilyen logikai mutatványa nem tudta a *fait accompli*-t meg nem történtté tenni. Roosevelttel vádjai, hogy a Kongresszus a bűnözőket védte, a rosszindulatú célozgatás, hogy egynémelyik képviselő talán még kapcsolatban is van az alvilág erőivel, megragadtak a köztudatban, és tarthatatlan helyzetbe hozták a magas testületet. A már felállított Bureau felosztatása csak tovább növelte volna a közgyanút. A Kongresszusnak pedig ez a végkifejlet nem ízllett volna, így hát — kelletlenül bár — a saját döntésének semmibe vételével fogant szervezetet az igazságügyminisztérium állandó részeként meghagyta.

2.

Kudarcot vallván a kísérlet, hogy a Bureau of Investigation létrehozását meggátolja, a Kongresszusnak nem maradt más választása, mint hogy éljen vele, és feladatokat találjon a számára. Eleinte olyan csip-csup ügyekkel foglalkozott, amelyek kívül estek más nyomozótestületek hatáskörén — kormányrezervációk ellen elkövetett bűntettekkel, csődeselekkel, csalásokkal, trösztellenes vádakkal. A Kongresszus fokozatosan tágította a Bureau tevékenységi körét azzal, hogy rábízta az alkotmány államközi kereskedelmi rendelkezései alapján indított eljárásokat. Számos törvényt hoztak, amelyek megtiltják lopott javak, fogamzásgátló szerek, közízlést sértő könyvek, elkobzott filmek szállítását egyik államból a másikba, s e tilalmak érvényesítését a Bureau-ra bízták. De ez még mindig nem az igazi, újságok címlapjára kívánczó munka volt. 1910-ben azonban a Kongresszus megszavazta a Mann-törvényt, és vele együtt a Bureau megkapta az első olyan megbízatását, amely az egész nemzet figyelmét ráterelte.

A prostitúció azokban az állítólag ártatlanabb években ugyanolyan nagy üzlet volt, mint ma. Az egyik chicagói ügy-

ben készült feljegyzések szerint egy francia házaspár által vezetett társaság tíz esztendő alatt mintegy 20 000 asszonyt és lányt importált az Egyesült Államokba, prostitúció céljára. Csupán a rajtukütest megelőző tizenkét hónap alatt — társulásuk könyvei szerint — 102 000 dollárt vettek be, amely a dollár akkori magas értéke mellett csillagászati összeg.⁴ Leleplezésük abban a korban, amely előszeretettel emlegette magát a viktoriánus erkölcsök örököseként, arra vezetett, hogy a közvélemény szigorú törvényeket követelt, és a Mann-törvény, amely megtiltotta asszonyok átszállítását az egyik államból a másikba erkölcstelen célokra, már ennek az eredménye volt.

A törvény merőben új területet nyitott meg a nyomozói munka számára, és felbecsülhetetlen értékű talált pénzt jelentett a Bureau of Investigation-nek, amely ennek a segítségével kezdte kiépíteni bürokráciájának hálózatát. Akkoriban Stanley W. Finch állt a Bureau élén, akit ugyan még Bonaparte nevezett ki, de megtartotta hivatalában George W. Wickersham, az új igazságügyminiszter is, amikor William Howard Taft elnök emberei vették át az irányítást. Finch egykettőre meglátta a Mann-törvény nyújtotta rendkívüli lehetőségeket, amelynek alapján egyre több pénzt és egyre több embert kérhetett a Kongresszustól. Érdekes megjegyezni, hogy gondosan kitervezett technikája lényegében azonos J. Edgar Hooverével, amelyet utóbbi diktatúrájának hosszú évei alatt alkalmazott. Az első lépés, hogy legyen kéznél egy Fenyegető Veszedelem. A második: ez olyan rettentő legyen, hogy az egész nemzet történelmi sorsfordulón érezze magát, libabőrözzék a háta, és reszketve sóvárogjon egy megmentő után. És ki más lehetne ez, mint a Bureau.

Finch főnök mesteri kézzel ecsetelte a veszedelmet. Hallgasuk csak, milyen megrendítő szavakkal ismertette a fehér-rab-szolga-kereskedelmet a néppel:

— Hacsak nem tartanak egy leányt gondosan őrzött szoba ajtaja mögött, nem akad egy sem, akármilyen a társadalmi helyzete, aki közülük biztonsággal érezheti magát... Arra van tehát szükség, hogy minden egyes ember tartsa nyitva a szemét, mert senki nem tudja megmondani, mikor kerül sor a lányára, a feleségére vagy az anyjára.⁵

Persze nem akadt egyetlen férfias amerikai sem, aki „a lányát, a feleségét vagy az anyját” ilyen emberek hálójában sze-

rette volna látni, s így Finch egy fillérig megkapta a Kongresszustól a pénzét. Amikor pedig el volt látva anyagiakkal, és emberállományát is rendben tudta, nyomban az egész országra kiterjedő hadjárat tervezésébe fogott a lánykereskedelem ellen. Nyomozói, szoros kapcsolatban a helyi rendőrséggel, városról városra járva készítették nyilvántartásukat a rossz hírű házak lakóiról. Amikor aztán ezekben a házakban új arc jelent meg, főleg, ha viselője közben államhatárt is átlépett, a Bureau rögtön lecsapott. E munkájában nagy segítségére voltak informátorainak légiói, akiket serényen támogatott. Ahogy Finch fogalmazta a Kongresszus előtt: — Egyes madámok... igen féltékenyek más madámokra... és kémkednek is e madámok után.

Az erkölcs, továbbá mindenki lányának, feleségének és anyjának védelmében a Bureau of Investigation buzgó nyomozói mihamar olyan akciókba keveredtek, amelyek a Mann-törvény alkotóinak eszébe sem jutottak. Sherley képviselő jövődöléseinek élő bizonyítékeként a minden lében kanál nyomozók egykettőre olyan dolgokat műveltek, amelyek „jócskán túlhaladták a szolgálat szükségleteit”. A Kongresszus törvényhozóinak vitáiból az tűnik ki, hogy a Mann-törvényt megszavazó képviselőket egyedül és kizárólag az emberkereskedelem elleni harc ösztönözte lépésre. Törvényük azonban nem volt elégé élesen körülhatárolt. Ellenkezőleg, olyan pongyolán fogalmazták meg, hogy a legmagántermészetűbb élvezetek gyakorlói is a hatósugarába kerültek, ha áttették lábukat egy-egy állam határán.

E törvény egyik első áldozata Jack Johnson, a nehézsúlyú ökölvívó világbajnok volt. A sors iróniája úgy hozta, hogy Johnson egy tiltott ipart művelő hölgybe szeretett bele, és rábeszélte, hogy hagyjon föl foglalkozásával és ezután csakis neki szentelje figyelmét. Johnson pechjére azonban még házasságkötésük előtt elkövették azt a könnyelműséget, hogy átlépték az egyik állam határát. És ezzel a szövetségi nyomozók szemében Johnson megsértette a Mann-törvényt, letartóztatták és börtönre ítélték.

Persze az effajta igazságtalanságokra felhördült a közvélemény. Kitűnt, hogy a Bureau, betolakodva ily módon az emberek legbelsőbb magánérzelmeinek birodalmába, rosszízű lehetőségek Pandora-szelencéjét nyitotta ki. Mi jobb lehetőség

kinálkozhat például egy gazdag ember megzsarolására, mint átcsalni egy államhatáron? 1922-ben a kentuckyi Bardstown kongresszusi képviselője, Ben Johnson azt kérdezte a Bureau főnökétől, vajon nem lehetséges-e, hogy sokszor az úgynevezett „áldozatok” — a hölgyek — ugratták be a férfiakat, ők kezdeményezték, s hogy a letartóztatottakat voltaképpen orruknál fogva vezették a börtönbe? Olyan lépés — a Kongresszus egyszerű határozata, hogy a Bureau emberei ne ártsák bele magukat senkinek a magánügyeibe —, amely megszüntette volna a visszás helyzetet, soha nem történt. A bíróságok a Bureau-t támogatták, a Mann-törvény hatalmat biztosító széles körű értelmezésében, a képviselők viszont nem mertek a bűnre szavazni azzal, hogy fékezni próbálják a Bureau-nak a magasabb erkölcsiség nevében végrehajtott akcióit. Az idők folyamán a Bureau félelmetes póráznak mutatkozott a Kongresszus nyakán s ennek következtében a férfiak magánéletében tapasztalható erkölcstelenségek üldözése — mindenekelőtt a tett s csak aztán a tettes megállapítása, amely Turner szerint Hoover legjellemzőbb tulajdonságainak egyike — olyan méreteket öltött, hogy egyidőre a Bureau legfőbb tevékenységei közé tartozott.

Hoover erről 1938-ban, írásaiban azt bizonygatta, hogy jól lehet a Kongresszus csak az üzleti szellemű vállalkozásokat szándékozott megtámadni, de a törvény megszövegezése révén túllépett saját, eredeti szándékain, és a magánélet erkölcstelenségeinek is hadat üzent. Egy 1933-ban írt cikke szerint pedig a törvény azt a feladatot rőttá a Bureau-ra, hogy oldja meg „a modern társadalom bűnözési problémáit”. Az a bűnözési probléma, amely a Bureau-t a leginkább foglalkoztatta, nem elsősorban a lánykereskedelem volt, hanem az emberek magánéletének kitergetése. Hoover maga elismerte, hogy az esetek többségében egy férfi és egy nő vagy két férfi és két nő szerepel.⁶

Annak a ténynek a jelentőségét, hogy titkos ügynökök turkálnak az emberek magánéletének erkölcsiségében, sem az amerikai sajtó, sem az amerikai közvélemény nem ismerte fel. A Mann-törvény alapján emelt vádakat ostoba álszemérmeskedéssel fogadták, mélyebb jelentőségükre csak ritkán döbbsen-tek rá. Szem előtt tévesztve a tényt, hogy voltaképpen Sher-ley képviselő és a 60. Kongresszus félelme vált valóra s hogy

a Bureau valóban „férfiak magánbotrányaiban turkál”. A Bureau törvényes és igazolt tevékenysége lett ez a turkálás s eme rárótt „kötelesség” szorgos teljesítése közben halomszámba kezdte gyűjteni azokat a magándossziákat, amelyeknek későbbi szerepét senki fölbecsülni nem tudja.

Viszont nem lehet túlbecsülni azt a megfélemlítő erőt, amely ezeknek az eseményeknek a során a Bureau és igazgatójának kezébe került. Wilson idejében egy magas állású demokratának, az elnök egyik legközvetlenebb munkatársának a fia elkövette a könnyelműséget, hogy magánörömeinek hajszolása közben átlépte az egyik állam határát s így a detektívek hálójába került. A republikánus képviselők lecsaptak az ügyre s azzal vádolták a szövetségi ügyészeket, hogy a magas állású papa miatt halogatják a tárgyalást. A demokraták védekezésbe szorultak. Ha szót emelnek a szövetségi nyomozók akciói ellen, magatartásuknak az a kínos színezete lehet, mintha egy húron pendülnének a bűnözőkkel. Ezzel a bélyeggel pedig egyetlen politikus sem léphet választói elé. Végül egy sorba kényszerültek az ellenzékkel, és ők is az emberi erényekről kezdtek harsogni. Max Lowenthal írta később: „Hosszú időbe telik, amíg a hatalmon levő párt bármelyik tagja is kétségbe meri majd vonni annak az értelmezésnek a helyességét, amelylyel a szövetségi nyomozók a bűnözés elleni küzdelmük során reájuk háruló kötelességeket magyarázzák.”

A potenciális helyzeti előnyt, amelyet a Bureau-nak ez a magánélet ellen folytatott, törvényes inváziója biztosított, szinte naponta meghökkentő, de gyorsan feledésbe merült esetek példázták. Az 1937-es baltimore-i razziák során, amelyeket úgy terveztek, hogy időben összeessenek a május végi Preakness-versennyel*, Hoover maga ellenőrizte tíz nyilvánosház megrohanását. Negyvenhét személyt vettek őrizetbe és Hoover azt nyilatkozta a helyi sajtónak, hogy a bűnözés elleni kereszteshadjárat mindaddig folytatódik, amíg „Baltimore tökéletesen ki nem tisztul”. E mélyreható tisztogatás azonban sokkal nehezebb volt, mint amilyennek eleinte látszott. Kínos módon az őrizetbe vettek java része éjjeli vizitjeiket lebonyolító helybeli üzletemberekből rekrutálódott, az időpont megválasztása következtében pedig néhány nagyfejű is fennakadt az

* Egyike a nagy amerikai lóversenyeknek.

FBI hálóján. Köztük három hollywoodi híresség, mind a három Hoover barátja, és bár „mindenkit nyilvántartásba vettek, és minden további nélkül meg is neveztek”, az egyik egykori nyomozó szerint e három férfi neve mégsem került a sajtó hasábjaira.⁷ Az ügy másik, szintén nem jelentéktelen oldala az volt, hogy a külső jelek szerint Hoover serény brávoinak alig-alig volt törvényes alapjuk az akciókra. A madámok, akik ellátták a helybeli, nagyfejű látogatókat, helybeli lakosok voltak és bármilyen bősztő is, semmiféle tiltott határátlépésnek nyoma sem volt. A vádemelést a legtöbb esetben a helyi hatóságokra kellett bízni, és néhány túlbuzgó bíráló elsősorban azon kezdett töprengeni, vajon milyen jogi alapon folytatta le az FBI a razziákat?

A bizonyos idő után megadott magyarázat némi szemöldökráncolásokra vezetett. A jelek szerint ugyanis az FBI lehallgatta Maryland egyik törvényhozójának telefonját. Hallották, hogy tervek születtek bizonyos örömhölgyek szállítására, akiknek el kellett volna hessegetniök a felhőket a kemény munkát végző honatyák homlokáról. A fülelők értelmezése szerint mindez balzsamként hatott volna a szövetségi törvényalkotás néhány túlterhelt személyiségére. Később azonban kitűnt, hogy a tervek csupán a marylandi törvényhozás tagjainak az állam fővárosában történő szórakoztatására készültek. Tehát szó sem volt határátlépésről, államok közötti keveredésről, a szövetségi törvény megszegéséről. Ez a kudarc volt az egyik oka, hogy a két párt tagjaiból alakított egyik szenátusi bizottság megállapította: „Züllesztő hatást gyakorolhat” a szövetségi nyomozókra, ha bűnök helyett hibákat üldöz.

Az eset után az FBI-nak a Mann-törvényre alapított tevékenysége alaposan lecsökkent. A következő nagyobb támadást 1940 telén, egy miami ház ellen hajtották végre, idegenforgalmi csúcsszezonban, magukra zúdítván a közvélemény felháborodását. Az igazságügyminisztérium jogászai megvizsgálták közelebbről az FBI magatartását, és megállapították, hogy a kormány az emberek magánéletének olyan területeire hatolt, amelyekhez semmi köze. Közölték is az FBI-jal, hogy a jövőben csak akkor léphet fel ilyen módon, ha üzleti nyereszkedés ténye forog fenn. Ez a döntés aztán csaknem teljesen kihúzta a talajt az FBI ilyen irányú tevékenysége alól; és noha nem ha-

gyott fel effajta nyomozásaival, de a nagy, a címoldalakat betöltő akciói nem ismétlődtek meg többé.

A lánykereskedelem azért kapóra jött az FBI-nak. A Mann-törvény bürokratikus gépezete szempontjából főnyeremény volt a számára. Úgy felduzzadt és kiépült, hogy első ízben tekinthették nagy feladatok ellátására képes erőnek; utat nyitottak előtte az amerikai élet legkülönbözőbb területeire; az erkölcs szent nevében pletykákat kezdett gyűjteni, és följegyezte a hangosabb férfibotrányokat. Egyszerűen készen állt szembenézni a következő Fenyegető Veszedelemmel. És föltűnt a horizonton az első világháború.

3.

Az európai háború, amely százéves békének vetett véget, és a huszadik századot kavargó viszályok évszázadává változtatta, újabb kihívást jelentett a Bureau-nak és nagyméretű terjeszkedésének legfőbb oka lett.

Amikor 1914 augusztusában a háború kitört, a Bureau csupán a sok rivalizáló szövetségi nyomozótestület egyike volt. A pénzügyminisztérium eresze alatt fészkelte a Titkos Szolgálat és még néhány tekintélyes testület. A hadügy- és a flottaügyi minisztériumnak is megvolt a maga katonai hírszerző szervezete. S az állam meg a munkaügy is tartott fenn magának bizonyos erőket. De egyik sem felelt az ország egész biztonságáért, minek következtében a császár aranyaival finanszírozott német ügynökök szabadon garázdálkodhattak.

Jóval Amerika hadbalépése előtt, a háború első napjaitól kezdve, a németek megbízottai széles körű szabotázs- és felforgató tevékenységbe fogtak. Részint hangulatot akartak kelteni az amerikai közvéleményben a Szövetségeseknek küldött lőszerszállítmányok és az ország hadbalépése ellen; részint közvetlen szabotázsokat szerveztek a tengeren úszó hajók és a szárazföldön levő lőszerraktárak ellen. Legnagyobb sikerüket 1916. július 30-án kora reggel érték el, amikor is a New York-i kikötőben levő Black Tom Islanden tárolt kétmillió font súlyú dinamitot küldték földrengető dőrej közepette a levegőbe. A robbanás messze érő lökései Jersey Cityben szinte min-

den ablakot betörték, és Manhattan meg Brooklyn kirakat-
üvegeit apró darabokban szórták végig a járdákon. Három
férfi meg egy gyerek esett áldozatul, és Black Tom Island,
mint a Szövetségeseknek szánt lőszer rakodóterülete, használ-
hatatlanná vált.

A Black Tom-i robbanás után, 1917 januárjában egy kings-
landi (New Jersey) tüzéségilövedék-gyár fogott tüzet és röpült
a levegőbe. Lángolt a gyár és pokolt idéző robbanássorozatai
nyomán csak úgy záporoztak a lövedékek a környékére. Sze-
rencsére a legtöbb lövedéken még nem volt robbanófej s így
önmagukban nem robbantak, nem pusztítottak. Még így is
vagy tizenhétmillió dollárra becsülték a kárt s a második fon-
tos lőszergyárból is hamu lett. Az amerikai néppel tehát még
a hadbalépés előtt megismertették a háború borzalmait.

A közvélemény félelemmel vegyes gyűlölettel reagált. Min-
den ágy alatt német szabotőr bujkálhatott, és amikor az or-
szág belépett a háborúba, a feltüzelt közérzéslet detronizálta a
józanságot. Gyanakvás öntötte el a népet; és mint ilyenkor
mindig, az éberség szelleme cserkészett vadak után.

A Bureau of Investigation ilyen légkörben kezdett hozzá új,
nagy vállalkozásához. A hadbalépést megelőző évek során
csip-csup ügyekkel foglalkozott, nem játszott jelentős szerepet
sem a német kémek leleplezésében, sem a német szabotázsok
felderítésében. Amikor azonban az ország a hadviselők sorába
lépett, a Bureau nyomozóinak számát szinte egyik napról a
másikra 300-ról 400-ra emelték, és jóval jelentősebb és nehe-
zebb feladatokkal bízták meg. Legfőbb feladatául a katonaszö-
kevények kinyomozását és felkutatását jelölték meg. S a Bu-
reau nagy hévvel vetette magát a feladat megoldására. Nem-
sokára rálépett egy útra, amely szégyent hozott a számára —
az 1918-as katonaszökevény-razziák útjára.

Új törekvésének önkéntes támogatója egy, az éberség esz-
méjét szolgáló szervezet volt, amely a Bureau különleges áldá-
sával született. 1917 márciusában, az ország hadbalépésének
előestéjén, a Bureau akkori főnöke, A. Bruce Bielaski, levelet
kapott egy chicagói hirdetési ügynökség vezetőjétől, A. M.
Briggstől. Briggs azt javasolta, szervezzenek lojális állampol-
gárokból önkéntes szervezetet a Bureau háborús munkájának
támogatására. A hazafias érzelmű polgárok, ígérte Briggs,
magukra vállalják ennek a fél-legális szervezetnek minden

költségét. Csak Bielaski és az igazságügyminisztérium beleegyezésére vártak.

Bielaski, minden lehető segítséget üdvözölve, nyilván nem gondolt azokra a veszélyekre, amelyek azzal járnak, ha egy ilyen, hivatalos ellenőrzés alatt nem álló szervezet hatalmat kap a kezébe, és támogatta az elgondolást. Akárcsak főnöke, Thomas W. Gregory igazságügyminiszter. Miután megkapta rá az áldást, Briggs tüstént megszervezte az Amerikai Védő Ligát, chicagói székhellyel. Futótűzként terjedt a híre és három hónap alatt a Ligának már csaknem 100 000 tagja volt. Tagjai jelvényt kaptak e felírással: „Amerikai Védő Liga, Titkos Szolgálati Osztály.” A jelvényt ugyan rejtve kellett hordani, és csak szükség esetén engedélyezték a felmutatását, de a jelek szerint minden újsütetű nyomozó vágyakozott utána. A Liga taglétszáma egykettőre 250 000-re ugrott, és minden nagyobb városban felállították a fiókszervezetét.

Úgy látszott, hogy az éber emberek eme hatalmas tömörülése a pénzügyminiszteren, William Gibbs McAdoo-n kívül senkit nem nyugtalanít. Ő tiltakozott a jelvényeken levő „Titkos Szolgálat” megjelölés ellen, mert — mint mondta — ez sok állampolgárral azt hiteti el, hogy a Liga tagjai valóban a Titkos Szolgálat emberei, és ez az ő minisztériumának sok gondot okoz. Továbbá, írta McAdoo az igazságügyminiszternek, őt nyugtalanítja a veszély is, amely az egész mozgalomban rejlik. Emlékezetébe idézte a Szabadság Fiai nevezetű, hasonló szervezetet, amelyet az amerikai forradalom napjaiban hívtak létre, és amely sok visszaélésért és igazságtalanságért volt felelős. Állította, hogy érzése szerint ezek a lehetőségek az Amerikai Védő Liga „Titkos Szolgálatával” kapcsolatban is fennállnak.⁸

Minderre tekintettel, az igazságügyminisztérium egyetértett azzal, hogy töröljék a „Titkos Szolgálat” megjelölést a jelvényekről, és helyébe ezt írják: Amerikai Védő Liga, az USA Igazságügyminisztériumának Segélyszervezete. De a rendőragy korlátoltsága csupán a kártevő lefűlelésére összpontosít, tekintet nélkül az eszközökre vagy az ember széles körű jogainak lehetséges veszélyeztetésére. Így aztán McAdoo lényeges témákat érintő és időben küldött figyelmeztetése süket fülekre talált és az igazságügyminisztérium továbbra is megosztotta hatalmát az önkéntes szuperpatriótákkal.

De kecskére bízták a káposztát. Mert bármi hasznosat tett is az Amerikai Védő Liga, elhomályosult annak a vitathatatlan erőszaknak az árnyékában, amelyet az igazság alapvető amerikai elveivel szemben elkövetett.

Kevesen vitathatják, hogy a Liga működése mögött sok munkaadónak az a vágya bújt meg, hogy fékezze a munkások növekvő igényeit. A szakszervezeti vezetők mérgesen tiltakoztak is az ellen, hogy a Ligát a sztrájkolók megfélemlítésére használják. Szuperhazafias buzgalmában a Liga (és más éber szervezetek is, amelyeknek még annyi hivatalos kapcsolatuk sem volt, mint a Ligának), csúfot üzött az igazságszolgáltatásból. Az egyik feltűnést keltő eset főszereplője a butte-i (Montana) Frank H. Little, az International Workers of the World,* az általában csak IWW-ként emlegetett szakszervezet vezetőségi tagja volt. Ez a szakszervezet az akkori idők egyik legradikálisabbjának számított. A nagyszerű szónoki képességekkel rendelkező Little leleplezte a bányászok előtt a háborús erőfeszítések egyoldalúságát, követelvén, hogy „küldjék a kapitalistákat a lövészárkokba”. 1917. augusztus 1-én hat álarcos férfi lépett Little lakóházába, egy szál alsónadrágban kivonszolták az éjszakába és a város szélén fölakasztották egy vasúti szemaforra. Burton K. Wheeler, Montana állam akkori ifjú ügyésze „gyalázatos merényletnek” bélyegezte Little meglincelését, leszögezvén, hogy az áldozatul esett férfi semmi olyat nem követett el, amiért büntető eljárást lehetett volna indítani ellene és le lehetett volna tartóztatni. Wheeler hangja azonban magányos hang volt. Little meggyilkolását, amelyet egyébként soha nem derítettek föl, a sajtó és a közvélemény, de még Thomas R. Marshall alelnök is nagy hazafias tetteként üdvözölte.⁹

Ilyen légkörben fogott hozzá a Bureau of Investigation éber segítőivel együtt, hogy felkutassa a hadseregnek a „lógósokat”. Ugródeszkául Newton D. Baker hadügyminiszter 1918. augusztus 5-i levele szolgált, amelyben Gregory igazságügyminiszternek azon panaszkodott, hogy az első és második behívás elől — „amiként az ismeretes” —, 308 489-en dezertáltak. Hogy ezt a számot honnan vette, azzal kapcsolatban Baker nem nyilatkozott. Ha viszont megfelelt a valóságnak, akkor a

* Nemzetközi Munkásszövetség.

behívások alóli kibúvás jelentős probléma volt, hiszen 25 hadosztálynyi embert vont el a katonaságtól. Bielaski, akinek a nyomozói, AVL-segítőikkel együtt, eddig csak véletlenszerűen kaptak el itt-ott sorköteleseket, most széles körű, az ország minden nagyobb városára kiterjedő kampányt terveztek a lógósok összetételére.

A nagy felgöngyölítés rajtját 1918. szeptember 3-án reggel 7 órára tűzték ki. Aznap New York reggeli lapjai elsőoldalas figyelmeztetést közöltek, hogy a behívások határideje nemso-kára lejár, és azt tanácsolták minden férfinak, hogy behívóját tartsa magánál, vagy ha korosztályon aluli, illetve korosztály fölötti, ezt születési bizonyítvánnyal tanúsítsa. Egy kis hadse-reget kitevő 20—25 ezer férfit sorakoztattak föl New York Cityben, West Chester megyében és New Jersey északi váro-saiban megindítandó akcióhoz. A Bureau of Investigation nyo-mozóit, mint parancsnokokat az AVL önkéntesei, különleges rendőrségi megbízottak, bírósági tisztviselők, tengerészek, ka-tonák és matrózok támogatták. Mintha csak marne-i csatát készültek volna megvívni honi földön.

A végzetes órán aztán támadásba lendültek. Pillanatokon belül kiderült, hogy a figyelmeztető vagy későn jelent meg a lapokban vagy éppen azoknak a figyelmét kerülte el, akiket leginkább érintett, mert tüstént olyan zavar keletkezett, az erőszak olyan jelenetei játszódtak le, amilyeneket Amerika története addig nem ismert. Társadalmi állásra való tekintet nélkül kapták el, minden körülményeskedést mellőzve, a fér-fiakat, és felriasztott üregi nyulak módjára terelték őket az egyre dagadó tömeg befogadására sebtében összetákolt bara-kokba. Hetijeggyel utazókat fogtak le kompoknál és vasútál-lomásokon. Borbélyszékekből ráncigáltak ki embereket, szap-panhabbal az arcukon. Villamosokat állítottak meg, és a sor-köteleseknek látszó férfiakat egyetlen szó nélkül lökdösték le róluk. Férjeket, akik feleségükkel, férfiakat, akik baráti társa-ságban étkeztek úgy cipeltek el, hogy gőzölgő ételek marad-tak utánuk a vendéglők asztalain. Hivatalokba rontottak be, és íróasztalaik mögül emelték ki a tisztviselőket. Az egyik ro-hamosztag még a Bellevue Kórházba is betolakodott és lógó-sokra vadászva végigvizsgálta mind a személyzetet, mind a be-tegeket. Ezrek és ezrek özönlöttek el előzetes vizsgálat céljá-ból a rendőroroszobákat, ahonnan a 69. ezred fegyverraktárába

irányították a tömeget, ez azonban egykettőre zsúfolásig megtelt. Erre újabb fegyverraktárakat és újabb iskolákat rekviráltak, a leggyanúsabb egyéneket pedig minden hivatalos utasítás vagy bírói döntés nélkül a Tombs-börtönben tették lakat alá, ami New York hosszú története során először esett meg.¹⁰

A polgárjogok teljes semmibebevételével karámokba terelt ember-csorda csupa tehetetlen és dühös férfi volt. Az egyik áldozatot például a cipészétől hozták el, kezében feleségének egy pár javítani való lábbelijével; mikor a karámba került a többiek közé, még mindig szorongatta a pár cipőt. Kölykök, akik életükben először vitték borbélyhoz rendbehozatni a legénytollukat, rájöttek, hogy a támadók szemében éppen ez tette őket behívás-éretté; középkorú férfiak pedig, akik szürkülő halántékukat akarták kissé megkozmetikáztatni, apró csalásukért kerültek a gyanúsak listájára. Egy osztag a Yip, Yip, Yaphank című revü előadásakor rontott be a Lexington Avenue Színházba, kisebbfajta pánikot keltve. Eredmény: jó néhány kosztümös férfi a karámokban szorongó tömeg között. Több, mint ezer függőágyat szereltek fel a 69. ezred fegyverraktárában az éjszakázó vendégek elhelyezésére. Az élelmszeradagok kicsinek bizonyultak, s a bebörtönzött férfiak százai éheztek hosszú órákon át. A karámokon kívül pedig kiabáló feleségek, anyák, nővérek tömege, kezükben lobogtatva hozzátartozóik behívóját vagy családi bibliájukat, amelyből kitűnik, hogy fiuk vagy fivérük nem sorköteles korú. Pokoli zűrzavar uralkodott ezen a napon.

A Grand Central pályaudvar környékén fiatalember sétált egy csinos lánnyal. Egy tengerész megállította és a behívóját kérte. Mire a fiatalember így kiáltott: „Az isten szerelmére! Tegnap volt Plattsburgban az esküvőnk. Csak nem gondolja, hogy a behívóm járt az eszemben?” Már vitték is, nászútja füstbe ment, a fiatalasszony pedig igazoló írásokért fordult a plattsburgi rokonokhoz, hogy a fiú jelentkezett a katonaságnál, nem lógós.

Fiatal házaspárt állítottak meg a razziázók. A férfi karján kéthónapos csecsemő, a fejevadászok szívét azonban nem puhította meg a bensőséges családi kapcsolat e látványa sem. Csak annyi időt adtak neki, amennyi alatt átadhatta a gyereket az asszonynak, és máris hurcolták magukkal.

Még állami tisztviselők is estek állami tisztviselők áldozatául

ennek a nagy kiterjedésű vadászatnak a folyamán. Egy civil ruhás rendőrt, mivel nem volt nála a behívója, saját őrszobáján tartották fogva, amíg tisztázta magát. Ugyanerre a sorsra jutott a Mount Vernon-i sorozóbizottság egyik tagja, aki papírok nélkül jött a városba. A Tartalékos Egészségügyi Hadtest egyik orvosa, az Üdvhadsereg egyik egyenruhás tagja, az angol követség egyik attaséja, a Kearny-hajógyár egyik munkása — mind-mind és még sokan mások, fennakadtak a kíméletlen hálóban.

Akadtak néhányan, akiknek számára a fogság csak néhány óráig tartott, amíg behívójukkal vagy születési bizonyítványukkal be nem bizonyították vétlenségüket. Másoknak viszont az adott helyzet döntötte el a sorsát. „A vidékiek sorsa — írta a New York Times — valóban aggasztó. Az egyetlen, amit tehettek, hogy táviratoztak a behívójukért.” De sokszor a távirat sem segített. Különösen bántó volt egy New Orleans-i gazdag üzletember esete. Családja nyaralt, nem lehetett őket elérni. Valószínűleg nyaralt az a testület is, amelyik a behívóját kiküldte, mert többszöri felszólításra sem felelt. Az illető felajánlotta, hogy fizeti az útiköltségét oda-vissza annak a tisztviselőnek, aki elkíséri Louisianába, hogy bizonyíthassa vétlenségét, de nem akadt senki, aki az utat vállalta volna. Így aztán az üzletember négy napig hervadozott a karámban, miközben ezer és ezer gyanús egyén ment ki, jött be a szüntelen kavargásban.

Hogy pontosan hány embert érintett a Bureau és túlbuzgó szövetségeseinek ez a goromba állathajcsár magatartása, soha nem derült ki. Később közölt hivatalos adatok szerint a főváros körzetében 60 187 személyt kaptak el (másik 27 000-et, mint jelentették, Chicagóban vettek őrizetbe az első napon). De ahogy a New York World akkor írta, ezekben az adatokban nem szerepeltek azok az ezrek, akiket csak rövidebb ideig tartottak fogva rendőrőrszobákon s aztán szabadon engedtek anélkül, hogy nevük bármelyik karám-statisztikában szerepelt volna.

És vajon mit eredményezett ez az önkényes, minden emberi jogot sárba tipró tett? Amikor a letartóztatások félelmetes számát összevetették az elkapott lógósok számával, akkor derült ki igazán a kudarc. 1918. szeptember 8-án a New York-i Bureau főnöke szinte fejbe verte a sajtót, amikor beszámolt ar-

ról. mi lett abból a bizonyos 60 187 letartóztatásból. Adatai szerint a Manhattanban elkapott 11 652 férfiból „mintegy 500” bizonyult lógósnak; a brooklyni 9750-ből csak 256; az észak-newjerseyi 38 875-ből csupán 749. De, mondta a Bureau-főnök, menteni akarván a menthetőt, 16 505 esetet „további tanulmányozásra” adtak át a behívó-testületeknek. A washingtoni igazságügyminisztérium egyik indiszkrét tisztviselője azonban még egy, a fentieknél is jellemzőbb összegezést kotytyantott el véletlenül. Újságírók előtt kijelentette, hogy a Bureau statisztikai csoportja, összegezván az ország egész területére kiterjedő razzia eredményét, a következő arányszámra bukkant: minden 200 letartóztatott és egy éjszakán át fogva is tartott férfi közül 199 tévedésből került börtönbe.

De még mielőtt ezt az elképesztő hibahányadot a közvélemény megismerte, a nagy port felverő razzia heves vitát váltott ki a szenátusban. Olyan jelenetek játszódtak le, amelyeken talán még napjainkban is tanácsos elgondolkozni. Az egyik leg-haragosabb és legszókimondóbb szenátor a New York-i William M. Calder volt. Szemtanúja volt néhány razziának, és vezetőiknél tiltakozott is a módszereik ellen. De akár a falnak beszélt volna s ezért tárta az ügyet a szenátus elé, ecsetelvén szenátortársai előtt a jeleneteket, amelyeket saját szemével látott.

— Láttam, amint megállítottak egy buszt, egy matróz fel szállt rá, és lezavarta róla a férfiakat, sok olyat is, aki hölgy kíséretében volt — mondta. Feltartóztattak férfiakat az utcán, teherautókba tuszkolták őket — 50—60-at is, mint a szardíniákat — így vitték őket a rendőrőrszobákra.

Fegyveres katonák törtek be hivatali helyiségekbe, és az íróasztalok mellől cipelték el az embereket. A színházakat sem kímélték és a hölgyek mellől szakították el a férfiakat. Elvon szoltak korhatáron túliakat és korhatáron aluliakat egyaránt.

Hiram Johnson szenátor, California szenvedélyesen haladó képviselője, egyik legjobb szónoklatával támadta meg a behívó-razziát. A Bureau rohamosztagosainak akcióját a „Gyanakvás Törvényé”-hez hasonlította, amely a terror uralmának napjaiban élt Franciaországban, és az önkény eme szemérmetlen gyakorlásában egy felnövekvőben levő amerikai militarizmus jelét fedezte fel.

De nem minden szenátort riasztott meg az esemény. Nem

volt jelentéktelen azoknak a magatartása sem, akik szerencsésnek, üdvös kihatásúnak tartották a történeteket. Magyarázataik olyan okoskodást fedtek fel, amely napjaink közéletének fertőző bacilusa lett — nevezetesen, hogy az állam szükségletei minden mást megelőznek, hogy azok az ütések, amelyek a nagyobb jó érdekében érik az egyént, voltaképpen nem számítanak, s hogy az elérendő cél érdekében igénybe vett eszközök fontossága másodrendű.

A washingtoni Miles Poindexter ezt így fejezte ki: — Semmi jele, hogy bárkinek is súlyos bántódása esett. Nincs oka . . . hát senkinek háborogni . . . Én, a magam részéről, felettébb örülök, hogy megtörtént, ami megtörtént és remélem ugyanezt csinálják majd az egész országban.

Az arkansasi William Fosgate Kirby ezekkel a szavakkal támogatta az önkény elvét az egyén demokratikus jogaival szemben: — Ha a törvény ilyen sommás és mulaszthatatlan érvényre juttatása során néhány embernek kellemetlen perceket szereznek, és többé-kevésbé megszegik avagy megsértik az egyén jogait, meg kell békülniök ezzel, semminthogy a törvény ne érvényesülhessen.

A New Mexicó-i Andrews Aristiens Jones ráduplázott: — Meg kell dicsérnünk ezeket az akciókat. A mi kormányzati rendszerünkben mindennapos gyakorlat, hogy néhány ártatlan ember szenved mások bűneiért . . . De van-e egyetlen szenátor is ebben a testületben, aki ne börtönöztetné be magát egy hétre inkább, ha kell, semminthogy egyetlen lógós is kibújhasson a törvény alól?

Szinte szükségtelen rámutatni, hogy ez a filozófia mennyire ellenkezik Alkotmányunk létrehozóinak filozófiájával. Az elméletet, hogy egyetlen bűnös, börtönbevetésének érdekében minden további nélkül több ártatlant is meg lehet fosztani szabadságától, elátkozták volna. A rendőrállam ideológiájával szemben érzett mély ellenszenvük vetette be velük a Bill of Rights-ba az emberi szabadság különleges és félreérthetetlen garanciáit. Most azonban, a háború nyomására, a szuperhazafiság demagógiája úgy elvakított néhány amerikai szenátort, hogy semmi rosszat nem látott a megalkuvásban, abban a kontr elbánásban, amelyben ezeket az alapvető jogokat részesítették.

Történt azonban valami végzetesen rossz dolog. A *The New*

York Times szeptember 7-i száma szerint azt a vizsgálatot, amelyet néhány szenátor kért a Bureau behívó-razziák során tanúsított magatartásának kivizsgálására, leállították. Írt a lap arról is, hogy Hiram Johnson szenátor megismételte vádjait. Ezt mondta a szenátusnak:

— Ma hatvan levelet kaptam olyanoktól, akiket megáztak és megsértettek, mert elismerően nyilatkoztak a szenátusban elmondott tiltakozó beszédemről. A hatvan levél több mint kétharmada névtelen. Sokan őszintén be is vallják, hogy félnek aláírni a nevüket.

Megrendítette az a tény, hogy ennyi ember nem mert aláírni egy szenátorhoz intézett levelet. Joggal rendítette meg. Íme a világos jele annak, miként rettent meg, tölti el csüggedéssel és árasztja el félelemmel az önkény kemény gyakorlása a szabad amerikai lelket.

A fejlemények sem hatottak bátorítóan az amerikai közvéleményre. A javasolt szenátusi vizsgálat hamvába holt. Helyette az igazságügyminisztérium kapott engedélyt, hogy vizsgálatot indítson saját maga ellen s hogy jelentést küldjön Wilson elnöknek saját bűnös cselekedeteiről. Egy effajta eljárás azonban még ilyen körülmények között sem kerülheti el a balfogásokat: Gregory igazságügyminiszter összefoglaló jelentése figyelemre méltó beismeréseket tartalmazott.

Az igazságügyminiszter, mint „törvényelleneseket”, elítélte a razziákat. Ahogy mondta, „ezerszer a szájába rágtam” a nyomozóknak, mit tehetnek, mit nem. De belefogtak és csináltak anélkül, hogy „velem vagy a minisztérium valamelyik jogászával konzultáltak volna”. „Kifejezett utasításaim ellenére” cselekedtek. Ezek szerint tehát a Bureau szoros ellenőrzése, amellyel kapcsolatban Bonaparte a 60. Kongresszus előtt azt a kijelentést tette, hogy minden további nélkül meglesz, mégis csak kicsúszott az igazságügyminiszter kezéből. Ha Gregory igazat mondott összefoglalójában, a Bureau a maga kezébe vette ügyeit, és tekintet nélkül névleges főnökének óhajaira, azt tette, amit akart.

Igen jelentős fejlemény volt ez, s az események csakhamar bizonyították is, hogy a Bureau-nak a hatalommal való szemérmetlen visszaélése nem szorítkozott csupán az 1918-as razziákra. Jött még több, és rosszabb is.

Hoover, Palmer és a vörös-razziák

A háború válságos napjaiban, amikor magasra csaptak a szenvedélyek és lógósok meg idegenből származó felforgató elemek szellemeinek felidézgetésével könnyedén rá lehetett bírni az amerikaiakat a boszorkányüldözés örülségeire, új ember lépett a Bureau-ba — J. Edgar Hoover, akinek a neve hosszú időre egyéforrt ezzel az intézménnyel.

1895. január 1-én született egy kétemeletes, díszes vakolat-tal borított, a tisztviselőtelepek stílusában épült házban, Washington D. C. Seward Park nevű részén. Apja, Dickerson Naylor Hoover, alacsony rangú köztisztviselő, anyja, született Annie Marie Scheitlin, Svájc egyesült államokbeli első fő-konzuljának unokahúga volt. Az angol—német eredetű Hoover-család az 1800-as évek elején telepedett le a fővárosban. A bevándorolt Scheitlinek eredetileg svájci zsoldosok voltak, és igen sok jel arra mutat, hogy Hoover anyja örökölte a svájciak rideg, pedáns természetét. Kemény fegyelem alatt tartotta az egész házat, beleértve a fiát is, katonai szigorral büntetett minden engedetlenséget — s e jellemvonás lett később fiának legjellegzetesebb tulajdonsága is.¹

Volt még a családban két másik gyerek is: a John Edgarnál tizenöt évvel idősebb Dickerson N. Hoover és Lillian, aki szintén idősebb nála. Dickerson a nagy korkülönbség folytán természetesen a fiatal John Edgar tanácsadója és mintaképe volt, bár természetük élesen elütött egymástól. A vidám, ájtatos, könnyűkezü Dickerson higgadtan apja nyomdokaiba lépett, és alacsony rangú köztisztviselő lett; viszont John Edgar, láthatóan az anyja fia, paragrafusrágó akarnok volt, akit lázas érvényesülési vágy hajtott a magasba.

Azok számára, akik szeretnek eltöprengeni a környezet és az öröklés kiszámíthatatlanságain, Dickerson és John Edgar gye-

rekkori pályafutása csodálatos anyag. Lépéseik párhuzamosan haladtak, és mégis merőben más lett a sorsuk.

Az ifjú Dickerson buzgón tevékenykedett a helybeli presbiteriánus templomban, amely a Covenant Egyházhoz* tartozott. Közvetlenül dr. Donald Campbell McLeod tisztelendő lábainál ájtatoskodott. A nyers férfiú sokra tartotta a testi rátermettséget, és azt hirdette a szószeikről, hogy a férfiasság az istenség egy fajtája. McLeod szellemi irányítása alatt tanított Dickerson a vasárnapi iskolán, játszott egy egyház-támogatta baseball-csapatban és foglalkozott egy ideig a gondolattal, hogy maga is pap lesz. A tanulásban ragyogóan haladt. Középsiskolai osztályának elnöke volt és ösztöndíjat kapott az egyik teológiai iskolára. Ezt azonban nem fogadhatta el, mert apja nem bírta volna az egyetem költségeit, s így elment tisztviselőnek az egyik szenátor irodájába, és közben jogot hallgatott este a George Washington Egyetemen. Végül a Kereskedelmi Minisztérium gőzhajó-szemlése lett és később a Morro Castle-szerencsétlenség vizsgálata során élte életének leghíresebb pillanatait.

Ha Dickerson neve helyére az ember John Edgarét teszi, kettejük ifjúsága között, szolgálatba lépésük pillanatáig, semmiféle különbség nincs. Akárcsak a tizenöt éves Dickerson, John Edgar is McLeod befolyása alá került, aki nagy csodálatot keltett a fiúban Emerson iránt. Szopránt énekelt a templomi kórusban, tanított a vasárnapi iskolán és mindaddig az egyházközség baseball-csapatában is játszott, amíg egy erős labda be nem lapította az orrát, s le nem hűtötte lelkesedését. Akárcsak Dickerson, ő is pap akart lenni, de végül a jognál kötött ki. Őt választották társai, hogy tartsa meg a búcsúbeszédet. Akárcsak Dickerson, ő is kapott ösztöndíjat — a virginiai egyetemre —, de vissza kellett utsítania, mert apja nem engedhette meg magának a költségeket. Erre, akárcsak Dickerson, ő is közalkalmazott lett és este jogot hallgatott a George Washington Egyetemen. Soha két ember pályafutásának felszíne ennyire azonos nem volt, a mélyben azonban lényeges eltérések jelentkeztek.

J. Edgar Hoover arcát és figuráját az amerikaiak ma már nemzedékek óta úgy ismerik, akár a nemzeti lobogót. A zö-

* Protestáns szekta.

mök testű ember vagy kétszáz fonttal párnázza öt láb tizenegy hüvelyk magas csontvázát. Feje széles, arca szögletes és húsos, orra tömpe, barna szeme olyan sötét és átható pillantású, hogy néha feketének nézik. Arcáról ma már lerí az erő, és a milliók-nak, akik ismerik, hihetetlennek tűnhet, hogy J. Edgar Hooverből egykor mindent kinézhetett az ember, csak fizikai erőt nem. Pedig amikor 1909-ben megjelent a Washington Central High Schoolban, annyira alacsony és vézna volt, hogy a football-tréner csak ránézett és elküldte.

Olyan ember lévén, aki nem egykönnyen nyeli le a kudarcot, Hoover nem búslakodott sokáig, hanem gyors észjárással az érvényesülés új útját eszelte ki. Belépett a Tartalékos Tisztek Gyakorló Csapattestének iskolai szervezetébe. Apró termete révén a legalacsonyabbak csapatának leghátsóbb sorába került, de ez nem szegte kedvét. Ha egyszer bekerült, mehetett előre. És ment is. Négy év múlva, a tanévzáró egyenruhás ünnepi parádén már teljes pompájában csillogott, mint a század kapitánya, büszke öntudattal viselte kitüntetéseit. Úgy szerette az egyenruháját, hogy abban ment templomba, amikor előadást tartott a vasárnapi iskolán. Talán ez is mond valamit a jelleméről.

Más jellegzetességei, amelyeket a mai férfiban is fel lehet fedezni, először csak gimnáziumi évei alatt bukkantak elő. Ebben az időben ragadt rá a „Sebi”-név (a sebességből), amelyet a beavatottak később is használtak vele kapcsolatban. Az elnevezés eredete homályos. Némely csodálójá abból származtatja, hogy fürgén mozgott a football-pályán, viszont az kétségtelen tény, hogy véznasága miatt nem került be a csapatba. Logikusabbnak tűnik abból származtatni a becenevet, hogy a fiatal ember mindig sietett valahová. Néhány évvel ezelőtt, egyik krónikásának, aki csodálattal nézett fel rá, siheder koráról ilyen önarcképet festett:

— Tizenkét éves koromban kezdtem pénzt keresni szatyorszállítással. Azokban a napokban az üzletek még nem tartottak szállító-boyokat s felfedeztem, hogy ha az ember odaáll egy bolt ajtajához, a vevő, száz csomaggal lépve ki, boldogan fizet bárkinek, aki segítségére van.

Első megbízatásom az volt, hogy két kosarat vigyek két mérföldnyire s ezért tíz centet kaptam. Rájöttem, hogy minél gyorsabban fordulok, annál többet keresek s így az egész időm

egyetlen rohanás volt. Mivel rohantam a piacra és a Keleti Piactéren voltam mindennap tanítás után, szombatonként pedig reggel héttől este hétig, megkerestem két dollárt is naponta. Akkoriban ez királyi vagyonnak számított.²

A fiú, aki szorgalmának ilyen bizonyítékait adta, más módokon is kifejezte, hogy lobog benne a vezetés utáni vágy. A vásárnapi iskolában, ahol cserkész-egyenruhában adott elő, rájött, hogy még idősebb emberek is tisztelettel figyelik a szavait. S ez tetszett neki; mindig jól érezte magát, ha közönség előtt beszélhetett. Az előadói pulpitus iránt érzett vonzalma volt az egyik oka annak, hogy mérlegelte a papi hivatást, és ez juttatta a gimnázium vita-csapatának az élére is. Vele, mint élszónokkal, pontosan egy tucatnyi győzelmet arattak olyan kényes témák vitájában, mint például az, amelyiket „A nők szavazati jogának buktatói” címmel vívtak. Mint a cím is mutatja, Hoover nem volt a nők szavazati joga mellett.

A nőkkel szemben tanúsított magatartása, amely mindmáig ellentmondásos, már ezekben a fiatal éveiben is furcsa. Az ifjú szónok, aki nem érdemesítette volna szavazati jogra a nőket, egyidejűleg magas piedesztálra emelte a gyengébbik nemet a viktoriánus felfogás szerint; legyenek csak jó magasan, hogy csodálni lehessen őket, anélkül, hogy hozzájuk kellene érni. Ugyanez a krónikás, aki beszámolt ifjúkori szorgalmáról, arról is biztosít bennünket, hogy a középiskolában „ugyanannyi találkája volt, mint a többinek, de »soha nem állt fejre.« Mindenki azzal ugratta, hogy voltaképpen a „Cserkészszázadba szerelmes”. Hoover mindig is sokkal inkább viseltetett bensőséges érzelmekkel egy szervezet, mintsem egy nő iránt, ha csak nem az anyjáról volt szó. Apja 1922-ben bekövetkezett halála után kettesben éltek mindaddig, amíg 1938-ban anyja is meghalt. Ez alatt az idő alatt mély tiszteletet tanúsított iránta s ennek gyakran hangot is adott. Ritkán jelent meg divatos hölgyek társaságában, és mindeddig a nemzet legkonokabb agglégénye maradt, akit csak a munkája és a testülete érdekel.

Összegezve e jellemvonásokat, gimnáziumának évkönyve azt állapította meg róla, hogy „rettenthetetlenül bátor és makulátlanul becsületes úriember”.

Osztálytársai nagy katonai pályafutást jósoltak neki, de — legalábbis ebben — tévedtek. Oly gyorsan emelkedett az állami ranglétrán, hogy bármilyen hivatalt viselt is, nélkülözhe-

tetlenné tartották s így egyik háborúban sem szagolt puska-
port.

1913-as érettségije után a Kongresszus könyvtárában kezdett dolgozni havi 30 dollárért, könyveket katalogizált és megismerkedett a kartoték-rendszer tekervényességeivel (ami később jól jött neki). Esténként a George Washington Egyetemen jogot hallgatott s itt, bizonyos források szerint, a Kappa Alpha nevű bajtársi csoportban anyja látta el a nemhivatalos háziasszony tisztjét. Anya és fia egyaránt szigorú erkölcsi elveket vallott. Egyik bajtársa meg is jegyezte később, hogy „J. Edgar elhúzta a száját, ha kockajátékra, pókerre vagy ivászatra terelődött a szó”.

1916-ban kapta meg az oklevelét, de tanulmányait az ügyvédi vizsgáig folytatta. 1917-ben letette és bevonult az igazságügyminisztérium egyik irodájába, közvetlenül a Kereskedelmi Minisztérium helyisége mellé, ahol Dickerson bátyja dolgozott. Az állás mindössze évi 1200 dollárt hozott neki, de az összeg nem számított. Ahogy annak idején a középiskolában sem zavarta, hogy a legalacsonyabb cserkész-beosztást kapta, most is csak az volt a fontos, hogy átlépett a küszöbön; az ő törekvése és elszántsága mellett a jövőtől el lehetett várni, hogy önmagáról gondoskodik. Jack Alexander, aki később feltehetően a legrészletesebb és legelfogulatlanabb portrét festette Hooverról, így ábrázolja az igazságügyminisztérium ifjú üdvöskéjét:

„Az első naptól kezdve, hogy belépett a minisztériumba, bizonyos jelek megkülönböztették a fiatal tisztviselők hadától. Jobban öltözött náluk, kissé dendisén. Különleges képességei voltak az aprólékos munkához, és a mindennapi aprómunkát is lelkesedéssel és nagy figyelemmel végezte. Egyre újabb és újabb felelősséget vállalt magára és örült, ha túlórázhatott. Ha osztályának valamelyik tisztviselőjével tárgyalt, a magatartásából kiérződött, hogy bár fiatal, de magában már előléptetésre számít. Felettesei igen jó véleménnyel voltak róla, és szolgálatait oly magasra értékelték, hogy felkérték, maradjon a háború alatt is az íróasztalánál”.

Még ezekben az években is, amikor pedig a fiatal emberek szívesen bele-belekóstoltak az élet könnyed örömeibe, Hoover a munkájába merült. Szabad idejében magányos volt és elhagyatott. Estéin, amelyeket nem foglalt le a munka, rendszerint

az Egyetemi Klubban volt található — a tiszta, jól fésült fiatalember egy bőr karosszékekben a National Geographic című magazint lapozgatta. Ifjúkori gyarlóságokról szó sem lehetett.

Odaadó ügyessége rövidesen arra bírta főnökeit, hogy rábízzák a Bureau of Investigation egyik, idegeneket nyilvántartó részlegének a vezetését. Ez volt az első fontos lépcsőfok, mert mindez akkor történt, amikor, a háború hatására, idegenellenes láz söpört végig a nemzeten. S ez a láz vezetett Amerika egyik legszerencsétlenebb, az egész nemzetre kiterjedő dühkitöréséhez. És észrevétlen, amikor a vihar a legjobban tombolt, az események egyik kulcsfigurája az a fiatal J. Edgar Hoover lett, aki mindössze két éve dolgozott az igazságügyminisztériumban.

1.

Amikor Amerika fejest ugrott az első világháborúba, „hogy biztosítsa a világot a demokrácia számára”, a nemzet több mint egy évszázad óta először keveredett bele egy nagyobb, idegen földrészen zajló fegyveres összeütközésbe. A mexikói meg a spanyol—amerikai háború olcsó és viszonylag fájdalommentes gyakorlat volt a terjeszkedésben és az imperializmusban. A küzdelem Németországgal szemben merőben más ügy volt; Amerika első lépése, amely a modern totális háború súlyos megpróbáltatásaihoz vezetett. Megrendítő hatással is volt ez az első lépés az elszigetelődéshez szokott népre, amely óceánjainak hullámgátjai mögött, nemzedékeken át hozzászokott a tökéletes biztonság simogató érzéséhez. Nincs hát mit csodálkozni azon, hogy a hirtelen fordulat a biztonságból a bizonytalanságba, a váratlan és rettentő fenyegetés ott, ahol eddig ezt az érzést szinte nem ismerték, gyökeréig megrázta a nemzet lelkületét, és olyan traumát okozott, amelyet az amerikaiak eddig még nem tapasztaltak.

A Black Tom-robbanás és a háborút megelőző más német szabotázs-cselekmények gyanakvást és félelmet keltettek. Amikor pedig az Államok háborúba lépett, a pusztítás kegyetlen bizonyítékai még csak növelték az ideges szorongást és bizonytalanságot. Az Atlanti-part mentén német tengeralattjárók

látótávolságon belül torpedóztak meg amerikai hajókat és az elsüllyesztett hajók szétrombolt tartályaiból kiömlő kátrányos olaj színesre festette a partot. A tengeralatti támadók sikere vad és képtelen híreszteléseket szült, hogy a szárazföldön hemzsegnének a német kémek s ezek adnak rádióon tájékoztatást a hajók mozgásáról; a hirtelen veszélybe került tengerparton azok, akik balszerencsájukra németes nevet viseltek, gyanús egyénekké váltak. Sokan emlékeznek egy nagy tengerparti házra, amelyet betonfal övezett, és bejárati oszlopainak tetejéről beton-oroszlánfejek bámultak a tengerre. Mind a falat, mind az oroszlánokat jóval az európai háború kitörése előtt konstruálták, de most, az álhírek és a gyanakvás fekete körjének tombolásakor elterjedt, hogy az oroszlánok fejét kivájták s az éjszaka sötétjében szemük hirtelen kigyullad és izzani kezd, jeleket adva a vízen tartózkodó tengerelattjáróknak. Az ilyen képzelet-szülemények teremtették meg a boszorkányuldozás légkörét.

A pánikba esett Kongresszus, inkább a nemzet hangulatának áldozataként, semmint a felborzolt kedélyeket csillapítandó, egy sor kemény törvényt hozott, olyan elsőprő megfogalmazásban, hogy a törvények voltaképpen igazságtalanságok elkövetésére csábítottak. Az első, az 1917-es Kém Törvény mindenekelőtt a hazaárulást büntette, de ugyanakkor 10 000 dollár pénzbüntetéssel és húsz évi börtönnel sújtott mindenkit, aki kísérletet tett „hamis hírek vagy hamis állítások terjesztésére, azzal a céllal, hogy zavarja az Egyesült Államok szárazföldi vagy tengeri haderejének hadműveletét, illetve ezek következményét”. Az 1918-as Törvény A Zendülésről ugyan csak 10 000 dollár pénzbüntetést és húsz évi börtönt rótt mindenkire, aki „kijelent, kinyomtat vagy közzétesz az Egyesült Államok kormányformáját, alkotmányát, a hadsereg vagy a haditengerészet egyenruháját érintő, hűtlenségre valló, szidalmazó, sértő vagy gyalázkodó szöveget avagy bármit mond, ami... erősítheti az ellenállást az Egyesült Államokkal szemben, illetve segítheti ellenségeinek ügyét”. Világos: nem érték be azzal, hogy szájkosarat rakjanak a szólásszabadságra, hanem el akarták törölni, hiszen a törvény rugalmas szavai alapján kormánynak, vagy a kormány cselekedeteinek bármilyen bírálatát zendülésnek minősíthették.

E két súlyos intézkedést egy harmadik tetőzte be, az 1918

októberi Idegenek Ügyeit Szabályozó Törvény. Eszerint azokat az idegeneket, akik anarchisták, vagy az amerikai kormány erőszakos megdöntését vagy tisztségviselőinek meggyilkolását helyeselték, meg kell akadályozni abban, hogy az Egyesült Államok területére léphessenek. Továbbá „minden idegen, akikről bármikor, az Egyesült Államok határának átlépése után kiderül, hogy az Egyesült Államok területére törént belépése idején vagy ezt követően (a fentebb említett) idegenek sorába tartozik... a munkaügyi miniszter utasítására őrizetbe veendő és deportálandó”. E törvény óriási igazságtalanságok hordozója lett.

Sok szál már az elkövetkező eseményeket sejtetve fonódott össze. Az időszak, amely az Egyesült Államoknak az első világháborúba való belépésével zárult le, az erjedő nyugtalanság és a növekedő liberalizmus időszaka volt. Az amerikai kapitalizmus, amely minden ellenőrzés nélkül uralkodott s a polgárháború napjaitól a századfordulóig csakis saját belső törvényeinek engedelmeskedett, túlkapásaival megteremtette a maga ellenfeleit. Bob La Follette, a „Harcos Bob”, Teddy Roosevelt és a panamaleplezők jelezték a korszakot, amikor pellengérre kerültek a „big business” bűnei s a közvélemény reformot követelt. A közhangulat, amely Roosevelttel kezdődött, Woodrow Wilson Új Szabadságában érte el tetőpontját, az országnak négy éven át addig soha nem látott aktív és liberális ügyintézkést hozott. Egy sor, a munkavállalónak kedvező törvény született, az American Federation of Labour* taglétszáma az 1900-as 500 000-ről 1919-ben 4 169 000-re nőtt. De — akárcsak húsz év múlva, amikor a történelem makacsul ismétlődött — háború tört ki, az pedig minden haladást megölt.

Wilson előre látta és meg is jósolta a közelgő honi szerencsétlenséget. Közvetlenül az 1917-es hadbelépésünk előtt ezt mondta Josephus Daniels flottaügyi miniszternek: — Ha belépünk ebbe a háborúba, minden kivívott reformunk veszendőbe megy Harcoltunk a különleges előjogok ellen... Márpedig a háború önkényt jelent. Az emberek, akiket kítaszítottunk a nyeregből, elkerülhetetlenül a kezükbe kaparintják az ország irányítását, mert az acéltól, az aranytól és a pénzmágnásoktól

* A két legnagyobb szakszervezet egyike, az Egyesült Államokban.

függünk majd megint. Ők fogják kormányozni a nemzetet.”³ Egy nappal előbb, este, mielőtt felszólította volna a Kongresszust a hadüzenetre, az elnök kiöntötte szívét a New York World tudósítójának. Frank Cobbnak, a fenyegető honi önkényuralmi formáról. A háború, mondta Cobb szerint az elnök, „azt jelenti majd, hogy nem használjuk többé a fejünket, nem mérlegeljük többé, mi a jó, mi a rossz. Ahhoz, hogy a fronton nyugodtak lehessenek az emberek, itthon meg kell szüntetni a liberalizmust”. S azt is megjósolta, hogy „a kíméletlen brutalitás szelleme hatol majd be nemzeti életünk minden rostjába, megfertőzi a Kongresszust, a bíróságokat, az őrzőrendőrt s az utca emberét. Fejbólintás lesz az egyetlen erény, s aki nem bólogat, az megfizet érte”.⁴

Nincsenek szavak, amelyekkel találóbban meg lehetett volna jövendölni az eseményeket. Hátborzongató pontosságú látomás volt a Wilsoné. A történelem ironiája, hogy a liberális elnök, aki oly pontosan előre látta liberalizmusának trónfosztását, maga is a megjósolt események áldozata lett, mert úgy lefoglalta a háború és a béke megnyerésének szükségessége, hogy képtelenné vált az események visszataszító és tragikus alakulásának meggátolására, ha egyáltalán kívánta.

A hadbalépéssel megkezdődött a konformizálási folyamat. Első áldozatai a szocialisták voltak. Jóllehet manapság már voltaképpen feledésbe merült, de 1912-ben a szocialista párt elnökjelöltjére, Eugene Debsre 897 000 polgár szavazott, és 1914-ben 30 törvényhozójuk volt 12 államban és vagy ezer tagjuk a városok közigazgatási posztjain. Az európai háborút, 1914-es kitörésekor, mint az emberiség ellen elkövetett bűntettet, a párt elítélte és latba vetett mindent, nehogy Amerika belekeveredjék — tehát olyan álláspontot képviselt, amely ma, történelmi perspektívában talán nem is olyan radikális és észszerűtlen, mint akkoriban sokaknak tűnt. Az ország hadbalépése nem változtatott ezen az alapvető szocialista nézeten. A Kém Törvény szerintük „az amerikai plutokrácia legnagyobb győzelme volt, amelyet az amerikai demokrácia fölött aratott” s ez a megbélyegző véleményük ásta meg a sírjukat. A hazafiaskodó szólammokkal feltűzelt amerikai közvélemény nem volt már elnéző. Csillagos-sávós dühvel vetette magát mind a közönség, mind a köztisztviselői kar a szocialistákra, és a homályos fogalmazású törvényt, amely szinte minden

egyét nem értő suttogást bűnös cselekedetnek minősített, működésbe helyezték a szocialista vezetők ellen s egy sor tárgyaláson hosszú évekre szóló börtönbüntetésekkel sújtották őket. Úgy szétverték a szocialista pártot, hogy soha többé jelentős politikai erőt Amerikában nem képviselt.

De ez csak a reakció tombolásának kezdeti időszaka volt. Az európai háború végén összeomlott egy dinasztia, amely a waterloo-i csata óta uralkodott. Forradalom reszkettette meg a kontinenst. Oroszországban a bolsevikok kezébe került a hatalom, Magyarországon is ők alakítottak ideiglenesen kormányt, és kis híján a legyőzött Németország is az ő ideológiájuk birodalmához csatlakozott. Ezeknek az eseményeknek a hullámai átcsaptak az egész amerikai társadalmon s a megrázódtatás, amelyet a vagyonos, uralkodó elit körében okoztak, volt és maradt az itteni élet egyik legfontosabb tényezője a huszadik században.

A vezető körökben tapasztalható pánikkal az alsóbb régiókban tapasztalható erjedés párosult. A több összetevőből adódó erjedési folyamatnak két fő formája volt, az egyik ideológiai, a másik főként gyakorlati jellegű. És miközben a két összetevő néha egymásba olvadt, s a demarkációs vonalak elhalványultak, az érintett erők sajátos jellegüket és céljukat változatlanul megtartották. Az ideológia frontján: voltak Amerikában szép számmal elszórt kommunista csoportok, számuk állandóan változott, erejüket pedig szüntelenül csökkentette az, hogy szinte megszakítás nélkül veszekedtek egymással, még-hozzá ugyanolyan hévvel, amilyenel a gyűlölt kapitalistákat szidták. Ezeknek a csoportoknak legradikálisabb és legállhatatlanabb elemei jórészt olyan idegen származású emberek voltak, akik nem értették meg kellőképpen az amerikai demokráciát s nem látták kellő tisztasággal egy olyan nép útját, amelyik nem hajlik a szélsőségre és az erőszakra. Teljesen félreismerve az amerikaiak lelkületét, az orosz forradalom sikere után ezek az idegen fanatikusok azt hitték, hogy az egész világon ütött az óra. Kiadták hát a jelszót, beszédeket mondtak, és számítottak rá, hogy Amerikában is győz a bolsevik forradalom — aminél merőbb képzelgés még soha emberi elmét meg nem tévesztett.

Teljesen más, valóságosabb és gyakorlatiasabb volt a másik fő elem, amely szerepet játszott az idők kavargásában: a szak-

szervezetek. Mint minden háború, ez is súlyos inflációt hozott. 1919 végére az 1913-as dollár vásárló értéke 100-ról 45-re esett. Az élelem költségei 84 százalékkal emelkedtek, a megélhetés általános költségei az öt évvel korábbiakhoz képest 99 százalékkal magasabbak voltak. A fixfizetéses alkalmazottak, akik még mindig az 1913-as dollárban kapták a bérüket, legfőljebb, ha 5—10 százalékot emeltek nekik, képtelen kelepcebén vergődtek. Az az igazság, hogy „rosszabb gazdasági körülmények között éltek, mint a polgárháború óta bármikor”. A szervezett munkások kevesebbet szenvedtek, de őket is nagyon szorította a cipő. A háború idejére, hogy a termelés folyamatossága fennmaradjon, a munkavállalók és igazgatók kénytelen-kelletlen fegyverszünetet kötöttek, a béke azonban kivonta a két fél kapcsolatából az együttműködés egyetlen kötőanyagát, a hazafiságot. A munkavállalók követelték, amit jogosnak éreztek; a tőke viszont minden újonnan szerzett hatalmával ellenállt; összeütközésük 1919 folyamán 3600 sztrájkot eredményezett, amelyekben több mint négymillió munkás vett részt.⁵

S ahogy Wilson megjósolta, a két szembenálló politikai párt helyet cserélt. A háborús megpróbáltatások visszahatásaként a választók 1918-ban (ugyanúgy, mint 1946-ban) republikánus Kongresszust küldtek Washingtonba s ez a Kongresszus, akár csak későbbi utóda, tüstént hozzálátott minden állami ellenőrzés megszüntetéséhez és a háborút megelőző, haladó törvényhozás minden vívmányának eltörléséhez. A visszaállított konzervatív washingtoni hídfőt erősítette az újjá formálódott üzleti élet. A háborús termelés csodái a business-t, amely mindaddig a bűnbak képét idézte a nemzet elé, hőssé avatták az emberek szemében. Az üzletemberek fülön ragadták az új előnyöket és a lehető legtöbbet sajtolták ki belőlük. A háború idején éber szemmel vigyázó szervezetek támogatása rávezette őket, milyen pompás dolog is számukra a szuperhazafiság. Békében pedig — méghozzá amelyben bolsevik rémek ijesztgetik a világot — semmi kedvük nem volt lemondani egy olyan eszményi eszközről, amellyel leüthették ellenségeik fejét.

Hogy a business mit akart, azt Robert K. Murray professzor, a Pennsylvaniai Állami Egyetem történelem tanszékének helyettes vezetője fogalmazta meg, azt írván, hogy vissza akarták forgatni a jelen és a közelmúlt kerekét és vissza akar-

tak térni a normális időkhöz, csakhogy, furcsa értelmezésben, a spanyol—amerikai háborút megelőző időszakhoz. Ez a normális állapot (az üzletemberek számára) minden állami szabályzástól való mentességet jelentett, azt, hogy semmibe vehessék a szakszervezeteket és mentesüljenek minden társadalmi felelősségtől. A *laissez faire** szabadságára vágytak. S azok a háborús eszközök, amelyekből ennek a múltbamenukülésnek a sikerét remélhették, kéznél voltak. A bankok pénzelték a szervezetek, mint az Amerikai Védő Liga, a Nemzetbiztonsági Liga és az Amerikai Védelmi Társaság a propaganda ideális közvetítő eszközei lettek. Az efféle szervezetek pedig, ha már egyszer megalakultak, nem szívesen múlnak ki. További működésükhöz új fenyegetést kellett előteremteni — és mi jelenthetne ideálisabb fenyegetést, mint a tomboló bolsevizmus? Az „amerikanizmus” az ő kezükben bunkósból volt, amellyel olyan csoportok és egyének jellemét és jó hírét támadták meg, amelyeket, illetve akiket gyűöltek, amelyekről, illetve akiktől félték — hogy minden ellenvetést elhallgattassanak, hogy konformizmust erőltessenek mindenre és mindenkire.

Az az Amerika, amelyik ilyen nyomás alatt formálódott ki, olyan Amerika volt, amelynek, Murray szerint, „veszélyben volt a lelke”. Veszélyben, mert „a nemzet hűtlenné vált legtisztelte méltóbb szabadságelveihez — azokhoz, amelyeknek nagyságát köszönheti, amelyek a világra hozták”. Hogy a mindezek következtében fellépő betegség milyen kiterjedésű volt, azt talán leginkább A. C. Cardiner angol újságíró alábbi szavai tükrözik:

„Senki, aki mint én is, 1919 őszén az Egyesült Államokban járt, nem felejtí el az akkori közhangulat lázas állapotát. Mindenütt bolsevik boszorkányok lovagoltak a levegőben. Mintha valaki egy hagymázás álmot látó embert a püsztulás ezernyi rémével borított volna el. A tulajdonosok haldokoltak a félelemtől és a riasztó „radikális” jelzőt sütötték rá kétségbeesetten mindenre, ami a megszokott gondolkodástól a legártatlanabbal eltért. „Amerika — mondta a korabeli elméncség — a szabadság hazája, ott mindenki szabadon egyszerre lép.”⁶

* *Laissez faire, laissez passer* (fr.) — a. m. hagyja csinálni, hadd menjen minden a maga útján. A gazdasági liberalizmus jelszava.

A függönyt a nemzeti hisztéria jelenete előtt a seattle-i általános sztrájk résztvevői húzták fel. A hajóépítés rohanó tempója a háború idején lakáshiányhoz, inflációhoz, a legkülönfélébb gazdasági nyavalyákhoz vezetett a Csendes-óceán északnyugati partján. 1919. január 21-én vagy 35 000 seattle-i hajóépítő munkás sztrájkba lépett rövidebb munkaidőért és magasabb bérért. Gyorsan felsorakoztak az erők, hogy letörjék a sztrájkot és diadalmaskodjanak fölötte. A seattle-i Központi Munkatanács, amelyben az IWW irányítói és más radikális vezetők vitték a főszerepet, úgy döntött, hogy a hajóépítők támogatására általános sztrájkot hirdet. Az biztos, hogy a szakszervezet, tekintetbe véve az idők zaklatottságát, a maga szempontjából nem fontolta meg eléggé a döntést, s ez egykettőre ki is világlott abból a képtelen riadalomból, és izgalomból, amellyel Seattle sajtója és közvéleménye reagált rá. „Ez itt Amerika — nem Oroszország” — kiabált az egyik vezércikk. Egy rajz, amelynek az volt a címe, hogy „Még ezer év múlva sem”, azt ábrázolta, miként takarja el a vörös zászló a csillagos-sávós lobogót. Nem véve minderről tudomást, a legkülönbözőbb iparágakból vagy 60 000 munkás hagyta ott a kijelölt napon, február 6-án a munkahelyét.

Seattle megbénult. Az iskolák bezártak, a villamosok csak itt-ott közlekedtek, az üzleti élet csakhogynem kimúlt. Arra azonban vigyáztak a sztrájkolók, hogy az alapvető szolgáltatásokban ne legyen fennakadás. Szemétszállító tehergépkocsik, a mosodák kocsijai közlekedhettek, folyt a tej- és az üzemanyagszállítás. Egy pillanatra sem maradt élelem, víz, fűtés vagy világítás nélkül a város. És bármilyen képtelenségnek hangzik is, hiszen mindez a vad bolsevikok műve volt, sehol nem történt erőszak. A sztrájk egész tartama alatt egyetlen embert sem vettek őrizetbe.

Ezek voltak a tények, a fantázia azonban sokkal megkapóbb újságcímeket szült. Az ország sajtója a seattle-i lapokból merítette címszavait s ezekben, meg a híradásaikban azt kiabálták, hogy Seattle féktelen csőcselék kezébe került. Az általános sztrájk, mint fortély — egymaga is az európai munkásharcokból importált radikális eszköz —, és az, hogy az élén

IWW-vezetők álltak, szerintük elegendő „bizonyíték” volt arra, hogy a bolsevikok akarják kézbe kaparintani a várost. Általában szem elől tévesztették, hogy a hagyományosan konzervatív American Federation of Labour vezetői legalább annyira félték az általános sztrájktól, mint a big business. Joggal tartva attól, hogy ezzel a taktikával az egész szakszervezeti mozgalmat feketére festik a közvélemény szemében, az AFL a lehető legnagyobb nyomást gyakorolta helyi szervezeteire, hogy fejezzék be a sztrájkot. De sem ez a lépés, sem a sztrájkolók kifogástalan magatartása nem hallgattatta el az ország sajtóját, amely továbbra is riadtan rikácsolt. „Vörösök a seattle-i sztrájk élén — a forradalmat próbálják” — hirdették a címlapokon.

Majd, ahogy ez mindig történik, a dühös hangzavar kellős közepén feltűnt egy lovas: Ole Hanson polgármester. A vérmes politikus hol republikánus, hol progresszív, hol demokrata volt. Korábban, az állami törvényhozásban, munkásbarát-nak ismerték, mert támogatta azokat a törvényeket, amelyek a munkás-nyugtalanságok kiküszöbölését szolgálták. Az IWW-t azonban féktelenül gyűlölte, mert szerinte ennek a szervezetnek a radikalizmusából fakadt minden zűr, ami az északnyugati parton a munkások között kitört. Vannak továbbá arra is jelek, hogy Hanson pontosan látta, milyen lehetőségeket kínál neki a sztrájk, hogy a hős szerepében tetszeleghessen az emberek előtt. Mivel a két összetevő erősítette egymást, Hanson hirtelen rájött, hogy az általános sztrájk voltaképpen átlátszó (az IWW által kifundált) trükk a tanácsrendszer megalapítására és a forradalom kirobbantására. És a munkásmegmozdulás első napján szövetségi csapatok segítségét kérte a demokrácia barikádjainak védelmére.

Az ostromlott városba bevonuló, mintegy 1500 katonát Hanson polgármester vezette, hatalmas, amerikai lobogóval letakart gépkocsiján. S miután a katonai csapatokat még 1500 rendőrrel is megerősítette, ultimátumot intézett a sztrájkbizottsághoz. Vagy lefűjják a sztrájkot vagy erőszakkal töri le, és katonákkal meg rendőrökkel működteti a fontos üzemeket. E súlyos fenyegetés hatása alatt, meg az AFL vezetőségének nyomására, február 10-én a helyi szakszervezetek megadták magukat, és négy nap után felvették a munkát. A jó öreg amerikanizmus diadalmaskodott, és beburkolózva a lobogóba, Ole

Hanson lett a diadal jelképe, az események katapultján hirtelen kilőtt nemzeti hős. A vezércikkírók „a pillanat emberének”, „sűrűvérű hazafinak” nevezték, olyan férfiúnak, akinek „a gerince egy vashíd pillérének is beillik”.

Néhány liberális és radikális más megvilágításban látta Hansont, „a seattle-i bohóc”-nak nevezte és felettébb valószínű, hogy véleményüknek volt némi alapja is. Amikor Hansont megkérdezték, miként vélekedik a róla megjelent újságcikkekről, így felelt: „Úgy gondolom, hogy az ember ragadja meg a kínálgató lehetőséget.” Nemsokára bizonyította is, hogy nem fecsérli az idejét. Lemondott a polgármesteri tisztségről, telolvasó-körútra indult, és hét hónap alatt 38 000 dollárt vágott zsebre a bolsevizmus borzalmainak és veszélyeinek ecsetelésével. Mindez arra vall, hogy Ole Hanson, akárcsak harminc évvel későbbi vörösverő utódai, meglátta a dologban rejlő kitűnő lehetőségeket.⁷

Akadtsz persze néhány szélsőséges, aki, eltérően a vezércikkíróktól, nem borult le az acélpillér-gerincű férfi előtt. Ez akkor derült ki, amikor 1919. április 28-án „olyan pokolgépet fedeztek fel Hanson polgármester postájában, amelynek ereje ki szakíthatta volna a megyei börtön egyik oldalát”. A bombát egy nyolc inch hosszú, és másfél inch átmérőjű fahüvely tartalmazta, benne három, fonállal egymáshoz erősített dinamitpatron, amelyek egy, a cső egyharmadát kitevő dinamitrúdhöz simultak. A csomag fejéhez kénsavas fiolát kapcsoltak úgy, hogy amikor a csomag burkát leveszik, törjön el a fiola, a sav pedig robbantson. A fiola azonban úgy látszik korábban eltört, a sav kifelé és nem befelé ömlött belőle; csupán néhány, elégtelen csöpp szivárgott a dinamitsapkákra. A szalmaszárga lakkpapírba burkolt csinos csomagot, a postabélyegző tanúsága szerint New Yorkban adták fel. Feladó: „Gimbel Brothers 32nd and 33rd Streets and Broadway, New York City” A címlapon egy férfi volt látható, csomagban cipelt valamit a hátán, s a figura fölött a felírás: „újdonság”.⁸

Lehet, hogy viccből küldte a bombát valamilyen torz humorú ember, lehet, hogy komoly volt a szándék, de akár így, akár úgy, a polgármesterhez juttatott „újdonság” új felvonás kezdetét jelentette: bombamerényletek sora indult meg s velük új hisztéria hullámai söpörtek végig az embereken. Amikor a bomba megérkezett a hivatalába, Hanson polgármester éppen

Coloradóban árult Győzelem Kötvényeket. A hír hallatán megvető fintort vágott: „Ha olyan bátrak, miért nem támadnak meg férfi módra, ahelyett, hogy gyáva gyilkosokként férközzenek a közelembbe.”

Ugyanazon a napon, amelyiken a léket kapott bomba ott sistergett Hanson polgármester irodájában, az ország robbanásig feszült hangulatát a pennsylvániai Chesterben történtek jellemezték. Ott a bolsevik veszély olyan méreteket öltött, hogy Albert A. Granger seriff szerint „elnyeléssel fenyegette a várost”. Granger, eltökélve, hogy városát a dagály hulláma nem söpri el, nyilatkozata előtt egy nappal letartóztatott „hatvannégy bolsevikot”, felsorakoztatta a városi és az állami rendőrséget, a különleges kisegítő csapatokat, a polgárőrséget, és erős kordont vont Delaware megye börtöne köré.⁹

Másnap, április 29-én meglepő incidens játszódott le, amely sokak szemében igazolni látszott Granger seriff és más tisztviselők félelmét. A georgiai Atlantában karcsú csomag érkezett az egykori szenátor, Thomas W. Hardwick lakására. Egy néger szolgálo nyitotta fel — és bomba robbant. Nem volt ugyan olyan ereje, mint a seattle-inek, nem szakította volna ki „a megyeháza—városháza közös épületének oldalát”, de így is éppen elég tragédiát okozott. Letépte a szolgálo mindkét kezét és megégette a mellette álló Hardwickné arcát és fejét. Ugyanolyan nagy volt, mint a Hansonnak küldött, a csomag külseje és a feladó is azonos, csupán az áldozat személyének, Hardwicknak kiválasztása volt nehezebben érthető. Igaz, támogatta azokat a törvényjavaslatokat, amelyek az idegen agitátoroknak az országból való eltávolítását célozták, de nem volt a téma vakbuzgó híve, és a munkásokat érintő legtöbb kérdésben liberális álláspontot képviselt. A sajtónak így nyilatkozott: „fogalmam sincs, ki lehetett a gonosztevő”.¹⁰

A Hardwick-bomba ügye országra szóló szenzáció lett. Egy fiatal New York-i postatisztviselő, Charles Kaplan, munkából hazafelé a földalattiban olvasta a hírt. Kaplan a központi postahivatal csomagelosztójában dolgozott, és amint a Hanson—Hardwick bombák leírását olvasta, rémületében minden hajszála az égnek meredt, mert visszaemlékezett, hogy három napja tizenhat ugyanilyen csomagot tett félre elégtelen portózás miatt. Visszarohant a hivatalba s a csomagokat a helyü-

kön találta. Értesítette feljebbvalóit, azok meg a rendőrséget. Kiderült, hogy mindegyikben bomba volt.

A csomagok címezése azt mutatta, hogy tartalmukat a nemzet legnevesebb polgárainak szánták. A „Bombabecsület-lista”, ahogy a sajtó elnevezte, tartalmazott néhány nevet, amelynek viselőjét gazdagsága vagy tevékenysége miatt nyilván nem szerették az anarchisták és a radikálisok. Például John D. Rockefellert vagy J. P. Morgant. Voltak, akik boszorkányüldözésekben vettek részt, radikálisoknak keserítették meg az életét. Lee S. Overman szenátor a Szenátus Bolsevikellenes Vizsgáló Bizottságának volt az elnöke; Keenesaw Mountain Landis szövetségi bíró (később a baseball koronázatlan királya) azzal szerzett magának hírnevet, hogy egyre-másra akasztatott, hogy igen szigorú ítéleteket hozott a háború idején elítélt szocialisták ellen; Albert S. Burleson postaügyi miniszter megtiltotta radikális irodalmi termékek szállítását; William H. King szenátor a szakszervezetek elkeseredett ellenfele; A. Mitchell Palmer igazságügyminiszter az idegen származású javak legfőbb őre volt. Nevezettek magas állása és tevékenysége megmagyarázni látszott, miért kerültek a listára. De Hardwick szenátor esetéhez hasonlóan szerepeltek nevek, amelyek minden józan megfontolást megcsúfoltak. Az egyik ifjabb Oliver Holmes-é, a Legfelsőbb Bíróság tagjáé, aki a nemzet egyik legfüggetlenebbül gondolkozó jogásza volt; a másik William B. Wilson munkaügyi miniszteré, aki korábban is ellemezte már a mértéktelen boszorkányüldözést s kitartott emellett.

Nyilván bomlott agy, vagy agyak műve volt a postabombacsél, túl ügyetlen és ésszerűtlen elgondolás és végrehajtás ahhoz, hogy a hatalom megragadásának forradalmi szándékát lehessen feltételezni mögötte. A sajtó és a közönség azonban biztosra vette, hogy erről van szó. Számukra a bombák létezése azt mondta, hogy Armageddonnál állunk. Az újságok félreverték a harangokat, és Hanson polgármester arra szólította fel Washington, hogy „gyürkőzzék neki” és „lógasson fel, vagy élethossziglan tegyen lakat alá minden anarchistát”. És mivel ezekben az ügyekben kipróbált mesternek tekintette magát, az amerikai nép megnyugtatóására hozzáfűzte: „Ha pedig a kormány nem végez velük, végzek én.”

A május elsejei felvonulások — a bombákat a jelek szerint

erre a napra időzítették — több városban összeütközésekbe csaptak át, amelyek során az utcára özönlött polgárok verekedtek a radikálisokkal. Aztán vagy egy hónapi csönd következett. Június 3-án viszont a reggeli lapok feltűnő címek özönét ontották arról, hogy az ország városait a bombaküldemények és robbanások új és még vadabb áradata öntötte el.

A pillanatnyi felháborodást még ma is a *The New York Times* június 3-i számának nyolchasábos címe jellemzi leginkább, ahogyan eddig csak hadüzeneteket szedtek:

NYOLC VÁROSBAN BOMBÁKAT KÜLDTEK KÖZTISZTVEISELŐKNEK

AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTER HÁZA ELŐTT ELPUSZTULTAK A MERÉNYLŐK

NOTT BÍRÓ NEW YORK-I HÁZÁBAN KÉT ÁLDOZAT

BOMBÁK BOSTONBAN, CLEVELANDBEN, PITTSBURGH-BEN

Úgy látszott, hogy az egész világ a levegőbe repül. A leg-szenzációsabb robbanás a fővárosban történt. Június 2-án este 11 óra 15 perckor A. Mitchell Palmer igazságügyminiszter és családja 2132 R Street N. W. alatti házának emeletén feküdni készült. Alig kezdtek hozzá, amikor meghallották, hogy valaki dörömböl az ajtójukon, majd rögtön rá fültépő robbanás következett. Belerengett az egész ház, homlokzata be is omlott, ablakai kitörtek, a könyvtár romokban hevert. Az előkelő negyed minden háza megremegett s a légnyomás sok ablakot benyomott.

A szemben levő 2131 R. Street N. W. alatti ház előtt az ifjú Franklin Delano Rooseveltt — akkor helyettes flottaügyi miniszter — üvegtörmeléken lépkedett lakásának ajtaja felé, és kis híján átesett a merénylet tetemének egy darabján, amely a küszöbje elé röpült. Egy másik darabot a norvég követ, Helmer H. Bryn közeli lakásának ablakán hajított be a robbanás, közvetlenül a gyermekágy mellé esett, amelyben egy bébi szendergett. Találtak egy harmadik darabot is két házzal a Palmer-rezidenciától, Claude A. Swanson szenátor otthona előtt.

Egy férfi skalpjának és fejének nagy részét egy háztömbbel a robbanástól északra, egy nagyobb ház harmadik emeleti párkányán fedezték fel. A környéken lakó tisztségviselők közül senki nem sebesült meg, az összeesküvő (vagy összeesküvők) viszont a legrettentőbb körülmények között lettek saját pokoli tervük áldozatai.

Különös ugyan, de a nagy vita akörül folyt, vajon egy vagy két merénylő volt-e? A helyszínen két kalapot találtak, és feltehetően két balláb maradéka volt az, amire rábukkantak, de hiába a bizonyítékok, a rendőrség továbbra is kitartott amellett, hogy csak egy merénylő létezett. A Washington Star kötekedett mondván, hogy szinte kisebb csoda számba megy, hogy a merénylő megbotlott és elesett az igazságügyminiszter házának lépcsőjén, azon a teljesen egyszerű alkotmányon, de a rendőrség, hiába két kalap, két balláb, meg minden egyéb, megkötötte magát: egy ember tette. Ahhoz elegendő ruhadarabot meg értéktárgyat találtak, hogy megállapíthassák: a merénylő (vagy merénylők) Philadelphiából való olasz volt. Az egyik kalapban benne volt a kalapos címkéje, de nem emlékezett a vevőjére.

Bár a merénylő (vagy merénylők) személye homályban maradt, politikai hitvallását illetően semmi kétség nem merülhetett fel. Palmer lakásának szomszédságában, az egyik utcában egy „Világos beszéd” című anarchista röpirat maradékai heverték. A röpirat így szólt: „A hatalmasok nem csinálnak abból titkot, hogy el akarják nyomni Amerikában a világforradalmat. A hatalmasoknak rá kell jönniök, hogy ebből harc lesz, amit ők provokáltak... Vérontásnak kell következni; mi nem habozunk; gyilkolásnak kell következni; mi ölni fogunk... pusztításnak kell következni; mi pusztítani fogunk... Készen állunk arra, hogy mindent, de mindent megtegyünk a kapitalista osztály elnyomására. AZ ANARCHISTA HARCOSOK.”

Más bombamerényleteknél is találtak ugyanilyen röplapokat. New Yorkban egy éjjeliőr meghalt egy robbanásnál, ifjabb Charles C. Nott törvényszéki bíró otthonának előcsarnokában, de ő volt a robbanás-sorozat egyetlen áldozata. Levegőbe röpült a clevelandi polgármester otthona. A massachusettsi Newtonville egyik törvényhozójának a háza tönkrement; ugyanígy egy patersoni szőrmefeldolgozóé. Egy bostoni városi bíró háza romba dőlt. Pittsburgh-ben az egyik szövetségi bíró,

meg a városi rendőrfelügyelő lakása ellen követtek el merényletet. Philadelphiában egy előkelő ékszerészre dobtak bombát, és a Győzelem Asszonyunk székesegyház plébániája is súlyosan megsérült.

A közvélemény erre az erőszak-hullámra úgy reagált, ahogy várni lehetett. Íme a bizonyíték, mondták sokan, hogy a bolsevikok forradalmat terveznek, és nem nyugszanak, amíg meg nem szerzik a hatalmat. Palmer igazságügyminiszter is rábólintott erre, akárcsak a sajtó, számba se vették a lehetőséget, hogy a merényleteket egy maroknyi őrült követi el, riadót fújtak, drasztikus cselekedeteket sürgettek, „néhány könnyű kúrát az elektromos székben”. A kormány olyan villámgyorsan felelt, ahogy a hisztéria kirobbant.

Palmer 48 órán belül cselekedett. A Titkos Szolgálat addigi vezetőjét, William J. Flynnt állította a Bureau of Investigation élére, „carte blanche-sal, hogy a maga elképzelése szerint legyen a helyzet ura az egész országban”.¹¹

Ez volt Palmer első intézkedése a sok közül, hogy kinyomozza a bombamerényleket s hogy kiirtsa a radikalizmust.

Ezt követően a New York-i Francis P. Garvant, saját helyettesét állította minden vizsgálat és nyomozás élére ezen a vonalon. És Garvan vezetése alatt megszervezte a General Intelligence Divisiont* (a GID-et) a felforgató tevékenységek kizárólagos vizsgálatára — hogy megállapítsák céljukat és döntsenek az üldözési módszerekről. Flynnnek ugyan teljes ellenőrzési joga volt a Bureau fölött, a GID azonban amolyan szuperügynökség volt a felforgató tevékenységek területén, ahová minden olyan adatot továbbítani kellett, melyet Flynn emberei a radikalizmussal kapcsolatban szereztek. Az e témával foglalkozó érzékeny központ parancsnokául Palmer 1919. augusztus 1-én azt a „higanyfürgeségű” 24 éves fiatalembert nevezte ki, aki két röpke év alatt olyan mély benyomást keltett az igazságügyminisztérium köreiben — J. Edgar Hoovert.

* Általános hírszerző részleg

Divat lett fölmenteni Hoovert minden felelősség alól. Ő kizárólag az FBI érdemekre számpot tartó tetteinek okozója. Bármilyen történt is a dicstelen múltban, az nem tartozik a tárgyhoz, gondolják, hiszen nyilvánvalóan nem Hoover volt, ő nem lehetett a hajó parancsnoka. Ha ő lett volna, másként alakulnak a dolgok, mert Hoover az Hoover — és ő maga a tökély. Az effajta hiedelem csak egy személy kultuszára épülhet, márpedig az ilyen kultuszokban rendszerint több a mítosz, mint a tény. Hoover esetében, mivel napjainkban a róla alkotott kép olyan nagyhatásúvá és minden bírálaton felülivé lett, a szokásosnál is fontosabb megrostálni a múltat. Jelenlegi hősi kultuszának alapját csakis ilyen rostálással lehet felfedni; csakis így viszonyítható Hoover saját múltjához, csak így különíthető el a valóság a képzelgéstől, csak így lehet eldönteni, vajon ér-e valamit a mítosz.

A Hoover-hívek kedvenc taktikája őt az antikommunista kereszteslovag ismert szerepében ábrázolni és hangsúlyozni, hogy mint a GID feje, első ízben ő gyűjtött össze olyan adatokat, amelyek rádöbbenetek a kommunista veszély jelentőségére. Neki tulajdonítják a szélsőséges elemek vezéralakjai ellen folytatott legtiszteletre méltóbb bírósági eljárások kezdeményezését, és úgy állítják be, mintha alig tudott volna valamit, illetve alig lett volna köze ahhoz a vaskos detektív-munkához, amely komoly problémákat okozott az emberi jogokat illetően. Ezt a szabványt alkalmazta Don Whitehead a *The FBI Story* című bestsellerében, ebben az FBI védőszárnya alatt kiadott lelkesítő kötetben, amelyhez Hoover írt előszót, és amelynek védőborítóján, az amerikai lobogó színeivel aláfestve, az FBI látható. Az igazság persze nem ilyen egysíkú. Amikor a GID élére került, Hoover az igazságügyminiszter különleges munkatársi státusát kapta; részlege szuperügynökség volt, azzal a feladattal, hogy dossziékat állítson össze a radikálisokról s hogy térképezze föl a stratégiát. Bárki, aki rászánja magát és áttanulmányozza a korabeli lapok adatait és bírósági jegyzőkönyveit, rájön, hogy Hoover a legjelentősebb és legerőszakosabb szószólója — és elvi védelmezője — volt Palmer idején annak a politikai elgondolásnak, amely „kor-

mányzás hisztériával” avagy „Palmer terroruralma” néven vált ismertté.

1919 végének és 1920 elejének eseményei minden valószínűség szerint csakis olyan országban játszódhattak le, amelyet a hathatós vezetéstől teljesen megfosztottak. Woodrow Wilson, aki a háború kitörését megelőző órákban oly tisztán látta a megsemmisítő hatást, amelyet a háború a demokratikus intézményekre gyakorol, a fizikai összeroppanásig hajszolta magát, hogy tető alá hozza a Népszövetséget. Halálra ítéltén feküdt a Fehér Házban, elnöki jogait már képtelen volt gyakorolni. Az állam hajója, kapitány irányítása nélkül, szinte kormányát vesztetten hanykolódott, többé-kevésbé becsvágyó emberek kénye-kedve szerint.

Főnökük A. Mitchell Palmer volt. Gyerekkorában mélyen belé oltották a quaker-hitet, és későbbi cselekedeteire is kihatott vallásos neveltetése. Palmer, az ügyvéd, első ízben a pennsylvaniai Strodsburgban tett szert hírnévre; a Kongresszusba reformtervei révén került; a demokrata párt Nemzeti Bizottságának lett az alelnöke, majd annak a pennsylvániai küldöttségnek a feje, amelyik az állam demokratáit az 1912-es pártkongresszuson képviselte. Az elnökjelölés küzdelmének izgalmai során főleg azzal hasznosította magát, hogy a nagy pennsylvaniai küldöttséget Woodrow Wilson mellett voksoltatta és szolgálatainak jutalma nem maradt el. 1913 februárjában Wilson, első kabinetjének hadügyminiszterségét ajánlotta föl neki, Palmer azonban nem fogadta el, mondván, hogy „én quaker vagyok... és az Egyesült Államoknak nem békeszerető ember kell erre a posztra, hanem olyan valaki, aki katonamódra gondolkodik”.

Wilson ezt belátta és nem feledkezett meg hűségese harcos-társáról. Az Egyesült Államok fellebbviteli bíróságára nevezte ki bírának, majd 1917 októberében az idegen javak felügyelőjének. 1919 márciusában pedig — egy parlamenti szünetben, igazságügyminiszterként bevitte a kormányba. Ebben a bársonyszékben vált Palmer a pillanat emberévé, amikor a bombamerénylet-sorozat nyomán idegenellenes, antiradikális hisztéria öntötte el az országot. Az 1919. június 2-i események kirobbanása után tüstént 500 000 dollárt kért és kapott a Kongresszustól az igazságügyminisztériumnak, a bombamerénylők

üldözésére. Az újabb pénzösszeg birtokában aztán komolyan hozzáfogott a hadjárathoz.

Az kétségtelen, hogy magatartását — egyre növekvő hajlamát, hogy mindenütt bolsevik kezeket lásson — csak erősítette a saját otthona ellen intézett támadás. Nem is történhetett másként. De nála is vannak jelek, akárcsak Ole Hansonnál, amelyek szerint megérezte a rá osztott szerep valódi ízét, és azt remélte, hogyha a közkívátnak megfelelően erélyes kézzel lát munkához, egészen az elnökségig evezhet. Ez a szellem hatotta át beosztottjait is. A vörös-vadászat mindegyiküknek lehetőséget kínált. Murray így vélekedik: „A Bureau vezetőjének, Flynn-nek a vezérletével és Hoover olthatatlan buzgalma révén ez az egység (a GID) csakhamar az egész igazságügyminisztérium idegközpontja lett és 1920 januárjától kezdve fő feladatának a radikálisok elleni hadjáratot tekintette. Az a helyzet, hogy bizonyos jelek szerint mind Flynn, mind Hoover céltudatosan felhasználták az igazságügyminiszter félelmét, és a radikálisok egész ügyét a Bureau of Investigation hatalmának és hírnevének fokozására aknázták ki.”

A veszély meséje lélegzetelállítóan terebélyesedett. Max Lowenthal (éveken át kongresszusi bizottságok szaktanácsadója és jogtanácsosa volt, és a Truman-adminisztráció szakértője; az eredeti jegyzőkönyvek alapján lefolytatott kutatásai a korabeli kutatások között a legalaposabbak) kimutatja, hogy Hoover GID-je — szerinte — születésének pillanatától fogva gyűjtötte és rendszerezte a legkülönbébb pletykákat, felettébb belterjesen gazdálkodott informátoraival, behatolt radikális szervezetekbe, sőt időnként el is uralkodott rajtuk, és vállalkozott arra a furfangos feladatra is, hogy megállapítsa, mi a radikális eszme és ki radikális. Lowenthal ezt írta:

„Mr. Hoover részlegének első tíz napja alatt a Bureau of Investigation egy problémával találta magát szemben, és ezt meg is oldotta: milyen adatokat kell a nyomozóknak a központba továbbítaniok? Kaptak anyagot titkos informátoraiktól, szomszédoktól, a nyomozottak személyes ellenségeitől. A nyomozók meghallgattak minden pletykát, hogy ki kinek mit mondott, vagy állítólag mit csinált — megtörtént, hogy ismeretlenek tájékoztatták őket saját informátoraik kijelentéseiről. Az adatok egy része egyesek szokásaira és magánéletére vonatkozott.”

A Bureau úgy döntött, hogy minden anyagot, amely nyomozóitól és informátoraitól származott, jelenteni kell a központnak; külön figyelmeztették a nyomozókat, hogy „mindenféle természetű adatot továbbítaniok kell.”

A pletykához hozzáfűzték a nyomtatott szó sokkal kézzelfoghatóbb bizonyítékát. Lecsaptak az úgynevezett radikális kiadók nyomdaira; lefoglaltak magánkönyvtárakat és anarchista meg radikális röpirat-gyűjteményeket. Minden lázító pamfletet, amely a Bureau birtokába jutott, bármilyen forrásból származott is, leküldtek analizálni a Hoover-részlegnek. A könyvek és pamfletek súlya a tonna körül mozgott.

A radikális szónokok beszédei még csak duzzasztották az adathalmazt. Informátorok, ügynökök sőt gyorsírók készítettek jelentéseket gyanús, radikális társaságok gyűléseiről, amelyeknek közönsége főleg idegen származásúakból állt. Akadt hallgatóság, amelynek soraiban a Bureau informátorai, nyomozói és gyorsírói mellett a szakszervezet-ellenes munkaadók saját nyomozótestületei is dolgoztak. A nyomozók ilyen összpontosítása néha vígjáték helyzeteket eredményezett, amikor is több volt a hekus, mint az összeesküvő. Wheeler szenátor későbbi becslése szerint néha a kopók tették ki a „radikális” hallgatóság háromnegyed részét.

Nemsokára azonban kiderült, hogy túlon belül megbíztak az informátorokban és a titkos ügynökökben. A GID egyik informátor-sztárját Ferdinand Petersennek hívták. Petersen olyan mestere volt az intrikáknak, hogy az alatt az idő alatt, amíg a GID-nek dolgozott, egyre följebb került a kommunista párt hierarchiájában. Kirobbantott egy pártválságot is; bedobta, hogy a párt titkára a Bureau informátora. Persze a Bureau ezt tagadta, és máig sem derült ki, igazat mondott-e Petersen, vagy sem. A Bureau viszont úgy döntött, hogy még egyszer alaposan megvizsgálja Petersen működését, és ennek során kellemetlen fölfedezésekre jutott. Lowenthal szerint kiderült, hogy Petersen „mielőtt bármilyen jelentést küldött a Bureau of Investigationnek, azt bemutatta a kommunista párt vezetőségének; ezen felül közölt velük mindent, amit sikerült megtudnia a Bureau-nak a pártot érintő kémtevékenységéről. A Bureau, azzal a megállapítással, hogy korábbi következtetései szerint Petersen jelentései értéktelenek, fölmentette kötelezettsége alól.”

Nem a Petersen-ügy volt az utolsó, amelynek során kétségek merültek föl aziránt, vajon helyesen használja-e föl a Bureau informátorait, vajon megbízhat-e bennük?

Akkoriban persze senkinek nem volt kedve firtatni a dolgot. Összevetve a töméntelen adatot, amely mindezekből a forrásokból csak úgy ömlött a részlegéhez, Hoover maga készített részletes tanulmányokat a nagyobb radikális szervezetekről, mindenekelőtt a klikkharcoktól darabokra szabdalt baloldalaról, amely valamilyen formában és változó hőfokon magában foglalta a kommunista ideológia lényeges elemeit. Hoover meg volt győződve róla, hogy a kommunizmus nem egyszerűen egy politikai párt a sok közül, hanem forradalmi összeesküvés. Whitehead az FBI-ról írt dicshimnuszában Hoover érdemének tudja be, hogy ilyen hamar meglátta a kommunizmusban az erőszak-elemet, egy vezető testület diktatórikus uralmát és azt, hogy az amerikai kommunisták Oroszország utasításait hajtják végre. „Íme a legfőbb rossz, a legrettentőbb összeesküvés az ember ellen az idők kezdete óta — az összeesküvés, amely néhány kommunista agyában megfogant rideg, »tudományos« formula alapján akarja átalakítani a világot és irányítani a tömegeket” — értelmezte Hoover akkori nézeteit Whitehead.

E nézet azt a benyomást kelti, hogy az FBI mindig Hoover csálhatatlanságát és biztos előérzeteit hirdeti. Amiről Whitehead hallgat, az az, hogy Hoover tudatosan egy nagy radikális veszély képtelen fölnagyításán dolgozott. Hoover a kommunizmus kiragadott részeit elemezte, de csak kiragadott részeit. Teljes képét úgy eltorzította, hogy lényegében semmi köze nem volt a valósághoz. És ez a kép négy teljes évtizeden át élt a köztudatban. Az adott körülmények között Hoover elemzésének pontossága olyan volt, mintha valaki egy zsák penészes gabonában egy egészséges szemre akadt volna.

Hogy mire ment a játék, azt az ember annak a hatalmas energiának a láttán érti meg, amelyet arra fordítottak, hogy az amerikai „radikálisok”-ról rengeteg titkos aktát gyűjtsenek össze. Mint Lowenthal rámutatott, nem világos, milyen alapon bírálták el és katalogizálták az eszméket, hiszen nyilvánvaló, hogy ami az egyiknek radikális volt, azt a másik ember liberálisnak ítéltette, egy harmadik pedig csaknem konzervatívát láthatott benne. Akárhogy is, Hoover a Kongresszus könyvtá-

rában szerzett ifjúkori tapasztalatai alapján az ottanihoz hasonló kártya-rendszert honosított meg a GID-ben a radikálisok nyilvántartására. Az első jelentés szerint 100 000-et karto- noztak föl; néhány hónap múlva már 200 000 volt a létszám; s egy év múltán 450 000. Eszerint a radikalizmus gyorsvonati sebességgel igazi hadsereggé nőtte ki magát, tehát szükségessé vált kiválogatni a különlegesen figyelemre méltó neveket. Ezért írta Lowenthal:

„Mr. Hoover megíratta részlegével a legfontosabb egyének életrajzát. Az életek és pályafutások oly gyorsan megszővege- ződtek, hogy három és fél hónappal a GID megszületése után — a szenátusnak adott hivatalos tájékoztatás szerint — a szer- zők „60 000 radikális gondolkodásra hajló egyén többé-kevésbé teljes élettörténetét” tették le az asztalra. Olyan személyek életrajzáról volt szó — különösen „írókéről, kiadókéről, újság- írókéről” stb. —, akik „ultraradikális testülettel vagy mozga- lommal álltak valamilyen kapcsolatban”.

A legszigorúbb titoktartás övezte azoknak az újságíróknak, íróknak, nyomdászoknak, szerkesztőknek és kiadóknak névsor- rát, akik a GID életrajz-részlegének listáján szerepeltek. Hogy 1919 november közepétől fogva még hány életrajz született, kik írták őket kezdetben és kik később, hogyan képezték ki az embereket ilyen gyorsan erre a munkára, és hogyan írhat- tak meg 60 000 életrajzot száz nap alatt? — olyan kérdések, amelyeket soha senki nem válaszolt meg.”

Mindenkinek látnia kell, hogy ennek a 60 000 életrajznak pusztá elkészítésével Hoover GID-je az emberi jogok igen érté- kes és alapvető területeit támadta meg. Emberek magánéleté- ről készítettek dossziékat, azt írták fel kartonlapokra, hogy ki miben hisz — holott a mi országunk legfőképpen azzal gazda- gította az emberiséget, hogy szólás- és gondolatszabadságot biztosított mindenkinek! A dossziégyártást semmilyen kifun- dált elmélet nem avathatja törvényes rendőri tevékenységgé. Ha akkor a kommunista pártnak minden egyes tagját közön- séges bűnözőnek tekintették volna, a 60 000-es szám akkor sem igazolható, hiszen taglétszámuk jóval kisebb volt. Jó néhány évvel később Hoover maga írta a „*Cselfogás mesterei*” című könyvében, hogy a kommunista párt taglétszáma 1922-re „érte el” a 12 400-at. Persze 1919-ben voltak másfajta „radikálisok” is szerte az országban, főleg az anarchisták, de a 12 400 és a

60 000 között még így is nagy a különbség. Az igazságügyminisztérium még azokban az előítéletektől terhes időkben is csak néhány száz ember ellen tudott vádat emelni, pedig ugyancsak kihasználták a háborús törvények, a zendülés elleni és az idegen származásúak elleni törvény minden egyoldalú lehetőségét. A napnál is világosabb, hogy a GID föllállításával az a hagyományos bűnüldözési elv, amelyet a szövetségi rendőrség addig követett, nevezetesen, hogy embereket csak bűnös *tetteikért* üldöznek és büntetnek, megszűnt létezni, a szimatolás új tere nyílt meg, eljött a dossziék kora, amikor is embereket szabálytalannak minősíthető eszméikért bélyegeznek meg és feketítenek be.

Ha az emberek magánéletének ez az előzőnlése, ha gondolataiknak ez az önkényes fölbecsülése látványos bűnügyi sikerekhez — például a bombamerénylők letartóztatásához és elítéléséhez — vezet, mindez még akkor is az alapvető amerikai szabadság-eszmények veszélyes és indokolatlan gyengítését jelenti — bár a sikert valószínűleg elfogadták volna a durvaságok igazolására. De a nagy vörös pánik egyik iróniája, hogy még ez a mentsége is elesik. A félelmet keltő és dühödt aktivitás — az informátorok foglalkoztatása, a radikálisok gyűléseinek figyelése, az emberek eszméiről és életéről összeállított dossziék — egy jottányit sem vittek közelebb az igazi célhoz, a bűnügyek földerítéséhez. 1919 júniusában szinte naponta jelentette a Bureau of Investigation, hogy „halad” a nyomozás a bombamerénylők ügyében; hogy „komoly . . . mondhatni kitűnő eredmények születtek”; hogy „tekintélyes lépés történt előre”; hogy bár lassan, de biztosan halad a nyomozás. A szüntelen „haladás” azonban nem haladt. A *The New York Times* elkeseredetten kérdezte, hogy „vajon a bűntények földerítéséhez szükséges ügyesség és ötletesség kiveszett napjaink nyomozóiból?” A szenátusban Miles Poindexter javaslatot terjesztett be, amely magyarázatot kért az igazságügyminisztériumtól, miért nem tartóztatta le, büntette meg és deportálta azokat az idegen származású egyéneket, akik durva erőszakkal a kormány megdöntésére törektek? Valamit tenni kellett.

Az első akciót 1919. november 7-én bonyolították le, amikor is a Bureau of Investigation nyomozói az ország egész területén lecsaptak az Orosz Munkások Egyesületi Szövetsége nevezetű eléggé obskurus szervezetre. A törvényes alapot a támadásra a Kongresszus 1918-as, az idegen származásúakkal kapcsolatos törvénye adta. A történendők fényében érdemes megvizsgálni, milyen kevés bizonyítékra volt szükség ahhoz, hogy a kormány deportálhasson egy idegen származású egyént. Csak azt kellett kimutatni, hogy az illető egy olyan szervezet tagja, amely a kormány erőszakos megdöntésére tör. Ezt a bizonyítékot pedig a munkaügyi minisztérium, a deportálások gazdája egy adminisztratív jellegű meghallgatás során produkálta. Semmiféle szokásos tárgyalás, bíróság vagy esküdtek. A vádlottnak mindössze két sovány lehetősége volt arra, hogy felülvizsgáltassa az ügyét: a munkaügyi miniszter személyesen tanulmányozhatta az aktákat, és visszavonhatta a deportálási döntést, vagy ha az eljárás bizonyíthatóan szabályellenes volt, akkor az eljárásjogi procedurával szövetségi bíró elé lehetett vinni az ügyet. Általában azonban elegendő volt az adminisztratív jellegű megállapítása annak, hogy az érintett bizonyítottan egy felforgató tevékenységet folytató szervezet tagja.

Az 1907-ben alakított Orosz Munkások Egyesületi Szövetsége ideális célpont volt az első támadás-kísérletek számára. Nem titkolta radikalizmusát, nyíltan hirdette, hogy tagjai „ateisták, kommunisták és anarchisták”. Központja a New York-i 113 East 15th Street 133 alatti Orosz Nép Házában volt. Ezekre a székházakra mérték, egyszerről tizenkét városban a Bureau támadói a fő csapást. Vagy kétszáz embert, férfit-nőt vegyesen, tartóztattak le és több teherautónyi radikális propaganda-anyagot koboztak el. A The New York Times cikkeiből kitűnt, hogy a foglyokat „csúnyán megverték a rendőrök... a fejükön látható kötés bizonyítja, milyen durva elbánásban volt részük”.

Akár valami zászló, úgy lengett a figyelmeztetés a levegőben, de a kutya sem törődött vele. Pontosan, mint az 1918-as, kétes hírű behívó-razziák alkalmával, most is szerencsétlen,

megrémült ártatlanokat vettek őrizetbe. És noha a kormány a kihallgatásokon a legnagyobb fordulatszámmal működött a deportáló-masínját, a New York-i razzia kétszáz letartóztatottjából mindössze 39-et tartott fogva. Néhányról bebizonyosodott, hogy amerikai állampolgár, tehát nem deportálható; a többi egyszerű munkás volt, aki éppen, hogy gagyogott valamit angolul vagy egyáltalán nem beszélt a nyelvet és csupán a társaságért járt a klubba, szórakozni vagy más érthető okból, csak éppen nem forradalmárkodni.

Az egész országban mindenütt ugyanaz történt. Száz meg száz letartóztatottból csak néhányat tartottak benn. A legrosszabb eseteket, szám szerint 249-et, a New York-i kikötő Ellis Island-jén gyűjtötték össze deportálás céljából. A legnagyobb fogás a két közismerten neves anarchista, Emma Goldman és Alexander Berkman volt. A kormány azt állította, hogy csaknem húsz éve Emma Goldman tüzelte fel beszédeivel Leon Czolgoszt William McKinley elnök meggyilkolására. Az ifjú J. Edgar Hoover megindította Goldman és Berkman ellen az eljárást; a Legfelsőbb Bíróság is fenntartotta a deportálást elrendelő döntést; és 1919. december 21-én a főnök — Flynn — és Hoover figyelő szeme láttára futott ki a sajtó által „Szovjet Bárká”-nak gúnyolt *Buford* nevű teherszállító Oroszország felé a tengerre.

Bár ezt a radikalizmus ellen intézett első támadást a rendőrök brutalitása és az egyéni jogok lábbal tiprása jellemezte, az előítéllettel teli sajtó és közvélemény nagy sikerként üdvözölte. És az a Palmer igazságügyminiszter lett a nap hőse — „az oroszslánszívű férfi”, „az erő oszlopa” —, akitől néhány hónappal korábban még azt kérdezték a Kongresszus, ugyan mivel magyarázza a tehetetlenségét. Mélységes elragadtatással hallgatta a szenátus november 14-i jelentését, amelyben beszámolt a november 7-i sikerről, és egyúttal ismertette a Hoover GID-je által készített kimutatást arról, miként borítja el a radikalizmus az egész népet. E jelentés alapján azután sürgette a szenátorokat, hozzanak egy békeidőkre is érvényes törvényt a zendülésről, hogy amerikai állampolgárok ellen is ugyanúgy megindíthassák a razziákat, amelyek szerinte az idegen agitátorok ellen nagyon is beváltak.

Ez a kezdeti győzelem, a dicshimnuszok, meg az a körülmény, hogy néhány liberális folyóirat, mint a *The New Re-*

public, a *The Nation* és a *Dial* kivételével (amelyeket természetesen figyelmen kívül lehetett hagyni) semmiféle hatásos el-
lenerő nem mutatkozott, elkápráztatta az illetékeseket, és
olyan einamarkodott, túlzó és meggondolatlan akcióhoz veze-
tett, amely Palmert, a tegnap hőst, hitvány gazemberre vál-
toztatta. Az igazságügyminiszter úgy döntött, hogy Hoover
GID-jének vezetése alatt ugyanazt a taktikát alkalmazza a
kommunista és a kommunista munkáspárt ellen, amely az
Orosz Munkások Egyesületi Szövetsége ellen már bevált. A
munkaügyi minisztériummal is megállapodtak az együttműkö-
désben. Wilson munkaügyi miniszter (aki minden bizonnyal
ellenezte volna az akciót) éppen beteg volt; helyettesét, Louis
P. Postot más ügyek foglalták le; így aztán a Palmer tervei
számára oly nagyfontosságú döntést másodrangú emberek
hozták meg. A külszínen azonban ez mit sem változtatott. Hoo-
ver GID-je és a Bureau több, mint 3000 letartóztatási paran-
csot készített elő és íratott alá — már csak „kézbesíteni” kel-
lett őket. Az 1920-as újév nem akárhogy kezdődött.

Az 1918-as behívó-razzia brutalitása semmi volt ahhoz ké-
pest, ami most az Atlanti-óceán és a Csendes-óceán partjai
között harminchárom városban kommunistasággal gyanúsított
egyének széles körű felgöngyölítése során történt. 1920. ja-
nuár 2-ára, péntek estére időzítették mindenütt a razziák kez-
detét, és megint csordamód terelték teherautókra a népet, leír-
hatatlan szennybe-koszba zsúfolták bele az embereket. Olyan
jelenetek játszódtak le országszerte, amelyek végül is felriasz-
tották az amerikaiak lelkiismeretét. Részletes, bíráló tanulmá-
nyok jelentek meg a nyomukban.

Tizenkét ügyvéd és jogászprofesszor „Jelentés Az Egyesült
Államok Igazságügyminisztériumának Törvényellenes Tevé-
kenységéről” címmel leplezte le az 1920. májusi razziákat. Az
Egyházközi Világmozgalom szintén leleplező közleményt ké-
szített, amelyet a Krisztus Amerikai Egyházainak Szövetségi
Tanácsa adott ki. A képviselőház eljárásjogi bizottsága és a
szenátus igazságügyi bizottsága, amelynek Montana demokra-
ta szenátora, Thomas J. Walsh volt a lelke, kihallgatott embe-
reket. Néhány deportálás ügye, alkotmányjogi alapon, szövet-
ségi bíróságok hatáskörébe került át. A fenti források alapján
a következő kép kerekedett ki.¹²

A razziákat, a radikális sejtekbe telepített informátorainak

segítségével Hoover GID-je és a Bureau tervezte és ütemezte. 1919. december 27-én a Bureau a következő utasítást adta a területen dolgozó ügynökeinek:

„Lehetőleg a megadott estén bizalmi embereinek segítségével rendeztessen gyűléseket a Kommunista Pártban és a Kommunista Munkáspártban. A Bureau néhány tisztviselőjének tájékoztatása szerint készülnek ilyen rendezvényekre. Ez természetesen megkönnyítené a letartóztatásokat.”

Később, amikor ez az utasítás napvilágra került, éles vita robbant ki azon, vajon milyen szerepet is töltenek be a Bureau informátorai. Az egyikről kiderült, hogy kerületi pártvezető. Mások csoportjuk vezetőségi tagjai voltak; különben alig tudtak volna „rendezvényeket” szervezni a Bureau által eszközölt letartóztatások elősegítésére. A jelek arra vallanak, hogy a Bureau veszélyes közelségbe került ahhoz a jelentős határvonalhoz, amely elválasztja a szabályos ügynököt a provokátortól, a nyomozót a felbújtótól, aki mézárszékre hajtja a csordát.

A kínos téma szinte az első pillanatban felmerült, amint a razziák rátörtek a riadt közönségre. Az eseményekről közölt első jelentésében a *The New York Times* így írt:

„Az igazságügyminisztérium alkalmazottai már hónapok óta félretettek minden munkát és a vörösökre összpontosítottak. Az ügynökök csendesen beszivárogtak a radikálisok soraiba, be-becsusszantak »véletlenül« az agitációs központokba és munkába álltak néha mint egy-egy istenhátamögötti kolónia szakácsai, néha mint bányászok, máskor mint acélgyári munkások, ahol pedig mód nyílt rá, mint »agitátorok«, méghozzá a legvadabb fajtából. Bár arra ügyeltek, hogy ne sugalmazzanak, ajánljanak vagy segítsenek elő kézzel fogható tetteket vagy propagandát, néhány »titkos« ügynöknek mégis sikerült előrejutni a radikális mozgalomban és legalább egy esetben, egy kerület élére kerülni.”¹³

Világos, hogy a „legvadabb agitátorok” nemigen kerülheték el a bujtogatást, ahogy az egységek vezetői sem háríthatták el maguktól a vezetéssel járó tevékenységet. Ezért a Bureau ügynökeinek — elkerülendő a provokátorság vádját — segítőtársakat kellett keresniük.

Amikor az egérfogó lecsapódott — a Walsh-bizottság későbbi becslése szerint —, körülbelül tízezren szorultak benne, az

egész országra kiterjedő razzia áldozataiként. Az 1918-as razziák döbbenetes eseményei ismétlődtek meg — nagyobb mértékben és bűnösebb módon. A The New York Times riportere az első New York-i letartóztatottak láttán ezeket a kétkedő sorokat írta le:

„Riadt tömeg volt, a terroristák minden külső jele nélkül s e látszat csak erősítette néhány résztvevő kijelentését, amely szerint egy sem akadt köztük, aki verekedést kezdett volna. A foglyok közül, akik később a kapitányságokra kerültek, huszonöt nő volt, feléről lerítt a középiskolás kor.”

Voltak, akiket gyűléstermekben fogtak el; másokat az otthonukig követtek nyomon, hogy aztán törvénytelenül, előállítási parancs nélkül rájuk törjenek. Egy tanú így írta le esetét az Egyházközségi Világmozgalomnak:

„Éppen eleget éltem a cári Oroszországban. Láttam az ottani brutalitásokat, de olyanokat, amelyeket itt követtek el oroszok ellen, soha. Engem négyen jöttek letartóztatni este, amikor hiányos öltözékben éppen számtant tanultam. Megkérdezték a nevemet és felszólítottak, hogy kövessem őket. Mutattak valami jelvényt, de hogy miért tartóztatnak le, azt nem közölték. Miközben távoztunk és mialatt a gépkocsiban ültünk, ütöttek-verték a bilincseikkel mindaddig, amíg be nem értünk a New York-i Park Row épületébe. Ott bevittek egy szobába, megkérdezték a nevemet, aztán minden magyarázat nélkül ütni kezdtek megint.”

A bostoni kilengések még visszataszítóbbak voltak. Az egyik letartóztatott nő ezekkel a szavakkal ecsetelte a razziázók magatartását:

„Jött egy férfi, egy úr, aztán néhány rendőr egyenruhában és azt mondták mindenkinek, hogy „fel a kezekkel”. Mire mindenki így állt (mutatja), azok meg végigturkálták a férfiak zsebeit; az enyimet persze nem, aztán odagyűnnek hozzám és nézik a szatyromat, de üres, mer még semmit nem vettem. Aztán átkutatták az előcsarnokot; széttörték az emelvényt, elmozdítottak a helyéről minden széket... és két-két embert egymáshoz bilincseltek.”

Bostonban mintegy nyolcszáz embert tereltek össze és vagy négyszázat a bostoni kikötő Deer Islandjére szállítottak hajón. Szállításukkor a foglyok csak összeláncolva mehettek a bevándorló állomástól a hajóig, kitéve a bámészkodók mocsko-

lódásának. A szigeten primitív életkörülmények közé kerültek. Bár tél volt, nem fűtöttek. Egészségügyi ellátásról alig lehetett beszélni. A foglyoktól, a razziák előírásaival összhangban, minden érintkezési lehetőséget megtagadtak. Elkeseredésében az egyik halálos fejest ugrott öt emelet magasból; egy másik megtébolyodott; kettőt tüdőgyulladás vitt el.

Amikor pedig a vad túlkapások miatt egyre hangosabb lett a közfelháborodás, a Bureau mindent letagadott. Egyik eskü alatti nyilatkozat követte a másikat, amelyekben a Bureau ügynökei közölték a világgal, hogy senkihez hozzá sem nyúltak, magatartásukat nem érheti gáncs. És ki is tartottak emellett, bár különböző tárgyalások és kihallgatások halomnyi bizonyítéka hazudtolta meg őket.

Amerikai állampolgárokkal és bevándorlókkal egyaránt alaposan elbántak. A razzia nem tesz különbséget ember és ember között; az útjába kerülő szerencsétlent elsöpri. Ez a taktikája. Walsh szenátor későbbi jelentése szerint a Detroitban letartóztatott ezer embernek mintegy a fele amerikai állampolgár volt. A tévesen letartóztatottak nemcsak ártatlanságuk ezernyi bizonyítékát produkálták, hanem az ellenük alkalmazott erőszakét is.

A razziát követő vizsgálatok cáfolhatatlanul igazolták, hogy sok letartóztatott olyan okokból tartózkodott a klub- és gyűléstermekben, amelyeknek a felforgatáshoz semmi közük. Sok külföldi, magányosan, idegen országban lévén, honfitársaival akart találkozni, hogy elénekeljen néhány hazai dalt. Voltak, akik iskolába jártak ezekre a helyekre, nyelvet tanultak, meg Amerika történelmét s az állampolgárság elnyeréséhez szükséges egyéb tudnivalókat. Az egyik bíróság elé került ügyben kiderült, hogy a sértett férfit a kormány ügynökei azért tartották gyanús egyénnek, mert a New Hampshire-beli Lincoln város egyik klubhelyiségét látogatta. A helyiségről viszont kiderült, hogy azt a fafeldolgozó cég üzemelteti, ahol az illető dolgozott, méghozzá azért, hogy ösztökélje a vállalat idegenben született dolgozóit az írás-olvasás és némi számtan-tudás megszerzésére. Még több kételyt ébresztett az emberekben annak a detektívmunkának a jellege, amelyet a lynni (Massachusetts) razzia során végeztek. Itt harminckilenc embert kerítettek a hálójukba, és csak egyről derült ki, hogy kommunista, viszont amerikai állampolgár, tehát nem deportálható.

A harminckilenc, mint ahogy magának a kormánynak az esetet követő nyomozása is bizonyította, nem azért találkozott, hogy megtanácskozza, miként lehetne összeesküvéssel megdönteni a nemzeti rendet, hanem, hogy milyen módon hozható tető alá egy pék-szövetkezet. De vajon informátorok fecsegése hogyan téveszthetett meg gyakorló nyomozókat annyira, hogy egy pék-szövetkezet alapítását felforgatásnak vélték? A legjobb magyarázatot erre a kérdésre kétségtelenül az a Bureau-nyomozó adta, aki tanúvallomása során kijelentette, hogy azok az idegen emberek valamiféle olyan nyelven halandzsáztak, amit ő nem értett. A razziát elrendelő felügyelő ezeket mondta szomorúan a Walsh-bizottságnak: „Lehet, hogy aznap este valahol másutt voltak a lynni kommunisták, pedig mi arra számítottunk, hogy ezen a gyűlésen találjuk őket.”

— Azok az emberek azért jöttek össze, hogy megvitassák, miként lehetne egy pék-szövetkezetet alapítani — szögezte le Walsh szenátor. — Van aki kételkedik ebben?

Ma már nincs.

Így festettek Palmer vörös-razziái. A Walsh-bizottság később közölte, hogy néhány városban száz őrizetbevétel közül 97 hivatalos írás nélkül történt; hogy körülbelül 6500 embert engedtek szabadon anélkül, hogy utána bármilyen eljárás indult volna ellenük; hogy azok túlnyomó többsége is szabadláb-
ra került, akiket perbe fogtak. A Whitehead „The FBI Story”-jában található hivatalos verzió is elismeri, hogy balfogás volt a vörös-razziák sorozata, csak éppen a balfogás igazi jelentőségét próbálja a minimumra csökkenteni. Whitehead szerint körülbelül 3000 őrizetbevételi utasítást adtak ki, és 2500 idegen származású egyént fogtak el. Ez a felhígitott változat kibékíthetetlen ellentétben áll a korabeli sajtójelentésekkel. A *The New York Times* cikke, amely a razziák második napjáról szól, azt állítja, hogy az aprólékos gonddal összeszedett adatok szerint több, mint 5000 embert tartóztattak le.¹⁴ Az esemény igazi jelentőségének lebecsülése a Walsh-bizottság hivatalos megállapításaival sem egyeztethető össze.

Az eltérés akkor mond sokat, ha az ember szem előtt tart egy olyan FBI-t, amelyet magas piederstálra emeltek, amelynek minden szavát kétkedés, bizonyítékok és gyanakvás nélkül el kellett hinni, sőt még a normális kíváncsiszkodás is sér-
tette. A Whitehead-féle változat nemcsak egyszerűen elsik-

kasztja a vörös-razziákkal elkövetett baklövés igazi méretét, de Hoovert szó szerint minden szemrehányástól mentesíti. Dicséri éleslátásáért, amellyel a kommunista kérdést kezeli. Ami viszont magukat a razziákat illette, azokért a másik két úriember, Flynn, a Bureau of Investigation igazgatója és Palmer igazságügyminiszter volt a felelős, akik mint elefánt a porcelán holmit, úgy taposták dühöngve a polgárjogokat.

Valahányszor csak Palmer vörös-razziáinak kínos témája került szóba, az FBI mindig ugyanezt a technikát alkalmazta. A legjellemzőbb talán az a hosszadalmas civakodás volt, amelyre 1940-ben a Bureau és Mrs. Mary R. Beard, Charles A. Beard történész felesége között került sor. Az asszony több, hallatlanul érdekes könyvet írt férje társszerzőjeként. A nézeteltérés oka a következő volt: Hoover GID-jét az 1919—20-as kudarcok után feloszlatták, de 1940-ben Hoover, az FBI igazgatója bejelentette, hogy a háborús állapotokra való tekintettel újból működésbe helyezi a régi szervezetet, az antiradikális irodát meg a titkos informátorok hálózatát. A liberálisokra ráijesztett a múlt kísértetének ez a feltámasztása. Mrs. Beard az egyik washingtoni klubban tartott beszédében meg is bírálta érte mind Hovert, mind az FBI-t, kifejezván félelmét, hogy a múltbéli túlkapások megismétlődhetnek.

Alexander Holtzoff, aki hosszú éveken át Hoover egyik legközvetlenebb munkatársa és akkoriban az FBI jogtanácsosi gárdájának feje volt, visszautasította Mrs. Beard álláspontját. Ezt írta:

„Nem Mr. Edgar J. Hoover irányította A. Mitchell Palmer igazságügyministersége idején az úgynevezett radikálisok letartóztatásait, és semmi köze nem volt azokhoz a módszerekhez sem, amelyekkel a letartóztatásokat foganatosították. Mr. Hoovernek akkor nem volt kapcsolata a Federal Bureau of Investigation-nel, hanem a miniszter különleges munkatársa volt. Tevékenysége akkoriban jogi problémák intézésére korlátozódott, továbbá bizonyítási anyagot készített elő az ügyeket bonyolító hatóságok számára.”

Mrs. Beard azonban nem volt kapható arra, hogy ezt az álláspontot az első szóra elfogadja. Holtzoffnak válaszolva kifejtette, hogy röpke öt évvel korábban, 1935-ben tett közzé Homer Cummings igazságügyminiszter néhány bizalmas adatot az FBI-ról. Ezek szerint a GID-et 1919-ben „J. Edgar Hoover

közvetlen adminisztratív ellenőrzése alatt” szervezték meg és „1917 óta, mint az igazságügyminiszter különleges munkatársa, ő irányította a radikálisok elleni tevékenységet.” Tekintettel arra, hogy Holtzoff abban az időben nem volt a Bureau munkatársa, Mrs. Beard arra volt kíváncsi, vajon Hoover „személyes felhatalmazása” alapján fogalmazta-e meg véleményét. Mire Holtzoff:

„Önnel közölt véleményemet, hogy tudniillik Mr. Hoover nem irányította, nem ellenőrizte a szűrő razziákat, hogy nem is vett bennük részt és semmi köze nem volt lebonyolításuk módjához, az ő személyes kijelentésére alapítom. A letartóztatásokat William J. Flynn, a Bureau of Investigation akkori vezetője irányította. A túlkapásokért ő és Mr. Palmer a felelős... Hoover a letartóztatások elrendelésében és lebonyolításában nem vett részt.”

Hét évvel később a Look című magazinnak az FBI-ról szóló képes tudósításában Hoover maga is tagadta, hogy bármilyen felelősség terhelné azokért a razziáért. Ugyanabban az évben, 1947-ben, ezt mondta a *New York Herald Tribune*-nak: „Sajnálkoztam a módszereken, amelyekkel a razziákat lefolytatták s ez a véleményem máig nem változott.”

A korabeli, hiteles forrásból származó, kétségbevonhatatlan adatok másként mondják el a történeteket. Ezekből kiderül, hogy a kezdeményezéstől a végrehajtásig az ügyben senki nem játszott Hoovernél átfogóbb szerepet. A *The New York Times* egyik cikke szerint a munkaügyi minisztérium által aláírt letartóztatási parancsokat a „J. Edgar Hoover által rendelkezésre bocsátott” adatokra alapították. Az egyik híres deportálási ügy bostoni tárgyalásán, amelyen a körzet bevándorlási biztosa ült a vádlottak padján, a bíró, azt kutatva, kinek az agyában született meg a razziák gondolata, néhány kérdést tett fel. A tisztviselő a következőket mondta: „Mr. Hoover és az igazságügyminisztérium egy másik tisztviselője tartott velünk egy megbeszélést Washingtonban, a munkaügyi minisztérium épületében.”

Az ilyen kijelentések arra vallanak, hogy Hoover fontos szerepet játszott a razziák megtervezésében. De ez nem minden. A dokumentumok tanúsága még határozottabban bizonyítja azt az aktív szerepet, amelyet Hoover a razziák éjszakáján betöltött, s amely részint az ő felelősségét terheli, a nyomozá-

sok és a letartóztatásokat követő eljárások minden szakaszában. Tény, hogy a különböző iratokból kitűnően Hoover ugyanolyan kulcsfigura volt, mint Flynn vagy Palmer. Vegyük például azt a parancsot, amelyet Frank Burke helyettes igazgató küldött ki a Bureau minden részlegének a razziákkal kapcsolatban. A Walsh-bizottság kihallgatási anyagában szereplő eredeti parancs így igazította el a körzeti nyomozókat:

„Hivatalunk a letartóztatások napján egész éjjel nyitva lesz és azt kérem, hogy ha a letartóztatások során bármilyen jelentős, vagy érdekes esemény történik, azt interurbán vonalon közölje Mr. Hooverrel... Kérem továbbá, hogy a letartóztatásokat követő reggelen, bizalmas küldeményként »Mr. Hoover figyelmébe«-jelzéssel juttassa el a letartóztatottak teljes névsorát, lakáscímükkel vagy a szervezet megjelölésével, amelyekhez tartoztak, feltüntetve, hogy nevük szerepelt-e az eredeti listán... Végül kérem, hogy ugyanezen a reggelen, »Mr. Hoover figyelmébe«-jelzéssel, táviratot is küldjön, amelyben részletezi a foganatosított letartóztatások eredményeit, feltűnneti, hogy egy-egy szervezet hány tagját vette őrizetbe és közli, milyen érdekesebb bizonyítékok birtokába jutott.”

Ez, gondolom, elég világos. A washingtoni központot egész éjjel szolgálatban kellett tartani; a nyomozóknak oda kellett telefonálniuk Hoovernek és jelenteniök, ha „bármilyen jelentős esemény történt”. A későbbi jelentéseket és sürgönyöket is neki kellett elküldeni. Hoover és mindig csak Hoover neve szerepel, mint azé az emberé, akinek a nyomozók kötelesek a történekekről beszámolni. A nyomozóknak 1919. december 31-én közvetlenül éjjél előtt kiküldött utolsó utasításában Burke ismételten hangsúlyozta Hoover szerepét: „1920. január 3-án, szombaton reggelig minden letartóztatás foganatosítandó... és a közvetlenül Mr. Hooverhez irányított különleges küldeményben összesítő jelentést kell eljuttatni hozzá.”

Az egész vita folyamán Hoover alakja újból és újból úgy bukkan fel, mint aki a színpalak mögött, a vörös-razziák során a főszerepet játszotta. Az a körülmény, hogy 1947-ben elhárította magától a felelősséget — mondván, hogy „sajnálta” a módszereket, amelyekkel a razziákat levezették —, éles ellentétben áll azzal az ügybuzgalommal, amely a *The New York Times*-nak egy vele készített interjújából árad, s amely több, mint három héttel a razziák után látott napvilágot. Eb-

ben Hoover védte a minisztérium akcióját. Szó szerint azt mondta, hogy majdnem háromezer letartóztatott külföldi származású egyén ügye „tökéletesen” megfelelt a deportációs követelményeknek. (Ezzel szemben az az igazság, hogy végül is 446 embert deportáltak.) Hozzáfűzte még Hoover azt is, hogy általános becslés szerint még további esetekben is be lehet szerezni a szükséges bizonyítékokat. Ezt írta a Times: „Mr. Hoover szerint a deportálandók kihallgatásai és a »vörösök« behajózása gyors ütemben történik. Lehet, hogy szükség lesz egy második, egy harmadik és még további »Szovjet Bárkára« is, amint az ítéletek előrehaladnak, mert a végrehajtandó deportálásokkal nem lehet várni az ügyek lezárásáig.”¹⁵

A sóvárgás, amellyel „Szovjet Bárkákból” álló egész flottát szeretett volna még a vizsgálatok lezárása előtt vízre bocsátani, nincs összhangban azzal a néhány év múlva oly buzgón hangoztatott álláspontjával, amely szerint elítélte az egész akkori akciót.

A kongresszusi kihallgatások jegyzőkönyveiben hemzsegnek a Hooverre való hivatkozások, tele vannak tanúvallomásaival és Palmer tiltakozásaival, amelyek szerint neki nem volt tudomása az eseményekről, hanem Hoover illetékes a válaszadásra. Valahányszor az igazságügyminiszter megjelent a kongresszusi bizottságok előtt, vele volt Hoover is, és a szenátus igazságügyi bizottságának jegyzőkönyvében — annak 35., 82. és 96. oldalán — azt olvashatja az ember, hogy Palmer Hooverhez fordult felvilágosításért. Egy alkalommal az igazságügyminisztérium és a munkaügyi minisztérium vitájáról faggatták behatóan az igazságügyminisztert, és pedig arról a témáról, vajon a deportálási határozat mennyiben érinti a Kommunista Pártot. „E kérdésben a *Bureau of Investigation* belül Mr. Hoover volt az illetékes” szolt a miniszter válasza. „Ő sokkal jobban ismeri ezt a kérdést, mint én.” Amikor pedig azt kérdezték tőle, hány letartóztatási parancsot bocsátottak ki, az igazságügyminiszter ezt válaszolta: „Én ezt nem tudim... Ha megkérdeznék Mr. Hoovert, az akció vezetőjét, ő tudna felelni erre a kérdésre.” A jelenlevő Hoover tiltakozott, mondván, hogy ő sem tud felvilágosítást adni, mivel „a letartóztatási parancsnokkal kizárólag a helybeli vezető-nyomozók foglalkoztak”. (A kiemelések tőlem.)

A szenátus kihallgatásai sok mindent fölfedtek, amelyből

összeáll Hoover arcképe. Az ifjú paragrafus-lovag mindig a legszélsőségesebb akcióra törekszik. Például a munkaügyi minisztérium álláspontjával szemben úgy érvelt, hogy ha valakinek a neve egy tagsági listán szerepel, az már elég alap a deportálásra; a nyomozóknak nem szükséges bebizonyítani, hogy az illető valóban tisztában volt és egyetértett az érintett szervezet célkitűzéseivel. Hoover álláspontja: „a tény a fontos, amely szerint az illető idegen származású és egy törvénytelennek nyilvánított szervezet tagja; s ez egymagában elegendő deportálásának elrendelésére”.

A pénzbiztosíték kérdésében Hoover szintén szélsőséges álláspontot képviselt.

A razzia során őrizetbe vett legtöbb idegen származásút 500, vagy 1000 dolláros biztosíték ellenében ügyük tisztázásági szabadlábra helyezték, de a tanúvallomások szerint Hoover összeeszegett a munkaügyi minisztériummal a biztosíték alacsony összege miatt, és fáradhatatlanul harcolt azért, hogy az összeget 10 000 dollárra emeljék, ami a valóságban azt jelentette volna, hogy egy-egy idegen származású egyén, ügyének befejeztéig, börtönben rohad. Az American Federation of Labour egyik ügyvédje elmondta az egyik szenátusi bizottság előtt annak az embernek az esetét, akinek az ügye ugyan soha nem került bíróság elé, de csak 10 000 dolláros biztosíték ellenében lettek volna hajlandók szabadlábra helyezni. Az összeg csökkentésére irányuló kérelmének teljesítését — számolt be az ügyvéd — „Mr. Hoover a leghatározottabban ellenezte”. Amikor pedig az összeg csökkentéséhez hozzájárultak, az illetőt egy, az eredeti vádtól alig valamiben eltérő alapon ismét letartóztatták, és az igazságügyminisztérium újból harcba szállt a 10 000 dolláros biztosítékért.

Hoover szélsőséges beállítottságának egy másik oldalát lehet megismerni abból a levelezésből, amelyet a munkaügyi minisztérium bevándorlási irodájához intézett, és amelyben arra szólította fel ezt a hivatalt, hogy utasítson vissza minden szabadlábra helyezést pénzbiztosíték ellenében addig, amíg az érintett meg nem válaszolta a detektívek által neki föltett kérdéseket. Hoover azzal érvelt, hogy ez „elsőrendű fontosságú” szempont, nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy fontos szóra bírni a foglyokat, és úgy állította be, hogy voltaképpen az igazságon esik csorba, ha nem lehet kényszeríteni a foglyo-

kat a saját deportálásukhoz szükséges adatok kiszolgáltatására. Tiltakozott az ellen, hogy a foglyok ügyvédekkel vagy bárki mással mindaddig beszéljenek, amíg kihallgatásuk be nem fejeződik. És ez az álláspontja a Bureau-ban gyakorlattá vált. A vidéki kirendeltségekhez a Bureau a következő parancsot küldte: „Az őrizetbe vett személyeknek kívülállókkaal érintkezni mindaddig tilos, amíg hivatalunk az ügyet ki nem vizsgálta és látogatási engedélyt nem adott.”

Palmer igazságügyminisztert felkérték, magyarázza meg ezt a parancsot, amely semmibe vette az életbevágóan fontos amerikai elvet: senkit nem lehet fenyegetéssel vagy kényszerrel rábírní arra, hogy saját maga ellen terhelő vallomást tegyen, és mindenkinek jogában áll tanácsért ügyvédhez fordulni. Palmer elhárította magától az ügyet: „Akkoriban én erről a parancsról semmit sem tudtam, és hallani is csak jóval később hallottam róla.” Ekkor Hooverhez fordultak felvilágosításért. Megadta. Azt mondta, hogy a teljes elszigeteltségre vonatkozó utasítást a munkaügyi minisztérium néhány beosztottjának a kívánságára alkalmazták.

A szabadság alapvető elemei forogtak itt kockán — a személyes szabadságjogok legfontosabbjai, amelyekért nemzetünk alapítói forradalmat vívtak, és amelyeket később a Bill of Rights-ban akartak biztosítani. A vörös-razziák egész folyamatán a rendőrállam brutális önkényének kezenyoma látszott. Még az akkori napok hisztérikus hangulatában is akadt néhány ember, aki rájött erre. Francis F. Kane, Pennsylvania keleti területének szövetségi ügyésze január 12-én benyújtotta Wilson elnöknek lemondását, mert „nem tudta elfogadni Mr. Palmer antiradikális politikáját és a módszert, amellyel ezt megvalósította”.¹⁶ Az a Hoover azonban, aki később a leghevesebb szavakkal személyesen tagadott le mindent, mindvégig keményen kitartott a GID kormányrúdjá mellett, és a csapatok akcióinak védelmében az utolsó pillanatig a parancsnok szerepében tetszelgett.

Hogy mennyire elkötelezte magát a bürokrácia védelmére, az leginkább a detroiti razziákkal kapcsolatos szenátusi vizsgálat folyamán derült ki. Detroitban körülbelül 800 embert tartóztattak le és három-hat napon át a város kiöregedett Federal Buildingjének ama sötét, ablaktalan folyosójába zárták őket, amelyet csak a legmocskosabb gyarmati börtönnel lehet ösz-

szezhasonlítni. A foglyok csaknem 24 órán át semmiféle élelmet nem kaptak. Úgy összezsúfolták őket, hogy nem tudtak lefeküdni, és a többszáz embernek egyetlen vécé állt rendelkezésére. Az embertelen bánásmód felháborodott hangokat váltott ki a sajtóból, magából a polgármesterből és néhány tisztségviselőből is. Az egyik detroiti ügyvéd levele, amelyet a szenátusi bizottság előtt is felolvastak, a következő vádakat tartalmazta: „A letartóztatottaknak biztosított hely még arra sem volt elég, hogy megfelelőképpen állni tudjanak... Az igazságügyminisztérium nyomozói nem engedték meg sem ügyvédeknek, sem a letartóztatottak hozzátartozóinak a látogatást... A postahivatal épületében az idegen származású egyéneknek a kőpadlón kellett aludniuk, minden ágynemű vagy takaró nélkül, és legelemibb szükségleteiket sem tudták kielégíteni”.

Hoover tüstént táviratban fordult a Bureau of Investigation detroiti kirendeltségének vezetőjéhez, Arthur I. Barkeyhez, hogy feleljen a vádakra. Válaszát — „Mr. Hoover figyelmébe” jelzéssel — továbbították a szenátusi bizottsághoz. Barkey szerint a foglyokkal jól bántak. A helyiség, ahol aludtak, nem kő-, hanem fapadlós volt, a folyosó pedig, ahová zárták őket, nem volt szűk, ellenkezőleg, tágas, „4512 négyzetláb, ami azt jelentette, hogy minden idegen származású őrizetesnek mintegy nyolc négyzetlábnyi terület állt rendelkezésére”.

A detroiti állapotoknak ez a rózsaszínre pingált képe csúnyán befeketedett, amikor a szenátusi bizottság, amely az elhangzottak ellenére is kételkedett, beidézte W. O. Garredet, az épület helyettes vezetőjét. Az ő vallomásában aztán a Bureau jelentésében szereplő tágas, 4512 négyzetlábnyi folyosó 448 négyzetlábnyira szűkült, ami azt jelentette, hogy a 800 fogolynak személyenként körülbelül egy négyzetlábnyi terület jutott. Azt is elmondta Garred, hogy egyetlen, a tetőre néző apró nyíláson szüremkedett be valami fény erre a helyre. Valóban egyetlen vécé állt csak az őrizetesek rendelkezésére, sorba kellett hát állniuk — 40—50-nek egyszerre —, hogy bejuthassanak. Néhányan nem tudták kivárni, amíg rájuk kerül a sor. „Néhány nap múltán... — mondta el a szenátusi bizottság előtt Garred — a folyosónak és a teremnek ezen a részén kibírhatatlan lett a bűz.”

A vörös-razziák zajos hazafias dobverés, és egy túlnyomórészt konzervatív, valamint nagyjából értetlen újságíró-klikk tapsai közepette zajlottak le. A vörösök zaklatását, bármilyen brutálisan is végezték azt, és bármilyen kárt szenvedtek is közben a polgári szabadságjogok, sokan felettébb dicsérendő vívmánynak tartották. És Palmer, eddig is háttérbe szorított enyhe aggályai csitultán, arra számított, hogy a kisemberek hőseként komoly eséllyel indul a választásokon. A vívmányok e szökőkútja azonban egyetlen hiba csípős csaláncját öntözte. Annak ellenére, hogy már hat hónappal korábban nap mint nap arról számolt be a Bureau of Investigation, hogy sikeresen halad a nagy bombamerényletek nyomozása, a titok megfejtéséhez egyetlen lépéssel sem jutott közelebb, mint azon az éjszakán, amikor Palmer házának homlokzatát robbanás zúzta szét. Ez olyan szégyenfolt volt, ami nem maradhatott a szövetségi címeren, és most nyomozók egész hada vetette rá magát kétségbeesett erőfeszítéssel a feladatra, hogy lemossa azt.

A bombamerényletek helyén talált „Világos Szavak” kezdetű röpcédulák eredetének nyomozása közben valaki a fülükbe súgta, hogy valószínűleg egy brooklyni nyomdában készítették azokat. A nyomda tulajdonosát, Robert Eliát 1920. február 25-én kapták el a Bureau nyomozói, és március 7-én egy Andrea Salsedo nevű szedőt is őrizetbe vettek. Később a Bureau azt állította, hogy a nyomdában találtak olyan rózsaszínű papírt, amelyhez hasonlóra nyomták a „Világos Szavak”-at, és olyan betűtípusokra is ráakadtak, amelyek az anarchista felhívás betűire vallottak. De még ha mindez meg is felelt volna a valóságnak, olyan bizonyíték nem jutott a Bureau kezébe, amelynek alapján bűnvádi eljárás indulhatott volna a két ember ellen; az volt a helyzet, hogy az akkor érvényben levő törvények alapján nem volt joguk letartóztatni őket. Mindez azonban a Bureau szemében pusztán formalitás volt és nem számított. Eliát és Salsedót a Bureau New York-i hivatalába szállították, pontosan a Park Row 15—21. számú ház 14. emeletének bérelt szobáiba. Itt tartották őket fogva majdnem két tel-

jes hónapon át, minden írásos végzés, parancs vagy vád nélkül.

Nem kell hozzá különlegesen élénk képzelet, hogy képet formálhasson magának az ember arról a nyomásról, amelynek e két hónapi fogvatartás folyamán ez a két személy ki volt téve, hogy kiszedjék belőlük az állítólagos ismereteiket s így elérjék hön áhított céljukat, azaz fényt derítsenek a nagy merénylet-sorozat titkaira. Felettébb hihető bizonyíték van arra, hogy ez idő tájt a Bureau New York-i irodája különösen alkalmas volt az erőszak alkalmazására. A januári vörös-razziák során egész sor fogoly vallotta írásban, hogy testi erőszakot alkalmaztak vele szemben. Az egyik azt panaszolta fel, hogy verték; egy másik, hogy többször gumibottal ütötték a fejét; egy harmadik, hogy az arcába vágtak s ennek következtében eltört a szemüvege. Egy negyedik pedig, akiről később bebizonyosodott, hogy mindenben száz százalékgig ártatlan, ezt vallotta: „A fejemet érte ütés, aztán . . . nekem ugrott egy detektív, leütött megint, ráült a hátamra, térdével a padlóhoz nyomott, a fejemet pedig húzta felfelé addig, amíg csak vér nem ömlött a számból és az orromból.”¹⁷ Hogyha a legszürkébb gyanúsítottat ilyen „kezelésben” részesítették, vajon mi lehetett a sorsa azoknak, akik — legalábbis a Bureau szerint — bűnös tudomással rendelkeztek a merényletekről?

Erre a kérdésre végső választ soha senki nem adott. Elia, akit később deportáltak, a Sacco—Vanzetti-ügy védőinek adott írásbeli nyilatkozatában annak a brutális bánásmódnak néhány mozzanatát tárta fel, amelyen ő és Salsedo átment. Nyilatkozata azonban, jellegénél fogva, nyilvánvalóan csupán az igazság egy részére világított rá, mert vörös fonálként húzódik rajta végig félelme a szövetségi nyomozóktól, és törekvése, nehogy magára haragítsa őket. E körülmények között leleplezésének különleges jelentősége van.

Beszámolója azzal a jelenettel kezdődik, amely március 8-án reggel, egy nappal Salsedo letartóztatása után játszódott le. Miközben kihallgatásra vitték, Elia elhaladt az egyik szoba ajtaja előtt, amelyben — négy ingujjra vetkőzött ór között — meglátta Salsedót. Később, kihallgatása közben hallotta, hogy Salsedo ordít. Másnap reggel Flynn igazgató irodájába vitték, ahol maga az igazgató is jelen volt. Elia egy másik szobában várakozott mindaddig, amíg Salsedo be nem jött egy Narcisco

Donato nevű ügyvéddel, akinek ugyanebben az épületben volt az irodája és aki védelmüket ellátta. Elia így írta le a helyzetet:

„Salsedo arca és homloka csupa zúzódás volt az elszenvedett ütlegektől. Orcáin és halántékán piros foltok és horzsolások, szeme pedig kifejezéstelen. Hangulata nyomott. Ezután én őt soha többé normálisnak nem láttam.”

Mr. Flynn várokszobájában elmondta nekem Salsedo, hogyan folyt le kihallgatása előző este. Odatartottak eléje egy véres szandált és egyikőjük azt mondta: „Látod ezt a vért? Annak a vére, aki felrobbant. Mondd meg, ki volt?” Mire ő azt felelte, hogy nem tudja. Ekkor szidalmazni kezdték, és a szandál sarkával ütötték az arcát meg a testét. És ezt számtalanszor megismételték.”¹⁸

Salsedo a halálra rémitett ember módján reagált. „Nem akarok meghalni”, mondta Eliának. „Nem tettünk ugyan semmit, mégis csapdába estünk. Mit csináljunk? Be fogom ismerni, hogy én nyomtattam ki a »Világos Szavak«-at, mert már nem bírom tovább és így talán segíték magamon.”

És másnap, amikor maga Flynn hallgatta ki, Elia szerint Salsedo beismerte, hogy 1919 májusában ő nyomtatta ki az anarchista röpiratot, de Eliát tisztázta, mondván, hogy ő semmit nem tudott az ügyről. Elia elismerte, hogy látta, amikor Salsedo nyomta a kiáltványt, de semmi másról nem tud. Elia szerint vallomásának ez a leghihetetlenebb részlete teljesen kielégítette a nyomozók kíváncsiságát ahelyett, hogy a gyanút táplálta volna bennük: aki ennyit tud, annak többet is kell tudnia. Az ember kísértésbe esik, hogy elhiggye Eliának: a Bureau nyomozói csak azt akarták tudni, hogy ki nyomtatta a röpiratot, a bombamerénylőkre nem voltak kíváncsiak; szerinte ugyanis a beismerés után a háromfokozatos vallatási módszer mesterei a legfigyelmesebb házigazdák lettek. Nyilatkozatát így folytatja:

„Ezután formális kihallgatásunk véget ért és igen jól bántak velünk. Berendeztek számunkra egy kétágyas szobát. Jó kosztot kaptunk; sétára vittek bennünket; egyszer még moziba is. Amikor megkérdezték tőlem, meg vagyok-e elégedve, vagy hogy hajlandó vagyok-e bennmaradni az igazságügyminisztériumban, mindig azt mondtam »igen«, mert nem akartam bör-

tönbe kerülni és azt hittem, hogy ez a nyomozók jóindulatán múlik.

Salsedót viszont — Elia szerint — nem nyugtatta meg a kesztyűs kéz. Meg volt győződve róla, hogy börtönbe jutnak. Éjszakákon át nyögött és siránkozott. Szüntelenül a gyomrát meg a fejét fájlalta. Mindig ideges volt. Nem nyelt le egy falatot sem. Határozottan a megbomlott agyú ember vonásai mutatkoztak rajta.

Május 2-án, vasárnap este, csaknem két hónapos szigorú fogság után (legalábbis Salsedo számára, mert Elia régebben ült), kettesben járták a folyosót le s fel, majd Salsedo elment lefeküdni. Elia közben néhány nyomozóval üldögélt és beszélgetett, cigarettáztak és történeteket meséltek egymásnak, igen barátságos hangulatban. Tizenegy óra tájt ment be Elia is a szobájukba s ekkor Salsedo megkérte, oltsa le a villanyt, mert „rettenetesen fáj a feje”. Mielőtt elaludt volna, Elia még hallotta, hogy Salsedo „nyög és siránkozik”. Amikor reggel az egyik foglár fölébresztette, azon vette észre magát, hogy egyedül van. „A barátja halott. Kiugrott az ablakon” — mondta a foglár.

Képtelenségnek tűnik, hogy Elia átaludta szobatársának öngyilkosságát (ha egyáltalán öngyilkosság volt), és azt a zsi-vajt, amely bizonyára bekövetkezett volna egy, az utcára zuhant test fölfedezése után. Vajon nem rohantak volna be a nyomozók abba a szobába, ahol az illető aludt, hogy utána nézzenek, mi történt? Hogy nem veszekedett vagy verekedett-e a két ember? Vajon Elia a helyén van-e még? És mit tud Salsedo haláláról? De a nagy csönd, a véletlen felébredés, a szinte odavetett megjegyzés, hogy valaki kiugrott az ablakon s ez a valaki éppen az illető szobatársa volt — e tények mindegyike felettébb valószínűtlen.

Van az eseményeknek egy másik változata is, amelyet azonban maguk alá temettek az évek, és amelyről eddig egyetlen sor sem jelent meg. Richard Rohman, aki később a David Dubinsky vezetése alatt álló Egyesült Nőiruhakészítő Munkások Szövetségének reklámfőnöke lett, annak idején a szocialista *New York Call* című lap ifjú riportere volt. Ennek a szerencsétlen vasárnapnak késő estéjén — emlékezete szerint — a Bureau of Investigation hivatalába ment a Park Row-ra, mert

a fülébe jutott, hogy a letartóztatott férfiakat deportálják, és utána akart nézni a hír valódiságának.

Ezen a késő éjszakai órán senki nem volt a külső irodában, és így Rohman simán bejutott a belső helyiségekbe. Átadom neki a szót:

„Kiáltásokat hallottam az egyik belső irodából. Ahogy közeledtem, tisztán hallottam a borzalmas ordítást, egy kétségbeesett, kínban fetrengő férfi embertelen jajkiáltásait. Hirtelen benyitottam az egyik belső szobába, ahonnan a kiáltások halatszottak. Salsedo fetrengett az egyik széken és úgy tűnt, mintha minden csontját apróra törték volna. Két vagy három ügynök állta körül és verte gumibottal.

Amikor meghallották, hogy beléptem, hirtelen megfordultak, és persze rám ismertek. Az egyik elkiáltotta magát, hogy »itt a firkász attól a szocialista szennyilaptól, a Calltól. Nyomás, kapjuk el«. És elindultak felém, mire megfordultam és repültem lefelé vagy 14—15 lépcsőfokot, ők a sarkamban. De végül elhúztam tőlük, beugrottam a földalattiba és visszamentem a szerkesztőségbe, ahol megírtam a történeteket.”

Hogy Rohman beszámolójából mi lett, az máig is titok. Ahogy visszaemlékszik, a Callnak azt a számát, amelyben ézt a versenyfutást leírta, elkobozták, az aznapi kiadás újranyomott első oldallal jelent meg, így a cikk csak néhány példányon szerepelt, amely az első nyomásból megmaradt. Sajnos ezeknek nem lehetett nyomukra jutni, mert a meglevő mikrofilmek nyilvánvalóan az újranyomott számról készültek. És bármilyen furcsán hangzik is, Rohmannak, a szemtanúnak a történetére egyetlen szóval sem utal a Call, abban a többkolumnás cikkében, amelyet később Salsedo haláláról közölt. Mindennek ellenére Rohman visszaemlékezése határozott és világos. „Olyan eset volt — mondja —, amelyet az ember soha nem felejt el.”*

Az igaz, hogy senki nem várta a letartóztatottak gyors szabadon bocsátását. Ügyvédjük, Donato, sürgette a Bureau-nál szabadlára helyezésüket, és mint később elmondta, ígéretet

* Az FBI egyik hivatalos szóvivője kijelentette, hogy a Bureau több alkalommal beszélt Richard Rohmannal a Salsedo-ügyet követően; hogy Rohman mindig igen készségesnek mutatkozott irányukban, és soha nem tett említést az FBI-nak erről az esetről.

is kapott arra, hogy Elia és Salsedo „körülbelül azokban a napokban szabadul is”. Május 1-ig azonban, mondták a Bureau-ban Donatónak, benn kell őket tartani, mindaddig, amíg a május 1-i tüntetések és bombamerényletek veszélye el nem múlik.

E kijelentések keltette várakozásában, hogy nemsokára minden jóra fordul, Donato elképedt, amikor május 3-án reggel irodájának ajtajában egy detektívet talált.

— Well, az ügyfele, Salsedo, szabad — közölte vele az illető.

Donato a hír hallatán kifejezte örömét, és csak aztán jött rá, hogy a detektív gyászos tréfát űzött vele, mert Salsedo, a Bureau szerint, hajnali négy óra húsz perckor tizennégy emelet magasból levetette magát.

Az ügyvéd azonnal Flynn igazgatóhoz sietett. A riporterek által szorongatott Bureau addigra már kiépítette védelmi vonalát. Először is egy „Memorandum az 1919. június 2-i bombamerényletről” című irományt készített, amely kimutatta, hogy Salsedo nyomta a lazacszínű röplapokat. Majd azt bizonygatta, hogy mind Eliát, mind Salsedót saját kérésére tartották őrizetben, met „féltek anarchista barátaiktól; féltek, hogy odakinn valami történhet velük”. Donato szerint Flynn azt kérte tőle, hogy igazolja ő is ezt az állítást, mondván, hogy „a két férfit az én beleegyezésemmel tartották őrizetben”. Donato azonban nem volt erre kapható. Kijelentette, hogy mindkettőjüket akaruk ellenére tartották fogva, és hogy Salsedót „legálább egyszer” megverték. A Bureau ezt a vádat azzal az éretnyeskedő és a korábbi vörös-razziákból származó bizonyítékok alapján alig hihető kijelentéssel háritotta el magától, hogy „hivatali helyiségeinkben még soha senkit nem vertek meg”.¹⁹

A Bureau még az akkori idők hisztérikus hangulatában sem úszta meg ennyivel. A tény, hogy két embert két hónapon át törvényellenesen fogva lehetett tartani s hogy aztán az egyik valami titokzatos halálugrással végezze az utca kövezetén, még a lelkesen vörösverő sajtót is néhány kínos kérdésre ösztökelte. Május 5-én, a nem éppen harcos liberalizmusáról közismert *New York American* című lap vezércikke azt firtatta, vajon kitől kaphatott felhatalmazást a Bureau, hogy két embert ilyen körülmények között őrizetben tartson, és vajon ki rendelte el a letartóztatást? A lap Palmertől és az igazságügyminisztériumtól az ügy beható tisztázását követelte.

Ilyen bírálat kivédéséhez alapos védekezés kellett. 1920. június 1-én állt Palmer és Hoover a Ház Eljárásjogi Bizottsága elé, magatartásukat igazolni, és a felhatalmazásukkal kapcsolatban felmerült kételyeket egy, a Hoover GID-je által készített, hosszú jelentéssel verték vissza. A jelentés egyik tekintélyes fejezetét szentelték a Salsedo-ügynek. A Bureau ellen irányuló bírálat minden alapot nélkülöz, állította a Hoover—GID-jelentés, hiszen Salsedo „saját kérelmére tartózkodott a Park Row-i épületben”. „Kényelmes szállást” adtak neki, továbbá „tisztá szobát” bocsátottak a rendelkezésére, sőt „engedélyt kapott arra is... hogy tiszta ágyban alhasson”. „Bőséges lehetősége volt a mosdásra és a fürdésre, és arra, hogy fehérneműt váltson”. „Rendszeresen kapott táplálékot”. Őrei „testmozgás céljából kivitték a szabadba”. Mindent egybevetve „jó bánásmódban részesült”.

A Bureau abban reménykedett, hogy Salsedo vall és adatokat szolgáltat a bombamerénylőrökről, de bár csaknem két teljes hónapot töltött el „szabad akaratából” a detektívek társaságában, ez utóbbiak „képtelenek voltak tőle, szabad akaratából további felvilágosításokat kapni”. Hoover és a GID verziója szerint a Bureau nyomozói soha semmiféle kényszert nem alkalmaztak a „sokat ígérő” hírforrással szemben. „Soha nem bántották és soha nem ütötték, félemlítették meg, vagy fenyegették” mondta szó szerint a jelentés. Az igaz, hogy a nyomozók közölték Salsedóval: szerintük az általa kinyomtatott pamflet felforgató jellegű s hogy ezért a munkaügyi minisztérium valószínűleg deportálja őt. De, jelentette a Hoover-divízió, e kijelentést nem kísérték megfélemlítő vagy fenyegető szavak. Inkább úgy festett, hogy „saját érdekében »tisztázták« előtte... a helyzetet”.

Miután csaknem nyolc hétig próbáltak tőle adatokat kapni, a Hoover—GID-jelentés szerint „Salsedo a maga részéről megszegte a megállapodást azzal, hogy a Park Row-i épület 14. emeletéről az utcára vetve magát, öngyilkosságot követett el.”

E cselekedete a bombamerényletekkel kapcsolatos „legfőbb hírforrásától” fosztotta meg a Bureau-t, amely mindennek ellenére „alapos reményeket” táplált még azirányban, hogy „végül mégis lelepleződik az összeesküvés”. Hogy e remények mire alapozódtak, azt nem fedték fel a Kongresszus előtt, de Hoover megjegyezte, hogy az igazságügyminiszterhez intézett

magánjellegű átiratában közölte az okokat. Lett legyen bármi is az alapja, felettébb csalókának bizonyult e reménykedés, mert a bombamerényletek rejtélye máig sem oldódott meg.

Hoover és a vörös-razziák története, amiként azt a korabeli krónikák elmesélik, nem olyan emberről szól, aki „nem vett részt az eseményekben” és olyanról sem, aki „sajnálja” a történeteket.

Egy szenátor vádjai

Amikor Warren G. Harding Washingtonba hozta kapzsi ohiói bandáját, a Bureau of Investigationra, de az egész nemzetre legvészessebb és legszegyenteljesebb órái vártak. A jól megtermett, markáns, jóképű Hardingnak külsőleg illett az elnöki szerep, e homlokzat azonban édeskevés értéket takart. Cimborái azok közül a pókerpartnerei és politikai cinkosai közül kerültek ki, akiket még kisvárosi politikus-újságíró korában vonzott maga köré s akik most az ország legmagasabb hivatalába is követték. Így történt, hogy amikor Harding beköltözött a Fehér Házba, ezek a nyomorult kis hivatasos vérszopók rajokban lepték el a fővárost, és pompás lakomákat csaptak a nemzet vadaskertjeinek dús legelőin.

Akcióik során feldúlták a Szövetségi Kormány minden hivatalát s nyomukban kő kövön nem maradt. Az egyik legnagyobb csapás az igazságügyminisztériumot érte, amelynek élére régi ohiói haverját, Harry M. Daughertyt nevezte ki Harding. Az új igazságügyminiszter azok közé az emberek közé tartozott, akiknek szüntelenül villámokat szór a szeme. Hoover és a Bureau eddigi taktikájához híven ő is, minden személyét és hivatalos magatartását érintő bírálatot Moszkvában szőtt sötét és körmönfont összeesküvésnek tulajdonított. Ilyen vezetővel a minisztérium élén elkerülhetetlen volt, hogy vasos változások ne történjenek a szervezet leghatalmasabb erejének, a Bureau of Investigationnak tisztikarában. A washingtoniak kedvenc szórakozása volt ezekben a napokban a találgatás, vajon kit tesz Daugherty a Bureau élére?

William J. Flynn kétségbeesetten kapaszkodott igazgatói székébe. Don Whitehead, akinek módjában volt betekinteni az FBI irattárába, írja a *The FBI Story*-jában, hogy a Kongresszus néhány tagja és négy szövetségi bíró, Flynn ösztökélésére,

levélírási kampányba fogott, esdekelvén Daughertynek, hogy tartsa meg Flynnt a Bureau igazgatói posztján. A miniszternek azonban más tervei voltak.

Egyik állandó harcostársát és gyerekkori barátját úgy hívták, hogy William J. Burns. Ő volt a William J. Burns Nemzetközi Nyomozó Ügynökség megalapítója, aki magát „a híres nemzetközi véreb”-nek titulálta. Az előző évek során Daugherty gyakran hasznosította a maga számára a Burns-nyomozók munkáját. Az, hogy Burns meg Daugherty s a Fehér Házba bejáratos ohioi geng néhány más tagja is egy tálból cseresznyézik, Flynn előtt világos volt, mint a nap.

A magas üzleti körök tapsoltak az elképzelésnek. Burns nyomozó testülete már régtől és jól szolgálta őket. Úgy mondták, hogy jó pénzért munkások után kémkedett. Fölmerült az a vád is, hogy Burns nyomozói, saját céljaik érdekében, néha egyenetlenséget is szítottak a munkásság között. Egy 1912-es botrány során George W. Wickersham igazságügyminiszter azzal vádolta az ügynökséget, hogy olyan embereket csempészett az egyik esküdtszékbe, akik eleve elmarasztaló ítélet meghozatalára kötelezték magukat. A lehetőség, hogy egy ilyen kapcsolatokkal rendelkező egyén kerül a nagyhatalmú Bureau of Investigation élére, riadalmat keltett munkáskörökben, és joggal. Tiltakozó táviratot küldtek Washingtonba, de éppen az ellenkező hatást érték el velük. Ha a munkásokról volt szó, a Harding-adminisztráció megsüketült, és 1921. augusztus 18-án Daugherty távirati úton elbocsátotta Flynnt és Burnst nevezte ki utódául.

Érdekes volt a színjáték következő felvonása. Burns kinevezése után négy nappal Daugherty új igazgatóhelyettest állított munkába. Akármilyen furcsának tűnik is, az illető nem tartozott a régi ohioi haverok közé. Lehet, hogy Daugherty rájött: nem oktan dolog, ha a Bureau 2. számú embere olyasvalaki, aki ismeri gépezetét és személyzetét. De meglehet, hogy a ki nevezés oka egyszerűen az volt, hogy a miniszterre nagy hatást gyakorolt az illető egyénisége és eddigi eredményei. Akár így, akár úgy, Daugherty, az akkor huszonhat éves J. Edgar Hooverre. az igazságügyminiszter különleges helyettesére, a vörösverő GID akkori parancsnokára adta áldását.

Hoover számára ez óriási lépést jelentett a parancsnoki poszthoz vezető úton.

A Harding-rezsim jellegét valószínűleg semmi nem tükrözte jobban, mint annak a két dédelgetett kedvencének a jelleme, aki minden alap nélkül egyszerűen betelepedett az igazságügyminisztériumba. Titokzatos fickó volt az egyik, mindennapi névvel: Jess Smith-nek hívták. Hivatalos státusa ugyan nem volt, mégis az igazságügyminisztérium egyik irodahelyiségéből intézte ügyeit, mintha csak a minisztérium egy része az ő magántulajdona lett volna. Úgy ismerték, mint Harry Daughertynek legközelebbi barátját, olyan közelit, aki még együtt is lakott a Daugherty családdal a Wardman Park Szálló-beli lakosztályukban. Úgy tudták, hogy magához az elnökhöz és a feleségéhez is szoros barátság fűzi, és neve gyakran szerepelt azoknak a listáján, akiket különleges társadalmi jelentőségű fogadásokra hívtak meg a Fehér Házba. Nincs hát semmi csodáltnivaló azon, hogy ilyen fontos kapcsolatok láttán Jess Smith-t gyorsan befogadta Washington, ahol a befolyás csatornáit ismerni létkérdés, és ahol úgy ismerték meg őt, mint akinek „mindenhová elér a keze”.

A kapzsi Jess Smith uszályhordozója pedig egy Gaston B. Means nevű, nagyszájú, csiricsárén öltözködő, hatalmas természetű fickó volt. O. Burns legszűkebb baráti köréhez tartozott, és 1921. október 28-án az új igazgató személyesen nevezte ki a Bureau teljes jogú nyomozójává. Kinevezés talán soha nem jellemezte tisztábban egy egész kormányzat rothadtságát, mint Meansé. 1916-ban a németek ügynöke volt. 1917-ben egy Maude A. King nevű gazdag özvegy meggyilkolásával vádolták. Az asszonnyal egy revolverlövés végzett, mialatt Means társaságában Észak-Karolinát járta. Fölmentették ugyan, de rögtön rá, vádat emeltek ellene egy nagy feltűnést keltő végrendelet-hamisítás ügyében. A végrendelet beiktatását ő intézte s az írás szerint szabad kezet kapott volna az elhalt asszony egész vagyona fölött. Ilyen ügyektől búzlott annak az embernek a múltja, akit Burns minden látható skrupulus nélkül nevezett ki a Bureau nyomozójává.

Meansból és Jess Smith-ből egykettőre ikerpár lett. A nagyképű, jampec Means sülve-főve együtt volt Smith-szel, úgy használta az irodáját, mintha a sajátja lenne, és fütyült a Bu-

reau többi tisztviselőjére, akárha alárendeltjei lettek volna. Smith a miniszter megbízásából terjedelmes titkos, félhivatalos levelezést folytatott; Meanst pedig, a hivatal susmorgása szerint, Daugherty által kiszemelt egyének életének bizalmas felderítésére használták.

Az ikerpárt, de különösen a pöttyös múltú Meanst szívből utálta a Bureau fölkent személyzete. „Means és Hoover szinte az első pillanatban megütközött” — írta Don Whitehead. „Hoover félkérte Burnst, hogy tiltsa ki Meanst a Bureau-ból. Nehezen tűrte, hogy a férfi mitsem törődik az ő erkölcsi nézeteivel.” Nem kell Hoover előtt leborulni ahhoz, hogy elhiggyék: a nagyszerűen képzett szakember gyomra nem bírta a Means-fajta alakokat. Ahhoz azonban, hogy a Bureau nyugodtabb vizekre evezhessen, több kellett, mint egy közönséges csavargó egyéni kiutálása.

Means és Jess Smith a rothadás legfőbb tünetei voltak, de korántsem az egyedüliek. Hoover szeme láttára kínálgattak detektív-jelvényeket politikusoknak, mintha csak tiszteletbeli seriffhelyettesi-jelvényeket osztogattak volna vidéken. Egy másodrendű New York-i színházi producer például azért kapott egyet, mert Washingtonba hozott egy filléres revüt, filléres lányokkal, s a revü megnyerte az államapparátus egyik kitűnőségének a tetszését. Egy részeges disznót pedig azért jutalmaztak meg a jelvénnel, mert sikamlós nótákkal, meg versekkel szórakoztatta ebédidőben az igazságügyminisztérium tisztviselőit a minisztérium épülete előtt, az utcán. Mint később elmondta, Hoover egy ideig a lemondás gondolatával foglalkozott, azt latolgatta, ne kezdjen-e ügyvédi praxist? De valami, talán a mélyen benne élő vallásos meggyőződése, amely szerint a jó végül is diadalmaskodik, visszatartotta s a helyén maradt.¹

Még mindig a General Intelligence Divisiont vezette, amely — bár a bombamerényletek és az anarchista kilengések kimentek a divatból — továbbra is vöröskeretes szemüvegen átnézte, és sötétnek látta a jövőt. Nem tudott, vagy nem is óhajtott lemondani arról, hogy kommunizmus veszélye fenyeget. Palmer és Flynn, a lejátszódott túlkapások két fő felelőse eltűnt Washington politikai színteréről. Csak Hoover maradt — az idegenekkel és a radikálisokkal kapcsolatos ügyek szakértője immár 1918 óta. Ezért talán nem fölösleges megemlíteni,

hogy Burns, a Bureau új főnöke Hoover GID-jének állandó és kitartó megállapításai alapján minden évben úgy tájékoztatta a Kongresszust, hogy a radikalizmus veszélye nőttön nő.

1922 tavaszán a Költségvetési Bizottság a következő kérdést tette fel Burnsnek: „Az a véleménye, hogy a radikalizmus hét-ről hétre és hónapról hónapra erősödik?” Mire Burns: „Igen. Ez a véleményem.” Arra a kérdésre pedig, vajon a radikálisok tevékenysége „különlegesen veszélyes és erőszakos jellegű-e napjainkban?”, azt felelte: „felettébb. El sem tudom mondani önöknek, milyen veszélyt jelentenek e pillanatban”.

Az események egyre jobban leleplezték a meghökkentő figyelmeztetés hazug voltát. A szüntelenül fenyegető erőszaknak semmi nyoma nem volt továbbra sem, ez a tény azonban mitsem változtatott a vele kapcsolatos hivatalos véleményen. Két év múlva, 1924 márciusában, Burns, a főnök, ismét a Költségvetési Bizottság elé állt s a veszélyt még riasztóbb színekkel ecsetelte: „Hazánkban napról napra erősödik a radikalizmus...” emelte fel intő szavát. „Kétségbevonhatatlan bizonyítékok vannak a kezünkben erről a folyamatról; dokumentumok támasztják alá e megállapításom szó szerinti igazságát... Nyugodt lélekkel állíthatom, hogy ha csak az egész ország föl nem lép határozottan e fenyegetéssel szemben, igen komoly helyzettel kell számolnunk.”²

Az egyetlen „bizonyíték”, amelyet Burns valaha is produkált, az a kétségbevonhatatlan tény volt, hogy az amerikai munkások mind nagyobb számban szervezték a jelentős sztrájkokat. Annak az üzleti érdekeket szolgáló gondolkodásmódnak pedig, amely szerint minden sztrájk dühödt radikalizmusra vall, voltaképpen semmiféle további bizonyítékra nem volt szüksége. E ferde nézőpont következtében természetes, hogy az 1922-es eseményeket riadt üvöltözések követték.

A nemzetet gazdasági válság fojtogatta. Millió és millió munkanélküli lődörgött az utcákon. Harding csatakiáltása halatán, hogy „Vissza a normális állapotokhoz!”, a The Nation azt a gúnyos, kötekedő megjegyzést tette, hogy az elnök úgy látszik „lassacskán és kínlódva” mégiscsak rájön a legkézenfekvőbb dologra, „hogy az idő kerekét visszafelé forgatni nem lehet... nem lehet visszahozni McKinley Amerikáját, úgy tenni, mintha 1896 óta semmit nem változott volna a világ”. Pe-

dig kizárólag ez után a változatlanóság után sóvárgott a kormány. A Vasúti Munkások Testülete 1921-ben csaknem minden vasúti alkalmazott fizetését 12 százalékkal leszállította. Amikor pedig a bevételek csökkenése nem szűnt meg, a társaságok tovább akarták faragni a kereseteket, és a Testület 1922. június 6-án ismét 12 százalékot levett a dolgozók járandóságából. A Kongresszus egyes tagjai szerint 100 ezer vasutasnak a rendelkezés mindössze évi 563 dollár keresetcsökkenést jelentett. Viszont Bob La Follette, Wisconsin szenátora harcolt a bércsökkentés ellen, és kijelentette, hogy a vasutasok vásárlóereje húsz év óta nem emelkedett. Érthető, hogy a dolgozók lázongtak.

Július 1-én 400 ezer üzemi munkás sztrájkba lépett, csak a vonatkísérők vették fel a munkát. A társaságok igazgatóságai, amelyek a múltban nem egyszer fűtyültek a Vasúti Munkások Testületének javaslataira, és egyszerűen elengedték a fülük mellett, most elborzadva emelték kezüket az ég felé a szentségtörés láttán, amelyet a dolgozók elkövettek. Reszkettek a jogos felháborodástól, és úgy döntöttek, hogy a munkát felvehetik ugyan a sztrájkolók, de eddig ledolgozott éveiket nem ismerik el. Ezzel olyan új témát dobtak a vitába, amely legalább annyira érintette a sztrájkolókat, mint az eredeti fizetésvita; és Harding közvetítési kísérlete ezen az igazgatók teremtetten új zátonyon megfeneklett.

A sztrájkot erőszak követte. A vasúttársaságok sztrájktörőket béreltek, köztük sok fegyveres bűnözőt; a vasúti örök is rátörtek a sztrájkolókra, akik velük is, meg a sztrájktörőkkel is harcba szálltak. Megbénították a mozdonyokat. Az üzletemberek fejével gondolkozó, munkásellenes Harding-kormányzat konzervatív gyökereit csak úgy rázta a düh, és a Szövetségi Kormány egész erejét a sztrájk letörésére mozgósította.

Daugherty beszélt a chicagói Szövetségi Bíróságra, és hogy letörje a sztrájkot, szeptember 1-én olyan végzéssel távozott onnan, amelyet később „minden idők legelsöprőbb erejű végzésének” neveztek el. Az igazságügyminiszter kijelentette, meg fogja akadályozni a szakszervezeteket abban, hogy „lehetetlenné tegyék a nem szervezett dolgozókat foglalkoztató üzemek működését”. A bírósági végzés szövege olyan szigorú volt, hogy bármely cselekedet — de akár egy szó is —, amelyet a vasút munkájának zavarásaként lehetett értelmezni.

már a törvény megszegésének bélyegezhették. A szólásszabadság hirtelen Amerika-ellenes lett.

A Bureau of Investigation, amelyben Hoover a 2. számú parancsnoki széken ült, és a General Intelligence Divisiont, a Bureau leghatalmasabb fegyverét, amelyet közvetlenül irányított, most a sztrájk törés frontján vetették be. Ügynökeiket az ország egész területén utasították, hogy szivárognak be a sztrájkolók sorai közé, csempésszék be bizalmi embereiket a gyűléseikre, hogy olyan szavakról és tettekről szerezhessenek bizonyítékokat, amelyek alapján börtönbe vethetnek sztrájkolókat. Ügynökeik titkos megjelöléssel dolgoztak, mindegyiket egy betű s egy szám takarta, és utasításuk szerint naponta távirati jelentést kellett küldeniök Washingtonba Burns vagy Hoover nevére vagy a GID igazgatójának címezve.

A monumentális erőfeszítés minimális eredményeket hozott. Ámbár a Bureau továbbra is mélyen meg volt győződve arról, hogy a sztrájkot Moszkva rendelte el és pénzelte, azok közül a kémek közül, akiket oly nagy ügybuzgalommal telepítettek a munkások közé, egyetlen egy sem tudott döntő bizonyítékot szolgáltatni a vörös ragályra. Elvértve akadtak jelentések, amelyek arról szóltak, hogy az IWW, a Nemzetközi Munkásszövetség szimpatizál a sztrájkokkal s a Bureau nyomozói gyakran szóltak jelentésekben „agitátorokról és radikálisokról”. Igaz, az egyik vezető-helyettes följánlotta a kormánynak, hogy segíti legyűrni „ezeket a sárga szocialistákat (akiknek jó része külföldön született)”; átadható bizonyítékokkal azonban ő sem rendelkezett, inkább egyéni előítéletét juttatta kifejezésre. Még e tényeknél is zavaróbban hatott néhány nyomozó jelentése, amelyek szerint a radikalizmussal kapcsolatban képtelenek voltak bármilyen bizonyítékokra is szert tenni. Az egyik állam kormányzója szerint a vasúttársaságoknak az erőszakos kilengésekkel kapcsolatos panaszai „felettébb túlzottak”, sőt elment egészen addig, hogy „hisztérikusoknak” bélyegezte őket. A Kongresszus termében pedig Arkansas demokrata szenátora, Joseph T. Robinson azzal vádolta a vasúttársaságokat, hogy „sötét alakokat és ismert brigantikát” alkalmaztak, és kijelentette, hogy „csak kevés olyan erőszakos cselekmény történt, amelyet a sztrájkolók számlájára lehetett írni”.

A munkások tehát nem tették meg azt a szívességet, hogy bizonyítékokat szolgáltatassanak Moszkva manipulációira, ami-

nek következtében a Bureau-nak nem maradt más hátra, mint a sztrájkolók szavait figyelni. Emberei olyan eseteket hajszoltak, amelyekben egy-egy sztrájkolónak, vagy a feleségének véleménye állítólag sértette a sztrájktörők érzékenységet azáltal, hogy illetlen kifejezésekkel „molesztálta” őket. Nyomoztak például egy Miss Cooney nevű földbirtokosnő után, mert kiutasította házából a sztrájktörőket. „Patkányoknak nevezte őket és megtagadta tőlük a jogot, hogy az otthonában maradjanak” — szól a felháborodott jelentés.

Így festettek hát a Bureau által felfedett förtelmes és Amerika-ellenes cselekedetek. A legkülönbözőbb vádak alapján 1200 vasúti alkalmazottat tartóztattak le, és még sok embert juttattak börtönbe a bíróságok megsértéséért, amit azáltal követtek el, hogy áthágták a Szövetségi Bíróság döntését: tettek vagy mondtak valamit, amit ez a döntés tiltott. Voltak olyan ítéletek is, amelyeket egy-egy állam bírósága a Bureau ügynökei által szolgáltatott bizonyítékok alapján hozott. S a vasúti alkalmazottak sztrájkját letörték.³

2.

Dicsérendőbb volt ebben az időben viszont a Bureau-nak az a tevékenysége, amellyel a Ku-Klux-Klan lovagjainak hatalmát segítette letörni. A Ku-Klux-Klan, ez a fehér lepelbe burkolt titkos szövetség valóban az egész nemzetet fenyegette. Nyíltan négerellenes, katolikus- és zsidóellenes volt, és olyan képtelen hatalomra tett szert, hogy időnként egész törvényhozó testületeket uralma alatt tartott, politikai befolyása úgy terjedt, hogy sok államban köztisztviselő csak a Klan embere lehetett.

A déli eredetű titkos szövetség 1920 és 1925 között őrült, fehérleples orgiába hajszolta a nemzetet. Indianában a kezében volt a politikai hatalom; jelentések szerint uralkodott Texas egész törvényhozásán; a közép-atlanti államokban és New Englandban is jelentős erőt képviselt. Községek százainak vezető polgárai léptek a Klan soraiba, ugráltak fehér maskarában éjszakánként lángoló keresztek körül. Lehet, hogy akadtak köztük egyesek, akik csupán második gyerekkorukra vélték

rátalálni az ugrándozásban, de legtöbbjük számára a Klan komoly, és jól jövedelmező üzletet jelentett.

A Klant voltaképpen a polgárháborút követő újjáépítés idején alapították Délen azzal a céllal, hogy terrorizálják a négeket, kisöpörjék maguk közül a hitvány, Északról leszivárgott politikai kalandorokat, és visszaállítsák a déli fehér uralkodó osztály hatalmát. E célok megvalósítása során az eredeti Klan nem egyszer azt bizonyította, hogy az ördög s a gyilkos lelke gyakorta a szövetség fehér leple és titkos esküje mögött bújik meg. Már-már úgy tűnt, mintha a túlkapásai nyomán fellépő közfelháborodás aláásná hatalmát és lassú halálra kárhozná a Klant.

A Klan emléke, a Klan-hűség és lelkiület nyomai azonban tovább tenyésztek Délen. És 1915-ben a Georgia állambeli Atalantában William S. Simons ezredes a legmérgezőbb faji és vallási előítélet segítségével újjáélesztette a mozgalmat. De amíg erőit 1920-ban nem egyesítette Edward Jung Clarke erőivel, nemigen haladt előre. Clarke mint hirdetési szakember, az első világháború idején oly érdemes testületek tagtoborzója volt, mint a Young Mans Christian Association (Keresztény Fiatalemberek Szövetsége), meg a Vöröskereszt. Simmons Clarke-ot Birodalmi Főnixmadárrá nevezte ki, Clarke viszont, miután ügynökeit is nagyhirtelen turulmadarakká kenette föl, szétküldte őket az országba tagokat toborozni. Simonsszal, a Birodalmi Varázslóval kötött szerződése szerint Clarke és szervezete minden kezdeti 10 dolláros tagdíjból nyolcat megkapott; a másik kettő Simmons zsebébe vándorolt. Megosztottak továbbá azon a hat dollár ötven centen is, amelyet a testvérek a hivatalos ágyneműért szúrtak le. A zsákmány elképesztő méretei hallatán tátva maradt az ember szája. Aki emlékszik azokra az időkre, ismer olyan körzeti turulmadarokat, akik valamikor földhözragadt és alázatos emberkéek voltak, de aztán beszálltak a fanatizmus zaftos üzletébe, és röpke néhány év alatt annyit kerestek, hogy soha többé nem kellett dolgozniuk.

Az emberek előítéleteire és szenvedélyeire alapozott rend hirtelen fölvirágzása magára vonta a Bureau of Investigation figyelmét, és ügynökei megvizsgálták a Klan tevékenységét, de semmi olyat nem fedeztek föl benne, amely a szövetségi törvényt sértette volna. S ekkoriban, Whitehead szerint, 1922

egyik szeptemberi napján, amikor J. Edgar Hoover éppen az irodájában ült, egy újságíró elképesztő mesével állított be hozzá. Az illető, Paul Wooton, a New Orleans Times-Picayune washingtoni tudósítója volt, aki a Klant leleplező cikkeken dolgozott, és éppen akkor tért vissza Louisianából. Arról számolt be Hoovernek, hogy a Klan az állam egész területén a legkíméletlenebb erőszakot gyakorolja s hogy még a kormányzó is tehetetlen foglyuk.

— Azt akarja ezzel mondani, hogy Louisiana kormányzója még telefonálni is képtelen, vagy táviratozni, vagy bejutni az Egyesült Államok egyik postahivatalába a Klan miatt? — kiáltott fel Whitehead szerint Hoover.

— Szó szerint ezt mondta nekem a kormányzó, miután lehivatott valakivel Louisianába — szólt a válasz. És átnyújtotta Hoovernek a levelet, amelyet John M. Parker, a kormányzó bízott rá. — Én hoztam, mert a kormányzó nem bízik a postában. A Klan ellenőrzi a leveleit és a telefonját. Segítség-re van szüksége.

Parker levele Daugherty igazságügyminiszternek szólt. Pontosan úgy volt, ahogyan Wooton mondta: segítséget kért. A kormányzó jelentése szerint a Klan egész Észak-Louisianát rettegésben tartotta. Saját szabályzatát törvényen felülinek minősítette. Azokat a férfiakat és nőket, akik megsértették, megkorbácsolták vagy bebörtönözték vagy különböző vádakkal illették. Azokat a lakosokat, akik szembeszálltak velük, vagy valamiképpen magukra vonták haragjukat, a szó szoros értelmében kikergették a közösségből, amelyben éltek. Az egyik kirívó eset során két férfit elraboltak, és halálra kínoztak a Klan emberei. A kormányzó azonban tehetetlen volt, mert mint később a szövetségi beavatkozást kérő levélben írta „egy sor igazságügyi tisztviselő és más közember, akit a törvénnyel való visszaéléssel vádoltak, közismerten a Ku-Klux-Klan tagja”.

Hoover vezetése alatt megtették a lépéseket, hogy a Bureau of Investigation emberei lejussanak Louisianába. Ez volt a Klan számára a vég kezdete. A fertőzésmentes helyi hatóságok és a Bureau nyomozóinak együttműködése bírósági eljárásokhoz, de ami még ezeknél is fontosabb, a Klan bűnös tevékenységének nyilvános leleplezéséhez vezetett. New Orleansban a Bureau nyomozói magával a Birodalmi Főnixmadárral,

Clarke-kal ütköztek meg, akit ezután a texasi Houstonban is perbe fogtak rabszolgakereskedésért. 1924 márciusában, bűnét beigazoltnak találták, és 5000 dollár pénzbüntetésre ítélték. Ebben az időben a Klan hatalmának csúcspontján volt, de Clarke és néhány más vezetőjük perbe fogása a közeli végre vallott.

Utolsó nekirugaszkodásként, politikai erejének fitogtatására a Klan 1925-ben még egy nagy, 50 000-es létszámú fehérkámzsás parádét rendezett a washingtoni Pennsylvania Avenue-n, de a szervezet ekkor már olyan szalmabábú volt, amelyikből hullik a törek. Amilyen hirtelen ragyogott föl a csillaga, éppoly gyorsan hunyt is ki. A húszas évek végére a mozgalom elvesztette tébolyító erejét, és bár maradékai még elszórtan évek hosszú során át tevékenykedtek, a Klan, mint az amerikai gondolkodásmód és közszellem mótelye, megszűnt létezni.

Ezekben az években — a Harding-kormányzat pocsolyájában — a Bureau, Klan ellen intézett támadása valóban ama kevés, elismerésre méltó tette közé számít, amely azonban a cselekedeteit számon tartó főkönyv tartozik rovatát képtelen hosszúságúra növesztette. Kiforgatva szegény jó Shakespeare-t, úgy mondhatnók, hogy mindent, ami a lét javát szolgálta, Hoovernek tulajdonítottak; a rossz pedig a múlt hagyatéka vagy legalábbis „annak a többi fickónak” a műve volt. Ahogy Whitehead a Klan-közjátékot kezeli, az ékesen illusztrálja ezt a kettős mércét. Hoovert, kétségtelenül megérdemelten, a Klan-monda hőseként szerepelteti; ugyanakkor azonban szokás szerint elfelejteti olvasóival, hogy Hoover egyidejűleg megmaradt a GID élén is, és mint a Bureau 2. számú parancsnoka olyan emberként működött, aki a legtöbbet és a legrésztesebben foglalkozott a Bureau ügyeivel. Jess Smith és Gaston Means persze maguk szabták meg saját törvényeiket, és csak Daughertynek feleltek; de a Bureau 2. számú emberét ez sem menti föl az alól, hogy belekeveredett a szervezet nem éppen csodálatra méltó cselekedeteibe is.

A Kongresszus bírálata alapján, első ízben akkor merült föl az igazságügyminisztérium ügyei beható vizsgálatának gondolata, amikor kiderült, hogy háborús szerződésekkel millió és millió dollárt loptak ki az állam zsebéből. A Legfelsőbb Bíróság egykori tagja, Charles Evans Hughes bíró megvizsgált né-

hány repülőgép-szerződést, és sok embert érintő visszaélésekre jött rá. A Bureau of Investigation vette kezébe az ügyet, nyomozott, majd elejtette az egészet. A Kongresszus néhány tagja bukfencet sejtett a dologban és erőfeszítéseket tett, hogy tisztázza, mi történt voltaképpen. A Bureau egykori nyomozója, H. L. Scaife tett vallomást. Ő gyűjtötte össze annak idején a csalásra alapított repülőgép-szerződésre vonatkozó bizonyítékokat. Elmondta, hogy abban a pillanatban, amikor a „bűdös rész” közelébe ért, tüstént látta, hogy „leállítják a nyomozást”. Nagyhirtelen, mondta Scaife, parancsot is kapott, hogy gyorsan felejtse el az egészet, és fogjon hozzá egy másik nyomozáshoz, kenyér-ügyben.

— Milyen ügyben? — meredtek rá elképedve a vallatói.

— Kenyér ügyben... amit eszünk. Közben kibányásztam és könyvvizsgálatokkal tökéletesen igazoltam, hogy 25 millió dollárral becsapták a repülőgép-ügyben a kormányt. Arra utasítottak azonban, hogy a kenyér-nyomozást folytassam. De az utasítást elengedtem a fülem mellett.

— Ki adta az utasítást?

— Úgy emlékszem, Mr. Hoover, Mr. Burns irodájának tagja.⁴

A republikánusok olyan mélyen beásták magukat a Kongresszusba, hogy a Harding-adminisztráció nem is egyszer hárította el sikeresen az igazságügyminisztérium tevékenységének felülvizsgálására irányuló javaslatokat. Amikor azonban a demokrata bírálók lerántották a „teáskanna fedelét”, sűrű és fojtó botránygőz ülte meg az egész kormánygépezetet. A háttérben ez történt:

A haditengerészet hatalmas benzintartalékokat tárolt Californiában és Wyomingban. Röviddel hivatalba lépése után Harding ezeknek a tartalékoknak a kezelését Albert B. Fall belügyminiszterre bízta. Ő viszont sürgősen szerződést kötött néhány magáncéggal, amelyeknek élén Harry F. Sinclair és Edward L. Doheny állt s amely szerződés értelmében nevezettek szabadon pumpálhattak a tartályokba, és tárolhattak bennük benzint. A csinos kis megállapodás, miként nemsokára a vád állította, szinte szabad kezett adott e magánkereskedőknek a haditengerészet benzintartalékainak kifosztására.

Nem sokkal a hivatalos és magánelmék eme találkozása után, Fall Új Mexikó-i földtulajdonának szomszédai felettébb

nagy költségekkel járó változásokat észlelhettek a belügyminiszter birtokán. Walsh, montanai szenátor volt az, aki a Kongresszus történetének egyik legszenzációsabb vizsgálata során kirobbantotta a botrányt. Sinclair és Doheny — szavaik gépirásos másolata valószínűleg még ma is megvan — azt magyarázta, hogy ők csupán „kölcsonként adtak” Fállnak mintegy 135 000 dollárt. (Ezt a megfogalmazást maga Bernhard Goldfine is megirigyelhette volna.) Doheny, aki ebből 100 000-et adott, azt mondta, hogy az egész semmi más, mint „egy régi barátnak tett egyszerű szívesség”.

A botrány az egész országot felrázta. Azóta sem akadt párja, amely ilyen felháborodást okozott volna. Félreérthetetlenül az igazságügyminiszterre és hivatalára zúdult a Kongresszus tüzéségének össztüze. Hol voltak a minisztérium házőrzői, miközben a haditengerészet benzintartalékait fosztogatták? Aludtak? Vagy csak szemet hunytak? Azok, akik szerint tudatos szemethunyásról volt szó, felidézték, hogy bizonyos visszaéléseket tapasztaltak a Veteránok Testületének pénzkezelésében is, de senki nem tett ellene semmit; az Idegen Tulajdont Őrző Hivatallal kapcsolatban is megvesztegetés vádja merült föl, de itt sem történt semmi az ügy tisztázására. Miért?

A kérdés jogos volt. Túlságosan is jogos. De, miként kiderült, sokan akadtak, akik nem törték magukat, hogy meg is válaszolják.

A kirobbant és forrongó botrány kellős közepén a titokzatos Jess Smith, 1923. május 30-án öngyilkosságot követett el. Ahhoz képest, hogy milyen bizonytalan egzisztencia volt, elég szép vagyont hagyott hátra: egy 500 000 dollárra becsült birtokot. Nem sokkal ezután, egy alaskai útján, Harding elnök megbetegedett, és 1923. augusztus 2-án hirtelen meghalt. A szűkszavú Calvin Coolidge lett az elnök. „A hallgatag Cal” nem volt reformer. A jelek szerint abban reménykedett, hogy az egész piszkos ügy magától kimúlik, ha nem emlegetik, és nem nyúlnak hozzá. Úgy tűnik továbbá, hogy egyetlen dologra vágyott igazán: nyugodtan ülni a szemetesvödör fedelén. Ennek egyik legszembeötlőbb bizonyítéka az volt, hogy fenntartotta az igazságügyminisztériumban a Daugherty—Burns-rezsimet.

De az az idő elmúlt, amikor a botrány tüzeit csillapítani lehetett. Montana egy másik tűzokádó szenátort küldött Washingtonba Walsh támogatására — Burton K. Wheelert. 1942. február 20-án Wheeler, az új fiú, akinek a protoköll értelmében még csak látszania illett, de hallatszania nem, felállt a szenátusban és megtartotta szűzbeszédét. Szavaival fittyet hányt minden hagyományra, és egy dolgot teljes bizonyossággal el lehet mondani beszédéről: e fennkölt falak között elhangzott minden eddigi szűzbeszédnél szenzációsabbnak hatott, mert általános támadást indított a Daugherty-rezsim ellen. Nem kevesebbet állított, mint azt, hogy az igazságügyminisztérium „leplezi” és nem „leleplezi” a legnagyobb bűnözőket, akik az eddigi legnagyobb gázságokat követték el a nemzet ellen. A támadás, írta a *St. Louis Post-Dispatch* tudósítója, néhai Paul J. Anderson, „olyan vad volt, hogy hallatán még a szenátus is felhördült.”⁵

Lehet, hogy felhördültek a szenátorok, de a világos vádat, hogy az igazságügyminisztérium magasállású csibészek cinkosa, mégsem engedhették el a fülük mellett. Különleges bizottságot neveztek ki a Daugherty-rezsim visszaéléseivel foglalkozó nyilvános tárgyalások levezetésére. A bizottság elnöke az iowai Smith W. Brookhart szenátor lett, egyik tagja és főinkvizítora pedig Wheeler. A szennyest hát alaposan kiteregették. Daugherty a szenátus céltáblája lett — Wheeler pedig Daughertyé.

3.

Jóformán még visszhangzottak a szenátus falai között Wheeler szavai, amikor az ellene és támogatói ellen irányuló támadás megindult. Nem telt bele három nap, és megkezdődött a benyálazási kampány: Wheeler „vörös”.

„Wheeler szenátor tagadja, hogy nézetei szocialisták” — szól az egyik New York-i lap washingtoni távirata.⁶

A hír említést tett bizonyos Wheeler elleni támadásokról, amelyek során a montanai sajtó egy része azt állította, hogy „nyilvánosan a zendülő és hazaáruló Pártmentes Liga hívének vallotta magát”; hogy mint szövetségi ügyész nem indított el-

járást néhány anarchista ellen, akit az első világháborús hisztéria során tartóztattak le; és hogy támadta mind a két igazságügyminisztert, Palmert és Daughertyt egyaránt, „mert hajszát indítottak a kommunisták ellen”. A jókora szellemi jobbegyenesnek szánt cikk e szavakkal fejeződött be: „A múlt nyáron pedig Oroszországba látogatott Mr. Wheeler, majd visszatérve Baltimore-ban beszélt és Oroszország azonnali elismerése mellett szállt síkra... Mindent egybevetve Wheelert itt a radikálisok radikálisának ismerik. Úgy tűnik, hogy a Kongresszusban, a wisconsin La Follette szenátor mellett, ő képviseli a legradikálisabb vonalat.”

A józanság kedvéért azért hadd tegyünk itt egy zárójeles megjegyzést. Ha az eszmék beskatulyázásának veszélyességét egyszer majd tanítják valahol, ez az eset kitűnő illusztráció lesz hozzá. Ugyanis Wheeler szenátorból, aki 1924-ben a „radikálisok radikálisa” volt, az elkövetkezendő évek során a konzervatívok üdvöskéje lett. Keblükre ölelték 1937-ben, amikor támogatta Rooseveltnak — a neki nem tetsző bírósági tagok „kizsuppolását” célzó terve ellen irányuló harcukat; leborultak nagysága előtt, amikor támadta az elnök harmadszori jelölését; amikor pedig, a második világháború előestéjén, minden külföldi kötelezettségvállalást helytelenített, az America First* híveinek elragadtatása nem ismert határt. Akkor Wheelert Amerika nagy fiaként ünnepelték, és a republikánusok el-eljátszadoztak még azzal a gondolattal is, vajon ne csinálnak-e belőle elnökjelöltet.

A későbbi esztendőök eme rendkívül megbízható államférfia azonban 1924-ben még nem dobta le magáról a politikai peteburkot. A republikánusok Nemzeti Bizottsága tüstént lecsapott a sajtó által kezdeményezett és kutatott témára. Szeretett volna már eleve leszólni minden Daugherty-ellenes vizsgálatot azzal, hogy Wheelert veszedelmes amerikai bolsinak kiáltja ki. A Bizottság szerint Wheeler államügyészségének idején Montanából „a hazaárulás és a lázadás melegágya lett, mert az áruló és a lázadó mozgalom vezérei Wheeler barátai közül kerültek ki”.⁷ A kétségbeesés sugallta propaganda átlátszó volt. Wheeler és Brookhart rendületlenül, a legnagyobb sebességre kapcsolva folytatta a Daugherty-ügy vizsgálatát.

* Amerika mindenekelőtt.

Eközben azonban maguk a szenátorok és a Kongresszus tagjai is a Bureau of Investigation lóterébe kerültek. A 60. Kongresszus félelmei — nevezetesen, hogy a Bureau hatalma maga a Kongresszus ellen fordulhat, a mesék, hogy kémkednek utánuk is, és az ő leveleiket is felnyitják, miként Theodore Roosevelt napjaiban — most a mindennapok élő és hírhedt valóságává váltak. Azoknak a neve, akik a Kongresszusban a Bureau-t bírálták, a „gyanúsak” listájára került, nyomozókat küldtek a nyakukra, akik megvesztegették cselédeiket és átkutatták irodáikat. Semmilyen taktikát nem ítélték túl alacsonyrendűnek kétségbeesett kampányuk alatt, csak hogy előkaparhassanak valami botrányszagú esetet, amivel elfojthatnák a bíráló hangokat a kongresszusban.

A törvényhozók ellen irányuló eme tevékenységet később maguk a Bureau tisztségviselői is elismerték. Részletesen be is számoltak róla, de az „érintettek” teljes névsora soha nem került elő. „Bizonyítékot szereztünk arról — írta önéletrajzában Wheeler —, hogy az igazságügyminisztérium nyomozói átkutatták Thaddeus H. Caraway és Robert M. Follette szenátor, valamint Michigan haladó republikánus képviselőjének, Roy O. Woodraffnak hivatali helyiségeit.

Az én irodámat is jónéhányszor felforgatták a vizsgálat idején. A kormány nyomozói állandóan a Bizottság helyiségei körül kószáltak... Néhány tanunkat megteendő vallomásuk tartalmáról faggatták. Másokat követtek. J. Edgar Hoover, akkoriban a Bureau of Investigation helyettes főnöke, a vizsgálat egész tartama alatt Daugherty védőinek közvetlen szomszédságában ült.⁸

Más, korabeli forrásokban az ember lépten-nyomon a mindenütt jelenlevő Hoover alakjába botlik. Mindkét, a vörös-razziákkal kapcsolatos vizsgálat során Palmer könyökénél ült, most kötelességszerűen a hitelét veszített Daugherty mellé szegődött, az igazságügyminisztérium viselt dolgait kutató Brookhart—Wheeler-vizsgálat idejére. Bizonyos jelek jelenléte a védelem pulpitusánál nem hatott bátorítóan a Bureau azon tagjaira, akiknek vallomást kellett tenniük a szenátusi bizottsága előtt. Samuel Hopkins Adams, a Hardy-időszakról írt könyvében felidézte a Bureau egyik nőalkalmazottjának az esetét, akinek eskü alatti vallomást kellett tennie a Bizottság előtt. Vagy odaállt vallani, vagy a törvény megsértéséért

vonták volna felelősségre. A törvény teremtetten kényszerhelyzet azonban egyáltalán nem mentette magatartását kenyéradóinak szemében. „Másnap — írta Adams — levelet kapott J. Edgar Hoovertól, a Bureau ügyvezető igazgatójától, ellentmondást nem tűrő felszólítással, hogy mondjon le állásáról”⁹

Az effajta nyomás a Bureau sok alkalmazottját elnémította, hiszen meg akarták tartani állásukat, de mindenkit elhallgattatni mégsem tudtak. Egyikük, Gaston B. Means, kétségtelesen beszélt. Ez a szemtelen, nagyhangú, felvágós, csavargótípus minden bizonnyal kettős játékba bocsátkozott: miközben információkat ajánlott Wheelernek, szerette volna kiszedni belőle, milyen lépésekre készül a Bizottság, hogy a tudomására jutottakat továbbítsa Daughertynek. Wheeler ugyan nem mondott el neki semmit, de mindent megtudott tőle, amit megtudhatott, aztán a vizsgálat első napjaiban beidézttette tanúhák. Means tetszelgett abban, hogy a közérdeklődés homlokterébe került, és látható élvezettel tálalta ki a szenátoroknak, milyen széles körű nyomozást folytat az igazságügyminisztérium, hivatali és magánéletük földerítésére. Beszámolt arról, hogy kémjelentéseit a boldogult Jess Smith-nek adta át, aki most fájoan hiányzik soraikból; nyomozási módszereiből sem csinált titkot. Technikai részleteket felidézve, így vallott az Egyesült Államok szenátorai ellen folytatott kémtevékenységről:

„Szóval az ember kutat... megnéz minden beérkező levelet, a papírokat, amiket az illető előhagy. Körülnéz a lakásában. Éppen úgy... éppen olyan elvek alapján, mintha csak egy bűnöző ellen nyomozna. A szenátorok tartanak személyzetet. Ha az történetesen színes nő, akkor az ember fog egy színes nődetektívet, és kiviszi magával; az elbeszélget vele, megismeri a pontos házirendet, megtudja, miről beszél a család az étkezések idején, és mindezt írott jelentésbe foglalja. Így aztán összeszed néhány adatot az ember... jelenti... mert ugyebár sértik az állam érdekeit, ezért kellenek. De ha megválogatják a szavaikat, akkor használhatatlan a jelentés. Mert nem sérti az állam érdekeit.”¹⁰

Aztán elmondta, hogy „következőleg meg kellett tudni, mi lehet az illető szenátor irodájában” hozzátéve, őszintén, azt is, hogy szenátorok irodáinak átkutatására „külön embereim voltak”. A Bizottság azt tudakolta, vajon hány szenátort méltat-

tak különleges figyelmükre. A vallatás közben egyszerre csak Wheeler így szólt Meanshez:

— Moses szenátor (New Hampshire-ból) szerint időt takarítok meg, ha azt kérdezem magától, hány szenátor után nem nyomozott.

— Ó, sok van olyan — bizonygatta Means. — Elégé tiszta ez a testület. Nemigen találni az életükben semmit. Legalábbis sokat nem.

A szenátorok erényeiről szóló eme vallomás, amely egy csibész szájából hangzott el a tanúk padján, nem mondhatni, hogy meglágyította volna a törvényhozók szívét. Dühbe gurultak annak hallatán, hogy detektívek járnak a nyomukban, hogy minden törvényt felrúgva az irodáikban kutatnak, hogy szemérmetlen kísérleteket tesznek egy-egy botlásuk felfedezésére, amellyel azután megzsarolhatják őket, és lakatot tehetnek a szájukra. Dühkitörés dühkitörést követett a szenátus csarnokában. Az alabamai Thomas H. Heflin szenátor az alábbi képet festette:

„Ezek a nyomozók átkutatták Arkanszas szenátorának hivatalát és elolvasták egész levelezését; de átkutatták Wisconsin szenátorának irodáját is; és csak a jó isten tudja, hány hivatali helyiséget túrtak föl még. Szabályos »halász-expedícióról« volt szó; méghozzá éjjeli halászatról, amikor a szenátorok ott-honukban aludtak; de az igazságügyminisztérium ébren volt, és puhaléptű, éber detektívjei nyugodtan turkálhattak az Egyesült Államok szenátorainak holmijai között.”

A vizsgáló bizottság egyik tagjának, Henry F. Ashurstnek szavain még inkább érződött a felháborodás:

„E tanúvallomás oldalain csak úgy hemzsegnek az összeesküvések, ellenösszeesküvések, kémkedési esetek, alattomos fortélyok, diktált szövegek másolatai, ezerdolláros bankjegyek sorsa és szenátorok irodahelyiségeinek átkutatásai, s ezeket a kétes eszközöket, összeesküvéseket és ellenösszeesküvéseket, kémeket, dollárezreket és a mindenütt jelenlevő nyomozókat nem azért szervezték, használták, alkalmazták..., hogy segítségükkel bűnözőket leplezzenek le és üldözzenek, hanem igen sokszor nyereszkedőket védelmeztettek, tolvajokat vesztegettek meg velük, kegyenceik zsebébe csempésztettek révükön pénzt. Ez a tanúvallomás elmondja... hogyan kémkedtek szenátorok után, hogyan akarták őket megfélemlíteni.”

Ez a felzúdulás már Coolidge fülét is bántotta. Egyéni tehetetlensége, Harding iránt tanúsított lojalitása, minden olyan megmozdulástól való határozott tartózkodása, amely még egy másik, egy nagyobb botrány létezésére vallott volna, azt eredményezte, hogy Daugherty a helyén maradt. Wheeler leleplezéseiben azonban mégis cselekvésre készítették. 1924. március 28-án lemondásra szólította fel igazságügyminiszterét, és Daugherty engedelmeskedett. Montana vadonutój szenátora, a tűzokádó Burton Wheeler leterítette hatalmas ellenfelét. Szenzációs győzelmet aratott. De később fizetnie kellett érte.

4.

A Coolidge-kabinetből való kényszerű távozása előtt hetekkel Daugherty már mozgásba hozott olyan erőket, amelyekről azt remélte és várta, hogy megfosztják erkölcsi hitelétől Wheelert. A Bureau of Investigation nyomozókat irányított Montanába azzal a sürgősnél is sürgősebb megbízással, hogy ássanak ki valamiféle bűnesetet, amelynek alapján Wheelert bíróság elé állíthatják. Független ember tanúvallomását olvashatjuk minderről Alphons Thomas Mason hatalmas művében, amelyet annak az embernek — Harlan Fiske Stone-nak — az életéről írt, akit Daugherty utódjául szemelt ki Coolidge. Az életrajz előkészületi munkái során Mason, 1951-ben levelezésben állt Mrs. Mabel Walker Willebrandttal, aki Daugherty idején segédalkalmazott volt az igazságügyminisztériumban.

„Szerintem a leghalványabb kétség sem merülhet fel azt illetően — írta Mrs. Willebrandt —, hogy Daugherty azért indította el nagy sietve a Wheeler-ügyet, hogy a szenátor ellene és Harding ellen emelt vádjait eleve megfossa erkölcsi jogosultságuktól.”

Amikor hírek szivárogtak ki arról, hogy Wheeler pillanatok alatt „fejre állítja” a Harding-adminisztrációt, akkor — Mrs. Willebrandt írott szavai szerint — Daugherty berohant a minisztériumba, magához kérte Burnst, néhány nyomozóját, továbbá az Egyesült Államok főügyészét és Rush Hollanddal, valamint néhány kiválasztott emberével együtt lázas gyorsasággal hozzáfogott összetákolni egy feljelentést Wheeler ellen,

mielőtt még a szenátor kitergegethette a kormányzat szenny-
sét.¹¹

Ám Wheeler olyan gyorsasággal pergette kihallgatásait, hogy Daugherty képtelen volt idejében leteríteni. Útését azonban, ha elkésve is, de „bevitte”. Alig két hétre rá, hogy leszorították a közélet porondjáról — Stone éppen hogy hat napja ült az igazságügyminiszteri székben —, 1924. április 8-án egy montanai szövetség törvényszéki vádiratot adott ki Wheeler szenátor ellen, azzal, hogy a szövetségi törvény megsértésével szenátori hivatalában olaj- és benzin-forgalmazási engedélyeket szerzett egy Gordon Campbell nevű, nagyszájú montanai talajkutatónak, aki azzal kérkedett, hogy ő fedezte fel az állam első olajforrását.

A vádat egy Wheeler által is elismert ügyvédi meghatalmazásra alapították, amely szerint Campbell jogtanácsosainak egyike ő volt. A túláradó temperamentumú Campbell ellen vagy húsz per folyt Montana különböző bíróságain, miközben egyre dagasztotta olaj- és benzin-birodalmát. Két hónappal azután, hogy szenátor lett, Campbell ügyvédi szolgálataiért 10 000 dollár szerződéses honoráriumot fizetett ki Wheelernek. Az ügyletben, Wheeler szerint, semmi titok nem volt, hiszen Montanában rengeteget írtak a perről, amelyben ő Campbellt képviselte, és összeférhetetlenséget sem lehet tulajdonítani neki, hiszen nem szövetségi szinten tárgyalták az ügyet. A kormány azonban kitartott amellett, hogy — legalábbis egyszer — közvetlenül a belügyminisztériummal tárgyalt, és meghallgatást eszközölt ki Campbell számára. Ez pedig tagadhatatlanul bizonyította, miszerint Campbell egy szenátort bérelt fel washingtoni képviselőjéül.

A csupasz öklű, bokszoláshoz hozzáédződött Wheelerből ki-robbant a jogos düh. A szenátus elé viharzott, és arra kérte szenátortársait, vizsgálják meg ők magatartásának valódi jellegét. „Az ellenem emelt vád csupán az igazságügyminisztérium korruptségének legújabb illusztrációja” — mondta. Fel-szólította a szenátust, hogy „vessen véget ennek a kém-rend-szernek, ne tűrje, hogy egyesek nyakló nélkül mocskolhassanak be mindenkit”.¹²

A *The New York Times* szerint nyomozók egész serege lepte el a Wheeler-ügyben Montanát, az igazságügyminisztérium de-
tektívjeitől a postaügyi minisztérium embereiig, akikhez „más

állami és szövetségi" megbízták is csatlakoztak.¹³ Daugherty a leghatározottabban tagadta, hogy az igazságügyminisztériumnak bármi köze is lenne a Wheeler elleni vádemelés ügyéhez, mondván, hogy az egész Montana főügyészének buzgó, de egyébként indokolatlan akciója.

A felfújtt ügy csupán addig tartott, amíg a szenátus nyomozói vallomásra nem szólították William J. Burnst. A Bureau of Investigation feje irigylésre egyáltalán nem méltó pácba került. Lemondott főnöke és régi barátja Daugherty, világosan megszabta számára a követendő magatartását, amelyhez azonban, lévén eskü alatt tett vallomásról szó, egyszerűen képtelen volt tartani magát. A rázúduló kérdések pergőtüzeiben egy sor kínos beismerő kijelentést tett. Igen, ismerte el, ő küldött három Bureau-nyomozót Montanába Wheeler ellen adatokat gyűjteni; és pedig „három vagy négy hete” (más szavakkal; azután, hogy Wheeler megtámadta Daughertyt); és közvetlenül Daughertynek jelentette, mire jutottak az emberei. Tanúvallomása kétségbevonhatatlanul bizonyította, hogy Wheeler az igazságügyminisztérium bosszúhadjáratának cél-táblája volt, és Burns jól tudta, milyen nagy kárt okozott szavaival a barátjának. „Arca, beismerő vallomása közben, hamuszürke volt” — írta a The New York Times.¹⁴

A szenátusi vizsgáló bizottság további bizonyítékot kapott a Wheeler elleni összeesküvést illetően, W. O. Duckstein vallomásából. Az illető a Washington Post aranyifjú kiadójának, Edward M. McLeannek volt a magántitkára. McLean a Harding-adminisztráció híveként megkapta a Bureau tiszteletbeli jelvényét, s így feltehetően ismerte a gépezet néhány belső titkát. Ezért jelentősnek tűnt, amikor titkára, Duckstein, azt vallotta, hogy két, magát a Bureau nyomozójának valló férfi az eseményt megelőzően közölte vele, hogy éppen Wheeler „bemártásán” dolgoznak. Még azt is hozzátették Duckstein szerint, hogy utasítást kaptak más szenátorok államát is meglátogatni, s hogy „belenéznek a bizottság tagjainak múltjába is, egytől egyig mindenkiébe”.

A bizottság egyik tagja erre megjegyezte, hogy „minél kevesebb figyelmet szentelnek ennek az egésznek, annál jobb”. Brookhart elnök azonban más véleményen volt: „Nos, szenátor — mondta —, én nem értek ezzel egyet. Szerintem itt az

ideje megismerkednünk a zsarolóknak ezzel a kormányzatával; fontos megismernünk és kivizsgálnunk az ügyet.”

Látva azt, hogy a szenátusi vizsgáló bizottság kíméletlenül lerántja a leplet bosszúvágó hatalmaskodásáról, amellyel Wheeler ellen föllépett, az eltávolított igazságügyminiszter lehetetlennek érezte, hogy továbbra is hallgatásba burkolózzék. Az Ohio állambeli Columbusban 1924. április 23-án beszédet mondott, azt a nótát fújva megint, amelyet — valahányszor csak bírálni merte valaki a Bureau of Investigationt, vagy az FBI-t — mindig elfújtak, hogy tudniillik ő, Daugherty voltaképpen egy szovjet sugalmazásra szőtt összeesküvés áldozata. A Brookhart—Wheeler-bizottság, szötte mondókájába a megjegyzést Daugherty, a Bureau of Investigation bizalmas nyilvántartását követelte tőle. Hangsúlyozván e nyilvántartás iránt érzett kényes tiszteletét — amelyet egyébként, valahányszor a téma fölmerült, mindenki hangsúlyozni szokott — a volt igazságügyminiszter hazafias pózba vágta magát és kijelentette, hogy ő pedig nem volt hajlandó e titkok kiszolgáltatására. Inkább lemondott, közölte hallgatóival, hiszen a nyilvántartás „bőséges bizonyítékot tartalmaz arra vonatkozóan, hogy milyen pokolian sötét és aljas terveket szőtt a Kommunista Internacionálé”. Egyesek azt gondolhatták volna, hogy helyes lenne napvilágra hozni és kiteregetni az effajta ördögi mahinációkat — de ez az ember nem Daugherty volt. Ő inkább a titkos nyilvántartás érdekességeivel szórakoztatta hallgatóságát. „Riadót szeretnék ma este fújni minden amerikai fülébe — harsogta. Az ellenség itt áll a kapuk előtt. Nem kevesebbet akar, mint azoknak az intézményeknek a megsemmisítését, amelyek önöket és engem is védelmeznek a zsarnokság ellen s ehhez jó nekik egy monarchia, de ugyanilyen jó a csöcselék hatalma is.”

Dörge delme azonban nem érte el célját. Amikor elhangzott, Daugherty már minden hitelét elvesztette úgy, hogy még a vörös rémmel ijesztgetés svindlije sem állíthatta talpra. Ideje lejárt s a gyors események lemosták a színről.

Utódját, Stone igazságügyminisztert kezdettől fogva nyugtalanította Burns és a Bureau of Investigation magatartása. Tudta, hogy a Bureau tele van hozzá nem értőkkel, politikai bértollnokokkal, kétségtelen szélhámosokkal. Tudta, hogy múlhatatlanul szükség van egy új seprőre, a házat tisztára söpörni.

Első lépésként szélnek eresztette Burnst. Május 9-én az új igazságügyminiszter hivatali szobájába hívatta és lemondásra szólította fel. Burns visszautasította a hangsúlyos kérést, de Stone nem hagyott magával cicázni. „Talán jobban tenné, ha meggondolná a dolgot” — figyelmeztette távozása előtt Burnst. És Burns meggondolta — lemondott.

Mason szerint Stone fontolgatta, kit tegyen a helyére. Bár rendőri tapasztalattal rendelkező embert keresett, de nem olyat, akit át meg átítatott „a szokványos rendőrhagyomány, amely szerint rablóból lesz a legjobb pandúr, továbbá, hogy többet ér a törvénytelenység meg a brutalitás, mint a rátermettség s a különleges kiképzés”. Mivel a Bureau személyzetét nem ismerte, Stone rájött, hogy egymaga nem képes dönteni ebben a kérdésben s jobbnak látta tanácsot kérni az adminisztráció olyan tagjaitól, akik ismerték a terepet. Whitehead szerint ezek egyike Herbert Hoover, a kereskedelmi miniszter volt. Miután a kormány egyik ülése alkalmával beszélgettek a problémáról, a miniszter, hivatalába visszatérve megemlítette az ügyet titkárának, Larry Richeynek.

— Miért kell kutatni, amikor az ember, akire szükségük van, ott van náluk? Egy fiatal, jól képzett, Hoover nevű jogász — mondta Richey.

— Azt hiszi, alkalmas a feladatra? — kérdezett vissza a főnöke.

— Tudom. Jó barátom — szólt a válasz.

Herbert Hoover továbbadta az ötletet Stone-nak. Az igazságügyminiszter figyelmét már magára vonta J. Edgar Hoover energiája és hozzáértése, de úgy határozott, hogy benyomásait a minisztérium néhány régi alkalmazottjánál azért ellenőrizi. Egy reggel megkérdezte Mrs. Willebrandtot, mi a véleménye az ifjú Hooverról. Willebrandt azt felelte, hogy szèrinte „Hoover becsületes, tájékozott, óramű pontossággal dolgozik és olyan gyorsan reagál a dolgokra, akár a ravasz meghúzására a fegyver”.

— Mindenki azt mondja, hogy túl fiatal — mondta Stone —, de lehet, hogy éppen ebben rejlik az ereje. A jelek szerint még nem tanult meg félni a politikusoktól s ezért maga köré gyűjthet egy csomó fiatal nyomozót s beléjük olthatja az akaratot, hogy a kongresszus és általában a politikusok nyomásától függetlenül végezzék a munkájukat.¹⁵

Mindennek eredményeként 1924. május 10-én, egy nappal Burns elbocsátása után, Hoover meghívást kapott Stone-hoz. A hatalmas termetű, több mint hat láb magas, és 200 font súlyú igazságügyminiszter néhány pillanatig behatóan méregette Hoovert, majd közölte a fiatalemberrel, hogy őt szemelte ki a Bureau of Investigation ügyvezető igazgatójául.

A mindössze huszonkilenc éves Hoover számára ez óriási megtiszteltetés volt. Egyúttal hatalmas bizalom jele. Mégsem ugrott nagyot örömeiben és nem kapott két kézzel az állás után.

Felettébb valószínű, hogy már jóelőre számolt ezzel a lehetőséggel, és eldöntötte, hogy milyen feltételek mellett vállalja el a megbízatást. És most közölte Stone-nal, hogy elfogadja a kinevezést, de vannak „bizonyos kikötései”.

S amikor a miniszter felszólította, hogy ismertesse őket, megtette. Teljes önállóságot kért a felvételek és elbocsátások tekintetében; a Bureau teljesen különválasztandó a napi politikától; kinevezés és előléptetés kizárólag érdemek alapján történjék — kérte.

Más körülmények között nem is engedné átvenni hivatalát, felelte Hoovernek a miniszter.¹⁸

Történelmi pillanat volt.

5.

Egy május 13-i, Hooverhez intézett átiratában Stone programot vázolt fel, amely voltaképpen a Bureau és az FBI alkotmánylevele lett. Hat pontba foglalta elképzeléseit. Az első s talán a legfontosabb szerint „a Bureau tevékenységét szigorúan a törvénysértések tisztázására kell korlátozni”. Eszerint tehát a jövőben nem lehetett szó szenátorok hivatali helyiségeinek átkutatásáról; sem arról, hogy valamilyen GID bírálgaassa egyesek esetleges bogaras gondolatait.

Stone reform-listájának más pontjai a személyzet célszerű csökkentését irányozták elő, a „hozzá nem értők és megbízhatatlanok” eltávolítását, az „évi egydollárosok”, meg a „tiszteltbeli” jelvénytulajdonosok szélnek eresztését, viszont javasolták olyan nyomozók felvételét, akik „szilárd jelleműek és ügyesek, előnyben részesítve a némi joggyakorlattal rendelke-

zőket". A Bureau mindenkör csak az igazságügyminiszter vagy az általa kijelölt személy irányítása alatt folytathatott nyomozást.

Stone egy nyilvánosságra hozott nyilatkozatában a törvényes kényszer olyan filozófiája mellett szállt síkra, amellyel nehéz lenne vitába szállni. Hangsúlyozta, hogy a szövetségi törvényhozás óriási méretű kiszélesedése a Bureau-t „a törvényes kényszer alkalmazásának szükséges eszközévé” tette. Hozzáfűzte, hogy a Bureau tevékenységét fontos ezen a kereten belül tartani s „hogy nyomozói nem helyezhetik magukat a törvény fölé, nem függetleníthetik magukat tőle”. Majd így folytatta:

— A Bureau of Investigationnek nem feladata az emberek politikai vagy más természetű véleményeinek elbírálása. Ellenben törődjék a magatartásukkal, de csak akkor, ha az sérti az Egyesült Államok törvényeit. Amennyiben egy rendőri szervezet átlépi ezeket a határokat, akkor már magát az igazságügyi apparátust és az emberek szabadságát veszélyezteti, amelynek ápolása pedig elsőrendű feladatunk. E határokon belül viszont a kárt okozók jogos elrettentője.

A Brookhart—Wheeler-bizottság azzal a nyilvánvaló céllal, hogy kétszeresen is megbizonyosodjék minderről, 1924. május 15-én maga elé idézte Hoovert, és kérdéseket tett föl neki a Bureau jövődő szerepéről. Hoover kijelentette a bizottság előtt, hogy a Bureau tevékenységét megnyírbálták s így az „kizárólag” a szövetségi törvények megsértéseinek vizsgálatára szorítkozik. Más-más megfogalmazásban elhangzott kérdésekre árnyalati különbségekkel ugyan, de többször is elhangzott ez a kijelentés Hoover szájából.

A Hoover-kihallgatás napján a Wheeler etikai magatartását vizsgáló másik bizottság a szenátus elé terjesztette a Campbell-ügy anyagát. A veterán szenátor, William E. Borah vezetése alatt álló bizottság „teljes elégtételt szolgáltatott” Wheelernek, mondván, hogy nagy elővigyázattal már a kezdet kezdetén tudtára adta az illetékeseknek, hogy Campbellt kizárólag a montanai bíróságok előtt képviseli. A jelentés azzal a megállapítással zárult, hogy „Wheeler nemcsak a törvény betűjét, hanem annak szellemét sem tévesztette soha szem elől.” A bizottság véleményét a szenátus 56:5-ös szavazatarányban elfogadta s a magas testület négy vezető személyisége — Bo-

rah, Walsh, George W. Norris (a nagy liberális) és James A. Reed (ragyogóan szellemesnek, a szenátus egyik legjobb debattőrének tartották) — önként vállalta Wheeler védelmét az ellene Montanában indított perben.

Ez az akció voltaképpen kihívás is volt az igazságügyminisztérium új vezetői, Stone és Hoover címére. A korabeli megfigyelők közül alig néhány hitt a Wheeler ellen emelt vádak igazában. Paul J. Anderson, az akkori idők egyik leghíresebb washingtoni tudósítója azt írta a *Raleigh News and Observer*-ben, hogy a szövetségi nyomozók egyszerűen az ujjukból szopták Wheeler-ellenes megállapításait. A *Philadelphia North American* pedig ezt közölte „Kérdésem, vajon létezik-e sötétebb lap országunk bármelyik kormányának történetében, mint ez.” Felix Frankfurter s a jog- és közélet más kiválóságai sürgették Stone-t, ejtse el a vádat a Wheeler-ügyben. De hiába a szinte teljesen egyértelmű közérzület, Stone megmakacsolta magát. (Életrajzírója, Mason, az új igazságügyminiszter kínosan aprólékos törvénytisztetével magyarázta a dolgot. Eszerint Stone úgy érezte, hogy az igazságügyi eljárásoknak minden személyes beavatkozása nélkül, szabad folyást kell biztosítani; továbbá, hogy hiába minden elsőprő bizonyíték, Wheeler mégsem volt olyan patyolatfehér, ahogyan azt a szenátus jelentése állította, s hogy súlyos jelentőségű jogi kérdések vártak még tisztázásra az ügyben. Ami már részrehajló megállapításnak tűnik.)

Stone, mint a Legfelsőbb Bíróság tagja és mint Legfőbb Bíró tett szert kitűnő hírnévre és nagy megbecsülésre, az azonban, ahogy a Wheeler ügygel kapcsolatban fölmerült vörös-kérdést kezelte, kizárólag a kákán-is-csomót-keresés egyik csúcsteljesítményének tekinthető. Ahelyett, hogy nagyon is elfogadható kegyelmi alapon a vád elejtését szorgalmazta volna, vadozatú nyomozást rendelt el. Helyettesét, William J. Donovant (a későbbi „Wild Bill”, az OSS* második világháborús vezetőjét) bízta meg azzal, hogy hozza az egész Wheeler-ügyet egy új washingtoni zsüri elé. Számos tanú kihallgatása után a zsüri úgy döntött, hogy nem emel vádat. Erre nyomást gyakoroltak a testületre és rávették, hogy kezdeményezzenek másodszor

* Office of Strategic Services — a második világháború alatt felállított kémelhárító és hírszerző szervezet.

is eljárást Wheeler ellen. Joggal említették vádlólag ezzel kapcsolatban, hogy voltaképpen a republikánus államapparátus akar másodszor is tort ülni Wheeler teteme fölött, még akkor is, ha a montanai bíróság fölmentené. Hogy egy szenátort egyazon ügyben kétszer is meghurcolnak, félreérthetetlenül arra vallott, hogy az állítólag megtisztított igazságügyminisztérium ugyanazokat a görényeket táplálja, mint Daugherty emberei.

Milyen szerepet játszott ebben Hoover és a Bureau?

Fontos kérdés ez, mert az FBI-ba vetett megingathatatlan hit tekintélyes része még ma is azon a meggyőződésen alapul, hogy Hoover maga, jóllehet érzékeny parancsnoki posztokon szolgált Palmer és Daugherty alatt, soha egy jottányit sem engedett a tiszta és páratlan igazság elveiből. Whitehead a *The FBI Story*-jának egyik jegyzetében meg is mondja, mi menti fel Hovert minden felelősség alól. Egyszerűen az, hogy még a Bureau ügyvezető igazgatójává történt kinevezése után sem tudta voltaképpen, hogy mi történik körülötte. Idéz egy 1928. április 8-i memorandumot, amelyet Hoover Donovanhoz intézett s amelyben kifejtette nézeteit a Wheeler-ügyben elkövetett nyomozói visszaélésekről.

E memorandum szerint az a Burns által említett három nyomozó, akit Montanába küldtek, John S. Pratt, az igazságügy-miniszter különleges helyettesének beosztottja volt. Hoover azt állította, hogy ebben az időszakban a különleges megbízással rendelkező nyomozókat kivették a Bureau ellenőrzése alól. „Nem tudtam — írta —, hol tartózkodnak a hites könyvvizsgálók vagy a nyomozók. Csak néhány hónap múltán adhattam ki olyan utasításokat, amelyek végül lehetővé tették számomra, hogy megtudjam, hol vannak ezek az emberek... De még akkor sem vettem át nyomozó munkájuk irányítását, nem láttam a jelentéseiket, nem tudtam, milyen munkán dolgoznak.”

Ez a magyarázat azonban, kényelmes álláspontra helyezkedve, egyszerűen nem vesz tudomást arról a szövetségi tevékenységről, amely Wheeler másodszori feljelentéséhez vezetett. Nem áll összhangban azzal a történettel, amelyet a korabeli feljegyzések megörökíteni látszanak.

Még egy esztendő sem telt el azután, hogy az első feljelentést a szenátus megszavazta, és tizenegy hónappal azután, hogy Hoover lett a Bureau vezetője, Wheeler a montanai Great

Falls bírósága elé került. A *The New York Times* a tárgyalás előestéjén nagy fejtöréseket okozó cikket közölt. Eszerint Great Fallsban csak úgy hemzsegték a szövetségi nyomozók. Számukat 10 és 30 közöttire becsülte. „Találgatják, vajon mit keresnek itt, mi teszi szükségessé jelenlétüket?” — szólt a tudósítás. Majd így folytatta: „Tudósítóinkat megbízható forrásokból úgy tájékoztatták, hogy az igazságügyminisztérium célszerűnek látja ügyet konstruálni Thomas J. Walsh szenátor ellen. Úgy hírlik, hogy a minisztérium nyomozói, a Wheeler-ügyön dolgozván, egyúttal szeretnék kipuhatolni azt is, vajon van-e remény arra, hogy Walsh szenátort szintén belekeverjék a perbe.”¹⁷

Wheeler önéletrajzában hasonló képet fest. Ezt írja:

„Amikor a montanai Great Fallsban az első tárgyalás megkezdődött, akárha egy igazságügyminisztériumi találkozó nyílt volna meg. Barátaim vagy 25—30 nyomozót számoltak meg a város főútvonalain.

Felfedeztem, hogy sok őszinte barátom van Great Fallsban. Egyik este szállodai szobámban egy ismeretlen hang hívott telefonon. Azt kérdezte, érdekelné-e azoknak az esti telefonbeszélgetéseknek a tartalma, amelyeket Washington — az igazságügyminisztérium — folytat a külön erre az ügyre kiszemelt ügyésszel. Persze, hogy érdekelt. Mire az illető közölte, hogy ha minden este egy bizonyos időben a szobámban tartózkodom, megkapom. Kiderült, hogy az interurbán beszélgetések során szokvány-jelentéseket továbbítanak J. Edgar Hoovernek a per alakulásáról; a beszélgetések azt bizonyították, hogy a Bureau feje erősen rajta tartja a szemét az ügyön.”¹⁸

Walsh, a Teapot Dome-ügy ragyogó ügyésze védte Wheelert, és ízekre szedte a vádat. „A kormány olyan bizonyítékokat terjesztett be, amelyek alapján még egy jöttmentet, vagy egy börtöntölteléket sem lehetne elítélni” — summázta álláspontját az esküdtek előtt. Felhívta a figyelmet a tényre, hogy a kormány egyik tanúját Texasban postai csalásért ítélték el; egy másik, akit meglepetésszerűen állítottak az esküdtszék elé, és akihez a kormány nagy reményeket fűzött, cégéres hazudónak bizonyult: mást vallott a szenátusi bizottság és mást a bíróság előtt. Jellemző módon az ő feje fölött is az igazságügyminisztérium Damoklesz-kardja lógott, amivel tanúskodásra bírták: több mint 300 000 dolláros jövedelemadó-csalási per fe-

nyegette szövetségi szinten. Egy évvel azután, hogy Stone és Hoover állítólag megtisztította az igazságügyminisztériumot és a Bureau-t, ilyen orrfintorgató ügyben kockáztatta hírnevét Montanában a kormány. Az esküdtszék nem egészen tíz percig tartó, egyetlen szavazással fölmentette Wheelert. H. L. Mencken megfelelő sírfeliratot írt az egész piszkos históriához, amikor a *Baltimore Sun* hasábjain, szokott kommentárjában így fogalmazott: „Miután hosszú heteken át szórta villámain a lapokban, Great Fallsban a Daugherty-banda olyan képtelen és hazug bizonyítékokat produkált, hogy az esküdtszék kinevelte őket.”

Ahhoz azonban, hogy a kormány bosszúszomját elvegyék, kevés volt az esküdtszék nevetése. A Washingtonban jóváhagyott második feljelentés még itt volt; Donovan munkája, a Stone-rezsim egyetlen terméke még nem veszett kárba. Stone-t Coolidge még a montanai tárgyalás kudarca előtt kinevezte a Legfelsőbb Bíróságra, de a minisztérium, amelyet hátrahagyott, nyilvánvalóan nem érzett semmi lelkiismeretfurdalást a hadjárat fölött, amellyel „el akarta kapni” Wheelert. A kormány továbbra is megmozgatott minden követ, hogy legfőbb szenátor-bírálója ellen ismét eljárást indítson; egy District of Columbia-i bíró azonban, ahogy meghallgatta Wheeler védőjének jogi érveit, elutasította a vádemelést, mint megalapozatlant, amelyet egyetlen bíróság sem vállalna. A kormány csak ekkor tett le, kénytelen-kelletlen, megtorló szándékairól.

De a jogi vendetta ilyenén csődje még mindig nem tett pontot a Wheeler-story végére. Amikor 1925 január végén Stone legfelsőbb bírává történő kinevezésének ügye a szenátus elé került, Walsh leszögezte, hogy benne még mindig élénken él a Wheeler tönkretételére irányuló szemérmetlen kísérlet és azok a burkolt fenyegetések, amelyek ennek során ő ellene irányultak. Kiélezettnél kiélezettebb kérdéseivel kicsikarta Stone-ból a beismerést, hogy a minisztérium személyi állománya nem sokat változott Daugherty óta. Walsh egymás után sorolta a Daugherty által kinevezetteket, és a felsorolás betetőzéseként ezt kérdezte: „Mr. Hoover William J. Burns beosztottja volt mindvégig, amíg utóbb nevezett a Bureau of Investigation élén állt, nemde?” Stone, szemrebbenés nélkül: „Igen.” Arra az álláspontra helyezkedett, hogy ő érdemeik s nem aszerint bírálta el az embereket, hogy milyen kapcsolatuk volt a Dau-

gherty-rezsimmel. Stone jelleme és nyilvánvaló őszintesége jó hatást tett; és a sok keserűség ellenére, amelyet a Wheeler-ügy kiváltott a magas testületből, a szenátus megerősítette kinevezését.

Stone feddhetetlenségét, amelyet a szenátus ekkor elismert, többé senki nem vonta kétségbe. Ez a tény még csak nehezíti a rejtvény megfejtését: miként lehetséges, hogy ilyen jellemű ember odaadja magát egy, a Wheeler ellenihez hasonló, nyilvánvalóan erkölcstelen hadjáratához? A feleletre valószínűleg abban a bürokratikus nyomásban akad az ember, amely alulról fölfelé hatva olyan gyakran becsapja a fentlevőket, és torzítja látásmódjukat. Wheeler 1950-ben levelet írt Stone életrajzírójának, A. T. Masonnak, amelyben azt a meggyőződését hangsúlyozta, hogy a minisztert félrevezették munkatársai. „Az események után — írta Wheeler — nagyon jó barátok lettünk. Szerintem becsületes, tiszteletre méltó, rátermett ember volt s ha azt fontolgatom, miért kezelte úgy az ellenem indított ügyet, ahogy kezelte, csak arra gondolhatok, hogy a minisztériumban telehazudták a fejét.”¹⁹ Önéletrajzában meg is alapozza ezt a hiedelmét Wheeler. Egy alkalommal, John B. Kendrick szenátor feltette neki nyíltan a kérdést, miért folytatta Wheeler ellen az eljárást. „Mert elhittem a környezetem hazugságait” — hangzott a felelet”.²⁰

Akkor hát ki felelős ezért az aljasságért? Wheeler erre, furcsa módon, nem ad egyenes választ. A szenátusban éveken át tanúsított magatartásából az tűnt ki, hogy Hoovert okolja érte. Most viszont, mintha Donovanra hárítaná a felelősséget, arra az emberre, aki akkoriban ugyan Hoover legközelebbi munkatársai közé számított, később azonban vetélytársa lett a titkos hírszerzés mezején, és nem tartozott a Hoover-hívek közé. Wheeler eredeti, éveken át tartó viselkedését híven tükrözi az a szenátusi beszéd, amelyet 1940-ben mondott s amelyben, csatlakozva a kongresszus utolsó nekirugaszkodásához, ő is támadta Hoovert és az FBI-t. Ezt mondta:

— Amikor először tettem be a lábamat Washingtonba és hozzáfogtam az igazságügyminisztérium ügyeinek megvizsgálásához, Mr. Hoover részt vett ebben a vizsgálatban. Ott ült a kihallgatásokon, akkor is, amikor elhangzottak a vádak Mr. Daugherty ellen. A minisztérium nyomozói rárontottak hivatali helyiségemre; betörték oda... álltak a kapum előtt, kö-

rülvették a házamat, megfigyelték, ki lép be, ki távozik, szüntelenül a nyomomban voltak, figyelték az otthonomat, a feleségemet... S ez idő alatt Burns és Mr. Hoover... Megszakítás nélkül az igazságügyminisztériumban dolgozott.²¹

E kép, amely Hoovert a háló közepén ábrázolja, a jelek szerint összevág a korabeli írott beszámolókkal, a Daugherty-ügy kihallgatási anyagának leleplezéseivel és Wheeler személyes tapasztalataival, nevezetesen azzal, hogy Hoover maga irányította a nyomozók nyüzsgését a montanai tárgyalás idején. Most azonban Wheeler azt állítja, hogy már évekkel mérges szenátusi beszéde előtt sem volt hajlandó beállni azok közé, akik Hoover fejét követelték, amikor Franklin D. Roosevelttel demokrata apparátusa került hatalomra. Mint írja, Hoover felkereste őt és „ismételten leszögezte, hogy semmi néven nevezendő szerepe nem volt az ellenem irányuló megtorlásban”. Az új Wheeler-változat szerint mindenről csak Donovan tehet.

Sok jel vall azonban arra, hogy Wheeler montanai kollégája, Walsh szenátor, nem hajlott ilyen udvariasságra sem Donnovannal, sem Hooverrel szemben. Szögezzük le, hogy 1929-ben Walsh ki is állt Donovan ellen, amikor igazságügyminiszterré akarták megtenni Herbert Hoover kormányába — és nem is nevezték ki. Egybehangzó korabeli politikai jelentések beszélnek arról is, hogy Walsh, akit hirtelen ragadott el a halál, mielőtt Roosevelttel első igazságügyminiszterként hivatalba léphetett volna, Hoovert is el akarta mozdítani a Bureau éléről. Egy dolgot kétségtelenül bizonyítanak Walsh szenátusi akciói: a Wheeler-ügy egyetlen részletével sem békült meg és soha nem felejtette el az illetőknek, amit tettek. Nem szűnt meg leleplezni és vádolni a republikánus adminisztrációt. Tudni akarta, mibe került az adófizetőknek a Wheeler-ügy, és hogy milyen rendszabályokat fogantatosított az igazságügyminisztérium saját elsőrendű tanúja ellen, akit szemérmetlenül hamis vallomáson kaptak rajta. Stone utóda, John G. Sargent kijelentette, hogy az ügy több mint 61 000 dollárt emésztett fel, abban azonban, hogy a kormány-fizette hamis tanúval kapcsolatban bármit is fölfedjen, támogatta Donovan visszautasító magatartását.

Nem utoljára terített védő köpenyt az Egyesült Államok igazságügyminisztériuma egy olyan személy vállára, aki a minisztérium ösztönzésére vallott hamisan.

Az új Bureau

Három hónappal azután, hogy Franklin D. Roosevelt a New Deal* Washingtonba hozta, egy újságcikk úgy beszélt a Bureau of Investigationról, mint valami minisztériumi osztályról, amelyet „a nagyközönség... alig-alig ismer”. Annak ellenére, hogy már egy negyed százada létezett, és hogy nagy feltűnést keltő, vitás ügyei voltak, a jellemzés találó volt, mert a Bureau a köztudatra — ekkor még — semmiféle hatást nem gyakorolt. A beavatottakon kívül csak kevesen tudtak róla. És még ennél is kevesebben sejtették, hogy neve szorosan összekapcsolódik majd mindennel, ami szép és jó ebben a hazában.¹

Hogy 1933-ban ily keveset tudott a szervezetről a nagyközönség, annak a legfőbb oka valószínűleg abban keresendő, hogy tevékenységének legvitatottabb ágait lenyirbálták s hogy a Stone kezdeményezte reformok szigorú határokat szabtak mozgásának. Kilenc éven át a szövetségi törvénysértések aránylag szűk mezsgyéjére szorult a Bureau of Investigation, mert csak ez esett hatáskörébe. Ekkor még nem volt lehetőség arra, hogy a Bureau részt kérjen az orgyilkosok és a gyerekrablók elleni drámai vállalkozásokból, amelyek később a lapok címlapjára lótték a nevét.

A közvélemény reflektorfényén kívül töltött éveket azonban nem fecsérték el. Hoover — aki Mrs. Willebrandt szavaival élve, „fegyver, amelynek meghúzták a ravaszát” — szigorú nagytakarításra használta ezt az időt, amellyel aztán a Bureau-t saját képére formálta. Alig-alig merülhet fel kétség afe-

* A. m. új irányvonal. F. D. Rooseveltt első elnöksége idején (1933—1936) az USA-ban hozott gazdasági és szociális reformintézkedésekben megnyilvánuló politika.

lől, hogy a „profi” Hoover elítélte volna a vesztegetéssel dolgozó politikai befolyásolás módszerét, amely Daugherty és Burns idején annyi bajt hozott a Bureau-ra. Attól a pillanattól kezdve, hogy átvette a parancsnokságot, akárcsak Stone, ő is minden erejével azon volt, hogy felszabaduljon személy szerint ő maga, de az irányítása alá került szervezet is az alól a nyomás alól, amely a múltban úgy lezüllesztette. E programnak kétféle kihatása, ha ugyan nem kétfajta indoka volt: a Bureau-t akarta nagyra növesztetni s ezenközben óriásira növelte Hoovert. Még annak is megvolt a hátulütője, hogy — különben üdvözlendő módon — lemondott a politikai szereplésről, mert a politizálás kötelezettségeitől és fékjeitől megszabadult igazgató jóval függetlenebb és hatalmasabb személyiség lett, mint előzőleg volt.

Hogy vajon Hoover látta-e, milyen jelentős személyes előnyt biztosít majd a számára egy politikával közvetlenül nem foglalkozó és megtisztított Bureau, az örök rejtély marad, de azt nemigen lehet tőle elvitatni, hogy attól a pillanattól kezdve, amikor a parancsnoki hatalmat a kezébe kapta, jelentős mértékben javított a helyzeten. Whitehead, aki bejutott az FBI irattárába, meggyőző bizonyítékokat szolgáltatott Hoover újjáépítő tevékenységének természetéről és kiterjedéséről.²

Whitehead és Mason egyaránt elmond egy történetet, amely a Bureau-nak a napi politikától való gyors és drámai eltávolítását igazolja. Hoover áthelyezett egy nyomozót, aki — érzése szerint — túlzottan belemerült a politikai életbe, azon a délnyugati poszton, ahol dolgozott Jó messzire irányította, hogy kivonja szülőhelyének káros befolyása alól. Szinte az áthelyezés másnapján berontott Hoover irodájába egy szenátor azzal, hogy kéri a nyomozó visszahelyezését, mert az újraválasztási kampányban szüksége van a segítségére. Hoover udvarias formában ugyan, de hajthatatlan maradt. A szenátor Stone-hoz fordult, de az igazságügyminiszter fenntartás nélkül a Bureau főnöke mellé állt az ügyben.³

Az ilyen, számtalan változatban, de hasonló eredménnyel megismétlődő esetek alapozták meg Hoover független parancsnoki mivoltát. Még a Bureau olyan alkalmazottai is, akik kételkedve fogadták intézkedését, még azok is felismerték a helyzetet és rájöttek, hogy ha folytatni akarják pályafutásukat, ak-

kor Hoover előírásai szerint kell élniök. S ezek az előírások szigorúak voltak.

A paragrafusok mindenek fölötti tiszteletével, az aprólékosan gondos öltözködés kötelmével, a szinte vallásosan puritán egyéni magatartással — tehát mindazokkal a tulajdonságokkal, amelyekkel a szigorú anya keze alatt felnőtt, és a papi pályával kacérkodó ifjú Hoover rendelkezett — most a Bureau-t is beoltotta. A nyomozókat igen hangsúlyosan figyelmeztették, hogy mindig csinos ruhában járjanak, és mindig szerényen viselkedjenek. Tartózkodjanak az italtól (még a prohibíció idejét éltük), adósságaikat azonnal rendezzék. A spártai előírások nemcsak a nyomozókra, hanem a tisztségviselőkre és a gépíró-nőkre is vonatkoztak, mert Hoover meggyőződése szerint az alkalmazottak megjelenése és magatartása nyomán keletkező benyomás nagymértékben befolyásolja, vajon milyen kép alakul ki az emberekben a Bureau-ról.

„El vagyok szánva arra, hogy egyszer és mindenkorra eltávolítsak a Bureau-ból mindenkit, akit bármikor olyan ital fogyasztása közben talállok, amely alkoholmámort okozhat — bárhol és bármilyen keveset fogyasztott is” — írta 1925 májusában egy, az irányító posztokon dolgozó nyomozóhoz intézett bizalmas levelében.

Tudatában van annak, mondta, hogy ez „felettebb drasztikus álláspont”, és egyesek „fanatikusnak” is bélyegezhetik őt ezért, de a következő magyarázatot fűzte hozzá: „Meggyőződésem szerint, ha valaki belép ebbe a Bureau-ba, annak mind hivatalában, mind azon kívül, úgy kell viselkednie, hogy magatartását és tetteit a leghalványabb bírálat se érhesse.”⁴

Ilyen szigorú rendet honosított meg Hoover a Bureau of Investigationben. És bár ezt annyira túlhajtották, (mint Levine és Turner állítja) hogy ma már eredeti önmagának a karikatúrája, mégis kétségtelen: Hoover magasra emelt és kikezdehetetlen mércéje újjáteremtette az FBI-t, elismerésre méltó szervezetet faragott a kivénhedt és botrányok-marcangolta testületből. A rátermett emberek büszkék a munkájukra és szeretnek kérkedni a szervezettel is, amelynek keretei között ezt a munkát végzik. Hoover kemény és nagy követelményeket támasztó előírásai hozzásegítették embereit ahhoz, hogy büszkék lehessenek önmagukra és munkahelyükre. Elit alakulat lett az FBI. Az ország egyetlen erőszakszervezetében sem volt ilyen

magas a mérce. Ennek következtében aztán, akik Hoover Bureau-jában megállták a helyüket, a saját maguk, de a mások szemében is különleges és magasabbrendű lényekké váltak. Így született meg az az esprit de corps — az a testületi szellem —, amely minden más testülettől megkülönböztette, és megkülönbözteti jórészt még ma is az FBI-t.

E tett igazi jelentősége azonban csak az idők folyamán vált ismeretessé. A nemzet, mint olyan, nem sok örömét lelheti abban, ha visszatekint erre az időszakra. A prohibíciós törvény, valószínűleg a legszerencsétlenebb, amelyet egy nagy nemzet valaha is hozhatott, rákos betegséggé ronsolta az amerikai életet. A nemzet szégyenére e törvény következményeként lett az Államok két legnagyobb üzleti vállalkozása a bűnözés és a korrupció. Persze a bűnözés mindig is társadalmi probléma volt, de a prohibíciót megelőző idők egyéni bűncselekményei, meg a városok vagánybandáinak garázdálkodásai gyerekjátékok voltak a számlálatlan billiók fölött rendelkező, modern, országos gengszter-szindikátusoknak a tevékenységéhez képest, amelyeknek saját erőszakszervezetük, megszabott területeik és befolyási övezetük van, ahol saját bíróságaik döntenek élet és halál fölött — egyszerűen a törvényes kormány mellett egy titkos és törvénytelen földalatti kormány is működik. Ez az állapot, amelyről akkor még nem mindenki tudott, egy olyan népszerűtlen törvény vadhajtása volt, amelyet népszerű lett semmibe venni. S ezenközben csillagászati összegek ömlöttek a gengsek kezébe. Az állam élete velejéig megrohadt. Minden városnak, kicsinek, nagynak egyaránt, megvoltak a maga titkos alkoholmérési. A legnagyobb szeszcsempészek nevét mindenki ismerte. S az a tény, hogy sem a szeszmeréseket, sem a csempészeket nem bántotta senki, bizonyítja, hogy a törvények megtartásával megbízott tisztviselők minden fokon, a foszlott nadrágosoktól egészen a plüss-széken trónoló kerületi ügyészig, mind az alvilág fizetett alkalmazottai voltak.

Ilyen körülmények között, ilyen légkörben a megközelíthetetlen erőszakszervezet magányos és hatalmas jelzőtűzként lobogott a fekete és viharos éjszakában. Egymagában, pontosan olyanná formálva, hogy a hőskultuszra alkalmas legyen.

Hoover tevékenysége nyomán, amellyel a Bureau-t megfiatalította, Stone arra a meggyőződésre jutott, hogy életének egyik legbölcsebb cselekedete volt, amikor a fiatalembert ügyvezető igazgatóként a szervezet élére állította. Miután hét hónapon át figyelte, mit csinál, 1924. október 10-én állandó igazgatóvá nevezte ki és később sem ingatta meg semmi a hitében, hogy Hoover személyében igazi lángelmét ültetett a Bureau parancsnoki székébe. Jóval az után, hogy az igazságügyminisztériumból a Legfelsőbb Bíróságra költözött, 1932. január 2-án, Stone áradozó bizonyítványt állított ki Hoovernek, az ifjú köztisztviselőnek, nagy szolgálatairól.⁵

Akadtak azonban, akik nem voltak így elragadtatva. Sok demokrata és független gondolkozó, liberális meggyőződésű ember görbe szemmel nézett Hooverre és a Bureau-ra. Nem felejtették még el, milyen szerepet játszott a Bureau a Wheeler elleni hajszában. Nem felejtették el sztrájk törő tevékenységét, sem azt, hogy minden haladó gondolatra, válogatás nélkül rá akarta sütni a „radikális” bélyeget. És noha Stone feloszlatta Hoover GID-jét, és véget vetett a gondolatok utáni nyomozásnak, ezek a kritikusok emlékeztek még arra, hogy amikor a „bonus army” Washington felé menetelt, Herbert Hoover elnök azzal akarta rágalmazni az egész megmozdulást, hogy az főként „bűnözők és kommunisták” műve. Márpedig ehhez a kijelentéshez, írásos bizonyítékok szerint, J. Edgar Hoover Bureau-ja szállította az adatokat.⁶

Ennek következtében, amikor Washington átállt a New Deal-re, suttogni kezdtek, hogy Hoover napjai meg vannak számlálva. Még akkor is mozgott alatta a szék, amikor Walsh szenátor, az az ember, aki minden bizonnyal menesztette volna őt, meghalt. Az, hogy személyesen fordult Wheelerhez, és elhárított magától minden felelősséget az ügyben, arra vall, hogy bajban érezte magát. Olyan erős volt a Hoover-ellenes áramlat, hogy egy, 1933. június közepéről datált washingtoni jelentés már nyíltan arról beszélt, hogy feloszlatták a Bureau-t, és minden szövetségi szinten végzendő nyomozói tevékenységet egy

* Latin–angol kifejezés. Értelme szerint: a jólelkek hadserege.

kis és szilárd egységbe összpontosítanak, amelyet az a Louis R. Glavis vezet majd, aki a belügyminisztérium nyomozói munkáját irányította akkoriban. „Mr. Hoover, bár erős politikai nyomás akarja az élen tartani, valószínűleg az új szervezet egyik vidéki kirendeltségére helyezik” szolt a jelentés.⁷

Minden jel arra vall, hogy ez a kilátás a kétségbeesés szélére taszította Hoovert. Üldözési mániába esett James A. Farley postaügyi miniszterrel szemben, aki — érzése szerint — a skalpjára vadászott. Washington politikai suttogó-szolgálatában tartotta magát a hír, hogy Farley, akinek közeli baráti klikkje volt a New York-i rendőrségen, néhány kedvencét szeretne volna a washingtoni Bureau vezetői posztján látni. Washington-szerre név szerint emlegették az illetőt, akit Farley Hoover székébe akart ültetni. A veterán New York-i újságíró, Guy Richards szerint, aki 1948-ban cikksorozatot írt az FBI-ról, Hoover a fenyegetésre kemény fenyegetéssel válaszolt. Néhány nyomozótól, aki akkoriban a Bureau-ban dolgozott, sikerült adatokat szereznie a szervezeten belül folyó éles hatalmi harcokról. Az egyik ezeket mondta:

„Szerintem Hoover szentül meg volt győződve arról, hogy Farley az ő jövődjének valamiféle kétkétes járó jelképe, tőle függ, megtarthatja-e a pozícióját vagy sem. Nem tudom, hogy Farley valaha is várta-e Hoover bukását vagy tett-e valamit érte. Mindössze annyit tudok, hogy Farley alig lehetett néhány hónapja Washingtonban, amikor Hoover rávetette magát.”

Hivatali vonalait lehallgatták. De ugyanígy figyelték washingtoni és New York-i otthonában telefonjait is. Nem egy alkalommal különböző nyomozók váltották egymást, hogy szüntelenül a nyomában legyenek New York-i estebédeken és mulatókban, de követték abba a New York közepén levő szállodába is, amelyiknek gőzfürdőjét és uszodáját szombat délutánonként előszeretettel látogatta...

Persze akkoriban ezeknek a telefon-lehallgató megfigyelő-szolgálatot teljesítő nyomozóknak a Farleyhez hasonló nagyfejük esetében azt mondták, hogy munkájukat az illető biztonsága és védelme érdekében végzik, mert életveszélyesen megfenyegették, és így tovább, és így tovább. Voltaképpen tehát tevékenységükkel az illető javát szolgálják. Ebben az esetben viszont azon töpreng el az ember, hogy miért kérték

jelentést Farley minden szaváról, és kinek kellett vajon jelenteniök? Talán attól tartott Hoover, hogy Farley halálra beszél magát?

De még akkor is, amikor a vihar sűrűje már elvonult fölötte, és szinte bizonyos volt, hogy megfogódzkodott a székében, még mindig üldözte a rögeszméje, hogy Farley a pusztulására tör — mondja néhány akkori nyomozó. Telefonjainak lehallgatása és személyes megfigyelése mindaddig tartott, amíg 1930 végén nevetségbe nem fulladt. Előzetes tervei szerint Farleynek egy New Orleans-i gyűlésen kellett résztvennie. A véletlen úgy hozta, hogy látogatása szinte percre összeesett annak a razziának az idejével, amelyet az FBI a város egyik leghírhedtebb bordélyháza ellen tervezett. Az akció néhány végrehajtója (nevük örökre homályban marad) a két eseményt nyilván kapcsolatba hozta egymással, ugyanis egy nyomozó parancsot kapott, hogy maradjon szigorúan Farley és társasága nyomában. Később a nyomozó erről így beszélt Richardsnak:

— Az, hogy New Orleansba küldtek, természetes volt, de hogy teljesen hülyének nézzenek... közvetlen fölöttesemnek — a nevét hagyjuk — ki is fejtettem a véleményemet. Megmondtam, hogy aki ismeri Farleyt, az tudja, hogy olyan patyolat-tiszta fickó, mint ő, nincs még egy a közéletben, és hogy fütyül a nőkre. Mit gondol, mit válaszolt?

Azt, hogy Farley állása megkívánja, hogy a legfurcsább ízlésű emberekkel szemben is elnéző legyen, és hogy ilyen furcsa ízlésű akad barátai között is. Azután rámkérdezett, hogy nem értem? Lebuktatni egy barátját ugyanolyan fontos, mint ha őt magát buktatnánk le.

A nyomozók elmentek New Orleansba és végezték a munkájukat. Telefonon figyelték a bordély ügyfeleit, és azt a forgalmat, amelyet hölgyikéi a város legpuccosabb szállodáival bonyolítottak le. A figyelő fülébe néhány politikus neve is bejutott, de egyik sem tartozott Farley barátai köréhez. Amikor a nyomozó dolgavégezetlenül visszatért útjáról és ezt jelentette a főnökének, az a következő megjegyzést tette: „Kár, hogy ilyen rosszul járt a lapja.”⁸

Ez a történet némileg képet fest azoknak a belharcoknak a természetéről, amelyek akkor zajlottak, mikor Hoover pozíciója megingott. Érdekességük kétoldalú: feltűnő az erő, amellyel reagált, illetve a fenyegetettség viszonylagosan rövid idő-

tartama, amely ezt az erőteljes reakciót kiváltotta. Bármilyen volt is a Roosevelt-adminisztráció eredeti szándéka Hooverrel, nem tellett túl sok időbe, hogy tiszta víz kerüljön a pohárba. Bár Wheeler önéletrajzában úgy állítja be, hogy Hovert, ha ő — Wheeler — akarta volna, elbocsátják, mégis, többrendbeli alapos okunk van kételkedni ebben. Megtalálhatók ezek az okok részint abban a félreérthetetlen ellenszenvben, amelylyel az elnök Wheeler iránt viseltetett, továbbá abban a konzervatív nyomásban, amely szüntelenül és nagyon befolyásolta Roosevelttől liberális adminisztrációját is.

A csatornák egyikét, amelyen át ezek a nyomások érvényesültek Homer Cummings személyesítette meg, aki Walsh halála után került az igazságügyminiszteri székbe. Egyik közeli barátja a demokrata párt országos vezetőségének tagja, a montanai Kremer volt, akit Wheeler „az Anaconda Copper Mining Company reakciós kijárójának” tartott s aki Walsh és Wheeler ellen egyaránt harcolt, de most Cummingsen keresztül pártfogási ügyekben Wheelernél tekintélyesebb befolyással kezdett rendelkezni. Így hát valószínűleg nem véletlen, hogy Kremer befolyásának növekedésével együtt Hoover ereje is nőtt, és sokkal biztosabban ült a helyén, mint bármikor, amióta csak a Bureau ura lett.⁹

A fordulat villámgyorsan játszódott le. Pontosan hat hétre rá, hogy a *New York World-Telegram* június közepén hírül adta, hogy a Bureau-t felosztatják s hogy Hovert valószínűleg valahová vidékre száműzik, a *The New York Times* bejelentette, hogy Cummings egy új, általa „Division of Investigation”-nek nevezett hivatal igazgatójává nevezte ki. A bejelentés pillanatától fogva mindenki tudhatta, hogy Hovert és Bureau-ját új, és felettébb jelentős szerepre szemelték ki. A *Times* híre az alábbi sokatmondó tájékoztatással zárult: „Az igazságügyminisztériumnak ez az új osztálya vezeti majd a gengszterek, gyerekrablók és más bűnözők elleni országos harcot.” Nyilvánvaló, hogy a Hoover érdekében kifejtett és június folyamán észlelt „erőteljes politikai ráhatás” megtette a magáét — méghozzá derekasan.¹⁰

Azok számára pedig, akik az effajta csodatevő erők valódi mivoltára kíváncsiak, nem mellékes talán az az észrevétel, hogy konzervatív őslények nyomai fedezhetők fel ez idő tájt abban az egyre erősödő agitációban, amely mind nagyobb szö-

vetségi részvételt sürgetett a bűnözés elleni küzdelemben. A „big business” és az ultrakonzervatívok működése meglátszott Palmer és Daugherty idejének boszorkányüldözéseiben és sztrájkellenes kampányaiban, mindezen túl azonban a felszín alatt agitáció folyt egy, az addiginál erősebb szövetségi rendőrség megteremtéséért is, amely erőt, szükség esetén, a status quo megvédésére is felhasználhatták. William Seagle a *Harper's* egyik 1934-es számában részletesen ír azokról a kulisszák mögött mozgó személyiségekről, akik már régóta harcolnak a szövetségi rendőrség erejének növeléséért:

„Annak a története, hogy a bűnözés elleni küzdelmet szövetségi szintre kell emelni, voltaképpen egy National Crime Commission (Bűnözés Elleni Nemzeti Bizottság) nevű, 1925-ben létesített szervezet tevékenységével kezdődik. Az NCC nem tévesztendő össze a későbbi Wickersham Bizottsággal. Létét nem kormányzati kezdeményezésnek, hanem egy Mark O. Prentiss nevű úrnak köszönheti, aki abban a megtiszteltetésben részesült, hogy Mussolini oldalán menetelhetett a »Marcia su Roma« óráiban, s aki természetesen a diktátor módszereinek csodálója lett. A körülmények összejátszása folytán Prentiss úgy vélekedett, hogy az erőszakos bűncselekmények nagyobbik részét az idegen születésűek követik el. Érdeklődést keltett a United States Steel Corporation időközben elhalt egyik vezetőjében, Garyben a gondolat iránt, hogy előkelő férfiakból alakítani kellene egy szűk körű nemzeti szövetséget a bűnözés leküzdésére. Az NCC-t, egy, a United States Steel Corporation igazgatósági termében tartott gyűlésen alakították meg. Az első végrehajtó bizottság az ipari élet néhány vezéregyéniségéből, két brigádtábornokból, több pedagógusból és egy sor országszerte ismert államférfiből állt. Az elnöki posztot Richard Washburn Childnak, a volt olaszországi USA-nagykövetnek ajánlották föl, aki e minőségében szoros barátságot kötött Mussolinival, és meg volt győződve arról, hogy Olaszország több demokratikus jogot biztosít lakosainak, mint az Egyesült Államok.”

A Bizottság már a kezdet kezdetén a „szigorú rendszabályok” híve volt. A leghatározottabban támogatta a kemény bánásmód elvének érvényesítését a bűnüldözésben. (Mellékesen: akárcsak időnként Hoover.) Két esztendővel megalakítása után a Bizottságnak már módjában állt, hogy egy hatal-

mas, országos konferenciát hívjon egybe a washingtoni Willard Szállóba. Egymás sarkát taposták a jogtudomány professzorai, kriminológusok, foglártsztek és különböző társaságok, például az Amerikai Ékszerkiskereskedők Országos Szövetségének, az Amerikai Szűcsök Biztonsági Társaságának, az Ékszerészek Bűnözés Elleni Szervezetének, az Űdvhadseregnek és a Nemzetközi Rotary Clubnak a képviselői.

... Az NCC végrehajtó bizottságának egyik tagja, a bűnözés elleni országos támadás programjának egyik lelkes támogatója akkoriban valamelyik államunk aránylag ismeretlen kormányzója volt, akit Franklin Delano Rooseveltnek hívtak s aki néhány év múlva az Egyesült Államok harminckettedik elnöke lett.¹¹

Olyan elnökkel az élen, aki már jóelőre így elkötelezte magát s olyan nemzettel, amelyet a prohibíciós törvényből származó bűnözés és korrupció zátonyra futtatott, Amerika megértett arra, hogy üdvözlje a mocsok elleni rohamot. A lázas türelmetlenséget pedig a végletekig felkorbácsolta egy szívszorongatóan felháborító ügy. 1932. március 1-én elrabolták az ifjú Charles Augustus Lindbergh-et, az ország első számú repülő-hőségének csecsemő fiát. Amikor a bébi egyik pillanatról a másikra eltűnt a hopewelli családi otthon bölcsőjéből, és valahová New Jersey rejtelmes Surland-hegységei közé került, a nemzet rettenete és dühe a tetőpontra hágott. „Valamit — bármit — tenni kell” hangzott szerte az országban. Mivel pedig a helyi erőszakszervezetek hitelüket vesztették, és tartani kellett attól, hogy mind a város, mind az állam hatóságai csak kontármunkát végezhetnek volna a Lindbergh-ügyben, a közvélemény figyelme Washingtonra összpontosult, és mint valami utolsó mentsvárban, csak a fővárosban bíztak az emberek.

A tétlenséget kedvelő Herbert Hoover-adminisztráció, nem akarván esetleges jogi perpatvarba keveredni a tagállamokkal az elnökválasztás évében, ellenállt annak az egyre erősödő nyomásnak, amely a rendőrség hatalmát szövetségi szinten tetemesen növelni akarta. Jelentős és igazolható kétkedéssel szemlélte ez az államapparátus a közhisztériát, amely a rablás napjaiban új nemzeti veszedelmet érzett settenkedni a gyermekrablás büntette mögött. Egy 1932-ben végzett felülvizsgálat során a St. Louis-i rendőrség azt állapította meg, hogy 15 000 gyilkossággal szemben mindössze 285 gyermekrablás történt az

ország legnagyobb városaiban. A gyermekrablások nyomán fellépő érzelmi hatást azonban nem lehet statisztikai adatokba tömöríteni s az igazságügyminisztérium, felhasználva az új veszedelem nyújtotta lehetőséget (éppen úgy, mint amikor a lánykereskedelmi ügyek kapcsán minden feleség, anya és leány védelmezőjének tüntette föl magát), egy úgynevezett tizenkét pontos programban foglalta a pillanat követelményeit. Cummings igazságügyminiszter lenyelte szépen a részegítő pontokat, „megette” az egész csomagot s az Amerikai Forradalom Leányai nevű szervezet gyűlésén ezt mondta: „A háború, amelyet indítottunk, az egész nemzetet fenyegető erők, a bűn szervezett erői ellen folyik.”

A nemzetnek, amely Armageddon előtt áll, amelynek pusztasága forog kockán, nem marad más hátra, mint cselekedni. Így hát a Roosevelt-adminisztráció — a nép nagy örömujjongása közepette — az alvilág szétverésének olyan tervét hagyatta sürgősen jóvá a Kongresszussal, amely példa nélkül álló feladatokat bízott a Bureau of Investigationre. Az első megszavazandó törvény az úgynevezett Lindbergh-törvény volt, amely a Bureau hatáskörbe utalt minden olyan gyermekrablási ügyet, amelynek során a tettesek átlépték egy-egy állam határát. Egy másik törvénytervezet szövetségi szintű törvénysértésnek minősített minden váltságdíj-követelést vagy olyan levelezést, amely gyermekének elrablásával fenyegetett meg valakit. Jack Alexander később minderről így írt: „Forradalmi rendszabályok voltak ezek. Először került a kormány olyan helyzetbe, hogy valóban büntethette az erőszakos bűntetteket. Megelőzőleg ez kizárólag a helyi hatóságok jogkörébe tartozott, kivéve azokat az eseteket, amelyek a kormány számára fenntartott területeken történtek.”¹²

Mindez azonban csak a hegye volt az éknek, amellyel a rést ütötték. A következő, 1934-es esztendőben a dolgok ilyenén állását tudomásul vevő Kongresszus segítségével az adminisztráció tovább nyújtotta a szövetségi rendőri erők hatósugarát. A Lindbergh-törvényhez megszavazták a halálbüntetést kiszabó záradékot. És újabb bűntettek egész sorát utalták első ízben szövetségi hatáskörbe: a nemzeti bankok kirablását, a szökést, amellyel vádlott vagy tanú — átlépve egy-egy állam határát — ki akarja vonni magát az ellene indított eljárás, illetve a tanúvallomás kötelezettsége alól; a bármilyen módon el-

követett fenyegetést; az államközi kereskedelemben szerepet játszó üzletemberek megszarolását; lopott tulajdon átszállítását államhatáron; a szövetségi alkalmazottal szemben tanúsított ellenállást.

Mindezek az első oldalas újságcímek után kiáltozó büntettek egyetlen szövetségi szervezet, a Bureau of Investigation hatáskörébe kerültek. És főnöke, J. Edgar Hoover, akinek néhány hónapja még azon főtt a feje, megmarad-e az állásában, szinte egyik napról a másikra nemzeti hős lett, lovag, aki fehér paripán rohamozza a gonoszt.

2.

Az első szenzáció éppen akkor robbant ki, amikor Hoover állása körül a legnagyobb herce-hurca zajlott. 1933. június 17-én reggel, a Bureau of Investigation egy csoportja és a helybeli rendőrség néhány tagja Kansas City központi pályaudvarára kísért egy hírhedt, szökött bűnözőt. Frank Nash-nek hívták, 25 éves börtönbüntetés lógott a feje fölött postarablásért.

Nash a leavenworth-i szövetségi börtönből szökött meg, ami egymagában is figyelemre méltó mutatvány volt, és csaknem három évet húzott ki szabadlábban. Az oklahomai rendőrfőnök, Otto Read és munkatársa McAlester társaságában, F. J. Lackey és Frank Smith Bureau-detektívek ismerték fel éppen az előző nap reggel az arkansasi Hot Springsben, szemben a White Front Pool Hall-lal, egy üveg sör mellett.

Nash helyett már a rendőrtisztek itták ki a sört, és amilyen gyorsan csak kocsijuk bírta, kifüstöltek a városból foglyukkal. Azokban a napokban Hot Springsben úgy hemzsegték a gengszterek, mint méhkasban a méhek, ez a város volt a legveszedelmesebb rablók támaszpontja és menedéke azoknak a kisebb vagányoknak, akik itt húzódtak meg, amíg ki nem húlt a lábuk alatt a talaj. Minthogy pedig Nash igen előkelő státust töltött be az alvilágban, a Bureau nyomozói meg akartak előzni minden kétségbeesett kísérletet, amelyet az alvilági légiók Nash kiszabadítására tettek volna — és igazuk volt.

Alig hagyták maguk mögött a várost, Nash haverjai máris

akcióba lendültek. Első húzásként hamis riadót fújtak, hogy Nash-t emberrablók ragadták el; részletes leírást is adtak az illetőkről, azaz a nyomozókról, sőt még a kocsi rendszámát is közölték a rendőrséggel. A trükk kis híján bevált. Vagy húsz mérföldnyire Hot Springstől a helyi rendőrség feltartóztatta az állítólagos emberrablókat, és leesett az álluk, amikor megbizonyosodtak afelől, hogy az illetők voltaképpen a Bureau of Investigation nyomozói. Ezek után persze útjára engedték a társaságot.

Aznap este fél kilenckor az arkansasi Fort Smith-ben a nyomozók felszálltak foglyukkal a Kansas City felé induló Missouri Pacific-expresszre. Gyorsan betuszkolták Nash-t egy fülkébe melléje őröket állítottak, néhányat még a peronra is, a фуlke ajtaja elé. Ébren kínlódták át az egész éjszakát, mialatt a vonat a sötét síkságokon átrobogott. Reggel hét óra 15 percre kellett a Kansas City-i Union Stationre érkezniük. Itt már nyomozók és rendőrök vártak rájuk kocsival. Tervük szerint ezen kellett Nash-nek megtennie az utolsó útszakaszt vissza, Leavenworth-be.

A vonat menetrendszerűen érkezett és Nash fogvatartóit erősítés várta a pályaudvaron. Tömött kis csomóban, középen megbilincselte foglyukkal siettek a lassan ébredező pályaudvar keleti bejárata felé. Az út túlsó oldalán parkolt Raymond Caffrey-nek, az FBI nyomozójának a Chevroletje. Mögötte — fedezetül és kíséroul — egy másik kocsi, W. J. Grooms és Frank Hermanson Kansas City-i detektívekkel. Nasht nyomozók és rendőrök egész kis hadserege vette körül, tehát a jelek szerint semmi nem menthette meg attól, hogy Leavenworth-be szállítsák.

— Üljon előre — mondta Caffrey Nash-nek. — Csússzal át a kormány alatt és maradj az ülés közepén.

Nash, akit akadályozott a bilincs és bosszantott az egyébként tar koponyájáról minduntalan a szemébe hulló néhány hajfürt, nyájasan engedelmeskedett. Lackey és Smith, valamint Reed rendőrfőnök ült be a hátsó ülésre. A Kansas City-i Bureau ügyeletes nyomozója, Reed F. Vetterli pedig megkerülte a kocsit, hogy a jobb első ajtón beszálljon. Caffrey, a gépkocsivezető oldalán levő ajtónál állt. Még egy pillantást vetett maga mögé, s megállapította, hogy Grooms és Hermanson biztosítja hátulról a társaságot. A jelek szerint mindenki a most leírt

mozgást leste; Nash-t és azokat a lépéseket, amelyek őt biztosították. Senki sem figyelte az utcát.

Ekkor hat tiszta feketébe öltözött apáca haladt át az úton a pályaudvar bejárata felé. Ugyane pillanatban, mintha csak a földből nőttek volna ki, három férfi bukkant elő. Kettőnek Thompson-géppisztoly a kezében, a harmadikéban revolver.

— Föl a kezekkel! Föl! — hangzott hirtelen a kiáltás.

Aztán egy másodperc törtrészére mintha megállt volna a világ, még arra sem jutott idő, hogy az elképedt rendőrök engedelmeskedjenek, vagy visszautasítsák a felszólítást.

— Eresszétek rájuk! — hangzott egy másik szájból.

És máris pokoli tűz zúdult az emberekre. A géppisztolyosok tervszerűen körbejárták a kocsit, és olyan tűzzel árasztották el, hogy a gépkocsit szinte beborították az emberi testek. Mintha jégeső kaszált volna le őket, a szó szoros értelmében darabokra estek.

Caffreyt egy pillanat alatt megölte a golyó, amely a homlokán hatolt be a koponyájába. Hermanson és Grooms arra a kocsira várakoztak, amely az elsőt fedezte volna. Velük ekkor végzett az ólomzapor. Vetterlinek a balkarját fúrta át egy lövedék, s az ütés az üttestre penderítette. Caffrey Chevrolet-jének belseje olyan lett, mint valami vágóhíd. A rendőrfőnök, Reed, holtan bukott előre az ülésen. Lackey súlyosan megsebesülve rogyott össze, két 45-ös golyó a gerincébe hatolt, egy harmadik pedig a medencecsontja közelében ült meg. Csupán Smith menekült ép bőrrel. A hátsó ülésen, miközben csak úgy pattogzott körülötte az üveg, süvítettek a golyók, emberek rogytak össze és haltak meg, Smith látta, miként bukik hátra Frank Nash feje, mintha csak bevittek volna neki egy jobb-egyeneset, vagy valami ellenállhatatlan erő taszított volna egyet a koponyáján, úgy vágódott hátra és ütődött neki a hátsó ablaküvegnek. Aztán lassan előrécsúszott a teste, holtan, azoknak az embereknek az áldozataként, akik ki akarták szabadítani.

Nem egészen öt perc alatt öt emberrel végzett a fegyver, fényes nappal, Kansas City központi pályaudvara előtt. Az elvadultságnak ezt a riasztó megnyilvánulását nevezték el a „Kansas City-i mészárlás”-nak s ez lett e napokban az a legfőbb hír, amely mélységesen megdöbbenettette az egész nemzetet.

Washingtonban J. Edgar Hoover a Bureau minden erejét a

gyilkosok üldözésére mozgósította. Nem tellett bele hosszú idő, és a Bureau a részletekből összerakta az egész történetet. Az alvilág titkos hírszolgálatát továbbította a tájékoztatást Nash lebukásáról Kansas Citybe, ahol a gengszterek agytrösztje tervet kovácsolt kiszabadítására. A történet kulcsembere Vern Miller volt, a leghidegvérűbb gyilkos, akit az oklahomai alvilág valaha is kitenyészített. Tudva, hogy segítségre szorul, Miller felhívással fordult távolabbi vidékeken működő barátaihoz — Charles („Pretty Boy”) Floydhoz és Adam Richettihez, akik ekkoriban Missouri állam egyik eldugott zugában húzódtak meg. Miller hívó szavára azonban Kansas Citybe siettek; mögöttük bűncselekmények egész sora — számtalan autólopás s egy seriff elrablása, akit, mert útjukba került, fegyverrel kényszerítettek arra, hogy kövesse őket. A mészárlást megelőző estén, tíz óra tájban érkeztek Kansas Citybe, találkoztak Millerrel és végigszaglászta az utcákat, eltervezvén pontosan fegyveres támadásukat.

Miután megállapította a gyilkosok kilétét, a Bureau rávetette magát a nyomra s a haláltrió tagjai egymás után kerültek útjába. Vern Miller esetében maga az alvilág segített. A beérkezett jelentések szerint Miller indiszkrécioja folytán ért véget New Jersey nagyhatalmú gengszter-cárjának, Longie Zwillman egyik hóhéréjának pályafutása. 1933. november 23-án találtak rá Detroit egyik külvárosában a tetemére: halálos lövések érték.

Richetti és „Pretty Boy” Floyd ügye már hosszabb fejtörést okozott az FBI-nak. Végül is 1934. október 21-én akadtak a nyomukra Ohióban, ahol is a wellswille-i rendőrség tartóztatta le Richettit, aki Missouri gázkamrájában fejezte be életét. A rákövetkező napon az FBI nyomozói meg a helyi rendőrség emberei együtt vették fel a harcot „Pretty Boy” Floyddal, egy farmon, Sprucevale és Clarkson között, szintén Ohio állam területén. Floyd azt a végzetes hibát követte el, hogy felvette a harcot a fegyveres túlerővel. A rendőrtisztek zsebórát találtak nála, amelynek fedelére minden gyilkossága után egy rovátkát vésett. Vérszomját nem kevesebb, mint tíz rovátkával csilapította.¹³

Alig múlt el egy hónap a „Kansas City-i vérengzés” után, amikor egy másik híres ügy, az Urschel-féle emberablás került a lapok címdoldalára.

1933. július 23-án este Charles F. Urschel és felesége, Oklahoma City-i otthonuk verandáján ült barátjának, Walter R. Jarrettnak és feleségének társaságában, bridzseztek. A rácsos kapu hirtelen kivágódott, és két, géppisztollyal és pisztollyal felfegyverzett férfi hatolt be a verandára.

— Melyik maguk közül Urschel? — kérdezte az egyik fegyveres.

De sem a gazdag olajkereskedő Urschel, sem Jarrett nem válaszolt neki.

— Rendben... akkor mind a kettőt visszük.

Figyelmeztették a két asszonyt, nehogy a telefonhoz nyúljon és riassza a rendőrséget. Aztán, foglyaikat maguk előtt terelve, belevesztek az éjszakába.

Ahogy kitették a lábukat, Urschelné már hívta is a Bureau of Investigationt. Hoover, aki nemrég kapott felhatalmazást, hogy emberrablási ügyekben eljárjon, külön emberrabló-vonalat szereltetett be washingtoni telefonközpontjába. Amikor pedig a vonal jelzőlámpája röviddel éjfél után jelezni kezdett, a kezelő közvetlenül Hoover lakását kapcsolta. A csengésre felriadt Hoover azon vette észre magát, hogy magával Urschel-nével beszél.

Egész nyomozó-gépezetét azonnal mozgásba hozta. Parancsokkal árasztotta el az Oklahoma City-i osztályt. Riasztotta a környező kirendeltségek nyomozóit, és sürgősen az Oklahoma Citybe vezető utakra irányította őket. Utasította embereit, hogy működjenek együtt a helyi rendőri erőkkel s a családdal, és bízzák kizárólag Urschelékre a döntést: fizetnek-e váltságdíjat vagy sem.

Két órával az emberrablás után Jarrett hazatért. A rablók, mondta, vagy tíz mérföldnyire északkeletre vitték őket a városból. Egy bizonyos helyen megálltak, elvettek tőle 50 dollárt, és kilökték a kocsiból. Aztán elrobogtak Urschellel egy dél felé vivő úton.

Háromnapos csönd következett. A negyediken egy távirat-

kézbcsítő vaskos borítékot adott át Urschel egyik barátjának. Négy levél volt benne, az egyik Urschel keze írása. A másikat Urschel egyik barátjának, E. E. Kirkpatricknak címezték, Oklahoma Citybe. 200 000 dollárt kértek Urschel szabadon bocsátásáért. A többi levél az érintkezéssel kapcsolatos részletes utasításokat tartalmazta. Amennyiben a család hajlott a váltságdíj megfizetésére, hirdetést kellett elhelyezniök egy országos és egy helyi lapban, amely hirdetés látszólag egy kisebb birtokot kínál eladásra, felszereléssel együtt.

Urschelék úgy érezték, hogy nincs más választásuk s elfogadták az emberrablók minden követelését. A hirdetés megjelent. Újabb utasításokat tartalmazó levél érkezett a missouri-beli Joplinból. Ennek értelmében Kirkpatrick belegyömöszölt egy kézításkába 200 000 dollárt — 20 dolláros címletekben —, és útrakelt Oklahoma Cityből. A Bureau of Investigation elővigyázatosan feljegyezte a bankjegyek sorszámát.

Kirkpatrick megérkezett Kansas Citybe, és szobát bérelt a megjelölt szállodában. Nemsokára telefonáltak neki a rablók. A levél utasításaihoz híven taxiba ült, és elindult a La Salle Hotelhez. Ott kiszállt és megindult a nyugat felé vivő utcán. Alig tett néhány lépést, máris mellette termett egy férfi.

— Mr. Kincaid, adja ide azt a táskát.

Kirkpatrick éppen nekiveselkedett, hogy tiltakozzék, amikor ismét megszólalt az illető:

— A birtokkal kapcsolatos iratokat tizenkét órán belül szál-lítjuk.

Miután ily módon megbizonyosodott az ügyről, Kirkpatrick átnyújtotta a táskát, a kétszázezer dollárral együtt.

Másnap este Urschel hazatért, sértetlenül, de a nyolcnapos megpróbáltatás kimerítette. A Bureau nyomozóinak keze felszabadult, most aztán rávetették magukat az ügyre. Úgy látták, hogy Urschelben olyan emberre akadtak, aki rabságának egész ideje alatt nyitva tartotta szemét-fülét. Persze elrablóinak kilétére vonatkozó közvetlen nyomravezető jeleket nem tudott rendelkezésükre bocsátani, de olyan apró részleteket figyelt meg, amelyek ügyes nyomozók kezében „megszólaltak”.

Egy mindössze egyetlen percig tartó közjáték zajlott le, amikor az emberrablók jónéhány órás autózás után megálltak egy benzintöltő állomásnál. Urschel megkötözve, felpeckelt szájjal, a tágas emberrabló-kocsi mélyén, látókörön kívül hevert s az

asszony, aki feltöltötte a tankot, semmi gyanúsát nem észlelt. Alkalmi turisták módján a rablók semmitmondó szóváltásba keveredtek vele.

— Hogy áll a vetés? — kérdezte az egyik.

— Errefelé minden kiégett — felelt az asszony —, de azért lehet, hogy valmi kis cirok még megterem.

A benzintöltő állomás után még órákig robogtak a rablók. Végül egy olyan házban töltött éjszaka után, amelyről Urschel semmit nem tudott mondani, egy farm valamilyen épületébe került. Ez lett a börtöne. Egész idő alatt, gondosan, bekötött szemmel tartották, de tudta, hogy farmon van, mert könnyen felismerhető hangokat hallott — reggel kakas kukorékolt, tehenek bőgtek és disznók rőfögtek. Hallotta azt is, hogy kútból húzzák vödörrel a vizet, a háztól, úgy vélte, északnyugatra s mikor vizet kapott, fül nélküli bádogpohárból kellett innia. Ahogy visszaemlékezett, a víznek határozottan ásványos íze volt.

Fogvatartásának egész idejére egy székhez bilincselték, de addig ügyeskedett, amíg a kötést annyira meglazította a szemén, hogy rá-rápillanthatott az órájára. Ez később nagy tettek bizonyult, mert Urschel minden reggel 9 óra 45-kor, és minden este 5 óra 45-kor repülőgépet hallott elhúzni a ház fölött. Egyetlen egyszer változott ez a menetrend. Július 30-án, vasárnap, az Urschel szabadulása előtti napon, nagy felhőszakadás zúdult a vidékre és Urschel nem hallotta a reggeli gépet.

Ilyen és hasonló sovány adatocskákat szolgáltatott Urschel a Bureau nyomozóinak. Amit viszont ezekkel a Bureau művelt, az szinte mese módjára bővölte el a közönséget, és nyomában a Bureau nagyot nőtt az emberek szemében.

A nyomozók úgy látták, hogy a legjobb nyom, amely az emberrablók farmjának házához vezet, Urschel története a szabályos időközökben jelentkező repülőgépről, amely egy alkalommal elmaradt. Abban a reményben, hogy valami támpont-ra akadnak, hatszáz mérföldes sugarú kört vontak Oklahoma City köré s ezen belül megnéztek minden repülőjáratot, összevetvén menetrendjüket a legutóbbi esőzésekről rendelkezésre álló meteorológiai adatokkal. Az elgondolás meglepő eredményekhez vezetett.

Ahogy a nyomozók megállapították, július 30-án az Ameri-

can Airways Fort Worth és Amarillo között közlekedő gépének egy hatalmas felhőszakadás miatt nagy kitérőt kellett tennie észak felé. Az Állami Időjárásjelző Iroda dallasi nyilvántartása szerint Texas egész környező vidékét súlyos szárazság sújtotta, úgy, hogy a július 30-i esőzések előtt már jószerivel kiégett a vetés a földeken. Urschel két legfontosabb útbaigazítása egybevágtott ezekkel az adatokkal. Szinte már biztos volt, hogy a kiszáradt vidék egyik farmján tartották fogva, Texasban.

A nyomozók az American Airways menetrendjére összpontosították figyelmüket és kiszámították, hogy az a gép, amelyik Fort Worth-ból repül reggelenként Amarillóba, illetve az, amelyik délután visszafelé teszi meg ugyanezt az utat, a texasi Paradise nevű városka környékén repül az Urschel által megadott időpontokban. Így került Paradise a nyomozók figyelmének gyűjtőpontjába. A vidék átkutatásakor ráakadtak egy házra, amely beleillett Urschel környezetleírásába. Tőle északnyugatra ott volt a kút s a vödörben a fül nélküli bádogpohár. A kút vizének pedig erősen ásványos íze volt.

A Bureau emberei lecsaptak a gyanús farmra. Ahogy kiderítették, R. G. Shannonnak és feleségének tulajdona volt, Shannonék pedig Kathryn Kelly mostohaszülei — Kathryn Kelly viszont annak a hírhedt „Géppisztolyos” Kellynek volt a felesége, aki pusztá szenvedélyből csűrök oldalaiba lőtte bele nevének kezdőbetűit.

A vallatóra fogott Shannon házaspár beismerte, hogy segítettek őrizni Urschelt. Szerintük az emberrablást Kelly és egy Albert L. Bates nevű cinkosa követte el.

A Bureau of Investigation, bár bizonyítékok dolgában elég soványan állt, kirobbantotta az ügyet. Ragyogóan tálalta s az akkori amerikai közönség, amely nem volt hozzászokva a törvény őreinek effajta sikereihez, szívből tapsolt a rabló—pandúr mese új változatának. A dicshimnuszokat zengő kórusok melódiáiba beleveszett néhány furcsa felhang, és a Bureau képmását végül is csillogóra fényezte az ügy. Többek között például a „G-man” elnevezés is a „Géppisztolyos” Kellynek köszönhető.¹⁴ Amikor a nyomozók először hallották, megkérdezték Kellyt, mit ért ezen, mire a megrettent bűnöző kifejtette, hogy így hívja az alvilág a government — a kormány — embereit, innen a G-man s hogy ezzel a félelemkeltő kiszólással szokták a vagányok tudtára hozni, hogy vége a dalnak. A rö-

vid, színes megjelölés pompásan illett az újságok címsoraiba. Kapva kapott rajta a sajtó. A képeslapok és a film is felkapta.

Ilyen körülmények között szinte illetlenség feltenni a kérdést: valóban így történt-e minden? Meglehet, de a „Géppisztolyos” Kelly lebuktatásának legalább egyetlen más változata is megérdemli, hogy eltöprengjen rajta az ember. A Harper’s egyik cikkében Howard McLellan, minden valószínűség szerint a memphisi rendőrség adatai alapján, egészen másként írja le az esetet. Íme a McLellan-féle változat „Géppisztolyos” Kelly végleges lebukásáról:

„A Tennessee állambeli Memphis rendőrsége hírt kapott, hogy Kelly és felesége a városban él egy bungalóban. A rendőrség nyomozói és az igazságügyminisztérium ügynökei egész éjjel figyelték a házat. Az ebédlőasztalon, amelynél Kelly ült, automata pisztoly hevert; a padlón jó néhány rövid csövű géppisztoly, Kelly kedvenc fegyvere. Reggel hat órakor W. J. Raney, a memphisi rendőrség nyomozó őrmestere beosont a házba. A hálósoba ajtaja kinyílt s ott állt Kelly, fegyverrel a kezében. A jól képzett nyomozó tudta, hogy ilyenkor nem a zsákmány arcát, hanem a kezét kell figyelni, és ehhez képest mozgott. Lőfegyverének csövét Kelly hasába nyomva rákiáltott, hogy »dobjd el azt a pisztolyt!«. És Kelly eldobta.

— Egész éjjel vártam magukat! — vigyorodott el Kelly.

— Hát most itt vagyunk! — felelte Raney.”¹⁵

A nagy finálénak ez a drámai, mégis jócskán prózaibb változata esetleg egyesek fülében igazabban cseng, mint a másik, egy dolog azonban kétségtelen: semmiképp nem állja ki a versenyt a Bureau of Investigation drámájának szenzációs zárójeletével, amelynek során a hitvány csibész imígyen rimánkodik a detektíveknek: „Ne lőjetek, G-manek! Ne lőjetek, G-manek!” Raney őrmester, McLellan történetének hőse teljesen letűnt a színről, de a Bureau nyomozói, akiket éppen a „Géppisztolyos” Kelly ajándékozott meg takaros becenévvel, mennybe mentek.

Kevés amerikai irigylit tölük ezt a mennybemenetelt, de torz következményeinek talán mégsem kell tapsolni. Bármelyik nemzet számára tagadhatatlanul hasznos, ha a törvényeket védelmező és a gonosz erők ellen harcoló hőseinek tetteit dicsőíti, de ugyancsak tagadhatatlanul szükséges szüntelen őrködni azon is, nehogy olyan meggyőződés uralkodjék el a köz-

véleményen, hogy a nagy becsben tartott szervezet tévedhetetlen. Mert ez bizony könnyen megtörténhet. A „Géppisztolyos” Kelly esetének fejleményei legalábbis erre mutatnak.

A kormány egy pillanatig nem nyugodott, míg az Urschel-ügy minden mellékszereplőjére rá nem tette a kezét. Káprázatos volt a siker. A „forró pénzt”, a váltságdíj megjelölt bankjegyeit aprólékos gonddal kutatták fel. Részben egy texasi gyapottelepen ásták ki, részben a minnesotai St. Paulban akadtak nyomukra, részben Oregonban találtak rájuk. Összesen vagy húsz ember ellen indult eljárás. Mind börtönbe is jutott, még azok is, akik csak hozzáérték a váltságdíjhoz. Egyike volt a legalaposabban kidolgozott és jogilag is teljesen megalapozott tisztogatásnak, amelyet szövetségi ügyész valaha is végzett. Mégis volt az ügynek egy felettébb zavaró mellékszöngéje, amelyről akkoriban nem tudtak, és amely több, mint huszonöt éven át nem került köztudomásra.

Néhány vádlott tárgyalása előbb kezdődött meg, semmint a „Géppisztolyos” Kelly és felesége Memphisben kézre került volna. A kormány két koronatanúja, az Urschel-házaspár, két, Chicagóban feladott levelet kapott. Mind a kettő iszonyú megtorlással fenyegette őket, ha tanúvallomást tesznek. Ezek után Kellyék tárgyalásán a kormány azt állította, hogy ők küldték a két levelet s ehhez képest a bizonyítékok tárában fontos szerepre tettek szert, főleg Kellyné személyes cinkosságának igazolását illetően. Edward Bennett Williams, a neves washingtoni védőügyvéd így ír erről az „Egy ember szabadsága” című, 1962-ben kiadott könyvében:

„A Kelly házaspár tárgyalásán a vádhatóság terhelő bizonyítékot produkált az asszony ellen. Egy helybeli írásszakértő azt állította, hogy Kellyné írta alá a két fenyegető levelet. »En nem« — állította a tárgyaláson Kellyné. És kitartott amellett, hogy a férje volt a levelek aláírója . . .

Az asszony jogtanácsosa arra összpontosított, hogy meggyőzze az esküdteket, miszerint az asszonyt, jórészt akarata ellenére, a férje kényszerítette a büntettségben való részvételre. Az asszony váltig hangoztatta vallomásában, hogy amikor rájött az emberrablásra, könyörgött a férjének, hogy engedje Urschelt szabadon. Vallotta azt is, hogy Kelly kijelentése szerint neki, mármint az asszonynak, »semmi köze nem volt az egészhez« és hogy a férje közölte: végez Urschellel, ha nem kapja meg a

váltásdíjat. Az esküdtszék bűnösnek mondta ki a házaspárt, és mindkettőjüket életfogytiglanra ítélték. Kelly 1954-ben meghalt a leavenworth-i börtönben.

Az asszony 1933-tól egészen 1958-as perújrafelvételéig börtönben volt. Egy ügyvéd, akinek új volt az ügy, azt állította, hogy az asszony tárgyalása megsértette az eljárásjogot, mert megtagadták tőle, hogy egy másik írásszakértőt is bevonjon az ügybe saját állításának igazolására.

Az érv hallatán a szövetségi bíró elrendelte, hogy az ügyészség kerítse elő a huszonöt éves ügy bizonyítékait, mert meg akar bizonyosodni a védelem állításának valódiságáról. Az igazságügyminisztérium azonban visszautasította a bíró felhívását. Erre a bíró hatálytalanította Kellyné ítéletét, és biztosíték ellenében szabadlábra helyezte az asszonyt. Egyúttal megindította ellene az új eljárást. Az Egyesült Államok Fellebbvezési Bíróságának tizedik kerülete később megváltoztatta ezt a döntést, és visszaküldte az ügyet az elsőfokú bíróságra, hogy az folytassa le a további kihallgatásokat."

Bár e sorok megírásáig hosszú idő telt el, kihallgatásra mégsem került sor. Lehet, hogy az FBI-nak már 1933-ban, az asszony perének tárgyalásakor bizonyíték volt a kezében, hogy nem Kellyné írta alá a kérdéses leveleket. Charles A. Appel, az FBI akkori főírásszakértője, megvizsgálta a leveleket, és arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az aláírások *nem* Kathryn Kelly kezétől származnak, hanem minden bizonnyal a férje írta alá őket.

Ezt a bizonyítékot nem mutatták meg azoknak az esküdteknek, akik előtt Kathryn Kelly ügyét tárgyalták. Ha ugyanis az esküdtszék tudta volna, hogy a helyi írásszakértő az FBI saját írásszakértője szerint tévedett, s hogy Kellyné kétségtelenül igazat mondott, amikor tagadta, hogy ő írta volna alá a leveleket, az ítélet minden bizonnyal másként szólt volna. Persze huszonöt évnyi börtön után mindez sovány vigasz.

A legkínosabb azonban az a tény, hogy ezt a bizonyítékot még az 1958-as eljárás során sem hozták nyilvánosságra. Ehelyett a kormány úgy döntött, hogy eltitkolja és fátyolt borít az ügyre.

E példa klasszikusan igazolja annak szükségességét, hogy változtatni kell a tárgyalás előtti eljárás módozatain, és megfelelő lehetőséget biztosítani a védelemnek azon bizonyítékok

megismerésre, amelyekkel dolga lesz. Ha Kellyné... tudta volna, hogy az FBI saját szakértője — beható elemzés után — arra a következtetésre jutott, hogy nem ő írta azokat a leveleket, kérhette volna az illető tanúkénti kihallgatását. De a meglepő hatásokra épített eljárási harcmódor halálos csapást mért önvédelmi lehetőségeire.

Ironikusnak hangzik bár, mégis jó észben tartani, hogy az Urschel-ügy, amely az FBI nyomozói munkájának egyik legragyogóbb teljesítménye, egyúttal örök figyelmeztető is, milyen súlyos veszélyekkel jár egy detektívtestület szentté és sérthetlenné nyilvánítása. Egyre-másra hallani a hangos követelőzést — s az effajta követelözések fémmelzik napjainkat —, hogy kezeket el az FBI titkos nyilvántartásától, amelynek titkosnak kell maradnia, különben veszélybe jut a nemzeti lobogó. Holott ilyenkor emlékezni kellene Kathryn Kelly ügyére, arra, hogy milyen megfontoltan süllyesztettek el életbevágó bizonyítékot, amely megfosztotta volna leglényegesebb elemétől az ellene emelt vádakat. A rendőrállam önkénye habozás nélkül folya-modik ilyen taktikához, csakhogy börtönbe juttasson ártatlano-kat, akikre már eleve rásütötték, hogy bűnösök. Az ilyen el-járást azonban mindig hitszegésnek kell tekinteni egy demok-ratikus társadalomban, amelynek legfőbb dicsősége éppen az, hogy védi az egyént, biztosítja, hogy vele szemben az igaz-ságosság alapelvei érvényesülnek. Viszont, ahogy ezt Kathryn Kelly esete is bizonyítja, ezek az alapelvek nem érvényesül-nek, ha egy detektívtestület a titkosság elvét mindenek fölé helyezheti, és ezáltal háttérbe szoríthatja magának az igazság-nak a létfontosságú ügyét.

Egy eszménykép kialakítása

Az FBI — fegyvertűz, hőstettek és hangos hírverés pufogtatása közepette — szinte rápattant az újságok hasábjaira, de úgy, mint még soha rendőri szervezet a történelemben. Két rövid év alatt, 1934 és 1935 folyamán, nyomozói számtalan lövöldözésbe keveredtek mindenre elszánt géppisztolyos csőcselékkel, és bár néhány nyomozót a csetepaték során megöltek, végül mindig az alvilág lovagjai húzták a rövidebbet. „Pretty Boy” Floyd, John Dillinger, Nelson, a „Bébi-képű”, Clyde Barrow, Barker „Mama” és fia Fred, Alvin Karpis. Mintha sosem szakadt volna meg a sor. Alig vonták ki véres harcok árán az Elsőszámú Közellenséget a forgalomból, máris egy másik Elsőszámú Közellenség ugrott a helyére — azt kellett hát valahogy levakarni a nemzet testéről. És mindez sokkal izgalmasabb volt, mint egy másodosztályú vadnyugati film utolsó felvonása. A legizgalmasabb pedig az volt benne, hogy igazán megtörtént. Annyira igazán, hogy minden újság rikító címekkel az első oldalon írt róla.

A nemzet, amelyet mélyen levert a prohibíciós törvény okozta rothadás, a nemzet, amely hozzászokott, hogy az alvilági okosok a nyílt utcák során végeznek egymással — és nem egyszer apró gyerekeknek, meg gyanútlan járókelőknek is kijut golyóikból —, a hízeglő hála hullámaival árasztotta el az FBI-t és igazgatóját. A gengszter-filmek helyét a G-man-filmek foglalták el; „a képes folyóiratok csak úgy ontották a mondákat a harcos államszövetség tiszta erkölcséről”; a gyerekek már nem a szokványos gengszter-háborúsdit játszották, hanem megkomponálták a maguk újfajta drámáit, amelyekben a G-man mindig diadalmaskodott a gonosztevő fölött.¹

Ezt a folyamatot nevezte később Jack Alexander „spontán jelenségnek”. Whiteheadhez hasonlóan ő is azt vallja, hogy

kezdetben Hoover semmit nem tett e folyamat támogatására. Whitehead olyan embernek ábrázolja Hoovert, aki feltétlenül elítéli egyes személyek dicsőítését, s aki viszolygva egyezett csak bele saját istenítésébe, méghozzá azért, mert a 30-as évek folyamán úgy érezte, hogy szükség van egy ellen-képmásra annak a hamis vagány-dicsőségnek a szétoszlatásához, amely még élénken élt az emberek képzeletében. Ezért döntött Whitehead szerint Hoover végül is úgy, hogy segíti a jelképformaláló munkát, amelynek folyamán fegyvereseiből az alvilág elleni hadjárat megvesztegethetetlen lovagjai lettek. Alexander kiegyensúlyozottabb portréjában szintén elfogadja a tételt, hogy Hoover eleinte kerülte a nyilvánosságot. Az az igazság, írta, hogy Hoover az első időben nem volt hajlandó azoknak a filmgyártó vállalatoknak vagy regényíróknak a rendelkezésére állni, amelyek, illetve akik szimbólummá akarták emelni a G-mant. De „amikor jobban meggondolta a dolgot, már képtelen volt ellenállni a kísértésnek, és beadta a derekát. A jelek szerint a Kansas City-i vérengzés erősebben megrázta az igazgatót, mint minden eddigi hasonló esemény”. Úgy érezte, hogy nagyszabású háborút kell indítani az alvilág ellen, és végső döntését Alexander így fogalmazza meg: „Ennek a hadjáratnak jelképre volt szüksége s az igazgató úgy határozott, állásánál fogva kézenfekvő, hogy ez a jelkép ő legyen. Ma azt mondja, hogy vonakodva vállalta csak a szerepet, mert ezzel feláldozta személyi visszavonultságát, amelynek előnyeit mindaddig élvezte, amíg a G-manek körüli izgalom fel nem lobbant. Mindennek ellenére úgy érezte, hogy egyedül azért, mert ízléstelennek találta, nem volt joga visszautasítani a szerepet. Hát eljátszotta.”

Amikor pedig a mégoly viszolygással hozott döntés megszületett, elindult a reklámáradat, amely csaknem harminc esztendőn át szakadatlanul folyt. Amilyen eszközt csak egy szimbólum megformálásához használni tudtak, mindent igénybe vettek. A szenzációkra éhes újságok csak úgy ontották rabló—pandúr történeteiket, amelyekben Hoover és az FBI emberei a tévedhetetlen hősök szerepét játszották. S a napi sajtó nyomdokain haladtak a képes folyóiratok is. A rajzos történeteskék is naponta tálták az FBI folytatásos rettenthetetlenségét. A rádió meg a televízió pedig drámákat szőtt a nagy embervadászatok köré. Hoover nevét, de legalábbis áldását hordozó

könyvek kerültek a legkelendőbb könyvek listájának élére. A mozik öntötték a dokument-játékokat, meg a teljes estét betöltő drámákat, ily módon szállítván a vizuális kellékeket a legenda tökéletesítéséhez. Elsőpró volt ez a pergőtűz. Kormány szinten az amerikai népet eddig még soha nem részesítették ilyen agymosásban egy szervezet kedvéért.

Egy Hoovernél jelentéktelenebb alkatú valaki kihasználta volna a helyzetet, hogy segítségével magánvagyonra tegyen szert, a pénzsóvárság azonban, a jelek szerint, nem tartozik a gyengéi közé. E tekintetben története teljesen egyértelmű. Alexander különleges adatokkal is szolgál. Megtörtént, hogy kiadók ezerdolláros csekket küldtek neki postán. Tüstént visszaküldte őket. Minden haszon, amely a „Háború a bűnözés ellen” című, első, hosszabb lélegzetű rajzos történetből befolyt, az író, Rex Collier zsebébe vándorolt. Collier washingtoni újságíró s Hoover barátja volt. Az igazgató megvetéssel utasította vissza egy gépkocsigyáros ajánlatát, amely huszonhat héten át heti kétezer dollárt biztosított volna a számára, egy-egy rádióbeszélgetésért; nem volt hajlandó aláírni a szerződést egy cigarettát gyártó társasággal sem, amely a Hoover név használatáért 2500 dollárt kínált neki (a szenátorok nevének árfolyama ez idő tájt 1000 dollár volt). Amikor pedig egyesek annak az engedélyezését kérelmezték, hogy az általuk gyártott árukat úgy hirdethessék, mint amelyek az FBI embereinek kedvencei, Hoover záradékot fogalmaztatott minden egyes ügyszor, szigorúan megtiltván minden hasonló tranzakciót. „A törvények érvényre juttatásáért folyó harcunk kellős közepén hiba lenne lealacsonyítani azt bármilyen hoci-nesze ügylettel” — mondta Alexandernek. Egybehangzó adatok alapján legföljebb azt volt hajlandó megengedni, hogy a könyveiből vagy filmjeiből járó honoráriumát a minisztérium jóléti alapjába átutalják.

Ez a fölöttébb nagyvonalú magatartás csupán arra volt jó, hogy az FBI megvesztegethetetlenségének újabb bizonyítékát szolgáltatassa. A legenda újabb szála volt s még csak elmélyítette a benyomást, hogy Hoover fölötté áll minden e világi elképzelésnek. Végeredményben jótékony is lehetett volna a hatása, segíthette volna kialakítani a közvélemény egészséges törvénytiszteletét s a bűnözők megvetését, az effajta — az értelmes bírálat ellensúlyozását nélkülöző — hozsannázás azon-

ban mindig veszélyes az illetőre, vagy egy-egy szervezetre, amennyiben évtizedeken át tart. Ha valaki saját hősi képmásának hívévé válik, ha saját tévedhetetlenségének a hite önti el, egy-kettőre magát tekinti a világ közepének, mindennél fontosabbnak a földgolyón. Hoover esetében évek bizonyossága mutatja világosan, hogy bármennyire vonakodott is kezdetben, később élvezni kezdte szerepét, és saját reklámhadjáratának ő maga lett az első és legnagyobb áldozata.

E tény, amely egyike napjaink legkevésbé számba vett tényeinek, több úton-módon igazolódott. Főleg két, hangsúlyosan hooveri jellemvonásban tükröződik. Az egyik, hogy olyan élvezettel kószolgatja a dicséret ízét, mint cica a tejfölt, a másik, ahogy a bírálóat első fuvallatára reagál, méghozzá szinte kivétel nélkül olyan elutasítással, amely mindenkori bírálóját a legmegfelelőbbnek tűnő „kommunista bandarészleg tagjá”-nak bélyegzi.

Az egyént, akit e két, egymásnak ellentmondó, de egymást ugyanakkor ki is egészítő vonás jellemez, napjaink egyik legfélelmetesebb jelenségének kell tekintenünk. A tömjénezés utáni szomszéd csillapíthatatlannak tűnik. Hosszú évekkel ezelőtt, 1940-ben, Norris szenátor gúnnyal illette Hoover jellemének e vonását. Egy középnyugati szerkesztőről mesélt kollégáinak, aki „átlag heti egy levelet kap Mr. Hoovertól. Mert valahányszor csak elismerő sorok, vagy ennek tekinthetők jelennek meg egy-egy lapban az FBI valamilyen akciójáról, a szerkesztő mindig kap Mr. Hoovertól néhány egyetértő sort”. Nem lehetett egy sajtóorgánium elég kétes színezetű, vagy elég hitvány ahhoz, hogy legfőbb áldás ne szállott volna a szerkesztő fejére, ha az FBI dicsőítése terén helyesen látta feladatát s ehhez képest cselekedett is. Alexander, a *New Yorker*-ben írt jellemrajzában meg is piszkálta kicsit azt a kéjelgést, amellyel Hoover egyik kirívó feldicsérését fogadta. „A múlt júniusban (1937-ről van szó) a *The Feds*, ez a harmadrangú ponyva-folyóirat, cikksorozatot kezdett Hooverról és Bureau-járól s ebben »1. számú Közhősként« ünnepelte. Mindenkit, aki arra számított, hogy visszautasítja ezt az ízléstelenséget vagy egyszerűen nem vesz tudomást róla, meglepett, hogy a lap szeptemberi száma kivonatokat közölt Hoover leveléből, amelyet a kiadók kaptak. Ebben az FBI igazgatója kifejtette, hogy a sorozat »különleges

örömeire szolgál«, mert e műfajban egyike a legjobbaknak, amelyet valaha is olvasott.”²

Az érem másik oldala, a bírálattal kapcsolatos különleges érzékenység, Hoover pályafutásának egyik legelső védjegye. Még mint fiatal ember a GID élén, egészen kikelt magából arra a bírálatra, amely papok, írók és ügyvédek részéről érte a *Buford*-ra való deportálásokat illetve a vörös-razziákat. 1920-ban a GID, Hoover némely későbbi kitörésének nyelvezetén, Palmer igazságügyminiszter számára védekezést készített, amelyet leginkább az alábbi szigorú sorok jellemeznek:

„Nem rosszindulatú és sértő bírálat, sokkal inkább korlátlan dicséret illette volna az államapparátust minden értelmesen gondolkodó ember részéről a haladéktalan és hatásos beavatkozásért, csak hogy ez esetben a vörösök sajtóügynökeiről és elbódult barátaikról, a szalon-kommunistákról, továbbá liberális írók bizonyos köreiről van szó, ahonnan több megértésre számíthatott volna az ember. Nos, ilyen források árasztották el a lapokat, a folyóiratokat a razziák, a deportálások és az államapparátus politikájának torz és meghamisított leírásával. Főként az igazságügyminisztériumot vádolták az-
zal, hogy bourbonista szellemiséget képvisel s hogy a szólás-szabadság ellenzője. Egyik állítás sem igaz.”³

1940-ben Norris szenátor és néhány társa támadta a Bureau egyes cselekedeteit. E támadás hatására Hooverből csak úgy áradt a szidalom. Bírálói, jelentette ki beszédeiben s szögezte le többször álláspontját, „Amerika-ellenesek”; „vipérák”, akiknek leghőbb vágya „becsmérlő tinta-áradattal alámosni a nemzet létének alapját.” „... Beépített emberek, akik ki akarják lopni zsebünkből a pénztárcát.” Az FBI-t „alvilági söpredék rágalmazta”.

1941-ben „csőcselék-buzdító kommunistáknak” nevezte bírálóit, egy helyben topogó banditáknak, cinkosaiknak, vagy „lát-szólag” ártalmatlan népfrentistáknak, s végül, de nem utolsó sorban ál-liberálisoknak. „... Kik hozták ezeket a nyakunkra? Azok, akikben leginkább megbíztunk — alsóbb iskoláink bizonyos tanítói és magasabb fokú nevelőintézeteink tanárai; bizonyos írók, akik miközben gyűlöletet és elégedetlenséget szítanak, zsírosra híznak az amerikai nép fillérjén; néhány gyermekdeden fecsegő politikus, aki miközben egyik kezével szavazatokra vadászik, a másikban az ál-liberalizmus zászlaját lo-

bogtatja, de főként és mindenekelőtt néhány evangélikus pap, aki nagy hangon hirdette, hogy a kommunistáknak joguk van lerombolni Amerikát és istenfélő életmódját... Ez a szó: liberalizmus, olyan valami, amit igen nagy gonddal kell mérlegelnünk nemzetünk életének e sötét napjaiban.”

Érdemes alaposan szemügyre venni ezeket a szavakat. Felfedezhetők bennük a McCarthy-korszak csírái — a szabadal-mazott értelmiségellenesség és antiliberalizmus; a látszólag ártalmatlanok elleni gyanakvás, a gyanú azokkal szemben, akikben leginkább bízunk, tanítóinkkal és papjainkkal szemben; minden bíráló nyílt denunciaciója, hogy egytől-egyig „Amerika-ellenesek” és kommunista színezetű radikálisok. E kitörések a napnál is élesebben világítanak rá az illetőre, aki a nemzetet azonosította önmagával — és nem is valami alárendelt minőségben.

Igen messzire hatott ez a magatartás. Az emberek képzeletében — Whitehead szerint ez a tiszta valóság — Hoover volt az FBI. Még a másodrendű gengszterbandák aránylag kis jelentőségű felgöngyölítését is az ő nevében kell bejelenteni. Rajta kívül egyetlen FBI-nyomozó sem nyilatkozhat lapoknak vagy írhat könyvet a tapasztalatairól. Ha pedig újból szó esik a híres embervadászatokról vagy — ha már kikerülni nem lehet — említés tétetik a baklövésekről és a hibákról, ismét át kell nézni az anyagot; tükrözze a szöveg az FBI csálhatatlanságának legendáját, végződjék a story az FBI jellegzetes és fényes diadalával. Amíg az FBI le nem üti, legyen az a csibész tíz láb magas (minek következtében persze az FBI annál magasabbra nő); végül az aratás minden gyümölcsét Hoover és az FBI takarítja be, egyetlen morzsányi sem jut a helyi rendőrségnek, amely pedig, mint a „Géppisztolyos” Kelly esetében is, sokkal többet tesz a végkifejletért, mint az FBI.

Ez a Hoover-módszer. Ezek az öntömjénezés és önreklámolás követelményei. Hogy a módszer hogyan alakult ki, annak megfigyelésére talán a legalkalmasabb az FBI leghíresebb ügye, a hajsza John Dillinger után.

Tessék csak megemlíteni John Dillinger nevét olyan amerikainak, aki az elmúlt harminc év során olvasta a lapokat meg a folyóiratokat, és biztosra lehet fogadni, hogy az illetőnek a következő képek villannak át az agyán: A deszperádók fejedelme — „a leghetykébb killer, akit ez a nép valaha ismert”, miként ma az FBI-irodalom néhány terméke írja. Árulója a Vörösruhás Nő. A vén chicagói Biograph Mozi, ahol csapdát állítottak neki. S az FBI nyomozóinak éles, pontos tuze, amelynek hatására a nemzet Elsőszámú Közellensége ott helyben, a bábész mozilátogatók riadt szeme előtt, holtan rogyott össze.

De említsék St. Paul vagy a Little Bohemia avagy Matt Leach meg Martin Zarkovich őrmester nevét, és holtbiztos, hogy zavart kérdés következik: „Azok meg mik voltak, kik voltak?”

Pedig St. Paul meg a Little Bohemia, Leach és Zarkovich éppoly elválaszthatatlan része a Dillinger-melodramának, mint a Vörösruhás Nő meg a Biograph. Az a tény, hogy csupán a story diadalmas fele maradt meg a közönség tudatában, adalék ahhoz a propaganda-fajtához, amely a féligazságok ügyes kezelése révén egyes íródeákokkal csak azt tálatlatja a publikumnak, amire szerintük az emberek kíváncsiak — esti izgalmat az ágyba, amelynek során gáncstalan lovagok hősie harcban ledöfik a gonoszt.

Annak megértéséhez, hogy mit jelent Dillinger az FBI-nak, ismerni kell azt a fontosságot, amelyet maga az FBI tulajdonít e máig is leghíresebbnek tűnő, egyetlen személyre korlátozódó ügyének. J. Edgar Hoover washingtoni irodájának előszobájában a fővárosba látogató amerikai turisták milliói láthatják, milyen nagy gonddal őrzik az FBI hatalmas gyűjteményében Dillinger egyes számmal ellátott skalpját, és kellemes izgalom csiklandozza őket a Dillinger-emléktárgyak láttán, amelyek közvetlenül a trónterem bejáratánál sorakoznak egymás mellett. Jack Alexander így írta le a látványt:

„Az előszobában, ahol a látogatók várják, hogy az igazgató színe elé bocsátassanak, a legszembeötlőbb dísz tárgy John Dillinger fehér gipszből készült, elriasztó halotti maszkja. Egy ki-

állításai tárló üveglapja alól mered üres pillantása az emberre. Van még néhány vitrin ezen kívül is az előszobában, de ez, a díjnyertes skalppal, sokatmondóan az igazgató irodájának közvetlen közelében áll. A maszk körül annak az emlékezetes estének emléktárgyai, amelyen a nevezetes gazembert sarokba szorították és lelőtték, amikor kilépett a chicagói moziból. Ott a szalmakalap, amelyet viselt, egy lány összegyűrt amatőr képe, amelyet a nadrágzsebéből halásztak ki, és ezüstkeretes szemüvege, amelyet csak azért viselt, hogy még jobban álcázza magát, s amelynek egyik lencséje körül a keretet golyó sértette meg. Ott a La Corona-Belvedere szivar, amely azon az estén az ingzsebében volt — az eredeti papírgyűrűcskével, celofántokban.”

Vegyük hát közelebből szemügyre a Dillinger-storyt. Valóban a deszperádók fejedelme volt, valóban történelmünk legpökhendibb killere? Határozottan nem. Dillinger, a hátramaradt írások félreérthetetlen tanúbizonysága szerint vakmerő pozőr volt, aki köré a rendőrség szőtt legendát s akire abból a szerepből áradt a dicsfény, amelyet detektívek írtak meg számára.

Dillinger egy jó módú szatócs önfejű kölyke volt. Hároméves korában vesztette el anyját; apját annyira lefoglalta az üzlet, hogy még fél szemmel sem ügyelt a gyerek nevelésére. S a serdülőkorú John a szokvány-ösvényre lépett — apró lopások, lányok, lopott kocsi. De komoly bajba, olyanba, amiért leültetik az embert, 1924 nyaráig mégsem került. Ekkor kísérletezett első ízben fegyveres támadással, de idegességében eltolta.

Apja, aki újra megnősült s ezzel sok keserűséget okozott a fiának, második felesége szülővárosának, az indianabeli Mooresville-nek a közelébe költözött egy farmra. John Dillinger erre sarkon fordult, bevonult a hajóhadhoz, gépészkedett több helyen és azon a nyáron azzal szórakozott, hogy hátvédet játszott az egyik helybeli baseball csapatban. Egyik játékos-társa, egy korlátolt, iszákos fráter kiötlötte, hogy a város szatócsának a kirablásával kellene pénzhez jutniok. Ez a kereskedő szokása szerint szombat esténként vágatott mindig haját, és ilyenkor magával vitte a napi bevételt. Dillinger haverja szerint semmi mást nem kell tenni, csak fejbe verni és elszedni a pénzét. Dillinger megette a tésztát, és vállalta a végrehajtást. Sőt, megtiszteltetésnek vette.

Magába döntött erősítésül némi alkoholt, aztán kiállt várni a szatócsot. Amikor pedig a zsákmány odaért, Dillinger rávette magát, és ütni kezdte a fejét egy rongydarabba göngyölt husánggal. A jelek szerint azonban Dillingert nem erőszakos cselekmények elkövetésére teremtette a sors, mert csak néhány erőtlén csapást mért a kereskedőre, amely nem hogy elhallgatatta volna, hanem hangos segélykiáltásokra ösztönözte. Ahe-lyett, hogy nyomban végzett volna áldozatával (pedig valószínűleg megvolt ez a lehetősége, mert a markában szorongatott egy 32-es revolvert), a deszperádó-fejedelem belerohant az éjszakába, hazament és szépen várta a rendőrséget.

Jött is. Letartóztatták. Mivel jobbat nem tudott, elfogadta a rendőrség javaslatát, hogy ismerjen be mindent s akkor olcsón megússza. Aztán tíztől húsz évig terjedhető börtönbüntetést sóztak rá.

Dillinger úgy érezte, hogy becsapták, főleg, mert a baseball-társa, aki voltaképpen az egész támadást kiötlötte, mindössze két évet kapott. Marta a keserűség. Fegyelmezetlen fegyenc lett, többször is szökni próbált, de mindig elkapták, és további hónapokat sóztak rá. Igazságtalannak érezte, amit történt vele, gyűlölte a világot, és tele volt epével. A börtön megtanította a bűnözés minden csínjára-bínjára. Két igazi fejest ismert meg és csodált odabenn: Harry Pierpontot és Homer Van Mertert. Kilenc év elteltével Dillinger úgy érezte, hogy a társadalom rengeteggel adósa, s amikor 1933. május 10-én végre kiszabadult, esze ágában sem volt jó útra térni. Sőt, szövetségre lépett Pierponttal és Van Meterrel, hogy csatlakozik régi bandájukhoz s nekilátnak bankokat rabolni, mert kell a pénz fegyverekre meg vesztegetésre, hogy segítsen nekik kitörni a börtönből.

A deszperádó-fejedelem igazi pályafutása ekkor kezdődött. Napra pontosan egy hónappal a szabadulása után, 1933. június 10-én, három alak vetette magát a New Carlisle National Bank könyvelőjére, alighogy kinyitotta a főbejáratot. Arcukat zsebkendő fedte s egy kifeszített ablakon át másztak be a bankba előző este. A könyvelőt annyira megviselte az izgalom, hogy egész testében reszketett, és kétszeri próbálkozásra sem sikerült kinyitnia a széfet. Mire Dillinger egyik társa eldörmögte magát, hogy „hadd fenyítsem meg, húzza az időt”. De Dillinger leintette: „Nyomás, kinyitni!” — üvöltött rá a könyvelőre.

Miközben a férfi a széffel bajlódott, egy tisztviselőnő lépett a helyiségbe. Dillinger beinvitálta az irodába s előzekényen a padlóra terítve egy munkaköpenyt, felszólította a nőt, hogy feküdjék le, majd sűrű bocsánatkérések közepette összedrótotta kezét-lábát. Ugyanerre a sorsra jutottak még ketten, az egyik pénztáros meg egy ügyfél, amikor feltűntek a láthatáron. Mindezek után Dillinger és haverjai 10 600 dollárnyi készpénzzel a zsebükben távoztak.⁴

A rákövetkező három héten Dillinger segítségével még vagy tíz bankot raboltak ki öt államban. Július közepén két társával az indianabeli Daleville bankjának kifosztását tervezték, de mielőtt ezt megvalósíthatták volna, a másik kettőt lekapcsolta a rendőrség. Így Dillinger egyedül akart megbirkózni a feladattal. Július 17-én délben 12 óra 45 perckor besétált a bankba. Egyedül egy Margaret Good nevű pénztárosnő tartózkodott ott ebben az időben. Jóllehet, már két rablótámadást is átélt, semmilyen gyanúsát nem észlelt a tehetős üzletembernek festő Dillingeren, amikor az odalépett a kisablakhoz, és az elnök iránt érdeklődött. A nő azt válaszolta, hogy az elnök már nem ügyködik, az idősebb pénztáros pedig ebédel.

— Hát akkor, angyalom, tegye föl a kezét — szólt erre Dillinger.

Kihúzta zsebéből fegyverét, rálépett a kisablak könyöklőjére, akár valami lépcsőre, és egy Robin Hood atlétikus ügyességével vetette át magát a hat láb magas korláton. A pénztárosnő kis ideig eltűnődött, vajon miért csinálta a férfi ilyen komplikáltan, amikor az ajtón át is beléphetett volna a pénztárba. A válasz feltehetően az, hogy Dillinger őszintén csodálta Douglas Fairbankset, és az ő szerepébe képzelte magát.

Ez a Fairbanks-ugrás, amellyel Dillinger átvette magát a daleville-i bank korlátfalán, megkülönböztető elismerést váltott ki a bankrabló iránt, és külön ajánlólevél volt ahhoz a detektívhez, akinek mindenkinél több időt kellett az üldözésre fordítania: Matt Leach kapitányhoz, Indiana állam rendőrfőnökéhez. Dillinger egyik letartóztatott társa már vallott előtte a daleville-i bank kirablásának tervéről, amelyet egy bizonyos „Dan” Dillingerrel együtt kellett volna végrehajtaniok. Ebből következtette Leach, hogy a magasugró bankrabló csak Dillinger lehet. Elküldte fényképeit a banknak, ahonnan határozott választ kapott, hogy Dillinger a támadó. A muncie-i lapok cím-

oldala „Az elkeseredett Dan”-ról szólt. Ekkor kóstolt bele Dillinger először a hírnévbe — bár annak csak vidéki válfajába.

Indianán kívül a Közép-Nyugat mit sem hallott még Dillingeréről. A pillanat főcímei kizárólag Clyde Barrow-val és fegyverhordozójával, versfaragó barátnőjével, Bonnie Parkerrel foglalkoztak. Clyde és Bonnie, meg Clyde fivére, Buck, továbbá ennek felesége, Blanche, rejtekről rejtekre haladva szelték keresztül-kasul a közép-nyugati államokat, s rúgtak fel megvetéssel minden törvényt cifra pályafutásuk során. Mindenki tőlük félt, és a „Barrow-geng” legújabb tetteivel foglalkozott, s egy Matt Leach nevű emberen kívül alig akadt valaki, akinek amiatt fájt volna a feje, hogy egy Dillinger nevű bankrabló is szabadon grasszál.

A helyzet azonban csakhamar megváltozott. Dillinger, híven adott szavához, fegyvereket csempészett a Michigan City-i börtönbe Pierpontnak és Van Meternek, és 1933. szeptember 23-án Pierpont vezetésével tíz fegyenc sikeresen ki is tört. De mire a rejtekhelyre értek, amelyet Dillinger szerzett nekik, a törvény lecsapott magára Dillingerre. Ekkoriban látogatta meg egyik barátnőjét az ohióbeli Daytonban, nem sejtve, hogy romantikus vonzalmáról a detektívek is tudnak. Az eredmény: éppen néhány amatőr fényképet nézegetett a lány szobájában, persze fegyvertelenül, amikor hajnali fél kettőkor rárontott a rendőrség. A macskaügyes Dillingert nagysietve az ugyancsak ohióbeli Lima börtönébe dugták.

Pierpont, aki Dillingernek köszönhette szabadságát, úgy döntött, hogy kockáztat valamit a barátjáért. Október 12-én délután 6 óra 20 perckor, harmadmagával, mindnyájuknál revolver, pofátlanul besétált a limai vöröstéglás épületbe, amely megyei börtön volt, de ugyanakkor a seriff otthona is. A seriff, felesége társaságában, éppen vacsorájának végére ért, amikor betoppant hozzájuk a trió.

— Michigan City-i rendőrtisztek vagyunk. John Dillingerrel akarunk beszélni — mondta Pierpont a seriffnek.

— Kérem az irataikat — fordult felé a seriff.

— Tessék — szegezte fegyverét a férfira Pierpont.

A seriff, ahelyett, hogy megadta volna magát, egy mozdulatot tett a revolver felé, mire Pierpont belelőtt.

Dillinger a szomszédban kártyázott, de a lövésekre felfi-

gyelt, talpra ugrott s a kalapjáért nyúlt. Majd — most is szerepében tetszelegve — lassan kilépett cellájának nyitott ajtaján. A seriff lakásában egy pillanatra megállt, letérdelt, és megvizsgálta a haldokló férfi sebeit. Aztán felállt s elkerülve az aszszony pillantását, szabadítóival együtt kilépett az estébe. Most sem érezte magát valami szívtelen killernek, inkább egy kellemes Robin Hoodnak.

Két napra rá Dillinger az ohióbeli Auburn rendőrsége ellen vezette társait. Egy géppisztolyt, két páncél-öltönyt, és több mint 1000 tekercs lövedéket zsákmányoltak. Október 20-án Pierpont, Dillingerrel a sarkában, az indianabeli Peru City városházát támadta meg, s annyi öldöklő szerszámmal távoztak, amennyi egy kisebb hadsereg felszereléséhez is elég lett volna. A limai börtön-akció, meg a rákövetkező döbbenetes fosztogatás-sorozat Dillinger nevére irányította az egymással szolidáris erőszakszervezetek figyelmét.

Miközben az újságcímek riadót fújtak, és azt írták, hogy a Pierpont-geng „nyíltan hadat üzent” a törvénynek, Matt Leach kapitány, elsőként ismerve fel Dillinger képességeit, agyafúrt terven dolgozott. Tudta, hogy Pierpont büszke az alvilágban elfoglalt pozíciójára és hírnevére, és úgy számított, hogy ha a rendőrség a nyilvánosság előtt Dillingert kiáltja ki vezérnek, a két gentleman összeugrik s a patkányok egymással végeznek majd záros határidőn belül. Beavatott a tervébe néhány újságíró, és amilyen gyorsan csak írógépeik bírták, már meg is jelentek a cikkek arról, hogy voltaképpen Dillinger a banda vezére, ő az új veszedelem Közép-Nyugat számára.

Ügyes húzás volt, de mégsem úgy sült el, ahogy Leach remélte. Pierpont csak megmosolyogta a cikkeket. Hálás volt Dillingernek, mert kiszabadította börtönéből, és jól tudta, hogy Dillinger tisztában van azzal, ki a Pierpont-geng igazi vezére. Dillingernek ellenben ízlettek a storyk és gyűjtögette az újságkivágásokat. Érzése szerint a legjobb úton volt, hogy olyan nagy ember legyen, mint Douglas Fairbanks.

Leach propaganda-fogásának, bár eredeti célkitűzését nem érte el, egy fontos kihatása mégis volt: Dillingerre irányította a közfigyelmet, s ettől fogva bármilyen nagyszabású linkség történt Közép-Nyugaton, azt a „Dillinger-geng”-nek tulajdonították. Már szinte képtelenség megállapítani, hogy a rendőrség által a „Dillinger-geng számlájára” írt tettek közül, a

gyorsvonati sebességgel növekvő hisztéria közepette, melyeket követte el valóban Dillinger.

Ebbe a bizonytalan kategóriába tartozik az egyik chicagói beszálló vendéglő ellen intézett szilveszteri támadás, amely majd egy negyed millió dollárt eredményezett, és az országúti járőr két tagjának megsebesüléséhez vezetett. Ezt követte 1934. január 15-én a kelet-chicagói First National Bank kirablása, amelynek során a Walter P. O'Malley nevű őrt lelőtték és megölték. Dillingert azonosították azzal a fegyveressel, aki — miközben Pierpont kifosztotta a bankot — sakkban tartotta az embereket s őt vádolták a halálos lövésekkel, amelyek O'Malleyt érték, amikor távoztukban rájuk támadt.

Az események felbosszantották az illetékeseket. Úgy hírlett, hogy az a bizonyos beszálló vendéglő Al Capone egyik nevezetes vadászterülete volt; s a chicagói rendőrséget, amely eddig szinte a kisujját nem mozdította a Capone által állítólag elkövetett 127 gyilkosság felderítésére, most hirtelen elkapta a nemes buzgalom, hogy kézre kerítse a Dillinger-bandát. Parancsokat továbbítottak a szélrózsa minden irányába: ha felismerik, a helyszínen lőjék agyon Dillingert.

Csakhowy ez idő tájt Dillinger nem került a szemük elé.

Pierpont, egész gengjével, a nőkkel egyetemben, a tél elől délre húzódott — Dillingerral együtt. Egy ideig a floridai Daytona Beachben voltak, aztán átköltöztek New Orleansba, majd végül az arizonai Tucsonban kötöttek ki, élvezni a pusztai levegőt. Itt azonban váratlan kellemetlenség érte őket. Tűz ütött ki a Congress-szállóban, ahol az egész díszes társaság lakott, s minden vendégnek távoznia kellett. A tűzoltóknak, miközben segítettek kirámolni a látszatra tehetős úriemberek kofferjeit, feltűnt, milyen súlyosak ezek a holmik, gyanút fogtak, és szóltak a rendőrségnek. A tucsoni legények pedig nekiláttak, és viszonylag könnyen hajtották végre a fegyvertényt, amelyre az egész közép-nyugati rendőrség képtelennek bizonyult: elkapták Pierpontot, Charles Makelyt, Russel Clarkot — és Dillingert, akire akkor csaptak le, amikor gyanútlanul besétált az időközben letartóztatott Clark lakásán felállított rendőr-csapdába. Féltucat lesben álló rendőr vetette rá magát, s ő belenyugodva sorsába, feltette a kezét. Az egész akció során egyetlen lövés nem esett.

Pierpont és Makely számára ez a véget jelentette. Vissza-

küldték őket Ohióba, hogy álljanak ott bíróság elé a limai seriff meggyilkolásaért. Mindkettőjüket elítélték, Makely később egy kitörési kísérlet során fejezte be evilági pályafutását, Pierpont pedig a villamosszékből végezte. Ami Dillingert illeti, neki még volt valami hátra. Arizona visszazsuppolta őt az indiai Crown Point-i megyei börtönbe az O'Malley nevű őr meggyilkolásának vádjával. Dillinger — a gyakorlott gengszter lármájával konokul ártatlanságát hangoztatta, miközben persze tudta, hogy hírhedt mivolta nincs túl jó hatással szavahihetőségére.

— Hát akkor bizonyítsák be a bűnösségemet — fakadt ki. — Nem azt mondja talán a törvény, hogy addig, amíg rá nem bizonyítottak valamit, addig mindenki ártatlan? És akármilyen zűr is van körülöttem, én ártatlan vagyok. Most az égvilágon mindent rám kennek — attól fogva, hogy aranyhalra pecáztam, egészen addig, hogy egy vak emberről leloptam a fuszekliját. Olyan bank-bulikat varrnak a nyakamba, amiket nem is követhettem el. Kettőt-hármat egyszerre, ugyanabban az órában, ugyanazon a napon, más-más államban — hát ott lehettem egyszerre mindenütt?

A Crown Point-i börtön élén egy seriffnő állt, aki elhalt férjének még le nem járt szolgálati idejét töltötte ki. Voltak hangok, amelyek követelték, hogy szállítsák át Dillingert a biztonságosabb Michigan City-i állami börtönbe, de a foglárasszony úgy érezte, hogy ezzel sértenék képességeit, órabérben felvett még húsz külön smasszert és kijelentette, hogy márpedig az ő börtönéből Dillinger nem szökik meg. Sajnos, a hölgy nem ismerte foglyát.

Dillingernek esze ágában sem volt ölbe tett kézzel várni, míg beültetik a villamosszékbé. 1934. március 3-ának kora reggelén hirtelen előrántott egy pisztolyt, ráijesztett vele a foglárára, aztán még egy egész regimentre. Egy néger fogolytársának, Herbert Youngbloodnak a segítségével — Youngblood szintén ölt, tehát nem volt vesztenivalója — bezárta a cellákba a foglárokat, kisurrant a börtön egyik oldalbejáratán, irány a garázs, bele a seriffnő kocsjába és már robogott is Chicago felé.

Dillinger második kitörése a hihetetlen szenzáció erejével hatott. Megszületett a legenda, hogy Crown Pointből voltaképpen egyetlen, pisztoly alakúra faragott fadarabbal a kezében csinált magának utat. Dillinger, aki mindig is élvezte, ha le-

gendák keringenek körülötte, kapva kapott a mesén, és le is fényképeztette magát kezében a „fapuskával”. Az igazság ezzel szemben az, hogy kitörésekor nagyon is valódi fegyvert használt, amelyet kintről csempészték be hozzá a haverjai.

Szökése közben azonban olyan balfogást követett el, amely fontosságában még magán a kitörésen is túltett. A seriffnő kocsijával ugyanis Indiana állam határán áthaladva ért Illinoisba és Chicago valamelyik külvárosában hagyta a gépkocsit. De miután lopott kocsiban lépett át államhatárt, szövetségi szinten üldözhető bűnt követett el, tehát e pillanattól kezdve a Dillinger-játszma az FBI játszmája lett. J. Edgar Hoover pedig kapva kapott az alkalmon, s akcióba lendült.

Az újságok zajos főcímei most az új nemzeti veszedelem, John Dillinger elleni nagyszabású szövetségi háborút hirdették meg. „Először cselekedni, aztán beszélni”, mondta Hoover, és kiadta a parancsot: „Tüstént tüzelni, és pontosan arra, aki-re kell”. Joseph B. Kennan igazságügyminiszter-helyettes, folytatván Hoover gondolatmenetét, így nyilatkozott: „Nem tudom, mikor vagy hol kapjuk el, de elkapjuk és remélem olyan körülmények között, hogy a kormánynak semmiféle tárgyalás költségeit nem kell fedeznie.” Cummings igazságügyminiszter pedig, akinek a jelek szerint szokása lett Hoovert visszhangozni, a szövetségi hatóságok elhatározottságát a következő szavakba tömörítette: „A lövés öljön — aztán rászámolhatnak tízet.”⁵

A G-manek Dillinger elleni hadjárata e napokban még Rooseveltet is leszorította az újságok címlapjáról. Hoover igazi kis hadsereget dobott támadásba. Rendőrök és nyomozók szünet nélkül edzéseket tartottak, Dillinger árnyképeire lődözve forrósodták át fegyvercsöveik — s a lapok minderről képeket közöltek, hadd lássa Dillinger is. Kétségtelenül az utolsó felvonás következett, s az FBI szeme rajta volt minden utcasarkon.

Hoover éveken át szemforgató módon hirdette, hogy Bureau-jának leghőbb vágya együttműködni a helyi rendőrhatóságokkal, amelyeket — hiúságukat legyezgetve — az erőszak-szervezetek gerincének titulált. De a Dillinger-ügyben, akár-csak más, fontos nyomozások során, az FBI-jal való együttműködés teljesen egyoldalú tevékenységet jelentett. Mindent adni, de semmit nem kapni. Az az igazság, hogy a helyi ható-

ságok annyira tájékozatlanok voltak az FBI szándékai felől, hogy az FBI-osztagokat nem is egyszer a Dillinger-genggel tévesztették össze, s a dráma kisebb csodájának tekinthető, hogy a rendőrség s az FBI valamilyen véletlen folytán nem került halálos tűzharcba egymással.

Leach kapitányt, azt a rendőrtisztet, aki a legkorábban bukkant Dillinger nyomára s a legközelebb jutott hozzá, teljesen hidegre tették. Később elmondta, hogy csak saját óvatossága révén sikerült „elhárítania” nem is egyszer az FBI nyomozóinak lemészárlását. Egy alkalommal, emlékezett Leach, egy polgár azt jelentette, hogy fegyveres banditákkal megrakott gépkocsi száguld kelet felé Észak-Indianában. Kiderült, hogy a „banditák” az FBI emberei. Egy másik alkalommal, mesélte szintén Leach, arról érkezett jelentés, hogy Dillinger és gengje „két gépkocsiban Mooresville felé tart. Kiderült, hogy az igazságügyminisztérium fegyveresei ülnek bennük”. Aztán mérgeesen még hozzátette, hogy „J. Edgar Hoovernek ezek az ésszerűtlenül vakmerő módszerei arra kényszerítettek, hogy formális panasszal forduljak Paul V. McNutt kormányzóhoz az igazságügyminisztérium magatartása ellen”.⁶

Nem vitás, hogy nagy fontosságú nyomozómunkát ilyen zavaros körülmények között alig lehetett folytatni, s néhány súlyos kudarcát szinte előre lehetett látni. Először a minnesotai St. Paulban akadtak Dillingerre a G-manek. Egy olyan lakásban ütöttek rajtuk — Dillingeren s egy Eugene Green nevű társán —, ahonnan nemigen lehetett meglépni. Dühödt géppisztolycsata folyt, amelynek során Green halálos sebet kapott. Dillinger is megsebesült, de nem súlyosan. Mégis, elképesztő módon, mind a kettő eltűnt.

Az első összeecsapást még kínosabb fiaskó követte. A desperádó-fejedelem fogta magát, s néhány emberével — persze mindegyikkel volt nő is — 1934. április 30-án, pénteken, rárontott egy Little Bohemia nevű beszálló vendéglőre, az isten háta mögött, vagy kilenc mérföldnyire Mercertől Észak-Wisconsinban. Alig vették birtokukba a kis házat, halálra rémítve a tulajdonosokat, Emil Wanatkát és feleségét, az FBI már értesült is az ügrről. A wisconsini Rhinelanderbe való Henry Voss, az az asszony sógora közölte telefonon az FBI chicagói irodájának vezetőjével Melvin Purvisszal (akit Kis Melnek becéztek).

— Akit keresnek, itt van — mondta.

— Csak nem Dillinger? — kérdezte Purvis.

De ő, válaszolta Voss. Dillinger, öt férfi és négy lány, fűzte hozzá, a Little Bohemiában van, mintegy ötven mérföldnyire Rhinelandertől.

Purvis felhajtott tizenegy FBI-nyomozót, betuszkolta őket két bérelt repülőgépre, és elindult velük Észak-Wisconsin vadonja felé. Elindulásuk előtt beszélt még a St. Paul-i irodával, ahonnan H. Hugh Clegg igazgatóhelyettes vezetésével egy másik FBI-csoport is felkerekedett, hogy Rhinelandben Purvisékkal találkozzék. Ott a két csoport öt gépkocsit bérelt, és zsákmányukat kutatva nekivágtak a számukra teljesen ismeretlen erdei utaknak. Fölöttébb jellemző módon nem kérték a környéket behatóan ismerő helyi rendőrség segítségét, amely pedig a későbbiek tanúsága szerint, felbecsülhetetlenül értékes lett volna nekik.

Útban a Little Bohemia felé három kölcsön-kocsi bedöglött, s a nyomozók az út hátralevő szakaszát a másik kettő hágsóján kapaszkodva tették meg. A támadási terv szerint öt nyomozónak balról, ötnék jobbról kellett megközelítenie az épületet; három másiknak golyóbiztos öltözékben a homlokzati bejáratot kellett megostromolnia. Ezek szerint csak a hátsó rész maradt nyitva, minthogy azonban az épület egy tóra támaszkodott, s a tapon csónak nem volt, a nyomozókat ez az oldal nem aggasztotta. De nem tudtak a tóparton húzódó meredek töltésről, amely a menekülőket teljesen eltakarhatta az FBI harapófogójának két nyitott végén figyelő nyomozók szeme előtt. Ahogy arról a tényről sem volt fogalmuk, hogy az épület bal oldalán mély árok húzódott, a jobbon pedig szögesdrót-kerítés s hogy a házra néhány jókora házörző kutya vigyáz.

Ilyen kelepcekbe szaladtak az FBI emberei valamicskével este kilenc előtt. A kutyák fültépő csaholásba fogtak. A meglepetés minden lehetősége elpárolgott, a nyomozók kiszálltak kocsijukból, és rohanva elfoglalták kijelölt posztjaikat az épület két oldalán. A bal oldaliak behuppantak az árokba. A jobbon levők meg belegabalyodtak a szögesdrótba, és miközben valahogy szabadulni akartak, az épület főbejárata kinyílt s három férfi lépett ki rajta. Kijött két csapos is megnézni, miért ugatnak a kutyák. Az FBI-emberek, látván, hogy szinte egy-

szerre bukkan fel öt ember a ház felől, a Dillinger-geng tagjainak vélték, és megállásra szólították fel őket.

Az első három egyszerű vendég volt, hazatértükben felhajtottak valamit, de az is lehet, hogy túl sokat, s ezért elengedték a fülük mellett a figyelmeztetést vagy talán nem is hallották. Beszálltak a kocsijukba és elindultak. Erre Clegg rákiáltott az embereire, hogy lőjék át a gumijaikat s így elkezdődött a fegyverropogás. Nemcsak a gumikat, a kocsit is lövések érték. Ketten megsebesültek, a harmadik meghalt. A történetekre aztán már a Dillinger-geng is felfigyelt, benn a házban.

Fölkapkodták fegyvereiket, és irdatlan tüzet zúdítottak a házat körülvevő fák közé. Egy ideig csak a levegőt lyuggatták a golyók, senkit nem értek. Aztán Dillinger, elriasztva a kapu elleni rohamtól az FBI-t, az épület hátában levő második emeleti ablakon át elrendelte a visszavonulást. A banda tagjaival együtt a tetőről egy hóbuckára ugrott, másztak vagy huszonöt yardot, aztán a meredek töltésről lecsúsztak a tópartra. A töltés védelme alatt elpárologtak az éjszakába, hátuk mögött hagyva a rászédett FBI-támadókat. Napkeltével az FBI a végső rohamra indult — és üresen találta a fészket. Csak a banda tyúkjai káráltak a házban, várva a nyomozókat. Dillinger és legényei felszívódtak.

Ahogy kivergődtek a Little Bohemiából, a Dillinger-geng szétszéledt és menekült. Kocsikat foglaltak le, úgy vágtak ki az erdőből, aránylag zökkenőmentesen — kivéve Lester Gillist, más néven a „bébiképű” Nelsont, a társaság legmegátal kodottabb killerét. Ő eltévedt az erdőben s végül egy ház felé baktatott, nem messze a beszállótól, és szinte belesétált W. Carter Baum és két másik nyomozótiszt karjába. Egyetlen figyelmeztető szó nélkül tüzet nyitott rájuk a géppisztolyából, Baumot megölte, a másik kettőt megsebesítette. Aztán fogta a kocsijukat, és továbbállt vele.

Dillinger, John Hamilton és Van Meter — a Pierpont-geng veteránjai a Michigan City-i börtönből való kitörés óta — együtt vágtak ki a vadonból. Hamiltont a fogadónál történt lövöldözéskor megsebesítette egy eltévedt golyó. Napokon át nem nyúltak a sebéhez, s az üszkösödés végzett vele. Ők temették el, de Dillinger az arcát meg a kezét végigöntötte lúggal, nehogy felismerhessék a tetemet, ha ráakadnak. Aztán Dillinger meg Van Meter, elégük lévén az északi erdőségekből,

elindultak vissza Chicagóba. Ennek a városnak a talaja volt a legforróbb Dillinger számára az egész földrészen, és éppen ezért ment ide. Arra számított, hogy ez a lépés az, amelyet a bűnüldözők a legvalószínűtlenebbnek tartanak.

Talált egy szobát s elfoglalta. Plasztikai műtétet végeztetett magán, remélve, hogy vonásai ezáltal szinte a felismerhetetlenségig elváltoznak, ám az operációt végző sebésznek csak néhány dudort meg vágást sikerült arcbőrére applikálnia, anélkül, hogy eredeti vonásai jelentősen megváltoztak volna.

A Pierpont-genet megtizedelték hát a letartóztatások, meg a golyók, úgy, hogy ez idő tájt már csak Dillinger, Van Meter és a „bébiképű” Nelson volt meg belőle. Dillinger, ahogy barátaival közölte is, közeledni érezte a végét, azt, hogy lassan már neki is befellegzik. S ezt még csak tetézte, hogy harmincegyedik születésnapján, 1934. június 22-én az FBI az Első-számú Közellenségnek nyilvánította.

Nehogy kifogyjon a pénzből, nekiveselkedett egy kisebbfajta bankrablásnak, de a régi „isten szikra” nem volt sehol; az eredmény nem állt arányban a kockázattal. Lehet, hogy hiányzott neki Pierpont, aki mindig is az ész volt a bandában, de aki most ült. Az üldözött zsvány teljesen magára maradt.

Új barátnőjével, egy Polly Hamilton nevű huszonhat éves vonzó pincérlánnyal vigasztalódott. Polly a negyvenkét éves Anna Sage-tól, ettől a természetes szláv—román eredetű asszony-ságtól bérelte a szobáját, amelyben Dillinger állandóan vendég lett, s így megismerte a szállásadónőt. De ami még ennél is jelentősebb — a nő is Dillingert.

Ámbár Dillinger erről mitsem sejtett, Anna Sage nagy bajban volt. Rossz hírű házak „madámjaként” üzemeltette műintézeteit az indianabeli Garyben és Chicago keleti kerületeiben. Kétszer volt már letartóztatásban, és ugyanannyiszor ítélték el effajta házak fenntartásáért, és ugyancsak két ízben kapott kormányzói kegyelmet. A harmadik letartóztatás után azonban elfogyott a törvény türelme, és a nőt éppen e napokban a szövetségi kormány minden pillanatban deportálhatta. Anna nem akart visszatérni Romániába, s hogy ezt elkerülhesse, valamilyen tárgyalási alap után kutatott. A sors különös rende­lése folytán életének éppen ebben a kritikus pillanatában került a hálójába az az ember, akit egész Amerika üldözött, John Dillinger.

Mindennek következtében egy szép júliusi napon Anna Sage kis sétát tett Kelet-Chicagóba, és megbeszélte problémáját Martin Zarkovich rendőrőrmesterrel, akit két éve ismert. Ajánlata egyszerű volt: a törvény kezére adja Dillingert, két vizsontszolgáltatás ellenében — ígérik meg, hogy nem deportálják s hogy megkapja a 10 000 dollárt, amelyet kitűztek Dillinger fejére. Zarkovich továbbította ajánlatát főnökének, Timothy O'Neil kapitánynak, aki viszont Purvist, a „kis Melt” értesítette róla telefonon.

Hoover — aggodalmában —, hogy ki ne csússzon a kezéből Dillinger, leküldte Washingtonból Samuel N. Cowley nyomozót, hogy álljon az FBI különleges Dillinger-osztagának az élére, miközben Purvis megmaradt a chicagói iroda vezetői posztján. Cowley és Purvis ezután több megbeszélést folytatott, majd Hoover hozzájárulásával Purvis kapcsolatba lépett Anna Sage-val. Elmagyarázta a nőnek, hogy a deportálások nem az igazságügy-, hanem a munkaügyi minisztérium hatáskörébe tartoznak, de megígérte, hogyha segítségükre lesz, minden lehetőt elkövet a támogatására. A jutalmat sem garantálhatta neki, de ezzel kapcsolatban is ígéretet tett: elkövet minden tőle telhetőt, hogy Anna Sage hozzájusson jogos járandóságához. Érje be ennyivel.⁷

Ezután gyorsan peregtek az események. Anna beszámolt a nyomozóknak arról, hogy gyakran jár a szomszédos kis moziba Polly Hamilton és Dillinger társaságában. Úgy vélte, hogy másnap este is mennek. Őrajta élénkpiros ruha lesz.

Cowley összehívta a Chicago területén dolgozó valamennyi nyomozót, és behatóan tájékoztatta őket a csapdáról. John Tolland a *The Dillinger Days*-ben ezzel kapcsolatban így ír: „Volt a tervnek egy elképesztő oldala. Amerika Elsőszámú Közellen-ségét Chicagóban a chicagói rendőrség tudta nélkül szándékoztak elfogni.”

Mivel nem lehetett tudni, vajon Dillinger a Marbro vagy a Biograph moziba megy-e, egy nyomozó osztag, Purvis vezetésével a Biograph-nál, egy másik, amelyet Zarkovich őrmester vezetett, a Marbrónál állt fel. Cowley, a főerővel, az FBI-irodában várt a végső jeladásra. Miként kiderült, Dillinger a Biograph-ot választotta. Cowley felhívta Washingtonban Hoovert annak a lehetőségéről tárgyalni, hogy a moziban csapjanak le Dillingerre, de elvetették, mert egy lövöldözés sok em-

bert veszélyeztetett volna. Amellett döntöttek, hogy megvárják az előadás végét, és kint kapják el.

Vagy tizenöt FBI-nyomozó megszállta hát a Biograph környékét. Elálltak minden kijáratot, a faszor torkolatát, közvetlen balra a mozitól, cirkáltak szemben, az út túlsó oldalán és a főbejáratától jobbra-balra a járdán. Purvis a bejáratától közvetlenül balra egy kapualjba húzódott, arra számítván, hogy Dillinger erre veszi majd az útját vissza, Anna Sage lakása felé. Jobbjában szivar, amelyre abban a pillanatban, amint meglátta Dillingert — jeladásként — rá kellett gyújtania, hogy a nyomozók kezdjék szorosabbra vonni a gyűrűt.

A furcsa alakok eme gyülekezete nem maradt persze észrevétlen, sőt annyira feltűnt, hogy a Biograph alkalmazottai feszengeni kezdtek. Gengsztertámadás szagát érezték a levegőben, s az igazgató értesítette a rendőrséget, hogy ugyan jöjjenek, és nézzenek körül. Mit sem sejtve arról, hogy az FBI vadászik ott Dillinger skalpjára, a rendőrség járőrökcsikat meg egyenruhásokat irányított a veszélyeztetett környékre.

Tíz óra húsz perc körül az egyik járőrökcsi a faszor torkolatához kanyarodott, ahol két fura figura ácsorgott. Egy chicagói detektív ugrott le a kocsiról, és már a Ray Suran nevű FBI-nyomozó hasában is volt a fegyvere. „Állapítsd meg, ki a pali, mielőtt átlöved”, tanácsolta neki a sarkában levő kollégája. Szerencsére a derék fegyverforgató szót fogadott, és Suran lehetőséget kapott arra, hogy igazolja magát. Így sikerült elhárítani, hogy a törvény emberei egymást lőjék. A járőrökcsi pedig nagysietve elrobgott a színről.

De érkeztek más egyenruhások a mozihoz, s az igazgatóval tárgyaltak. Aztán kijöttek, jobbra fordultak, s odaléptek néhány ismeretlen csellengőhöz. Fél tizenegy volt, s a „Manhattan Melodrama” című film, Clark Gable-lel és William Powellel a főszerepben, véget ért. S éppen, amikor a kijáratától jobbra az egyik FBI-nyomozó a papírjait mutogatta a gyanakvó chicagói rendőrnek, két kísérlőjének a társaságában feltűnt Dillinger. A várakozásnak megfelelően balra fordultak, s így nem vették észre a jobb felé zajló különös közjátékot. Amikor pedig elléptek Purvis előtt, felvillant a gyufa és parázslani kezdett a szivar. Az FBI-hurok szorulni kezdett Dillinger körül.

Az űzött vad éles ösztönével Dillinger tüstént veszélyt szí-

matolt. Izgatott pillantást vetett maga köré, előre hajolt, majd rohanni kezdett annak a bizonyos fasornak a torkolata felé, s közben a jobb nadrágzsebében kotorászott a fegyvere után. Üldözői ráeresztettek egy sorozatot. Egy golyó testének bal felét ütötte át; egy másik görnyedt hátán gellert kapott, felcsúszott és a jobb szemén jött ki. Mint akit hátulról letaglóztak, bukott arccal a földre. Lába a járdán, feje a fasor szélén, fegyvere élettelen kezéből a levegőbe röpült.

Az FBI legdrámaibb vadászata ért véget e véres diadallal. A halott Dillinger pedig mérhetetlenül értékes kiállítási tárgy lett az FBI washingtoni üvegszekrényében.

Nem vitás, hogy Dillinger deszperádó volt — aljas bűnöző. Sarokba szorított patkány módján öldökölt volna. Ez is vitathatatlan. Bizonyos jelek azonban arra vallanak, hogy nem nagyon élvezte a vér ízét, nem hajhászta az alkalmat a gyilkolásra. Lehet, hogy ő ölte meg az O'Malley nevű őrt (de az is lehet, hogy nem, hiszen bizonyításra, tárgyalás híján nem került sor), de ezen az eseten kívül más gyilkosságot nem is tulajdonítottak neki. Fegyvere nem hasonlított Clyde Barrow rovátkás pisztolyához, ő nem hajszolta a „bébiképű” Nelson képtelen véres rekordjait. Dillinger legalább annyira volt színész, mint amennyire deszperádó; szerepet játszott: regényt, amelynek során időnként, pusztán a hecc kedvéért, a rendőröket is ugratta, útbaigazítást kért egyiktől-másiktól. Szükségtelen kockázat volt ez, amelyet egyetlen józanul gondolkodó alvilági fejes sem vállalt volna; csakhogy ő nem volt igazi fejes. Minden arra mutat, hogy a „Dillinger-geng” igazi esze Harry Pierpont volt.

S akkor Dillinger? A fenyegető veszély jelképe, amelyet a rendőrség maga alkotott, hogy lebuktatásának dicsősége az FBI-nak tegyen szolgálatot. Egyik fő alakja annak a hitregének, amelyet az FBI csálhatatlanságáról szöttek.

Tény, hogy az FBI szerepe a Dillinger-ügyben nem mondható egészen tökéletesnek vagy csillogónak. Törekvésük, hogy Dillingert kizárólag a saját vadjuknak tekintsék, ha a gondviselés nem figyel oda, bizony egykönnyen az FBI és a helyi rendőrség embereinek halálos kimenetelű tornájához vezethetett volna. Ahogy Little Bohemiában is ez okozta a kudarcot, ártatlan emberek halálát és sebeit. E súlyos melléfogásokról ma már nemigen szól a fáma, különben a Dillinger-legenda

nem maradhatna az FBI legendája. Hogy miképpen mossák fehérre az eseményeket, arra szép példa Whitehead *The FBI Story*-jának az a két mondata, amellyel a St. Paul-i és a Little Bohemia-i epizódokat elintézi: „Az FBI nyomozói kétszer is a kezükben érezték már Dillingert. De mind a kétszer — géppisztolyok zárótüzének védelmében — meglépett.” Semmi mást nem ír erről a két tűzharcról, csupán a kötet végén található „Jegyzetek”-ben fűz még hozzájuk néhány szót.

Kétségtelen tény, hogy amikor Cummings igazságügyminiszter kiadta a jelszót, hogy „A lövés öljön — aztán rászámolhatnak tízet!” és az FBI ennek alapján elindította a hadjáratát, Dillinger csak egyetlen olyan bűnt követett el, amiért szövetségi törvény büntethette: lopott kocsit vezetett államhatáron át, ez viszont — miként Turner Catledge (a *The New York Times* akkori washingtoni tudósítója) gúnyosan megjegyezte — „csak ritkán járt azzal, hogy elkövetőjét a helyszínen agyonlövik”. Alig-alig vitatható, hogy a Dillinger-szenzáció egyetlen célt szolgált: végleg megalapozni azt a hitet, hogy az FBI nagy és csalhatatlan. S ezt lényegében el is érte. Olyannyira, hogy a Biograph előtti lövöldözés óta Hoover és az FBI maga szabja meg, hogy s mint érvényesüljenek az ország törvényei.

Hogy Hoover milyen képtelen gyorsasággal robogott a hatalom felé, azt mindenki láthatta három évvel később, amikor is Matt Leach kapitányt elmozdították az indianai rendőrség éléről. Az Államrendőrség Testülete bejelentette, hogy a dolog Hoover kérésére történt. A Testület nyilatkozata szerint az FBI igazgatója azzal vádolta Leach-et, hogy a Brady-banda üldözése során nem volt hajlandó együttműködni velük. Két nyomozójuk nyújtotta be a panaszt és értesítette a Testületet, hogy emiatt az FBI megszakítja kapcsolatait az államrendőrséggel. Leach válaszul felfedte, mi történt a Dillinger-ügyben. De vannak információi arról is — közölte —, amelyek szerint az FBI kifejezetten felszólított egyeseket, nehogy bármit is közöljenek az államrendőrséggel a Brady-geng ügyében. Washingtonban Hoover és az FBI mindezzel kapcsolatban megtagadott minden felvilágosítást, és gögösen hátat fordított, ha valaki a Leach-ügyet feszegette. Mégis kiszivárgott valami az újságírókhoz, amely szerint a veterán indianai rendőrfőnököt Hoover „nyomására” fejezték le, hogy az igazgató ily módon biztosíthassa magának a helyi rendőri erők kooperációját.⁸

Hoover, aki négy éve még saját állása miatt aggódott, olyan hatalomra tett szert, amellyel a neki nem tetsző rendőrfőnököket is megskálpolhatta.

2.

Az FBI emberei hitelvadászó hajlamai híres esetek kapcsán is megnyilvánultak a harmincas években, a dicsfénybetakarítás időszakában. Teljesen mellékes volt, milyen rendőri szervezet fedezett fel nagyjelentőségű nyomokat, a végső leszámolást szinte mindig az FBI vezette s így minden elismerést ez a szervezet, illetve igazgatója vágott zsebre. Az egészséges nyomozói munkát a jelek szerint, nem egyszer propagandacéloknak rendelték alá, mint például akkor is, amikor Hoover saját külön feketepétere a korabeli gonoszok között — Alvin Karpis — lebukott.

A Barker—Karpis-geng a gyilkosoknak egyik legkülönlegesebb bandája volt, amelyet az amerikai alvilág valaha is ki-termelt magából. Rémtetteik mellett Dillinger olyannyira megtapsolt mutatványai szinte amatőr teljesítményeknek tunktek. Bankrablás. Emberrablás. Gyilkosság. A Barker—Karpis-banda, illetve egy-egy tagja, a szakkönyvekben felsorolt minden egyes bűntett kiváló ismerője volt.

A gyülekezet egyik szárnyát a „Mamá”-nak becézett Kate Barker és négy díszes csemetéje alkotta; a másikat Alvin Karpis, akinek Francis Albin Karpavicz volt a rendes neve. Barker „Mama” egyik fia, Fred, és Karpis (akit röviden „Vén Libabőr”-nek szólítottak a barátai, mert ha egy-egy gengsztertársára jól ránézett azzal a halszemével, az illetőnek menten libabőrös lett a háta) büntetésük kitöltésekor, a kansasi állami börtönben ismerkedtek meg s gerjedtek tüstént csodálatra egymás iránt. Amikor pedig szabadultak, szívük s eszük közös kartellben egyesült, amely 1931—1936 között tíz gyilkosság és több rablás révén csaknem egymillió dollár zsákmányt hozott a konyhájukra.

1932 júliusában a Barker—Karpis-kartell a Kansas állambeli Concordia város Cloud County nevű bankját söpörte tisztára, és több mint 240 000 dollárral távozott. Ugyanebben az eszten-

dőben, a karácsonyt megelőző napok egyikén a minneapolis-i Third Northwestern Bankon vágtak egy nagyot. Amikor zsákmányukkal a zsebükben távoztak, két rendőr került az útjukba. Géppisztolyaik pergőtüze szinte ízekre tépte mind a kettőt. A geng egyik tagjának feltűnt, hogy egy „civil” éppen azon van, hogy emlékezetébe vesse a kocsi rendszámát, amelyen le akartak lépni. Mire fogta a géppisztolyát és beleeresztett az illetőbe egy sorozatot, s a fölöttébb fontos tanú máris örökre elhallgatott.

Akinek csak megakadt a szeme a Barker—Karpis-bandán, az a halállal kacérkodott. Barker „Mama” szeretőjével is az alvilág jellegzetes módján végeztek: szitává lőtték, aztán kihajították egy kis tó partjára, és végzetes szerelmének mementójaként egy véres női kesztyűt hagytak mellette. Mindezt azért, mert feltevésük szerint elárulta őket. Egy ügyvédet, mert nem sikerült elérnie az egyik gengszter felmentését (a banda gyanúja szerint nem tett meg minden tőle telhetőt), kicsalogattak egy golfpályára, Tulsától északra, és ott elintézték. Dillingerrel szemben, akiből a propaganda csinált veszedelmet, a Barker—Karpis-geng volt a szomorú valóság.

A korszak több, sikeres emberrablása közül kettőt írtak a számlájukra. A St. Paul-i Hamm Brewing Társaság tulajdonosának, ifjabb William A. Hammnak az elrablását az FBI eleinte a Touhy-féle csempészbanda nyakába akarta varrni, de az esküdtszék nem fogadta el a bizonyítékokat. Ezután döntött Hoover úgy, hogy a Barker—Karpis-banda a bűnös az ügyben, amely 100 000 dolláros váltságdíjat „eredményezett”. 1934 januárjában a St. Paul-i Commercial State Bank elnökére, George Bremerre került sor. A geng csaknem egy hónapig tartotta fogva, míg végül egy öt- és tízdolláros címletekben kifizetett 200 000 dolláros váltságdíj ellenében elengedték.

Az FBI különleges érdeklődéssel viseltetett az emberrablások iránt, hiszen a bűnüldözésnek ez az ága volt az, amelynek révén nagy hírű bűnüldöző szervezet lett. Őszinte hévvel vetette hát magát a geng után. Először csak a kisebb halak kerültek horogra, bíróság elé, majd börtönbe, egyik a másik után — a korrumpt közép-nyugati városokban található politikai és rendőrségi támogatóikkal együtt. Mindezek ellenére azonban úgy tűnt, hogy a „Mama”, Fred Barker és Alvin — a Vén Libabőr — ravaszul elrendezett, kellemes életet él. De az,

hogy szüntelenül a sarkukban érezték a törvény őreit, mégis csak idegesítőleg hatott rájuk, és Karpis magasra szárnyaló nagyzási hóbortjában, egy alkalommal arra a kijelentésre ragadtatta magát, miszerint az egyetlen megoldás magának az FBI-nak a felszámolása. Hoover szerint a Vén Libabőr valóban magas állású személyek meggyilkolásának hátborzongató sorozatát fontolgatta. Haditervének megvalósításához gyors gépkocsikra és repülőgépekre volt szüksége, mert csak így juthatott kellő gyorsasággal az egyik mézszárlás helyéről a másikra. Először a Los Angeles-i FBI-iroda vezetőjével akart végezni; aztán a chicagói parancsnokkal; őt a New York-i nyomozók feje követte volna; majd végül magának Hoovernek kellett volna bezárnia a sort. Hogy vajon Karpis annyira bolond volt-e, hogy az ábrándozásnál többet is tett ennek a képtelenségnek a megvalósítására, az nem teljesen tisztázódott. Amikor a tervről Hoover jelentést kapott, elrendelte, hogy ezután a Karpis tartózkodási helyével és tevékenységével kapcsolatos legapróbb részleteket is közvetlenül az ő íróasztalára tegyék le.⁹

1935 januárjában akadtak rá az FBI emberei a „Mama” és Fred Barker nyomára. A floridai Ocala közelében, bizonyos Weir-tó partján rejtőzködtek egy villában. A nyomozók körülvették a házat, és felszólították Barkeréket, hogy adják meg magukat. Géppisztolytűz volt a válasz. Szabályos ütközet keletkezett. Könnygáz-bombák nyomában géppisztoly-sorozatokkal árasztották el a nyomozók a villát, mígnem Barkerék fegyverei elnémultak. Ekkor megrohamozták a rejteket, és ott találták holtan a „Mamát” meg a fiát, tetemük mellett kezükből kihullott fegyvereikkel.

A geng egyik szárnya így megszűnt létezni, de Karpis még szabadon csellengett. Vele is le kellett számolni. 1935. április 24-én két állig felfegyverezett társával az ohioi Warrenben kirabolt egy postautót és 70 000 dollárral távozott. Nem sokkal ezután még rikítóbb rablást követtek el: a Detroit—Pittsburgh vonalon közlekedő 622-es vonatot támadta meg Karpis és bandája az ohioi Garrettsville állomásán. Fegyvereikkel sakkban tartották a postásokat, bezsebeltek vagy 30 000 dollárt, majd egy várakozó repülőgépbe szállva, továbbálltak.

Az Egyesült Államok postai küldeményeinek ez a kifosztása újabb, hatalmas nyomozótestületet, a postai felügyelőket mozgósította a Karpis ellen országszerte folyó hajszára. A posta-

ügyi miniszter ezt követő jelentése szerint az ő nyomozói adták a legközelebbi nagy ütést. 1936 márciusában a kansasi államrendőrséggel együtt ráakadtak a Karpis-geng egyik tagjának a nyomára, s abból a gyorsaságból, amellyel a nyomozók a Karpishoz vezető szálát is felfedezték, kitűnik, hogy a posta emberei elsőrendű fontosságú adatok birtokába jutottak.

Ezenközben Hoover megvető szavakkal vádolta Karpist a közvélemény előtt. „A legkegyetlenebb, a leghidegvérűbb banda feje az Államokban” — mondta róla; azelőtt az „1. számú Közellenség” volt, akiből azonban az „1. számú Közpatkány” lett. S ő meg az FBI ezt a „patkányt” el fogja taposni.

Nem sokkal azután, hogy a posta nyomozói sikeresen működtek Kansasban, még 1936 márciusában, Hoover s az FBI megtudta, hogy Karpis egyik ólomvetőjével együtt az arkansasi Hot Springsben — a lógásban levő csibészek mennyorszá-gában — bujkál. Hoover szerint „az ottani rendőr- meg detektív-főnök oltalma alatt álltak ... mert Karpis maga mellett tartott egy takaros nőszemélyt, aki ügyesen osztotta meg kegyeit Karpis és Hot Springs egyik rendőrtisztje között”. Hoover és rohamosztaga már robogott is a washingtoni repülőtérré, hogy félbeszakítsa Karpis és a takaros nőszemély arkansasi enyel-gését, amikor megtudták, hogy Karpis, valószínűleg a számára védelmet nyújtó rendőrségi tájékoztatás alapján, lelépett.

Hoover, utálkozva, visszatért irodájába s várta, hogy nyomozói újból rábukkanjanak Karpis nyomára. Ezenközben olyan ügybe keveredett, amely fölöttébb ritkán szerezhető tapasztalatokat nyújtott neki: az egyik igen tekintélyes kongresszusi bizottsággal „akasztotta össze a rudat”. Kenneth D. McKellar, Tennessee állam demokrata szenátora nem rejtette véka alá, hogy ki nem állhatja Hoovert, és 1936 áprilisában, felhasználva a lehetőséget, amelyet a szenátus költségvetési bizottságának elnöki posztja biztosított a számára, szigorú vallatásnak vetette alá az FBI igazgatóját. Miként kérdéséből kiviláglott, azt akarta bizonyítani, hogy Hoover maga soha egyetlen letartóztatást nem foganatosított, hogy a bűnügyek felderítésében igen sovány a személyes gyakorlata — egyszerűen, hogy voltaképpen nem más, mint közönséges amatőr. A *Time* című képes hetilap szerint McKellar arra volt kíváncsi, „vajon a Hoover nevű G-man miért nem kockáztatja a saját nyakát is.

Az igazgatónak el kellett ismernie, hogy soha egyetlen lebuktatásban nem vett részt. Hoovert — a *Time* szerint — a guta kerülgette.” Don Whitehead ugyanerről a jelenetről (évek múltán) azt írta, hogy „Hoover arcáról sütött a harag”. Elhatározta, hogy lemossa magáról a gyalázatot, amelyet McKellar kent rá azzal, hogy kétségbe vonta személyes bátorságát, és nyomozóit Karpis nyomába uszította. Nemsokára rá is akadtak.

Értesítést kapott, hogy a madara New Orleansban él. Még-hozzá mint egy bizonyos „Mr. O'Hara”. Egyik fegyverhordozójával és az illető kitartottjával lakott együtt a Canal Streeten, egy szép lakásban. Arról azonban Hoover mindmáig hallgat, hogyan tudta ezt meg az FBI. Azok az annyira leszólt postai nyomozók szolgáltatták az adatokat azután, hogy az ugyancsak ő általuk feltárt nyomokon a G-manek elindultak. Hoover ugyan ezt tagadta, de semmiféle más felvilágosítással nem szolgált. Akár így, akár úgy, McKellar tüskéivel az alfelében, Hoover haladéktalan cselekvésre ösztönözte a posta nyomozóit.

Ő maga, támadó csoportjának az élén, 1936. április 30-án este szállt Washingtonban repülőgépre s az egész éjszakát átrepülve, másnap reggel ereszkedett le New Orleansban. Itt már egy sereg nyomozó várta, és terveket kovácsoltak a Canal Street-i lakás megtámadására. Negyedmagával Hoovernek jutott a főbejárat, miközben — elállva minden létező kijáratot — a nyomozók körülvették a házat.

De alig foglalták el a helyüket, Karpis máris változtatott a tervükön. Kinyílt a ház főbejárata, és íme, Karpis lépked le a lépcsőn az egyik alvilági haverjával. A járda mellett parkoló kocsijukhoz tartottak. Mielőtt azonban Hoover vagy emberei megmoccanhattak vagy tüzelhettek volna, egy kisfiú kerékpározott el Karpis és közöttük. Meg kellett várniok, amíg a gyerek lőtávolon kívül ér, de addigra Karpis meg a pasas már beült a kocsiba. Ekkor törtek rájuk. Hoover az autó bal oldalán kapta el az „1. számú Közpatkányt”, akinek nem jutott ideje arra, hogy a hátsó ülésen heverő fegyverét kezébe kapja.

Pofon egyszerű volt az egész. Az adott helyzetben, McKellar maró tekintetével a hátában, az, hogy személyesen ő csípte fölön Karpist, nagy diadalt jelentett Hoovernek. De, lám, a diadal pillanatában egy különös végkifejlet, amelyet maga Hoover mesélt el később egyik kedvenc tollforgatójának, Frederick

L. Collinsnak. Ő fogalmazta meg egyes szám első személyben. Így:¹⁰

„— Bilincseljétek meg, fiúk — mondtam.

De kiderült, hogy egyikünknel sincs bilincs. Ezeket távolabb maradt kocsijainkban hagytuk. Közben embergyűrű formálódott körénk, gyorsan kellett cselekednünk, s ezért a két nyomozó nyakkendőjével kötözte össze a gengszter kezét.

— A postahivatalhoz — utasítottam a sofőrt.

A gépkocsi, négyőnkkel, befordult a Canal Streetre. Ahogy magunk mögött hagytunk néhány háztömböt, a kocsit vezető oklahomai detektívhez fordultam.

— Ismeri, ugye a legrövidebb utat?

— Nem, uram, még soha ezelőtt New Orleansban nem jártam — felelte.

— Mr. Hoover — fordult hozzám az eddig szótlanul ülő Karpis —, ha az új postaépületre gondol, én pontosan tudom, hol van, mert éppen mostanában akartam kirabolni.

A Federal Bureau of Investigation méltóságának igen jót tett, hogy a régi postaépületbe kellett vinnünk a foglyokat s így lemondhattunk a felajánlott útbaigazításról. Egy járókelő elég volt ahhoz, hogy útbaigazítson bennünket.”

Mind e részletek, amelyek annak idején homályban maradtak, elegendőek annak igazolására, hogy az FBI intézkedései még az ilyen igazán szenzációs esetekben is hagytak maguk után némi kívánnivalót. Az azonban tagadhatatlan, hogy Hoover igen jelentős letartóztatást foganatosított személyesen, s ezáltal bizony ráborította az asztalt McKellar szenátorra. Karpis elfogása drámai visszavágás volt, s a szégyenpír, amely eddig az FBI igazgatójának arcán égett, most a szenátus költségvetési bizottsága elnökének orcájára költözött. Végeredményben Hoover soha nem látott magasságba lendült, s ezért ugyancsak botor lett volna az a szenátor, aki az elkövetkező esztendőök során megkockáztatta volna, hogy McKellar sorsára jusson.¹¹

A nagydobra vert Dillinger és Karpis ügy, s hozzájuk az akciók, amelyeket — ha kevésbé izgalmas nyomozások során is, de szinte hetenként bonyolítottak le az FBI emberei, Hoovert és szervezetét olyan magas piedesztálra emelték a nép képzeletében, hogy alig akadt ember, aki föltekintett volna a kérdést, vajon miféle célokat szolgált az igazgató a Bureau sikereivel? Ha valamire Hoover azt mondta, fehér — az fehér volt; ha azt, hogy fekete — hát fekete. Ez lett és maradt mindmáig az emberek felfogása, és senki nem vette bírálat alá azt a módot, amellyel Hoover megszerezte magának hitelét. Az emberrablásba feledkezett bele nagyon, ez volt a bűnözésnek az az ágazata, amely először szélesítette ki az FBI vadászterületét; főerőit ennek a bűnnek az üldözésére mozgósította. Évek hosszú során át összefoglaló jelentéseiben mindig azt emelte ki Hoover, hogy az FBI minden emberrablási ügyet földekerített. Bár szó szerint nem így fogalmazott, de a szöveg mégis azt a benyomást keltette, hogy az érdem mindezért egyedül az ő szervezetét illeti. Az ügyes sugalmazás az újságok címlapjain már megtámadhatatlan tényként szerepelt, s ezért föl sem ötlött senkiben a kézenfekvő kérdés: valóban minden ügyért minden elismerés csakis az FBI-t illeti? És mi van a helyi rendőrhatóságok munkájával, hiszen azok is dolgoztak ugyanazokban az ügyekben? Vajon nem ezek a szervezetek végezték-e a nyomozói munka nehezét? Nem ezek szolgáltatták-e a legfontosabb adatokat?

1935 szeptemberében Milton S. Mayer, akinek szerencséje volt közvetlen közelből megfigyelni Hoover néhány leghíresebb ügyét, „A G-manek mítosza” címmel cikket írt.¹² Leszögezte, hogy a McElroy-, a Lindbergh- és a Weyerhauser-féle emberrablási ügyeket nem a Bureau, hanem más hatóságok derítették fel. Két év múlva Jack Alexander a *New Yorker*-ben, Hooverról írt cikkében gúnyosan emlegette a módszert, amellyel az FBI ezer meg ezer turistával hitette el, hogy a Lindbergh-ügy megoldása egyedül az ő dicsősége. Leírta, miként terelte — előregyártott halandzsza és grafikai ábrázolmányok segítségével — szájtáti hallgatóit az FBI egyik idegenvezetője egy mesterségesen előállított alvilág kellős közepébe. Tudato-

san preparált térképeken és helyszínrajzokon villódzó fénypontcskák ábrázolták a folyamatban levő akciót, s így minden egyes turista külön mesterdetektívnek érezte magát, aki ott rohan a gonosztevő nyomában. Az összhataást Alexander ekként írta le:

„A turistákban az az érzés kerekedik felül, hogy az utóbbi idők nagyobb bűntényeit mind az FBI nyomozta ki. Például a Lindbergh-esetet részletezve a csoport cicerónéja elmondja, hogy »ők« — mármint az FBI — hogyan bogozták ki az ügyet, s közben New York City hatalmas térképére mutat. Ezen színes fejű gombostűk jelzik a váltságdíj pénzjegyeinek útját, amelyet Hoover emberei persze méterről méterre szemmel tartottak. Egy szó nem esik arról, hogy a város rendőrségének is volt egy hasonló térképe, s hogy a csapdát, amelybe (Bruno Richard) Hauptmann végül is beleesett, a pénzügyminisztérium nyomozói állították föl. Néhány turistánál alig több tudhatja csupán, hogy a J. P. Morgan és Társa cég által elkészített eredeti váltságdíj-csomagokban aranypénz nem volt, és csak a pénzügyminisztérium nyomozóinak kitartó követelésére tettek beléjük utólag 35 000 dollár értékben aranyérmét is. Egy benzintöltő állomáson kiadott egyik ilyen érme vezetett közvetlenül Hauptmann letartóztatásához.”¹³

De még a Lindbergh-ügy példájánál is jobban rávilágít Hoover hírverő-technikájára az a néhány 1936-os letartóztatás, amellyel kapcsolatban minden elismerést hangsúlyozottan a Bureau zsebelt be, de amellyel kapcsolatban ennek élesen elmentmondó tények bukkantak fel.

Az első „baleset” Thomas H. Robinson jr.-nak a kaliforniai Pasadenában, 1936. május 11-én történt letartóztatásával kapcsolatos. Robinsont, mint Mrs. Alice Speed Stoll elrablóját, az egész országban körözték. S amikor egy kisebbfajta fegyverhalom kellős közepén a lakásában elkapták, Hoover úgy jelentette be letartóztatását, mint amely egyedül az FBI-nak köszönhető. Az United Press az alábbiakat fűzte Hoover szavaihoz:

„Mr. Hoover szerint Robinson nyomára akadni az országban leginkább a váltságdíj segített, de a nyomozás részleteivel, illetőleg azzal kapcsolatban, hogy mi vezetett végül is célhoz, nem volt hajlandó közelebbit mondani.

Annyit mégis elárult, hogy a letartóztatás kizárólag az FBI munkájának az eredménye, s hogy *semmilyen más forrás nem*

adott ötletet, amely a nyomozásnak a legcsekélyebb hasznára is lehetett volna.” (Kiemelés tőlem.)

Még azon a napon, amikor ez a Hoover-nyilatkozat a lapokban megjelent, az United Press felfedezett valakit, aki mégis csak nyújtott némi segítséget az FBI-nak. Lynn Allennek hívták az illetőt, s egy pasadenai alkoholmentes italmérés ételkiadója volt. Allen apró részletességgel vázolta, hogyan jött be az üzletbe két hete „egy választékosan öltözött fiatal hölgy”, hogyan „foglalt kecsesen helyet a bárpultnál, s kért egy narancslevet”. Csak egy dolog zavarta Allent: a „hölgynek” túl férfias volt a hangja, mire közelebbi és kimerítő vizsgálódásnak vetette alá a „kisasszonyt”, s arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy voltaképpen a lázasan körözött emberrabló, Robinson ül előtte. „Erre — szolt az United Press jelentése — Allen telefonált a rendőrségre, a rendőrség pedig a G-maneknek.”

Külön kis storyt írt a hírügynökség arról, miként figyelt fel Allen az emberrablóra. S így adta vissza Allen szavait:

„Először a szokatlanul magas termet ragadta meg a figyelmemet. Öt láb tizenegy hüvelyk vagy hat láb magas nő alig fordul meg a boltban. Alaposan szemügyre vettem, amíg felém tartott... Aztán visszaemlékeztem Robinson személyleírására. Minden stimmelt, még a gödröcske az arcán, meg az eltorzult jobb füle is. Nagyon erősen ki volt festve, nyilván, hogy elfödje a háromnapos szakállát. Egyszer szolt. Akkor, amikor megkérdeztem, hogy grapefruitot vagy narancslét óhajt-e. „Narancslét” — mondta.

Férfias volt a hangja, pedig igyekezett elvékonyítani. Az első adandó pillanatban telefonáltam a rendőrségnek és megmondtam, hogy szerintem Robinson látogatott be az üzletünkbe. Mire bevittek a kapitányságra, és fényképeket mutattak. Ezután már semmi kétségem nem maradt afelől, hogy Robinson volt az illető.”¹⁴

E történet arra vall, hogy a G-manek mégsem teljesen egymaguk bogozták ki ezt a csomót, miként azt főnökük állította, hanem igenis nagy és döntő fontosságú segítséget kaptak Allentől akkor, amikor pontosan jelezte nekik a környéket, ahol Robinson felbukkant. S az útbaigazítás sem közvetlenül, hanem a szokásos rendőrségi úton jutott az FBI-hoz.

Harry Brunette ügye még inkább példázza, milyen kevés köze volt néha a sikerhez Hoovernek. Brunette-et és társát,

Merle Vandenbush-t több bankrablással gyanúsították és kö-
rözték. 1936. november 11-e után pedig már emberrablás is ter-
helte őket, mert amikor azon a napon a New Jersey-beli So-
merville-ből szöktek, magukkal hurcolták William A. Turnbull
rendőrt, s rövid ideig fogva is tartották. Az emberrablás híre
került persze a lapok címlapjára, s a törvény szimatoló őrei
nemsokára Brunette-ék nyomában voltak. 1936. december
15-én, közvetlenül éjfél után, a hajnal első perceiben csaptak
rá. Hoover maga vezette a tíz nyomozóból álló osztagot New
York Cityben, a 102. utca 304 West alatt levő lakás ellen, ahol
Brunette-et le is buktatták.

A támadást nem éppen a legnagyobb titoktartással szervez-
ték meg. A G-manek azzal kezdték az akciót, hogy beleeresz-
tettek néhány golyót Brunette lakásának ajtajába, illetve a zár-
jába. Brunette, aki nem vette ezt jó néven, fegyvert ragadott
és visszalőtt. Golyók röpködtek a ház falai között, ahol húsz
család élt. Mivel kilőni a gengsztert nem tudták, ki akarták
füstölteni, s ezért könnygáz-bombákat használtak a nyomozók.
Az egyik bombától tüzet fogott az épület. Riasztották a tűz-
oltóságot.

A derék tűzoltók viszont két tűz közé szorultak, és csoda,
hogy egy sem hagyta ott közülük a fogát. A *Newsweek* így írt
a csatáról:

„A rettenetes zűrzavarban az egyik izgatott nyomozó gép-
pisztolyt fogott egy tagbaszakadt tűzoltóra. »Az istenit, olvas-
ni se tudsz? — ordított rá a férfi, s közben a sisakfeliratára
mutatott. — Ha nem veszed le a hasamról azt a piszkavasat, fel-
aprítom a fejedet.« Háromnegyed órán át tartott a lövöldözés.
Aztán kis szünet következett. »Add meg magad vagy lövünk«
— kiáltotta el magát az egyik nyomozó, mintha addig csak ipi-
apacsot játszottak volna. Erre Harry Brunette felesége átlőtt
combbal kitámolygott a lakásból. Nyomában a sértetlen, hu-
szonöt esztendő bankrabló.

A *The New York Times* jelentése szerint mind New York,
mind New Jersey állam rendőrsége fel volt háborodva a mód
miatt, ahogyan Hoover a támadást lefolytatta, és azzal vádol-
ták, hogy „megsértette a velük kötött egyezményt, mert el
akarta lopni magának a jog szerint őket illető dicsőséget”. Azt
állították, hogy Brunette-et egyedül és kizárólag ők kutatták
fel, s hogyha az egyre nagyobb hírnévre sóvárgó Hoover elha-

markodottan rá nem tör, minden valószínűség szerint Vandembush-t is lebuktathatták volna Brunette-ékkel együtt a lakásban.

Washingtoni piederstáljára visszatérve Hoover csodálkozását fejezte ki az effajta ócska piszkolódás fölött. Mindenki köteles túlvilági boldogságot érezni, hiszen egy rossz embert le tartóztattak — ezt tükrözte egész magatartása. Elmagyarázta, hogy minden sértett rendőrtisztnek levélben fejezte ki köszönetét az együttműködésért. Ami pedig vádjait illetve, kitar tott amellet, hogy ő senkit nem csapott be, s hozzáfűzte: „Előrelátni jó, de utólag előrelátni még jobb.” Nem volt hajlandó fölfedni, honnan kapta az adatokat, amelyek Brunette lebukásához vezettek, de kijelentette: „egyetlen erőszaksservezet sem tekinthető forrásunknak”.

E cáfolatra azonban Mark O. Kimberling ezredes, New Jersey állam rendőrfőnöke és Lewis J. Valentine, New York rendőrfőkapitánya, az ország egyik legnevesebb rendőrtisztje igen keményen válaszolt Hoovernek. Mindketten napi nyomozati jelentésekből idéztek s tártak fel egy olyan pokoli történetet, amely cáfolhatatlanul bizonyította, hogy az ő detektívjeik akadtak Brunette nyomára, és csak akkor közöltek részleteket az FBI-jal, amikor már szemmel tartották Brunette-et.

A nyomozás első részét Kimberling ezredes emberei végezték. Valaki az egyik philadelphiai garázsban hagyott egy kocsit, de nem jelentkezett érte. A garázs dolgozói arra gondolvá, hogy a jármű ugyanolyan, mint a Turnbull-emberrablás alkalmával használt kocs, értesítették a rendőrséget. Kimberling nyomozói elmentek Philadelphiába, és átvizsgálták az autót, vannak-e rajta ujjlenyomatok. Megállapították, hogy egyik utasa Vandembush volt. De ami még ennél is fontosabb, szerelvénnyfalában egy New York-i garázs régi számlájára akadtak. Ennek alapján fordult Kimberling ezredes Valentine kapitányhoz.

Ezen a ponton vette át ő a főszerepet s vezette lépésről lépésre a nyomozást. A *The New York Times* szerint olyan jellegzetes dolgokat említett detektívjeinek jelentéseiből, hogy szavai alig hagyhattak kétséget bárkiben is. Sok nyomozót állított be erre a munkára. Kikérdezték a garázs alkalmazottait, akik Brunette és Vandembush fényképében felismerték az illetőket, akik a kocsival jártak. Sőt, emlékeztek arra is, hogy

többször látták parkolni a 105. utcában, s hogy a környékbeliek annak az Arline La Beau nevű lány barátjának tartották Brunette-et, aki a szüleivel egy lakásban élt valahol a szomszédban.

Ezt a szálát követték a nyomozók. Megtudták, hogy a lány nemrég férjhez ment a barátjához. Megállapították azt is, hogy az ifjú pár a saját lakásába költözött, szintén a környéken. Trunbull civilben szimatolt utánuk. Amikor őt elrabolták, Brunette és Vandebush mellett a lány is benn volt a kocsi-ban, és Trunbull biztosra vette, hogy felismeri. Segítette a szerencse is. Belefutott az utcán a lányba, persze a nyomába szegődött, de valahol a 102. utca táján elvesztette a szeme elől.

Valentine kapitány szerint ekkor avatták az ügybe az FBI-t, de a nyomozás még továbbra is teljes egészében a New York-i és a New Jersey-i detektívek kezében maradt. Majd tovább olvasta a részletes napi jelentéseket, amelyekből mindez kiderült.

A nyomozók végigjárták a 102. utca minden házát. Az utca 304 West számú házában James Cotter és James A. O'Brien New York-i nyomozók, valamint Gustave Albrecht New Jersey-i rendőrőrmester megtudta a házkezelőnőtől, hogy a házba egy új pár jelentkezett be Robert Lake és néje néven. Amikor megmutatták neki Brunette fényképét, kijelentette, hogy azonos azzal a férfival, akit ő Lake néven ismer.

A nyomozók alaposan megismerkedtek az épülettel. Minden szökési lehetőséget tisztáztak. Távollétükben még Brunette-ék lakásába is bementek, és az egészet feltérképezték. Majd beköltöztek a ház egyik lakásába. A jerseybeliek pedig az egyik szomszédos épületben ütöttek tanyát, ahonnan szemmel tart-hatták a kaput. Ekkor újból szóltak Hoovernek, hogy a zsák-mány landolt, és szem előtt van.

Brunette-et tehát már akkor buktathatták le, amikor akarták, de a New York-i és a New Jersey-i rendőrség emberei, lévén jó detektívek, Vandebush-t is kézre akarták keríteni. Ha várni kell, hát várnak szívesen, amíg egyszerre buktathatják le a kettőt. Valentine és Kimberling egybehangzóan állítja, hogy ebben megegyeztek Hoover embereivel is, méghozzá fél-reérthetetlenül. Megegyeztek továbbá abban is, hogy adataikat kicserélik s hogy a három szerv összehangoltan cselekszik. A paktum megkötése után némi zsörtölődés azért az FBI részé-

ről tapasztalható volt. Ezt elismerte Valentine. Ezért tartották meg azt a konferenciát, amely a három szervezet részvételével, egy hétfői nap délutánján a New York-i főkapitányságon zajlott le. Némi vita után a Hoover-nyomozók ismét belemen-tek a közös akcióba: másnap délután két órára tűzték ki a rajtaütés időpontját. Valentine szerint két tényező indokolta ezt: az első, hogy Vandembush-t látták a környéken, tehát valószínűleg fölmegy Brunette-ék lakásába; a másik — a fontosabb —, hogy a nyomozás szerint Brunette sötétben portyázó éjjeli bagoly, aki egész nap alszik. A jelek szerint tehát délután ket-tőkor a legjobb lecsapni rá, akkor biztosan nincs fegyver a ke-ze ügyében.

A félreérthetetlen megállapodás ellenére Hoover — mintegy tizennégy órával a megállapított időpont előtt — valami-vel éjjél után személyesen vezette támadásra embereit. Cotter és O'Brine nyomozó kávészünetet tartott, és elment a lakás-ból, ezt Valentine elismeri, a jerseyi Albrecht és Meade nyo-mozó azonban a helyén volt. Hoover és csapata láttán elké-pedtek, le is rohantak az utcára megkérdezni az igazgatótól, mit akar, Hoover azonban „az egyik rendőrtiszt szerint csak vállat vont a kérdésre” — írta a *The New York Times*. Mialatt Albrecht, a helyszínen maradva, szemrehányásokat tett Hoo-vernek, Meade elrohant, s előráncigálta a kávéja mellől Cot-tert és O'Brient. Mire visszatértek, már állt a háború Hoo-verék és Brunette között.

Hoovernek ez az elhamarkodott cselekedete okozta, hogy a hatóságok ekkor még nem teheték rá a kezüket Vandembush-ra is. A későbbiek mutatták, hogy ha Hoover vár, ha az FBI állja a New York-i és a New Jersey-i rendőrséggel kötött ün-nepélyes egyezményét, Brunette-tel együtt Vandembush is bu-kik. Jack Alexander ezt írja:

„A rajtaütés gunyoros utójátéka játszódtott le két hónappal később, amikor a szökésben levő Vandembush-t, két másik csi-bésszel együtt, a város rendőrsége Armoukban elkapta. Van-denbush elmondta, hogy éppen akkor ért a 102. utcába, meglá-togatni Brunette-et, amikor a szövetségi nyomozók tüze elke-zdődött, s hogy izgalmaiban majdnem átesett Hooveren, akinek meg is érintette a vállát. Néhány percnyi bámészkodás után továbbállt a derék polgárok tömegéből. Hoover a következő üzenetet küldte a rendőröknek, akik Vandembush-t elfogták:

»Vandenbush kézre kerítésével kapcsolatos munkájuk jelentős hozzájárulás törvényes rendünk megszilárdításának ügyéhez.« Ezen túlmenően azonban bizonyos meghökkentő ellentmondásokat is felfedett: az egyszerű vidéki zsaruk nem tartottak szükségesnek leadni akár egyetlen lövést is, elhajítani egyetlen gázbombát, pedig a fickóknak, akikre vadásztak, fegyver volt a kezükben és 17 626 lopott dollárral a zsebükben akartak lelépni.”¹⁵

És mit mondott minderre Hoover? A feljegyzések szerint napokon át nyaggatták az újságírók, de alig szedtek ki belőle valamit. Washington hivatalos csendjét először Homer Cummings igazságügyminiszter, Hoover mindenkori védangyala törte meg. Kijelentette, hogy Brunette letartóztatása „derék dolog” volt, s még hozzátette azt is, hogy „örüljön mindenki, ahelyett, hogy fölöslegesen fecsegne.”¹⁶

Három nap múlva Hoover is a papíron főnökének titulált Cummings nyomdokába lépett. Kimberling és Valentine részletes beszámolóival szemben általánosságokat hangoztatott. Azt állította, hogy a New York-i detektívek nem kávészünetet tartottak, hanem egyszerűen otthagyták négy egész órára a posztjukat. Egyik nyomozója, mondta Hoover, egy nő, valószínűleg a felesége kíséretében látta Brunette-et éjfél körül az utcán, és látta őket vissza is térni a 102. utcában levő házba. Na és? Ami pedig a jerseyi embereket illeti, a sötétben nem láthatták jól az épület homlokzatát, taglalta Hoover, nem véve tudomást a tényről, hogy éppen ezek az emberek vették észre őt igen hamar. Az az állítás, hogy az FBI-nyomozók „százával” lőtték ki a golyókat, nem felel meg a tényeknek, csupán hatvankét lövést adtak le. És egyébként, mindez „jogosulatlan és alantas piszkálódás”, New York és New Jersey rendőrei „gyerekes csacsiságokat” hajtogatnak, a legfontosabb, hogy az adófizetők azzal, hogy az FBI elkapta Brunette-et, megkapták pénzük ellenértékét. Amire pedig szükség van, az kevesebb civódás és hatékonyabb együttműködés a helyi és a szövetségi erőszakszervezetek között.¹⁷

Ez a kép erősen elüt attól, amelyen az FBI szuperférfiai minden tévelygés nélkül eveznek a dicsőség vizein. Nyilvánvalóan az a Hoover, aki személyének és Bureau-jának legendáját nyomozóinak a vadnyugati jelenetekre emlékeztető tűzpárbajaira alapította, hihetetlenül nagy hatalmat akart szerezni magának. Nem óhajtott osztozni az elismerésben a helyi rendőrséggel, amikor pedig a tisztesség ezt így kívánta volna. Nem óhajtott együttműködni ezekkel az erőkkel még akkor sem, amikor az együttműködés hiánya a kudarc kockázatával járt, és (miként Little Bohemiánál s a Biographnál vagy a Brunette-ügy során New Yorkban) nyomozóinak meg gyanútlan járókelőknek az életét veszélyeztette. Olyan ember volt, aki semmiféle ellenvetést vagy bírálatot nem tűrt. Ha pedig mégis előfordult ilyesmi, akkor — miként Matt Leach is tapasztalta — súlyos büntetéseket osztva vágott vissza.

1938-ban — kényelmetlenül érezvén magát amiatt, hogy az FBI képtelen volt időben földeríteni a New Rochelle-i ifjú Peter Levine elrablásának ügyét, s a fiút elrablója lefejezte — Hoover egy, a *Collier's* című képes folyóiratban megjelent cikkében nekirohant a sajtónak. A Levine-fiú haláláért minden további nélkül a sajtót tette felelőssé, mondván, hogy akadályozta az FBI erőfeszítéseit azzal, hogy időnek előtte első oldalas cikkek tömegét jelentette meg az ügyről, amely ráijesztett a rablóra. Lou Wedemar, a *Daily News* tudósítója törte meg elsőként a csendet az ügy körül, s jelentette meg róla írásait. Ő vágott vissza Hoovernek azzal, hogy a sajtó nyakába akarja varrni azokat a bűnös mulasztásokat, amelyeket pedig saját szervezete követett el. Ezeket írta:

„A váltságdíjat követelő írás figyelmeztette a szülőket, ne-hogy értesítsék a hatóságokat. Ennek ellenére már az első lépések is mindenki szeme láttára történtek. Mik voltak ezek? Alig telt el néhány óra, és Hoover két ifjú nyomozója átkúszott a kerítésfalon, és a szülők házában ütötte föl a főhadiszállását; ablakrolók mozogtak le s föl titokzatosan; szerelők kapcsoltak be különleges telefonokat; őrszemek oldalogtak a ház teraszain. Nyomozók járták a szomszédos házakat; Hoo-

ver-fiúk gépkocsijai robogtak keresztül-kasul a kis városon. A hisztérikus kapkodás olyan feltűnő volt, hogy a gyerekrablás híre egy-kettőre eljutott a lapokhoz. A rabló tehát minden bizonnyal már a hír megjelenése előtt tudta, hogy füttyültek a figyelmeztetésére.”¹⁸

Westbrook Pegler, aki akkoriban még nem a későbbi vagdalkozó publicista, hanem köztisztelőben álló glossza-író volt, a partvonalról figyelte a vitát, és formálta meg utána a véleményét. Persze, mondta, az lehet, hogy a riporterek tevékenysége itt-ott zavarta az FBI-t, de azért mégsem lehet őket felelőssé tenni a gyermekgyilkosságért. Hoover tehát — szögezte le hangsúlyosan — a legcsekélyebb bizonyíték feltárása nélkül emelte borzalmas vádját. Majd így folytatta:

„Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a Mattson-ügyhöz hasonlóan a bűnözőknek már eleve nem állt szándékukban áldozatuk szabadon bocsátása, hanem — amint ezt a körülmények lehetővé tették — végeztek vele. Egy rabságban sínylődő, élő gyermek veszélyes teher a bűnözőnek, aki tudja, hogy a gyilkosság édeskeveset tesz hozzá — ha ugyan hozzátesz valamit is — a büntetéshez, amely a már addig elkövetett bűnökért várja. Az a Mr. Hoover, aki hangoztatja, hogy sok nyomozója jogász, s hogy mindegyik — beleértve önmagát is — tudja, mi a bizonyosság, ebben a két ügyben érzelmi alapon vádaskodik az újságírók ellen anélkül, hogy a bizonyítékokhoz még csak hasonló valamit is produkálna állításainak alátámasztására.

Óhajtanak tudni valamit Mr. Hooverról? Tönkrement. Az amerikai sajtó úgy kezelte, mint valami szent tehenet... Hangosan tapsoltak neki azokért a kitűnő nyomozati eredményekért, amelyeket szervezete elért, talán kissé túl hangosan is, hiszen olyan munkákért is ők kapták a teljes elismerést, amelyekben más bűnüldöző szervezetek is rész vettek. Mr. Hoover nagy reklámszakember is, vannak kedvenc írói, meg »négei« is, akik bejáratosak minden laphoz meg képes újsághoz, akik vakargatják a hátát anyagért, amely a mennybe meneszti Edgar Hovert és embereit.”¹⁹

Hatékonyság és tudomány

Voltaképpen milyen az FBI munkájának hatékonysága? Lehetetlen válaszolni erre a kérdésre anélkül, hogy az ember át ne verekedje magát a propagandának azon a ködfüggönyén, amellyel Hoover nagyszerűen megszervezett hírvérő stábja a Bureau tevékenységét beburkolta. A baj az, hogy az FBI propagandáját a közvélemény nem tekinti propagandának, és ehhez képest kezeli. Halhatatlan igazságot lát benne, mert magának az FBI-nak a bélyegzőjével terjesztik. Firtatni a Bureau ilyen-olyan nyilatkozatát, kétkedni Hoover egy-egy állításában vagy egy értelmezésében, amelyet korunk valamelyik problémájához fűz, felségsértés számba megy, s az elvetemültet, aki ilyenre merészkedik, nem lehet százszázalékos amerikaiak tekinteni.

Mindenki tudja, hogy a számokat hazugságra lehet bírni. Amikor azonban a betűragó Hoover azt hangoztatja, hogy az FBI által lefolytatott vizsgálatok 97—98 százalékban marasztaló ítélettel végződnek, senki nem kételkedik vagy bogarászik az adataiban, vagy töpreng el azon, milyen agyafúrt hatást is gyakorol ez a szüntelenül elismételt fogás azoknak az esküdtszéki tagoknak a gondolkodásmódjára, akik előtt ennek a csalhatalatlan FBI-nak egyik gyanúsítottja ül. Mindenki tudja, hogy az emberi agyak beskatulyázása veszélyes és bizonytalan vállalkozás, hogy az, ami az egyik embernek kétségbevonhatatlannul liberális, a másiknak ordítóan radikális felfogás. Amikor azonban Hoover nekiáll, és a kommunizmusról azt mondja, hogy az a demokrácia alapjait fenyegeti, és támadást támadás után indít az „útitársak”, az „ál-liberálisok” a „félrevezetettek” és a „beépített egyének” ellen — az egész nemzet figyel és reszket, s mindenki görbe szemmel kezdi mérlegelni a szomszédját. Az FBI és igazgatójának befolyása mély, és át-

meg átjárja az egész társadalmat, tehát alig illeszthetjük bele magunkat vagy időnket valamiféle elfogadható perspektívába anélkül, hogy világosan ne látnók és ne értenők Hoovert és az FBI-t.

Nem akadémikus téma ez; a valóság alapjait érinti minden vonatkozásban. Ha Hoover dicsfény-vadászata — az, hogy önmagát és a Bureau-t emberfölötti tulajdonságokkal ruházta fel a nép szemében — csak személyes hírnevének gyarapítását szolgálta volna, továbbá azt, hogy az FBI-ban a bűnözés végzetének jelképét lássák, nemigen történt volna semmi baj. De ha a huszadik század története valamit bizonyít, az az, hogy a propaganda hatása soha nem szorítható korlátok közé. Hitler és Mussolini igazolja, hogy az emberfölötti ember mítosza elkerülhetetlenül meghatározza azt a társadalmat, amely behódol neki. A demokráciában, ha demokrácia akar maradni, a mítoszt nem szabad összekeverni a valósággal; azt a szót, hogy „superman”* nem szabad vakon az utolsó szónak elfogadni, pontnak minden vita végére.

Valóban olyan csálthatatlan az FBI? Milyen a kép, ha összehasonlítjuk a szervezetet például az elnököt őrző titkosszolgálat nyomozóival, akikről jóval kevesebb szó esett a nyilvánosság előtt, és mégis szinte megszüntették a pénzhamisítást az országban? Vagy ha a posta detektívjeinek munkájával vetjük össze tevékenységét? Vagy a Kábítószer-ellenes Szövetségi Iroda tevékenységével hasonlítjuk össze? Vajon továbbra is olyan makulátlanul tökéletes marad-e az FBI arculata, mint amilyennek az amerikaiak nagy többsége látja?

1.

Még 1937-ben, Hoover zabolátlan propaganda-hadjáratának egy vonása nagyon megütötte Jack Alexander szemét, mert szerinte élesen ellentmondott minden józan nyomozói munka alapvető követelményeinek, fütyült minden értelemre és logikára. Idézem Alexandert:

„Az FBI eljárási módjait úgy kitergették Hoover írásai, il-

* Emberfölötti ember. — A ford.

letve az ő áldásával megjelent könyvek és cikkek, amelyeket kívülről írtak, hogy a bűnöző, aki csak közepesen ír-olvas, beláthatatlan ideig elkerülheti a lebukást. Ha ugyanis levonja a könyvek és cikkek tanulságait, rájön részint arra, hogy milyen hibákat kell elkerülnie, részint olyan érdekes szempontokat kap saját személyét illetően, amilyeneket önvizsgálattal nemigen tárhatna föl. Hoover egyik büszkesége például eljárási módozataik nyilvántartása, ahol a hírhedt közellenségek technikájának minden jellegzetes vonása megtalálható. Ha a bűnügyi nyilvántartó fényképei között egy tanú sem ismeri föl az adott bűntény tettesét, az FBI nyomozói nemegyszer kezük munkájának leírásából azonosítják őket. Így aztán tüstént egy-egy gengszter nyomába lehet eredni, miközben az illető, abban a hiszemben, hogy tiszta terepet hagyott maga után, rászánja magát, és elolvassa a *The Feds or Farwell, Mr. Gangster!* című kötetet, amely a múlt évben jelent meg Hoover előszavával s az FBI-ról szól, mindent megtudhat Hoover eljárási módozatairól. Ezután pedig, hacsak nem engedi el a füle mellett a jó tanácsokat, annyit mindenképpen megtesz majd, hogy időnként más-más technikával dolgozik.

Az FBI magatartása, az, hogy nyíltan beszél munkamódszeireiről, élesen elüt más nyomozótestületek, nevezetesen a posta detektívjeinek és a pénzügyminisztérium egységeinek magatartásától, amelyek titokban tartják eljárási módszereiket. Azt sem tudhatja meg senki, hogyan őrzi a titkosszolgálat az elnököt, és az is csak ritkán, rendszerint a helyi rendőrségen át szivárgott ki, hogyan kerítik kézre a pénzhamisítókát, hogyan csapnak le a posta nyomozói a küldemények megrongálóra, vagy hogyan leplezik le a pénzügyminisztérium emberei azokat, akik jogos járandóságaitól akarják megfosztani a kormányt. Amikor ugyanis ezek a nyomozótestületek a helyi rendőri erőkkkel együtt dolgozva elfogják a bűnöst, akkor visszavonulnak és hagyják, hadd számoljon be a közönségnek az ügyről a rendőrség. Jól tájékozott körök szerint külön nyomozói munkát végeznek, mint az FBI. Stílusuk az elsőrangú rendőrnemzet munkája ismert stílusára hasonlít. Nem szeretik a lövöldözést meg a könnygázt, inkább a tűzfalon át másznak nagy léleknyugalommal a bujkáló bűnöző nyomában, miközben édesanyját látogatja meg az illető.”¹

Alexander írása, amely szerint „jól tájékozott körök” néme-

lyik nyomozótestületünk munkáját többre becsülik az FBI-nál, minden bizonnyal meghökkenti az agya-mosott nemzetet, amely éppen emiatt az agymosás miatt már évtizedek óta abban a hitben él, hogy Hoover nyomozói a detektív-munka hasonlíthatatlan művészei. Vagy talán így igaz?

Van egy fontos nyom, amelyen elindulva az ember választhat erre a kérdésre. Több mint húsz évvel ezelőtt a Washington D. C.-ben levő Brookings Intézet megbízást kapott a Harry F. Byrd, veterán virginiai konzervatív szenátor vezetése alatt álló szenátusi bizottságtól, hogy készítsen egy pártatlan, összehasonlító áttekintést minden szövetségi erőszakszervezet tevékenységéről. Az Intézet megállapításait 1937-ben egy *Crime Control by the National Government* című kötetben tették közzé. Szerzője A. C. Millspaugh, a Brookings egyik alkalmazottja.

Mindenki, aki az évek során hajlott Hoover álláspontját, nevezetesen azt elfogadni, hogy az FBI ügyeinek 94—97—98 százaléka — tehát lényegében minden ügy — marasztaló ítélettel végződik, minden bizonnyal elképed majd a Brookings Intézet megállapításain, amelyeket az 1935—36-os időszakkal kapcsolatban tesz. Ahelyett, hogy eleve készpénznek vették volna Hoover szavait — csak mert ő mondta azokat —, az Intézet kutatói összevetették az adatokat a szövetségi ügyészek jelentéseinek adataival, amelyeket magának az igazságügyminiszternek a jelentésében találtak meg, s amelyek a különböző szövetségi nyomozótestületek munkájának nyomán kerülnek oda. Azt állapították meg, hogy 1935—36-ban az FBI ügyeinek 72,5 százaléka végződött elmarasztaló ítélettel, akárcsak a Kábítószer Iroda, a Titkos Szolgálati Osztály, az Alkohol Adó Egység, a Posta Felügyeleti Szolgálat és a Belső Jövedelemadó Iroda ügyei. Az egyetlen nyomozótestület, amelynek munkája az FBI hatékonysági fokát nem érte el, az a Vámügyi Iroda volt a maga 71,5 százalékaival.²

Millspaugh a bíráló reflektorfényét vetette arra a játékra, amelyet Hoover a számokkal űzött, hogy az FBI tévedhetetlenségének a hitét terjessze. Egy lábjegyzetben idézte, mit mondott 1936-ban Hoover az Egyesült Államok polgármestereinek konferenciáján: „... a Federal Bureau of Investigation ... büszke legújabb adataira, amelyek szerint olyan ügyekben, amelyekben a szervezet gyűjtötte össze a bizonyítékokat és bocsá-

totta a bíróságok és az esküdtszékek rendelkezésére, mindössze három ember maradt százból szabadlábon. Más fogalmazásban eseteink 97 százalékában hoztak elmarasztaló ítéletet.”³

A „bukfenc”, amelyet Edgar J. Hoover hatáskeltő szavai nyomán az átlagpolgár soha nem venne észre, abban van, hogy nem minden letartóztatott kerül bíróság elé. Megtörténhet, hogy homályos ügyekben a szövetségi ügyész nem emel vádat vagy a kibővített esküdtszék nem lát okot az eljárásra. Ha tehát valaki a bíróság elé került ügyekből von le százalékos következtetéseket a marasztaló ítéletek számát illetően, akkor tudatosan szépít a statisztikán. De Millspaugh szerint Hoover még így is erősen eltúlozta szervezetének tökélyét, azt állítván, hogy az ügyek 97 százalékban kaptak marasztaló ítéletet. Saját statisztikájuk sem igazolja ezt, és nem állja meg e tekintetben a bíráló vizsgálódást. Millspaugh ugyanis ezt írja:

„A Bureau of Investigation például úgy tünteti föl, hogy 1935—36-ban a szövetségi bíróságok 117 személyt ítéltek el az államszövetség bankrablási rendeletei alapján, és csak hármat mentettek föl. Ugyanebben a jelentésben viszont az igazságügyminiszter statisztikája szerint 114 vádlott szerepel, akik bankrablás miatt kerültek bíróság elé s ezek közül csak ötvenhármat ítéltek el, és nem kevesebbet, mint harmincegyet mentettek föl. 1937 januárjában a Bureau of Investigation igazgatója a képviselőház költségvetési bizottsága előtt ismételten azt hangoztatta, hogy a »Bureau nyomozási munkája révén feltárt ügyek 94,35 százalékában kaptunk elmarasztaló ítéletet«. Jóllehet ez a szám nyilvánvalóan azoknak a százalékat akarja feltüntetni, akiket a bírósági tárgyalás után nem helyeztek szabadlábra, a más, tehát nem bírósági úton lefolytatott vizsgálatokat figyelmen kívül hagyja, illetve úgy tünteti föl, mintha azokban is elmarasztaló ítélet született volna. Miként azonban láttuk, az elítéltek valódi százalékaránya 72,5 volt.”⁴

A Brookings Intézet azt is kimutatta, hogy az FBI statisztikáit, amelyeket saját szerepéről készített, nagyban javította a gyakorlat, hogy más nyomozótestületek hatalmas munkájának sikereit sajátjaként tüntette föl. Évek hosszú során át dagasztották az FBI vitorláit azoknak az ellopott és visszaszolgáltatott gépkocsiknak a számadatait, amelyekkel áthajtottak vagy amelyeket átszállítottak egy-egy állam határán. Az FBI e kocsik visszaszolgáltatását és a tettesek felderítését kizáró-

lag saját eredményeként tünteti föl. Minden évben közli, hány millió dollárt takarított meg az adófizetőknek az effajta lopott tulajdon visszaszolgáltatásával. Pedig sokszor, ha ugyan nem a legtöbb esetben ezeket a gépkocsikat a helybeli rendőrség találja meg, és juttatja vissza a tulajdonosnak, sőt a kocsilopó bandák gyűrüinek felderítéséből is nélkülözhetetlen segítséget kap az FBI e rendőri erőktől, de még olyan magánnyomozó irodák detektívjeitől is, mint például a Tűzbiztosítottak Nemzeti Testülete, amelyet a biztosító intézetek tartanak fenn. A magánnyomozók, akik ilyen ügyekben sokszor játszanak kulcsszerepet, ha statisztikák összeállítására kerül sor, mindig eltűnnek az FBI által összeállított képről.

Ezzel kapcsolatban Millspaugh, mint nyilvánvalóan és vaskosan eltorzítottakat, keményen elítélte a Bureau 1935—36-os adatait:

„Azoknak az ügyeknek tekintélyes — és nemegyszer a leglényegesebb — részét, amelyet saját munkájuknak tulajdonítanak, tehát a nyomozást, a letartóztatást és a bizonyítékok begyűjtését, más szövetségi, állami, illetve helyi erőszakszervezetek végezték. Például a közül a 3905 ítélet közül, amelyet, jelentése szerint, a Bureau of Investigation az 1936-os költségvetési év során elért, 1570-et, vagyis 40,2-százalékot a gépkocsilopással kapcsolatos törvény alapján hozták; márpedig nem kétséges, hogy az ilyen ügyek többségében más állami és helyi nyomozótestületek segítsége lényeges szerepet játszott.”⁵

A számokkal való játékot, bár a nagyközönség általában „megeszi”, soha nem szabad fekete-fehéren értelmezni, mert a bürokrácia népszerűsítésének fölöttébb lényeges kelléke. A szövetségi szervezeteknek s így az FBI-nak is a kongresszushoz kell fordulnia anyagi eszközökért. S hogy a szükségést — ami alatt mind több és több értendő — megkapják, azt kell mutatniok, hogy kiáltó, ha nem éppen kétségbeejtő szükségük van minden fillérre. Minél sürgetőbb a szükség, minél elképesztőbbek a számok, annál valószínűbb, hogy a válság peremén egyensúlyozó testület megkapja a kért összeget, hiszen mindig valami szörnyű nemzeti szerencsétlenség elhárításához kell neki a pénz. A Brookings-jelentés egyik próféta megállapítása rávilágított a bürokratikus propaganda eme fogására. „Hogy az általa szükségesnek tartott költségvetési támogatást megkapja,

az erőszakszervezet, akár az államgépezet más ágai, kétségek között hanyódik — írta Millspaugh. — Részint kézzelfogható eredményeket kell felmutatnia; részint fel kell tárnia, hogy ilyenek elérésére voltaképpen, az adott körülmények között, nem alkalmas. Fejlődését kell bizonygatnia, de csak csínján; mert ha úgy állítja be a dolgokat, hogy problémái fogyóban vannak, voltaképpen költségvetésének csökkentésére szolgáltat indokot. Márpedig kormánysszervek ilyet ritkán tesznek.” Ha szerencséje lett volna ismerni Jack Levine-t, Millspaugh akkor sem fogalmazhatta volna meg találóbban, miért kell nemzeti veszedelemként beszélnie a Bureau-nak a gyöngülőfélben levő itthoni kommunista mozgalomról.

Amióta Millspaugh ilyetén módon feltárta a bürokrácia szükségszerűségeit, azóta is szüntelenül van nálunk válság, szüntelenül fenyegeti valami a népet. Kezdetben persze a fehér rabszolgaság tartott rettegésben minden anyát, feleséget és leányt. Aztán jött a háború a magakémeivel; majd a béke s a kémek alkonya, amikor is a Palmer-éra vörös veszélye következett. A legközelebbi „nagy löket”-re az emberrablások adtak alkalmat a Bureau-nak s addig le sem kerültek a műsorról, amíg fel nem lépett a nagy bankrablás-veszedelem. A bankrablás aztán a szabotázsnek s a kémkedésnek adta át a helyét. Majd a második béke és hidegháború visszahozta a vörös veszélyt a maga földalatti áruló tevékenységének minden belső borzalmával, csak hogy ezúttal sokkal súlyosabb és ravaszabb kiadásban. Persze azért akadt másfajta veszedelem is. Egy ideig az ifjúkori bűnözés is elég tekintélyes méreteket öltött, de azért semmi nem bizonyult olyan kellemesnek, tartósnak és olyan félelmet keltőnek, mint a vörös veszedelem. Egy védelmet nyújtó bürokratikus gépezetet csakis erre lehet felépíteni.

Mit higgyen az ember az FBI igazgatójának dörgedelmei hallatán, amelyeket e veszedelmekről elmond? Mindenekelőtt azt kell látni, amit általában nem látnak, hogy a Bureau effajta soha szünni nem akaró szükségletei jelentik az igazi veszélyt, hiszen ezeknek a kielégítése révén tudja csak biztosítani létét a szokott keretek között. Hoover technikáját pedig, amellyel az adott pillanat veszedelmét a közönség megrettentésére föltárlja, megfelelőképpen kell értelmezni. Millspaugh akkoriban elemezte ezt a módszert, amikor Hoover a közönséges bűncselekményeknél semmi drámaibbat nem talált manipulációihoz

(könyvének vége felé, két fejezetben, amely elkerülte a korabeli sajtó figyelmét, és azóta sem igen beszéltek róla):

„A Bureau of Investigation igazgatója 1936 márciusában a »bűnözés fegyveres erőiről« beszélt, amelyeknek »több, mint három millió tagja van«. Három hónappal később viszont azt mondta, hogy »Amerika bűnözőinek állandó hadseregében« 500 000-en szolgálnak, »félmilliónyi orgyilkos, gyilkos, rabló, gyújtogató, hóhér, tolvaj és útonálló«. Rá fél esztendőre 3 500 000 alvilági alakról és 1 500 000 bűntényről tudott. Az ezt követő öt hónap elteltével — ugyancsak őszerinte — *éjjel és nappal* 4 300 000 ember követ el bűncselekményeket, amelyek közül 1936 folyamán 1 333 536 főbenjáró bűn esett meg az Egyesült Államok területén. E számokban, állította Hoover, csakis a nagyobb törvényszegések meg azok az esetek foglaltatnak, amelyek során fittyt hánytak minden törvényes korlátozásra, mert a jelentéktelen bűneseteket, mint például gépkocsik kifosztása, néhány dolláros cselédlopások, árulopás üzletekből, csecsebecsék eltüntetése egy-egy tisztviselő asztaláról, rendszerint nem is jelentik.

Mire építi vajon a bűnözők számának becslését? Feltehetően ítéletekre és letartóztatási adatokra. Egyik nyilatkozatában, egy évvel ezelőtt, azt mondta, hogy »a Bureau of Investigation nyilvántartása szerint három millió elítélt bűnöző él az országban. Ezeken kívül szép számmal akadnak olyanok, akiket a rendőrség nyilvántart, úgy, hogy átlagban minden huszonöt ember közül ötnek már volt némi összeütközése valamelyik erőszakszervezettel, tehát huszonötből öt ember hajlik a bűnözésre«. Ugyanebben a nyilatkozatában jelentette ki azt is, hogy »napjainkban 150 000 gyilkos kóborol az országban«; ugyanekkor azonban az Uniform Crime Reports elnevezésű jelentés (amelyet ugyancsak Hoover FBI-a készít) azt állítja, hogy 987 városban, amelyek összlakossága 35 450 666 fő, a rendőrség mindössze 3582 emberölésről tud, de ezek közül is 2936-nak, tehát a 81,9 százalékknak a tettesét letartóztatták.”⁶

Ez az elemzés remélhetőleg minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy ha az FBI igazgatója, óriási feneket kerítve a dolognak, gátlástalanul rémítgetni kezdi a népet az alvilággal, akkor úgy elragadja a téma, hogy a végén számadatai teljesen elszakadnak a valóságtól. És éppen itt ugrik a majom a vízbe. A tévedhetetlen rendőr soha ne szakadjon el a valóságtól. Hogy a sajtó és a közvélemény hányszor fogadott el ef-

fajta túlzásokat patinás igazságnak csak mert Hoover szájából hangzottak el, senki nem tudja, mert az 1937-es Brookings-vizsgálathoz hasonló alapos és pártatlan tanulmány nem látott napvilágot, és az elfogadott adatok az FBI adatai voltak. De hogy az FBI számadataira azért ráfér némi kritikai értékelés, arra a *The New Yorker* 1958 tavaszán rámutatott. Az ifjúkori bűnözés kiváltotta hisztéria idejét élte az ország, amikor a *The New Yorker*-t megdöbbsentette a *The New York Times* egyik címdala: „Az FBI jelentése szerint az 1957-ben elkövetett nagyobb büntetteknek csaknem a felét fiatalkorúak követték el” — írta a lap. A cikk az FBI évi jelentése alapján készült. A *The New Yorker* elemzése így szólt:

„Ha — mint az FBI jelentette — külön-külön vesszük szemügyre a komoly bűnesetek egy-egy csoportját, mint például a gyilkosságokat, a gondatlanságból vagy erős felindulásban elkövetett emberölést, a nemi erőszakot, rablást, életveszélyes fenyegetést, betörést, lopást és gépkocsitolvajlást, akkor az ilyen ügyekből kifolyólag letartóztatottak 47,2 százalékát találjuk a tizennyolc éven aluliak között.

Úgy véljük, írja a lap, hogy a »külön-külön« meghatározás annyit tesz: »egyénenként«, »esetenként«. Leesett az állunk annak hallatán, hogy fiatalkorúak követték el a gyilkosságok s az életveszélyes fenyegetések meg a többi súlyos büntett 47,2 százalékát. Az FBI jelentésének következő bekezdésében már a »külön-külön« megjelölést »a komoly büntettek egy-egy csoportjára« vonatkoztatják, nem egy-egy esetet, hanem bűncsoportokat választván így el egymástól, illetve olyanoktól, amelyek a felsorolásban nem szerepelnek. Az önálló csoportként szereplő bűneseteken belül egy-egy bűntípust aztán külön szerepeltet az FBI, ezeken a bűntípusokon belül pedig külön veszi a tizennyolc éven aluliak által elkövetetteket s ezután alakítja ki a százalékarányt. Például 1957-ben az autólopások miatt letartóztatottak 67 százaléka volt fiatalkorú. Az autólopás mindig is a serdülő korúak jellegzetes bűne volt; azért lopnak kocsit, mert még fiatalok ahhoz, hogy lehessen sajátjuk vagy hogy jogosítványt kaphassanak s a kocsi az esetek többségében egy héten belül előkerült. Így ez a 67 százalék nem valami riasztó szám. Ha a 67 és a 6 összevetéséből vonunk átlag-százalékot, akkor 36,5 százalékot kapunk, tehát az autólopást és a gyilkosságot külön-külön komoly büntett-csoportnak véve, a

kettő összetevéséből 36,5 százalékos fiatalkorú bűnöző százaléka adódik. Ez már valószínűbbnek is hangzik, de a felületes olvasóban azt a benyomást kelti, hogy minden harmadik autólopás mellett minden harmadik gyilkosságot is fiatalkorú követett el. Ezzel szemben az az igazság, hogy ha az FBI statisztikájáról leválasztjuk a betörést — amelyben az is benne van, ha valaki behatolt egy lezárt tengerparti nyaralóba —, a lopást és a gépkocsilopást, akkor a fiatalkorúak szerepe alig észrevehetővé zsugorodik. Életveszélyes fenyegetés miatt például az esetek 9 százalékában tartóztattak csak le fiatalkorút (ami persze igen magas szám), de messze van attól, hogy egy lap alcímében mint »csaknem az esetek fele« szerepeljen. Elégge nyugtalanítóak a tények;⁷ nincs értelme, hogy bárki is statisztikájával hozzájuk tódítson.”

Az effajta bírálatot azonban az FBI elengedte a füle mellett. 1963 tavaszán az autóstóp miatt verte félre a harangokat, és óvott minden kocsitulajdonost, hogy bárkit is felvegyen az országúton. Álláspontját igazolandó az FBI számokat közölte, amelyeket azonban a *Charleston Gazette* „bizonyíthatatlan statisztikának” nevezett. Az FBI ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy minden öt hüvelykujj közül, amely megállásra kéri a gépkocsikat, kettőnek a lenyomata ott van a rendőrség nyilván tartásában. Minthogy azonban olyan elektronikus szem még nem létezik, amelyik minden országutat figyelve jegyezné az autóstóposokat, ez az adat egyenesen nevetséges. A *Gazette* ugyanakkor leszögezte, hogy nem helyesli az autóstópot, mert „éppen elég rablást és gyilkosságot követtek el a stoposok ahhoz, hogy meggyőzzenek bennünket: legtöbbször nagy kockázatot jelentenek számunkra”. Hozzáfűzte azonban:

„De most nem erről van szó, hanem az FBI-nak, a nemzet legfontosabb bűnüldöző szervének hírnevéről. Ha meg akarja őrizni, féltékenyen vigyázzon arra, hogy minden jelentését és állítását bizonyítani tudja. Odavetett adatok, amelyeknek képtelensége már az első pillanatban nyilvánvaló, nem emelik a testület szavahihetőségének százalékszámát.”⁸

De annak a tévedhetetlen rendőrnek a portréjába sem illenek bele az odavetett adatok, akinek a szavait minden ellenvetés nélkül el kell fogadni, abban a hiszemben, hogy igaznak kell lennie, egyszerűen azért, mert ő mondta.

Manapság sem Hoovernek, sem az FBI-nak nincs már voltaképpen szüksége arra, hogy közeledjék a Madison Avenue-hoz.* Bőséges bizonyíték van rá, hogy a Bureau, ha beéri a munkájával, és nem vadászik pánikkeltő újságcímek után, tehát ha nem akarja átejtetni az egész népet, akkor feletébb értékes szervezet. Hoover egyik elismerésre méltó eredménye, amelyet egyetlen becsületes bírálója sem kezelhet félvállról, az a nagy változás, amelyet kiharcolt az erőszakszervezetek tevékenységében azáltal, hogy szünet nélkül hangsúlyozta a tudományos nyomozómunka fontosságát. Az FBI tudományos vívmányait, amelyeket Hoover vezetése alatt elért, három fő kategóriába oszthatjuk: a hatalmas ujjlenyomat-gyűjtemény megszervezése, amely minden rendőri szervezet legfőbb támasza, amikor bűnözőket kutat; egy jólképzett emberekből álló laboratórium felállítása, amely a legkényesebb tudományos vizsgálatokat végzi minden apró tárgyi bizonyítékkal kapcsolatban; és a Nemzeti Rendőr Akadémia felállítása, amely kiválasztott tiszteket képez ki az egész országban a legújabb tudományos módszerek alkalmazására.

Ezt mind Hoover teremtette meg. Az ujjlenyomat-gyűjtemény megszervezésének érdemén kell csupán néhány más emberrel osztoznia, de aki az ujjlenyomat-technika jelenlegi fontos szerepét biztosította, az ő volt. Az ujjlenyomatok értékeségét — hiszen soha nem akadtak két azonosra — Európában már régen elfogadták, sőt a legfontosabb erőszakszervezetek nálunk is tudatában voltak értékességüknek, még mielőtt Hoovert 1942-ben kinevezték a Bureau igazgatójává. A nemzet rendőrfőnökei egy országos ujjlenyomat-kezelő központot akartak, és fel is állítottak néhány központi gyűjteményt. Amikor William I. Burns volt a Bureau feje, akkor ő e nyilvántartásokat Washingtonba szállította, és kísérletet tett egy ujjlenyomat-központ felállítására, de kísérlete a Kongresszus ellenállásával találkozott s a gyűjtemények hasznosításából nem lett semmi. Hoover viszont, amikor Burnstól átvette hivatalát, megnyerte igazságügyminisztériumi fölötteseinek támogatását,

* New York sajtóközpontja.

és segítségükkel elegendő pénzt sikerült szereznie a Kongresszusától egy azonosítási osztály létesítéséhez. Körülbelül 800 000 régi ujjlenyomatot választottak ki és rendszereztek kezdetként, és Hoover egy, az egész országra kiterjedő propaganda-hadjáratba fogott annak érdekében, hogy a helyi nyomozó hatóságok minden letartóztatott ember ujjlenyomatát küldjék meg neki.

Az évek folyamán pedig a központi ujjlenyomat-iroda előnyei ezer és ezer eset során beigazolódtak. Például a washingtoni Seattle-ben — egy alkalommal — fegyveres útonállót tartóztattak le, aki azt mondta magáról, hogy John Johnsonnak hívják; a helybeli rendőrség ujjlenyomatot vett róla, és továbbította a washingtoni FBI-központba; az itteni ellenőrzés egy-kettőre kiderítette, hogy az illető nem John Johnson, hanem Everett Smith, akit gyilkosságért köröznék, mert ujjlenyomatait megtalálták azon a gépkocsin, amelynek segítségével a bűntényt Bostonban végrehajtották. Így oldódott meg egy gyilkossági ügy, fejeződött be egy hajsza, egyszerűen, mert az FBI ujjlenyomat-központja két teljesen különböző bűntényt tüstént össze tudott kapcsolni.

Az azonosító osztály a nap minden szakában nyitva áll, és a nemzet bármelyik rendőri szervezete bármikor használhatja. Ha pedig a gyorsaság játszik főszerepet, akkor az ujjlenyomatokat egy gyorsfotó adó-vevő szolgálat segítségével lehet továbbítani, amely hasonlít a hírügynökségek képfogó szolgáltatásának berendezéséhez. Az érdeklődő szervezet percekben belül választ kaphat.

Az egyetlen bíráló megjegyzés, amely a Bureau ujjlenyomatokkal kapcsolatos tevékenységét valaha is érte, az Hoover értelmetlen kapzsiságából származik, hogy egyre több és több ujjlenyomata legyen s hogy a világ leghatalmasabb ujjlenyomategyűjteményét zsúfolja egybe. Az FBI központját meglátogató turistákat is arra szólították fel látogatásuk végén, hogy adják meg ujjlenyomatukat. Női klubokat, üzleti és más polgári csoportosulásokat, sőt még iskolai szervezeteket is ösztökéltek az ujjlenyomatok érdekében végzendő helyi kampányok szervezésére. 1936-ban a Bureau közhírré tette, hogy sikerült megszereznie John D. Rockefeller jr., Edgar Guest és Walt Disney ujjlenyomatát, és arra szólította fel az embereket, hogy köves-

sék e kiválóságok példáját. Az éveken át folytatott kampány eredményeképpen 1956 közepére — Whitehead szerint — a Bureau-nak 141 231 773 ujjlenyomata volt a nyilvántartásban. Ezek között 11 336 712 bűnöző 29 215 596 ujjlenyomata volt. A fennmaradó 112 016 177 ujjlenyomat 60 753 062 személyé volt, akiket külön polgári nyilvántartásban kezeltek. Ez a hatalmas erőfeszítés, hogy minden létező ujjlenyomatot egy karámba tereljenek, elég élesen elüt attól a gyakorlattól, amelyet a másik neves rendőri szervezet, a Scotland Yard folytat e téren. Ez a szervezet más irányú erőfeszítést tesz. Gyomlál az ujjlenyomatok között, hogy a gyűjteményt könnyen kezelhető és hatékony keretek között tartsa. Sir Harold Scott, London városi rendőrségének főnöke e szavakban foglalta a Scotland Yard felfogását:

— A Scotland Yard központi ujjlenyomat-gyűjteménye, amelyben az érintetteknek mind a tíz ujjlenyomata megtalálható, több mint egy és negyedmillió lenyomattól áll s ez a szám évenként átlag 50 000-rel szaporodik. Jóllehet a gyűjteményt rendszeresen rostálják, eltávolítván belőle azoknak az embereknek az ujjlenyomatát, akik meghaltak, illetve akik olyan korba értek, amelyben nem valószínű, hogy további komoly bűncselekményeket követnek el, ennél sokkal drasztikusabb rostálásra is szükség van, és tüstént, amint elég anyag gyűlik össze ahhoz, hogy bebizonyosodjék valakiről: harminc vagy húsz év óta semmi figyelemre méltó büntettet nem követett el, az illető kartotékját is eltávolítják. Ez a módszer némi kockázattal jár, mert egy-egy eset megoldásában nehézségek mutatkozhatnak, de a gyorsaság és hatékonyság kedvéért ezt vállalni kell. Szükséges megjegyezni, hogy a kirostált nyilvántartó lapokat nem semmisítik meg, csupán a „halott” ágazatba teszik át.

A rostálás nagyon lényeges, mert a megvizsgálandó lenyomatok számától függ a kutatáshoz szükséges idő, márpedig ez gyakran létfontosságú, hiszen mire egy-egy ügy a bíróság elé kerül, a letartóztatottnak minden priuszát föl kell tárni, és csak ha erre az időpontra sikerül, van az ujjlenyomat-kutatásnak gyakorlati értéke. Nagy és költséges apparátus is szükséges ehhez a munkához, amely kínos pontosságot és figyelem-összpontosítást követel meg. Márpedig, ha a gyűjtemény túlnő a szükséges kereteken, akkor a vele dolgozó emberek munkájá-

nak produktivitása csökken, tehát az adminisztráció költsége emelkedik.⁹

A pénz persze mit sem számított Hoovernek, hiszen a Kongresszus minden fillért, amit kért, megadott neki. Ami pedig Sir Harold Scott látszólag ésszerű megállapítását illeti, hogy tudniillik az ujjlenyomatok fölösleges millióinak tárolása csak nehezíti az azonosítást és lassítja a munkát, az FBI azonosítási osztályának működésén semmiféle lomhaság nem látszott. A helyi rendőrségek nagyon is elégedettek voltak e szolgálat gyorsaságával és hatékonyságával egyaránt.

Az a kérdés azonban fennmarad, vajon az FBI eme csaknem teljes ujjlenyomat-gyűjteménye megér-e annyit, amennyibe kerül? Igaz: bűnözők ujjlenyomatai a nyomozói munkában fölbecsülhetetlenül értékesek, de mire jó törvénytisztelő polgárok millióinak ujjlenyomatát tárolni?

Liberális gondolkozóknak már régen szemet szúrt az FBI ujjlenyomatokkal kapcsolatos furcsa tevékenysége, mert szerintük egy minden lakos ujjlenyomatát magában foglaló gyűjteménnyel egy rendőrállam kiválóan sakkban tarthatja az egész népet. Ez a veszély, ha veszélynek fogadjuk el, ma is fennáll. Senki nem tudhatja, mi történik, ha egy Oroszországgal kirobbanó komoly konfliktus esetén az FBI megkezdí „felgöngyölítő hadműveletét” és lecsap minden, számára gyanús gondolkodóra és agitátorra. A katonai behívások és a Palmer vörös-razziáinak idején alkalmazott felgöngyölítő módszerek emléke semmi jóval nem kecsegtet a jövőt illetően, de amíg ez az esemény nem történik meg — ha egyáltalán megtörténik —, a vita akadémikus marad.

Hoover az effajta megjegyzéseket, valahányszor csak elhangzottak, számárságnak bélyegezte. A törvénytisztelő polgárnak mitől kellene félnie? — teszi föl a kérdést. Másrésről viszont, hangoztatja az ellenérvet, az ujjlenyomat védi is az állampolgárt. Megtörtént, hogy segítségével juttattak vissza családjuknak emlékeztetkiesésben szenvedő embereket; szerencsétlenségek áldozatainak személyazonosságát is csak így állapíthatták meg nem egy esetben, másként jeltelen sírba kerültek volna a tetemek; és hosszú ideje szétszakadt családok tagjai is egyedül az ujjlenyomatok segítségével találhattak egymásra. Ilyesmi, igaz, csak ritkán történt. Egy óriási polgári

ujjlenyomat-gyűjtemény effajta, felettébb esetleges kihatásai vitathatatlanul jótékonyak, de mégiscsak rendkívül esetlegesek s az emberben óhatatlanul fölmerül a kérdés, vajon az ilyen, a bűnügyi nyilvántartás szükségleteit négy vagy ötszörösen fölülmúló gyűjtemény valaha is igazolhatja-e a ráfordított hihetetlen munkát és pénzt?

Kiderült, hogy a vagányok lebuktatásán kívül másra is jó a bűnügyi ujjlenyomat-nyilvántartó. Ha a helyi rendőrség valakit alkalmazni akar, ujjlenyomatot vesz tőle s beküldi azonosításra az FBI ujjlenyomatosaihoz. Elképesztően sokszor állapította meg az ellenőrzés, hogy valamikor törvénysértésért le tartóztatott ember szeretne egyenruhába bújni.

Az ujjlenyomat-ellenőrzés ilyen felhasználása körül vita robbant ki New Yorkban az úgynevezett Works Progress Administration nevű szervezet napjain — a munkaügyi viták megoldását célzó összejöveteleken. A WPA minden tagját kötelezték ujjlenyomat-adásra, és Whitehead szerint két év alatt 46 663 WPA ujjlenyomat-sorozatot ellenőrzött az FBI. Megállapították, hogy 4205 tagnak van priusza s közülük 2506-ot súlyos bűn terhel. Azok között, akik őrködni szerettek volna valahol vagy gyerekek fölötti felügyelettel kapcsolatos munkáért folyamodtak, körülbelül négy tucatnyi szexuális bűnöző akadt.¹⁰ Ez a kép pozitív oldala.

A negatív: egy-egy régi ujjlenyomat néha megsebez és üldöz olyanokat is, akik már hetedízíglén megbűnhődtek egykori botlásukat. Íme Lowenthal egyik példája:

„Az FBI konokul megnézett mindenkit, aki valaha is kapcsolatban volt az olyan, főleg a gazdasági válság idején tevékeny szervezetekkel, mint a WPA, és minden esetet jelentett, amelynek során az ő felfogásukkal ellentétes cselekedet történt. Példa volt erre annak a férfinak az esete, aki az első világháború idején a Szivárvány Hadosztályban szolgált, megsebesült és visszakerült az Államokba — felesége gyerekszülésben meghalt —, majd brooklyni otthonát elhagyva Detroitban keresett állást s itt vett részletre egy gyűrűt, amelyet azonban elzalogosított, hogy hazatérhessen. Ez volt minden bűne. Börtönbüntetést kapott, ki is töltötte. Húsz évvel később az FBI mindezt fölfedte, és jelentette a WPA-nak, minek következtében az illető elvesztette a szervezetnél viselt állását, pedig közben

már építész-mérnök lett belőle, két nagy lánya volt és az Amerikai Légiónak helyi szervezetét vezette.”¹¹

Hoover azt mondja, hogy ilyenkor az FBI kizárólag megbízójának jelent, javaslatot nem tesz. A rendőrbacilussal fertőzött mai gondolkodásra vall, hogy hasonló, az olyan széles körű elismerésnek örvendő szervezet jelentéseit, mint az FBI, a megbízó szervezet drasztikus cselekedetei követik. Ha az illetékes vezető ember egy-egy ilyen jelentés nyomán nem cselekszik, tarthatatlan helyzetbe kerül. Ezért ér néha egyeseket súlyos sérelem.

Bár nem olyan közismert, mint az azonosító osztály, de hasonlóan fontos szerepet játszik sok bűntény tudományos megoldásában az FBI laboratóriuma, amelyet 1932 novemberében igen szerény anyagi alapon hoztak létre. Nagy városok és államok rendőrségének persze saját tudományos laboratóriuma van, a kisebb rendőri szervezetek számára azonban az FBI-laboratórium istenáldás — maga a bűntény bizonyítékaival kapcsolatos tudományos kinyilatkoztatás. A fegyverismeret részlegei megállapítják, használhatta-e az adott lőfegyvert a gyilkos vagy sem. A ruházaton talált vérfolt vegyelemzése révén tisztázható, hogy az emberi vagy állati eredetű-e? Egyetlen apró hajcsomó, amely a haldokló markában ott ragadt, elárulhatja a fejet, amelyről származik. A gyanúsított ruháján fölfedezett szennyfoltról kideríthető, vajon a gyilkosság színhelyéről származik-e miáltal a színhely s a gyanúsított összekapcsolódhat. Nélkülözhetetlenül szükséges minden ismert hazai és külföldi írógép egy-egy példánya, különben írás-azonosításuk lehetetlen. Mintegy 42 000 különböző vízzel segít kinyomozni és azonosítani a papírfajtákat. A kanadai és amerikai cégek által gyártott minden gépkocsigumi futófelületét ismerik, ami egy bizonyos bűntény és egy bizonyos gépkocsi kapcsolatára vethet fényt. Bár hiányos e lista, de mégis eléggé rávilágít annak a hangsúlynak a fontosságára, amelyet Hoover a bűnüldözés tudományos oldalára helyezett.

Ezt bővítendő alapította meg 1935-ben az FBI igazgatója a Nemzeti Rendőr Akadémiát. Első huszonegy esztendejében több mint 3200 tisztet képezett ki ez az intézmény. Whitehead beszámolója szerint 28 százalékuk azóta „a ranglétrán vezetői beosztásban, rendőrfőnöki, sheriffi vagy állami rendőrfőnöki poszton dolgozik”. Az akadémiai kiképzés következtében emel-

kedett a helyi rendőrségek munkájának színvonala s egyúttal az FBI szempontjából azzal az előnnyel is járt, hogy a Bureau így befolyásos kapcsolatokra tett szert az ország különböző részein tevékenykedő rendőri szervezetekben.

Az FBI eme tudományos vívmányai, amelyeket Hoover vezetése alatt ért el, jelentős eredmények. Az évek folyamán nagymértékben hozzájárultak a törvények hatékonyabb érvényre juttatásához. Ez vitathatatlan.

3.

Amikor az FBI munkájának hatékonyságát méri az ember, akkor nem csupán arról kell szót ejteni, hogy a statisztikai adatokat milyen célzatos nemtörődomséggel használja fel propagandacélokra s hogy milyen vitathatatlan tudományos rátermettséggel dolgozik, hanem arról is, hogy *mi-féle* bűnözőket kerít kézre. S ha ezt kutatja az ember, országunk egyik legnagyobb rejtélyére bukkan. A rejtély abban van, hogy az alvilág igazi fejedelmeivel Hoover soha nem vette föl a küzdelmet. Két olyan olcsó gazfickóból, mint Dillinger és Karpis, nemzeti veszedelmet csinált, majd hencegve mutogatta az FBI totemoszlopán lógó skalpjait, de kitartó konoksággal fordított hátat a ténynek, hogy közben a sokmilliárd dollárral rendelkező alvilág hatalma nőttön nő. Olyan jelképes nevekkal illették e hatalmat, mint a Maffia, a Nagy Egyesülés vagy a Bűn Szindikátusa. Nem az elnevezés volt a fontos, hanem a valóság. Minden tapasztalt nyomozó, minden valamirevaló kapcsolatokkal rendelkező bűnügyi riporter nagyon jól ismeri az alvilág szervezettségének nyomasztó valóságát, külön vérbíróságait, ennek gyilkos ítéleteit végrehajtó fegyveres erejét s a vesztegetés magasiskoláját, amelynek segítségével számos rendőrt és politikust tartanak a kezükben. E valóság előtt hunyta be szemét Hoover. Sőt néha még a létezését is tagadta.

Fussunk csak végig a névsoron. Hoover eredménylistáján ott van Floyd (a „Szép Fiu”), Kelly (a „Géppisztolyos”), Dillinger, Karpis és Nelson (a „Bébiképu”) neve. De hol vannak az igaziak, akik ezeket zsinóron rángatták? Charles (Lucky) Luciano, Frank Costello, Joe Adonis, Albert Anastasia, Mayer

Lansky, Al Capone, Tony Accardo, Bugsy Siegel, Mickey Cohen, Jack Dragma, Tony Bender, Vito Genovese. A sötétség császárainak névsora végtelen — súlyos milliók fordultak meg a kezükön, miközben politikusokkal bratyzáltak —, de alig egykettőt ha megvakart közülük az FBI. Caponénak rákoppintottak az ujjára, Louis (Lepke) Buchaltert pedig maga Hoover kapta el, amikor a helyi nyomozók elől szökni akart, hogy a szövetségiéknél keressen menedéket. E két esetet leszámítva — amelyek ugyancsak nem kíváncsoznak az FBI történetének leghősibb lapjaira — az alvilág igazi „fejesei” ellen a szervezet elképesztően keveset tett.

E kép élesen elüt attól az általános hiedelemtől, amely szerint az FBI az Egyesült Államokban a bűnözők végzete. Vajon az 1930-as években nem maga az igazságügyminiszter, Cummings és Hoover hangoztatta-e, hogy kiszélesített jogkörük segítségével lecsapnak az alvilág vezéreire? Meg is tették, csak felettébb gyermekded volt az elképzelésük arról, hogy mitől lesz valaki az alvilág igazi vezére.

Az a széles körű hatalom, amellyel az FBI-t Roosevelttől első Kongresszusa 1934-ben felruházta, arra az egymagában is figyelemre méltó felfogásra alapult, hogy a bűnözés egyre inkább államközi jellegű, mert a gépkocsi és a repülőgép mozgékonyá teszi a gengsztereket, akik egy-egy bűntény után kapják magukat és egykettőre árkon-bokron — államhatárokon — túl keresnek távoli rejtkehelyeket. Ezért utalták az FBI jogkörébe az olyan eseteket, amelyek során valaki azzal akart kibújni egy-egy bűnvádi eljárás vagy kötelező tanúvallomás alól, hogy egyik államból a másikba szökött. Ez a látszólag hathatós intézkedés igen sok ügyre kiterjed, és célszerű alkalmazásával megindíthatták volna az eljárást az alvilág bűnszövetkezetének legsúlyosabb büntetetei ellen.

Cummings igazságügyminisztert és Hoovert azonban ez idő tájt nem túlzottan érdekelték az alvilág titkos és fontos mahinációi. A szenzációs, a látványos ügyek vonzották őket. Cummings egyre-másra azt hangoztatta a beszédeiben, hogy az alvilági gengsek, amelyek az alkoholtilalom napjaiban csempészéssel szereztek milliókat, akkor válnának igazán életveszélyessé, ha megfosztaná őket szokott jövedelmüktől, és nyilván áttérnének az emberrablásra. A képtelenül hamis és nevetsé-

ges elméletről Milton S. Mayer 1935 szeptemberében a *Forum*-ban ezeket írta:

„Az emberrablás jobbadán amatőr sport. Eltérően a csempezéstől, elszánt és veszedelmes ügy. Kétfajta embert vonz: a félcédulásokat meg azokat, akik bankokban szeretnek lövöldözni. Az olyanoknak, akik lopott holmikkal háznak vagy a rendőrség meg a járókelők szemeláttára készítik ki pénzért a haverjaikat, ez eszébe sem jut. A »jó« gonosztevők, az alvilág szervezett bandái nagy ívben kerülnek, mert egylovétű balhé: minden más komolyabb bünténynél könnyebb földéríteni; »emberrabló geng« egy esetnél többre soha nem vitte.”

William Seagle a *Harper's*-ben ugyanezt a gondolatot feszegeti:

„Az emberrablás, legalábbis New York rendőrsége szerint, amatőr büntett s e vélemény nyilvánvalóan azokra az ügyekre épül, amelyeket a lapok első oldalán olvashattunk... Nem vitás, hogy az igazságügyminisztérium nyomozási osztálya a hatáskörébe tartozó emberrablási ügyekben egészen kiváló munkát végzett. Arról azonban, a szokásos módon, elfeledkeznek, hogy a rendőrség helyi erőinek teljesítménye is ugyanilyen színvonalon mozgott, még akkor is, ha a Lindbergh-ügy ezt cáfolni látszik.”

Az idő bizonyította, hogy ezek az elemzések helyesek. A hírhedt emberrablók nem az alvilág fejesei közül kerültek ki. Hauptmann leégett ács volt; az 1950-es évek végén Long Islanden az elrablott Weinberger-bébi meggyilkolása miatt kivégzett Angelo John La Marca nincstelen senki, akit nyomasztó adósságai a téboly határáig üldöztek. Sok-sok év eseményei igazolják, hogy a bűnszövetkezetek rettegett hatalmaságai, akik élet és halál uraiként az óriási földalatti vállalkozásokat irányították — Luciano, Genovese, Costello, Adonis, Anastasia, Lansky —, soha nem voltak hülyék leereszkedni az emberrablások filléres fickóinak színvonalára. S mialatt az FBI a gonosztevőkkel folytatott vad és véres csatáiról a harsogó újságcímeket gyűjtögette, az amerikai alvilág igazi „nagyjai” tökéletes nyugalomban üzték mesterségüket, vágtak zsebre számlálhatatlan milliókat és milliókat — a kábítószerkereskedelem dús vadászmezőin, sorsjátékokon, fogadóirodáikban és játékkaszinóikban, amelyek ugyanúgy süppedeztek a

plüssből, és ugyanolyan nyíltan működtek, mint a monte-car-lóiak.

A Gyilkosságokkal Foglalkozó Részvénytársaság ügyében folytatott tapogatózás Brooklynban már 1940 elején fényt derített mindenki előtt a szervezett Bűnszindikátus kiterjedt kapcsolatairól. Abe Reles szavaiból, amelyekkel lélegzetelállító gyilkosságairól beszámolt, kiderült, hogy Albert Anastasiának (az alvilág főhóhéjának) vérszomjas és kegyetlen killerei voltak éppen a bűnszövetkezetek urainak parancsára mozogtak országszerte. Annyi gyilkosságot követtek el, hogy amikor Reles és társai „köpni” kezdtek, nem kis erőfeszítésükbe került visszaemlékezni minden helyre, ahol egy-egy tetemet elsüllyesztettek. Lehet ugyan, hogy meséjük korántsem fedte az egész valóságot, egy alapvető tény azonban mindenképpen bizonyított: a New York-i killerek nyomában hulla hullán hevert egészen Californiáig. Képtelen méretű államközi bűnözésről volt szó, adok-veszek — tehát szigorúan üzleti — alapon. Az államközi bűnildőzés legfőbb elhárító szerve, az FBI azonban semmi hajlandóságot nem mutatott a beavatkozásra.¹²

Az 1940-nel kezdődő tíz évben a Bűnszindikátus New Jersey állam Bergen megyéjében — a Hudson folyó túlsó partján, New Yorkkal szemben — hatalmas szerencsejáték-birodalmat üzemeltetett, a legnagyobbat az országban. A megye egész területét bepötytyöző, plüssel borított kaszinókban az alvilág kicsiklandozta a New York-i fejesek zsebéből a háborús üzleti haszon egy részét. Cadillac-konvojok robogtak éjszakánként a George Washington hídon át, s szállították a Park Avenue előkelő házaiból a bőpénzü játékosokat a Joe Adonis és a Moretti fivérek vezette termekbe, szerencsét próbálni. A második világháború benzinjegyes napjainak egyikén a szállítmányozás ügyeit ellenőrző honvédelmi megbízottak a Cadillac-konvojt egészen a bergeni játéktermek bejáratáig követték. Végül egy „jótékonycélú” szerencsejáték ügyében folyó vizsgálat során Frank S. Hogan, New York-i kerületi ügyész, akinek a jogköre New Jerseyre persze nem terjedt ki, bizonyítékokat tárt fel, amelyek szerint az alvilág (szerény becslés szerint) évi 13 500 000 dollárt forgalmazó szerencsejáték-üzemet működtet New Jersey lankáin. Estes Kefauver szenátor 1950-es hadjárata során, amelyet a bűnözés ellen indított, elővette Hogan adatait, „földobatta” őket a lapokkal, és New Jersey tunya és

vonakodó tisztségviselőit a bergeni pizsokfészek kitakarítására kényszerítette. Vajon, amikor egyesek nyíltan köptek a törvényre s amikor minden jogkör nélküli hatóságok, sőt egyszerű újságírók tártak föl eseteket, amelyeket éppen csak nem kiáltottak világgá a Times Square valamelyik palotájának százszínű hirdetőtáblájáról, nem jogos-e megkérdezni, hol volt, ó hol, ez alatt a tíz év alatt az államközi bűnözés legfőbb őre, az FBI? Úgy tűnik, az alvó házörző szerepét játszotta, amelyik a farkát sem billentette, és soha egyetlen zavaró-aggódó vakantást nem hallatott.

Kézenfekvő, hogy az ilyen hatalmas, a törvényeket nyíltan semmibe vevő vállalatok vezetéséhez legalább annyi rátermettség kellett, mint az olyan törvényes vállalatok igazgatásához, mint a General Motors, hiszen a törvények kiengesztelése céljából úgynevezett *sub rosa*-megállapodások egész sorát kellett tető alá hozni. Ahogy nem várhatja senki, hogy a General Motors egy, minden részletkérdésben döntésre jogosult vezérkar nélkül termeljen és szállítson gépkocsikat szerte a világba, ugyanúgy szinte elképzelhetetlen, hogy azok a bizonyos államközi Cadillac-konvojok maguktól verődnek össze vagy a kaszinók, a maguk bokáig süppedő szőnyegekkel, modern díszekkel, vonzóan hiányos öltözékű pincérnőikkel és New York legjobb konyhaséfjeinek vezetése alatt álló konyháikkal csak úgy kinőttek a földből. Az effajta vállalatok nem kis munkát igényelnek. Meg kell őket tervezni, ellátni pénzzel és igazgatni, mint minden más üzleti vállalkozást — sőt, lévén illegálisak, talán mindez fokozott nehézségekkel jár. Az ilyen létesítmény tevékeny, minden pillanatban cselekvőképes vezérkart feltételez, és az 1940-es évek gengszter-mennyországában, New Jerseyben volt is ilyen. Egy Duke nevű kocsmában működött, a Cliffside Parkban, csaknem szemben a Palisade elnevezésű vídám park bejáratával.

Ennek a bárnak egy szigorúan őrzött belső szentélyében működött a Bűnszindikátus Ötök Tanácsa, innen igazgatták az alvilágot. A tanács elnöke Joe Adonis volt, tagjai Willie és Solly Moretti, Albert Anastasia és Anthony (Tony Bender) Strollo, Vito Genovese jobbkeze. Jelentősebb döntések meghozatalakor a „végrehajtó közegeket” magukhoz rendelték New Yorkból és New Jerseyből; amíg az Ötök fontolgatták az ügyet, döntöttek és végül kiadták a parancsaikat, az illetők a

bárban várakoztak. Adonis és a másik négy „okos” olyan elővigyázatosan működött, hogy gyakran háromszor annyi csavargót trombitáltak össze, mint amennyire szükségük volt, csakhogy biztosan a legmegfelelőbbeket választhassák ki, akik minden elképzelhető zűrből ki tudják vágni magukat.

A gengsztervilágnak ezt az idegközpontját a vagányok éppen úgy ismerték, mint a City Hall folyosóit a börtönőrök. Az FBI hírnevéhez mérhető biztonsági szolgálat őrizetében levő Duke bárról mint az ország mesterbűnözőinek paradicsomáról beszéltek. A kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó szövetségi irodának a nyomozói felderítették a helyszínt és megállapították, hogy az alvilág lordjai keddenként találkoznak. Frank Costelloval is keddi napokon robogott át a sofőrje New Yorkból, hogy találkozassék az Ötökkel. Az alkoholcsempészek vén cárja, Abner (Longie) Zwillmann is ezen a napon hajtott ide Newarkból. De egyszer-egyszer Mayer Lansky is idekukkantott elegáns hollywoodi, floridai meg a Saratoga Springbeli (New York) játékkaszinóiból. Ha már államközi bűnözésről esik tehát szó: a Duke bár volt az ideg-, az agyközpontja és a szíve annak az alvilágnak, amely behálózta az egész országot. De támadta-e az FBI? Pedig minden joga megvolt hozzá. Vagy leleplezte-e a maga roppant tekintélyével Hoover, kért-e ellene — ha szükség volt rájuk — még hatékonyabb törvényeket, hogy elbánhasson ezzel a mammut-összeesküvéssel? Nem tette sem ezt, sem azt. Az FBI hallgatott.

Mindenkit, aki közelebbről vizsgálja, mit tett az FBI az alvilág igazi mesterei ellen, meghökkent az akciók elenyésző száma. 1929-ben egy jelentéktelen ügyben eljárást indítottak Al Capone ellen. Capone a chicagói alvilág kegyetlen diktátora volt; zsarolt, gyilkolt, ott rúgta föl a törvényt, ahol érte. De egyetlen helyi vagy szövetségi erőszakszervezet sem nyúlt hozzá mindaddig, amíg el nem követte a stratégiai hibát, hogy nem jelent meg egy prohibíciós ügy chicagói tárgyalásán, ahová tanúként idézték. Capone orvosi bizonyítvánnyal próbálta igazolni, hogy az adott időpontban beteg volt; az FBI nyomozása azonban kimutatta: amikor állítólag az ágyat nyomta, éppen lóversenyen volt, sőt utána a Bahama szigetekre repült. E bíróság megsértése miatt gyűlt meg Al Caponénak első ízben a baja a törvénnyel. Ezt követően tartóztatták le Pennsylvaniában rejtett fegyverviselésért, és éppen egyéves börtön-

büntetését töltötte, amikor ráhúztak még egy felet az FBI megsértéséért. Közben a Belső Adóügyi Szolgálat nyomozói turkálni kezdtek üzleti feljegyzéseiben, és olyan dolgokra bukkantak, amelyekért tíz évet kapott. Így végződött a pályafutása.

Az FBI történetének a nagystílú bűnözést illető következetlenségei között a másik nagy kivételt Lepke Buchalter ügye képezi. Éveken át rettegett volt Lepke neve a New York-i alvilágban. Kelet bűnözőinek legfőbb tanácsában ült; ő volt a Bűnszindikátus szakértője az ipari bűnözésben és zsarolásban; azt beszélték, hogy egy időben az egész New York-i ruhaiparnak csaknem a fele az ő kezében volt; s az összeget, amelyet azután vágott zsebre, hogy nehéz pénzeket osztott ki a vagányainak — személyi védelmét is vastagon megfizette —, évi egy millió dollárra becsülték. Bankszámlája a gengsztervilág egyik legfőbb érinthetetlenjévé tette mindaddig, amíg Thomas E. Dewey rá nem vetette magát New York gonosztevőire. Dewey nem válogatott a módszerekben, hogy megszerezze Lepke skalpját, és New York városa 25 000 dollár jutalmat tűzött ki kézrekerítőjének. De ez az összeg sem készítetett egyetlen vagányt se Lepke lebuktatására. Albert Anastasia védelme alatt bujkált, miközben dollárszázak ömlöttek hozzá továbbra is a ruhaiparból meg különböző bűncselekményeiből. A hatóságok gyanúja szerint Lepke átlibbent a határon s valahol New Yorktól messze rejtőzködött (igazság szerint a leghosszabb időt Brooklynban töltötte), miért is bevonták az ügybe az FBI-t. A Bureau közölte, hogy annak, aki nekik szolgáltat először olyan adatokat, amelyek Lepke lebukását eredményezik, 25 000 dollárt fizet; különben csak a sokszorosan körözöttek nyomravezetőjének járó szokásos 5000-et adja.

Csaknem két éven át, Lepke mindenkit az orránál fogva vezetett. Az FBI sem jutott többre, mint Dewey vagy a New York-i rendőrség. A helyzet azáltal, hogy Lepke tévedhetetlensége már minden hatóságot nevetségessé tett, tűrhetetlenné vált. Burton B. Turkus, a Gyilkosok RT ügyének ügyésze előtt később néhány „madár dalolt” s ő így írja le a végkifejletet:

„Az FBI úgy érezte, hogy a Lepke-ügyben két évnyi kudarc után menteni kell a menthetőt, és meg kell előzni a többi állami szervezetet. Ezért J. Edgar Hoover ultimátumot intézett Joe Adonishoz és Frank Costellóhoz, az Unione Siciliana (a Szici-

liai Egyesülés) két »fejeséhez«, mondván, hogy ha Lepke nem bújik elő rejtekéből és nem adja föl magát az FBI-nak, akkor az ország minden olasz vagányát sittre vágja”. Adonis és Costello ezt már nem kockáztathatta meg s ezért ők is ultimátummal fordultak régi haverjukhoz: „Sajnáljuk, öreg fiú, de meg kell adnod magadat a szövetségieknek, különben mi bukattunk le.”¹³

Ezután Walter Winchell lépett a dráma színpadára. Hoover régi csodálója és az első számú „G-man” közeli barátja a rádió hullámain fordult Lepkéhez, hogy jelentkezzen. A jelek szerint Lepke számára nem volt kiút. S ha már föl kellett adnia a harcot, akkor minden bizonnyal szívesebben tette volna le a fegyvert Hoover, mint Dewey előtt. Dewey ugyanis nyíltan hangoztatta, hogy a kezében levő bizonyítékok alapján akár ötszáz évet is Lepke nyakába varrhat, a szövetségi hatóságoknak viszont mindössze egyetlen ügyük volt ellene s abban sem az FBI, hanem a Kábítószer-ellenes Szövetségi Iroda nyomozott.

A „kábitószer-buli” miatt Lepke legfeljebb tíz évet kaphatott, ami lényegesen kevesebb az életfogytiglannál. Így történt, hogy Lepke, miután biztosították, hogy nem csapják be s nem adják át Deweynek ha jelentkezik, felvette Winchell-lel a kapcsolatot, és 1939. augusztus 24-én a kijelölt találkahelyen beült az újságíró kocsjába, aki egyenesen Hooverhez robogott vele.

A szövetségi nyomozók órákon át tartó kihallgatása után kizárólag a kábítószer-ügynél maradtak. New York polgármestere, Fiorello H. La Guardia és a város rendőrsége toporzékolt, mert az érdekes fejleményekről csupán a reggeli lapokból értesült. Deweyt is felháborította az ügy, hiszen nyomozóit továbbra sem engedték a fogoly közelébe. Közölték vele, hogy csak abban az esetben férhet Lepkéhez, ha a kábítószerekkel való kereskedésnél súlyosabb bűntényben emel ellene vádat. Végül is Dewey ezt tette: gyilkosság miatt állította bíróság elé Lepkét. El is ítélték s a Sing Sing villamosságában végezte.

Lepke ügyének két figyelemre méltó vonása van. Az egyik az, hogy Dewey és Hoover közvetlen összecsapásához vezetett. Éveken át nyíltan beszéltek politikai körökben, hogy ha Dewey valaha is elnök lesz, akkor Hoover veheti a kalapját. 1948-ban azonban, bármily elképzelhetetlennek tűnt is addig ez az ese-

mény, a két férfiú bizonyos jelek szerint közeledett egymáshoz. Az ügy másik érdekessége — amennyiben Burton Turkus értesülései helytállóak — az, hogy Hoover Lepke jelentkezését annak az alvilági gépezetnek a segítségével erőszakolta ki, amelynek létét eddig tagadta.

Bár az összehasonlítás mindig sántít, de ha valaki összeveti az FBI és a Kábítószer-ellenes Szövetségi Iroda adatait, megdöbben a regék s a szürke valóság közötti különbségeken. Miközben az FBI a maga Dillingerjével valamilyen álomvilágban látszott élni, a Kábítószeres Iroda fölfedte a maffia véres valóságát, és verekedett is a rettegett, titkos bűnszövetkezettel, amelyet Szicília bevándorlói ültettek át amerikai talajba. A „fejesekek” családi kapcsolataira épült s a gyilkossággal, terrorral és zsarolással élő maffia az amerikai alvilág kötöcmentje lett. Itteni változatát más-más időben más-más névvel illették — itt is nevezték maffiának, de hívták Unione Sicilianának is. Minthogy pedig a nem olasz vagy szicíliai eredetű gengszterek is a magasba kapaszkodtak az alvilági ranglét-rán (Longie Zwillmann a legjobb példa erre), gyakran nevezték a szervezetet „Nagy Kombináció”-nak vagy „Bűnszindikátus”-nak. De a gyilkos kéz, a rendszer lényege mind a szervezetet, mind irányítását illetően mindig maffia-szerű volt. Nem szavakon múlik a dolog, hanem a tényen, hogy létezett egy országos bűnszövetkezet, amelynek vezetősége koronatanuk meggyilkolásával, mások megfélemlítésével számtalanszor bizonyította, hogy nem érdeklik a törvények, mert fölöttük áll. Ez a valóság az, amely a szervezett bűnözés elleni harcot, a tények logikus értelmezése alapján, az FBI legfőbb kötelességévé tette volna — és ez a valóság az, amelyet Hoover kitartóan tagadott. Közben az FBI az államhatárokon átlopott és visszaszerzett gépkocsik számával kozmetikázta statisztikáját, és a maffia rémét egy kézlegyintéssel intézte el, kitartóan hangoztatván, hogy a bűnözés elleni harc a helyi erők ügye s azt kizárólag a helyi és állami rendőrségnek kell folytatnia.

Ez az álláspont 1957. november 14-én vált nyilvánvalóan tarthatatlanná, amikor is a maffia országos értekezletet hívott egybe New York állam egyik kéteshírű városkájába. Apalachinbe. Hogy a maffia hány ura gyűlt össze az öregebbik Joseph Barbara dombtetőn álló rezidenciájában, azt pontosan talán soha nem lehet majd megállapítani, de New York ál-

lam rendőr őrmestere, Edgar L. Croswell a gyülekezet fölfe-
dezésekor vagy hatvan delegátust tartóztatott föl, kérdezett ki
és forgatott meg. Az eseménynek még a legkétkedőbbeket is
meg kellett volna győznie az alvilág hatalmának kiterjedtsé-
géről, szoros szervezettségéről, hiszen a Croswell által igazol-
tatottak között a keleti tengerparttól kezdve a Közép-Nyuga-
tig, California, Cuba és Porto Rico képviselőit is meg lehetett
találni. És szerényen számolva legalább kettő frissen érkezett
Itáliából, ahol a jelek szerint a nemzetközi kábítószer kereske-
delem cárjával, Lucky Lucianóval álltak összeköttetésben.¹⁴

Jóllehet Croswell nem tudott még bizonyosat az apalachini
maffia-értekezlet napirendjének részleteiről, magának a talál-
kozásnak a leleplezése több irányú nyomozással járt, és meg-
döbbenést keltett az Államok két partja között mindenütt.
Bebizonyosodott, hogy létezik egy földalatti szervezet, élén egy
„láthatatlan kormánnyal”. Mindenfelől fölhangzott a követelés:
„Tenni kell valamit.” A *New York Herald Tribune* szerint az
FBI kezébe kívánczolt az ügy, amelyet valószínűleg addig is
csak azért nem intézett, mert nem volt hozzá sem embere, sem
pénze. De még a *Herald Tribune*-on is érződött némi zavar.
Azt ugyanis elismerte, hogy „a Kongresszus eddig még semmit
nem utasított vissza, amit J. Edgar Hoover kért. Kérjen hát
ehhez az üggyhöz is pénzt. A Kongresszus pedig adja meg, és
hosszon ráadásul szigorúbb törvényeket az országos bűnözés el-
len”. Hoover, aki soha nem berzenkedett az effajta ösztönzé-
sektől, tüstént hegyezni kezdte a fülét. De, a későbbiek tanú-
sága szerint, magatartásáról lerítt, hogy ő a status quót töké-
letesnek, s ennek megfelelően fenntartandónak ítéli.

A szenátus McClellan bizottsága, amely a bűnözés problé-
máival foglalkozott, Apalachin letagadhatatlan tényének tuda-
tában Nemzeti Bűnüldöző Bizottság felállításának gondolatá-
val foglalkozott. Valamiféle állandó Kefauver-bizottság lett vol-
na ez, amely nyomon követi a gengszterek cselekedeteit, és
szüntelenül rájuk irányítja a közfigyelmet. Két elég neves sze-
mélyiség helyeselte akkor az ötletet: John F. Kennedy szená-
tor, a Bizottság tagja, és fivére, Robert, aki a bizottság tanács-
adója volt. A szövetségi kormány végrehajtó bizottságában
William Rogers igazságügyminiszter úgy döntött, hogy tenni
kell valamit, és életre hívta a Szervezett Bűnözés Elleni Kü-

lönleges Csoportot, a fiatal és tettekre kész egykori főügyészhezlyettessel, Milton R. Wessellel az élén.

Amit Apalachin előtt sem, sőt utána is csak részben valóstítottak meg, az az volt, hogy nem létezett az erőszaksszervezetek olyan központja, ahol az államok közötti bűnözéssel kapcsolatos adataikat kicserélhették volna. Amit az FBI tudott, azt megtartotta magának. Nem volt hol összegezni az alvilágra vonatkozó értesüléseket, így szemmel kísérni a maffia urainak lépéseit. És ezért, mint Apalachin is bizonyította, a gengsztercárok kényük-kedvük szerint hagyták el honi ösvényeiket s utaztak abba a városba, anélkül, hogy bárki — akár az FBI is — tudott volna róla, mi készül ott. Croswell őrmester véletlen felfedezése nélkül sem a nagyközönség, sem bármelyik erőszaksszervezet nem is sejtett volna semmit az apalachini eseményekről. A Wessel-csoportot azzal hívták életre, hogy megszüntesse a helyzetet, amelyben a vak véletlen dönt s hogy gyűjtsön egybe mind a helyi, mind a szövetségi hatóságoktól minden meglevő adatot, és ahol csak lehet, indítson eljárást az alvilág császárai ellen, továbbá kísérje figyelemmel tervezett lépéseiket.

Nagy horderejű utasítás volt ez, túlon túl nagy horderejű, különösen, ha tekintetbe veszi az ember azt az együttműködési készséget, amellyel a Wessel-egység találkozott. Wessel ugyan mindig a legmerevebben elzárkózott attól, hogy bírálja Hoovert, és soha ki nem ejtette a száján, hogy nem százszázalékos az a támogatás, amelyet az FBI-tól kap, néhány munkatársa azonban nem volt ilyen szűkszáví. Richard V. Ogilvie, Wessel középnyugati irodájának vezetője például nyíltan beszélt:

„Hoover felettébb nagy tartózkodással fogadta az igazságügyminiszternek a különleges csoporttal kapcsolatos ötletét. Úgy rendelkezett, hogy azokat az adatokat, amelyek a szervezett bűnözésről az FBI-nak megvannak, ne bocsássák a rendelkezésünkre... Hoovert bírálni pedig veszélyes bárkinek is... A tisztesség azonban kimondatja velem, hogy Hoover néhány elképzelését sajnálatos módon belepte a por... Az FBI mai szervezettségében csak arra jó, hogy a 20-as, 30-as évek módján harcoljon a bűnözés ellen. A szövetkezett alvilággal szemben tehetetlen — csak nézi, hogyan lopnak ki 22 milliárd dollárt évenként az Egyesült Államok zsebéből.”¹⁵

Gerard L. Goettel, Wessel másik munkatársa pedig azt írta, hogy a különleges csoportnak nemcsak a gengszterekkel kellett megverekednie, hanem azokkal a bürokrátákkal is, akik alaposan beásták magukat washingtoni pozíciójukba. „A legri-degebben az FBI viselkedett” — jelentette ki. Az Egyesült Álla-mok ügyészeinek egyik országos találkozóján J. Edgar Hoover becsmérőn nyilatkozott a szervezett bűnözés ellen felállított „különleges csoportokról”. Amikor pedig a Különleges Csoport az apalachini találkozó ügyét vizsgálta, Goettel szerint rájött, hogy bárhová tette is a lábát, az FBI mindenütt megelőzte. Minthogy az összeesküvés bűnös célját nem sikerült bizonyí-taniok, adataikat nyugodtan az irattárba tették, de amikor a Különleges Csoport szeretett volna megismerkedni velük, „a G-manek úgy viselkedtek, mintha először hallanának Apa-lachinról. E tartózkodásuk részben bizalmatlanságukból fa-kadt, de tükrözte egyik belső dilemmájukat is, nevezetesen azt, hogy régi hivatalos álláspontjuk szerint nagyobb bűnszövetke-zetek létezéséről nem lehet beszélni, de ha mégis működnének, akkor tevékenységük az egyes államok, illetve a helyi rendőr-segek hatáskörébe tartozik.”¹⁶

Mindennek következtében Wessel Különleges Csoportját már jórészt az indulásnál bukásra ítélték. Nem egészen két év-nyi működés után fel is oszlatták. Jóllehet számottevő eredmé-nyeket ért el — deportáltatott jó néhány gonosztevőt, másokat börtönbe juttatott —, nagyobb horderejű ügyei (az apalachini összeesküvők elítéltetése és Tony Accardo adócsalásának lelep-lezése) sikertelenül végződtek a bíróságok előtt. Wessel, jó né-hányad magával együtt azonban meg volt győződve arról, hogy az igazságügyminiszternek igenis föl kell állítania egy kis, állandó egységet, ahol a szervezett bűnözésre vonatkozó országos adatok az illetékesek rendelkezésére állnak. Az ef-fajta hitszegő elképzelés támogatása Hoover dühét váltotta ki.

1960. október elején a Rendőrfőnökök Nemzetközi Szövetsége évi közgyűlését tartotta Washingtonban. Itt a Szövetség egyik különbizottsága, amelyet Hoover egykori kedvence, a califor-niai Santa Ana rendőrfőnöke, Edward J. Allen vezetett, javas-latot terjesztett elő a szervezett bűnözés elleni tevékenység idegközpontjának felállítására. Wessel is részt vett a gyűlésen, csak azért, hogy támogassa a javaslatot. Bizonyos jelek szerint sok rendőrfőnök rokonszenvezett vele; hajlottak a nézetre,

amelyet később James E. Hamilton, a Los Angeles-i rendőrség kapitánya úgy fogalmazott meg, hogy „a legfőbb hiányosság szövetségi szinten mutatkozott abban, hogy helyi szervezetek nem kaptak tájékoztatást az országos bűnösök mozgásáról”. Hoover és az FBI azonban konokul ellenállt. S a nagyhatalmú szervezet, amely mindig is erős befolyást gyakorolt a rendőrfőnökökre, ugyancsak kíméletlen munkát végzett a tagok között a javaslat ellen, amelyet Hoover személyesen is elítélt a plénum előtt tartott beszédében.

Az a férfi, aki a markában tartja az ország leghatalmasabb rendőri szervezetét, amely a Kongresszus tagjainak és szenátoroknak a megfélemlítésére is képes, sőt elnököket is elriaszt bizonyos lépésektől, az a férfi idézte föl egy olyan országos rendőri erő, egy új „Gestapo” rémét, amely mindannyiunkat megfoszthatna szabadságunktól, ha a szervezett bűnözés elleni küzdelem ürügyén hozzájárulnánk felállításához. Szó szerint ezeket mondta:

„Azok, akik e nagystílű terveket forgatják a fejükben, elfeledkeznek néhány alapvető tényről. Amerika erőszakszervezeteinek szilárd hálózata, amely, hagyományos módon az állami és a helyi erőkből szövődött össze, volt mindig is a nép első védelmi vonala a bűnözés elleni harcban. Demokratikus eszményeinket semmi sem fenyegethetné jobban, mint ha szövetségi szinten egy mindenek fölött álló rendőri szervezetet létesítenénk. E szavaim igazát világosan bizonyítja mindaz a tapasztalat, amelyet zsarnokok uralmát nyögő népek életéből meríthetünk, akár a nyugati féltekén, akár másutt.”¹⁷

A mester eme szavai megmutatták az egybegyűlt rendőrfőnököknek a követendő utat s ők azon is haladtak. Az Allen-javaslatot leszavazták, maga Allen pedig, aki valamikor Hoover híve volt, kis híján teljesen kegyvesztett lett. Felajánlotta lemondását a szervezett bűnözés elleni bizottság elnöki posztjáról, de ugyanakkor sürgette, hogy a bizottság folytassa munkáját. A Szövetség vezetősége azonban 1960. december 12-én be szüntette a túlbuzgó bizottság tevékenységét, amely Hoover haragját váltotta ki. A hatalomra jutott Kennedyk is hallgattak Hooverre, és feladták a Nemzeti Bűnüldöző Bizottság megalkotásának tervét. S itt véget ér ez a történet. Vagy legalább is majdnem.

Hoover egyik legjellemzőbb vonása, hogy soha nem felejt el

azt, aki megbírálta. Amikor 1961 tavaszán megjelent a barátságos hangulatú költségvetési bizottság előtt, New York állam demokrata képviselője, John F. Rooney arra kérte, hogy bevezetőként mondjon néhány szót a Wessel-féle Különleges Csoport szerepléséről. Hoover kapott az alkalmon, hogy rendezze számláját Ogilvie-val, Goettellel és a hallgatag Wesselrel. Azért bírálni az FBI-t, mert nem hajlott az együttműködésre, „képtelen és tisztességtelen dolog volt”, mondta. „Azzal zárnam szavaimat, tette hozzá, hogy egyesek túl sokat nézik... a tévét, és innen veszik fantasztikus csodaszereiket, amelyekkel városuk bűnügyeit felderíteni javasolják.” A Wessel-csoport ügyészei, szerinte — miként tevékenységükből kiderül — „mással sem törődtek, mint a hírveréssel. Ezen akarták megszédíteni magukat.” Azt kérték az FBI-tól, hogy bocsásson nyomozókat a csoport rendelkezésére, akiket „halász-expedíciókba” osztottak volna be, „az ilyen kiagyalt kalandok hiábavalóságai számára azonban természetesen sem emberünk, sem időnk nincs”.¹⁸

Magyarázatában azonban szem elől tévesztette a kézenfekvő tényt, hogy halász-expedíciók nélkül nem lehet halat fogni. Az ország sajtója sem eszerint gondolkodott. Mindössze annyit jegyeztek meg a lapok, hogy a nagy főnök nyilvánosan elnászpángolta Wessel cserkészeit.

Világos, hogy Hoover nemcsak, hogy nem sietett vezetni a szervezett bűnüldözés elleni harcot ott, ahol igazán szükség lett volna rá, tehát a Bünszindikátus fejesei ellen, hanem ellenzett, letört és megakadályozott minden lépést, amely egy rivális szövetségi nyomozóhatóság felállításával akarta megoldani ezt a roppant fontos feladatot. Miért? Biztosan nem azért, mert maga az FBI nem hajlott volna erre. Jack Levine és William Turner egyöntetű állítása szerint a nyomozók a legtöbb esetben alig várták, hogy megkapják a lehetőséget a főgengszterek elleni általános támadásra. Eddig azonban csak a szándék volt meg bennük, de nagyon rövid gyeplőre fogták őket. Megint fölmerül a kérdés: miért?

Az okok nem tisztázottak, de akik az erőszakszervezetek problémáit közelebbről ismerik, ésszerűnek tűnő választ adnak a kérdésre. Az a húsz-huszonkét milliárd dollárra becsült összeg, amelyet a gengsek évenként kilopnak Amerika bukszájából, elég ahhoz, hogy igen számottevő befolyást „vásároljanak” be-

lőle. Wessel véleménye szerint a legmagasabb szintű bűnözés dollármilliárdjainak a fele folyik vissza, különböző kifizetések fedezésére, a politikai befolyás megszerzésére. Sok politikai gépezetet táplál az effajta fertőzött pénz, és a szaga különböző rejtekhelyeken át még a Capitol Hill helyiségeibe is behatol.

A másik elfogadható indok: ha a szervezett bűnözéssel kapcsolatban egy állandó tájékoztatási központot létesítenének, Hoover FBI-ának nemcsak az adatokon kellene megosztotnia ezzel a központtal — hanem a dicsőségen is. És erre soha nem volt kapható.

Végül pedig sokkal könnyebb gépkocsitolvajokat elkapni, mint Frank Costellokat. Hoover FBI-a mammut-méreteit statisztikájának és propagandájának köszönheti. Amikor a Kongresszus elé állt egyre több és több pénzt kérni Hoover, letartóztatottjainak hatalmas száma, illetve az, hogy a letartóztatottak 97 százalékát a bíróság el is ítélte, igen mély benyomást keltett. Ahogy a veterán nyomozó, William Turner mondja, az FBI statisztikájának az ítéleteket nyilvántartó része „túlnyomóan jelentéktelen ügyeken, nem komoly büntetteken alapul”. A csirketolvajok börtönbe juttatásánál mi sem könnyebb. „Az ilyen fickóknak, ha lebuknak, rendszerint nem telik ügyvédre. És kevés kivétellel azt mondják, hogy ha már az FBI elrúgta a bokámat, vallok.”¹⁹ És az ilyenek nem kis számmal szerepelnek Hoover statisztikáiban. Az igazi nagyfejekre vadászni egészen más ügy. Sok-sok nyomozót kellene e célra bevetni, igaz viszont, hogy olyan ügyeket produkálnának, amelyekkel az ország legjobban fizetett védőügyvédei is képtelenek lennének megbirkózni. Az eredmény azonban főként csekély lenne így is s az FBI a dicshimnusz-kórusok helyett ellenséges bírálatok forgószelének süvöltését hallgathatná.

De nem az a döntő, vajon ezek-e a valódi okai annak, hogy Hoover és az FBI mindmáig tartózkodott a bűnözés igazi erődjéi elleni általános támadástól, hanem a tartózkodás ténye maga. Costello, Adonis, Luciano, Anastasia, Accardo, Genovese neve sehol nem szerepel Whitehead *The FBI Story*-jának oldalain, amelyeken pedig maga a szervezet meséli el saját történetét.²⁰

A Férfiú, a háború és az első kémek

Az 1930-as évek végén az FBI-ból nemzeti intézmény lett. Győztesként került ki a gonosztevők elleni fegyveres harcokból. Emberrablókat kerített kézre. Az amerikai nép tudatában Hoover és a Bureau, mint az alvilág elleni harcos megvesztegethetetlen és csalhatatlan jelképe élt. A szín azonban ekkor változóban volt. A történelem legnagyobb háborújának körvonalai rajzolódtak ki Európa látóhatárán s ez magától értetődően új feladatokat jelentett az FBI és igazgatója számára. Munkájuk más hangsúlyt kapott.

Stone-nak az a rendelete, hogy az FBI csak törvénysértések ügyében folytasson vizsgálatot, az asztalfiókba került s a Bureau ismét katalogizálni kezdte az emberek „radikális” gondolatait. Nem egyszerű erőszakszervezetként működött tehát, hanem a kémkedésbe és a kémelhárításba belemerült gépezet lett belőle. Az emberek állam iránti hűségét ellenőrizte. Ítéletén sokak pályafutása múltott. Mivel az FBI-nak és igazgatójának kezében képtelenül nagy hatalom összpontosult, kézenfekvő a kérdés, hogyan hatott a siker arra a bizonyos fiatalemberre, aki „állandóan a revolver ravaszán tartotta a kezét” s akit Stone helyezett a Bureau élére?

1.

Hoover 1930-as arcképei természetesen megfelelnek a korábbi Hoover-portréknak. A feszes tartású fiatalember, aki nem iszik és nem pókerezik; mértékletes, zárkózott, a munkájába merült bürokrata; a törekvő, rátermett és céltudatos paragrafuslovag — mindezek a jellemvonások még

nagyobb súllyal jelentkeztek az FBI nagyhatalmú igazgatójának személyiségében. Hoover megrögzött agglegény maradt, aki egy szerény köztisztviselőhöz illő washingtoni szülőházában élt anyjával együtt egészen annak haláláig. De még édesanyja elhunytá után is eltelt jónéhány esztendő, amíg Hoover Washington divatos Rock Creek Parkjában levő elegánsabb lakásába költözött.

A férfiú neve ugyan közszájon forgott, de a magánéletéről alig tudtak valamit az emberek. Russel Turner 1938-ban az United Press számára Hoover-portrét írt, amelyben e furcsaságról a következő megjegyzést teszi: „Neve valószínűleg többször szerepelt az újságok első oldalán, mint Rooseveltnél kivételével bárkié, de azokat, akik tudják róla, hogy bélyegeket és régiségeket gyűjt, hogy baseball szurkoló és tapasztalt horgász, össze lehet gyűjteni egy csöppnyi szobában.”

Az 1930-as Hoovert Turner „középtermetű, hízásra hajlamos markáns, szénfekete hajú férfinak ábrázolja, aki éles hangon, szaggatott mondatokban beszél, és el-elharapja a szavakat. Úgy öltözködik, mintha divatlapból vágták volna ki. Rengeteg embert ismer, de csak kevesen számítanak bizalmas és közeli barátjának.

Jack Alexander, a *New Yorker*-ben sokkal részletesebb képet fest egy magányos, és nagy hatalommal rendelkező, de végtelenül szűk látókörű férfiről:

„Szabad estéin Hoover washingtoni otthonának dolgozószobájában pepecsel. Szülőházában, ebben a kis, stukkókkal díszített épületben él a Seward Square igénytelen negyedében. A ház körül csupa hasonló épület, egyformán jellegtelenül egérszürkék, és legtöbbszörben köztisztviselők élnek családjukkal. Hoover dolgozószobájában körös-körül festmények, rézkarcok és bronzszobrok, amelyeket szerényen gyűjtöget. Mind az öt washingtoni napilapot olvassa. Leginkább a G-manekkel kapcsolatos történetek érdeklik, *Dick Tacy*, *Az X9-es titkos ügynök* és a *Hadviselés a bűn ellen* a kedvencei. Az a véleménye, hogy ezek a történetek felettébb alkalmasak arra, hogy elriasszák az embereket a bűnözéstől, de nagy belső elégtételt érez olvasásukkor azért is, mert a keményállú detektív-hősök mindig győztesként kerülnek ki a gonosz elleni küzdelemből. A más jellegű írások közül főként a *Tarzan*-t szereti. Olyan könyveket kedvel, amelyekből bizonyosfajta ihletet merít.

Gyerekkora óta rendületlenül olvassa Emersont s érettebb fejjel Vash Young és Edgar Guest felé fordult, akiknek összegyűjtött művei ott vannak könyvespolcán, akárcsak Robert W. Service-nek, a férfias költőnek a költeményei. A *Kedvenc Verseim* című kötetből is merít néha erőt, amelynek költeményeit Major Bowes olvasta föl a rádióban s amelyben — a borítólapon tanúsága szerint — szívvel-lelket melengető sorok találhatók. Dolgozószobájának íróasztalán Kipling *If*-jének bekeretezett példánya található. Hoover kívülről tudja. A rádió műsorai közül a halk tánczene felé vonzódik. Ha véletlenül szimfonikus koncertet fog ki, csak kényszerűségből hallgatja, mert a komolyabb zene mindig is távol állt tőle.

Reggelenként 8.30-kor a Seward Square szerény háza elé odaáll a Pierce-Arrow típusú csukott kocsi, és Hoover katonás fürgeséggel lép ki a kapun és száll kocsiba. A kormány tulajdonát képező kocsi végighalad a városon, és az igazságügy-minisztérium csinos, modernül klasszicista épületének udvarában teszi őt le. Az épület ötödik emeletén helyezkednek el ui. az FBI-irodák. Az FBI a főváros egyik legfőbb idegenforgalmi érdekessége, és ha Hoover véletlenül egy turistacsoport mellett halad el a folyosón, szívesen hallgatja, amint a csoport vezetője őt emlegeti, nem ugyan Mr. Hooverként, hanem személytelenül, mint az intézmény igazgatóját.

Az igazgató szobája, amely az Egyesült Államokat bűnös módon beborító hálózat központja, tágas, méltóságteljes szoba, cseresznyepiros tapétával. Az ajtótól a szoba túlsó oldalán álló íróasztalig vagy 30—35 lábnyi a távolság. Néhány lépéssel az igazgató széke mögött két hatalmas sárgaréz állvány, tetejükön sárgaréz sasok, amelyekre redőzött amerikai lobogó hull. Az igazgató legtöbb idejét szobájának nyugodt magányában tölti a lobogók alatt, és néhány más helyiségben, távol az alvilágtól, amellyel kapcsolatban néha kínos gondolatai támadnak. A jelképes sasok és a hatásos távolság az ajtó és az íróasztal között, néhány liberális és baloldali gondolkozású embert kínoisan emlékeztet Mussolini hivatali légkörére. Mindezt azzal a gyanakvással összefüggésben szokták emlegetni, amely az igazgató fasiszta vonzalmairól él bennük, ti., hogy voltaképpen egy titkosrendőrség vezetésére készülődik, amely a fasiszta diktatúra legfőbb támasza lenne. Az igazgató persze orrát fintorgatja erre a szóbeszédre. Váltig hangoztatja, hogy minden nem-

demokratikus kormányformát, így a fasizmust is, visszatartónak tartja az Egyesült Államok számára, arra azonban nem számít, hogy bírálói ezt el is hiszik neki, mert — mint mondja — azoknak »bűzlik az agyuk«. Ezt a homályos megfogalmazást alkalmazza mindenkire, akiről az a véleménye, hogy tudatosan eltorzítja az ő szándékait.”¹

Azt a marcona benyomást, amelyet Hoover kialakított háta mögött a lobogóval és az állványokon díszelgő érc-sasokkal, egyéniségének egy másik jellegzetessége is kiegészíti. Jóllehet az a kommunista veszedelem, amelyet az 1920-as években Hoover és Palmer meghirdetett, soha nem igazolódott be, az igazgató véleménye szerint a kommunizmus réme még mindig ott terjengett az ország fölött s ennek következtében alig titkolta, hogy nem örül Stone határozott utasításának, amellyel az ideológiai ügyeket kivette az FBI kezéből. Alexander hangsúlyozta, hogy „a rózsaszínűek, de néhány liberális is” emlékezett arra, hogy Hoover milyen „kíméletlen munkát végzett Palmer vörös-verő orgiáinak idején”, és attól tartottak, hogy az FBI igazgatója hajlamos az effajta tisztogatásoknak a megisméltására. Alexander így írt:

„Washingtonban olyan hangokat hallani, hogy Hoover titkos dossziékban tartja nyilván a baloldali embereket, és csak a pillanatra vár, hogy koncentrációs táborokba zárhassa őket. De mindenkit letorkol, aki ezt megemlíti neki. Ha mégis vitára kerül sor, azt hangsúlyozza, hogy a Hazaárulási Törvény már régen hatályát veszítette, és hogy manapság mindenki nyugodtan pártolhatja a kormány megdöntését, mindaddig, amíg nyílt cselekvésre nem kerül sor. Véleménye szerint helytelen, hogy a törvény ilyen nagylelkű, de amíg ilyen, nem tekinti feladatának, hogy bizonyítékokat gyűjtsön agitátorok ellen, amit — miként hangsúlyozza — nem is tesz. Azok a bizonyos titkos dossziék pedig, mondja, nem léteznek. Magánbeszélgetések során azonban kifejtette, hogy őszintén nyugtalanítja a kommunisták tevékenysége, különösen az, amit az egyetemeken meg főiskolákon fejtenek ki. »A fiatalok képtelenek az effajta teóriák helyes értékelésére« — hangoztatja... Az Amerikai Polgárjogi Bizottság régen rajta tartja a szemét Hooveren, de még egyetlen alkalommal sem sikerült őt rajtakapni azon, hogy bárkinek személyes jogait megsértette volna. Mégis, az emberben valahol belül olyan érzések kavarnak, hogy Hoo-

ver az egyéni szabadságjogok megnyirbálásán szorgoskodik. Washington újságíróit is ez a bizonytalan érzés állítja szembe vele. Akadnak néhányan közülük, akik azt hangoztatják nyugtalankodva, hogy nekik ennél a bizonytalan érzésnél több okuk is van az effajta magatartásra. Az egyik közép-nyugati lap tudósítója esküszik rá, hogy mialatt egy Hoover-ellenes cikkhez gyűjtötte az anyagot, követték. Egy másik ugyanezt állítja, sőt még hozzáfűzi azt is, hogy az őt követő egyén figyelte, amint Washingtonban feladja kéziratát a postán, és másnap a folyóirat New York-i szerkesztőségében megjelent valaki, aki azt állította, hogy az FBI embere, és kérte, mutassák meg neki az írást. Hoover a leghatározottabban tiltakozik mindkét újságíró állítása ellen, és kitart amellett, hogy soha egyetlen író után nem nyomoztatott. Valahányszor szó esik az ügyről, mindig azt állítja, hogy beteges képzelgésről van csupán szó, amely egyfajta lelki elferdülés klasszikus kísérő jelensége.”²

Hoover azonban, Alexander szerint más okoknál fogva is népszerűtlen. Washington hölgyei „hideg fickónak” tartották, mert elkerülte az estélyeiket. A férfiak azért nem szerették néha, mert „úgy látszik, nem hajlik a hagyományos férfi-bűnökre”. Ha olykor bevetődött egy bárba, lehajtott egy pohárral (az ifjúkori antialkoholizmusból ennyit engedett), de ennél az egy pohárnál meg is maradt. Címborái mind aggregények voltak. Velük járt baseball-meccsekre, birkózó-mérkőzésekre és horgász-túrákra. Nem ivott tehát, nem szeretett estélyekre járni, ellenezte a zabolátlan dárídózást, de mindennek ellentéteként meghökkentő tulajdonság fejlődött ki benne ebben az időben: az éjszakai lokálok egyik legfőbb bennfentesének számított, méghozzá annyira, hogy neve egyre-másra fölmerült az újságok pletykarovataiban.

Alexander úgy ábrázolja Hovert, mint aki annyira belemerült a munkájába, hogy néha egész komor hangulatban vágott neki az éjszakának, mintha csak saját maga ellenére akarná magát mulattatni. A New York-i Stork Club volt a kedvenc szórakozóhelye, amelynek tulajdonosával, Sherman Billingsleyvel barátságot is kötött. Az 1940-es években Billingsley, Hoover és Paul Lockwood (Dewey kormányzó személyi titkára) testi-lelki jóbarátok voltak, de ez a szűk kör később a Stork Clubban alaposan kiszélesedett és feltűnővé vált. Később kitu-

dódott, hogy amikor Billingsley fegyvertartási engedélyt kért, jótállóiként Hoovert és Lockwoodot nevezte meg.³

Így festett a negyvenes éveit élő Hoover, aki kezdett hozzászokni a hírnévhez, és élvezni is kezdte az ízt. Azóta is keveset változott. Élete későbbi során azonban egy olyan hajlam fejlődött ki benne, amely meglepő volt annál az embernél, aki ifjúkorában messzire elkerülte a pókerasztalt, és szinte puritán erkölcsi elveket vallott: nagy lóverseny-kedvelő lett, és lelkes híve a „mértékletes” fogadás finom művészetének.

Abban a szokatlan interjúban, amelyet Oscar Otisnak, a *Morning Telegraf* munkatársának adott, Hoover azt magyarázta, hogy azért megy lehetőleg minden szombaton lóversenyre, mert egy délután odakinn „tökéletesen felüdít az FBI-ban töltött kimerítő hét után”. A fogadásban pedig, mondta, „nem találok semmit, ha bizonyos keretek között marad... ha pedig szűken a törvények tiszteletben tartása szempontjából nézzük csak a dolgot, a becsületesen lejátszott futamok csak segítik a közösséget, hiszen itt egy csomó ember vezeti le indulatait, amelyeket, verseny hiányában más, kevésbé dicséretes célokra fordíthatnának”.

Bár a lóverseny-fogadásokról nemegyszer kiderült, hogy törvénytelen nyerésszékedés forrásai, Hoover erről mintha megfélekedett volna interjújában, ami persze kitűnő propaganda volt az istállótulajdonosok mellett. Hoover igen szívélyes kapcsolatba került Texas egyik mágnesével, Clint Murchisonnal, évi szabadságát rendszerint az ő egyik moteljében töltötte, a californiai La Jollában. Amikor megkérdezték, mit tud azokról a módszerekről, amelyekkel a Murchison által rendezett nagy Del Mar-i versenyek bonyolódnak, Hoover bekapta a horgot, és azt bizonygatta a *Morning Telegraf* hasábjain, hogy „csodálatos emberek” vettek részt a jótékonysági célokra rendezett Del Mar-i versenynapokon, amelyeknek egész nyereségét a fiatalok klubéletének támogatására fordították, márpedig ez a klubélet „közvetlenül segíti megerősíteni a nemzetet a kommunista behatolás ellen, amely mindenek előtt a munkásszervezetekben és az ifjúsági szervezetekben érezhető”.

Íme a régi Hoover, akit egész életében csupán a ravasz kommunista befolyás érdekelt, amelynek ellenszereként most a lóversenyt, illetve a fogadást ajánlotta. A hooveri gondolkodásmód ütközött ki az interjú befejező soraiból is, amelyek-

ben Hoover a sport iránti lelkesedését emlegetve ezeket mondta:

— Megpróbálkoztam a tenisszel is, de ahhoz, hogy jól játszhassék az ember, túl sok idő kell. Vettem három golfleckét is, de fölszaladt a vérnyomásom, mert képtelen voltam elsajátítani a helyes ütésmódot. Szeretem a baseballt és futballt nézni, és a birkózást is a tv-ben, mert igazi látványosság, ezeket én felettébb kedvelem.⁴

2.

1936. augusztus 24-én délelőtt 9.15-kor, miután előzőleg meghívást kapott a Fehér Házba, az elnök hivatali szobájába vezették J. Edgar Hoovert. Franklin D. Roosevelttel ránézett, elmosolyodott, majd hellyel kínálta. Ezt követően Roosevelt eltolta magát ovális íróasztalától, rágyújtott, és így szólt:

— Azért kérettem ide, mert szeretnék magára bízni egy feladatot, Edgar, de amit mondok, annak köztünk kell maradnia.

Bár mindez több, mint egy évvel azelőtt történt, hogy Jack Alexander írni kezdte Hoover-portréját (1937), mégsem tudott róla semmit. És több esztendővel előbb, hogy Don Whitehead hozzájutott a Hoover-iratokhoz, amelyeket azután gazdájuk emlékezetből kiegészített. Mégis ő hozta első ízben nyilvánosságra a *The FBI Story*-ban ennek a találkozásnak a részleteit. Az ok, amiért Roosevelttel magához hívatta Hoovert, a világ ügyei fölött érzett mély aggodalma volt. Európában Mussolini és Hitler egyre erősödött; Spanyolországot polgárháború kínozták; Sztálin egyre nagyobb erővel folytatta véres belső tisztogatásait. Az Egyesült Államokban fasiszta és kommunista szimpatizánsok mozgolódtak s az elnök úgy érezte, hogy nem eléggé tájékozott a tevékenységükről.

— Elnök úr — mondta a Whitehead szerint Hoover —, kormányunknak nincs általános hírszerző ügynöksége. Meg persze az is igaz, hogy nálunk nem törvénysértés az, ha valaki a kommunista párt tagja. És nekünk nem volt általános nyomozásra különleges felhatalmazásunk.

Rooseveltet soha nem zavarták technikai jellegű akadályok, most is kitartott amellett, hogy „találnunk kell valamilyen

megoldást”, kérte tehát Hoover javaslatait. Hoover készséggel válaszolt is. Kifejtette, hogy a külügyminiszter különleges fölkérésére az FBI végezhet hasonló természetű nyomozásokat — de csak a külügyminisztérium számára. Roosevelttől megszavonta a szemöldökét. Attól tartott, hogy valahol „léket” kaphat az ügy, amelyen a fejét töri, és berzenkedett attól a gondolattól, hogy a külügyminisztértől bármit is kérnie kelljen. Arra kérte hát Hoovert, hogy másnap keresse fel ismét.

A második megbeszélés augusztus 25-én, délután 13.45-kor zajlott le Cordell Hull külügyminiszter jelenlétében. Amikor Hull értesült Roosevelttől szándékáról, Hooverhez fordult, és azt mondta, hogy „Tessék, kezdjen nyomozást a . . . ügyben!”

A megbeszélés tovább folyt. Roosevelttől egyaránt elemezte a fasiszta és kommunista mozgalom nemzetközi természetét. (Annak tudatában, hogy a későbbiek során Hoover a Roosevelttől és a Truman-adminisztrációt úgy állította be, mint amelyek kommunizmussal fertőzöttek, fontosnak tűnik itt megjegyezni, hogy az elnök ezen a találkozón, a jelek szerint a nagyobb hangsúlyt a kommunista veszélyre helyezte.)

Jelentések szerint Konsztantyin Umanszkij, a washingtoni szovjet követség tanácsosa, rengeteget utazgatott az országban, és csak ritkán lehetett őt a követségi íróasztala mellett találni. Roosevelttől úgy érezte, fontos lenne tudni, vajon Umanszkij e furcsa tevékenysége a diplomata tevékenysége-e vagy más, álcázott célokat szolgál?

A harmadik találkozón, egy hét múlva, szeptember 1-én Roosevelttől, Hull és Hoover véglegesen megállapodott abban, hogy milyen földérítő munkát végez majd a jövőben az FBI. A Bureau-t azonban kizárólag hírszerző tevékenységgel bízták meg, tehát nem azzal, hogy bíróságok elé tárja adatait. E megállapodásról Hoover szeptember 5-én „bizalmas és személyes” levélben értesítette vezető beosztású nyomozóit, megjegyezvén, hogy a Bureau „minden lehető forrásból adatokat kíván szerezni a kommunisták, fasiszták tevékenységéről, amelyet az Egyesült Államok területén kifejtenek”, valamint mások mozgásáról is, akik a kormány erőszakos megdöntését tűzték ki célul.

Jóllehet a fasiszta, náci diktátorok voltak azok, akik a háború felé taszították a világot, Hoover a kezdet kezdetétől mindenekelőtt a kommunista veszéllyel foglalkozott. Szeptem-

ber 14-én William Bullitt, a franciaországi amerikai nagykövet tárgyalta Cummings igazságügyminiszterrel és Hooverrel. Bullittot aggasztották Umanszkij utazgatásai. A memorandumban — amelyet Hoover erről a találkozóról készített — az állt, hogy Bullitt szerint Umanszkij közvetlen kapcsolatban állt az Egyesült Államok területén működő felforgató csoportokkal. Arra is felhívta a figyelmet a nagykövet, hogy a kommunisták megpróbálkoznak majd kémeket elhelyezni a felforgató csoportok elleni nyomozást végző szervezetekben — tehát magában az FBI-ban is.⁵

Ahhoz képest, hogy ezt az államgépezetet később a súlyos váddal illették, hogy „kesztyűs kézzel” bánik a kommunistákkal, Rooseveltné és környezete ugyancsak éberén figyelte a kommunista cselszövés veszélyeit. Bármily képtelenül hangzik is, jóval kevésbé aggasztotta őket a nácik szembetűnő tevékenysége, amelyet például a Német—Amerikai Bundban kifejtettek. A Bund nyilvános összejöveteleket tartott, amelyeken horogkeresztes lobogók alatt Hitler-köszöntéssel üdvözölték egymást a résztvevők, de a kormány részéről az *effajta* bomlasztó tevékenységre senki nem figyelt. 1937 márciusában a neves glosszáíró, Heywood Broun, nyilvánosan megvádolta a Bundot azzal, hogy „embereket soroz”, és hogy máris „számottevő rohamcsapat-egységet szervezett Amerikában”. E csapatok, Broun szerint, szabályos kiképzésben részesültek, és fegyvergyakorlatokat végeztek s „nyíltan hűséget esküdtek Hitlernek és az anyaországnak”.

A glossza, ha kissé elkésve is, de élénk érdeklődést keltett a Bund iránt. Rooseveltné is kapott rajta, és elrendelte az ügyben a nyomozást. Közvetlenül a hadügyminisztériumhoz fordult, innen átküldték levelét az igazságügyminisztériumba, így kapta meg végül is az FBI a feladatot. A Bureau 14 kötetes tanulmányában összegezte megállapításait, amelyeket igazságügyminisztériumi feletteseinek továbbított. A tanulmány adatai szerint a Bundnak 6600 és 8300 között mozgott a taglétszáma; vezetője, Fritz Kuhn, Hitlerrel együtt vett részt az 1923-as, kudarcra végződött müncheni sörarsnok-puccsban; a katonai kiképzést tűzfegyverek nélkül végezték a Bundban, amelynek táboraiiban a horogkeresztes lobogók mellett a csillagos-sávos zászlók is ott lengtek, iskoláikban pedig német nyelven folyt az eszmei eligazítás. E jelentés alapján az igazságügyminisz-

térium úgy döntött, hogy a Bund semmiféle nyílt törvénysértést nem követett el s így az egész ügy zátonyra futott. Az FBI adatainak nyilvánosságra hozatala azonban segített megmozgatni a közvéleményt a Bund ellen.⁶

Minél inkább közeledett a háború Európában, annál erősebb lett Washingtonban a bürokratikus huzavona afölött, vajon melyik nyomozó hatóságra bízzák a kémüldözés látványos feladatát. Hoover az FBI-nak akart mindenáron elővételi jogot szerezni ebben a pompás áruért folyó alkudozásban, de minden detektívtestülettel rendelkező minisztérium részt kért a feladatból. Rooseveltt Hoovert és az FBI-t támogatta abban a memorandumban, amely a hadsereg és a haditengerészet hírszerző szolgálataival mellett az FBI-ra bízott minden felderítéssel, kémelhárítással és szabotázzsal kapcsolatos ügyet. A kormány minden más nyomozó hatósága köteles volt a legközelebbi FBI-irodának továbbítani az államellenes tevékenységre vonatkozó adatait. Ami a külföldön végzendő hírszerző tevékenységet illeti, működési területekre osztották a világot. Az FBI-nak jutott az egész nyugati félteke; a haditengerészet hírszerzésének a Csendes-óceán térsége; a hadseregnek Európa, Afrika és a Csatorna-övezetek.

Az idők feszült légköre és az FBI tevékenységének képtelenül gyors kiterjedése tükröződik azokban az egymást gyors ütemben követő újságcikkekben, amelyek 1939 folyamán Washingtonból érkeztek. Május 18-án Hoover a képviselőház költségvetési albizottsága előtt arról számolt be, hogy 1937-ben mintegy 35 kémkedési ügyben folyt nyomozás, de ez a szám 1938-ra már 634-re ugrott, 1939-re viszont körülbelül 772-t jóslott. A kételkedők fejcsóválva fogadták ezt a pontos jóslatot, a Kongresszus azonban félreérthetetlenül cselekedett: további 300 000 dollárt szavazott meg az FBI kémelhárítási programjának finanszírozására.

Nem telt bele egy hónap, és az események túlhaladták Hoover becsléseit. Az *United Press* június 16-i washingtoni jelentése szerint „a kormány az első világháborút követő idők legszélesebb körű kémüldözési hadjáratába fogott. Több, mint ezer ügyben folyik a nyomozás”. A számok hidrogénnel töltött légömbök módján emelkedtek. A *The New York Times* július 24-én Hoover évi jelentéséből idézván azt írta, hogy az elmúlt költségvetési évben 1651 kémkedési ügyben nyomoztak.

Amikor pedig 1939 szeptemberében Európában kitört a háború, a kémüldözési láz az egekig hatolt. 1940. január 5-én a képviselőház költségvetési albizottsága előtt Hoover megint jósolt, és pedig azt, hogy az év folyamán valószínűleg napi átlagban 214 kémüggyel kell majd foglalkozniok, ami évi 70 000-nél is több ügyet jelent. A továbbiakban azt a figyelemre méltó megállapítást tette, hogy aránylag kevés alaptalan feljelentéssel találkozott, és ugyanakkor felidézte a múlt egyik rémét, mondván, hogy annak az elnöki utasításnak következtében, amellyel Rooseveltt az FBI-ra bízta a hírszerzés és a kémelhárítás hatalmas feladatát, újból életre hívta a General Intelligence Divisiont (a GID-et — az általános hírszerző osztályt). Ez az osztály kíséri majd figyelemmel „a hírszerzést, a szabotázst és a többi föld alatti tevékenységet” — jelentette ki Hoover. Ez az osztály nyomoz majd az olyan személyek ügyében, akik a beérkezési adatok szerint felforgató tevékenység részesei *„avagy részesei olyan mozgalmaknak, amelyek az ország belső biztonságát veszélyeztetik.* Ezzel kapcsolatban közlöm, hogy egy betűrendes és feltérképezett általános mutatója van a Bureau-nak, amelynek alapján országunkat fenyegető nagyobb veszély esetén tüstént megállapíthatjuk, hol tartózkodnak azok az emberek, akiknek ügyében további nyomozás indítandó”.

E kijelentésével pályafutásának egyik legelkeseredettebb harca kezdődött.

3.

Azzal, hogy felélesztette az egyszer már hitelét veszített és olyannyira gyűlölt GID-et, és újból felállította a kartotékrendszert, Hoover nagy izgalmat keltett a liberálisok között, de a bejelentést követő kritika hulláma nem csapott volna olyan magasra, ha 1942 februárjának elején nem került volna sor több razziára. A rendőrség megmozdulásai az Abraham Lincoln-brigád veteránjait vették célba, azokat az amerikai önkénteseket, akik a köztársaságiak oldalán harcoltak a spanyol polgárháborúban.

A köztársasági kormányt, Spanyolország törvényes kormá-

nyát a világ minden kommunista pártja támogatta a Francisco Franco generalisszimusz elleni harcban, akit viszont Hitler és Mussolini segített teljes erejével. Csak a vak nem látta akkoriban, hogy ha a diktátorokat Spanyolországban nem állítják meg, kirobbantják a második világháborút. A világ demokráciái és vaksággal megvert államférfiai azonban egy idő után nem voltak hajlandók segíteni a köztársaság erőit. Az így kialakult egyoldalú harcban Hitler és Mussolini kipróbálta mindazokat a fegyvereket, amelyeket később a második világháborúban felhasznált, vérbe fojtott minden ellenállást, és az ország nyakára ültette a diktátor Francót. A köztársaságiak oldalán harcoló amerikai önkéntesek vagy kommunista meggyőződésből vagy azért fogtak fegyvert, mert gyűlölték a fasiszta diktatúrát; ha életben maradtak, természetesen hazatértek. Egykori részvételük egy immár elvesztett és befejeződött háborúban lezárt fejezetnek tűnt, hiszen ekkor már egy sokkal elrémitőbb téboly dühöngött világszerte. Az FBI és az igazságügyminisztérium azonban nem így látta.

1937-ben, a spanyol polgárháború kellős közepén, az FBI detroiti irodájába jelentések futottak be arról, hogy az Ifjúkommunisták Ligája „és mások” önkénteseket toboroznak a köztársasági erők támogatására. Adatokat gyűjtöttek és 1938 januárjában és áprilisában az FBI az igazságügyminisztérium bűnügyi osztályával karöltve jelentéseket állított össze a detroiti toborzásról. Amikor azonban a jelentések alapján semmilyen lépésre nem került sor, akkor — Whitehead szerint — Hoover a nyomozás beszüntetésére utasította detroiti nyomozóit. Később, ugyancsak e szerint a Hoover-változat szerint az igazságügyminisztérium további nyomozati lépéseket rendelt el. Először a törvénysértők üldözésére adtak ki utasítást: azután ezt visszavonták s a további akciókat leállították. Végül, hosszas tétovázás után 1939 decemberében az igazságügyminisztérium szabad utat engedélyezett a bűnvádi eljárások lefolytatásának.

A legfőbb gyanúsított Detroitban az a Philip Raymond volt, akit 1937-ben a Kommunista Párt kormányzónak jelölt Michiganben. Az FBI szerint Raymond a Lincoln-brigád önkénteseinek havi 300 dollárt és költségeik teljes megtérítését ígerte. Az orvosi vizsgálatokat a város egészségügyi osztályának orvosai végezték s honoráriumukat a várossal fizettették meg. Az

egészségileg alkalmasak busz- és vasúti jegyet kaptak New Yorkba. A jegyeket Raymond, az FBI állítása szerint, egy World Turists Inc. nevű kommunista kézben levő cégtől kapta, amelynek élén az ismert bolsevik, Jacob Golos állt. E nevet érdemes megjegyezni, mert a második világháborút követő kommunista-hisztéria idején őt, illetve ezt az utazási irodát gyanúsították azzal, hogy orosz kémhálózatot működtet, anélkül, hogy az FBI sejtette volna.

A szörnyű büntett, amelyet az önkéntestoborzás jelentett, technikai jellegű volt: a szövetségi büntetőtörvénykönyv szabályai szerint ugyanis az Egyesült Államok területén idegen hadsereget felállítani tilos. Ezt a törvénysértést azonban mindig elkövetik, valahányszor csak önkénteseket soroznak Castro ellen például, de büntetőjogi felelősségrevonásról csak akkor esik szó, ha az a hatalom politikai céljait szolgálja. A spanyol köztársaságiak ügyében az ember azt gondolhatta volna, hogy lévén a polgárháborúnak s így az önkéntestoborzásnak is vége, a büntetőtörvénykönyv gépies megsértésének témája az események folytán akadémiakussá vált.

Ezzel szemben Detroit állami ügyésze washingtoni parancsra a szövetségi nagy esküdtszék elé terjesztette a törvénysértés bizonyítékait, és tizenegy férfi s egy nő ellen vádat emelt. Az FBI-nak jutott a gyanúsítottak kézre kerítésének feladata.

Whitehead Hoover-apológiája részletezi, milyen kínos gondal ügyelt az FBI igazgatója arra, hogy a vádlottakkal kesztyűs kézzel bánjanak, jó előre elhárítván így magától a rendőrbrutalitásról szóló kommunista panaszokat. Igaz, minden vádlottat hajnali ötkor, éppen az idegpihentető órában emeltek ki az ágyából, de csakis azért, mert éppen az időben könnyebben lehetett őket megtalálni. Szövetségi bírát ugyan délután háromig nem lehetett találni az előállítottak ügyeinek az intézésére, de nehogy bárki is azt higgye, hogy a tizórás időszakot harmadfokú vallatásra használta az FBI, mindössze fényképeztek, ujjlenyomatokat vettek, és néhány kérdést tettek fel az előállítottaknak, még hozzá a legudvariasabb modorban. Reggelit és löncsöt szolgáltak fel foglyaiknak; s ha valaki kevesellte az ételt vagy italt, kapott még; a nyomozók minden további vitát elkerülendő, udvarias magatartásra kaptak utasítást. S az FBI szerint, mindez valóban így is történt.

1940. február 6-ára virradóan tartóztatott le az FBI tiz fér-

fit és egy nőt Detroitban s a tizenkettedik gyanúsítottat Milwaukee-ben. Néhány helyen az illetők még akkor sem voltak hajlandók ajtót nyitni, amikor a nyomozók igazolták magukat. Ilyenkor betörték. Whitehead szerint minden gyanúsított „vagy bevallottan kommunista, ismert kommunista szervezetek tagja volt, vagy köztudottan kommunista szimpatizáns”. Szemügyre véve e megjelölést, megállapítható, hogy szavanként egyre rugalmasabbá válik. A detroiti csoportot a vádemelés után állami foglárók kísérték — ők vették át őrzésüket az FBI-tól —, hosszú láncra verve, bilincsben a bíróságról a börtönbe, miközben riporterek fényképezték a „láncra vert bandát”. Jóllehet az FBI-nak a különös közjátékhoz semmi köze nem volt, a vihar villámai mégis az igazgató feje körül csapkodtak.

Egy mellékes New York-i razzia alkalmából pattant ki a botrány. A bizonyítékokra vadászó FBI-nyomozók minden följelentés nélkül betörték a Lincoln-brigád veteránjainak a 42. utca 55 West alatti központjába. A szervezet országos parancsnoka, Milton Wolf, a *The New York Times* február 9-i számában azzal vádolta őket, hogy „felforgatták az íróasztalokat, kiborították a papírkosarakat és sok följegyzést zsebre vágtak”. Wolf nem volt hajlandó megmondani a nevét az egyik nyomozónak, mire az: — Sebjaj, úgyis egy kettőre csak számod lesz, neved nem.

Ilyen akciók váltották ki a leghevesebb bírálatözönt, amely Hovert érte, amióta igazi hatalom volt a kezében. Az FBI és igazgatója persze szüntelenül azt hangoztatta, hogy az egész ricsaj kommunista cselszövés, amellyel őt be akarják feketíteni, szervezetét pedig szét akarják zülleszteni. Ennek az állításnak a bizonyítására említi Whitehead az FBI egyik informátorának február 6-i jelentését, amely szerint kommunista vezetők, egy washingtoni találkozón támadási tervet főztek ki Hoover és a Bureau ellen, a szabadságjogok megsértése miatt. Márciusban egy másik informátor azt jelentette, hogy New Yorkban abban állapodtak meg a kommunisták vezérei, hogy a detroiti ügyből országos ügyet csinálnak. Egy névtelen szerző hetvenhat oldalas írásban támadta Hovert a Palmer idejébeli vörös-razziákban játszott szerepe miatt, és megjósolta, hogy nemsokára ugyanolyan kíméletlenül tapos majd az emberi jogokon, mint akkoriban. E dokumentum alapján határoza-

tokat sokszorosítottak és küldtek szét elfogadásra a munkásszervezetek csoportjaihoz.

Nem vitás, hogy a kommunisták minden erejükkel hasznosították a maguk számára az ügyet, ez azonban nem jelenti azt, hogy valamennyi bíráló elfogult és alaptalan volt. Hoover, megrögzött taktikája szerint, a személyét ért támadás esetén bírálói figyelmét tüstént valamiféle ravasz kommunista összeesküvésre terelte s ezzel eleve kizárt a szóban forgó ügygel kapcsolatban minden józan vitát. E taktika azonban az olyan emberekkel szemben, mint Norris és Wheeler szenátor, akik ezúttal a Kongresszusban a támadást vezették, nem sokat ért, ahogy az olyan lapoknál sem vált be, mint a *The New Republic* vagy a *Milwaukee Journal*. Ezek a férfiak s ezek az újságok kétségtelenül becsületes, jogosan felháborodott bírálók voltak. A hajnali dörömbölés az ajtókon a totalitárius módszereket idézte, az pedig, hogy a Bureau olyannyira feldagadt, hogy kartotékokat és titkos dossziékat gyárt emberekről, hogy a baloldal olyan tevékenységét veszi célba, amelyet az már nem folytat, egytől egyig jogos félelmet keltő jel volt. A *The New Republic* robbanásszerű főcíme „A GPU Amerikában” alatt ezt írta: „Az őt (Hoover) körülvevő dicsfény mögött a demokráciáról vallott felfogásunkkal ellentétes hatalom terebélyesedik.” A *Milwaukee Journal*, miközben leszögezte, hogy Hoover embereinek eljárását „joggal ítéli el a közvélemény”, azon a káron sajnálkozott, amelyet egy általa különben támogatott hatóság azzal szenvedett, hogy „a Gestapo benyomását keltette, amely börtönbe hurcolhat és becsületesen elítélhet állampolgárokat, és minden felelősség nélkül teremtheti meg a rendőrségnek leginkább megfelelő körülményeket”.

Olyan nagy volt a felháborodás, hogy a liberális Robert H. Jackson igazságügyminiszter, aki Frank Murphys követte ezen a poszton, a bűnvádi eljárás elrendelése után, február 16-án hatálytalanította a vádat. Leszögezte, hogy a spanyolországi harc befejeződött s hogy „bizonyos fokú amnesztiát Spanyolországban is elrendeltek”, tehát céltalan lenne az ügyet Amerikában kiélezní. Mindezek alapján a spanyol köztársaságiakkal együttérzők üldözését bizonyos határok közé kell szorítani. E józan döntés azonban, amelyet a jelek szerint jobb lett volna a Hoover-akciót megelőzően meghozni, az adott pillanatban már édeskeveset használt az ellentétek lecsillapítására.

A legélesebb bíráló nem kommunista színezetű vagy liberális forrásból, hanem olyan íróktól származott, akiket általában konzervatív beállítottságú embereknek tekintettek. Február végén, amikor a vita tetőpontjára hágott, Hoover Miami-ban tartózkodott, ahol a Mann-törvényen alapuló utolsó nagy razziáját vezette, azt a szintén heves vitát kiváltó akciót, amelynek nyomában akkora felháborodás tört ki, hogy a Bureau kedvenc vállalkozásának egyszer és mindenkorra befellegzett. A Bureau e második visszataszító akciója, amely akkor bonyolódott le, amikor a köztársaságiak ellen lefolytatott razziák fölötti megbotránkozás még el sem ült, olaj volt a tűzre. A *New York Daily News* feltűnő helyen ismertette Vito Marcantonio képviselő kongresszusi beszédét, amelyben azt mondta Hooverról, hogy „a Stork Club hekusa”.

Marcantonio szellemessége arra inspirálta Westbrook Peglert, hogy ő is behúzzon egyet-kettőt Hoovernek és az FBI-nak. Pegler szerint megtörténhet, hogy Hoover majd azzal torkolja le Marcantoniót, hogy „kommunista képviselő”, de rögtön rá, a nyomozó-vezérre vetette magát. Hoover legnagyobb hibája nem az, írta Pegler, hogy „az arcképe minden lokál falán ott lóg”, hanem az, hogy „szenzációhajász. Néhány harmadrangú, személyét népszerűsítő cikkért ellenszolgáltatásképpen beleegyezett abba, hogy egy sor önjelölt ifjú nyomozója üzleti hasznot húzzon a Bureau hírnevéből, aminek következtében viszont a közvélemény egyenlőségjelet tett Hoover és a zugújságírás közé”.

Egy másik glosszájában Pegler visszatért a támadásra, és az FBI ellen tervezett vizsgálattal kapcsolatban az alábbi megjegyzést tette: „Bár kíváncsiságunkat csökkentené, de legtöbbször megdöbbenene, mert bemocskolna ez a vizsgálat. Az FBI több szemetet tárol sok amerikaiáról, beleértve szenátorokat, képviselőket, munkásvezéreket, kormányzókat, polgármestereket és a New Deal-kormányzat néhány politikai családját is, mint amennyit az a visszataszító utcakölyök tudna összehordani, akikből a sajtó, a rádió s a film hivatásos zsarolója lett s aki valamilyen ezeregyéjszaka mákonyos füveinek hülye varázslatában szónokol.”

S hogy kiadta magából a mérgét, így folytatta Pegler:

„Az FBI washingtoni nyilvántartásának törvényes bizonyossága szerint amerikaiak száz és százai követtek el gázságo-

kat... De nemcsak kifejezett bűncselekményekkel kapcsolatos adatok találhatóak a nyilvántartásban, hanem hatalmas adattömeg van itt olyanokról is, akiket soha semmiféle bűncselekmény elkövetésével formálisan még nem vádoltak...

Az FBI együttműködik rendőri erőkkel, amelyek lehallgatják családok telefonbeszélgetéseit s egy hihetetlen esetben, amelyről mindennek ellenére megbizonyosodtam, még az is megtörtént, hogy pusztán gyanú alapján egy házaspár hálószobájában készítettek hanglezárást és filmet az ott elhangzottakról, illetve látottakról. Los Angeles volt a helyszín. Nos, erről mi a véleményük?"⁷

A Kongresszusban is éles bírálat hangzott el. Norris szenátor felszólította Jackson igazságügyminisztert, hogy tanulmányozza az FBI-nak a detroiti razzia során tanúsított magatartását. Jackson azonban március 1-én, Pegler második maró glosszájának születésekor is azt hangoztatta, hogy „az FBI magatartásán semmi igazolnivalót nem észlelt”. Norris azonban nem érte be ezzel. Beszért az egyik letartóztatottal, másoktól leveleket kapott, és meg volt győződve róla, hogy a foglyokat „letartóztatásuk pillanatától kezdve harmadfokú vallatásnak vetették alá”. További vizsgálatot követelt s ezúttal Jackson már beadta a derekát.

Mialatt az új vizsgálat folyt, Wheeler szenátor, az Államközi Kereskedelmi Bizottság elnöke is csatlakozott a támadáshoz. Elítélte „az országban uralkodó spicli szellemet” és hozzáfűzte: „Olyan emberek ügyében is nyomoztak, olyanokról is kartonokat készítettek, akik semmiféle bűncselekményt nem követtek el, de gazdasági és politikai nézeteik, illetve tevékenységük nem tetszik erőszakszervezeteink egynémely jelenlegi tisztségviselőjének.” Követelte az FBI lehallgató ténykedésének alapos kivizsgálását. Hoover erre azt válaszolta, hogy ehhez a módszerhez kizárólag „emberrablási, zsarolási és súlyosabb jellegű lánykereskedelmi ügyekben folyamodnak”. Jackson azonban jobbnak látta a felháborodás eme hullámain azzal lecsillapítani, hogy megtilt mindenféle lehallgatást. Ennek megfelelően minden ügyészt utasított, hogy olyan ügyeket, amelyekben az adatokat lehallgatással szerezték, ne vállaljanak.

Henry Schweinhaut, aki az igazságügyminisztériumban a polgári szabadságjogok ügyeivel foglalkozott, nemsokára be-

terjesztette a jelentését arról a háromhetes vizsgálatról, amelyet a spanyolországi önkéntesek elleni razziával kapcsolatban folytatott. Jackson szerint a vizsgálat teljes mértékben az FBI-t igazolta, Norris szenátor azonban nem békült meg. „Szerencsenmosdatásnak minősítette az eljárást, és azzal vádolta az igazságügyminisztériumot, hogy „a köztudott tényeket” is figyelmen kívül hagyta, majd négy órán át olvasta Hoover és az FBI fejére legkülönbözőbb vádjait.

Norris kijelentette, hogy „kontinensünkön ma Hoover az az ember, aki a legelszántabban hajszolja a népszerűséget” s az FBI által fenntartott propagandacsoportnak azt hányta kemény szavakkal a szemére, hogy mást sem tesz, csak az FBI dicsőségét hirdeti, beszédekben, folyóiratokban és könyvekben. Norris úgy látta, hogy a dicshimnuszok e tömkelege egyrészt nyíltan fenyegeti a szabadságot, másrészt „általános hízkelkedési hullámot” eredményezhet. „Amíg mindezt meg nem fékezzük — mondta —, addig spicli leselkedik majd ránk minden fa mögül, és detektív bújik meg minden faliszekrényben... Szerény véleményem szerint Mr. Hoover népszerűség-hajhászó módszerei többet ártanak törvényeink érvényre juttatásának, mint szervezetének bármely más melléfogása. Képtelenség lenne, ha mi is az ő módszereihez folyamodva akar-nánk biztosítani az emberi szabadságjogokat. Éppúgy korrekt tárgyalást kell biztosítanunk egy kommunista, mint egy bűntettelt vádolt metodista számára.”⁸

A vitát elemezve a Scripps—Howard újságtröszt konzervatív publicistája, Ludwell Denny, május 8-án arra mutatott rá, hogy a történekeért voltaképpen Rooseveltt a felelős. Az elnök volt az, aki „kiadta az utasítást az úgynevezett felforgató tevékenység megakadályozására, és ezzel újra életre hívta a hitelét vesztett Hoover-rendszert”. Jackson öszerinte is egy második szerencsenmosdatást rendezett Norrisnak. Felhívta a figyelmet arra, hogy a Legfelsőbb Bírószág három ítéletet is megsemmisített, mert a vádlottaknak nem biztosították a törvényszabta jogsegélyt „vagy mert a tárgyalás előtt a megengedettnél hosszabb ideig hallgatta ki őket a rendőrség”. „A Jackson-jelentés elismeri — fűzte hozzá Denny —, hogy a nyomozók legalább két lakásba erőszakkal hatoltak be, de az általuk elszállított papírok »nem kerültek a lefoglalt tárgyak listájára«, a Legfelsőbb Bírószág szerint.”

Másnap, május 9-én, Roger Baldwin, az Amerikai Polgárjogok Egyesületének igazgatója kijelentette, hogy a jelentés semmiben nem igazolja a hajnal öt órás letartóztatásokat, az engedély nélküli házkutatásokat, azt, hogy a gyanúsítottakat elzárták ügyvédjeik elől, hogy a feljelentést sem mutatták meg jogtanácsosaiknak, hogy a vádlottaknak nem adtak elég időt ügyvédjükkel való tanácskozássra (a délután 3 órai kihallgatás előtt kaptak körülbelül negyed órát), hogy bilincset és láncot használtak és hogy „különlegesen magas biztosítékokat” követeltek.

Az FBI-nak azonban védelmezői akadtak mind a sajtóban, mind a Kongresszusban. Legfőbb védelmezőjük az az ember volt, akinek szerepe el is döntötte az ügyet: Rooseveltt. Mint Denny is megírta, a történetekért voltaképpen ő volt a felelős. Amióta New York kormányzója lett, mindig is szilárdan támogatta egy erős, országos rendőrség megszervezésének gondolatát. Ő is tetszelgett az FBI gengszter-ellenes háborújában, hiszen a dicsőséget zengő újságcímek az ő államgépezetének a dicsőségét is hirdették. Rooseveltt tehát Hoover mellett állt s ennek, miként Whitehead feljegyzi, 1940. március 16-án, a Fehér Ház tudósítói számára rendezett évi vacsorán félreérthetetlen jelét is adta. Az elnök, aki díszvendégként az asztalfőn foglalt helyet, különleges és kitüntető figyelemben részesítette Hoovert.

A hír gyorsan elterjedt Washingtonban.

Ezt követően, bár a végleges Jackson-jelentés még váratott magára, mindenki tudta, hogy Hoover kiállta a vihart⁹

4.

Miután bírálóit legyűrte, illetve a torkukra forrasztotta a szót, az FBI kémvadászatra vetette magát, sokkal nagyobb hévvel, mint akkor, amikor gengszterekre vadászott. Sok sikeresen megoldott kém-ügye közül a legsikerültebbet éppen 1940-ben bonyolította le — ugyanakkor, amikor a spanyol önkéntesekkel kapcsolatos jogsértések miatt a közvélemény még nagyban háborgott. William Sebold, honosított amerikai, megzavart lelkiállapotban tért vissza szülőhazájá-

ba, Németországban tett látogatásáról. Nagypja zsidó volt, és mialatt egykori szülőföldjén időzött, a Gestapo kiirtással fenyegette meg egész rokonságát, hacsak ő, Sebold, nem vállal kémtevékenységet az Egyesült Államokban Németország javára. Sebold színleg ráállt. A Gestapo beavatta egyik titkosírásuk részleteibe. Kiképezték rövidhullámú rádiózásra, mikrofényképezőgép használatára is megtanították, bár a gépet, hazatérte után más német ügynököknek kellett átadnia. Ahogy hazaért az Államokba, Sebold első útja az FBI-ba vezetett.

Eszményi lehetőség kínálkozott behatolni a németek kémhálózatába s az FBI élt is ezzel az alkalommal. Seboldot utasították, hogy szívvel-lélekkel játssza tovább a szerepét. Minden segítséget megadtak neki a színpad berendezéséhez, és aprólékos óvatossággal hozzáláttak csalétekkel telerakni a csapdát.

A Long Island-i Centerportban az FBI emberei felépítettek egy rövid hullámú adó-vevő állomást. 1940. május 20-án Sebold, az utasításnak megfelelően, innen adta első üzenetét a hamburgi Gestapo-vevőnek. A németek tapsoltak. Miután így létrejött a kapcsolat, az FBI csak úgy tömte a Gestapóba a hamis híreket. Persze mindegyikben volt némi, ha nem is lényeges igazság, amit az FBI jóelőre részletesen tisztázott a hadseereg és a haditengerészet hírszerző tisztjeivel. A Gestapót megszédítette cselének látszat-sikere, s esze ágában sem volt ellen-cselt szimatolni. Ezzel szemben utasításokat küldött és tanácsokkal látta el Seboldot, aki az ügyeket egy közép-manhattani irodából intézte, amelyet kémhálózatának központjául ugyan-csak az FBI segítségével bérelt ki magának.

Soha irodát még jobban „alá nem aknáztak”. A falon tükör, voltaképpen ablak, amelyen azonban csak egy irányban lehetett átlátni s így minden, ami odabenn történt, az FBI nyomozóinak a szeme előtt játszódott le, anélkül persze, hogy őket látni lehetett volna. Ugyanezen az alkalmatosságon át filmeztek a kamerák minden gyanútlan látogatót. Beépített mikrofonok minden sóhajtaszt szalagra rögzítettek. Az FBI hónapokon át figyelte, azonosította és követte a mitsem sejtő német kémeket. Ez alatt vagy ötszáz rádióüzenet járta meg az utat a hamburgi Gestapo és Long Island között. Olyan ügyesen manőverezett az amerikai kémelhárítás, hogy a Gestapo-ügynökök teljesen gyanútlanul jártak-keltek mindaddig, amíg az FBI rájuk nem csapta az ajtót.

A legnagyobb fogás Fritz Duquesne volt, akit a németek még a kilencszázas évek elején telepítettek az Egyesült Államokba. Rajta kívül még harmincketten buktak le. Mindnyájukat bíróság elé állították és elítélték.

A Duquesne-hálózat volt a legnagyobb, amelyet Pearl Harbor előtt lelepleztek, de az ügy nem maradt „a” siker. Az FBI nem egyszer bizonyította rátermettségét, amellyel — még céljaik elérése előtt — tette ártalmatlanná a németek ügynökeit. A Bureau büszke lehet az e téren elért sikereire.

De éppen, amikor a fényes sikerrel zárult Duquesne-hálózat ügyén dolgozott, arról is tanúbizonyságot tett az FBI, hogy milyen rossz irányba tereli néha a nyomozás heve. Ez a másik ügy 1940. január 15-én pattant ki, amikor is az FBI emberei gondosan egybehangolt razziákkal, a Keresztény Front Sport Clubjának tizenhét tagjára csaptak le Brooklynban. Az ügy részletei, amelyeket az FBI és az állami főügyész hivatala akkoriban kiadott, olyan meghökkentően szenzációsak voltak, hogy szinte automatikusan váltak öles betűs címfejékké a lapok első oldalán.

A Keresztény Front tizenhét embere, állította a kormány, az államszövetség megbuktatására szövetkezett. A Nemzeti Gárda raktárából loptak fegyvert és lőszert. Bombákat gyártottak. Hoover személyesen jelentette be a letartóztatásokat, s így hírnevének súlya fokozott jelentőséget adott a galád összeesküvés tényének. Szívesen várt volna addig, amíg az FBI tetten éri az összeesküvőket, mondta, de a hír, hogy az illetők az egyik középület felrobbantására készülnek, cselekvésre kényszerítette. A titkos társaság állítólagos vezére, William Gerald Bishop, Hoover szerint, diktátort akart ültetni a Fehér Házba. E célból, jelentette ki Hoover, Bishop rémuralmat akart, erőszakot mindenütt — hidakat robbantani, elfoglalni és elpusztítani a közlekedési csomópontokat, rátenni a kezét az állam aranykészletére. Állításainak alátámasztására az FBI meggyőzően részletes és hosszú listát közölt a fegyverekről, amelyeket az összeesküvők letartóztatásakor náluk találtak — többek között 15 félig kész bombát, 12 Springfield gyártmányú puskát, négy 22-es kaliberűt, egy automatát, egy másfajta lőfegyvert, 750 tekercs géppisztolylövedéket és 3500 tekercsnyi Springfield-muníciót.

— Oroszország megdöntéséhez mindössze huszonhárom em-

ber kellett — mondta. Hoover az elképedt újságíróknak. — Minden állításunkat bizonyítékokkal igazoljuk.¹⁰

A letartóztatások nagyon fölborzolták a kedélyeket, mert az emberek azt hitték, hogy az összeesküvőket Charles E. Coughlin tisztelendő, a kor szélsőjobboldali papja irányította. Coughlin ugyan nyilvánosan megtagadott velük minden közösséget, de a csoport néhány vezetőjének leveleiben arról esett szó, hogy az atyát „vérünk utolsó cseppjéig” védelmezni kell. Úgy vélték, hogy Amerikát kommunista forradalom fenyegeti, amelyet csakis úgy lehet elhárítani, ahogy Franco tette Spanyolországban.

A kormány igen meggyőzően találta az ügyet a lapokban. A bizonyítékok, a jelek szerint, minden kétséget kizártak. Mégis, akár Palmer vörös-razziái esetében, most is a valószerűtlenség árnya lebegett az ügy körül. A New York-i *World Telegram* a letartóztatásokról közölt első cikkében párhuzamot vont és felidézte a *The New York Times* kétkedését, amelyet Palmer idején tanúsított. Ezt írta: „Jóllehet a letartóztatottakat bilincsbe verve állították a bíróság elé, őrizetüket, nagy gondossággal főfoglárhelyettesek és FBI-nyomozók látták el, mégis mindennek látszottak, csak veszélyes elemeknek nem. Pironkodó, kifizetésű fehérgallérosok voltak.”

A tárgyalás 1940 áprilisában nyílt meg a brooklyni szövetségi bíróság előtt. Az első tanúvallomások során a vád látszólag nyomós részleteket tárt föl állításainak igazolására. Az egyik FBI-nyomozó azt vallotta, hogy a kormány informátorának, Denis Healynek az otthonában lemezekre vette az összeesküvők szavait. Healy segítségével sikerült egyébként leleplezni az egész ügyet. A lemezek, mondta a detektív, félreérthetetlenül bizonyítják az összeesküvés tényét, de azért felidézte Bishop kérdező szavait is, amelyek szerint „New Yorkban 175 rendőr kész csatlakozni a forradalomhoz”, továbbá „az Egyesült Államok területén 300 000 felfegyverzett ember” áll az összeesküvők rendelkezésére. Egy másik FBI-nyomozó tanúvallomása szerint az összeesküvők „legalább egy tucat képviselőt akartak eltenni láb alól”. A razziák során lefoglalt fegyvereket bizonyítékként a bíróság rendelkezésére bocsátották. S egy meglepő, minden bizonnyal döntőnek szánt bizonyítékokskát is produkáltak: az FBI nyomozói által titokban készített filmet. A Keresztény Front tagjainak fegyveres kiképzését

mutatta, továbbá azt, amint szabad térségben futkároznak, elvágódnak és lögyakorlatokat végeznek.

A bizonyítékok egyre növekvő tömege azonban csak addig volt hatásos, amíg a kormány egy akadály-sorba nem botlott: az informátor-sztár öncéljai és a nyomozók készítette lemezek az összeesküvők beszélgetéseivel félreérthetetlen, az eredetitől merőben elütő értelmezést adtak az ügynök.

Az agyrém megfejtése Denis Healy leleplezésével kezdődött. A kormány főinformátora, mint kiderült, szép summákat vágott zsebre az adataiért. Kezdetben heti 25 dollárral szerepel a kifizetési listán; amint információi érdekesebbé váltak, kéthetenként 75 dollárt kapott. Feleségét is megjutalmazták. A végösszeg, miként elismerték, vagy 1300 dollárra rúgott, amelyet a megelőző év október 10-e óta vettek fel Healyék, kártalanításként — magyarázták — a rendes munkájukból kiesett időért, illetve a költségeikért, amelyek a kormánynak nyújtott segítségük folyamán fölmerültek.

E részletek hallatán fölvetődött a lehetőség, hogy Healyék a pénzért fabrikáltak adatokat, ami azonban még ennél is súlyosabb, Healy elismerte, hogy feladata fölött érzett lelkesedésében segítette az összeesküvőket, lökte őket tovább az útjukon, hogy tehát az ő támogatásával született a terhelő bizonyítékok egy része. A fegyverraktár volt az egyik kulcskérdés. Healy elmondta, hogy odaállt saját Nemzeti Gárda-egységének parancsnoka elé (úgy tudta, hogy az FBI előkészítette ezt az útját) s kérte, „kölcsonőzzön” puska- meg géppisztolylőszert a Keresztény Front tagjainak. Még azt a lőszert sem az összeesküvők szerezték, amellyel az FBI filmjein lögyakorlatukat végezték, hanem Healy vette az FBI pénzén. Sőt, miként elismerte, az FBI adott pénzt arra is, hogy jól tartsa a konspirátorokat; fáciánt ebédelték két dollár ötvenért koponyánként, meg ittak is rá szépen — hála az FBI-nak. E pontnál aztán már búzleni kezdett a vallomása: agent provocateur állt a bíróság előtt. Elmosódott a határ a Keresztény Front tagjainak saját kezdeményezésű tevékenysége és a között a tevékenység között, amelyre Healy ösztönözte és bátorította őket.

A Healy lakásán lezajlott egyik illegális összejövetel lemezeit a bizonyítékokhoz csatolták. Ezek azonban, ahelyett, hogy az összeesküvők elszántságát bizonyították volna, az FBI által szállított alkohol hatása alatt összehordott marhaságait ta-

núsították. Pohárcsöngés, meg a padlóra hulló butéliák puffanásai közepette, hosszú, kusza beszélgetés folyt az egyik vádlott és Haely között. „Én forradalmár akarok lenni, igenis, forradalmár”, mondta panaszosan a szerencsétlen fajankó, mint ha csak saját magával gyözködne. Mire Healy: „Túl sokat nyakaltál abból az átkozott piából.” Az est folyamán az egyik üveg nagy csörömpöléssel leesett az asztalról. Aztán valami részegen érzelgős beszélgetés következett „egy pörgekalapos pipiről”. Végül az a felforgató elem, aki diktátort akart ültetni Washington legfőbb hatalmi pozíciójába, a következő kijelentést tette: „Istentelenül lelombozódtam; adjatok egy cigaret-tát.

A védelem is bevitt néhány ütést, amikor vallatási módsze-reikről faggatta az FBI-nyomozókat. A letartóztatásokat egy szombat este foganatosították s a foglyok kihallgatása az egész hétvégén folyt, mielőtt közölték volna velük letartóztatásuk okát. Erre csak hétfőn került sor. Az FBI a legmerevebben ta-gadta, hogy bármilyen, az úgynevezett harmadfokú vallatással rokon módszert alkalmazott volna. Ez a tagadás azonban gya-nússá vált, amikor az egyik nyomozó elismerte, hogy a kihall-gatások tizennégy órán át megszakítás nélkül folytak s hogy egy-egy kérdés között a leghosszabb szünet „négy-öt percnyi ha volt”. Egy másik nyomozó pedig arról beszélt, hogy a vád-lottak egyikét folyamatosan hallgatták ki, miközben tizenegy órán át éhezették, amiért persze fejfájásra panaszkodott. A védőügyvédek szerint e módszerek kimerítették a harmad-fokú vallatás kritériumát. Legalábbis, ami a letartóztatott egyén gondolkodóképességének szétroncsolását illeti.

Mire 1940 június végén az ügy esküdtszék elé került, már csak tizennégy vádlott sorsa fölött kellett dönteniük. Az egyik vádlott a cellájában végzett önmagával, másik kettő ellen pe-dig, bizonyítékok hiányában, a per bírása ejtette el a vádat. Negyvenhét és fél órán át mérlegelte az esküdtszék a másik tizennégy ellen emelt vádat, de az ítélet fölötti vita, a szo-kástól eltérően arra vallott, hogy az esküdtek elég egyönte-tűen vélekedtek az ügyről. Hogy milyen benyomást tett rájuk az ügyész álláspontja, azt az mutatja, hogy az első szavazás al-kalmával kilencen minden vádlottat fel akartak menteni. Vé-gül is kompromisszumos ítélet született. Tizenegy esküdt sza-vazott a vád teljes elejtése mellett, egyikük azonban megma-

kacsolta magát, és öt vádlott ügyében ellenvéleményt jelentett be. Végeredményben kilencet fölmentettek s a kormány válaszút elé került: vagy új pert kezd a másik öt ellen, vagy eljti az egész ügyet. Ez utóbbi történt. Minden vádat elejtettek.

Mit is mondott az elején Hoover? „Minden állításunkat bizonyítékokkal igazoljuk.”⁴¹ Más kommentár fölösleges.

5.

Háború dúlt, az FBI-hoz nem lehetett hozzányúlni. Roosevelt intézkedésére Hoover, illetve az FBI lett a hírszerzés és a kémelhárítás gazdája, de csak a nyugati féltekén; minthogy azonban kimagasló érdemeket most lehetett szerezni, az FBI-t megzabolázni gyakorlatilag lehetetlennek bizonyult. Emberei előzőnlötték a világot. Szemérmetlenségükben ugyanúgy figyelték a külföldön dolgozó amerikai tisztségviselőket, mint az igazi ellenséget.

1941 elején, röviddel azután, hogy Roosevelt harmadszor is fölesküdü, a vékony dongájú, beteges, ragyogó elméjű és érzékeny Harry Hopkins, aki az elnök árnyéka volt, Londonba utazott tárgyalni az angol kormány vezetőivel. Bár Pearl Harbortól még hónapok választottak el bennünket, Roosevelt és Hopkins érezte, hogy Amerika számára végül is elkerülhetetlen lesz a háború, s ezért a tudományos és katonai tájékoztatás területén le akarták fektetni a angolokkal való együttműködés alapjait. Lord Beaverbrook, az angol repülőgépgyártás akkori irányítója, magánjellegű estebédet adott Hopkins tiszteletére a Claridge-ben. Angol lapkiadók és újságírók is hivatalosak voltak ugyan, de nem írhattak a találkozóról. Mindannyiukra nagy hatást tett Hopkins tűneményes és széles skálájú felfogóképessége. Kószált azonban a szálloda zugaiban akkor este néhány hivatalan vendég is: az FBI nyomozói, akik Hopkins magatartásáról szerzett benyomásait továbbították washingtoni központjukba. Hoover pedig, Roosevelt személyes tájékoztatására, feljegyzéseket készített. Íme:

„Az estebéd végén a vendégek arckifejezése azt tükrözte, hogy igen elégedettek az estebéddel s az eszmecserékkel egyaránt. Kis csoportok képződtek a kávézóban, ahol Bureau-nk

képviselői akkor éppen időztek. A társalgás főként Mr. Hopkins elragadó modoráról folyt, meg éleslátásáról, amellyel a nap kérdéseit kezeli, továbbá ama felettébb jellegzetes tényről, hogy végtelenül kedves jellemében a szerénység igen erőteljes és tettekre sarkalló gondolkodásmóddal párosul. Egyetlen kedvezőtlen megjegyzés el nem hangzott s a Mr. Hopkinszal kapcsolatos minden beszélgetés alapjában véve pozitív és dicsérő jellegű volt.”

A szöveg szembetűnően hízelgő, de egyúttal szemtelen is. Jellemző a rendőrállamra annak az embernek ellenőrzése, aki mindenki mást megelőzve Rooseveltt első számú kedvence és bizalmasa volt; akit dicsértek ugyan, de az az ellenőrzés tényén nem változtat. Arról lett volna szó tehát, hogy a gyanakvás, az ellenőrzés és a titkos jelentések kormánya került hatalomra, olyan, amelyiknek még egy Harry Hopkins sem megbízható? A jelek szerint ez a kérdés Roosevelttben soha nem merült föl. A hatalmas Hoover személyisége hízelgett a még hatalmasabb roosevelti személyiségnek. „Az elnök örömmel vette tudomásul, hogy az FBI emberei figyelik személyes képviselőjét.”¹²

A férfi, aki minden tétovázás nélkül Hopkins nyomába küldte embereit, ugyanilyen természetes határozottsággal igyekezett egyéni hatalmát kiszélesíteni a legtávolabbi határokig, sőt néha még valamivel ezeken is túl. Törekvését, amellyel minden hírszerző és kémelhárítási feladatot az FBI-nak akart megszerezni, mérhetetlen becsvágy sarkallta s ez időnként éles ellentétet szült az FBI s a rivális nyomozóhatóságok között olyannyira, hogy Hoover még terveikbe is beleszólt.

1940-ben Hoover társas viszonyba lépett William Stephensonnal, az üzletemberként fungáló „csöndes kanadaival”, aki azonban voltaképpen az angol titkosszolgálat, a SIS (Secret Intelligence Service) New York-i vezetője volt. Nagyarányú titkos tevékenységéért később lovaggá avatták. Ő maga közeledett Hooverhez, javasolván, hogy használják közösen az FBI és a SIS hírforrásait. Hoover ha nem is kapott az alkalmon, de hajlott az ügyre, kifejtette azonban, hogy az elnök személyes jóváhagyása nélkül nem köthet megállapodást. De még ha Rooseveltt igent mondana, hangsúlyozta, akkor is titokban kell tartaniok kettejük kapcsolatát, még a külügyminisztérium előtt is, hiszen az államnak ez a szerve az adott pillanatban a

hivatalos amerikai politika szigorú semlegességének érvényre juttatásán fáradozott. Stephenson egy közös barátjuk segítségével bejutott Roosevelthez, aki lelkesen helyeselte az FBI és a SIS titkos együttműködését. Így született meg a hatalmas szövetség, amely gondoskodott arról, hogy a tengelyhatalmak ügynökeinek az amerikai féltekén egy pillanat nyugtuk ne legyen.

A Hoover—Stephenson együttműködés történetét nemrég egy angol szerző, H. Montgomery Hyde mondta el, aki a háború idején Stephenson embere volt és volt főnökének minden személyes följegyzéséhez hozzájuthatott. Hyde leplezetlen csodálattal ír Hoover bátorságáról és ügyességéről, de — miként beszámolójából ez ki-kitűnik — felfedezte benne a mérhetetlen ambíciót is, amely minden olyan ember ellenségévé tette, aki a hírszerzés területén versenytársként szóba jöhetett.¹³

Hyde szerint kezdetben Hoovernek „nem volt törvényes joga ahhoz, hogy az Egyesült Államok területén kívül ügynököket alkalmazzon”, s ezért „a latin-amerikai országokban kénytelen volt a külügyminisztérium és az Egyesült Államok misszióinak háta mögött cselekedni”. Minthogy „otthon levél- és táviratcenzúra nem volt... az FBI nyomozói lopni kényszerültek a leveleket a postahivatalókból. Ha ezt a jogtalan lépést valaki fölfedte volna, és törvénysértő voltát kétségtelenül bebizonyítja, a lépés nyomán kerekedő politikai vihar ereje kétségessé tehetné volna az egész szervezetnek, de legalábbis Hoovernek mint igazgatójának a létjogosultságát.”¹⁴

A SIS azzal segítette át az FBI-t ezen a kritikus helyzeten, hogy megismertette a postai kémkedés legújabb technikájával. Az FBI elküldte egyik tapasztalt ügynökét a Bermudákra, ahol kiképezték, hogyan lehet — angol módra — a legjobban átvizsgálni a postai küldeményeket. Megismertették az FBI amerikai laboratóriumát „a különböző levélvizsgálati módszerekkel, amelyek segítségével teljesen észrevétlenül nyithatnak fel postai küldeményeket. Ez a hét lakat alatt őrzött módszer magában foglalta a diplomata- és egyéb különleges postai küldemények pecsétjeinek fölnyitását és visszazárásukat is, mégpedig úgy, hogy a pecséteken semmiféle ibolyántúli sugár vagy más kémiai próba sem fedezhetett föl semmit”.

E háború előtti időszakban a Hoover—Stephenson együt-

működésben gyakorta jócskán túllépte a pusztá hírszerzés határait, és közvetlenül a hadviseléssel kapcsolatos feladatokra is kiterjedt. „Az az igazság — írja Hyde —, hogy ő (Hoover) a kettejük együttműködésének első pillanatától kezdve hadviselő fél lett.” Megtörtént, hogy Hoover még „stratégiai dezinformációs anyagot” is csempésztetett a washingtoni német követésre. Egy alkalommal például olyan hírt juttatott be, amelylyel el akarták rettenteni Hitlert minden nagyobb szabású hadművelettől. „A legmegbízhatóbb hírforrások szerint — szólt a közlés — a Szovjetunió azonnali katonai támadást indít Németország ellen, amint ez utóbbi jelentősebb hadműveletekbe fog.” Egy másik hír a mérgesgázok használatától igyekezett visszatartani a németeket, mondván, hogy ezek használata esetén az angolok kénytelenek lesznek fölfedni „titkos fegyverüket, ezt a vegyi anyagokkal telített üveggömb-féleséget, amelynek tartalma olyan borzalmas erejű hőt fejleszt, hogy vele szemben minden ismert védekezési eszköz csődöt mond”.

Az effajta segítséget, írja Hyde, „szívesen nyújtotta” Hoover az angoloknak, de „mindig a vezetése alatt álló Bureau érdekei irányították tetteit. E magatartás az Egyesült Államok hadbalépése után sajnos, ahhoz a tarthatatlan állapotokhoz vezetett, hogy Hoover mindenáron monopolhelyzetben akarta tartani az FBI-t, azt akarta, hogy az Egyesült Államok hírszerző szolgálatai közül csak az ő szervezetének lehessen kapcsolata a BSI-vel (ahogy az angol hírszerzésnek az amerikai ügyekkel foglalkozó részlegét hívták). Álláspontjaik tarthatatlanságát, némi habozás után bár, de belátta.”¹⁵

Fricskát kapott Hoover az orrára azzal is, hogy Roosevelt nekifogott egy másik titkos ügynökség szervezésének. Az elnök nyilván úgy vélekedett, hogy az FBI-nak éppen elég dolga akad az otthoni törvénysértések megtorlásával, meg azzal, hogy a gyárak szabotázs elleni védelmének felelőssége, és a nyugati féltekén végzendő amerikai hírszerzés és kémelhárítás feladata is rá hárul. Minden józan ember megértette, Hoover persze nem, hogy a háború nemsokára új szervezetet követel, amely mind a hírszerzésre, mind a világszerte lebonyolítandó titkos műveletek elvégzésére alkalmas. 1941 júniusának közepén az elnök a Fehér Házba hívatta William J. Donovan tábornokot (a „Vad Bill”-t), az igazságügyminiszter egy-

kori helyettesét, aki — akárcsak Hoover — a Wheeler-ügy idején az igazságügyminisztériumban dolgozott. Donovan fejet hajtott az elnök sürgető szavaira s elvállalta, hogy megszervez egy hírszerző ügynökséget, amelynek COI (Coordinator of Information) lett a neve s amely magjává vált annak a szervezetnek, amely nem sokkal Amerika hadbalépése után Office of Strategic Services (OSS) néven vált ismertté.

Stephenson közeli barátja és híve volt Donovannak (ha együtt látták csak a „Kis Bill” meg a „Nagy Bill” néven emlegették őket) s mint ilyen, minden erejével azon volt, hogy sikerüljön az amerikaiaknak egy igazi szuper-ügynökséget szervezniök, s a kezdet kezdetétől mindent megtett, hogy Donovan COI-ja megkapja a működéséhez szükséges segítséget és információt. Támogatása létfontosságú volt, hiszen a tény, hogy új szervezet tolakodott a hírszerzés területére, idegességet váltott ki a már működő ügynökségek között, amelyek — Stephenson szavai szerint — attól tartottak, hogy „az új ügynökség előjogaikat veszélyezteti”. Főleg az FBI-ra állt ez, de — ha kisebb mértékben — vonatkozott a Service Intelligence Department-re is.¹⁶

Az angol hírszerzés továbbra is ellátta Hovert s az FBI-t információkkal, 1941 folyamán például a legkülönbözőbb területekről százezer jelentést juttattak el hozzájuk. Hoover mégis igen ferde szemmel nézett Donovanra „és neheztelése óhatatlanul kiterjedt” Donovan angol munkatársaira is. 1942 januárjában, amikor Amerika már hadviselő fél volt, bizottságot szerveztek minden, a nyugati féltekén végzendő angol—amerikai hírszerző tevékenység összehangolására. A bizottság első ülésén Adolf Berle külügyminiszter-helyettes azt javasolta, hogy Stephenson szervezete az FBI-on kívül más szervezettel ne tartson kapcsolatot. Ezek szerint a hadsereg, a haditengerészet és Donovan hidegre került volna. Stephenson ebbe nem egyezhetett bele, és sokat vitatkozott Berlével, hogy „tompítsa ellenséges érzületeit”. Végül sikerült is, Hoover azonban hajtathatlan maradt. Hogy ezután mi következett, azt Hyde így írja le:

„1943 júniusában az igazságügyminisztérium memorandumot intézett Stephensonhoz, amely félreismerhetetlenül magán viselte Hoover ösztönzésének jeleit s amely arra szólítja fel a BSI-t, hogy tartózkodjék az amerikai fegyveres erőkkel

való közvetlen kapcsolattól, és csakis „jóváhagyott katonai csatornákon” keresztül tartson fenn ilyen természetű összeköttetést. Mivel Stephenson tudta, hogy ez az álláspont homlokegyenest ellenkezik az Egyesült Államok hírszerző szolgálatainak nézeteivel, közölte ezt a G2 vezetőjével, George Strong tábornokkal, aki minden habozás nélkül kijelentette, hogy „nem hajlandó magát semmiféle FBI-cenzúrának alávetni”.

Az összes érintett ügynökségek találkozásánál aztán Berle végül is Strong tábornok álláspontját fogadta el, és úgy döntött, hogy határozzák meg maguk az angolok, melyik amerikai hírszerző szolgálattal lépnek érintkezésbe, és miként továbbítják anyagaikat. „Hoovernek nem maradt más hátra, mint elfogadni a döntést — írja Hyde —, és becsületére legyen mondván, ezt minden akadékoskodás nélkül meg is tette.” A feszült viszony Hoover és Stephenson BSI-je között „mintegy másfél évig” tartott, s ez „nehéz időszak volt Stephenson számára”.¹⁷

A Hoover ellenségeskedéséből fakadó következmények képét rikítóbb színekkel festi meg Donald Downes titkos ügynök, aki először Stephenson szervezetében, majd Donovan OSS-ében dolgozott.

1942 januárjában Downest Washingtonba hívták, és közölték vele, hogy az OSS be akar hatolni néhány semleges követésre, mert azt gyanítják, hogy ezek titokban együttműködnek a tengelyhatalmakkal. Különösen az amerikai katonai hírszerzés szerette volna megszerezni a követségek diplomáciai kódját, hogy abban az esetben, ha valamelyik semleges követség a németeknek dolgoznék, az amerikai szakértők megfejthessék közleményeiket. A kényes feladatot Donovanra bízta, de természetesen, ha valamelyik résztvevő lebukik, akkor a megbízók az akcióval semmi közösséget nem vállaltak volna. Downest jelölték ki a vállalkozás vezetőjéül, ő pedig kis szakértőcsoportot gyűjtött maga köré a lebonyolításra.

Az egyik követség aránylag könnyű diónak bizonyult: Downes néhány lányt juttatott be titkárnőnek, akik aztán a követségről kimenő minden fontos jelentésről tájékoztatták az OSS-t. Egy másik már jóval nehezebb feladvány volt. Itt modern, elektronikus code-géppel dolgoztak, amelyet egy súlyos páncélszekrény biztos zárjai mögött őriztek. Bár Downesnak ide is sikerült bejuttatnia egy fordítónőt, az illető azonban nem tudta megkaparintani a titkosírás féltve őrzött kulcsát. Nem ma-

radt más hátra, mint tolvaj módján éjjel belopózni a követségre, fölnyitni a páncélszekrényt s így férkőzni a masinához. De mindezt hogyan? Downes egy veterán kasszafúróhoz fordult tanácsért, aki egyúttal a zárakhoz is kitűnően értett, és aki azt tanácsolta, hogy szereztessen be egy kis kalapácsot, amelynek keménygumiból legyen a feje, s amelyet nő-megbízottja a kézitáskájában csempésszen be a követségre. Egy alkalmas pillanatban, amikor senki nem látta, a nő elővette a szerszámot, és teljes erejével rácsapott a páncélszekrény zárjának a tárcsájára. A gumi-tompította ütés elegendő volt ahhoz, hogy elrontsa a zár mechanizmusát, minek következtében a követségnek a megjavítatáshoz szakértőt kellett hívatnia. Downes természetesen fölkészülten várt az alkalomra, s amikor a várva várt telefonhívás a páncélszekrényt szállító céghez befutott, az öreg kasszafúró már indult is serényen, hogy megjavítsa. Bár a kaland így is fölöttébb kockázatos maradt, maga a páncélszekrény ezek után nem jelentett már problémát, hiszen a zár kombinációját Downes embere megismerte.

Miután az első csel „bejött”, Downes csapata egy éjszaka kellős közepén besurrant a követségre, kinyitották a páncélszekrényt s ott volt előttük a rejtjel-gép. Elektronikus szakértők és fényképészek elszánt harcba szálltak az idővel s a lebukás veszélyével. Darabokra szedték a gépezetet, vagy 3400 felvételt készítettek róla, majd elzártak mindent pontosan úgy és oda, ahogyan és ahol ottjártuk előtt a tárgyak álltak, és még pirkadat előtt leléptek anélkül, hogy titkos tartózkodásukról a legkisebb nyom is maradt volna. A következő hónapban, amíg csak a rejtjel-gép beállításán a követség nem változtatott, az amerikai hírszerzés szabadon olvasta az illető külképviselő minden táviratát.

Nagy fogás volt. De amíg Downes és társai a megoldáson fáradoztak, titkos szorongás kínozta őket. Problémáikat Downes így írta le:

„Minden elképzelhető óvintézkedést megtettünk — egyetlen lehetőség ellen maradtunk védtelenek, az ellen, ha valaki a legmagasabb amerikai kormánykörökből megtud valamit és ellenünk fordul...”

Edgar Hoover azonban Donovan skalpjára vadászott, vele való együttműködésünk minden fajtája ehhez képest fölöttébb egyoldalú volt. Nemcsak az OSS-t figyelte szüntelenül az FBI,

hanem a British Secret Intelligence (az angol titkos hírszerzés) tevékenységét is, amelynek számai pedig gyakran vezettek Amerikába.

„»Bob és Dick« (Downes két embere) közölték velem, hogy érzésük szerint washingtoni lakásukat átkutatták, és abban biztosak, hogy többször követték őket.

Egy barátunk, aki az igazságügyminisztériumban dolgozott, figyelmeztetett bennünket, hogy Edgar Hoover »szagot kapott« s attól tart, hogy követésekre »járunk«. Amit rosszall.”

Egy ideig minden csöndes volt. Három álló hónapon át Downes kasszaíró és code-fejtő csapata ki-be járt a követésre, hozván az adatokat, amelyek segítségével az amerikai hírszerzés mindig biztosította magának egy-egy hónapra az illető követés táviratának megfejtését. Elkövetkezett a negyedik hónap, és Downesék újból nekiláttak. Utolsó vállalkozásukról Downes így ír:

„11 órakor megszólalt a telefon. »Dick« keresett.

— Le kellett lépnünk. Épp, hogy bejutottunk, és nekifogtunk kinyitni a páncélszekrényt, amikor az FBI két kocsija az épület elé kanyarodott és elkezdett szirénázni. Persze mindenki felriadt. Minden fény...

— Majd később elmondod. Ha biztos vagy benne, hogy senki nem követ benneteket, azonnal gyertek ide hozzám.

Öt perc múlva nálam voltak. Még az akció előtt látták, hogy egy kocsi követi őket, meg is álltak, hogy megnézzék maguknak, mivel azonban ráismertek arra az FBI-járműre, amelyik már sokszor járt a nyomukban, folytatták az útjukat, két háztömbnyire a követéstől parkoltak, majd a portás ajtajához mentek. Ő átadta nekik táskáikat, és már ott is álltak a páncélszekrény előtt, hogy nyissák, amikor felüvöltöttek a szirénák.

— Senki nem látott bennünket. Gyorsan letapostunk.”

Downes felhívta OSS-felettesét, aki nem akart hinni a fülének. Aztán felmentek Donovan lakására. „Nem hiszem, hogy pályafutása során bármi is úgy kihozta volna a sodrából, mint ez az eset” — írta Downes.

Másnap reggel — meséli tovább — Donovan bement a Fehér Házba tiltakozni.

„Azon a szinten már eltűntek a szemem elől a dolgok, odáig az én kezem már nem ért. Donovan olyan valakivel bocsátko-

zott harcba, akiről Washingtonban az a hír járja, hogy nincs az az elnök, aki — elbocsátásról nem is beszélve — legalább meg merné fenyegetni.”

A végkifejlet magától értetődik. Néhány hét múlva Downest felszólították, hogy keressen fel az FBI washingtoni területi irodájában egy bizonyos „Mr. Brown”-t és adja át neki minden följegyzését, az emberekkel együtt.

„Ők azonban — írta Downes — szinte egy emberként visszajöttek később hozzám tiltakozni. Ahelyett ugyanis, hogy olyan bánásmódban részesültek volna, amely a hazájukért küzdő hazafiakat megilleti, Mr. Hoover Mr. Brownja, mint beépített emberekkel bánt velük, rendőrspiclikké és informátorokká züllött alsóbbrendű lényeknek tekintette őket — úgy viselkedett velük, ahogy annak a bizonyos nagykönyvnek a szabályai szerint a gengszterek lépre csalásával megbízott alvilági vagányokkal szemben egy »zsernyák« viselkedik.”¹⁸

6.

Szerencsére Hoover s az FBI nem mindig kebelben belüli versenytársai és szövetségesei ellen harcolt, amikor pedig nem ezt tette, igen elismerésre méltó eredményeket ért el. Hogy milyen óriási jelentősége volt Hoover és Stephenson együttműködésének, ha ezt nem zavarták a két titkosszolgálat között fölmerülő kicsinyes nézeteltérések, azt leginkább talán az a közös munka mutatja, amellyel levegőbe röpítették a bolíviai náci államcsíny tervét: a németek ugyanis a kis dél-amerikai állam nyakára tengely-barát diktátort akartak ültetni.

Hoover szagolta meg elsőnek a veszélyt, és 1941 májusában értesítette felfedezéséről Stephensont. Hírt kapott arról, hogy Elias Belmonte őrnagy, Bolívia berlini katonai attaséja, aki igen erősen vonzódott a nácikhoz, kapcsolatban állt hazájának náci elemeivel. Az FBI értesülése szerint Belmonte és otthoni konspirátor-társai államcsínyt terveznek Penaranda elnök angolbarát kormányának megdöntésére. Rooseveltnél a közelebről érintette az ügy, mert Bolívia volt Amerika fő wolframforrása s a tungsztén éppen ebből a fémből készült. Ha a ten-

gelyhatalmak az Egyesült Államokat ettől a forrástól megfosztanák, hatalmas csapást mérnének az ország acél- és fegyvergyártó iparára.

Minthogy az FBI kezét az Egyesült Államok hadba lépése előtt semlegesség kötötte meg, aminek következtében az országon kívül tényleges akciót nem folytathatott, Hoover Stephenson segítségét kérte. A kanadai mesterkém tüstént Bolíviába irányította Hyde-ot, aki Hoover eredeti jelentésének minden részletét megerősítve tért onnan vissza, Stephenson nyomban riasztotta dél-amerikai ügynökeit, hogy figyeljék a Berlin és a La Paz-i német követség között közlekedő futárokat s próbáljanak elkapni néhányat. A figyelés során végül az angolok egyik emberének sikerült egy német futár mellé préselődni a Buenos Aires-i Német Bank tömött liftjében. S a tolongásban az ügyes kezű angol ügynök kiemelt egy lepecsételt borítékot az illető zsebéből.

A szakértelemmel lefolytatott zsebtolvajlás révén az amerikaiak s az angolok minden szükséges bizonyítékot megszereztek. Az elcsent és 1941. június 9-i dátumot viselő levél Bolívia berlini követségéről származott, Belmonte írta alá, és dr. Ernst Wendlernek, a bolíviai német nagykövetnek szólt. A július közepére tervezett államcsínyről volt benne szó, amikor is Belmonte vissza akart repülni hazájába, hogy a hadsereg fiatalabbjai által kirobbantott felkeles élére álljon. Ha minden sikerül, írta Belmonte, kormánya „felmondja az Egyesült Államokkal kötött wolfram-szerződést és lényegesen módosít az angolokkal s az amerikaiakkal fennálló ónszerződéseken is”. Ez azonban még nem volt minden. Belmonte bizalmasa megjövendölte azt is, hogy „példánkat hamar követik majd más (dél-amerikai) országok is s akkor a közös eszme és a legfőbb vezér irányításával megmentjük Dél-Amerikát és megnyitjuk a tisztogatás, a rend s a munka időszakát”.

Elképzelni sem lehetett ártalmasabb dokumentumot. Stephenson Hooverhez juttatta a lopott levelet, aki viszont a külügyminiszterhez, Cordell Hullhoz továbbította. Hull értesítette róla Rooseveltet s a bolíviai kormány megkapta a fotókópiáját. A jó előre figyelmeztetett Penaranda-kormány kemény rendszabályokat foganatosított. Július 19-én ostromállapotot hirdettek ki, dr. Wendlert, a német nagykövetet, kiutasították az országból, és az összeesküvéssel gyanúsítható tisztakat, de

sok német és bolíviai civilt is lakat alá tettek. Belmonte összeesküvési tervei alól kihúzták a talajt, és az országot megmen-tették a forrongástól. De ami még ennél is fontosabb, a tengely elvesztett egy támaszpontot a déli féltekén. Elvesztette annak a lehetőségét is, hogy más országokban hajtson végre államcsínyeket, s nem sikerült csapást mérni az amerikai országok szolidaritására.¹⁹

A háború egész tartama alatt az FBI és az angol titkosszolgálat közös munkája egyre-másra semmisítette meg a tengelyhatalmak összeesküvéseit Dél-Amerikában. A fasiszta kormányzatú Argentína kivételével az Egyesült Államok határaitól délre az ellenséges ügynökök sehol nem tudtak igazán megkapaszkodni.

Az Egyesült Államok ellen irányuló összeesküvéseket is leplezett le a két titkosszolgálat. Minden német erőfeszítés, hogy partjainkon szabotőröket tegyenek ki, csúfos kudarcot vallott. Ennek egyik oka a jelek szerint az volt, hogy a német hírszerzés által beszervezett embereknek voltaképpen nem ízlett ez a munka. A Long Island-i Amagansettben partra tett, legnagyobb szabotőr-csoport ügye is arra vall, hogy mindig akadt köztük legalább egy, akinek fölmondták az idegei a szolgálattól, és aki a partraszállás után azonnal jelentkezett az FBI-nál. Az adatok birtokában aztán a nyomozók az egész országra kiterjedő vadászatot rendeztek zsákmányuk után. A Long Island-i szabotőrök, meg azok, akik Floridában szálltak partra, és végezetül a Maine-ben kitett pár egyaránt kézre került, mielőtt még az első dinamitrudacskájukat elhelyezték volna.

Ugyancsak tökéletesen őrizték az ország területén szétszórt ipartelepeket. Jóval az Egyesült Államok hadba lépése előtt megállapodás született már a hadsereg, a haditengerészet elhárító szervei, s az FBI között, hogy az anyaországban egyedül az FBI lesz a szabotázs- és kémkedési ügyek gazdája. Gyárbiztosítási rendszert dolgoztak ki, amelynek alapján minden ipartelepen külön e célra kijelölt titkos ügynökök és informátorok dolgoztak az FBI-nak önkéntes alapon. Ez a kém-rendszer sok bírálatot váltott ki a szakszervezetek és a liberális körök oldaláról, de — ahogy Whitehead mondja — csupán a gyárak és az ország védelmét akarták szolgálni vele; nem munkásellenes célokat.²⁰

Hoover örök érdeme, hogy a leghatározottabban ellenállt a

szuperhazafias próbálkozásoknak, amelyekkel egy, az első világháború idejéből ismert vizsla-rendszert akartak újjáéleszteni. Pedig mi sem lett volna egyszerűbb. A Pearl Harbor ellen intézett aljas támadást követő hisztériában csak úgy özönlöttek az FBI-hoz hazafias polgárok levelei, amelyekben kém- és szabotőrvadászatra jelentkeztek: Cecil B. De Mille, Hollywood császára, az elnök fián, James Roosevelten keresztül juttatta el a javaslatát. Ez csaknem azonos volt azzal, amelyik az első világháború idején önkéntes nyomozótestület felállításához vezetett. Felajánlotta, hogy a film-iparban megszervezi, irányítja és pénzeli az „FBI-egységet”. Hoover diplomatikusan válaszolt, hogy igen nagyra értékeli „a nagylelkű és hazafias ajánlatot”, de érzése szerint az FBI „szilárdan kezében tartja a helyzetet”, miért is szükségtelen „minden, úgynevezett kisegítő szervezet” felállítása.

Az Amerikai Légio ajánlatát már nehezebb volt elhárítani. 1940 nyarán a Légio azt tervezte, hogy az Egyesült Államok 11 000 pontján felállítja saját nyomozótestületét, a felforgató tevékenység elleni küzdelem támogatására. A polgárjogok védelmére egy liberálisan gondolkodó ember módján érzékeny igazságügyminiszter, Jackson, berzenkedett a javaslatról. Szerinte nyomozói tevékenységet hivatásosokkal kell végeztetni, nem lehet amatőrökre bízni, miért is azt javasolta, hogy a Légio a szervezet által összegyűjtött anyagot adja át az FBI-nak. Néhány légionárius megorrolt javaslatuk ilyenén hideg fogadtatása miatt, de Hoover, aki mindig egyik eszményképük volt, kiengesztelte őket azzal, hogy összekötő szolgálatot javasolt a helyi parancsnokok és az FBI vezető nyomozói között. Ha a légio egyik szervezetének parancsnoka úgy látta, hogy ő vagy légionárusai értékes adatokhoz jutottak, közölnie kellett az FBI kerületi csoportjának vezetőjével. Ezt követően aztán az FBI, tehát nem a Légio, tette meg a szükséges nyomozati lépéseket. Hoover, aki egyébként nem hajlott arra, hogy bárkivel és bármilyen ügyben osztozzék nyomozói hatalmán, ezúttal azért sem engedett, mert el akarta kerülni az első világháborúbeli túlkapásokat. Nehogy most is olyan lincselésekre kerülhessen sor, mint annak idején Frank B. Little akasztása volt a montanai Butte-ben.

Ilyen állapotok között őrizte Hoover s az FBI a hazai frontot. Jól őrizték. A Whitehead által ismertetett statisztikai ada-

tok szerint a háborús években lenyomozott 19 649 szabotázs-
gyanús ügy gyanúsítottai között egyetlen ellenséges ügynök
nem akadt. A kép jellegzetesen FBI-készítmény, amely sze-
rint a szervezet maga a tökély, de még annak is, aki kétke-
dik az ilyen százszázalékos állításokban, ezúttal el kell ismer-
nie, hogy a dicsekvés jogos. Egy biztos: az első világháború
német szabotázsainak tragikus eseményei nem ismétlődtek a
másodikban. Olyan szerencsétlenségek, mint az 1916-os Black
Tom Island-i, meg az 1917-es kingslandi (New Jersey) rob-
banás, nem történtek.

Hisztéria — és mind több kém

Mintha megismétlődött volna a történelem. Miként az első világháborút, a másodikat is zűrzavar és forradalom követte. Egy ideig úgy tűnt, hogy az első konfliktusban született kommunizmus a második utóhatásaként elborítja a világot. Az amerikaiak csaknem ugyanúgy reagáltak a lehetőségre, mint egy negyedszázaddal korábban. Ahogy a bolsevik forradalom félelmet váltott ki, megrázkódtatást okozott s egy ideig az ország boszorkányokat üldözött miatta, így a második világháborút követő időszak megpróbáltatásai egyenesen a McCarthy-izmusba torkollottak. Egy alapvető tény azért megkülönböztette a két időszakot: a második boszorkányüldözés nem pillanatnyi eltévelyedés volt, hanem több mint egy évtizedre megszabta a politikusok és a közvélemény magatartását.

A módszerbeli különbség lényegi különbséget szült. Palmer 1919—20-as vörös-razziái az önkény brutálisan otromba megnyilvánulásai voltak. A túlkapások módot adtak gyors leleplezésére; a józanság egykettőre legyűrte a képzelődést, s az egészséges gondolkodás lett ismét az irányadó. A második világháborút követő boszorkányüldözést nem lehetett ilyen könnyen lemezteníteni, ezt jóval agyafúrtabban folytatták, olyan hadjárat volt, amelynek során kerülték az összecsapást a kézzelfogható tényekkel.

A föltevés, amelyre az egész kampány épült, nem valamely megtörtént eseményen nyugodott, hanem a puszta állításon, hogy titokban árulás folyik; nem egyes emberek cselekedetein, amelyeket lehet vagy nem lehet bizonyítani, hanem eszmei vonzalmain, ahogy ezeket kapcsolataikból és társaságukból következtették. A fölöttébb elfogult sajtó által bujtogatott népbolondítók megalkották a tételt, hogy Amerika kezéből kihullott a győzelem gyümölcse, és egy jórészt ellenséges világ

fenyegeti, egyszerűen azért, mert magas helyeken árulók ülnek. Minthogy pedig a legfrissebb események efféle magyarázatát tényszerűen igazolni nem lehetett, nem is tartották szükségesnek — mert ugyebár melyik áruló ismeri be az árulását? Ügyet sem kell hát vetni arra, ha valaki tagadja az ellene emelt vádakát. Így aztán az igazságnak egyetlen próbaköve maradt — a közönyögforgató szava, akinek hirtelen föltámadt a lelkiismerete, az informátor meséje, hogy ő ugyan benne volt a borzalmas cselszövésben, de most elege lett és elmond mindent, és persze mindent úgy, ahogy igazán történt. Akik ezt a társadalomromboló tanítást az igazi hazafiság nevében kiagyalták, mit sem törődtek azzal — ha egyáltalán fölérték ésszel, márpedig nem mindegyik volt értelmetlen lény, tehát tudnia kellett —, hogy a fölforgató tevékenységet voltaképpen ők fejtik ki.

Ez a társadalmi rend alapításának napjaitól kezdve mindekelőtt egy nagy eszmét adott az emberiségnek — az egyén szabadságának, az egyén jogainak az eszméjét. E kettő természetesen elválaszthatatlan, és ugyanazon az alapelven nyugszik — azon, hogy társadalmi rangjára való tekintet nélkül minden ember ártatlannak tekintendő mindaddig, amíg be nem bizonyítják róla, hogy bűnös. Ha ezt a tartópillért kiütik alóla, az amerikai társadalom létének legszilárdabb alkotóeleme semmisül meg. Az országot elborító boszorkányüldözés pedig éppen ezt a pillért fenyegette, méghozzá nagyon. Fertőzött a gyanakvás bacilusa; olyan idő következett, amikor ködös megfogalmazású, semmilyen bizonyítékkal alá nem támasztott frázisok alapján — mint például „útítárs” vagy „ál-liberális” meg „félrevezetett” — ítélték el embereket s az ártatlanság vélelmezését a bűnösség védelmezésének új tanával helyettesítették. A vádlottnak megvolt ugyan még a védekezési joga, ha mert és tudott védekezni, minthogy azonban a mindent elborító önkény eleve eldöntötte, hogy ki milyen jellemű és gondolkodású ember — általában tartózkodtak élni vele.

E nemzeti kór kitenyésztésének idején, amikor egy-egy rosszindulatú megjegyzés emberek sorsát döntötte el, és a spicli szava szent doktrína-számba ment, J. Edgar Hoover volt Amerika legbefolyásosabb embere. Döntő szerepet játszott az ő értelmezése a tényeket illetően, kifogásolhatatlan volt, szava fölötte állt valamennyi bíróság véleményének.

A háború utáni boszorkányüldözés a háború kritikus éveiben történt események bizonyos fajta értelmezésére épült. Ezek az események arra látszottak vallani, hogy — szem előtt tartva az egész világot átfogó jellegét, s az erőfeszítést, amelyet megkövetelt — egészen győzelmes befejezéséig a legnagyobb gyorsasággal és eredményességgel vívták. De a győzelemből való kiábrándulás, a tény, hogy nem béke, hanem a hidegháború megpróbáltatásai következtek, ezt a józan álláspontot kezdte gyorsan megváltoztatni. Serényen terjesztették, és széles körben el is fogadták a nézetet, hogy a kor új bizonytalanságai magas állású emberek árulásának és annak a következményei, hogy ugyanezek az emberek nem egyszerűen árulók, hanem ki is akarják árusítani az országot. Hogy tartalommal töltsék meg ezt az elméletet, kampányba fogtak, meggyőzni az amerikai népet: a háborús évek alatt a kommunisták és „útítársaik” ellopták legértékesebb titkainkat.

E demagóg igyekezet mélyén kínos öngúny rejlett. Amerika biztonságának őrzéséért, különleges megbízás alapján, J. Edgar Hoover és az FBI felelt. Vagy jól és hatékonyan oldották meg a feladatukat, miként ezt legtöbbször gondolták, vagy nem. A háború egész ideje alatt Hoover azt hangoztatta, hogy Bureau-jának kémelhárító tevékenysége minden tekintetben tökéletes; s akkor a megnyert háborúval és Roosevelttel halálával a háta mögött jobboldali hisztériába esett, és nagy hirtelen hangot váltott, hogy támogassa a nézetet, amely szerint a háború idején a kémeknek bő aratásuk volt Washingtonban. A történelem eme átírása során azonban az FBI-ra nem fröcscent sár. Továbbra is a tévedhetetlenség példaképe maradt. Kizárólag Edgar Hoover, a szent ember köpenyének védelme alatt lehetett az igazság kifecsketésének minden látszata nélkül hangoztatni állítólagos tények ilyen ellentétes pólusait.

Az alapvető tény, hogy két ilyen egymással összeegyeztethetetlen véglet egyszerre igaz nem lehet, mégis fennáll. Ha ugyanis Hoover első állítása az FBI tökéletességét illetően helytálló, akkor módosított helyzetképe, amely szerint voltaképpen zabolátlan és sikeres kémkedés folyt az országban,

automatikus gyanússá válik. Amiként gyanús a belőle következő boszorkányüldözés.

Hogy ezt az ellentmondást és fontosságát kellőképpen értékelhessük, vegyük szemügyre Hoover egyre ismétlődő, változatlan kijelentéseit. Hoover a háború első napjaitól kezdve szüntelenül azt hangoztatta az amerikai nép előtt, hogy az FBI minden rajta tartja a szemét. Jellemző egyik, saját nevével ellátott cikke — tehát saját melldüllesztése, amelyre senki nem ösztökölte —, amelyet az United Press adott közre 1940. október 17-én:

„A nemzet még soha kémektől olyan biztonságban nem volt, mint ma... A kémek és szabotőrök tevékenységét már régóta figyeljük. Nevüket és tevékenységüket gondosan följegyeztük és föltérképeztük, hogy ennek alapján számolhassunk velük a jövőben. Ezen felül ismerjük a Német—Amerikai Bund és a Kommunista Párt vezető agitátorait is. Az önök kormányának asztalán fekszenek személyi adataik és tevékenységük leírása.”

Hoover a háború egész tartama alatt nem csupán a partjainkra kitett német kémek és szabotőrök látványos lebuktatásával dicsekedett, hanem igényt tartott arra is, hogy neki tulajdonítsák egész belbiztonságunk kifogástalan helyzetét, atomtitkaink megőrzését és kormányalkalmazottaink hűségének alapos ellenőrzését. 1943. október 9-én, évi jelentésében csillagászati számokkal dobálózott. Azt állította, hogy Bureauja 390 805 nemzetbiztonsági ügyben járt el abban az évben, ami — az előző évhez viszonyítva — ötvenszázalékos emelkedést jelentett. „Miként a múltban — fűzte hozzá —, az FBI legfőbb célja ezúttal is a kémkedés, szabotázs és a nemzet biztonságát fenyegető más tevékenység megelőzése volt... Elhárító lépéseink sikerének egyetlen bizonyítéka, hogy szabotázs nem történt, s hogy az ellenséges kémek minden erőfeszítése kudarcba fulladt.” A továbbiakban még azt bizonygatta, hogy „az FBI kémelhárító programjának következtében tudomásunk van az ellenség ügynökeinek hazánk területén folytatott működéséről.”

Több mint egy évvel később a kémek és szabotőrök még mindig Hoover bombasikerének áldozatai. 1944. december 30-án a *The New York Times* szerint Hoover azt mondta, hogy egyetlen olyan szabotázs-cselekmény nem történt, amelyet külföldről irányítottak volna, s hogy a kémeket kézben tartják.

Ugyanez a lap 1945. február 11-én ismét Hoover-nyilatkozatot közölt, amely szerint „a kémek tevékenységét figyeltük”, de bizonyos aggodalmának is hangot ad, mondván, hogy „arra nézve viszont semmi biztosítékunk nincs, hogy ma vagy holnap ugyanilyen sikereket érünk el”.

1945. augusztus 8-án — három hónappal a németek kapitulációja után — az FBI összegezte eredményeit. A németek egyetlen atom-telepre sem tudtak behatolni, szolt az összegezés, noha az Egyesült Államokban dolgozó német kémek parancsot kaptak arra, hogy a bombáról és az uránról adatokat szerezzenek. A Bureau szóvivője hangsúlyozta, hogy az atom-kérdéssel foglalkozó emberekkel sem sikerült kapcsolatot teremteniök a német ügynököknek.

Az FBI úgy állította be a dolgot, hogy atomtitkaink megőrzésében ők játszották a kulcsszerepet. Az Associated Press egyik jelentése így szolt: „A szóvivő szerint az FBI a pályázók 269 303 ujjlenyomatát nézte meg a »Manhattan District Project«-tel kapcsolatban, és 31 223 büntetett előéletűt találta köztük, akikre vonatkozóan a hadseregnek további nyomozást javasolt. Ezen felül az *FBI az atombomba előállításán dolgozó minden embert lenyomozott.*”¹

A háború alatt persze Oroszország a szövetségesünk volt, és el lehet fogadni a magyarázatot, hogy Hoover és az FBI nem tekintett ellenséges szemmel erre az országra, de aki ismeri Hoover Oroszországgal kapcsolatos üldözési mániáját, amely 1919-ig és a GID napjaiig nyúlik vissza, kételkedhet ebben. És miként ezt korabeli dokumentumok bőven igazolják, háborús testvériség ide, szövetség oda, Hoover a végtelenségig bizalmatlan maradt a kommunisták szándékait illetően.

Hogy bizalmatlansága meddig terjedt, az kiderül abból, hogy Stephenson Secret Intelligence Service-étől részletes jelentést kért a kommunisták nagy-britanniai tevékenységéről. Hyde szerint „sűrű levélváltás” történt, mielőtt Hoover „kívánságának megfelelő teljes és kimerítő tájékoztatást kapott volna”. Ezt az anyagot később pusztító hatással használta fel.

1944 februárjában Hoover megtudta, hogy Donovan OSS-e titkosszolgálati küldöttségek cseréjében szeretne Oroszországgal megállapodni. Eszerint egy OSS-csoportot küldtek volna Moszkvába, amelynek viszonzásaként a szovjet biztonsági szolgálat (az NKVD) egy csoportja kapott volna engedélyt washing-

toni látogatásra. Hoover elhatározta, hogy megfúrja a tervet, és 1944. február 10-i bizalmas levelében ezt írta Harry Hopkinsnak:

„Felettből veszélyes és nem kívánatos dolognak tartom az orosz titkosszolgálat egyik egységét az Egyesült Államok területére beengedni, hiszen bevallottan kormányunk különböző intézményeinek hivatalos titkaiba akarnak behatolni. Az NKVD angliai története világosan bizonyította, hogy működésének célja az angol kormány hivatali titkainak kalóz módra való megszerzése.”

Ugyanakkor felettesének, Francis Biddle igazságügyminiszternek is küldött egy memorandumot, amelyben tájékoztatja erről a lépésről, és hozzáteszi, hogy az NKVD titkos ügynökei kísérletet tettek a hadügyminisztérium fontos titkainak megszerzésére.²

A Hoover-akció lezárt minden utat az OSS—NKVD javasolt küldöttség-cseréje előtt. Világos tehát, hogy az FBI-házőrző nem szundikált, ha kommunista felforgatás és kémkedés veszélyét látta fennforogni. Ezért amikor Hoover azt állította, hogy tökéletesen megvédi az ellenségtől az országot és titkait, akkor ez minden bizonnyal a kommunistákra és a nácikra egyaránt vonatkozott. Teljesen független hírforrásból származó értesülés szerint az FBI volt a kommunista kémek végzete.

William A. Consodine, a manhattani kerületi hírszerzés egykori főnökhelyettese — tehát jólétesült ember — 1948-ban a New Jersey-i Rendőrfőnök Szövetség gyűlésén South Orange-ban beszédet mondott, amelyben ecsetelte, milyen nehézségekkel járt megvédeni az atombomba titkát a kommunistáktól.

— Sem japán, sem német kémekkel nem akadt dolgunk — mondta. — Annál inkább a kommunistákkal. A területen dolgozó emberekhez akartak mindenképpen hozzáférni. Csak az FBI embereinek kimerítő helyzetjelentései hívták fel a figyelmünket a veszélyre. Az FBI és más nyomozó hatóságok vették elejét a kommunisták minden kémtevékenységének.³

Hoover maga, nyilvánosan elmondott beszédeiben, amelyek minden bizonnyal saját gondolatait tükrözték, ez idő tájt kezte hangoztatni a kommunista veszélyt, miközben persze kitarzott amellett, hogy az FBI tökéletesen őrökdi fölöttünk. 1945—46 folyamán két beszédet is mondott havonta, amelyek

pompásan illusztrálták a fenyegető vörös veszedelmet, de ugyanakkor hangsúlyozták az FBI kiváló munkáját is.

1946. január 8-án a New York-i Ifjúkatolikusok Szervezetében tartott beszédet abból az alkalomból, hogy Francis J. Spellman, az akkori érsek-jelölt átadta neki a Kiválók Klubja érdemérmet, és figyelmeztette őket, hogy „a mennyországot, amelyben egyéni és közszabadságunk úgy virul, egyesek istentelen, totalitárius állammá akarják zülleszteni”.

Egy hónappal korábban, 1945. december 10-én, a Rendőrfőnökök Nemzetközi Szövetségéhez szólt Miamiban. Az 1919-es jósolgatásokat felidéző hangnemben azt mondta: a nemzet rendőrsége arra kényszerül, hogy minden más kötelességet megelőzve gátat vessen a kommunizmus hullámverésének. „Egyesek az ördögi bizalmatlanság terjesztésének vak eszközeiként minden erejükkel azon vannak, hogy fasisztának rágalmazva az olyan haladó rendőri szervezeteket, mint az FBI, de más amerikai intézményeket is, zavart keltsenek, megosszák azokat, miközben sötét szándékaikat e rágalmak mögé rejtik” — mondta. Ugyanakkor azonban azt is leszögezte, hogy a háború idején az FBI már szembe nézett ezzel a veszéllyel és le is küzdötte:

„A háború kezdetén a kételkedők azt hangoztatták, hogy háraink nyitva állnak a kémek előtt... A tények éppen az ellenkezőjét bizonyítják. Mi az első naptól fogva tudtuk, hogy a kémek a kezünkben vannak... Idegen *hatalmak* nemcsak az atombombát, hanem más katonai titkainkat is el akarták lopni... Kémelhárító tevékenységünk során nem csupán azt értük el, hogy hálónkba kerültek, tehát ártalmatlanokká váltak a kémek, hanem megismertük gyöngeségüket és céljaikat is.”

Érdemes fölfigyelní e beszéd időzítésére, a hisztéria-kampány ugyanis már megkezdődött. Fél éve volt, hogy a New Deal utolsó nyomainak eltüntetésére törekvő sajtó „földobta” a háború utáni első kém-szenzációt, az Amerasia-ügyet. És 1945 augusztusában Elizabeth Bentley, akinek tökéletes szavahihetőségét bizonyítandó Hoover később egész személyes tekintélyének latbavetésére kényszerült, „belülről” festette le az FBI-nak, hogy milyen magas szintű kommunista kémkedés folyt Washingtonban a háború idején. Tény, hogy Hoover már egy hónappal korábban, mint melldöngető beszédét elmondta, Miamiban a rendőrfőnök előtt, Bentley adatai alapján titkos

memorandumot készített, amelynek vádjai szerint a kormány harminchét alkalmazottja, állampolgári hűségét megszegve, adatokat szolgáltatott egy kommunista kémszervezetnek. Ha Hoover hitt Bentleynek és saját memorandumának, hogyan lehetett oly biztos afelől, hogy egyetlen kém sem érte el a célját?

A kérdés csupán arra a valamire világít rá ismét, ami vörös fonálként húzódik végig az FBI egész történetén: Hoover működésének kettősségére, amelynek folyamán kibékíthetetlen ellentétben álló tények cica-ikrekké szelődülnek. Amikor ugyanis az FBI tökéletessége tökéletlenséggé romlik, akkor is tökéletesség marad, mert a tökéletlenséghez az FBI-nak semmi köze. Mindig akad bűnbak; a hiba más, kevésbé tökéletes testületekben keresendő.

Ezúttal is ez történt. Eddig szüntelenül azt hallottuk, hogy teljes biztonságban éltünk, mert az FBI őrködött felettünk, most hirtelen fény derült a meghökkentő, a rémületes tényre, hogy az alsónadrágunkon kívül mindenünket ellopták az oroszok. A történelem egyik legelképesztőbb ellentmondása, hogy a csalahatatlan rendőrnek, aki minden dicséretet bezsebelt, mert oly nagyszerűen vigyázott ránk, senki egy szó szemrehányást nem tett, amiért mégsem vigyázott olyan nagyszerűen. Maga Houdini, a híres „varázsló” sem volt nagyobb szemfényvesztő.

2.

A nagy cirkusz 1945. június 7-én kezdődött. Ezen a napon harsogták világgá a New York-i lapok oldalnyi címei az óriási *Amerasia*-kémügyet. A Srippe—Howard és a Hearst-konzern újságjai, de más orgánusok is, fékevesztett New Deal-ellenségességükben vad riadót fújtak, bár legjobb riportereik, akik szerkesztőiknél józanabbaknak mutatkoztak, eleve látták, hogy a nagy kém-szenzáció itt-ott szembetűnően hézagos.

Az *Amerasia* alig ismert New York-i folyóirat volt, amely ázsiai ügyekkel foglalkozott. Mindössze ezerhét-száz példányban jelent meg, ennek ellenére később úgy állították be, mint-

ha hallatlan befolyása lett volna. Azt mondták, hogy a State Department néhány tisztségviselője minden sorát falta, és Kína meg a Távol-Kelet kérdéseiben bibliájának tekintette.

Az 1945 júniusi szenzáció kirobbantását megelőzően hónapokig nyomoztak. Március elején Donovan OSS-ének New York-i irodájában az egyik tisztviselő kezébe került az *Amerasia* egy példánya. Az egyik cikk olvastán csaknem leesett a székéről.

Az írás, amely megragadta a figyelmét, bírálta a thaiföldi angol megszállást. Lényegében azonos volt azzal a titkos jelentéssel, amelyet az OSS küldött a State Departmentnek. Sőt a szöveg néhány passzusa szó szerint megegyezett ezzel a jelentéssel.

A fölfedezés mozgásba hozta az OSS-t. Frank Bielaski, a New York-i kerület vezetője, a lap Fifth Avenue 225. alatti szerkesztőségét szigorú megfigyelés alá vetette. Minthogy azonban a „gukk” alig hozott valami eredményt, 1945. március 11-én éjjel Bielaski vezetésével behatoltak a szerkesztőség szentélyébe.

Hat olyan dokumentumot találtak, amely „top secret”* számba ment s a haditengerészet hírszerző szolgálatától származott, megtalálták saját, eredeti, Thaiföldről szóló jelentésüket, és még további öt eredeti OSS-iratot, amelyek hiányát senki nem gyanította, végül pedig egy bőröndöt, telis-tele írásokkal, amelyek között volt a „restricted”**, de akadt „top secret” jelzésű is. Részben a haditengerészet hírszerzésétől, részben a hadseregétől vagy a cenzori hivatalból származtak, de volt köztük olyan is, amely a State Department, vagy az OSS irata volt.

Bielaski a hóna alá csapott néhányat, amelyekről remélte, hogy hiányukat az *Amerasia* nem veszi észre, mást mindent ugyanúgy hagyott ott, ahogyan talált s aztán fölült egy washingtoni repülőgépre. Donovan tüstént értesítette az ügyről a haditengerészet és a külügyminisztérium néhány vezető tisztviselőjét. Megbeszélést hívtak össze s úgy döntöttek, hogy az FBI-t kéri föl egy alapos, titokban lefolytatandó nyomozásra. Három hónapos beható figyelés kezdődött.

* Szigorúan titkos. — A ford.

** Bizalmas. — A ford.

Az Amerasiában a legfőbb figura Philip J. Jaffe főszerkesztő volt, aki egyébként üdvözlő lapok készítésével foglalkozott. Az FBI későbbi jelentései szerint nyomozói több alkalommal megfigyelték, amikor Jaffe a New York-i szovjet konzulátusra látogatott. Háromszor követték a kommunista főnök, Earl Browder yonkersi (New York) otthonáig. 1945. április 22-én pedig szemmel tartották, amint Browder egy igen jelentős kínai kommunistát vitt Jaffe Greenwich Village-i lakásába, ahol öt órán át tanácskoztak hármasan. Az FBI nagy jelentőséget tulajdonított ennek a hosszú eszmecserének, hiszen azoknak a dokumentumoknak az egyike, amelyekre Bielaski Jaffe tömött bőröndjében ráelt, részletes jelentés volt Csang Kai-sek nacionalista hadseregének erejéről és elhelyezkedéséről, ez a hadsereg pedig akkor harcban állt a kommunistákkal.

Jaffe, a szilárd marxista teoretikus előéletét vizsgálva az FBI rájött, hogy régi kommunista harcossal van dolga, olyan, aki főként a Szovjetunió kínai és ázsiai politikáját támogatja. 1945. március 21-én érkezett az FBI ahhoz a ponthoz, amelyet később első nagy áttörésként emlegettek. E napon Jaffe New Yorkból Washingtonba ment s itt a Hotel Statlerben szállt meg. Bár nyilvánvalóan fogalma sem volt róla, csak úgy hemzsegetek körülötte az FBI nyomozói.

Figyelték azt is, amint feleségével együtt bevezett a szálló halljába Emmanuel Sigurd Larsen, a State Department távolkeleti osztálya kínai alosztályának szakértője, és találkozott Jaffeval. Azt is látták, amikor egy másik házaspár, Andrew Roth tartalékos tengerészhadnagy és neje is csatlakozott a társasághoz. Megfigyelték, amint öt ember átment löncsölni a Colony Roomba, majd löncs után Roth elvitte Jaffet és Larsent ez utóbbi hivatalához, a külügyminisztériumhoz s a parkolóhelyen Roth és Jaffe néhány, a volánra fektetett papírdarabot vizsgált. Az FBI napi nyomozati jelentései teli vannak ilyen részletekkel. Larsent, Roth-ot és Jaffet állandóan együtt látták, amint iratokat meg átkötözött borítékokat cserélgetnek egymás között. Amikor pedig Jaffe visszaindult New Yorkba, csak úgy dagadt a bőröndje.⁴

Május végén, mikor Jaffe állandó megfigyelésének részletes adatai a kezében voltak, az FBI egy tárgyalás folyamán kiterítette a kártyáit az igazságügyminisztérium néhány tisztségviselőjének asztalára. Azonnali akciót javasoltak. Az első döntés

ezt jóváhagyta, tehát rajta, kezdődhetnek a letartóztatások. Mielőtt azonban a végrehajtásra kerülhetett volna a sor, lefűjták az akciót. Azért aggályoskodtak, mert éppen szervezték az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalapítására összehívandó San Franciscó-i konferenciát s úgy vélték, nem lenne diplomatikus éppen akkor széles körű kémkedéssel vádolni az oroszokat.

Julius C. Holmes külügyminiszter-helyettesnek szemet szúrt ez a döntés. Megvitatta az Amerasia-ügyet a minisztérium ügyintézőjével, a miniszteri rangban levő Joseph C. Grew-val, aki mindössze két kérdésre várt határozott választ: Biztos-e az FBI abban, hogy bizonyítékai megdönthetetlenek? Az FBI szerint egy per sikere biztosított-e? Mindkét kérdésre határozott „igen” volt a válasz s így Holmes, Grew áldásával, közvetlenül Trumanhoz fordult tiltakozni az akció leállítása ellen. Jóllehet a Truman-adminisztrációról nemsokára az állították, hogy „gyöngé kézzel bánik a kommunistákkal”, Truman azonnal és személyesen intézkedett. Megparancsolta az FBI-nak, hogy folytassa az ügyet, és félreérthetetlenül felszólította Hoovert, hogy ha bármilyen további akadékoskodásba ütközik, mindenkit megkerülve személyesen őhozzá forduljon. Ha pedig ilyesmire sor kerülne, szögezte le az elnök, arra is kíváncsi, ki adta ki a hátráltató utasításokat és hogyan hangzanak ezek. A Fehér Ház illetően teljes támogatásával aztán Hoover gyorsan cselekedett.

Június 6-án éjjel Jaffet hatodmagával letartóztatták. A Jaffe letartóztatását végző FBI-nyomozók négy tömött táskát találtak tele „bizalmas” „titkos”, és „szigorúan titkos” jelzésű okmányokkal.” Összesen vagy 1700 lehetett — zöme ugyan érdektelen, de jelentős hányada — mintegy hetven — olyan életbe vágó témákkal foglalkozott, mint az amerikai tengeralattjárók elhelyezkedése, Japán bombázásának tervezete és célpontjai, a japán flotta helyzete a leyte-i csata után, és a dunai uszályforgalom bombázási terve.

Az ügy vádlottait először a szövetségi kémkedési törvények megszegésével vádolták, amit azáltal követtek el, hogy összeküldtek, és legfőbb államtitkokat képező okmányokat loptak el. Ez fölöttébb baljóslatúan hangzott. Mégis, annak ellenére, hogy az FBI biztosította Holmest és Grew-t az ügy megalapozottságáról, a feltárt tények felületes vizsgálata is egy ké-

zenfekvő és jelentős hiányosságra mutatott. Nem vitás ugyanis, hogy a világ leghülyéob eszmeszüleménye lenne, ha valaki úgy akarna kémkedni, hogy az ellopott dokumentumokat újságcikk formájában közzétegye. A kémkedés, eme legtitkosabb emberi ténykedés, létének és sikerének ez a széles körű szellőztetése minden józan észnek ellent mond. Ezen a képtelenségen fölül azonban még egy szem hiányzott a bizonyítékok láncsorából. Az FBI-nak semmiféle adata nem volt arra — s ezt később bánatosan be is ismerte —, hogy bárki bármit is továbbított volna az oroszokhoz. Az ügyből, ahogy mondják, hiányzott a leglényegesebb kellék ahhoz, hogy jól előkészített kémperrel lehessen beszélni: sehol egy, a titkos adatokat szállító futár.

Mindennek következtében az Amerasia-ügy a szövetségi nagy esküdtszék előtt megfeneklett. Az egyik esküdtszék meghallgatott csaknem mindent, amivel az esetet bizonyítani akarták, de döntés nélkül hagyta ott a tárgyalást, sőt még időhosszabbításért sem folyamodott, hogy dönteni tudjon. Egy másik esküdtszék három vádlottat nem volt hajlandó vádolni. Jaffe és két társa ellen pedig csak azt a jóval kisebb súlyú vádat találta beigazoltnak, hogy összeesküvést szőttek kormányzati okmányok elsikkasztására, illetve eltulajdonítására. De még ennél is tovább hígult a per.

A három vád közül a Roth ellenit bizonyítékok hiányában elejtették. Ezután már csak Jaffe és Larsen maradt porondon a kezdetben hat főből álló kémhálózatból. De még őket sem tudhatta biztosan a kezében a kormány. Az, hogy az OSS első alkalommal házkutatási parancs nélkül „nézett körül” az Amerasia helyiségeiben, az alkotmány nyílt megsértését jelentette. Sőt, tovább menve, bizonyos jelek arra vallottak, noha az FBI határozottan tagadta, hogy a Bureau nyomozói még a házkutatási parancs kézhez vétele előtt, tehát törvénytelenül hatoltak be Larsen lakásába is. Ezek az illegális házkutatások a későbbi hivatalos megerősítés ellenére is veszélyeztették az egész eljárást. Így történt, hogy egy szokatlan szombati ülésnapon, 1945. szeptember 29-én, mikor jóformán senki nem volt jelen, Jaffe beismerte a bíróság előtt a törvénytelen szövetkezést, s ezért 2500 dollár pénzbüntetésre ítélték. Utána Larsen a *nolo contendere* álláspontjára helyezkedett (ami annyit jelentett, hogy nem vitatkozott az ellene emelt vádakkal),

rá 500 dollár pénzbüntetést róttak ki. De, mint később elmonda, mind a büntetést, mind a 2500 dolláros perköltséget Jaffe fizette ki helyette.

Ezzel az *Amerisa*-ügy le is került az igazságszolgáltatás napi-rendjéről, de a propaganda-manőverek tovább folytak körülötte. A republikánusok és a sajtó erősen republikánus irányzatú képviselői minden erejükkel megpróbálták kiakolbólítani a demokratákat a Fehér Házból, azt kezdték pengetni tehát, hogy az ügyben voltaképpen hazaárulásról volt szó s e tekintetben az *Amerasia*-eset tele volt robbanóanyaggal. Az a vád lett a harci riadójuk, hogy az *Amerasia*-vádoltak csak azért üszták meg ép bőrrel az ügyet, mert az államgépezet bizonyos tagjai ellengőzt adtak. Ezt a taktikát a gyakorlatban először olyan valaki alkalmazta, akire álmában sem gondolt volna az ember: Larsen, a State Department távol-keleti szakértője. 1946 szeptemberében, amikor még egy év sem telt el ügyének befejezése óta, és az ország nagy jelentőségű kongresszusi választás előtt állt, Larsen azt a dörgedelmes vádat emelte a sajtóban, hogy az *Amerasia*-per „főszereplőit titokzatos kezek mosták fehérre” s hogy ez jellemzi igazán az egész ügyet.

Larsen remeke a *Plain Talk** című új folyóirat első számában jelent meg. A lap főszerkesztője az az Isaac Don Levine volt, akit, mint Whittaker Chambers bizalmasát később az Alger Hiss-ügy viharos napjaiban sötét figuraként ismert meg az ország. „A State Department kémkedik” című Larsen-cikk szerint a külügyminisztériumban hemzsegnék a kommunisták s az *Amerasia*-ügyben a nagy esküdtszék előtt csak a bizonyítékok egy részét tárták fel, mert a pert, attól tartva, hogy „a további eljárás... még súlyosabb adatokat tárhat fel, mint a Pearl Harbort követő nyomozás”, egyesek erőszakkal befejeztették.

Meglepő rágalom volt éppen attól az embertől, aki másodmagával maradt a vádlottak padján az ügyben. Vajon mi készíthette ilyen körülmények között Larsent arra, hogy felvesse a „szerecsenmosdatás” vádját? Ő, persze, teljesen ártatlan volt. Kapcsolata Jaffeval, miként hangoztatta, ártalmatlan társadalmi kapcsolat volt; mind a ketten szívélyesen beszélgettek Kináról, meg ottani ismerőseikről. Azt elismerte Larsen,

* Nyílt beszéd. — A ford.

hogy Jaffe fizette ki helyette a pénzbüntetést és a per költségeit fedező 3000 dollárt; majd fittyet hányva a nagylelkűségre azzal vádolta Jaffet, hogy különböző dolgai voltak Earl Browderrel s hogy többször is a New York-i szovjet konzulátuson ebédelt. „Érthetetlen okból — írta Larsen — az államügyészek a nagy esküdtszék előtt a birtokukban (az FBI birtokában) levő bizonyítékoknak csak egy részét tárták föl”. Fölöttébb rosszállóan vélekedett a tényről, hogy amikor jótévőjének, Jaffenak az ügyére került a bíróságon sor, akkor az ügyész azt a kijelentést tette, hogy „még öt perc sem szükséges” az összegezéséhez.

Íme a férfi és mélyreható megállapításai, amelyeket egy addig teljesen ismeretlen folyóiratban publikált. A New York-i sajtó ennek ellenére fölkapta a vádakát, mintha csak hitelességükhöz a kétség árnyéka sem fért volna, hosszú storykat írtak Larsen kijelentései alapján, amelyekből érződött, hogy valami bűzlik, a kormányzat takargat valamit.⁵

Visszatekintve ma az ügyre, az *Amerasia* ellen emelt vádak közül kevés volt az igaz. Ez egyszerűen nem volt valódi kémkedés. Az újságírók és szerkesztők, akik a kormány irattárából titkos anyagot kaptak, megírták, megszerkesztették és közreadták a részleteket, és ez nyilvánvalóan nem jellemzője a kémtevékenységnek. Ez az ügy is, akárcsak a Keresztény Frontnak a meghamisításig eltúlzott felforgatási ügye, fényesen bizonyítja, milyen ártalmas az FBI szokása, hogy túlbecsüli és túldramatizálja azoknak a nyomozásoknak a jelentőségét, amelyeket ilyen területeken folytat.

Másrészt viszont az *Amerasia*-ügy azt is bizonyította, hogy abban az időben képtelen lazaság uralkodott a kormány-dokumentumok kezelésében. Az az 1700 hivatalos irat, amely oly könnyedén jutott az *Amerasia* birtokába, igazolta, hogy a minisztériumok biztonsági rendszabályai nem voltak olyanok, amilyeneknek lenniük kellett volna. Valóban minden valamire való washingtoni újságíró bizonyíthatta, hogy nem kellett különleges ügyesség titkos kormányiratok megszerzéséhez. Hogy a föltehetően bizalmas anyaghoz könnyen hozzá lehetett férni — aminek a jelentőségét egyébként a nagyközönség soha nem mérte föl igazán —, az a nemsokára kirobbanó Alger Hiss-ügy előestéjén jelentkezett a maga igazi súlyával.

Az *Amerasia* kém-szenzáció másik lényeges pontja szintén

tisztázódott még a szőrszálhasogatók szemében is: szó sem lehetett szerezsenmosdatásról. Valószínűleg nem akadtt Amerikában ember, aki Harry Trumannál kevésbé rokonszenvezett volna a kommunizmussal s az a gyors akció, amelyet az *Amerasia*-ügyben elrendelt, jellegzetes és határozott Truman-lépés volt. Azzal az elnöki meghívással pedig, amellyel megnyitotta Hoover előtt a Fehér Ház kapuját, hogy azonnal hozzá forduljon, ha valami akadályt lát, hitelét vesztí minden későbbi hangoskodás a szerezsenmosdatásról. És arról sem szabad elfeledkezni, hogy a bíróság végső lépése, amellyel elfogadta a védekezést, és szinte a nullára csökkentette a vádakát, az ügyész szerint csak az igazságügyminiszterrel, Tom C. Clarkkal történt megbeszélés után történt. (Clark egyébként ma, a Legfelsőbb Bíróság tagjaként, az FBI kedvence.)

Mindebből cáfolhatatlan bizonyossággal következik, hogy az *Amerasia*-ügyet erősen fölfújták s hogy egynémely tömegtájékoztató eszközünk törekvését a Truman-adminisztráció befektetésére, szinte csak az *alávaló* jelző illeti meg. Azzal a felkiáltással, hogy könnyű Katát táncba vinni, a demokraták nyakába akartak varrni minden valódi és képzelt hibát, amely biztonsági rendszerünkben fölfedezhető. E magatartásuk igazi hasznát akkor zsebelték be, amikor egy régóta titokban tartott ügy, 1945 második nagy eseménye, kipattant a nyilvánosság előtt. Elizabeth Bentley nagy-nagy meséjéről van szó. Azt állította, hogy egy kommunista kém szervezet futaraként egész rakomány titok van a birtokában.

3.

Miss Bentley lett ugyan az informátorok szektájának koronázatlan királynője, de amikor első ízben közölte adatait az FBI-jal, a masina szinte elképzelhetetlen lomhasággal mozdult meg. A később történetek alapján így lehet visszaidézni az eseményeket:

1945. augusztus 21-én vagy 22-én Miss Bentley beballagott a Connecticut állambeli New Haven FBI-irodájába, de — mint mondta — kizárólag azért, hogy elmondja a nyomozóknak, milyen szerepet is játszik ő Amerika titkainak fosztogatásában.

Később a bíróság elé terjesztett iratok szerint azonban azt is firtatta, vajon ki lehet az az amerikai kapitány, akivel randevúzott, s aki közölte vele, hogy titkos ügynök. De akár a titokzatos kapitányról, akár a titokzatos kém szervezetről esett szó közöttük, az FBI-t Elizabeth Bentley közlései kezdetben nem hozták különös izgalomba. Ahogy elmondja, a nyomozó, akivel beszélt, egyszerűen fölírt a nevét meg a címét, aztán hazaküldte, hogy várjon. A Bureau majd értesíti.

Múltak a hetek és csak 1945. október 8-án kapott Miss Bentley a New York-i FBI irodától egy levelet, hogy menjen be hozzájuk elbeszélgetni a kapitányáról. A levelet a nő ideiglenes címére küldték, ahonnan továbbítani kellett, úgy hogy két vagy három hétbe tellett, amíg Miss Bentleyt elérte. De amikor végre bement a New York-i FBI-ba, akkor is azt közölte vele az egyik nyomozó, hogy a kommunista „szakértő” távol van. Megtenné-e, hogy akkor jön, amikor az illető benn tartózkodik?

1945. november 7-én — csaknem három hónappal azután, hogy először betette a lábát a New Haven-i FBI-ra — tudta csak Miss Bentley elmondani, amit akart. A dátum Hoover tanúvallomásából ismeretes, amelyet 1953. november 17-én tett a szenátus Nemzetközi Biztonsági Bizottsága előtt. Ezt mondta:

„1945. november 7-én Miss Elizabeth Bentley teljes részletességgel tájékoztatta az FBI nyomozóit kém-pályafutásáról. Másnap — 1945. november 8-i dátummal — levél ment erről Harry H. Vaughan brigádtábornoknak.”

Hoover szerint ez a levél „előzetes híradás” volt, amellyel egy valószínű veszélyre akarta felhívni a figyelmet. Megírta, hogy „legbizalmasabb forrásból szerzett értesülés szerint az Egyesült Államok kormányának alkalmazásában álló több egyén adatokat és felvilágosítást szolgáltat a szövetségi kormányon kívüli személyeknek, akik ezeket a szovjet kormány kémeinek továbbítják”. Mindehhez Hoover még azt is hozzáfűzte, hogy a nyomozás erőteljesen megindult, „de úgy gondoltam, hogy helyes, ha az elnök és ön tüstént tudomást szerez az eddigiekről”.

Amikor 1953-ban megjelent a szenátusi bizottság előtt — tehát nyolc teljes esztendővel azután, hogy először adott hírt Bentley leleplezéseiről — Hoover annyira latba vetette a maga személyi tekintélyét és az FBI hitelét egy profi-informátor

igazolására, ahogy azt addig a rendőrség egyetlen vezetője sem tette. Ezeket mondta:

„Már a kezdet kezdetén megállapítottuk, hogy ő (Miss Bentley), adott helyzetéből kifolyólag, tájékoztathat bennünket a szovjet kémek tevékenységéről, hiszen velük együtt dolgozott. Azok az általa szolgáltatott adatok, amelyeknek ellenőrzésére lehetőségünk volt, helyeseknek bizonyultak. Személyét a legalaposabb vizsgálatnak vetettük alá; tanúvallomása esküdszékek értékelése és bíróságok ismételt vizsgálódásai után is megállta a helyét.”

Ennek az egyértelmű kiállításának a fényében lényegesnek tűnik közelebbről megismerkedni Elizabeth Bentleyvel és a történettel, amelyet elmondott.

Vassarban érettségizett, külföldön folytatta tanulmányait; felháborította a fasizmus, amellyel Olaszországban találkozott, hazatérve csatlakozott a fasizmus embertelensége ellen fellépő mozgalmakhoz; s így kis idő múltán a Kommunista Pártban kötött ki. 1938-ban a Kommunista Párt New York-i központjában találkozott egy férfival, akit eleinte csak „Timmy” néven ismert s akivel később úgynevezett vadházasságra lépett. 1939 vége felé aztán megtudta, hogy „Timmy” voltaképpen senki más, mint Jacob N. Golos — Miss Bentley szavaival élve „nevezetes személyiség”. Az orosz férfi, akinek felesége és gyereke élt a Szovjetunióban, igen széles körű tevékenységet fejtett ki az Amerikai Kommunista Pártban; egy New York-i kommunista lap társszerkesztője volt; a harmincas évek elejétől kezdve az ő tulajdonában volt s az ő vezetése alatt működött a World Tourists nevű utazási iroda is, amelyet az Amerikai Kommunista Párt állított fel oroszországi utazások támogatására és szorosabb kapcsolatok létesítésére a két ország között.

1939-ben, amikor a Golos—Bentley románc még javában tartott, zajlott le az egész ügy legfurcsább eseménye az utazási iroda körül. 1939. október 20-án az igazságügyminiszter, a State Department és az Egyesült Államok rendőrfőnökségének megbízottai felhívást kézbesítettek Golosnak, hogy a World Tourists minden iratát és könyveit bocsássa egy szövetségi nagy esküdszék rendelkezésére. Detektívek vizsgálták még az utazási iroda helyiségeiben levő iratokat és okmányokat, írásmintát vettek valamennyi írógépről, és öröket állítottak a be-

járáshoz, nehogy bárki elvihessen vagy megsemmisíthessen bármit is.

A következő hónapok folyamán Golos vagy hússzor is megjelent különböző nagy esküdszékek előtt. Csaknem két teherautónyi irományt adott át. Kötelezték rá, hogy minden, az iroda rendelkezésére álló telefonszámot adjon ki. Hogy mindeme bizonyítékanyag voltaképpen mit igazolt, az az FBI titka marad, de ahogy ezt az egyik későbbi tárgyaláson Miss Bentley elmondta, „egy sereg holmit találtak a helyiségekben, amely sok mindent tanúsított a földalatti szervezetről.”

Meg kell itt említeni, hogy az egyidejűleg folyó detroiti razziák során, amelyeket a spanyol köztársasággal rokonszenvezők ellen folytattak, az FBI által feltárt adatok szerint Golos és a World Tourists szervezte és utaztatta az önkénteseket a köztársaságiak hadseregébe. Golos kétségtelenül az amerikai kommunista apparátus kulcsembere volt. Ezt 1940. január 3-án ismételten leszögezték, amikor is a *The New York Times* azt jelentette Washingtonból, hogy Murphy igazságügyminiszter a Kommunista Párttal állítólagos kapcsolatban álló „nyolc személyt és három vállalatot katonai kémkedéssel” vádolt. A nevezettek között szerepelt Jacob N. Golos és a World Tourists is. 1940. március 14-én Golos ellen bűnvádi eljárást indítottak, mert nem jelentette be magát, mint egy idegen ország ügynökét, és Golos másnap e bűnét el is ismerte. Négy hónaptól egy évig terjedhető felfüggesztett börtönre és 500 dollár pénzbüntetésre ítélték. A World Touristsra is 500 dollár pénzbüntetést szabtak ki. A Murphy-listán szereplők közül csak Golos és a World Tourists ellen indult eljárás, illetve csak őt és ezt az intézményt marasztalta el a bíróság.

A törvénnyel történt eme összeütközés után azt hihetné az ember, hogy Jacob N. Golost és a World Touristsot az amerikai hatóságok jól ismerték. Nevük — s az iratokban meglett számtalan kapcsolatuk neve — minden józan elgondolás szerint már szerepelt abban a nyilvántartásban, amely — miként Hoover ezt többször is elmondta az országnak — minden kémkedéssel, gyanús személlyel és veszedelmes elgondolással kapcsolatos adatot tartalmazott. Ezek szerint annak az egyetlen embernek és egyetlen üzleti vállalkozásnak, akit, illetve amelyet a Szovjetunió részére végzett kémkedés miatt elítéltek, úgy kellett itt szerepelnie, mint aki, illetve amely állandó FBI-

ellenőrzés alatt tartandó; Golost és a World Touristsot kémkedési célokra a történetek után nemigen lehetett már hasznosítani. Legalábbis így tűnt. Miss Bentley állítása szerint azonban Golos, a mesterkém, tovább folytatta korábbi működését, tovább lopkodta az állam titkait, méghozzá büntetlenül, és anélkül, hogy bárki a leghalványabb mértékben is gyanakodott volna rá.

Miss Bentley váltig hangoztatta, hogy neki mindebben kulcsszerepe volt. Golos futárja lett, Washingtonban járt kommunista ügynökökkel találkozni s hozni tőlük híreket. Az ember azt hinné, hogy ezen a Miss Bentleyen éppen úgy rajta volt már a stempli, mint Goloson. Barátnője volt a férfinak letartóztatása idején. S ezentúl Golos World Touristsának alvállalatánál, az U. S. Service and Shipping Corporationnél dolgozott. Mint később írta, munkaidejének „legalább a felét” a World Tourists irodájában töltötte, és másfél éves időszakon át voltaképpen ő vezette az anyavállalatot.

Szinte kiverte az ember szemét ez a szoros kapcsolat, a kézzel fogható tények sorozata azonban még itt sem ér véget. Miss Bentley leírta, hogy többször személyesen tárgyalt Earl Browderrel s a World Tourists telefonján, ezen a pompás jószágon hívta a *Daily Worker*-t s állapotodott meg nem is egyszer a lap akkori szerkesztőjével, Louis Budenzcel abban, hogy találkoznak. A titoktartás, az „álcázás” teljes hiánya, amely ezt az egész tevékenységet jellemzi, felettébb kínos, de elkerülhetetlen dilemma elé állítja az embert: vagy Miss Bentley későbbi szenzációs kémleleplezéseit voltak túlzottak, illetve jórészt a képzelet szüleményei, vagy mindenben megfeleltek a valóságnak, akkor viszont azzal a hallatlan leleplező erővel, azzal a lankadatlan buzgalommal együtt, amellyel az FBI egyre-másra buktatta le a kommunisták hálózatait, a Bureau a legtehetősebb házőrzőnek bizonyult. A két feltevés közül csak az egyik lehet igaz; mind a kettő nem.

A határozott antikommunista külpolitikát folytató Truman-adminisztráció ismerte a Bentley által elmondottakat — lehetősége volt tehát beható vizsgálatukra — már több mint két évvel azelőtt, hogy az ügy az újságok első oldalára került, meggyőzven sok amerikait arról, hogy csaknem minden ágy alól egy kommunista leselkedik. Az igazságügyminisztérium azonban a kisujját sem mozdította. Ezt a mozdulatlanságot —

fittyet hányva minden kézenfekvő ellentmondásra — most tudatos álcázásnak állítják be, azzal, hogy a vádak akkor még nem támasztotta alá elegendő bizonyíték. Az az idő nem a józan gondolkodás ideje volt. 1948-ban jártunk, az elnökválasztási hadjáratban Deweyt „sztárolták”, minden előny az ő oldalán volt, szemben vele az erősen megtépázott Truman háttározottan esélytelenebbnek látszott. A republikánusok, akiket tizenöt éve elűztek a Fehér Ház dús asztalától, minden erejükkel megfeszítették, hogy visszatérhessenek hozzá. Az 1946-os kongresszusi választások folyamán tekintélyes számú szélső-jobboldali képviselő került Washingtonba s ezek a következetesen jobboldali republikánusok, meg az ugyancsak konzervatív déli demokraták tartották a kezükben a különböző bizottságokból álló teljes politikai gépezetet. Jól értesült washingtoni újságírók akkori véleménye szerint Trumannak abban az időben, amikor az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság és szenátusi testvérbizottsága hozzáfogott államparátusának szétboncolásához, egyetlen híve sem volt a bíróságon.

Nem lehetett nem látni annak a bizottságnak az előítéletét és elfogultságát sem, amely előtt Elizabeth Bentley és Whittaker Chambers vallomást tett. Elnöke az az őskonzervatív New Jersey-i republikánus J. Parnell Thomas volt, aki később, mert hivatalának fizetési listáján hamis adatokat tüntetett föl, börtönbe került. Thomas soha nem is titkolta részrehajlását, amellyel hivatalos vizsgálatát vezette. Jóval a történetek után le is írta, hogy a republikánus párt országos vezetőségének elnöke „sürgetett, hogy a Dewey-kampány idején folytassam le a kémügy kihallgatásait. Azt is kérte, hogy maradjak erre az időre Washingtonban, és fűtsek be jól Harry Trumannak”.⁶ Még a kihallgatások alatt sem igen akarta magát tárgyilagos elnöknek föltüntetni. Számára a New Deal híveit és a kommunistákat egy töről metszették. Elizabeth Bentley vallomása alatt csaknem hallhatóan csúszott ki a száján a megjegyzés: „Két évig ástunk a maga New Deal-esei után... és nyolc évig azelőtt.”⁷

A bizottságban levő déli demokraták részrehajlása is félreérthetetlen volt. A legékesebb példa erre a mississippi John E. Rankin, aki egyenlőségjelet tett a déli polgárjogi mozgalom és a kommunizmus közé. Bentley vallomásakor közbe-közbe

szólt, hogy Mississippi elhunyt rendőrfőnöke, Bilbo szenátor, akit egyébként „rák vitt el”, arra kényszerült, hogy „egész életét ezekre az úgynevezett polgárjogokra fecsérelje, s hogy megakadályozza e kommunista program megvalósítását”. Rankinnak elég volt, hogy néhány ember, akit Miss Bentley megnevezett, a polgári jogok érvényre juttatása mellett szállt síkra s azok közé tartozott, akik „Bilbo ellen uszítottak, mert harcolt ez ellen a kommunista mozgalom ellen”.⁸

A bizottság többi tagja közül a két legaktívabb Karl Mundt (dél-dakotai republikánus) és Richard M. Nixon (californiai republikánus), az 1946-os év felfedezettje volt, aki azoknak az első és „elévülhetetlen érdemeinek” köszönhetette képviselőségét, amelyeket a veterán demokrata, Jerry Voorhis elleni rágalomhadjáratban szerzett magának. A félárnyékos háttérben pedig ott állt az az ember, aki minden előtérbe tolt pribéknel fontosabb volt, és aki igazán számított: a zömök és nagyhatalmú J. Edgar Hoover.

Nemigen vitatható, hogy Hoover ekkoriban, bár Truman demokrata apparátusának örömeire megmaradt pozíciójában, és gondosan őrködött politikamentes arculatának megóvásán, voltaképpen kétszínű játékot folytatott, és Truman fanatikus republikánus ellenzékének beépített embere volt. Az anyag, amely csak úgy özönlött a republikánusok irányította bizottságokhoz, kétségtelenül és közvetlenül az FBI nyilvántartásából jutott oda, és mindenki, aki tudja, hogy Hoover milyen viharokat képes kavarni e nyilvántartások sérthetetlensége körül, tudja jól azt is, hogy az ő személyes közreműködése nélkül onnan semmi ki nem juthat. De a dolog nem marad csupán a szigorú logikával fölépített mérlegelés keretei között. A Hiss-ügy egyik pontján, a jegyzőkönyv tanúsága szerint Mundt magánértesüléseinek egy morzsácskáján csámcsogott, és kibőkte: abban a szerencsében részesült, hogy privát használatra néhány tanácsot adott neki az FBI. Egy másik alkalommal pedig, amikor Nixon azt javasolta, hogy kérje föl a bizottság Hoovert esetleges „döntő bizonyítékának” beterjesztésére, Thomas, mintegy a javaslat megvalósításának bevezetőjeként, őszinte nyilatkozatot tett a bizottság és az FBI nagyhatalmú igazgatója között fennálló „szerelmi” kapcsolatról.

„E bizottság és az FBI között a legszorosabb kapcsolat van — mondta Thomas. — Ugyanez az igazságügyminiszter irodájá-

val nincs meg, de az FBI-jal igen. Úgy vélem, igen jól meg-
értjük egymást. De ez olyan dolog, amelyről túl sokat beszélni
nem lehet.”⁹

Évek múlva Jack Levine beszámolt arról, hogy az FBI volt
maga a törvény, függetlenül az igazságügyminisztériumtól,
amelynek — szervezetét tekintve — csupán egy része volt.
Thomas nyilatkozatából kitűnőleg az igazságügyminiszter,
Hoover forma szerinti főnöke képviselt egy álláspontot, Hoo-
ver pedig, fűtyülve a főnökére s az egész apparátusra, amely-
nek — úgy tűnt — mgiscsak egyik része, egy másikat. A hat-
vanadik Kongresszus attól tartott, hogy a túlzott hatalommal
rendelkező Bureau esetleg a Kongresszus ellen fordul. Most vi-
szont, annak az együttműködésnek a során, amely a Kongresz-
szus egyik bizottsága és a Bureau között a boszorkányüldözés
folyamán létrejött, nem a Kongresszus, hanem az elnök ellen
fordult.

Tettét, ha valami elsöprő erkölcsiség vagy hazafias hév dik-
tálta volna — ha Truman államgépezete hazaárulókból áll,
akik kiárusítják az ország érdekeit —, meg lehetett volna ér-
teni. A mai, higgadtabb légkörben vizsgálva azonban a dolgo-
kat, csak a legképtelenebbül elvakult ember állíthat ilyesmit.
De a félelem, amelyet 1948 újságcímei plántáltak az emberek-
be, mélyen és tartósan hatott az egész nemzet lelkületére. Elő-
készítette a talajt McCarthynak. Mélységes gyanakvás és bi-
zonytalanságérzet maradt a nyomában s az individualisták
nemzete ferde szemmel nézett minden véleményeltérést, a kon-
formizmus után vágyódott szenvedélyesen. Mi indokolta ezt az
őrületet?

Elizabeth Terril Bentleyt 1948. július 31-re idézte be a Tho-
mas vezette Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizott-
ság. Miután vázolta előéletét, elkötelezettségét a kommuniz-
mussal, kapcsolatát Golosszal, a lényegre tért: kémtevékeny-
ségére, amelyet futárként végzett, valamint kapcsolataira, me-
lyeket Golos megbízásából a kormány egyes alkalmazottaival
és tisztségviselőivel tartott Washingtonban. Aki ma józan fej-
jel olvassa már e feljegyzéseket, alig-alig kerülheti el a nyug-
talanító érzést, hogy egy fölöttébb undorító és bizonytalan ta-
núval áll szemben, aki sokkal jobban szerette a gyanúsítga-
tást a határozott állásfoglalásnál, s akinek leghőbb vágya az
volt, hogy egyetértsen magasztos vallatóival.

Amikor megkérdezték, érkezett-e levél Golosnak egy bizonyos Fred Rose-tól, Miss Bentley azt felelte, hogy nem tud róla, majd eme kétértelmű kijelentésbe bonyolította a bizottságot: „Közvetlen tudomásom, Mr. (Robert E.) Stripling (a kihallgatás vezetője), nincs róla, mert nem néztem a borítékba, de azt gyanítom, hogy jött.” Mikor azt kérdezték tőle, hogy Golos már az ő első washingtoni útja előtt megszervezte-e kémhálózatát a kormány alkalmazottaitól és tisztségviselőitől való hírszerzésre, így válaszolt: „Úgy hiszem, megszervezte. De hogy működtek is, abban kételkedem. Persze határozott tudomásom nincs róla.” Az ember azt gondolhatta volna, hogy az asszony, aki közös háztartásban élt Golossal, jobban ismeri ezeket a dolgokat; de egy tanúnak, akinek legfőbb gondja az engedelmesség, sok mindent meg lehet bocsátani. Miss Bentley egyik legelső kapcsolata Washingtonban egy Nathan Gregory Silvermaster nevű emberrel volt, aki a Farm Security Administration*-ben, majd rövid ideig a Bureau of Economic Warfare**-ben dolgozott. Silvermaster Miss Bentley tanúvallomása szerint kommunista volt. Rankin azonban nem érte be ennyivel, hanem tudni akarta, nem volt-e az illető egyidejűleg „a Kommunista Internacionálé ügynöke is”? Erre a végszóra Miss Bentley már tálalta is a rémség-adagot, amelyet nyilván vártak tőle. „Ha azt mondanánk, hogy az NKVD ügynöke volt, valószínűleg közelebb járnánk az igazsághoz” — válaszolta.¹⁰

Vallomását rengeteg mendemondából tákolta össze. Közvetlen kapcsolata Silvermaster volt; „csoportjának” ügynökeként gyűjtötte az adatokat. Ami a csoport többi tagját illeti, csak annyit tudott, amennyit Silvermaster, illetve azok közöltek vele, akikkel még találkozott. „Hallotta”, hogy ez vagy az a Silvermaster-csoporthoz tartozott és híreket szállított. A Kommunista Pártot illető tagsági díjakat is ő vette fel Silvermastertől, a „csoport” részéről. Afelől azonban hiába faggatta a bizottság, hogyan állapították meg ezeket a tagdíjakat, pontosan mennyi jött be, mert erre nem tudott választ adni. Az összeg egy borítékban volt, ő ezt a borítékot vitte el Golosnak, Golos pedig továbbította a Kommunista Pártnak, és tudomása szerint soha senki nem ellenőrizte, vajon a személyek számá-

* A farmok biztonsága fölött őrködő szervezet. — A ford.

** A gazdasági hadviselés hivatala. — A ford.

nak megfelelő összeg folyt-e be. E ködös vallomásban mégis sok ember neve szerepelt, sok ember hírneve és élete ment miatta tönkre. Egyik jellegzetes részlete így szólt:

Kérdés (Stripling részéről): Megkérdezhetném önt, Miss Bentley, hogy egy Solomon Adler nevű egyén tagja volt-e a csoportnak?

Felelet: Igen. Tagja volt.

Kérdés: Jelentős tevékenységet fejtett ki?

Felelet: Alig valamit, Mr. Stripling, mert amikor én álltam a csoport élén, ő Kínában volt . . .

Kérdés: Azért az ő tagdíját is beszedte, nemde, és átadta Mr. Silvermasternek? Emlékszik erre?

Válasz: Mr. Silvermaster egész csoportjának a tagdíját adta át nekem, tehát *felettébb valószínűnek tartom*, hogy Mr. Adleré is benne volt. Minthogy azonban ő Kínában tartózkodott, teljes bizonyossággal ezt nem állíthatom.

Kérdés: Találkozott valaha személyesen Mr. Adlerrel?

Válasz: Nem. Soha.

A kémkirálynő, ugyanolyan bizonytalanul, mint fentebb, az eljárás folyamán egy másik nevet is bedobott — Harry Dexter White pénzügyminiszter-helyettes nevét, s ez néhány évvel később politikai égzengéshez vezetett.

Kérdés: (Rankin részéről): Az illető kommunista?

Válasz: Hogy Mr. White-nak volt-e párttagsági könyve vagy sem, azt nem tudom.

Kérdés (Stripling részéről): Jelentős volt-e az együttműködése az ön csoportjával?

Válasz: Adatokat szolgáltatott Mr. Silvermasternek s azok később hozzám jutottak.¹¹

Ebből a tanúvallomásból kiderül, hogy több mint két évvel később a Truman-adminisztráció miért nem kezdeményezett bűnvádi eljárást a Bentley-féle kémmesékben szereplő emberek ellen. Amit Miss Bentley itt összehordott, az minden volt, csak bizonyíték nem. Kifőzött valamit abból, amit egy kémszervezet állítólagos futaraként állítólag mondtak neki. Rosszindulatú célzások laza szövevénye volt, minden kézzelfogható alap nélkül, de ha ilyen még egy-egy helyen akadt is, azt sem lehetett semmiképpp bizonyítani.

Arra a kérdésre, hogy miért nem tud részletesebb felvilágosításokat adni, Miss Bentleynek megvolt az előregyártott

magyarázata. Silvermastertől mikrofílmén kapta az anyagot; ő ezt a filmet vitte haza Golosnak; és akárcsak a tagdíjak esetében, ezúttal sem ismerte pontosan, mit visz. Igaz, néha felcsípett egy-egy részletet. Egy valami igazán megragadt az emlékezetében (említette többször is a vallomásában), és pedig a normandiai partraszállás idejének, az úgynevezett D-napnak* a meghatározásával kapcsolatban. A kormányban levő kémeik jóval az esemény előtt ismerték a partraszállás pontos dátumát, hangoztatta Miss Bentley. Első ízben a képviselőházi meghallgatás jegyzőkönyvének 522. oldalán található az ezzel kapcsolatos kijelentése; az 525. oldalon beszél ismét a jelentős fegyvertényről; az 560. oldalon aztán már sokkal világosabb részletekkel is szolgál. Vallomása szerint a D-napról szóló információt William Ludwig Ullman csempészte ki és juttatta Silvermasterhez. A bizottság elnöke, Thomas, megkérdezte tőle, miért fektet ilyen súlyt erre az eseményre, mire a következő párbeszéd alakult ki közöttük:

Miss Bentley: Talán mert mindennél jobban megmaradt az emlékezetemben.

Az elnök: Silvermaster napokkal előbb tudott a partraszállás időpontjáról vagy ...

Miss Bentley: Igen; bár az értesülés Mr. Ullmantól származott, és nem Mr. Silvermastertől.

Az elnök: És Mr. Ullman azt mondta, hogy Silvermaster már régen tud a D-napról mindent?

Miss Bentley: Nem. Mr. Ullman a Pentagon légügyi osztályán dolgozott és Hildring tábornok irodájával való kapcsolata révén tudta meg a dátumot. Erre azért emlékszem ilyen jól, mert az időpont ismeretében fogadott egyik barátjával a napra, és természetesen nyert.

Minthogy pedig csálhatatlan rendőrünk személyes hírnevét kockáztatta később a kijelentéssel, hogy „a Miss Bentley által szolgáltatott és ellenőrizhető adatok mind helytállóaknak bizonyultak”, érdemes megfigyelni, mi történik ezzel a D-nap ügygel, ha az ember rászánja magát és közelebbről megvizsgálja. Csupa tévedés, ahogy egy egérrágt a sajtodarab csupa lyuk.

E tévedések egyikére 1955-ben William Henry Taylor, azok-

* D = diffusion = előzónlás. — A ford.

nak a szövetségi tisztségviselőknek egyike mutatott rá a Civil Service Commission's Loyalty Board* előtt, akit Miss Bentley szintén megvádolt. Erélyesen tagadott mindent. Nyilatkozata szerint Miss Bentley D-nap történetének egyik jelentékenyebb tévedése az volt, hogy a csodálatos kémjelentés állítólagos forrása, Hildring tábornok, soha nem szolgált a légierőnél. 1944-ben a hadügyminisztérium polgárügyi osztályán dolgozott. S egy másik, a szavahihetőség szempontjából még jelentősebb tévedés: a normandiai partraszállás idején mi Oroszország szövetségese voltunk. Szövetségeseink között pedig szükség volt a Németország ellen irányuló keleti és nyugati támadások egybehangolására. Következésképpen hazafias célkitűzésünket szolgálta, Oroszországot előre értesíteni az invázió kezdetéről. S ez az, ami történt.

Winston Churchill a második világháborúról írt könyvében említi, hogy azzal a kifejezett céllal utazott akkor Moszkvába, hogy amilyen részletesen csak lehet, tájékoztassa Sztálint a második front megnyitásával kapcsolatos szövetséges tervekről. Churchill feltétlenül el akarta érni, hogy Sztálin és az oroszok elsőprő erejű offenzívát indítsanak egyidejűleg Keleten, nehogy a németek megerősíthessék nyugati haderejüket. A Szövetségeseink elgondolásai és az időjárás azonban oly bizonytalanok voltak, hogy még ő is csak az invázió körülbelüli dátumát tudta Sztálinnak megadni.

John R. Deane altábornagy, az Egyesült Államok moszkvai katonai missziójának a vezetője pedig a *The Strange Alliance*** című művében azt írta, hogy ő 1944. április 7-én kapott utasítást, értesítse az oroszokat: az inváziót május 31-re tették, de az árapálytól és az időjárástól függően lehet, hogy 2—3 nappal előbb, vagy később folytatják le a nagyszabású akciót. Tehát lényegében nem határozták meg a pontos napot, méghozzá jó okkal: nem lehetett.

Ha valaki olvasta Dwight D. Eisenhower *Crusade in Europe* című művét, és más, e tárgykörbe vágó hivatalos közleményeket, annak tudnia kell, hogy a D-nap dátuma változtatható időpont volt s még maga Eisenhower sem közölhette volna Miss Bentley kémszervezetével előre, mikor lesz. Az igazság az,

* A Köztisztviselő Bizottság Hűségvizsgáló Testülete. — A ford.

** Furcsa szövetség. — A ford.

hogy eredetileg június 5-re tűzték ki az inváziót, de egy vezérkari értekezleten, június 4-én hajnalban négy órakor elhalasztották, mert a meteorológiai előrejelzés „nem volt bátorító”. A június 6-i támadást is csak az utolsó pillanatban döntötték el, ugyancsak egy vezérkari megbeszélésen, június 5-én reggel 4 óra 15 perckor. Mindebből kiviláglik, milyen nevetséges Miss Bentley állítása, hogy ő már jó előre tudott az eseményről.

Ez a történelmi visszaemlékezés a levegőbe röpti Miss Bentley tanúvallomását, méghozzá annál az aranyszilárdságú pontjánál, amely kémtevékenységének vívmányai közül a leginkább emlékezetében maradt. E ténynek kettős jelentősége van. Az egyik, hogy kétségeket ébreszt Bentley egész tanúvallomása iránt, a másik, hogy bepillantást nyújt azoknak az embereknek a gondolkodásmódjába, akik még ilyen bizonyítékok ellenére is teljes hitelt adnak egy-egy informátor meséinek. Jóllehet Eisenhower és mások már régen fölfedték az igazi körülményeket, amelyek a D-nap sorsát meghatározták, Hoover még 1953-ban is kiállt tanúskodni Miss Bentley mellett, mert a tények az olyan emberek hitét mint ő és barátai, akik eleve eldöntötték magukban, hogy mi az igazság, nem ingatták meg. Rebecca West, az ismert angol író, hosszadalmas írásban védte a kongresszusi bizottság vizsgálatát, készpénznek vette Bentley leleplezéseit. A kémszervezet, írta, „komoly munkát végzett”, hiszen „olyan eredeti titkokat” kaparintott meg és továbbított, mint „az invázió napjának dátuma”.¹² Az előre preparált elmék tehát nem voltak hajlandók tudomásul venni a tényt, hogy az a bizonyos titok túlságosan valódi volt ahhoz, hogy megkaparintsák és továbbítsák.

Tanúvallomásának egyik meghökkentő részletében, amelyet általában elhallgatnak, Bentley hegyes szigonyt dőf Hoover legfőbb vetélytársának, Donovan tábornoknak az irhájába, de megszigonyozza a tábornok szervezetét, az OSS-t is. Erre akkor került sor, amikor Karl Mundt tett föl kérdést a hölgynek. Az iránt érdeklődött, vajon washingtoni utazgatásai során megismerkedett-e Miss Bentley olyan kommunistákkal, akik bár nem voltak a Silvermaster-szervezet tagjai, de együttműködtek vele s ha igen, szerepel-e nevük azon a listán, amelyet vallomásában már említett.

„Nem — felelte Miss Bentley —, Mr. Stripling még nem ér-

deklódott ezek iránt a nevek iránt. *En pedig a kérdésére vártam.*"¹³ (Kiemelés tőlem.)

S aztán a vallomás következő két oldalán öt OSS-alkalmazott neve szerepel, akik, a hölgy szerint, együttműködtek a kémszervezettel.

A felsoroltak közül Duncan Chaplin Lee neve volt a legjelentősebb. Lee Donovan New York-i irodájának volt az egyik ügyvédje, de követte főnökét Washingtonba is, ahol az OSS egyik jogtanácsosa lett, végigszolgált a háborút, amelynek a végén már alezredesi rangot viselt. Ha tehát Lee valóban együttműködött a kémekkel, akkor ez a villám már Donovan közvetlen közelében csapott le.

Miss Bentley szerint Duncan Lee egy Mary Price nevű hölgy közvetítésével állt kapcsolatban a Kommunista Párttal. Price egy ideig a vezércikkíró Walter Lippman titkárnője volt. Miután Lee az OSS-hez költözött Washingtonba, „egy ideig Mary viselte gondját, majd hogy ő elhagyta a fővárost, én vettem át tőle Lee-t”. Azt vallotta, hogy Mary Price, mielőtt elhagyta volna Washingtont, említette Lee-nek, hogy létezik egy bizonyos Miss Bentley, de csak „Helen” néven nevezte, és „amikor beléptem a lakásába, csupán annyit mondtam, hogy én vagyok Helen és elkezdtem olyan dolgokról beszélni, amelyekről csak mi ketten tudtunk. Így kezdődött a kapcsolatunk.”¹⁴ Beszélt azokról a találkozókról, amelyek ezután közte és a Lee-házaspár között az ő lakásukban lezajlottak, bisztrókban elfogyasztott üdítő italokról, vendéglői ebédekről, amelyeken egytől egyig — ahogy állította — adatokat kapott.

Duncan Lee odaállt a bizottság elé s az egészet tagadta. Igaz, mondta, feleségével együtt ismerik Miss Bentleyt. Helen Grantként mutatkozott be nekik 1943 októberében Mary Price lakásán. Lee tagadta, hogy valamikor is kommunista lett volna, semmi köze nem volt az Ifjú Kommunisták Ligájához vagy bármely más kommunista csoporthoz. Tagadta, hogy valaha is tagdíjat fizetett volna „Helen Grant”-nek, és hogy valaha is bármilyen adatot szolgáltatott volna neki. Egy és egy negyed év alatt vagy tizenöt alkalommal találkoztak. Azért szövődött köztük kapcsolat, állította Lee, mert Miss Bentley pióca módra ragadt rájuk, hangoztatván, hogy ők a legcsodálatosabb emberpár, amelyikkel valaha is találkozott. Mivel az effajta hízelgést igen nehéz visszautasítani, és mivel Miss Bentley értelmes

lénynek látszott, egy ideig elég közeli barátságban voltak egymással. Később azonban, mondta Lee, kétségek támadtak bennük.

„Arra a következtetésre jutottunk — fejtette ki a bizottság előtt —, hogy Miss Bentley végtelenül magányos és neurotikus asszony, akinek elromlott az élete s hogy hozzánk való látszólagos vonzódásának hevéssége természetellenes. Érzelmi nyűgnek éreztük a nyakunkon s úgy találtuk, hogy kapcsolatunkban semmi nem indokolja azt a buzgóságot, amellyel szüntelenül körülöttünk forgott.”

Lee szerint Miss Bentley eleinte a szelíd liberálist játszotta, kapcsolatuk későbbi során azonban kínos helyzetekbe került, mert a hölgy nézetei jóval baloldaliabbaknak tündek, mint amilyenekre ő számított. Ez volt a második oka annak, hogy a feleségével közös elhatározásuk még csak megerősödött, és a legtudatosabban kapcsolatuk megszakítására törekedtek. Mivel magyarázza Miss Bentley vádjait?

„Szinte képtelen vagyok elhinni, hogy Miss Bentley kijelentései épeszű lény kijelentései. Bárhogy idézgetem is magam elé kapcsolatunkat, képtelen vagyok visszaemlékezni egyetlen alkalomra is, amikor adatokat akart volna kiszedni belőlem. Ennek alapján hajlok rá, hogy azt higgyem: társadalmi kapcsolatunkat a hölgy kizárólag kenyéradóinak félrevezetésére használta, arra, hogy elhitesse velük, hogy rajtam keresztül a Donovan tábornokhoz hasonlóan fontos személyiségekhez van bejárása.”¹⁵

Ezeknek az ellentmondásos vallomásoknak a hallatán a bizottság újból maga elé idézte Miss Bentleyt, aki ezúttal néhány különlegességgel cicomázta ki eredeti beszámolóját. Legfőbb csemegéje a vitathatatlan tény volt, hogy Donovan küldöttcserét javasolt az OSS és a NKVD között. Érdemes azonban szemügyre venni, hogyan találta a történetet. Ekképpen:

„Ha jól emlékszem, 1944 tavaszán találkoztam Lee-vel, de nem a lakásán, hanem úgy hiszem, egy bisztróban. Egészen ki volt kelve magából, mert megtudta, hogy Donovan tábornok ügynökkcserét szeretne létrehozni az NKVD és az OSS között. Azt mondta, hogy az ötlet, hogy úgy mondjam az ország legfőbb parancsnoki karában vetődött föl, ott volt Leahy admirális a hajóhadtól, J. Edgar Hoover a Federal Bureau-tól és úgy hiszem, Rooseveltt képviselője is meg még több magas rangú

ember. Részletesen elmondta nekem, hogyan folyt le az összejövetel. Még olyan részletekbe is belement, például hogy Leahy admirális határozottan ellenezte a cserét.”¹⁶

Ma már Hoover saját levelezéséből tudjuk, hogy egyáltalán nem így játszódtott le az a találkozó. Az „ország legfelsőbb parancsnoki karának” kerekasztal-konferenciája helyett a tárgyalások a legteljesebb csöndben folytak közvetlenül az OSS és az NKVD között, tehát ezeknek a szervezeteknek a szintjén arról, vajon helyes-e egy ilyen megállapodás vagy sem; szó sincs arról, hogy Hoover bármilyen, a kérdéssel kapcsolatos nagyobb megbeszélésen személyesen részt vett volna, hanem bizalmas forrásokból értesült az egész elgondolásról; Hoover nem a Miss Bentley által leírt általános, magas szintű vitán, hanem egy Harry Hopkinshoz intézett bizalmas levélben fúrta meg a tervet.¹⁷

A Bentley-mese képtelensége, amely már Hoover saját levele alapján is nyilvánvaló volt, még csak súlyosbodik azáltal, ha az ember eltöpreng képzeletbeli cicomáinak egyikén. A bizottság minden erejével azon volt, hogy Duncan Lee-t alaposan elintézzze, és megkérdezték Miss Bentleytől, tudta-e a férfi, hogy ő kommunista kém. Mire Miss Bentley így felelt:

„Azt hiszem igen, mert amikor az NKVD és az OSS közti esetleges cseréről esett szó, emlékszem, egészen megijedt, és azt mondta, hogy ha azok idejönnek hozzánk, bekopogtatnak majd az én otthonomba is, és megrázzák a kezemet azzal, hogy »jól dolgoztál, elvtárs«.

Erre pontosan emlékszem.”¹⁸

Duncan Lee nehéz órákat élt át a bizottság előtt, hiszen az elfogult testület csak azt nézte, hol árthat neki, de ő rendületlenül kitartott eredeti álláspontja mellett. Fölöttébb értelmes ember benyomását keltette, aki tud magán uralkodni, és nem hajlamos semmiféle érzelmi roham diktálta kitörésre. De minden ezen túl, elképzelhető-e, hogy az olyan kitűnő titkosszolgálat, mint az NKVD (amelynek emberfölötti furfangjaitól szélsőjobboldalunk képviselőinek libabőrös lett a háta), olyan ostoba legyen, hogy ország-világ előtt nyilvánítsa elismerését egy bizalmas ügynöke iránt, akire valószínűleg még feladatok várnak?

Miss Bentley vallomásának voltak azonban más súlyos hiányosságai is. William Henry Taylor 107 oldalas összefoglalója,

amely 1955-ben került az iratok közé, összesen harminchét el-
lentmondást fedezett föl a vallomásban. Akadtak közöttük lé-
nyegtelenebbek, de volt néhány, a D-nap történetéhez hasonló,
nagy jelentőségű is. Az tagadhatatlan, hogy Miss Bentley kezé-
ben volt néhány jelentős adat. Az általa megvádolt emberek
között akadtak, akik beismerték, hogy régebben kapcsolatban
álltak a kommunistákkal; volt olyan is, aki a bizottság előtt a
Fifth Amendment*-re hivatkozva megtagadta a vallomást.
Ezek közül néhányan kétségtelenül kommunisták voltak, néhá-
nyan viszont nem. Victor Perlo például a kezdet kezdetétől he-
vesen tagadta mindazt, amivel Miss Bentley vádolta. Majd a
bizottság könyörtelen nyomásának hatására az ügyvédjével ta-
nácskozott s ezután a Fifth Amendment védelme alá húzódott
vissza. Mire Karel Mundt megjegyezte, hogy az ilyen ember
vagy „nyakig bűnös”, vagy „menthetetlen barom”; nem volt
azonban szükségképpen igaza. A bizottság előtt vallomást tévő
informátoroknak nem tettek föl kényes kérdéseket. A vizsgá-
lat vezetői makacsul ragaszkodva kételyeikhez, a vádlottakat
a nehezebbnél is nehezebben megválaszolható kérdésekkel
árasztották el. Ilyen körülmények között mindenki, aki tagadni
merészkedett, a hamis vallomás vádjával nézett szembe. Vol-
taképpen a világ legegyszerűbben felállított kelepcejéről volt
szó. Mindössze az informátor vádja, illetve a megvádolt egyén
eskü alatti tagadása, s az informátor meséjének némi könnyed
megerősítése kellett hozzá, amit vagy egy másik informátor
vallomásával, vagy azzal értek el, hogy áttételes bizonyítékok
láncolatát produkálták. Az erők ilyenén elosztása folytán nem
az a jelentős, hogy hányan vonultak a Fifth Amendment vé-
delme alá, hanem hogy hányan kockáztatták meg a tagadást
— mint például Lee, Taylor, Harry Dexter White és William
Remington is.

Az ember egyetlen végkövetkeztetésre juthat: hogy Bentley
vallomásában mennyi az igazság, azt megállapítani még a jö-
vőben sem lehet, de végtelenül gyanús az egész, különösen ha
arra a képtelenségre gondolunk, hogy a már leleplezett Golos
és szeretője a nagyszerűen dolgozó FBI szeme láttára úzték
Washingtonban kisdud játékaikat. A vallomás néhány ténynek
és sok szóbeszédnek az ötvözete, amelyre az elfogultság sötétje

* Az alkotmányt kiegészítő ún. „ötödik cikkely”.

borul. S végül — mivel Miss Bentley szavahihetőségét illetően Hoover maga hártott el minden kétkedést — a tévedhetetlen rendőr, illetve az ő álláspontja vált világossá; miszerint az informátorok meséit szemrebbenés nélkül tudomásul kell venni.

4.

Az elfogult képviselőházi bizottságnak volt még egy másik nyílvessző is a tarsolyában: egy második informátor, aki szintén szívszaggató történeteket tudott mesélni a fölforgatásról. A pocakos, holdvilágképű, állandóan gyűrött és borzas, éles eszű, csapongó és bizonytalan férfit Whittaker Chambersnek hívták s a *Time* című képes hetilap főszerkesztője volt. Kommunista, saját állítása szerint az egyik washingtoni sejt tagja. Később szakított a mozgalommal, mégpedig a bizottság szívének igen kedves okból, azért, mert alig látott valami különbséget Rooseveltt New Dealje és a kommunizmus eszméje között.

1948. augusztus 3-án kezdte meg vallomását a bizottság előtt. Ezen a legeslegjelentősebb napon Mundt elnökölt. Chambers elmondta, hogy 1924-ben lépett be a Kommunista Pártba s hogy 1937-ig volt a tagja, továbbá, hogy „hosszú éveken át” dolgozott „... a föld alatt, főleg Washingtonban”. E földalatti tevékenységet őszintén Harold Ware, egy „Bloor mama” néven ismert kommunista fia szervezte. Ezeket mondta:

„Magát a csúcsszervezetet ismertem, vagy hét férfiből állt, a későbbi évek folyamán Miss Bentley szervezetének néhány tagja öközülik került ki. Az én időmben a földalatti csoportot Nathan Witt vezette, aki az Országos Munkaügyi Testület ügyvédje volt. Később John Abt került a helyére. A csoporthoz tartozott Lee Pressman és Alger Hiss is, aki — mint külügyminisztériumi tisztviselő — a Dumbarton Oaks-i meg a San Franciscó-i konferenciát szervezte, de ő volt az Egyesült Államok szervezési megbízottja a jaltai konferencia idején is.

Abban az időben ez a csoport elsősorban nem kémkedéssel foglalkozott. Lefőbb célkitűzése az volt, hogy minél több

kommunista szívárogyon be az amerikai kormányba. De azért mellékesen kémkedtek is.”

Ez a se hideg, se meleg vallomás nyitva tartotta az ajtót a további kémmesék előtt. A csoport nem „elsősorban kémkedéssel” foglalkozott, hanem „beszívárogtatással”; de azért „mellékesen” kémkedéssel is, meg nem is — ez a képtelenség jellemezte nagymértékben Chambers szüntelen színeváltozását.

Vallomásának zavarossága ebben a kijelentésében sűrűsödött: „Talán az volna a leghelyesebb megállapítás, hogy ezeket az embereket *nem hírforrásul akarták elsősorban használni*. A kiemelkedő egyéniségek e kis elit csoportja arra számított, hogy egyikük másikuk majd a kormány jelentős posztjára kerül, ahogy Mr. White-nak és Mr. Hissnek ez sikerült is, és *ebben a pozícióban sokkal több hasznukat látja majd a Kommunista Párt.*” (Kiemelés tőlem.)

Ez a megfogalmazás kétségtelenül arra vall, hogy ezt a kis elit csoportot igen sokra becsülték, és nem akarták kémkedéssel kockára tenni a létüket. Magas kormánykörökbe kellett beférkőzniök, hogy ott kommunista célok irányába fordítsák az amerikai politikát. Ha valami, akkor ez még sokkal agyafúrta és ördögibb elképzelés volt, hiszen nehezebben lehetett tetten érni, mint a kifejezett kémkedést; mindezek után azonban fölöttébb fontos leszögezni, hogy a továbbiakban végső soron az égvilágon semmi sem igazolódott be abból, ami Chambers fenti kijelentésében található.

Az elit csoport, amelyről Chambers beszélt, a már említett személyeken kívül Donald Hissből, Victor Perlóból, Charles Kramerből és Henry Collinsból állt. Chambers szerint mindannyian egy-egy sejtet vezettek, és Henry Collins lakásán találkoztak rendszeresen. Ő is itt érintkezett velük mint futár, illetve mint összekötő, aki a párt New York-i központjából hozta részükre az utasításokat meg az irodalmat. Szerinte mind a nyolc általa megnevezett ember párttag volt, ő szedte be tőlük a tagdíjat, „amelyet Collinstól, a csoport pénztárosától vettem át”.

Chambers vallomásának kezdetétől fogva igen nagy figyelmet szentelt Alger Hissnek, aki mögött már hosszú és jelentős külügyi pályafutás állt, amikor a közszolgálatból kiválva a Nemzetközi Carnegie Békealapítvány elnöke lett. Chambers elmondta, hogy amikor „1937-ben” a Kommunista Párttal

való szakítását elhatározta, Hiss't arra akarta rávenni, hogy ők is szakítsanak egymással. Így vallott:

„Egyik este, bár úgy éreztem, hogy ezzel tekintélyes kockázatot vállalok magamra, elmentem Hiss lakására. Az asszonyt találtam otthon. Ő is párttag.”

Mundt: Alger Hiss felesége?

Chambers: Igen. Donald Hissé, úgy hiszem, nem.

„Közben Mrs. Hiss telefonálni akart, feltételezésem szerint néhány más kommunistának, de hirtelen mellette termettem, mire letette a kagylót, és nemsokára Mr. Hiss is megjött, és beszélgettünk s ennek folyamán szerettem volna kilépésre bírni.

Az igaz, hogy amikor elváltunk, sírt; de hogy szakítson velem, azt a leghatározottabban visszautasította.”

John McDowell képviselő: Sírt?

Chambers: Igen. Sírt. Nagyon szerettem őt.

Mundt: Valamivel bizonyára megindokolta, miért nem akarja megszakítani a kapcsolatot.

Chambers: Úgy érvelt, ahogy azt a pártvonal előírta.

Az 1939-es orosz—német szerződés aláírása után két nappal, vallotta Chambers, elment Washingtonba, hogy az amerikai kormány rendelkezésére bocsássa értesüléseit. Isaac Don Levin a *Plain Talk* jövőendő szerkesztője, aki kapcsolatban állt a Fehér Házzal, megtudta, hogy Chambers Adolf Berle miniszterhelyetttel fog találkozni. Berle a kormány állambiztonsági szakértője volt. Chambers be is jutott hozzá, elmondta neki a kommunisták földalatti tevékenységének egész storyját, ugyanazokkal a nevekkal, amelyeket a bizottság előtt is felsorolt. Berlének leesett az álla, és Chambers szerint azt mondta, hogy „közzolgálatunknak minden gyanú fölött kell állnia, hiszen bármelyik pillanatban nyakunkon a háború”. Chambers meglepetésére és csalódására azonban semmi nem történt. Sőt Alger Hiss egyre magasabbra emelkedett a közzolgálati ranglétrán.¹⁹

Ezt követően keresték fel Chamberst az FBI nyomozói. Sokszor ki is hallgatták (később úgy emlékezett, hogy 14—15 ízben is), de ezúttal sem történt semmi. Úgy tűnt, hiába jött meg két kommunista esze, hiába lett belőlük jó amerikai hazafi (mármint Miss Bentleyből és Chambersből) és hiába segítettek minden erejükkel az FBI-t — valahol, a demokrata állam-

gépezet legfelsőbb, titkos zugaiban falba ütköztek; minden erőfeszítésük hiábavalónak bizonyult. Az újságok címlapjára került konfliktus kitűnően alkalmasnak bizonyult politikai szenvedélyek felkorbácsolására.

Így köszöntött ránk a gyanakvás kora, a beteges bizalmatlanság minden haladó és liberális gondolat iránt; a szabadon lélegző, demokrata Amerikából saját silány karikatúrája lett, olyan kiherélt társadalom, amelyben kizárólag a fejbőlintás jelentette a létbiztonságot.

Talán nem hiábavaló itt egy rövid elmélkedést közbeiktatni. 1953 decemberében, mikor az Eisenhower-adminisztráció már csaknem egyéves lett, a szenátus és a képviselőház bizottságai összegezték ötéves boszorkányüldözésük eredményeit. Eszerint „legalább” 75 szövetségi tisztviselőt — összlétszámuk több millió volt — vádoltak kommunista tevékenységgel. A 75-ből kettő, Harold Ware és Harry Dexter White meghalt. A többiekből mindössze kettőt, Alger Hiss-t és William Remingtont állították bíróság elé, és ítélték el. Tehát abban a pillanatban, amikor az újságok zenebonája elült, mindössze két ügy állta ki a vizsgálat és a törvényes keretek között zajló tárgyalás próbáját.²⁰

Ha az egyoldalú inkvizíció csupán két esetet tudott összehákolni, akkor a kémpropaganda-kampány hamissága, amellyel az amerikai nép agyát bódították, nyilvánvaló. És ennek tudatában fontos megvizsgálni, vajon mennyire felelt meg a törvényesség követelményeinek?

A tárgyalások — és Harry White

A háború utáni évek vízvázasztója csaknem biztosan az Alger Hiss-ügy volt, egyike azoknak a szimbolikus pereknek, amelyek egy korszakot jellemeznek. Még az elfogult kongresszusi bizottságok is csak kevés gyanúsítottat tudtak kihalászni a szövetségi tisztviselők közül, így maguk a számadatok nem gyakoroltak valami nagy hatást a köztudatra, ami azonban Alger Hiss-szel történt, az igen. Egyéni dráma volt ez, Alger Hiss harca Whittaker Chambersszel, a magas állású kormánytisztviselő és az informátor küzdelme. Mintha csak két középkori lovag vívott volna olyan halálos tornát, amelynek kimenetele dönti el a nép szemében, vajon mennyiben igaz vagy hamis mindaz, amit a felforgatásról, árulásról beszélnek neki s a lelkek megbékélése jórészt azon múlik, ki nyeri meg ezt a harcot. Az informátornak kellett tehát nyerni. Az ügy természeténél fogva ezen állt vagy bukott az FBI — hiszen a Hiss-ügyben elkövetett igazság-torzítást nem lehetett volna valami hanyag tévedésnek vagy észrevétlenül elhangzott hamis tanúvallomásnak betudni. És bármilyen súllyal esett is a latba a két férfi vallomása, az ügy mégsem az ellentmondó vallomásokra, hanem a tárgyi bizonyítékokra épült — azokra a kémdokumentumokra, amelyeknek létezését Whittaker Chambers többször is tagadta, de amelyeket végül is a bizottság elé terjesztett. E dokumentumok vagy valódiak voltak, s ez esetben a vádnak megfelelően Hiss bűnös volt, vagy hamisították őket. Harmadik lehetőség nincs. Minthogy pedig az FBI kezéskedett a valódiságukért, tekintélye ezen az ügyön állt vagy bukott. Aki ismeri az FBI egyáltalán nem lebecsülendő technikai képességeit, az minden bizonnyal tudja, hogy hamisított dokumentumokkal nem lehet becsapni. Márpedig ha Hiss, miként

azt a per végéig hangoztatta, teljesen ártatlan, akkor az FBI vagy bűntárs, vagy csendes partner egy megrendezett ügyben, amely meghamisította az igazságot.

1.

A magas, karcsú, gyors észjárású és könnyed kelemet sugárzó Alger Hiss egyike volt azoknak, akik vállalták a hamis tanúvallomás vádjának a kockázatát. Nem pazarolta az idejét. Abban a pillanatban, amikor Chambers befejezte a vallomását, már küldte is táviratát a bizottságnak.

„Én Mr. Chamberst nem ismerem és legjobb tudomásom szerint soha nem is láttam — közölte. — A bizottság előtt velem kapcsolatban tett kijelentései minden alapot nélkülöznek... megtisztelőnek tartanám, ha megjelenhetnék önök előtt, hogy a hivatalos formásoknak megfelelően és eskü alatt is megismételhessem állításaimat.”

E távirat következményeként állt Hiss 1948. augusztus 5-én a bizottság elé. Vallomása félreérthetetlen volt. Eskü alatt mondta:

„Nem vagyok, és soha nem voltam tagja a Kommunista Pártnak. Nem vallom, és soha nem vallottam a Kommunista Párt elveit. Nem vagyok, és soha nem voltam egy kommunista irányítás alatt álló szervezet tagja sem. Sem közvetlenül, sem közvetve nem követtem soha a Kommunista Párt vonalát. Legjobb tudomásom szerint barátaim között sincs egyetlen kommunista sem...”

Legjobb tudomásom szerint 1947-ig nem is hallottam Whittaker Chambersről, amikor is a Federal Bureau of Investigation két megbízottja megkérdezte tőlem, ismerem-e őt s még néhány más embert, akik közül egyeseket ismertem, másokat nem. Közöltem, hogy Chamberst nem ismerem. Tudomásom szerint eddig nem is láttam soha, és szeretném, ha erre most alkalmam nyílnék.”

Hozzáfűzte, hogy Henry Collinst még gyerekkorából ismeri; később osztálytársak is voltak Harvardban, majd Washingtonban is találkoztak. Lee Pressman is Hiss osztályába járt a harvardi jogtudományi iskolán, és együtt dolgoztak a *Harvard*

Law Review című szaklapnál, majd később Jerome Frank jogtanácsosaiként az *Agricultural Adjustment Administration*-ben is. Amióta 1935-ben az AAA-ból kivált, csak ritkán találkozott Pressmannel, Nathan Witt és John Abt Kramerrel együtt ugyancsak az AAA jogi csoportjában dolgozott; ott ismerkedett meg velük s azóta alig látta őket. „Nem hinném, hogy Victor Perlót valaha is ismertem”, mondta, majd így fejezte be vallomását:

„Elhangzott kiegészítésem után leszögezem, hogy Mr. Chambers velem kapcsolatos kijelentései merőben a képzelet szüleményei. Úgy hiszem, hogy a kormány szolgálatában tanúsított magatartásom önmagáért beszél.”

Alger Hiss vallomása után Karl Mundt felsorolta azok nevét, akiket Chambers őrajta kívül vádolt.

„A Hiss testvéreken kívül a másik hat törvénytelen kapcsolatát illetően úgy hiszem semmi kétség nem merülhet föl — mondta —, és nem értem, mi oka lehet egy olyan embernek, aki a *Time* szerkesztője, arra, hogy azzal a másik hattal emlegesse együtt Donald Hiss és Alger Hiss nevét.”

„Ez az, amit én sem értek, elnök úr — felelte Hiss. — Halvány sejtelmem sincs, mi készíthette rá.”

A kérdések során tisztázódott, milyen közeli kapcsolatok fűzték Hisst napjainak neves embereihez. Dolgozott a Legfelsőbb Bíróság egyik leghíresebb és legmodernebben gondolkodó bírójának, Oliver Wendell Holmesnak az irodájában. Felix Frankfurter bíró** segítette, hogy állami szolgálatba lépjen. Stanley Reed idején az állami főügyészhelyettes irodájában tevékenykedett. Reed később a Legfelsőbb Bíróság tagja lett. John Foster Dulles volt az egyik legfőbb támogatója abban, hogy megkapja a Nemzetközi Carnegie Békealapítvány elnöki posztját. Jóllehet Chambers eredeti vallomásában eltúlozta Hiss fontosságát, a jaltai konferencián valóban ő volt a State Department egyik szervezési megbízottja. Részt vett az Egyesült Nemzetek Szervezetének San Franciscó-i megalapításában és 1946-ban elutazott Londonba az ENSZ közgyűlésének első ülésére. Első ízben éppen ez utazás alatt beszélt Dullesszal a Carnegie-állásról.

* Mezőgazdasági igazgatóság. — A ford.

** Sacco és Vanzetti világhírű védője. — A ford.

Vallomása szerint Londonból való visszatértekor hallott valamit először arról, hogy piszkálgatják állampolgári hűségének kérdését. James F. Byrnes, a külügyminiszter, magához hívatta és közölte vele, hogy „a kongresszus néhány tagja a testület színe előtt kijelenteni készül, hogy én kommunista vagyok. Megkérdezte, igaz-e ez, mire azt feleltem, nem igaz. Igen komoly ügy ez, hangoztatta. Azt hiszem — mondta —, hogy minden ilyen történet az FBI-tól származik. Csakis ők kaphattak ilyen természetű adatokat. A legjobb lenne, ha közvetlenül hozzájuk fordulna, és egy alapos kikérdezésnek és nyomozásnak vetné alá magát”.

Hiss megfogadta a tanácsot. Az FBI kérdései határozatlanok voltak. Különböző emberekkel, főleg a Lee Pressmannel meglevő kapcsolatait firtatták. Chambers nevét nem említették. Soha nem hallotta, hogy Adolf Berle 1939-ben Chamberstől kapott egy följegyzést az ő — Hiss — lojalitásának kérdéséről. 1947-ben mikor kivált a kormány szolgálatából, két FBI-nyomozó érdeklődött nála egy Chambers nevű ember iránt, de a Chambers-vallomás elhangzása előtt semmi fontosságot nem tulajdonított az ügynek.¹

A két vallomás homlokegyenest ellenkezett egymással. A bizottság 1948. augusztus 7-én a New York-i Foley Square bírósági épületében titkos ülést tartott, amelyen Chambersszel részletesen elmondatta mindazt, amit Hissről tud. Az igaz, fejtette ki Chambers, hogy Hiss őt igazi nevén nem ismerte, csak annyit tudott, hogy „Carl”-nak hívják, mert a pártban kizárólag így szerepelt. Csupán 1935 és 37 között találkoztak.

E dátumokat jó észben tartani, mert Chambers számtalanszor elismételt történetében igen fontos lett a szerepük. Hiss közvetlenül öneki fizette a tagdíjat. A Foley Square-i kihallgatás előtt pontosan négy nappal még azt állította, hogy a csoport tagdíjait Henry Collinstól kapta, mert Collins volt a csoport „pénztárosa”, most viszont kijelentette, hogy két éven át havonta átlag egyszer Hiss egy borítékban neki adta át saját és felesége párttagdíját: Íme a szavai: „Mert a tagdíjakat egyénenként szedtük be.” Nos, itt a tanú szembekerült önmagával, de vajon rápirított-e valaki is ezért az ellentmondásért? Senki. Hiss, vallotta Chambers, „szinte kegyeletes pontossággal fizette a tagdíjat” — és a bizottság ilyen vallomást akart.

Hogy szavait néhány konkrétummal is alátámassza, Cham-

bers elmondta: volt idő, amikor egy hetet is eltöltött Hiss otthonában, amely ily módon a párt félhivatalos washingtoni központja volt. Tudta, hogy az asszonynak Thayer Hobsonnal, egy New York-i könyvkiadóval kötött első házasságából van egy fia, Timothy Hobson. Emlékezett, hogy Hissék néha Maryland keleti tengerpartján töltötték szabad napjaikat; hogy Hiss figyelte a madarakat, s egy alkalommal nagy izgalom fogta el, mert meglátott egy erdei poszátát, ami ritka fajta; hogy Hissnek volt egy öreg kocsija, amelyet — ahelyett, hogy eladott volna, amikor 1937-ben megkapta az új Plymouth-ját — „a pártnak” adományozott. Tudta, hogy háztartási alkalmazottjukat Priscilla Fauslernak hívták, s hogy az illető quaker-család gyermeke, és valahonnan a pennsylvaniai Paoli környékéről való.²

A bizottság ezután egyre szűkebbre vonta a hurkot Alger Hiss körül. Először magánkihallgatásra citálták augusztus 16-án. Tagadta, hogy valaha is ismert volna valakit, aki csupán „Carl”-nak nevezte magát s ha érdektelen szemlélődő olvassa a jegyzőkönyvet, óhatatlanul kieri belőle a kínos zavart, amellyel kutatott az emlékezetében egy ilyen keresztnevű ismerőse után. De Chambers vallomásának egy feltűnő apróságát elismerte. Azt, hogy valóban látta azt az erdei poszátát, „közvetlenül a Potomac partján... gyönyörű sárga feje volt a csodálatos madárnak”. S ez Chambers igazáról győzte meg a bizottságot. Ha valamiféle meggyőzésre egyáltalán szükség volt.

Ettől kezdve lefelé vitt Hiss útja. Eszébe jutott, hogy a harmincas években megismerkedett egy George Crosley nevű „szabadúszó” íróval, aki lakást keresett Washingtonban. Ő éppen akkortájt költözködött. Mivel a lakbért úgy fizette, hogy a régi lakás fölött is rendelkezett még néhány hétig, Crosleynek engedte át erre az időre. Egyre kínosabb helyzetbe került. Az augusztus 17-i, második titkos ülésen szembesítették őket. Hiss először bizonytalankodott. Hadd nézze meg Chambers fogait, kérte, mert „Crosley”-ra leginkább a rossz fogai emlékeztetik. Végül elismerte, hogy bár nagyon megpocakosodott, de Chambers az az ember, akit több mint egy évtizeddel korábban Crosley néven ismert. Beismerése pontosabban az, hogy korábbi határozott elutasító álláspontját föladta, óriási és számára beláthatatlanul káros újságcímeket szült. Az

emberekben az a benyomás keletkezett, hogy Hiss személyében olyan valaki került a bíróság elé, aki jelentős tényeket csak akkor hajlandó elismerni, ha tagadásukra már nincs lehetősége.

S ez a benyomás még csak elmélyült az augusztus 25-i, washingtoni nyilvános tárgyaláson. Hiss még akkor sem ismerte Chambers augusztus 7-i vallomásának részleteit. Nem tudta tehát, milyen vádakkal kell szembenéznie, nem volt lehetősége Chambers állításainak hézagait kipécézni. Mindennek a tetejébe Nixon megorrontotta, hogy az ügyből kovácsolható politikai tőke az alelnöki székbe segítheti s ezért a félelmetes közvádoló dörgedelmeit ő mondta el a nyilvánosság előtt. Chambersszel persze kesztyűs kézzel bánt, és szeme se rebbent, amikor a párttagdíjak kérdésében nyíltan szembekerült saját magával. Hissre viszont a legkisebb ellentmondásának hallatán tigris módra vetette rá magát, kipellengérezvén vallomásának gyöngeségeit.

És voltak ilyenek. Crosleyvel való kapcsolatát Hiss egy olyan emberrel való rövid ismeretségének állította be, akiről nem is igen tudta, kicsoda. Mégis odaadta neki hetekre a lakását; s az illető még a megígért bért sem fizette ki érte; Hiss végül is arra a következtetésre jutott, hogy közönséges szélhámossal van dolga — de ugyanakkor ennek a szinte teljesen ismeretlen embernek, ennek a szélhámosnak ajándékozta 1929-es Fordját, mondván, hogy mindössze 25 dollárt ér, akkor már inkább használja valaki.

Chambers viszont úgy állította be a dolgot, hogy tőle Hiss soha nem kért lakbért, hanem örült, hogy szívességet tehet egy elvtársának. Ami pedig a kocsit illeti, ő személy szerint soha meg nem kapta. Ezzel szemben Hiss, lelkes kommunista lévén, ragaszkodott ahhoz, hogy a pártnak ajándékozhassa. Mint-hogy Hiss e kérdésekkel kapcsolatos állításai zavarosak és valószínűtlenek voltak, a mérleg nyelve Chambers oldalára billent, ami több mindent vont maga után — így a feltevést, hogy ha ezekben a részletekben igazat mondott, lehet, hogy mindenben igaza van.

S ez a reakció, ha nem is volt teljesen logikus, emberileg érthető reakció volt. Nem egyszerűen két ember kapcsolatának titokzatos körülményeiről, sokkal többről volt itt szó. Az egykori magas állású és nagy tekintélyű kormányférfi, Alger Hiss

állampolgári becsülete forgott kockán, arról kellett dönten, hogy hazaáruló-e vagy sem. Mindezt más, és sokkal fontosabb adatokkal kellett bizonyítani, mint egy lakás albérlésbe adása vagy egy kocsiajándékozás. A részrehajló bizottság is jól tudta ezt, és még ezen az 1948-as augusztus 25-én, Hiss kíméletlen meghajszolásának napján, berendelte újból Chamberst, hogy ezúttal flastromokat tehessenek kedvenc tanújuk vallomásának egynémely szépséghibájára — de az is meglehet, hogy bizonyos további céljaik érdekeit is szolgálta e lépés.

Whittaker Chambers eme augusztus 25-i megjelenésének két fölöttébb érdekes és gyanús oldala van. Az egyik, hogy a Chambers meghallgatását végző Nixon minden erejével ki akarta békíteni a tüzet a vízzel — el akarta tüntetni a tagdíjak kérdésében meglevő ellentmondás nyomait. Chambers eredetileg azt mondta, hogy a tagdíjakat az egész csoport nevében Henry Collins fizette; majd azt állította, hogy Hiss rendszeresen neki adta át a tagdíját, mert a tagdíjat mindenki egyénileg fizette; most viszont Nixon hathatós támogatásával, össze akarta egyeztetni ezt a két összeegyeztethetetlen állítást, mondván, hogy Collins csak időnként fizette be az egész csoport tagdíját, néha Hiss személyesen neki adta át az összeget. Hasonlatosan a majomhoz, amelyik semmi rosszat nem lát, és nem hall meg, és nem is beszél, a bizottság tagjai elfogadták Chambers vallomásának új változatát — akár a többi hasonlót —, anélkül, hogy egyetlen kétkedő vagy ellenőrző jellegű kérdést föltekert volna.

Chambers augusztus 25-i vallomásának sajátossága, hogy még jobban érződik rajta bizonyos, kulisszák mögött meghúzódó jelentékeny erők hatása. Minden korábbi beszámolójában — s az évek során Chambers annyiszor elmondta a storyját, amióta először állt a bizottság elé, hogy igazán alaposan és hibátlanul begyakorolhatta — világosan azt hangoztatta, hogy 1937-ben szakított a kommunizmussal. Ezt a dátumot adta meg Adolf Berle-nek is 1939-ben, tehát két évvel az esemény után, amikor még a részletek minden bizonnyal frissen éltek az emlékezetében; ezt közölte egy 1940 decemberi beszélgetés során egy Malcolm Cowley nevű íróval is. És két FBI-jelentésében, amelyeket később csatoltak az iratokhoz — az egyik 1942-es, a másik 1946-os —, szintén az áll, hogy Chambers 1924-ben lett kommunista, és „1937 tavaszáig” maradt a pártban. Olyan ha-

tározottsággal beszélt erről a dátumról, és annyiszor elismételte a bizottság előtt tett korábbi vallomásaiban, hogy Nixon végül is egy ponton azzal szakította félbe Hiss-t, hogy korlátozza vallomását „az 1934—37 közötti időszakra... mert csak ez érdekes”. Ez volt az első jele, hogy az igazi szél valahonnan máshonnan fúj. Tapogatózva, finom óvatossággal az ügyet az eddigi, látszólag szilárd talajról más talajra kezdték áttelepíteni. Az alapelgondolás már mit sem számított.

Az időelem e csekély, de jelentős átváltozása, amelyen oly sok minden múlt, Chambers augusztus 25-i megjelenése alkalmával tűnt föl első ízben. Stripling a következő kérdést intézte hozzá: „Mennyi ideig volt a Kommunista Párt tagja?” Mire Chambers: „1924-től 1937-ig vagy 38-ig, 1938 elejéig voltam párttag.” Valaki nyilvánvalóan igen nagy fontosságot tulajdonított ennek a dátumnak, mert öt nap múlva Chambers ismét ott állt a bizottság előtt, és Nixon segítségével a kommunizmussal való szakításának időpontját még tovább, egészen 1938 február végéig tolt ki. A félreérthetetlenül leszögezett időpontot, amely éveken át változatlanul szerepelt Chambers szavaiban — és amely a legújabb változatot kizárja — most határozott tényből cseppfolyós ténnyé vált. Ha pedig szóba jöhet, hogy Alger Hiss tönkretételére valaki összeesküvést szőtt — s az új bizonyítékok fényében ez valószínűnek látszik —, akkor a legjelentősebb időpont ilyen csalárd megváltoztatását csakis egyik első jelzőként lehet fölfogni, amely mutatta, mi fő igazán a fazékban.³

Persze, még más ösztönzésre is szükség volt, és ennek az iróniával amúgy is telített ügynek legfőbb iróniája, hogy ezt az ösztönzést maga Alger Hiss szolgáltatta. Amikor utoljára megjelent a bizottság előtt, s amikor Nixon jóvoltából másról sem esett szó, mint a lakásról meg a kocsiról, Hissnek maradt ereje, hogy a végén párharcra hívja Chamberst. Felszólította, ismételve el vádjait a bizottság védett területén kívül, hogy perbe foghassa. Chambers augusztus 27-én fölvette a kesztyűt. A „Találkozás a sajtóval” című program keretében megjelent a képernyőn, és elismételte vádját, hogy Hiss kommunista volt. De — mint minden eddigi vallomásában — most is leszögezte, nem tudja, hogy Hiss voltaképpen milyen tevékenységet fejtett ki. Egy kérdésre ezt válaszolta: „Ez a csoport, eltérően attól, hogy érzésem szerint ön is elképzei, nem kémkedett,

hanem az volt a célja, hogy kommunistákat kulcspozíciókba juttatva gyakoroljon befolyást a kormány politikájára.”

Kérdés: Tehát ez esetben a szó szerinti értelemben vett konspirációról nem lehet szó?

Válasz: Nem. Nem lehet.

Válaszként Hiss 1948. szeptember 27-én becsületsértési pert indított Chambers ellen, és 50 000 dollár kártérítést követelt tőle. Nem egészen három hét múlva, október 4-én, Chambers megjelent az egyik New York-i szövetségi nagy esküdtszék előtt. Az esküdtszék, Chambers vádjait vizsgálva, mint mindenki, arra volt kíváncsi, vajon Hiss elkövetett-e nyílt hazárárlást. A későbbi Hiss-tárgyalásokon közreadott jegyzőkönyv szerint így zajlott le a kérdés—felelet párharc:

Esküdt: Tudna nekem valakit is mondani, aki ön szerint kétségtelenül bűnös az Egyesült Államok elleni kémkedésben?

Chambers: Egy pillanatnyi gondolkodási időt kérek, és lehetőséget kapni arra, hogy holnap határozott választ adhaszak. Kérek egy éjszakát a gondolkodásra.

Ugyancsak meghökkentő válasz olyan valaki részéről, aki saját bevallása szerint is éveken át titkos ügynök volt. Az ember azt hinné, hogy neki igazán ismernie kell ezt a területet, tehát határozott választ kell adnia a kérdésre. Chamberst azonban más fából faragták. Ő gondolkozni akart egy éjszakan át. Megkapta rá a lehetőséget. Másnap, a tanúk padjáról, így folytatta:

Chambers: Úgy hiszem, hogy ebben az esetben a kémkedés titkos, bizalmas okmányok átadását jelenti.

Esküdt: Vagy tájékoztatást — szóbeli tájékoztatást.

Chambers: Vagy azt. Megnevezni azonban sajnos senkit nem tudok.

Az ember azt hihetné, hogy ez a világos beszéd. Nem vitás: eskü alatt vallotta, nem ismer kémeket. De Chambersről lévén szó, nem létezett eléggé világos nyelvezet. Ő maga bizonyította ezt. Tények, amelyek szerinte sohasem léteztek, egyszeriben a valaha is létező, egyedül érvényes tényekké változtak.

A nagy fordulat Baltimore-ban következett be 1948. november 17-én. Időközben bámulatos politikai esemény történt: Truman megverte Deweyt. Ez azt jelentette, hogy a demokraták továbbra is a kezükben tartják az igazságügyminisztériumot.

Legalábbis az ügyvitelét. Ami azt jelenthette viszont, hogy Chambersnek esetleg a Hiss elleni vallomása miatt megtorlással kell számolnia. Ráadásul Hiss ügyvédei a becsületsértési pert megelőző tanúvallomásai miatt kegyetlenül a sarokba szorították Chamberst, aki tisztán látta, hogy nem sok kell hozzá, és elveszti a pert, no meg az ügyvéde is sürgette, hogy ha van valami terhelő bizonyítéka Hiss ellen, az ég szerelmére, kerítse elő. Az eredmény: Chambers nagyhirtelen egy egész papírhalmot, hatvanöt dokumentumot és négy, Hiss kezével íródott kisebb följegyzést tett az asztalra. A nagyobb lélegzetű fogalmazványok a State Department iratainak kivonatai voltak. Akadtak köztük bizalmas, de volt titkos jellegű is. Az iratok dátumai igen sokat elárultak abból, miért változtatta meg Chambers alapvetően azt a váltig hangoztatott álláspontját, hogy 1937-ben szakított a kommunizmussal, és illegalitásba vonult. A dokumentumok többségén 1938 februári és márciusi időpont szerepelt, a legkésőbbi pedig április 1-i dátumot viselt.

Hiss tüstént felkérte ügyvédeit, hogy adják át a papírokat a szövetségi ügyészségnek. Két hétbe tellett, amíg kiszivárgott a sajtóba, hogy Baltimore-ban valami fontos történt. A hír Nixon és Stripling fülébe is eljutott, mire mind a ketten leutaztak Chambers marylandi farmjára. Chambers elismerte, hogy bizonyos adatokat visszatartott, és egy eskü alatt tett vallomás következtében december 2-án este fél tizenegykor kivezette a nyomozókat farmjának egy részére, ahol tököt termelt, belenyúlt egy kivájt tökébe, és öt tekercs mikrofilmet húzott ki belőle, amelyek közül csak kettőt hívott (vagy hívatott) elő. A State Department iratainak fényképei voltak a tekercseken.

A „tökmányok” (a tök-okmányok) ügyét, mint minden Chambers-produkciót, mindjárt fölkapta a sajtó, és a Hiss—Chambers-eset első oldalas storyjának új, hangos szakasza kezdődött. Az amerikaiak szinte vallásos tiszteletet éreznek az okmányok iránt s abban a pillanatban, amikor Chambers *dokumentumokat* bocsátott rendelkezésre, a legtöbben utálattal hátat fordítottak Hissnek, és bezárták előtte a szívüket. Aki megérzi az idők szelét, megérezte azt is, mint változott meg egyik napról a másikra a közhangulat, és alig-alig lehet kétségbe vonni, hogy ha Chambers egy hónappal korábban robbantja

föl a bombáját, nem Truman az elnök. Ilyen hajszálon múlt Dewey sikere.

Azoknak az időknek a légkörében, amely a Kongresszus bizottságainak mindennapos kémvadászatában csirázott ki egészen a nyár legvégéig — Chambers lépéseinek legteljesebb következetlensége —, amelynek egymagában is a kezdet kezdetétől gyanússá kellett volna tennie egész szereplését — a legkisebb mértékben sem hatott az általa látszólag produkált bizonyíték kézzelfoghatóságának bódulatában élő tömegekre. Ezt a „bizonyítékot” azonban, amely legalábbis Chambers korábbi vallomásainak hazug voltát kétségtelenül igazolta, igen alapos vizsgálatnak kellett volna alávetni, mielőtt hitelességét elismerték.

Milyen magyarázatot adott Chambers?

Éveken át hangoztatott kijelentéseinek minden szavával éles ellentétben most azt állította, hogy az a bizonyos földalatti csoport korántsem csupán kitűnő elmék egyszerű, kémkedéssel soha nem foglalkozó csoportosulása volt, hanem működésének egész ideje alatt igenis kémkedett. Hiss rendszeresen adott neki dokumentumokat, hangoztatta most Chambers, attól az időtől kezdve, amikor még annak a Nye-bizottságnak a tanácsosa volt, amely az első világháború lőszer-nyerészkedőinek ügyeit vizsgálta. Amikor pedig úgy döntött, hogy szakít a kommunistákkal, szólt a Chambers-story új változata, a legfrissebb dokumentumok közül eldugott néhányat „mentőövek” arra az esetre, ha a kommunisták meg akarnák ölni. Azt mondta, hogy az elmúlt évek során az okmányokat felesége unokaöccsének, Nathan Levine-nek brooklyni lakásán az étellift aknájában rejtegette. Miért nem beszélt minderről már korábban is? Mert — mondta — ő mélységes szánalmat érez minden embertársa iránt, és nem vehette a lelkére, hogy bárkit is tönkretégyen, mindaddig, amíg Hiss a sarokba nem szorította. Habár nem mondta ki egyenesen, de éreztette, hogy amennyiben storyja igaz lenne, úgy Hiss a megszállott kommunista ördög, aki halálos ellensége annak az istennek és hazának, amely a legújabbak szerint oly kedves volt az ő szívének.

E magyarázatát minden további nélkül elfogadták. Elvégre igaznak *kellett* lennie, nemde, hiszen Chambers dokumentumokat produkált. Hisztéria fogta el a nemzetet, és vele együtt

Truman államgépezetét is. December 1-én, két héttel azután, hogy Chambers Baltimore-ban az asztalra tette első papírcsomóját, az igazságügyminisztérium azt közölte a sajtóval, hogy az ügy voltaképpen befejeződött. December 18-án, nem egészen két hétre rá, hogy Chambers előásta a tökből a mikrofilmjét, és vele együtt áradatnyi szenzációsbabnál szenzációsbab újságcímet, a New York-i nagy esküdtszék hamis tanúvallomások miatt két eljárást indított egyszerre Hiss ellen — az egyiket, mert azt vallotta, hogy soha nem adott át State Department-okmányokat Chambersnek, a másikat, mert tagadta, hogy 1937. január 1-e után találkoztak. Nem vitás, hogy a nagy esküdtszék igen komolyan fontolóra vette a Chambers elleni vádemelést is, hiszen az ő hamis vallomása felől sem lehetett kétsége senkinek, de az ő személyén keresztül maga a kormány került volna a vádlottak padjára s egy Chambers-perben a Hiss elleni koronatanú vérezett volna el.

A tárgyalás előtt még egy igen nagy jelentőségű esemény történt. Chambers szerint baltimore-i okmányait Hissék, jórészt az asszony másolta le egy régi, Woodstock gyártmányú írógépen. A házaspár persze már régen túlادott az ócska masinán, amely most döntő szerephez jutott az ügyben. Azt hitték, hogy ha megtalálják, az írásminta alapján cáfolhatatlanul megállapíthatják, vajon a Hiss házaspár öreg Woodstockján készültek-e Chambers baltimore-i bizonyítékai. Az egész ország hajszolta a gépet. Hajszolta két amatördetektív, Alger és Donald Hiss, mert szerintük a gép őmellettük tanúskodott volna, bebizonyítván Alger Hiss ártatlanságát. És hajszolta a maga hatalmas szervezetével az FBI, mert szerintük a kormány látta volna hasznát.

Fölöttébb kínos versengés volt, fölöttébb elképesztő kimenettel. Washingtonban vagy harmincöt FBI-nyomozó hajszolta Hiss öreg Woodstockját, de az egész ország területén mozgott érte az FBI apparátusa. Úgy tűnt, hiába, mert 1949. április közepén Hissék Washingtonban ráakadtak egy 230099-es sorszámu Woodstockra, amely az ő régebbi masinájuknak látszott. Megdöbbenésükre a gépen végzett próbák szerint betűi igen hasonlítottak a baltimore-i dokumentumok betűihez. Hissékből kiszállt a lélek, de még ebben a sokkolt állapotukban is, amelyből védőügyvédek voltaképpen soha nem is tértek magukhoz. értesítették a kormányt, hogy megtalálták a Woodstockot.

Két hosszúra nyúló tárgyalás következett. Az első 1949. május végén. Ezen az esküdtszék reménytelenül kettészakadt: nyolcan bűnösnek találták Hiss-t, négyen a fölmentése mellett szavaztak. A másik 1950. január 20-án, amelyen az eredetileg 8:4 arányban megoszló esküdtszék huszonnégy órás vita után elvetette kétségeit, és mindkét vádpontban elmarasztalta Hiss-t.

Itt képtelenség alaposan boncolni a tárgyalás egész vizsgálati anyagát, de néhány pontjára azért érdemes rámutatni. Chambers, aki naponta tanácskozott az FBI embereivel, végül is kikötött egy időpontnál, amikor szakított a kommunizmussal — de ez a dátum sehogysem illik össze az általa benyújtott iratok dátumaival. Az új időpont 1938. április 15-e volt. Lloyd Paul Stryker, aki az első tárgyaláson Hiss-t védte, tudni akarta, mikor döntött Chambers *emellett* az időpont mellett. „Akkor — felelte Chambers —, amikor az FBI-jal sorra vettük a dokumentumokkal kapcsolatos minden eseményt.”

A bíróság: Ez mikor történt?

Chambers: Ha jól emlékszem, decemberben kezdtük, és egy hónapja, hogy befejeztük.

Hogy az FBI milyen segítséget nyújtott Chambers utolsó vallomásának tökéletesítéséhez, az legalább még egy körülményből kiviláglik. Chamberst igen sokszor megkérdezte a bizottság más-más tárgyban; nyomatékosan felszólították, hogy idézze föl Hiss-szel való kapcsolatának minden legapróbb részletét is; ennek folyamán került sor a trillázó erdei posztátára, a lakáskölcsönzésre meg az öreg Fordra. Faggatták minderről a tárgyalást megelőző vallomása során Baltimore-ban is, de mindeme kimerítő kérdésözönnel járó agymunkája nyomán sem bukkant föl emlékezetében az a részlet, amelyre csak az FBI-jal való napi tanácskozásainak megkezdése után emlékezett vissza hirtelenül. 1949. január végén az FBI nyomozói kézhöz kapták Hiss bankszámlájának kivonatát, amely szerint 1937. november 19-én, éppen négy nappal azelőtt, hogy Chambers új kocsit vett, Hissék 400 dollárt kivettek a bankból. Chambers pedig már vallotta is, most már emlékszik: ő kapta tőlük ezt az összeget, hogy megvehesse új kocsiját. Mikor az első tárgyaláson ezzel az új részlettel előrukkolt, Stryker megkérdezte tőle, mikor jutott először eszébe ez a nagylelkű adomány. Mire Chambers ezt válaszolta: „Amikor az FBI-jal sorra vettünk minden eseményt, az év tavasza körül.”

Hissék szerint viszont azért vették ki a pénzt, mert jóval nagyobb lakásba költöztek, s bútorra meg új függönyökre kellett. Nemigen szükséges magyarázat ehhez, hiszen Chambers elkésett visszaemlékezése egymaga megfosztja a történetet minden hitelétől. Ki hiszi el, hogy bárki is elfeledkezze az ölébe pottyant 400 dollárról, amely egy új kocsihoz segítette? A józan ész szerint az ilyesmi minden trillázó erdei posztánál élenkebben megmarad az ember emlékezetében. Lehet, hogy eme adomány jótékony hatására csak akkor emlékezett, amikor az FBI elébe tette az adományozó bankszámlájának kivonatát? Vagy sokkal inkább egy mesterségesen gyártott bizonyítékkal állunk szemben?

Ha az ember eltöpreng, mielőtt válaszolna ezekre a kérdésekre, Chambers más, eskü alatt tett kijelentése talán kisegíti a bajból. Váltig hangoztatta például, hogy Hiss őt csakis mint „Carl”-t, szóval csakis konspirált néven ismerte. Ez az állítása azonban óriási öngólnak bizonyult. Chambers ugyanis beszélt egy georgetowni vendéglőben lezajlott estebédéről, amelyen Hiss bemutatta őt egy nőismerősének. Hogyan? Csak úgy, hogy ez pedig itt „Carl”? Nyilván nem így történt. És Chambers a második tárgyaláson, amelyen Claude Cross védte Hiss-t, el is ismerte, hogy teljes nevet használt a bemutatkozás-kor, de hogy milyet, arra képtelen volt visszaemlékezni. Talán a George Crosley nevet, azt, amelyen — többszöri kijelentése szerint — Hiss ismerte őt s amelyet, mint kitartóan állította, ő soha nem használt? Chambers határozottan vallotta, hogy ezt a nevet nem használta. De a végén, hogy képtelen volt bármilyen felvilágosítást is adni, elismerte: „Lehet, hogy azt a nevet használtam.”

Ugyanilyen jelentős volt az a tény is, hogy az első kémkedési vád, amelyet Chambers Hiss ellen emelt, összeomlott. Chambers kitartott amellett, hogy Hiss a Nye-bizottsággal kapcsolatos vizsgálat idején titkos iratokat adott át neki. Ennek bizonyos összeesküvés jellege volt, de a tárgyalások folyamán kiderült, hogy a Nye-bizottságnak soha nem voltak titkos iratai. Mielőtt a bizottság felhasználta volna, az illetékesek minden iratot felülvizsgáltak, majd az okmányokat közzé is tették a bizottság vaskos köteteiben, úgy, hogy bárki hozzájuk juthatott. Chambers eme egyik első állításának lemeztelenítése óriási kavarodást okozott. Jowitt báró, Nagy-Britannia elhalt

lordkancellárja így írt erről: „Ha bebizonyosodik, hogy Chambers ebben a fontos kérdésben hazudott, állítása, hogy más okmányokat is kapott Hisstől, a legnagyobb óvatossággal kezelendő.” De még ennél is lényegesebb kérdés, mi marad Chambers magatartásának ésszerűségéből, mikor azelőtt tagadta a kémkedés vádját, tehát többször is hamisan vallott? Mi marad szentekhez illő szánakozó pózából? „Hát az bizony nem valami jámbor cselekedet, ha valaki perbe fogatja egykori barátját azzal, hogy áruló, mert titkos dokumentumokat kapott tőle, s aztán kiderül, hogy barátja kizárólag olyan iratokat adott át neki, amelyekre minden újságíró szert tehet” — írta Jowitt báró. „Így igaz, vagy sem? Mert ha igen, akkor ennek messzemenő következményei vannak. Akkor az »irgalmas istenre« való hivatkozás nem más, mint visszataszító és felháborító képmutatás.”⁴

Az effajta leleplezések súlyos gyanakvást keltettek az Alger Hiss-per igazságossága iránt. Szívszaggató kétségek támadtak, de mégcsak nem is a védelem ereje miatt, hanem a vád nyilvánvaló képtelenségeinek következtében. A vádhatóság állításai minden olyan kérdésben összeomlottak, amelyekben Chambers szavait független ellenőrzésnek és hitelesítésnek vetették alá; szinte csak akkor állták meg a próbát ezek az állítások, ha ilyen ellenőrzésre nem volt lehetőség, ha Chambers állításait igaznak kellett tekinteni. Hiss mégis elítélték. Miért? Egyszerűen és kizárólag azért, mert — a jelek szerint — az esküdtszék képtelen volt figyelmen kívül hagyni a dokumentumok meg az írógép bizonyító erejét.

A védelem pedig képtelen volt elfogadható magyarázatot adni. Csupán különböző lehetőséget tárt a bíróság elé megfontolásra. Az egyik például Julian Wadleigh-nek, egy másik exkommunistának a vallomása volt. Wadleigh a State Department-nek azon az osztályán dolgozott, ahol a kereskedelmi megállapodások ügyeit intézték. Vallomása szerint iratokat adott át Chambersnek, és egy Carpanter nevű másik kommunista futárnak. Olyan sokat, hogy egyenként már nemigen emlékezett rájuk, de Chambers iratai között fölfedezett vagy hatot, amely feltehetően tőle származott. Wadleigh személye azonban nem lehetett a teljes magyarázat, mert őt 1938. március 8-án Törökországba küldték. Az e dátum után április 1-ig átadott okmányoknak tehát mástól kellett származniuk. Cham-

bers szerint, aki ekkor már azt mondta, hogy április 15-ig maradt kommunista és futár, minden irat, a korábbiak s a későbbiek egyaránt, Hiss-től származott.

Hiss védője, a dokumentumokat elemezve, észokokra hivatkozott, nem törekedett érzelmi ráhatásokra. A State Department eredeti okmányainak birtokában kimutatta, hogy a szóban forgó dokumentumok közül több soha nem került Hiss osztályára. A külügyminisztérium ügyviteli szabályzata szerint nem is juthatott soha hozzájuk, tehát nem is továbbíthatta őket. Csakhogy — s ez döntött — Chambers szerint mindet Mrs. Hiss másolta le a Woodstockon. Ezt a beállítást támogatta minden erejével az FBI.

Gépírásszakértőjük összehasonlította a dokumentumok szövegének betűit annak a szövegnek a betűivel, amelyet, mint ismeretes volt, Mrs. Hiss írt az öreg Woodstockon. Az esküdtszék előtt nagyításokkal illusztrálta, hogy a baltimore-i dokumentumok bizonyos betűhibái egyeznek a gépírásos levelezés betűhibáival. Egyetlen Chambers-okmány volt csak, amely nem ezt igazolta, s az FBI szakértője ezt el is ismerte. Ezt a dokumentumot másfajta gépen, egy Royalon írták, s hogy ez az eltévedt báránka miként jutott abba a papírhalomba, amelynek minden egyes darabja, Chambers többszöri állítása szerint, a Hiss házaspártól, illetve az ő Woodstockjukról származott, arra sem Chambers, sem más nem tudott magyarázatot adni. Zavaró hiányosság volt ez, de nem jelentős. Akárhogy is, az FBI az okmányokat és Hisséket szorosan összekapcsolta, és ott meredezett a tárgyalóteremben a tettes, a masina is, az a bizonyos 230099-es számú Woodstock. Magát a gépet meg sem vizsgálták, mert a védelem minden további nélkül elismerte, hogy ez volt Hissék régi gépe. (A vádlottal kapcsolatban soha föl sem merült sem az esküdtszékben, sem a közvéleményben a gondolat: ha valóban bűnös, akkor képtelenséget követett el azzal, hogy ezt a döntő bizonyítékot szolgáltatta önmaga ellen.) Kézenfekvő, Hiss védője azzal, hogy a vád néhány alapvető föltevését elfogadta, eljátszotta a lehetőséget védence tetteinek megmagyarázására. Mindössze annyi futotta az erejéből, hogy úgy állítsa be a történeteket, mintha Chambers az éj leple alatt surrant volna be Hissékhez elzongorázgatni a vén Woodstockon, ami olyan nevetségesen hatott, hogy többet ártott, mint használt. Thomas F. Murphy államügyész, a vád képviselője

ki is élvezte a tálcán kínált lehetőségeket. Azt dörögte, hogy a dokumentumok meg az írógép a bíróság előtt „kitartóan” tanúskodik Alger Hiss ellen. És vallomásukat az esküdtek is meghallották.

Hiss csak a második tárgyalás után fogadott maga mellé új ügyvédet, Chester T. Lane-t. Lane Rooseveltt és Truman idején nagy közzszolgálati tapasztalatra tett szert. Az igazságügyminiszter különleges tanácsadója volt; a-háború alatt az igazságügyminisztériumnak azon az osztályán volt helyettes főnök, amelyik a háborús politika különleges kérdéseivel foglalkozott; Truman alatt pedig a kölcsönbérleti szerződés ügyeit intézte. Neki voltak olyan tapasztalatai, amelyek alapján más ügyvédeknel kevésbé hajlott a vád alapvető feltevéseinek elfogadására. Minthogy meg volt győződve Hiss ártatlanságáról, kétségbe vonta az írógép azonosságát, és az okmányok valódiságát is.

Alig vette azonban kézbe az ügyet, amikor mozgásba jött az FBI mindent elsőprő gépezete. Hiss telefonon kereste a Broadway végén levő irodájában, hogy megbeszéljék első találkozojukat. A Harvard Clubban löncsöltek, és két-három órán át tárgyaltak egymással. Végül Lane elfogadta Hiss megbízását, hogy a fellebbezési tárgyaláson ő legyen jogi képviselője, majd visszatért az irodájába. Egészen elképedt, amikor belépett, mert — mint évek múlva e sorok írójának elmondta — azt látta, hogy „távbeszélő karbantartók” dolgoznak serényen vezetőkeinek „rendbehozásán”; pedig ő — eltérően a mesteremberek állításától — semmiféle „javítást” nem kért. Viszont ügyvédbojtáraival együtt csakhamar rájött, hogy e pillanattól kezdve egyetlen fontos tanújával sem beszélhet az iroda telefonjain. Ha mégis kísérletezett ilyen beszélgetéssel, az FBI valamilyen titokzatos módon mindig előbb rászállt az illetőre, mint ő találkozott volna vele, s elriasztotta a tanúvallomástól. Lane és irodájának személyzete a Hiss-ügyben kizárólag az utcai telefonfülkék használatára kényszerült.

Lane igen nagy jelentőségű dolgokra bukkant. De a bíróság azon a pusztá eljárásjogi alapon utasította el az általa feltárt körülmények elbírálását, hogy ha a védelem „megfelelő szorgalommal” végezte volna munkáját, akkor ezeket a bizonyítékokat már az előző tárgyalásokon előtárhatták volna. Lane azonban a pusztá logika segítségével is összeüzta a vád alap-

jait. Az ügy egyik tartóoszlopa, amelyet tönkrelőtt, az az elővigyázatosan megváltoztatott időpont volt, amikor — az FBI és Chambers egyöntetű állítása szerint — Chambers szakított a kommunizmussal. A második tárgyaláson elhangzott vallomása szerint Chambers április 15-én szakított a párttal s ez után még egy hónapig bujkált, amíg sikerült fordítási munkát kapnia az Oxford University Press nevű kiadóvállalattól.

A tárgyalást követő vizsgálódásaik során Lane megbízottai elmentek az Oxford University Presshez betekinteni a könyveikbe, vajon mikor is kapta Chambers a fordítási megbízást. Azon írás szerint, amelyet később Paul Willerttől kaptak — attól a szerkesztőtől, aki Chamberst szerződtette — megelőzően egy másik fordító kudarcot vallott a munkával, s ő ezután találkozott több ízben Chambersszel, hogy meggyőződjék, alkalmas-e a feladatra. Chambers ezeken a találkozókon „hevesen antikommunista nézeteket” fejtegetett s azt mondta Willertnek, hogy voltaképpen az OGPU elől rejtőzködik, és a szerkesztőben azt a benyomást keltette, hogy „hisztérikus, üldözési mániában szenvedő” emberrel áll szemben. Willert azonban elismerésre méltó intellektuális képességeket fedezett fel Chambersben, és meg is sajnálta, szerződött hát vele. De mikor? Határozott időponttal Willert nem tudott szolgálni, de úgy emlékezett, hogy Chambersszel való beszélgetéseinek 1937 végén vagy 1938 legelején kellett minden bizonnyal lejártszódniok.

Lane megbízottai az Oxford Press hivatalos levelezéséből kétségbevonhatatlanul megállapították, hogy Willert jól emlékezett az eseményekre. A kiadóvállalat londoni irodájának egyik levelén *a sokat mondó 1938. március 4-i dátum* szerepel s ebben afelől érdeklődnek, mennyire *haladt* a munkában az új fordító — tehát az illetővel már előzőleg szerződést kellett kötniök. A New York-i iroda egy szállítási jegyzéke arra vall, hogy az eredeti kézirat utolsó részletét — néhány „külön fejezetet”, ahogy Chambers is említette egyik levelében — 1938. március 18-án postázták a számára. Április 12-én pedig Willert egy 250 dolláros csekket küldött Chambersnek sűrű bocsánatkérések közepette, amiért „eléggé késedelmesen” juttatja azt el hozzá.

Mindez elsőprő erővel kavarja össze az eddigieket. Az Oxford Press papírjaiból az derül ki, méghozzá félreérthetetlenül, hogy Chambers már 1938. március 4-e előtt szakított a

kommunistákkal, illetve kapta meg a fordítási megbízást. Azt még a kormánynak is el kellett ismernie, hogy Chambers „a fordítási megállapodás idejét illetően bizonyára tévedett néhány hetet”, de hát, szólt az érvelés, ez különálló és mellékes kérdés — nincs jelentősége. Ellenkezőleg: igen nagy a jelentősége. Azt jelenti, hogy Chambers április 15-én már nem lehetett semmiféle kémszervezet futára. Azt jelenti, hogy eskü alatti vallomásával ellentétben, nem kaphatott márciusban és április 1-én semmiféle iratot Hiss-től. Azt jelenti következőképpen, hogy valaki mástól kapta azokat az iratokat, ami — tekintetbe véve az Amerasia-ügyet — nem is olyan kizárt. És azt jelenti, hogy ha Chambers esküjétől eltérő módon jutott az iratok birtokába, akkor az egész ügy kitalált ügy, az iratokat úgy gyártották hozzá, és a dátumot, amikor Chambers szakított a kommunizmussal, egyetlen okból változtatták meg: hogy koholt vádak alapján perbe foghassák Alger Hiss-t.

A megdöbbentő végkövetkeztetést Lane egyéb vizsgálódásai csak megerősítették. Lane úgy ítélte meg, hogy Hiss gépírás-hamisítás áldozata. Két úton akarta állítását bizonyítani: a 230099-es Woodstock tudományos vizsgálatával, és a gép történetének feltárásával; továbbá azzal, hogy épített egy szakértővel egy gépet, amelyen elkészítetteti a baltimore-i dokumentumok pontos írásmásolatát. Amikor azonban ebben az irányban kezdett tapogatózni, az FBI hirtelen izgatott tevékenységbe fogott.

Hissék Woodstockja eredetileg az asszony apjáé volt, és különböző feljegyzések tanúsága szerint az ő philadelphiai biztossági irodájában dolgoztak rajta legalább 1929. július 8-ig, Lane azonban rájött, hogy egy 230099-es sorszámú Woodstock eddig az időpontig semmiképp sem kerülhetett ki az illinoisi gyárból. Joseph Schmitt, az üzem igazgatója közölte is Lane megbízottjával, hogy ilyen számú gépre 1929 augusztusa vagy szeptembere előtt nem kerülhetett sor. Elmondta azt is, hogy a bíróságnak átadott 230099-es gép betűtípusa nem az a típus, amelynek ezen a gépen lennie kellene, mert ezt a típust 1928 vége óta nem használták. Schmitt minden különösebb faggatás nélkül azt is hozzáfűzte mindehhez, hogy cége „segítette az FBI-t abban, hogy megtalálja a Hiss-ügy írógépét” — amit viszont az FBI mindig tagadott. Mikor azonban Lane arra kérte Schmittet, hogy írja alá azt a tanúsítványt, amelyben ezek az

elképesztő tények szerepeltek, valami közbejött. Schmitt elhárította a kérést azzal, hogy előbb megbeszéli ügyvédjével — és soha nem írta alá. Valahányszor csak Lane kutatni kezdte az írógép körüli dolgokat, mindig ugyanabba a falba ütközött. Néhányszor megelőzték az FBI-nyomozók, ők vették magukhoz a föllelhető tárgyakat; megtörtént, hogy emberek, akik tanúskodhattak volna az ügyben, nem voltak hajlandók beszélni, mert az FBI megbízottai hallgatásra intették őket. Lane az új tárgyalást követő védőbeszédében minden eddigi szereplő ügyvédnél tovább merészkedett annak a vádnak a kifejtésében, hogy az FBI Gestapo-módszerekkel fenyegeti a tanúkat s a rendőrállam olyan légkörét teremti meg, amely élesen szemben áll minden demokratikus felfogással. Ezeket mondta:

„Mi kérdezzünk — az FBI viszont az emberekbe fojtja a választ. Mi szeretnénk egy-egy vállalat néhány egyszerű okmányába betekinteni — de a tisztviselők félnek részvényeseik dühétől. Kérünk embereket, adják írásba nekünk azt, amit szóban elmondtak — de előbb tanácsadójukhoz fordulnak, hogy aztán soha többé ne halljunk felőlük. Pénzt adunk szakértőknek a véleményükért — de amikor arra kerülne a sor, hogy a bíróság előtt is elmondják ugyanazt, visszalépnek, mert „nem írhatnak alá” semmi olyat, ami az általunk helyesnek vélt következtetést támasztja alá.

S ami még ennél is rosszabb, tiszteletre méltó és hazafias gondolkodású állampolgárok, akik támogatni akartak bennünket, visszarettentek, mert — igaz-e vagy sem, nem tudni — azt észlelték, hogy figyelik őket, lehallgatják telefonbeszélgetéseiket, de akadt olyan is, aki eleinte adatok gyűjtésével segített minket az igazság védelmében, majd megijedt, hogy bizonyos következményeket von maga után, ha nyíltan kiáll Alger Hiss védelmében.”

Lane minden zaklatás ellenére ment tovább a maga útján. Egy Martin Tytell nevű New York-i írógép-szakember megépítette a 230099-es Woodstock pontos mását. Lane az ezen a gépen készült szöveget átadta Mrs. Evelyn S. Erlichnek, a harvardi Fogg Szépművészeti Múzeum hamisítások földerítésével foglalkozó szakértőjének. A hölgy kinagyította a kapott szöveg betűit, és Lane legnagyobb elképedésére közölte, hogy az attól a bizonyos 230099-es géptől származó betűk már egy utánaépített, tehát hamisított gép betűi. „Amikor figyelmeztettem a té-

védésére — mondta később Lane a bíróság előtt —, ragaszkodott állításához és közölte, hogy az egyetlen magyarázat: mind a 230099-es, mind a Tytell építette gép hamisítvány s az első még csak nem is olyan gondos hamisítvány, mint a második.”

Mindezek után fordult Lane egy bostoni szakemberhez, dr. Daniel P. Normanhoz, akit a hadsereg és más szövetségi szervezetek is foglalkoztattak, vizsgálja meg tudományos alapos-sággal a 230099-es Woodstockot. Dr. Norman igen egyértelmű megállapításokat tett: a betűfejeket durván hegesztették a ka-rokra; a betűk egy részén „a normálistól eltérő szerszámnyo-mok találhatók”; az ilyen régi gép betűfejei rendszerint már repedtek meg rozsdások is, ezek azonban „nem egyöntetű egyengetés és tisztogatás nyomait viselik felületeiken, ami arra mutat, hogy friss acélöntetből formálták őket”. E megállapítá-sok alapján Lane minden kertelés nélkül azt állította a bíróság előtt, hogy a 230099-es gép „hamisítvány”, amit hajlandó be is bizonyítani.

Hogyan reagált erre a vád? Nevetségesen. A tényekkel nem tényeket szögezett szembe.

Az FBI az egész Hiss-ügy során a legnagyobb gyanakvást azzal az óvatossággal váltotta ki, amellyel Lane félreérthetetlen állítását kezelte, hogy a 230099-es Woodstock hamisítvány. Igazolásokat gyűjtött az illinoisi Woodstock-gyár alkalmazot-taitól, bizonyítandó, hogy az 1928—29-es években a betűk néha elég mostoha körülmények között készültek, tehát ők azoknak a betűvizsgálatoknak az eredményében, amelyeket Norman el-végzett, s a betűk fejét illetően semmi gyanúsát nem találtak.

Olyan állításokat akartak így megcáfolni, amelyeket azon-ban csak közvetlen bizonyítással, nevezetesen ugyanannak a gépnek alapos vizsgálata révén lehetett volna. A per egyik leg-elképesztőbb ténye az, hogy — legalábbis az eddigi értesülé-sek szerint — az FBI soha nem vizsgálta meg a 230099-es Woodstockot. Ha ugyanis megtették volna, ha szakértői megál-lapítások szerint is eredeti gépről lett volna szó, akkor ezt döntő bizonyítékként tárhatták volna a bíróság elé. Ilyen bizo-nyítékot azonban az FBI nem produkált. Homályos nyilatkoza-tokkal manipuláltak, hogy magáról a gépről minél kevesebb szó essék. Nem mintha nem lett volna kéznél. A tárgyalások közötti időszakról eltekintve, amikor a bíróság őrizetében volt, Hiss ügyvédei az FBI rendelkezésére bocsátották volna vizsgálá-

lat céljából. Ilyen kéréssel azonban soha senki nem fordult hozzájuk. Az ügyvédek tudomása és a jegyzőkönyvek tanúsága szerint tehát az FBI szakértői soha nem vizsgálták meg a 230099-es Woodstockot.

A megalapozott ügyet többek között az jellemzi, hogy a vád világosan, közvetlen és jól alátámasztott érvekkel veri vissza a védelem kihívását a döntő bizonyítékok körüli vitában, illetve fordítva, a rossz ügy egyik jellemzője, hogy a vád ilyenkor képtelen szembenézni a tényekkel, tehát — hogy mentse a helyzetet — harmadrangú bizonyítékokra vadászik. Ennek az egyetlen józan megfontolásnak az alapján is fölöttébb gyanús már az egész Hiss-ügy.

Az évek múlásával még csak gyanúsabb lett, mert az egymás után lejátszódó események mindinkább elmélyítették azt a benyomást, hogy az FBI-nak a Hiss-ügy idején, minden kitartóan hangoztatott állítása ellenére, volt egy írógép a birtokában.

Számos, még hozzá egytől egyig felelős forrásból származó jelentés még a Hiss perbe fogása előtti időből származik. 1948. december 13-án Tony Smith, a Scripps—Howard-lapok tudósítója ezt írta: „A képviselőház nyomozói találtak egy írógépet, amelyen — szerintük — a Hiss—Chambers-ügy lopott dokumentumait lemásolták. A gép írásmintáit a külügyminisztérium szakértői összehasonlították az egykori kommunista, Whittaker Chambers által benyújtott iratok betűtípusaival. Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság állítása szerint a gép azonos a korábban Mrs. Alger Hiss tulajdonát képező írógéppel.”

A cikk ecsetelte a rágalmazási per hátterét, és hozzáfűzte: „Amióta a képviselőházi bizottság értesült az írásban megtett feljelentésről, nyomozói keresték az írógépet. Jelentések szerint az FBI segítségével meg is találták. (Kiemelés tőlem.)

Tony Smith felelősségteljes újságíró volt. Megbízható forrásokból szerezte értesüléseit. Rajta kívül a korabeli sajtóban mégsem ejtett senki egyetlen szót sem a titokzatos masináról. Annnyira beleveszett a feledés homályába, hogy senki nem emlékezett a történetére, amikor a következő áprilisban Hissék ráakadtak a 230099-esre. Vajon Tony Smith honnan vette akkoriban az értesüléseit? Közben megvált az újságírói pályától, és elment dolgozni a megrögzötten konzervatív Barry Goldwater arizonai republikánus szenátor irodájába, s amikor meg-

kérdezték tőle, hogy is volt akkoriban a géppel, képtelen volt bármire is visszaemlékezni.⁵

Következőként a géppel kapcsolatos eseményekre McDowell képviselő világított rá. Tagja volt a bizottságnak, amelyik Hiss és Chamberst kihallgatta. Pontosan ismernie kellett az ügy minden részletét, egy 1956. júliusi levelében mégis ezt írta Hiss egyik hívének: „Mr. Nixon hatalmas segítséget nyújtott Hiss kihallgatásában, de hogy Hiss, mint árulót leleplezhetjük, azért őszinte elismerés illeti a nyomozás vezetőjét, Robert E. Striplinget és munkatársait, *valamint az FBI-t, mert megtalálta az írógépet, amelyen a dokumentumokat másolták.*” (Kiemelés tőlem.)

Mindebből az következik, hogy mind a Woodstock-gyár igazgatója, mind Tony Smith, mind McDowell képviselő úgy tudta, hogy az FBI találta meg az írógépet. E tekintélyes névsor 1962 tavaszán még tekintélyesebb lett azáltal, hogy Nixon is ebben a kórusban hallatta a hangját. A *Hat válság* című önéletrajzi írásának első válsága a Hiss-üggyel kapcsolatos. Leírja, milyen erőfeszítéseket tett a képviselőházi bizottság azért, hogy Hiss ellen kiadják a vádiratot:

„A nagy esküdtszék működésének határideje hat nap múlva lejárt. Ekkor végre zöld utat kapott az FBI a bizonyítékok előteremtésére. Hatalmas méretű nyomozás indult az ügy »koronatanúja« — az után a Woodstock gyártmányú írógép után, amelyen Chambers szerint Mrs. Hiss az inkriminált iratokat lemásolta. December 13-án az FBI nyomozói meg is találták ...

De még mindig hajszálon lógott az ügy. Hiss és ügyvédei a nagy esküdtszék életének utolsó órájáig harcoltak. December 15-én, az utolsó kritikus napon aztán az FBI egyik szakembere pontos másolatot készített a Woodstockon a perben szereplő iratokról, és repülőgépen New Yorkba küldte őket a nagy esküdtszék tagjai számára. Az írógépnek és az ujjlenyomatnak van egy közös jellemvonása: ahogy nincs két egyforma ujjlenyomat, nincs két egyforma írógép sem, és pontos másolatot csak akkor lehet készíteni egy szövegről, ha azonos gépen írják. A bizonyíték tehát megdönthetetlen volt.”⁶

E faux pas*-nak a leleplezése fejvesztett kapkodást szült a Nixon táborban. Magát Nixont nem is lehetett szóra bírni, de

* Balfogás (fr.).

hivatásos propagandistái az átkozott régi Tony Smith-cikket szidták, hogy minden bajnak az az oka. A Nixon könyvéhez való adatgyűjtés során botlott valaki ebbe a régi újságcikkbe s kezdte vizsgálgatni — tévesen — és sajnálatos módon, ez az igazsággal homlokegyenest ellenkező benyomás vált közismertté. Olyan magyarázat volt, amely nem magyarázott meg semmit. Egy fölöttébb kényes kérdés maradt nyitva: olvasta-e Nixon a kiadás előtt saját könyvét vagy sem? Mert ha igen, a maga minden részletére kiterjedő ismeretével, amelynek révén az egész ország figyelmének középpontjába került, föl kellett volna fedeznie ezt a durva elírást (ha elírás). Vagy nem? De hogy tovább menjek, a második fejezetben Nixon külön foglalkozik a december 15-i eseményekkel, amelyek az ártalmas Tony Smith-cikk megjelenése után történtek.⁷

A rejtelem, amelyet Hiss legfőbb vádlója maga teremtett az ügy körül, máig is izgatja az embereket. Az, hogy Nixon egyszer így, másszor úgy tálalta vagy tálaltatta az ügyet, arra ösztökölte Hiss ügyvédeit, akiket Chester Lane halála után Mrs. Helen Buttenwieser irányított, hogy az ügy minden iratát újból megvizsgálják. Eközben egy olyan homályos megállapításon akadt meg a szemük, amelyen eddig átsiklottak, s amely az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság 1951. december 31-én közzétett hivatalos jelentésében szerepelt. Így szól:

„A Bizottság köszönetét kívánja tolmácsolni a Federal Bureau of Investigationnek azért a munkájáért, amellyel ezt az ügyet (a Hiss-pert) sikeres befejezéséhez segítette. Az írógép elhelyezése valamint a tárgyalás során szükségessé vált bizonyos egyéb iratok produkálása bámulatos teljesítmény volt.” (Kiemelés tőlem.)⁸

Ami igaz, igaz: az egészre valóban csak a „bámulatos” jelző illik.

Nem vitás, hogyha az FBI-nak vagy a képviselőház bizottságának a birtokában 1948 decemberében volt egy Hiss-írógép, akkor azt, amelyikre a Hiss házaspár 1949 áprilisában ráakadt, odakészítették nekik, hogy találják meg — találjanak meg egy megtévesztő hamisítványt, amely egy átlagos tudású szakértő szokvány-vizsgálatát kiállja; egy olyan gépet, amely — ha egyszer a sajátjuknak ismerték el — a bizonyítékok létfontosságú és eddig hiányzó része lehet (anélkül, hogy a kormányt bármi-

lyen felelősség is terhelné tárgyi bizonyítékként történt elfogadásaért). Ha ez történt — márpedig a jelek erre mutatnak —, hamisítatlan machiavellista cselszövegről volt szó.

Egy kérdés azonban még mindig megválaszolatlan: lehet-e írógéppel hamisítani? A kormány, mivel a Hiss-ügyben egész tekintélye kockán forgott, váltig azt hangoztatta, hogy nem. Tudni kell, hogy Nixon is ezt az álláspontot képviseli a maga *Hat válság*-ában, méghozzá a legnagyobb határozottsággal. Amikor a védelem új tárgyalásért harcolt, és ezt az érvet is felhozta, az FBI és az államügyészség egyaránt nevetségesnek minősítette a feltevést. Myles Lane államügyész (nem rokona Chesternek) gúnyolódott a Tytell-kísérlet és a hamisítási vád fölött. Azt mondta, hogy „egy Grimm-mese meg egy Rube Goldberg-karikatúra keverése”. Bármit erősítgetett is azonban a kormány, az igazság annak éppen az ellenkezője. *Igenis lehet* hamisítani írógéppel. Sőt, tovább megyek: ha az FBI csak fele annyira ügyes, mint a híre mondja, ők is tudják ezt nagyon jól.

H. Montgomery Hyde a *Room 3603** című könyvében, amelyet William Stephenson titkosszolgálatának a második világháború idején Amerikában kifejtett tevékenységéről írt, ékes példával illusztrálja, milyen nagyszerűen lehet írógéppel hamisítani úgy, hogy senki ne jöjjön rá. Az angolokat már az Egyesült Államok hadbalépése előtt aggasztotta az Olaszország és Brazília között röpködő L. A. T. I. nevű olasz légitársaság tevékenysége. Nagy érintkezési lehetőséget biztosított ez a tengelyhatalmaknak a nyugati féltekével, tehát az angolok végét akarták vetni. Valahogy elcsenték a légitársaság vezetőjének, Aurelio Liotta tábornoknak az egyik levelét, és úgy döntöttek, hogy a levél betűinek lemásolásával megfogalmazznak Liotta nevében egy másikat, amely majd a légitársaság brazil parancsnokának a kezében köt ki. A szöveg szidalmazta az akkori brazil elnököt, Getulio Vargast, és homályosan ugyan, de utalt egy olyan összeesküvésre is, amellyel a tengelyhatalmak majd eltávolítják őt a helyéről.

Stephenson, Hoover közeli munkatársa, aki tevékenységének titkain megosztozott az FBI-jal, Hyde szerint Kanadában külön laboratóriumot létesített okmányok hamisítására. A la-

* A 3603-as szoba. — A ford.

bornak az „M-állomás” nevet adták. Egy Eric Maschwitz nevű dalszövegíró vezette, aki később megírta, hogy „egy ipari kémikussal meg két világi fickóval” együtt végezték a munkát, „*akik a földkerekség minden írógépének az írását hibátlanul reprodukálták.*” Mikor az angolok amellettt döntöttek, hogy elgáncsolják az olasz légitársaságot Braziliában, Stephenson az M-állomás szakértőinek szolgálatát vette igénybe. Megszerezték a szükséges papírfajtát. „Mikroszkopikus pontossággal másolták le a dombornyomást — írja Hyde —, és olyan írógépet építettek, amelynek apró mechanikai tökéletlenségei hibátlanul megfelelték azoknak, amelyekkel a tábornok titkárnője az eredeti levelet gépelte.” Amikor a hamisítvány elkészült, mikrofilmet juttattak el róla Braziliába. Bonyolult ügyet eszeltek ki, amelynek során megjátszottak egy betörést az olasz légitársaság helyi képviselőjének a lakásába is. Az eset persze nagy port vert fel. Majd az angolok egyik embere megkörnyékezett egy amerikai újságírót, mondván, hogy ő is részt vett a betörésben, és a kezébe nyomta a levél mikrofilmjét. Az újságíró nyomban fölvitte az Egyesült Államok követségére. Itt fölnagyították, megvizsgálták, megállapították, hogy valódi — és továbbították Vargasnak. Ő is valódinak találta. Bezáratta az L. A. T. I. irodáit, és néhány hét múlva megszakította a diplomáciai viszonyt is a tengelyhatalmakkal — és mindezt egy egyszerű gépirásos hamisítvány alapján. Akad valaki ezek után, aki még mindig elfogadja az állítást, hogy a Hiss-ügyben nem lehetett gépirást hamisítani?⁹

2.

Ha a Hiss-ügy gyötrő kétségeket támaszt az FBI szerepét és az amerikai igazságszolgáltatást illetően, az utána következő per nyomán már semmi helye a kételkedésnek. Ez már csak mélységes és iszonyatos felháborodást — és a leghatározottabb elutasítást váltja ki az emberből.

A kormányzat egyik magas állású közigazdásza, William W. Remington elleni perről van szó. Hoover tévedhetetlen informátora, Miss Elizabeth Bentley szavahihetősége esett át a per során fájó megpróbáltatáson. Egyetlen ügy sem bizonyítja ko-

runkban olyan világosan, mint ez, miként lehet az igazságszolgáltatás hatalmát és gépezetét az igazság megrontására és eltorzítására felhasználni — elítéltetni valakit, akinek bűnössége felől már eleve döntöttek.

William Remington jól nevelt, konzervatív gondolkodású szülők kitűnő képességű fia volt. Apja egy biztosítótársaság igazgatóságában dolgozott, anyja képzőművészetet tanított. Remington a New Jersey-beli Ridgewoodban született és nevelkedett. A városka New Jersey állam republikánusainak központja volt. A protestáns püspökség Szt. Erzsébet templomának kórusában énekelt. Ifjú éveiben tehát valószínűleg eléggé mély vallásos érzelmek éltek benne, eléggé idealista volt. Anyja révén került be az Oxfordi Csoport elnevezésű mozgalomba, amely erkölcsi megújhodást hirdetett. Később így vallott: „Minden gondolatomat és tettemet isten szolgálataba szándékoztam állítani. Ennek következtében — vallásos meggyőződésemből fakadóan — a szokásosnál jobban törődtem az elnyomottak támogatásával.”

Túl komoly, túl lelkiismeretes, kiváló szellemi képességű — íme az ifjú Remington. A ridgewoodi gimnázium 1934-es évkönyve szerint Remington a „jövendő népszónoka”, aki a legszívesebben „soha föl sem fedezett lángelmeként halna meg”. 16 éves korában már a New Hampshire állambeli Hanover Darmouth nevű főiskolájának hallgatója volt.

A későbbiek során azt mondta, hogy közéleti újonc korában politikai nézetei „elég gyorsan tolódtak bal felé”. Az állami tulajdon és az ipar fölött gyakorolt állami ellenőrzés gondolatával értett egyet, de „nem volt pontos képe arról, hogy ez mit jelentett”. Antifasiszta volt. A faji egyenjogúság híve. Azt vallotta, hogy fel kell oszlatni a mammutvállalatokat, és hogy „erősen progresszív jövedelmi adót kell kivetni”. Úgy látta, hogy a szakszervezeti mozgalom helyes válasz arra, ami „keresztényietlen” a társadalomban. Amellett azonban rendületlenül kitartott, hogy ő mindig is „világosan elhatárolta magát” a proletárdiktatúra, a forradalom és a valláselnyomás marxista elveitől.

Így festette le magát Remington. Akik ismerték, tudták, hogy a kép valóságghű. Egyik személyes jóbarátom, a New York-i újságírók egyik legjobbika és legismertebbike, aki Remington osztálytársa volt, és együtt is dolgozott vele a *The*

Daily Darmouth című hanoveri napilap szerkesztőségében; négy szemközt így vélekedett Remingtonról:

„Rendkívül fiatal és rendkívül éles eszű volt. Anyjával folytatott levelezésének néhány darabját az angol nyelv kompozíciós csodájának tartom; mintha csak Bertrand Russellt olvasna volna az ember. Már serdülő korában is hosszúra nyúlt, erős volt és jóképű. Atlétikus testi felépítettsége ellenére sem kíváncszott a futballcsapatba. Mindenekelőtt és fölött elméleti kérdések érdekelték. Úgy érezte, hogy kiváló értelmi képességei erkölcsileg az elnyomottak, a jogfosztottak támogatására kötelezik.

Egyik katolikus és erősen konzervatív gondolkodású szobatársam igen ferde szemmel nézett rá, de az egész intellektuális társaságra is, amelyben forgott. Szerinte radikális és baloldali banda volt az egész, ha éppen nem kommunista valahány. Én inkább értelmiségi sznobnak véltem Remingtont.”

Emlékezett egy esetre, amely meggyőzte arról, hogy Remington nem kommunista. A harmincas évek végén a kommunisták meg akarták nyerni a legkiválóbb diákokat s ezért szervezőik dolgoztak minden főiskolán, a Darmouth-on is. A barátom emlékszik egy csoportos vitára, amelynek során Remington összeakasztotta néhány kommunistával a lőcsöt, és ízekre szedte állításaikat. „Kicsavarta őket, mint a citromot.”

Azért tárgyaltam ilyen bőven ezeket a főiskolás éveket, mert végül az ekkori események juttatták börtönbe Remingtont. Intellektuális élete a Darmouth-on ezeknek az eseményeknek csupán az egyik fele volt; a másik a szerelmi élete. Utolsó egyetemi éveiben érte életének tragikus szerencsétlensége, nevezetesen az, hogy megismerkedett és beleszeretett egy Ann Moos nevű karcsú, csinos, barna lányba, aki a vermonti Bennington főiskolára járt.

Ann anyja, Mrs. Elizabeth Moos, tanító és iskolaigazgató volt, tágas otthonnal, a Westchester megyei Croton-on-Hudsonben. Elizabeth asszony a legjobb úton volt ahhoz, hogy odaadó kommunista legyen. Háza évekre rokonlelkek találkozóhelye lett. És a lányának már ekkoriban is veszélyesen pörgött a nyelve, ha ideológiai kérdésekről esett szó, és a jelek szerint Remingtonnál jóval radikálisabb nézeteket vallott. A férfi ezt látta is — dehát szerelmes volt. 1938-as házasságuk után Remington egy évig közgazdaságot tanult a Columbia egyetemen.

1940-ben diplomát kapott, közszolgálatba állt, és gyorsan haladt előre. A háború alatt két évet szolgált zászlósként a haditengerészet hírszerzésében; később az European Recovery Program* testületében dolgozott, majd az elnök gazdasági tanácsadói testületének lett az egyik tagja. 1948-ban áthelyezték a kereskedelmi minisztériumba, ahol a külkereskedelmi hivatal exporprogramjának lebonyolítását irányította, tehát érzékeny poszton volt. Itt intézték az Oroszországba irányított hajóküldemények sorsát is. Így alakult a pályafutása egészen addig, amíg az 1948-as boszorkányüldözések idején Elizabeth Bentley alakja nem keresztezte az útját.

A nő aztán odaállva a michigani republikánus szenátor, Homer Ferguson vezette vizsgálóbizottság elé, nyolckolumnás újságcímekké dagasztotta Remington nevét. Azt állította, hogy Remington évek óta kommunista. New Yorkban ismerkedtek meg egymással, majd Washingtonban is többször találkoztak, ő szedte be tőle is, feleségétől is a tagdíjat. Miss Bentley vallomásának van egy pontja, amellyel nem lehet eldicsekedni, ha a vallomás hitelét feszegeti valaki. Ugyanis váltig állította — és ez kulcskérdés volt —, hogy Remingtonnal mindig csak kettesben találkoztak, s ez a későbbiekben nem igazolódott be. Utcasarkokon voltak „titkos” találkáik, meg parkok padjain, de löncsöltek eldugott vendéglőkben is 1942 és 1943 folyamán, amikor Remington a Haditermelési Tanácsban dolgozott. Vagy tizenkétszer randevúztak, és Miss Bentley vallomása szerint Remington minden alkalommal papírszeletekre írt bizalmas adatokkal szolgált neki. A kormány egyetlen bizalmas dokumentumát sem látta. Különleges részleteket illetően mindig csak igen homályos felvilágosítást tudott adni. Néhány bizalmas részlet, mint mondta, az amerikai repülőgépgyártásra vonatkozott, s egyszer kapott Remingtontól egy titkos képletet: hogyan lehet házi hulladékból szintetikus gumit gyártani.

Remington másnap állt a bizottság elé. Vallomásában, majd a rákövetkező interjúkban, amelyeket a lapoknak adott, és két későbbi vallomásában is mindig ugyanazt mondta. Felületi részleteiben elismerte ugyan Miss Bentley állításait, de a történet lényegét illetően a leghatározottabban ellentmondott neki.

Remington életének egyik legsúlyosabb terhe az anyósa volt. Joseph North, a kommunista New Masses című folyóirat szerkesztője Mrs. Moos elválaszthatatlan barátja volt. Remington elmondta, hogy anyósának otthonában találkozott North-szal, és heves vitába keveredett vele, mert North kétségbe vonta a nagy üzletemberek háborús erőfeszítésének őszinteségét. A vita végzetes meghíváshoz vezetett: North azt javasolta löncsöljenek együtt New Yorkban s folytassák ott az eszmecserét.

Remington elfogadta a meghívást. A löncsön, számolt be róla később, North bemutatta őt „John” Golosnak (Miss Bentley Jacob Golosának), aki — „maró életfelfogásról tanúskodó maró megjegyzések közepette” — közölte, hogy könyvet készül írni a háborús mozgósításról, és szívesen elbeszélgetne vele legközelebb, ha New Yorkba jön. A fiatal és talán kissé gyermekded Remingtonnak — mint vallotta — hízelgett a gondolat, hogy egy író az ő segítségére szorul.

Legközelebb 1942 márciusában ment New Yorkba feleségével együtt, és úgy volt, hogy hármasban a Schraff-vendéglőben ebédelnek. Golos azonban hozott magával egy nőt is, akit Helen Johnson néven mutatott be s akiről azt mondta, hogy tudományos kutató, adatokat segít gyűjteni a könyvéhez. Még azt is közölte a hölgygel kapcsolatban, hogy nemcsak neki, más íróknak is segít a kutató munkában, sőt néhány olyan vezércikkírónak is munkatársa, aki Marshall Field kísérleti lapjánál, a PM-nél dolgozik. Remington végig kitartott amellet, hogy csak évek múlva tudta meg nagy csodálkozására, hogy az a nő, aki ő Helen Johnson néven és tudományos kutatóként ismert meg, voltaképpen a kémkirálynő Elizabeth Bentley volt.

Remington ecsetelte, és története sokban hasonlított Duncan Lee-éhez, miként férközött bizalmába olyan gyorsan ez a „Helen Johnson”. A New York-i ebéd végén — szólta Remington vallomása — Golos csak úgy mellékesen odavetette neki, hogy „Miss Johnson” esetleg majd egyszer, ha Washingtonban jár, felhívja őt telefonon. Mire Remington — mint mindenki ilyenkor — azt felelte, hogy „természetesen” s ezzel a maga részéről már el is felejtette az egészet, biztos volt benne, hogy soha többé nem látják egymást. Számítását azonban Miss Bentley nélkül végezte.

Meg is lepődött, amikor a nő nemsokára telefonált neki. Kö-

zölte, hogy Washingtonban van, rettentően siet, de azért szeretné, ha együtt löncsölnének. Remington beleegyezett. Ez volt az első az 1942-es állítólagos hat, és az 1943-as öt vagy hat találkozó közül. „Miss Johnson”, mondta Remington, soha nem akart feljönni a hivatalába; vagy túl messze volt, a város másik részén, vagy túl sűrű volt a programja, s ezért nem jutott ideje rá. Megtörtént, szólott Remington, vallomása a továbbiakról, hogy Miss Bentley hozott neki néhány példányt a kommunisták napilapjából, a *The Daily Worker*-ből vagy a PM-ből, esetleg más folyóiratból. Ilyenkor megkérte, ellenőrizze egy-egy cikk bizonyos adatait, mert kíváncsi rá „vajon helytállóak-e állításai”. De leszögezte, hogy kizárólag olyan felvilágosításokat adott neki, amelyeket bármelyik újságíró minden további nélkül megszerezhet, és soha párttagdíjat nem fizetett. Egyszer adott ugyan a nőnek 30 dollárt adományként a Joint Anti-Fascist Refugee Committee* javára, amelyről később kiderült, hogy kommunista szervezet, de ő akkoriban ezt nem tudta. Egyszerűen azért tette, mert világéletében antifasiszta volt.

Ez volt minden — az egész történet —, ahogy Remington vallomásában feltárta. Elmondta azt is, hogy 1943-ban „kis szagot” kapott „Helen Johnson”-t illetően, mert rájött, hogy — állításaival ellentétben — a PM egyetlen írójának sem dolgozik, de ekkor meg is szakított vele minden kapcsolatot.

Remington azzal, hogy kapcsolatukat illetőleg látszólag megerősítette Miss Bentley vallomását, felbecsülhetetlen kárt okozott magának, hiszen a bizottság tagjai amúgy is határozottan hajlottak a kémvadászatra. Határozott álláspontját, hogy ismeretségüknek a látszólagostól eltérő jellege volt, erős kétkedéssel fogadták, és az adott időpontban igen kevés lehetőség látszott arra, hogy valamilyen módon bizonyítsa is igazát. Remington és Miss Bentley cáfolhatatlan és egybehangzó vallomása szerint egyetlen washingtoni találkozásukon volt jelen harmadik személy, márpedig — a hölgy szerint — éppen ezeken a találkozókon adott át neki a férfi bizonyos adatokat. Egyik oldalon állt Remington állítása, és vele szemben Miss Bentleyé.

De sokkal fenyegetőbb fellegek is feltűntek már a láthatá-

* Antifasiszta Menekültek Egyesült Bizottsága. — A ford.

ron. Remington elmondta a vizsgáló bizottság előtt, hogy valószínűleg van. A jegyzőkönyvben megtalálható elejtett megjegyzéseinek egész sora árulkodik arról a különlegesen keserű és mélyen gyökerező ellenszenvről, amelyet kommunista anyósával szemben táplált. Az egyik helyen az olvasható, hogy miután Mrs. Moos kommunista lett „isten bocsássa meg, még jobban kibújt belőle az akarnok”. Egy másik alkalommal — a Ferguson szenátorral folytatott egyik szótárgyalása során — szinte profétai szavakkal ecsetelte azoknak a napoknak a hangulatát: „Amikor egyidőben fenyeget bennünket a külső és a belső ellenség, akkor — s ezt én jól tudom — nem alkalmazhatjuk a régi módon az egyénről vallott demokratikus nézeteinket.”

Ferguson szenátor — jó politikus módján — kissé megsértődött, mondván: „De igen, alkalmazhatjuk.”

„Csak nem olyan módon” — ragaszkodott a maga állításához Remington.

Az események, még hozzá tragikus módon, őt igazolták.

Miss Bentley vádjai a Loyalty Board gyors vizsgálatához vezettek, amelynek során arról kellett döntenie, vajon Remington alkalmas-e továbbra is közszolgálatra vagy sem. Ha bárki is az egymásnak ellentmondó tanúvallomások sűrűjében az igazság magva után kutat, akkor fogadja el útmutatásként a Board előtt lezajlottakat. Hogy Remington súlyos hátránnyal indult itt, afelől nem lehet kétség. Hivatali barátai attól tartottak, hogy hallgatják a telefonbeszélgetéseiket, s ezért csak a legkörülményesebb úton voltak hajlandók vele szóba állni, rendszerint automata fülkékből. Azok közül, akiknek a segítségére számított, a legtöbben az ellene emelt vádak első szelére eltűntek mellőle. De akadtak többen is, akik kitartottak mellette, még hozzá két sokatmondó okból, amelyek egyhangúan Remington igazsága mellett szóltak.

Az első: Remington soha nem lehetett titkos kommunista párttag. Ez elütött egész jellemétől. Ha kommunista lett volna, nyilván feláll egy hordó tetejére, és onnan kiabálja ezt világgá.

A második, amely még sokkal súlyosabban esik latba, az a hosszú évek folyamán tanúsított köztisztviselői magatartása, amelyből hivatalos ügyeinek intézése során világltott ki, hogy szinte túlzottan antikommunista volt.

Remington egykori angoltanára, Darmouth korábbi elnöke,

és ugyanennek a főiskolának a dékánja, Lloyd K. Neidlinger is megerősítette az első állítást. Talán a dékán fogalmazta meg a legjobban, amikor ezzel kapcsolatban azt írta, hogy „ha Remington hitt volna a kommunizmusban, akkor egy hordó tetejéről hirdette volna annak igazságait, és vállalta volna, hogy egy barátságtalan hallgatóság ezért megkövezi.” Mrs. George W. Martin, egykori középiskolai tanárnője, aki ötéves kora óta ismerte, írásos nyilatkozatában szögezte le, hogy Miss Bentley vallomásaiban akkor kezdett kételkedni, amikor a hölgy Remingtonnal kapcsolatban azt a szót használta, hogy „titokzatos”. „Határozottan állítom, hogy Remingtont még kényszerrel sem lehetne titkos ügyekbe belevinni vagy rábírní arra, hogy titokzatos embernek lássék.”

Végső soron azonban egy embert a tettei alapján kell elbírálni, márpedig ami ezeket illeti, még kevesebb kétséget ébresztenek Remingtonnal szemben. David K. Bruce, egykori helyettes kereskedelemügyi miniszter és franciaországi követ írást adott arról, hogy Remington néha olyan oroszellenes politikai álláspontot képviselt, hogy szinte fékezni kellett. Richard M. Bissel jr., aki a Harriman-féle European Recovery Committee-ben Remington főnöke volt, a következőket vallotta: beosztottja nagy lelkesedéssel fogadta a gondolatot, amely szerint gyorsan meg kell segíteni Nyugat-Európát, mert kommunista támadás fenyegeti; olyan hévvel látott munkához, hogy néhány antikommunista javaslatát tompítani kellett. A külügyminisztérium egyik tisztviselője pedig azt vallotta, hogy Remington sokkal elutasítóbb nézeteket vallott Oroszországról, mint maga a minisztérium. A hadsereg egyik legtekintélyesebb szóvivője szerint Remington álláspontja katonai szempontból a lehető legszerencsétlenebb volt. A fentiekből kialakuló kép mindenre vall, csak a titkos kommunistára nem. A Loyalty Board mindennek ellenére az új korszak szellemében — amely szerint a gyanú, ha már egyszer fölmerült, hát térbe szorít minden pozitív tényt — úgy döntött, hogy Remingtont a közszolgálatból el kell távolítani.

Mint később elmondta, volt ekkor egy pillanat, amikor a legszívesebben megadta volna magát. És valóban ez lett volna az egyetlen mód, amellyel még megmenekülhetett volna.

Mégis a védekezés mellett döntött. Először egy félelmetes ügyvédet szerzett magának, bizonyos Joseph L. Rauh neveze-

tűt, aki az Americans for Democratic Action* nevű szervezet végrehajtóbizottságának az elnöke volt. A harcos liberális, akit a jobboldaliak éppen politikai meggyőződése miatt már régen be akartak nyálazni azzal, hogy kommunista, eleinte igen óvatosan élt a megbízásával. Remingtonnal való első találkozásakor a legkönyörtelenebb tárgyalási módszerével hempergette leendő védencét jobbról balra és balról jobbra, délután hattól másnap hajnali kettőig. Aztán egy hetet még arra szánt, hogy bekukkantson Remington életének minden zugába, kifagatott felőle, akit csak tudott s aki csak valaha ismerte. Végül, az igaz ügy tudatában, vállalta a védelmet.

Első lépésként arra kérte a Loyalty Review Boardot**, hogy idézze be Miss Bentleyt és hallgassa ki. Bár a tanács eskü alatt nem hallgathat ki senkit, mégis beidézte a hölgyet, első ízben 1948. november 22-ére, majd december 15-re ismét. Miss Bentleyt azonban úgy lefoglalták az ügyei, hogy egyik alkalommal sem jelent meg. Novemberben Buffalóban, decemberben pedig New Orleansban tartott előadást. A fellebbezési tanács kezdte türelmét veszíteni; és amikor 1949. január 10-én a *The New York Post* egy Bentley-interjújában azt olvasták, hogy a hölgy szerint tőle senki tanúvallomást nem kért, állítását nyilvánosan megcáfolták. 1948. február 10-én pedig a tanács elrendelte, hogy Remingtont helyezték vissza állásába.¹⁰

Úgy tűnt tehát, hogy Remington visszavágott, sőt rögtön rá egy másik győzelmet aratott. Rágalmazási pert indított Miss Bentley, a National Broadcasting Company nevű rádiótársaság, és a műsor finanszírozója, Foods tábornok ellen, és 100 000 dolláros kártérítést követelt, mert Miss Bentley a „Meet the Press”*** című műsorban elismételte vádjait. Bár a hölgy tiltakozott, a társaság jogtanácsosai, a rágalmazás vádját ugyan visszautasítva, jobbnak látták békés úton megegyezni 10 000 dollárban.

Remington diadala a boszorkányüldözés egész struktúráját veszélybe sodorta. Nem lehetett hát lenyelni.

Joseph Rauh ezt írta később a Legfelsőbb Bírósághoz intézett beadványában: „Remington ügye olyan mértékben vonta

* Amerikalak a demokratikus akcióért. — A ford.

** Az állampolgárok hűségügyeinek fellebbezési tanácsa. — A ford.

*** Találkozás a sajtóval. — A ford.

magára a közfigyelmet, hogy érthető: végül is Bentley szavahihetőségének kérdésére szűkült a per — vajon igaz-e, amit Remingtonról állított.” Az ügyvéd rámutatott, hogy Miss Bentley azokról a tapasztalatokról szóló írásaiból és előadásaiból él, amelyeket mint kommunista kémkirálynő szerzett. Majd a következő kínos kérdést tette föl: „Anélkül, hogy Remingtonra rábizonyították volna, hogy hazug, miképpen lehetséges, hogy Miss Bentley olyan eseményekről beszél nyilvánosan, és olyanokról ír könyvet, amelyeket Remington sikeresen megcáfolt, jöllehet ezt a kormány elengedte a füle mellett?”

És ekkor elkezdődött — más szó nincs rá — a hadjárat Remington „lebuktatására”. 1950 áprilisában és májusában az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság vette kézbe a furkósbotot bizonyítékok formájában, amelyek szerint Remington 1936—1937-ben, Knoxville-ben, amikor egy évig — az első és a második főiskolai éve között — a Tennessee Valley Authoritynál dolgozott, kommunista volt. Beidéztek. Aztán a washingtoni nagy esküdtszék elé állították. De ez az esküdtszék sem volt hajlandó elmarasztalni, akárcsak az első, amelyik előzőleg vizsgálta meg a bizonyítékot.

De aztán, egy harmadikat hívtak össze New Yorkban. Már maga az összetétele is hátborzongató. Handabandázott, meg tiltakozott is a kormány, amikor erről írtak a lapok. Elnöke az a John Brunini volt, aki a Devin-Adair Company névében szerződött Miss Bentleyvel a kémszervezetéről szóló könyvre, amelyben Remingtonnak mint kommunista kémnek kellett szerepelnie, tehát addig nem lehetett a könyvet kiadni, amíg Remingtont perbe nem fogták, és el nem ítélték. Az ügyész, aki az esküdtek elé tárta a bizonyítékot, Thomas F. Donegan, Hoover egykori nyomozója volt. Mielőtt ismét közszolgálatba lépett volna, ügyvédi praxist folytatott s e minőségében Miss Bentley jogi képviselőjét is ellátta. Szerzett is egy per során a kliensének 7500 dollárt.

Ez idő tájt az üggyel kapcsolatban egy lényeges körülmény megváltozott: Remingtonék elváltak. Törvényeink szerint a házastársat házastárs elleni vallomásra kényszeríteni nem lehet, de bármilyen ironikusan hangzik is, az elvált asszony, akinek a vallomása természetszerűleg sokkal nagyobb kétségeket ébreszthet az emberekben, már odaállhat tanúskodni, ha felkéri, igaz, csak olyan, a házasságuk idején történt események-

ről, amelyek nem szigorúan magánjellegűek — más szóval olyanokról, amelyek megtörténtek mások is jelen voltak.

A New York-i nagy esküdtszék élt ezzel a lehetőséggel, és eskü alatti vallomás megtételére kötelezte Ann Remingtont. Brunini és Donegan kopó módján (finomabban nem fogalmazhatók) üzte-hajtotta az asszonyt egy egész napon át, mintha csak annak a bizonyos harmadfokú vallatásnak vetették volna alá. Utána magát Remingtont idézték be, és öt egymást követő napon órá záporoztak Brunini és Donegan lövedékei. Miként Rauh ezt a Legfelsőbb Bírósághoz intézett beadványában határozottan leszögezte, ezzel a magatartással voltaképpen Bentleyt akarták védeni Remington számlájára, hiszen a kihallgatás során olyan témákat érintettek, amelyekhez az esküdteknek semmi közük nem volt. „Például — írta a beadványban Rauh — ... arról faggatták, amit a nyomozók az ő általa indított rágalmozási per során fedeztek föl. Ki fedezte Remington védelmének a költségeit? Ismert-e bizonyos riportereket, akik őróla, a felperesről, kedvező és Bentleyről kedvezőtlen cikket írtak? Miért nem mondott le köztisztviselői állásáról? Mi köze volt ezeknek a kérdéseknek a kémkedéshez — az egyetlen vádponthoz, amelynek tisztázásával a nagy esküdtszék megbízták? Nem vitás, egyetlen céljuk a Bentley rehabilitálására indított propaganda-hadjárat támogatása volt.

Végül: „föltették neki a döntő kérdést, amelynek megválaszolásától függött Bentley szavahihetősége”. A kérdés így hangzott: „Volt-e ön valaha is a Kommunista Párt tagja?” Remington válasza: „Soha nem voltam.” E válaszáért 1950. június 8-án hamis tanúzásért perbe fogták. Azon a napon, amikor a vádat megszavazták, Remington lemondott az államapparátusban betöltött állásáról.

Most egy tekintélyes New York-i védőügyvédet keresett. Választása William C. Chanlerre esett. Az ügyvéd független demokrata volt, aki Fiorello H. La Guardia polgármestersége idején New York város egyesített adminisztrációjában a városi vállalatok tanácsának jogásza volt. Ugyanakkor — vállalati jogász lévén — egy Wall Street-i ügyvédi irodának is tagja volt, Henry L. Stimsonnak, ennek az ügyvéd-kiválóságnak a társaként. Chanler nem volt radikális beállítottságú, és egyáltalán nem örült, ha azokra a bonyodalmakra gondolt, amelyek-

be a Remington-ügy folyamán esetleg keveredhet. Tudni akarta, mint ő maga őszintén elmondja, mit vállal, s mivel amúgy is volt dolga Washingtonban, fölkereste azokat a kollégáit, akik a válóperben az asszonyt képviselték.

Ők közölték vele, hogy nem nagyon rokonszenveznek Remingtonnal. Sok bajuk volt vele a per folyamán, mert garasoskodott, és eleinte hallani sem akart arról, hogy a felesége meg a két gyerek eltartásához akár egy fillérrel is hozzájáruljon. Ennek ellenére, mondták, teljesen biztosak abban, hogy Remington soha nem volt kommunista. Chanler kérdésére, mire alapítják ezt az állításukat, elmondták, hogy amikor az asszonyt eskü alatti vallomás megtételére idézte be a New York-i nagy esküdtszék, hozzájuk fordult tanácsért. S akkor ők kikérdezték „mit tud erről”?

A történet, amelyet Chanler szerint saját ügyvédeknek elmondott „teljesen ártatlan” történet volt. Lényegében a következő: sem ő, sem férje nem volt soha a Kommunista Párt tagja. Anyja révén persze sok párttag került a közelükbe; jól ismerték Joseph North-ot, akivel Remington gyakran heves vitákat folytatott. Az igazság az, hogy Remington politikai felfogása soha nem volt annyira baloldali, amennyire azt Ann szeretne volna. Évek múltán egyre kevesebbet érintkeztek az asszony anyjának kommunista barátaival. Ami Helen Johnstól illeti, kizárólag mint olyan embert ismerték, aki egy-egy folyóirat részére végez kutatómunkát. Ann washingtoni ügyvédei az egész történetet veszélytelennek ítélték, s azt mondták neki, hogy nyugodtan tegye meg a vallomását. El is ment New Yorkba, egy egész napot töltött a nagy esküdtszék előtt, és amikor visszatért, nem sokat beszélt arról, mi történt a tárgyaláson. A végkifejlet: Remington följelentése mellett döntöttek.

Chanler meg volt győződve arról, hogy a nagy esküdtszék látványos játékot játszott, harmadfokú vallatásnak vetette alá az asszonyt az ülésen, és az első Remington-tárgyalás esetére hivatkozva minden erejével azon volt, hogy megszerezze a jegyzőkönyvi följegyzéseket, amelyek ezt igazolják. Az ellenséges indulatú bíróság megtagadta tőle még ezt az elemi jogot is: később azonban (túl későn ahhoz, hogy ez Remingtonnak bármit is használhatott volna már) a fellebbviteli fórum megváltoztatta ezt a döntést s így Remington ügyvédei hozzájutottak a jegyzőkönyvekhez. De az engedélyt, hogy a Legfelsőbb

Bírósághoz intézett végső fellebbezésükben idézhessenek is a jegyzőkönyvekből, még ekkor sem kapták meg, csak a nagy esküdtszék előtt elhangzott tanúvallomások oldalszámaira hivatkozhattak. Hogy e megszorítások mit jelentettek, nagyszerűen példázza Rauh utolsó beadványának utolsó passzusa. Így szól:

„Ann Remington tanúvallomási jegyzőkönyve szerint az első nagy esküdtszéknek férje és saját tevékenységéről, valamint álláspontjaikról lényegében ugyanazokat mondta, amit ügyfelem (Remington) hat éve tartó kihallgatásai során következetesen hangoztatott. Azt vallotta, hogy mind ő, mind ügyfelem érdeklődéssel figyelte az American Student Union* a Loyalist Spain** nevű szervezetek és a szakszervezetek működését, és szimpátiával viseltettek a kommunizmus iránt. Határozottan kitartott amellett, hogy egyikük sem volt soha a Kommunista Párt tagja, (GJ)*** — 7747, 7748, 7754, 7761, 7766, 7767, 7783, 7793. old., sőt arról is beszámolt, hogy más szimpatizánsokhoz hasonlóan, a náci—szovjet szerződés megkötése, és az orosz—finn háború kitörése (GJ 7764) őket is kiábrándította — véletlenségből két évvel korábban, semmint Bentleyt megismerték volna. Brunini esküdtszéki elnök az irányú fáradozásai, hogy Mrs. Remingtont korábbi vallomásának megváltoztatására bírja, hazugságokkal ügyfelem állítólagos kijelentéseiről őt és anyját illetően (GJ 7766, 7806), alaptalan vádaskodásokkal, amelyek szerint inkább a Bentley elleni rágalmazási perre költi a pénzét, ahelyett, hogy őt támogatná anyagilag (GJ 7775, 7776) — kudarcot vallottak, és Mrs. Remington minden erőszakoskodás (GJ 7741, 7862), hízelkedés (GJ 7795), és a hamis tanúzás következményeivel való fenyegetőzés (GJ 7761, 7803) ellenére is kitartott korábbi állítása mellett. Órák hosszát tartó könyörtelen faggatás után — délután három óra körül járhatott az idő — Mrs. Remington kijelentette, hogy kezdenek összezuszálni előtte a dolgok, nem forog az agya, mert régen evett, hiszen egy kora reggeli géppel repült át Washingtonból New Yorkba. Többször említette, hogy éhes, hogy némi enni-valóra van szüksége. (GJ 7825, 7826). Ebben a kusza állapotá-

* Amerikai diákegylet. — A ford.

** Köztársasági Spanyolország. — A ford.

*** Grand Jury = nagy esküdtszék. — A ford.

ban, és mert megtagadták tőle az ételt, kérdezte, vajon az éheztetést a harmadfokú vallatás fegyvereként használják-e ellene? (GJ 7825). Brunini előljáró erre — és az asszony többszöri kérésére, hogy adjanak neki enni valamit — azt felelte, hogy a nagy esküdtszék még nem mutatta meg az igazi körmeit (GJ 7827). S ekkor az előljáró határozottan leszögezte, hogy Ann Remingtonnak nincs joga kitérni egyetlen kérdés megválaszolására elől sem, és börtönnel fenyegette, ha ezt megteszi (GJ 7827). Erre vonta vissza Ann Remington a vallomását s adta Brunininek és Donegannak azt a választ, amelyre órák óta vártak, szolgáltatva ezáltal a szükséges alapot Bentley rehabilitációjához és ügyfelem följelentéséhez. Egy perc múlva, három óra 16 perckor (GJ 7830) engedélyt kapott arra, hogy egyék (GJ 7830). Brunini előljáró rossz lelkiismerete szólalt meg később a nap folyamán, amikor azt kérdezte a tanútól, vajon úgy érezte-e, hogy ki akarják éheztetni? (GJ 7845). Annak ellenére, hogy Mrs. Remington ekkor teljes mértékben »együttműködött« Bruninivel és Donegannal, világos jelét adta, hogy intenzív sürgetésükre adott válasza éhségének tulajdonítható (GJ 7845).

Amennyiben a fenti tények még bármi kétséget is hagynának a Bíróságban afelől, hogy Brunini Bentleyt képviselte a nagy esküdtszék tárgyalótermében, tisztelettel felhívom figyelmüket a jegyzőkönyv 7806—7809 oldalára. Itt Brunini azt mondja, hogy nem Remington személye a lényeges, hogy ő csupán apró pont a Bentley által elmondott kémtörténetekben, és csak azáltal vált rendkívülien fontos szereplővé, hogy felelt Bentleyvel s hogy visszautasította állításait. Ez alkalomból ismét kioktatja Mrs. Remingtont (valamint az esküdteket), milyen hallatlanul fontos felhívni az amerikai nép figyelmét ama veszélyekre, amelyekről a Bentleyhez hasonló valamikori kommunisták beszámolnak, akik hátat fordítva múltjuknak, elmondták az igazat, de akiket a Remingtonhoz hasonló személyek bemocskoltak.”¹¹

Nem vitás, hogy egyetlen ilyen száraz, szűkszavú summázat sem tükrözheti híven annak a jelenetnek a rettenetét, amely a nagy esküdtszék tárgyalótermében lezajlott. Learned Hand bíró, akire az alacsonyabb fokú bíróságokon nem rakhattak úgy szájkosarat, mint Remington védőire, később egy Brandeis-szerű különvéleményt fogalmazott az ügyben s ebben fölleb-

bentette a fátlyat néhány párbeszédéről, amelynek során szinte vesszőfutásra kényszerítették Mrs. Remingtont. Leszögezve, hogy ez túlment a megengedett határokon, Hand bíró a következőket írta:

„Mielőtt föltettek volna egy kérdést, hosszú oldalakat olvastak föl neki; kijelentések hangzottak el olyan tényekről, amelyeket az ügyészség már ismert, ismételten leszögeztek, milyen céltalan a tanú számára nem elmondani mindent, amit csak tud; időnként figyelmeztették a hamis tanúzás büntetőjogi következményeire; és mindez szüntelenül áradt a tanúra. Mégis ellenállt mindaddig, amíg el nem fáradt, ki nem merült, amikor is a következőket mondta: »Kezdenek összekuszálódni a gondolataim. Hosszú ideje nem ettem, és nem hiszem, hogy össze tudom szedni magam. Szeretném elhalasztani a kihallgatást... beszélni akarok az ügyvédekkel és tisztázni, meddig merültem az ügybe.« Kérését megtagadták, a kihallgatás egészen addig tartott, amíg Mrs. Remington megtagadta a választ, elnézést kérve, hogy »fáradt«, és »szeretnék valamit enni... ez az a bizonyos harmadfokú vallatás, amíg teljesen ki nem éheztem?« Vallatói azonban kitartottak és nem vettek tudomást az asszony további tiltakozásáról sem, amely ekképpen hangzott: »Szeretnék már valamit enni. Nem folytathatnánk egy másik napon? Vagy nem jöhetnék vissza?«

Ekkor lépett közbe Miss Bentley támogatója, Brunini, egy hosszan megfogalmazott fenyegető jellegű kérdéssel, amely végül is »megtörte« az asszonyt, és szóra bírta, mégpedig úgy, ahogy azt Brunini és Donegan várta.

»Mrs. Remington, úgy vélem, hogy mi igen megértően és meggondoltan viselkedtünk«, mondta Brunini, bár az írásos feljegyzések tanúsága szerint mindenkinek ajánlatos nagy ívben elkerülni ezt a Brunini-féle megértést és meggondoltságot. »Nem emeltük még fel a hangunkat, és nem mutattuk még meg a körmeinket. Lehet, hogy maga nem is ismeri ezeket a körmöket. A nagy esküdtszék előtt álló tanúnak nincs joga megtagadni egyetlen kérdésre sem a választ (s ezután ecsetelte, miként küldheti a bíró börtönbe azt a tanút, aki a nagy esküdtszék előtt megtagadja a választ)... nincs joga tehát megtagadni egyetlen föltett kérdésre sem a választ. Nem szeretném egyelőre... miként mondtam, megmutatni azokat a bizonyos

körmöket«. Nem szeretném, ha érezné őket a saját bőrén. Azt viszont feltétlenül tudnia kell . . .”

Hand bíró ezzel szemben rámutatott arra, hogy Mrs. Remington megillette egy ilyesfajta jog. Nem kellett válaszolnia az olyan kérdésekre, amelyek közte és volt férje között lezajlott bizalmas beszélgetésekre vonatkoztak, és még házasságuk idején folytak le, márpedig tanúvallomásában éppen ilyenekről esett szó. Hand bíró arra is rámutatott, hogy Donegannak, az ügyvédnek, ezt tudnia kellett, ő azonban csak tétlenül bámult a levegőbe és egyetlen hanggal sem ellensúlyozta azt a hatást, amelyet a fenyegetőző Brunini a tanú lelkiületére gyakorolt. Ebben a helyzetben, tehát nem ismerve jogait, készpénznek vette Brunini kijelentéseit, amelyekben börtönnel, a hamis tanúvallomás következményeivel fenyegette, éhesen és az egész napi vallatás kíméletlen próbatételétől kimerülten Mrs. Remington beszélni kezdett, súlyos ítéletet zúdítván ezzel egykori férjére és két gyermekének apjára.¹²

Mindezekkel a háta mögött vonult be Chanler a New York-i szövetségi bírósághoz azzal a szinte megoldhatatlan feladattal, hogy bebizonyítsa védencének ártatlanságát. Szövetségi ügyészek félelmetes hadrendjével találta magát szemben. A kormány csapatát Irving S. Saypol államügyész vezette, tagjai Roy M. Cohn (McCarthy szenátor későbbi főjogásza) és Donegan voltak. Az elnöki székben Gregory F. Noonan bíró ült.

Chanler első lépésként azzal érvelt, hogy a vádat azért kell mellőzni, mert nem azzal a bűntettel kapcsolatos, amellyel Remingtonot vádolták. Egyáltalán mi képezi a kommunista párttagságot? Mit tekint a bíróság bizonyítéknak? Mivel kell védencének szembenéznie? Chanler arra kérte a kormányt, hogy ismertesse álláspontját, kérését azonban visszautasították. Az ügyvéd szerint (s ezt az érvét a fellebbezés során fenn is tartotta) a kormány azzal vádolja védencét, hogy hazudott, mert azt az állítást, hogy bizonyos időben egy bizonyos helyzetben volt, tagadta — és ugyanakkor a kormány vagy nem tudta vagy nem akarta megfogalmazni „annak a bizonyos helyzetnek az ismérveit”.

Noonan bíró ezt már túl soknak találta, és ráförmedt Chanlerre, hogy „érvelése találékony ugyan, de semmi értelme sincs”. Majd hozzáfűzte, hogy „nem lehet a kormány feladata, hogy egy hamis tanúzással kapcsolatos tárgyaláson a kommu-

nizmusra vonatkozó megállapításokat tegyen”. Ez a vádlott kötelessége. Ő mondhatja meg, volt-e kommunista vagy sem, „és hogy ez mit jelent” — szóló Noonan bíró, hozzátéve, hogy „az a zűrzavar, ami a kommunizmussal kapcsolatban uralkodik, különben is lehetetlenné tesz minden határozott megállapítást”.

Erre Chanler azzal lőtt vissza, hogy a bíró megállapítása, amely szerint Remingtonnak kell tudnia legjobban, mit jelent a Kommunista Párt tagjának lenni, óhatatlanul magában hordja a bűnösség vélelmét — és „kénytelen vagyok felhívni méltóságod figyelmét arra, hogy védencem ártatlannak vélelmezendő”. Noonan erre azzal válaszolt, hogy ő „személy szerint visszautasítja” a gyanúsítást, amely szerint ő a vádlottat bűnösnek vélelmezi, bár az ember nehezen tud más magyarázatot találni szavaira és magatartására.

S ekkor állt a bíróság elé a vád első tanúja — nem Elizabeth Bentley, hanem Remington volt felesége. Akárcsak a Hiss-ügyben, ebben az ügyben is hirtelen megváltozott a vád egész alapállása. Ami eddig megdönthetetlen tény volt, amit ki tudja hány alkalommal ismételték el eskü alatt tett vallomásokban, és amit eddig a kormány is nyilvánvalóan megdönthetetlen ténynek fogadott el, egyszeriben megszűnt létezni. Eleinte mindenki egyetértett abban — Elizabeth Bentley és Remington egybehangzóan vallotta —, hogy amikor Washingtonban találkoztak, csak kettesben voltak. Senki más nem volt jelen. Most pedig hirtelen, Miss Bentley szavainak megerősítésére, megjelent a vád tanújaként a láthatatlan harmadik — Mrs. Ann Moos Remington. Ő is ott volt a találkozón.

Ő is ott volt, vallotta, azon a bizonyos kettesben lezajlott randevún a Pennsylvania Avenue és a 14. utca sarkán Washingtonban, amelyről mind Miss Bentley, mind Remington beszélt. Csak éppen nem úgy játszódozott le, ahogyan az eddigi vallomásokban elhangzott. Remingtonék családi gépkocsijában találkoztak, ahol — érdekelt nézőként — az asszony is jelen volt. Remington, szólt egykori feleségének tanúvallomása, ez alkalommal átnyújtott Miss Bentleynek „néhány papírdarabot”. Ő maga — mármint Mrs. Remington — „csalódott”, mert a kémfutár semmiféle kommunista propaganda-anyagot nem hozott eszmei támogatásukra.

Második találkozásjukon — hangzott a továbbiakban az asz-

szony vallomása —, egykori férje „legfőbb államtitkot” tartalmazó írást adott át Miss Bentleynek arról, miként lehet hulladékból „robbanóanyagot” előállítani. Miss Bentley eddigi vallomásaiban egyértelműen azt állította, hogy ez a bizonyos írás a robbanóanyag szintetikus, gumi-hulladékból való előállítását ismertette, de hát ilyen apróságon legjobb nem fönnakadni. Az volt a lényeg, hogy Remington kommunista volt és kém. Vagy tévednék?

Miss Bentley, akinek szavait még a tanúk padján való megjelenése előtt támasztotta alá Mrs. Remington, most már szintén azt vallotta, hogy az asszony valóban jelen volt „három vagy négy”, Remingtonnal lezajlott találkozásán. Amikor Chanlerre került a sor, hogy kérdéseket intézzon a tanúkhöz, kíméletlenül kipécézte Miss Bentley tanúvallomásának ellentmondásait, de a nőnek mindenre akadt valamilyen magyarázata. Végtére is ő csupán mint szegény, megfélemlített és kapkodó kis nő állt a szenátus és a képviselőház bizottsága előtt. „Életemben először tettem nyilvános tanúvallomást, és mondhatom, idegtépő dolog volt”, magyarázkodott. Chanler máris lecsapott: „Idegtépőbb, mint iratokat lopni a kormánytól?”

Két feltűnést keltő esemény játszódott le a tárgyalás idején, és mindkettő nagyon jellemző arra a lélekölően súlyos nyomásra, amelyet a magányos vádlottnak le kellett küzdenie, ha arra vállalkozott, hogy ebben a légkörben ártatlanságát bizonyítsa. Az első a kormány ama határozott erőfeszítésével volt kapcsolatos, amelynek során azt akarták bizonyítani, hogy Remington 1936—37-ben, amikor a Tennessee Valley Administrationnél dolgozott, kommunista volt, és Knoxville-ben kommunista gyűléseken vett részt. E gyűlések állítólag egy Betty Malcolm nevű nő lakásán zajlottak le. A kérdés koronatanújaként a vádhatóság Howard A. Bridgman, egy közgazdász professzort idéztetett be, aki tanúsította is, hogy 1937 telén és kora tavaszán látta Remingtont ezeken az összejöveteleken. Ez a Remington elleni új vallomás már a tárgyalás előtt nagy nyilvánosságot kapott, és Joseph Rauh már ekkor egy felettebb jelentős ellentmondást fedezett föl vele kapcsolatban. A személyzeti nyilvántartás szerint Betty Malcolm csak 1937. június 17-én érkezett Knoxville-be. Rauth fel is hívta e lényegbevágó ellentmondásra Donegan figyelmét akkor, amikor a nagy esküdtszék elé tárta bizonyítékait, ez azonban a kormányt a leg-

kevésbé sem zavarta abban, hogy a vád eme állítását továbbra is fenntartsa.

Amikor pedig Chanler keresztkérdések alá fogta Bridgman, a professzor elismerte, hogy „szinte hanyatt vágódott” a bizonyíték láttán, amely szerint Betty Malcolm csak június 17-én érkezett Knoxville-be. Elismerte azt is, hogy vallomásának lényeges ellentmondására nem tud semmiféle magyarázatot adni, noha az FBI mindent megtett, hogy kihúzza őt a pácból. Nyomozói az 1950 júniusa és a tárgyalás 1951. januári időpontja között hetenként egyszer, de legalábbis kéthetenként egyszer fölkeresték. Saját vallomása szerint még Knoxville-be is levitték, és megkocsikáztatták a városban, hogy emlékezőtehetségét felfrissítsék; a legtöbb azonban, amit mondhat, az, hogy a gyűlések, amelyeken Remingtont látta, ezek szerint nem télen, hanem júniusban voltak.

Ez a júniusi dátum azonban semmivel sem volt kedvezőbb a vád számára, mint Bridgman téli menetrendje. Amint az idősebb emberekkel gyakran előfordul, Remington édesapja, Frederick C. Remington, évek óta naplót vezetett egy kis fekete noteszban. Egyik feljegyzése szerint a fia 1937. július 1-én vagy 2-án érkezett haza a TVA-ból, méghozzá autóstoppal tette meg az egész utat Tennessee-ből hazáig, amiből kitűnik: egyszerűen lehetetlen, hogy kommunista gyűlések sorozatán vett volna részt olyan valakinek a lakásán, aki június 17-én még nem volt Knoxville-ben.

A vád mohósága, amellyel kapva kapott minden fellelhető tanúvallomáson, lett légyen az bármilyen kétes értékű is, korántsem volt olyan elképesztő, mint az a leplezetlen megfélemlítési taktika, amellyel a kormány Remingtont akadályozta ön-maga hatásos védelmezésében. Hogy egy szövetségi nagy esküdtszékett együtt tartanak, miközben a tárgyalás folyik, és hogy Remington mentő tanúit, még mielőtt a bíróság elé kerültek volna, ez elé a nagy esküdtszék elé idéztették, világosan megmutatta ezt a taktikát. E lelkiismeretlen akció, amelyet Noonan bíró Chanler minden tiltakozása ellenére helyénvalónak ítélt, arra vezetett, hogy egyszer és mindenkorra lezárja a tárgyalóterembe vezető utat azok előtt, akiknek vallomása fordulópontot jelenthetett volna Remington védelmét illetően.

Erős gyanakvást keltett Remington tagadása, amely szerint darmouth-i diákéveiben tanúsított magatartása ellenére sem

volt soha kommunista. Elvált felesége is ennek ellenkezőjét állította most vallomásában, és a kormány az utolsó cseppig mindent ki akart sajtolni a kínálkozó lehetőségből. Chanler meg volt győződve, hogy nem tiszta az ügy. Talált New Hampshireben néhány volt kommunistát, aki hajlandó volt tanúvallomást tenni arról, hogy Remington soha nem tartozott közéjük. Sőt a Kommunista Párt New Hampshire-i szervezetének nyilvántartását gondosan megőrizték, és Chanler megtalálta azt a pártfunkcionáriust, egy nőt, akinél ott is volt ez a nyilvántartás, és aki hajlandó volt a bíróság előtt igazolni, hogy Remington neve a tagok között soha nem szerepelt.

„Arra kértük tanúinkat, hogy várjanak, ha szükségünk lesz rájuk, hívni fogjuk őket” — mondja Chanler. Egy beszámolójában, amely Chester Lane-nak és munkatársainak a Hiss-ügyben szerzett egyik tapasztalatára emlékezteti az embert, így folytatja a témát:

„Aztán, azt hiszem, hibát követtem el. Az irodámból telefonáltam nekik, a rendes készülékemen, s így kértem meg őket, hogy jöjjenek New Yorkba. Másnap reggeli érkezésükkor két FBI nyomozó várt rájuk a pályaudvaron, idézésekkel a nagy esküdtszék elé. Ettől úgy megijedtek, hogy közölték velünk: élni fognak alkotmányos jogukkal, és megtagadják a tanúvallomást. Nem tehattünk mást, mint hogy visszaengedjük őket New Hampshire-be, anélkül, hogy tanúskodtak volna.”

A végeredmény már alig lepett meg bárkit is. 1951. február 7-én négy óra 25 perces mérlegelés után a bíróság elmarasztalta Remingtont.

A Szövetségi Fellebbviteli Bíróság egyhangú határozattal visszadobta az ítéletet és élesen megbírálta Saypolt és Noonan bírót egyaránt. Elfogadta Chanler álláspontját, döntése értelmében Noonan bíró tévedett, amikor az esküdtszéket nem világosította fel arról, mit lehet bizonyítéknak elismerni a kommunista párttagságot illetően. A fellebbviteli bíróság még a tárgyalás végén is azt állapította meg, hogy Remington nem tudhatta, „mi vár rá”, tehát képtelen volt hatásosan védekezni. Az ítéletet mégsem hatálytalanította. Nyitva hagyta a kormány előtt azt az ajtót, hogy — ha akarja — folytassa a harcot a régi alapokon.

De a kormány ezt nem akarta, ellenben egy újabb akciója során — amely csakis eddig elkövetett bűnei összegezésének

tekinthető —, 1951. október 25-én másodszor is följelentette Remingtont azzal, hogy az első tárgyaláson elhangzott vallo-
mása hamis volt. Ennek az új följelentésnek a benyújtásakor
a kormány hajlandó volt nagy kegyesen elállni az eredeti Bru-
nini—Donegan följelentéstől s így megszabadulni tőle.

A második tárgyalás rövid volt, és szinte csak a felületen
mozgott. John McKim, New York egyik legkiválóbb büntető-
jogásza képviselte Remingtont, aki voltaképpen minden esz-
közt, amellyel védekezhetett, eddigre már kimerített. Az öt-
pontos vád három pontját az esküdszék elejtette, két pontban
azonban elmarasztalta — hazudott, amikor tagadta, hogy tit-
kos okmányokat adott át Miss Bentleynek, és hazudott, ami-
kor Saypol egyik kérdésére, amelyet szinte észrevétlenül ejtett
el az első tárgyaláson, azt felelte, hogy a darmouth-i egyete-
men tevékenykedő Ifjú Kommunista Ligáról diákéveiben nem
volt tudomása.

A védelem fellebbezésében azt állította, hogy Remingtont a
legközönségesebb módon törbe csalták. A hibákkal teli első föl-
jelentést, amelyet a kormány olyan megvédhetetlen módsze-
rekkel csikart ki, hogy kénytelen volt elállni tőle, arra hasz-
nálták, hogy a vádlottat, ha alakilag nem is, de lényegében két
tűz közé szorítsák. Ezt a nézetet képviselte Learned Hand bíró
csípős különvéleményében, amelyben részint a francia uralko-
dók udvari bíróságainak gyakorlatához, részint a spanyol ink-
vizícióhoz hasonlította az eljárást. Véleménye szerint nemcsak
a Remingtont elmarasztaló ítéletet kell feloldani, hanem magát
a följelentést is semmisnek kell tekinteni — és az egész ügyet
el kell ejteni. A tanács másik két tagja azonban az ítélet mel-
lett szavazott.

Rauh a Legfelsőbb Bírósághoz fellebbezett, de a Hiss-ügyhöz
hasonlóan még arra sem voltak hajlandóak, hogy megfontolás
tárgyává tegyék a beadványt. Chanler elmondja, hogy Hand
bíró később bizalmasan közölte: szerinte a Legfelsőbb Bíróság
súlyosan hibázott. A Remington-ügy, mondta, nagyobb gondot
okozott neki, mint bármelyik más, hosszú pályafutása során,
amelyet mint bíró megtett.

Remingtont, aki a válás után elvette a titkárnőjét feleségül,
három évi börtönre ítélték, és 1953. április 15-én a pennsylva-
niai Lewisburg szövetségi börtönébe zárták. Itt játszódtott le
1954. november 22-én életének utolsó nagy tragédiája. Három

fegyenc, aki minden bizonnyal a cellákat fosztogatta, hozzá is behatolt. Ellenszegülése láttán vad ütést mértek a fejére egy rongydarabba csavart téglával. Koponyája több helyen is betört. Gyorsan a börtönkórházba szállították ugyan, de a műtőasztalon meghalt anélkül, hogy eszméletre tért volna. Mindössze 37 éves volt.

Nem egészen két hónap múlva eldugott hírecske látott New Hampshire-ben napvilágot. Louis G. Wyman igazságügyminiszter 1955. január 5-én 289 oldalas részletes jelentést adott a törvényhozó szerveknek a darmouth-i kommunisták ügyében lefolytatott 18 hónapos vizsgálatról. Tanúvallomást idézett, amely szerint diákkorában Remington egy, napra sem volt kommunista. Különösen egy vallomásra hívta fel a figyelmet az igazságügyminiszter, eszerint a darmouth-i főiskolás kommunista körök akkoriban hallani sem akartak Remingtonról, „mert túl zavaros fejűnek tartották, akiből hiányzik az időérzés és a felelősségtudat”. Ez volt az a vallomás, amelyet Chanler az első tárgyaláson akart megtéetni, de képtelen volt, mert lehallgatták a telefonját, és egy idézéssel megfélemlítették a tanúit.

Whittaker Chambers és Elizabeth Bentley szenzációs vádjai alapján a kormány ilyen módszerekkel erőszakolt ki két ítéletet. Így festenek az események, amelyek után J. Edgar Hoover, nyilván mély meglepéssel, odaállhatott a szenátusi bizottság elé, s nagy hangon kijelenthette, hogy Elizabeth Bentley tanúvallomása kiállta mind a tárgyalás, mind a fellebbezési eljárás próbáját, tehát minden tekintetben megbízhatónak bizonyult.

3.

Alger Hisst elítélték. William Remingtont elítélték — és megölték. Már csak halottakat lehetett bíróság elé állítani. A boszorkányüldözés legvérszomjasabb vállalkozói, emberek, akiket a politikai sikereken kívül semmi nem érdekelt, ennek a hőstettnek a végrehajtásával is megpróbálkoztak.

Áldozatuk Harry Dexter White volt. Azzal vádolták, hogy orosz kém.

Mind Whittaker Chambers, mind Elizabeth Bentley említett eredeti vallomásában White nevét, de jóval kevesebbet tudtak róla, mint a többiek zöméről, főleg Hissről és Remingtonról. Egyik sem állíthatta határozottan még azt sem, hogy White valaha is kommunista volt. A legtöbb, amit elmondhattak róla, hogy kommunista körökben sokan mint szimpatizánst ismerték — tehát hogy ha nem is volt kommunista, de lehetett volna.

Íme Miss Bentley vallomása, miként azt 1948. július 30-án a képviselőház bizottsága előtt elmondta:

Miss Bentley: Hogy Mr. White-nak volt-e tagkönyve vagy sem, azt nem tudom.

Mr. Stripling: Milyen határok között mozgott az ő együttműködése az ön csoportjával?

Miss Bentley: Híreket közölt Mr. Silvermasterrel, amelyeket aztán ő továbbított nekem.

És három nappal később Whittaker Chambers ugyanerről:

Mr. Stripling: Harry Dexter White kommunista?

Mr. Chambers: Hogy a párt nyilvántartott tagja volt-e, azt pontosan nem tudom, de hogy messzemenően útítárs volt, az biztos, tehát nem tartani őt kommunistának mind a két szembenálló fél részéről tévedés lenne.

Harry Dexter White ragyogó koponya volt. Miként a propaganda később igen nyomatékosan hangsúlyozta, orosz zsidó szülők gyereke, aki azonban 1892-ben már Bostonban született, az első világháborúban mint első hadnagy szolgált a hadseregben a tengeren túl, később elvégezte a massachusettsi mezőgazdasági főiskolát, majd ezután a Columbia, a Stanford és a Harvard egyetemen tökéletesítette tudását. Hat éven át a Harvardon tanított közgazdaságot, ugyanitt avatták filozófiai doktorrá 1930-ban. 1934-ben a pénzügyminiszter, Henry M. Morgenthau munkatársaként került Washingtonba, s a miniszter egyik kedvence lett. A kutatási osztályt vezette, majd miniszterhelyettes lett, végül pedig, Truman idején a Nemzetközi Pénzalaphoz nevezték ki. Éles esze és rátermettsége nagy elismerést váltott ki a legmagasabb állású angol közgazdászokból is, akikkel a második világháborút közvetlenül megelőző évek során került közeli kapcsolatba a nemzetközi pénzügyi tanácskozásokon.

Amikor neve 1948 augusztusában, a kémőrület napjaiban, az újságok címlapjára került Miss Bentley és Whittaker Cham-

bers jóvoltából már egy éve nem állt közszolgálatban. 1947-ben súlyos szívroham érte, május 1-től decemberig nem hagyhatta el az ágyat, hogy a betegsége okozta megrázkódtatásból talpra állhasson. A képviselőházi bizottság kihallgatásainak Jupiterlámpás légköre nem jelentette számára a legajánlatosabb gyógymódot, de amikor beidézték, talpra állt, és 1948. augusztus 13-án megjelent a bizottság előtt. Bentley és Chambers meséinek minden részletét tagadta, vallomásának kristálytisztasága később nagy hatást gyakorolt Jowittra, az egykori angol lordkancellárra is. Egy alkalommal igen kínos helyzetbe hozta a bizottságot, hitvallásának elmondásakor ugyanis önkéntelenül tapsra verődött a vallomást hallgató emberek tenyere. Ezeket mondta:

„Hitvallásom amerikai hitvallás. Hiszek a vallásszabadságban, a szólásszabadságban, a gondolatszabadságban, a sajtószabadságban, a bírálat és a mozgás szabadságában. Hiszek abban, hogy minden embernek azonos lehetőséget kell kapnia az érvényesüléshez, abban, hogy minden férfinak és nőnek joga legyen a maga által választott úton járni, és abban, hogy minden férfinak és nőnek joga legyen a legteljesebb mértékben kifejleszteni képességeit.

Hiszek a jogban és a kötelességben, amelynél fogva minden állampolgár dolgozhat azért és elvárhatja azt, hogy egyre nagyobb és valóságos politikai, gazdasági és érzelmi biztonságban éljen. Ellenzek mindenféle megkülönböztetést, legyen az faji, a bőr színe szerinti, vallási, a politikai meggyőződés vagy a vagyoni helyzet alapján történő is.

Hiszek abban, hogy mindenkinek szabadon kell megválasztania a maga képviselőjét, anélkül, hogy gépfegyver, titkosrendőrség vagy rendőrállam akadályozná ebben.

Ellenzem a hatalom minden önkényes és jogtalan használatát, bármilyen forrásból eredjen is ez, bármely egyén vagy csoport ellen.

Hiszek a törvényen alapuló kormányzásban, de senkiben, aki embertársa vagy a törvény fölé helyezi magát.

Ezeket az elveket szentnek tartom. Amerikai életformánk alapanyagát látom bennük, magát az élő valóságot, nem pusztá, papírra vetett szavakat.

Ez az én hitvallásom. Ezekért az elvekért dolgoztam. Így összegezném őket, amelyekért a múltban harcba szálltam, s ame-

lyeket kész vagyok megvédeni bármikor, az életem árán is, ha kell.”

Tagadta, hogy valaha is ismerte Miss Bentleyt vagy Chamberst s így közvetlenül összeütközött ez utóbbival, aki elmondta, milyen érzelmes jelenet zajlott le köztük, amikor szakított a párttal és elment White-hoz, hogy őt is szakításra bírja — jobban mondvá, mivel nem tudta, párttag-e, hogy „szakítson” a világnézettel. Azt viszont elismerte White, hogy a Miss Bentley listáján szereplő gyanúsított egyéneket csaknem mind ismeri. Egyeseket, mondta, csak felületesen, mert hivatalos minőségében érintkezett velük csupán nagy néha; másokat közelebbről; megint másokhoz szoros ismeretség és őszinte jó barátság fűzi — és fölöttébb csodálkoznék, ha kiderülne róluk, hogy kommunisták.

Egy jelentős kis közjáték mutatta, a hivatalos gyanakvás milyen kigőzölgése burkolja be White minden félreérthető szavát. Elejtett egy megjegyzést, hogy úgy érzi magát, mint valami ping-pong játékos. Thomas elnök máris lecsapott, mint macska az egérre:

Thomas: Egy pillanat. Nézzük csak ezt a kis feljegyzést, mert a dolog sehogyse fér a fejembe, Mr. White. Ön azt írja itt, hogy „Most lábaltam ki egy súlyos szívrohamból. Sokra értékelném, ha az elnök óránként 5—10 perc pihenőt biztosítana a számomra.” Ahhoz képest, hogy ilyen rossz a szíve, úgy látszik, mégis sokat sportol.

White: Nem gondoltam, hogy azt a néhány soromat felolvasák. Nem láttam semmi okot arra, hogy betegségemről a nyilvánosság is értesüljön, de azt hiszem, szívrohamom egyik oka valóban a sok sportolás volt. És amit csináltam, jól csináltam. A múlt évben ért a roham. Csak a ping-pongról beszéltem, pedig elég jól teniszeztam is, és sok évvel korábban más labdajátékokban is értem el eredményt. Remélem, így világosabb már a megjegyzésem.

Thomas: Igen, uram. (Taps)

White egész vallomásán finom vonal húzódik végig, amelyről általában nem vettek tudomást, de amelyről beszélni kell. Megkérdezték tőle, vajon „mindenkit ellenőriztetett-e”, aki a pénzügyminisztériumban alatta dolgozott, mire White azt válaszolta, hogy ő ezt nem személyesen végezte el, „de van nekünk ott egy egészen kiváló titkosszolgálatunk, ők kaptak meg min-

den ilyen természetű ügyet”. Ebben világosan benne foglaltatott, hogy ha ez a titkosszolgálat igent mondott valakinek az alkalmaztatására, akkor ő — White — ezt az igent feltétel nélkül elfogadta. Mivel Silvermastert jól ismerte, megdöbben, amikor először hallotta, hogy kommunista kapcsolatai voltak. Elolvasta aztán Silvermaster részletes válaszát is, amelyet a vádakra adott, majd megkérte a Loyalty Boardnál dolgozó egyik barátját, ellenőriztesse, vajon gondosan megvizsgálták-e az állításokra vonatkozó tényeket. A döntés: Silvermaster továbbra is közalkalmazott maradhat. Zárójelben meg kell jegyezni, hogy — miként arról már korábban, de jóval halkabban suttogtak is — Silvermaster ügyét már előzőleg alaposan megvizsgálta a hadsereg G—2-es osztálya*, és maga a republikánus Robert A. Patterson hadügyminiszter-helyettes hagyta jóvá működését, miután az ügyet a G—2 vezetőjével, G. V. Strong őrnaggyal is személyesen megbeszélte. Nem vitás, hogy az FBI és a képviselőház bizottsága — lévén, Thomas korábbi kijelentése szerint is szoros kapcsolat e két testület között — főként az informátorok szavahihetőségében bízott. White őszinte vallomásának olvastán az sem vitás, hogy ő ezt — mármint az informátorok szavahihetőségét — nem volt hajlandó próbakőnek tekinteni, és nem volt hajlandó megbélyegezni senkit addig, amíg az informátor vallomását valamilyen jogi fórum nem ellenőrizte, illetve a védelem nem kapott megfelelő lehetőséget arra, hogy föltegye az illetőnek a maga kérdéseit.

White vallomása az udvarias, kitűnő modorú ember vallomása volt, csupa önuralom, de ugyanakkor olyan halálos pontossággal lőtte ki a nyilait a bizottságra, hogy ez alkalommal szinte térdre borulva könyörögtek hozzá kegyelemért: az egyik bizottsági tag föl kérte Thomast, az elnököt, közölné White-tal, hogy vitathatatlanul „éles elméjű... és kitűnő szórakoztató”, de lehetőleg ragaszkodjék a tárgyhoz.

Néhai Thomas L. Stokes, az akkori idők egyik legjobb washingtoni tudósítója, azt írta, hogy White magatartása „egy bölcs professzorra... egy maró hangú filozófusra emlékeztetett... Az olyan embert, akiben kevesebb a tartás, már régen szétvetette volna a düh abban a helyzetben, elétkozta volna

* A kémelhárítás. — A ford.

vádlóit, és talán vagdalkozott volna, ordítva és székeket megasztalokat hajigálva a teremben — méghozzá jó okkal.” Majd ezt írta:

„Harry White különös meghajszoltatásának fináléja láttán az ember bensejét olyan mélységes felháborodás feszegette, hogy legszívesebben talpra ugrott volna, és maga kezdett volna vagdalkozni, és mennél tovább figyelte a történeteket, annál inkább kínoztta a gondolat, vajon az a néhány vezető ember, aki hisz a méltányos elbírálásban, miért nem beszél bátran és nyíltan arról a zsarnokságról, amellyel az ész és az értelmet ebben a teremben elnémítják.

Ijesztő, és annál is inkább az, mert így folytatódik háborítatlanul tovább.”¹³

Prófétai szavak.

Bár önuralmát egy pillanatra sem vesztette el a bizottság előtt, a megpróbáltatás túl súlyosnak bizonyult Harry White meggyöngült szíve számára. Másnap rosszul érezte magát, felkereste New York-i orvosát, aki azt tanácsolta neki, hogy térjen vissza New Hampshire államba, fitzwilliami otthonába, és feküdjék ágyba. Hazafelé, a vonaton, már éles fájdalmat érzett a mellkasában és megérkezte után tüstént hívták hozzá a helybeli orvost. A következő két napon át két orvos kezelte. A kardiogram erősödő szívrohamot mutatott. Augusztus 16-án délután meghalt.

Annak a következtetésnek lehetőségét, hogy korai halálát a boszorkányüldözők okozták, persze ki kellett zárni. Tehát az ország nagy példányszámú napilapja — és néhány neves jobboldali író — programszerűen terjeszteni kezdte, hogy öngyilkos lett. Az igazság azonban, amelyet a halálos ágyánál jelenlevő orvosok állapítottak meg, megcáfolta ezt a propagandát.¹⁴

Halála után szabad préda lett Harry White. Annak az időszaknak az egyik jobboldali írója, aki az egyik képes hetilapnak készített storyt a kémszervezetekről, és anyagát egyedül és kizárólag élénk képzeletéből merítette, így kiáltott fel boldogan: „A halottak nem vitatkoznak.”

Whittaker Chambers, aki mindaddig tagadta, hogy a föld alatt végzett kommunista tevékenysége során valaha is kémkedett volna, White halála után négy megsárgult, kézírásos jegyzetlapot kerített elő valahonnan, amelyet állítólag White adott át neki.

Ennek az utólag megtalált bizonyítéknak a felhasználási módja az egész boszorkányüldözés egyik legkülönösebb látványossága volt.

Chambers minden bizonnyal 1948. november 17-én tette le először a White-jegyzeteket a bíróság asztalára, a rágalmozási per baltimore-i tárgyalásán, amelyen azokat a bizonyos géppel írt Hiss-dokumentumokat is a per irataihoz csatolta, az utolsó dokumentum hátlapján ugyanis ott látható a följegyzés: „65 nagy lap, 4 kisebb cédula”, ami nyilvánvalóan a Hiss-dokumentumokra vonatkozik, mert számuk a fenti számokkal valóban azonos. Hiss védői szűklátókörűen, ahogy a jelek szerint az ügy korai stádiumában általában viselkedtek, csak azt az anyagot vették kézbe és továbbították a szövetségi ügyészeknek, amely közvetlenül érdekelte őket, és sem akkor, sem később nem tanúsítottak semmi érdeklődést a White-följegyzések iránt. Minden bizonnyal azt tartották, hogy a dokumentumokhoz, amelyeket állítólag White továbbított, Hiss védőinek semmi köze, és csak szélesítenék a vád alapját, tehát ártanak Hissnek. Ezzel szemben létfontosságúak lehetnek volna, hiszen a White-dokumentumok is ugyanattól az állítólagos futártól származtak, ugyanannak a futárnak a rejtekhelyéről kerültek elő, ahonnan a Hiss-dokumentumok, tehát ha a rejtett holmi néhány darabja a hitelét veszti, hitelét veszti az egész.

A White-papírok további sorsát a baltimore-i rágalmozási per kihallgatásai után homály fedi. Nem voltak az ügynevezett „tökumentumok” (tök-dokumentumok) között, amelyeket Chambers oly drámai jelenet keretében tett a bizottság asztalára, azok ugyanis kivétel nélkül a State Department iratai voltak mikrofilm-tekercseken. 1950. január 26-án Nixon tett róluk először említést a nyilvánosság előtt az egyik képviselőházi beszédében, de hogy miképpen jutottak a papírok a képviselőház nyomozóinak a birtokába, arra nem világított rá. A történetnek egy később közölt változata, amelyet nyilván a bizottság forrásaiból merítettek, úgy szól, hogy Chambers adta át a feljegyzéseket Mundtnak és Nixonnak 1948. december 28-án, amikor lelátogattak a westminsteri farmjára. E változat szerint ekkor közölte Chambers, hogy Hisshez hasonlóan White is „különleges csoportom” tagja volt, akitől adatokat kapott Oroszországba való továbbításra. „Az e találkozóról szóló jelentés — amelyet a bizottság még mindig »bizalmas«-ként

kezel — arról is beszél, hogy Chambers közlése szerint White eredeti dokumentumok mellett ceruzával írt jegyzeteket is adott neki arról, mi van készülében.”¹⁵

Az iratoknak ez az óvatos kezelése, azután, hogy a képviselőház bizottsága egyszer már rájuk tette a kezét, egymaga elegetendő ok a fölöttébb megalapozott gyanakvásra. Azt gondolhatta volna az ember, hogy az FBI kitűnően felszerelt laboratóriuma, hitelességüket megállapítandó, tüstént nekiesik az értékes iratoknak és a tudományos vizsgálat után kimondja az utolsó szót. A White-papírok ügyében azonban az FBI nem kockáztatta a hírnevét. Helyette a veteránok ügyével foglalkozó ügyosztály írásszakértőjét, Harold J. E. Gessellt kérték fel az illetékes berkekből, hogy foglalkozzék a dokumentumok hitelességének megállapításával. S ami még az eddigieknél is furcsább, az eredeti papírokat nem adták a kezébe, pedig a szakértők leginkább eredeti példányok alapján szeretik végezni munkájukat. Fotokópiák alapján kérték a véleményét. Meg is adta. Megállapította, hogy a kézírás Harry Dexter White-é, de a véleményét azzal zárta, hogy következtetéseit még az eredeti dokumentumok vizsgálatának eredményével kell alátámasztani.

A White-papírokban olvasható közlések igazán nem egetverően érdekesek: olyanok, hogy „A Van Zeeland-jelentést itt nem vették komolyan” vagy „A Red Star over China* második olvasásra elég érdekes”. Ilyen adatokat ír le saját kezével egy kém s töri továbbításukon a fejét? Earl Jowitt úgy látta, hogy ezek a sok törléssel és sorok közti javításokkal tarkított jegyzetek sokkal inkább magánhasználatra készültek, talán egy később megírandó napló nyers részadataiként, de kémkedési célokra soha nem akarta fölhasználni őket senki.¹⁶

Az egyik jegyzet illogikus volta is erre a következtetésre utal — olyan hézagos, hogy érthetetlen. Képtelenségnek tűnik, hogy értelmes ember ilyesmit leírjon; hamisítás szaga érződik a szavakból: „A japán áruk vásárlása részéről erősen visszaesik, ugyanakkor, amikor az említett országokba irányuló exportunk nő”, szól a jegyzet.

A kipontozott helyet Harry White nyilván azért hagyta üresen, hogy néhány ország nevét utólag írhasssa oda. Nevetsé-

* Vörös csillag Kína fölött. — A ford.

ges föltételezni, hogy hasonló nyers följegyzések írása közben valaki ilyen aprólékos gondossággal hagy magának üres helyeket; inkább úgy tűnik, hogy előzőleg azok a sorok is tele voltak írva. Továbbá, ha valaki emlékeztetőt készít magának a továbbiakhoz, miért hagyná ki éppen azokat a neveket, amelyek följegyzésének egyedüli igazán fontos adatát képezik. Vagy egy kém miért éppen azokat a neveket hagyná el, amelyek továbbítandó jelentésének lényegét jelentik?

Nathan I. White, Harry White fivére, későbbi elemzésében, amelyet az export-importra vonatkozó számadatok alapján készített, kimutatta, hogy kizárólag három ország neve illett a följegyzés üresen hagyott helyére: az Egyesült Királyságé, Indiáé és a Szovjetunióé! De hát egy szovjet kém a szovjet export-import adatairól tájékoztatná megbízóit? A kérdés föltevése maga is nevetséges. A bizonyító erejű tények azonban Nathan White szerint nem a pusztá logikára alapulnak csupán. Ezt írta:

„Az e sorok írója által készített, megnagyított fotokópián az első sorban található üres hely vége felé egy nagy „S” betű halvány nyoma látható. A másik két számba jöhető ország neve közül egyikben sincs „S” betű azon a helyen, ahol a fotokópia tanúsága szerint ez a betű eredetileg szerepelt.

Az a tény, hogy az összes ország nevét eltüntették a följegyzésről, további bizonyíték, miszerint a Szovjetunió volt az eredeti írásban szereplő országok egyike. Más elfogadható ok az összes országnevek törlésére nincs. Kézenfekvő ugyanis, hogy ha a megnevezett országok között a Szovjetunió is szerepel, egyértelműen bizonyította volna, hogy e sorok nem a szovjetek tájékoztatására készültek . . . Minthogy azonban egyedül a Szovjetunió nevének eltüntetése nyomán maradt üres folt sok szóbeszédre adott volna lehetőséget, minden országnév törlése szükségesnek mutatkozott. Teljesen mindegy, ki végezte a törlést. A nevek eltüntetésének ténye világosan bizonyította a törlés célját: megelőzni a cáfolhatatlan leleplezést, hogy a följegyzés nem Oroszország tájékoztatására készült.”¹⁷

Talán (ha Nathan White-nak igaza volt) éppen ez a törlés okozta, hogy nem az FBI-t kérték föl a White-papírok felülvizsgálására. És talán azért kellett Gessellnek is az eredeti dokumentumok helyett fotokópiák alapján dolgoznia, mert ezekről nehezebben lehetett észrevenni a hamisítást. Ki tudja?

Mindebből persze óriási horderejű következtetésekre jut az ember. Ha ugyanis a White-papírokon valóban változtattak — meghamisították őket, hogy kémadatoknak lássanak —, akkor kémkedés helyett olyan gátlástalan emberek politikai cselszövésének bizonyítékai, akik a New Deal-időszak magas tisztségviselőinek törbecsalása és tönkretétele árán akartak hatalomra jutni. Az is világos, hogy ha a White-papírokon álnok célokból változtatásokat hajtottak végre, akkor a Hiss-dokumentumok körül minden gyanakvás is ezerszerre jogosabb lett, hiszen egyazon forrásból származtak a papírok s ha hamis volt az egyik részük, szinte biztosan hamis volt a másik is.

Bentley és Chambers politikai célokat szolgáltak. Vallomásaiktól egyenes út vitt annak a Joseph McCarthy szenátornak érájába, aki telekiabálta az országot, hogy a legmagasabb posztokon is felforgatók és hazaárulók ülnek. Képzelőereje csak úgy hajtotta a vizet a republikánusok malmára.

Az 1952-es elsőprő Eisenhower-győzelemhez oly közeli 1953-as választás alaposan fejbe verte a republikánusokat. A nép lényegében a demokraták felé fordult. Az ortodox republikánizmus szinte reflexszerűen tüstént kémekkel megáruulókka kezdte ijesztgetni az országot. A szenátus igazságügyi bizottságánál már el is készült a jelentés, amely az új akció alapját képezte s amelynek a címe ez volt: „Felforgatók összefonódása a kormány hivatalaiban”. Mintegy 50 000 példányt átadtak belőle még a választási vereség előtt a Republikánus Párt agitátorainak és bizottsági források a novemberi bukás utórezgéseként azt is elismerték, hogy magánosok csoportjai és egyének „támogatták” őket további 150 000 példány szétoztásával is.¹⁸

Herbert Brownell jr. igazságügyminiszter pedig szikrát patogatott a gyújtós alá. 1953. november 6-án beszédet mondott Chicagóban a Vállalati Igazgatók Clubjában, s ebben formálisan árulással vádolta a volt elnököt, Harry Trumant, a nagy feltűnést keltő állítása alapján, amely szerint, bár tudta White-ról, hogy kém, mégis kinevezte a Nemzetközi Pénzügyi Alaphoz. Ezeket mondta az igazságügyminiszter:

„... Harry Dexter White orosz kém volt. Titkos iratokat csempészett orosz ügynökök kezébe Moszkvába való továbbításra. És Harry Dexter White-ről azok, akik a kormánynál be-

töltött legérzékenyebb és legfontosabb állásba kinevezték, tudták, hogy kommunista kém.

Az FBI köztisztviselői pályájának kezdete óta ismerte White kémtevékenységét, és az illetékeseknek jelentette is ezt több ízben már a kezdet kezdetén. E jelentések azonban nem akadályozták meg azt, hogy White az államapparátus egyre magasabb posztjára jusson . . .

Hivatalosan kijelenthetem, első ízben a nyilvánosság előtt, hogy minisztériumom nyilvántartása szerint White-nak a szovjet kormány részére végzett kémtevékenységéről az FBI már . . . 1945 decemberében részletes jelentést küldött a Fehér Háznak.

Bármilyen hihetetlenül hangzik is, Truman elnök mindennek tudatában nevezte ki 1946. január 23-án az akkor pénzügyminiszter-helyettes White-ot egy még fontosabb állásba: az Egyesült Államok ügyvezető igazgatója lett a Nemzetközi Pénzügyi Alapnál.”¹⁹ (Kiemelések tőlem.)

Ez a vád váltotta ki a boszorkányüldözés korszakának egyik leghangosabb pörlekedését. Trumanból szinte kirobbant a fölháborodás. Égbekiáltó demagógiával vádolta a republikánusokat. Annyira kipukkadtak a legutóbbi választásokon, mondta, hogy nincs egyetlen ötletük vagy témájuk, csak mocskolódni tudnak. Brownell vádjainak konkrét állításaival szemben azonban fölöttébb zavarodottnak mutatkozott. Először, addigi szokásához híven, azzal a szerencsétlen állítással akarta most is kifogni a szelet bírálóinak vitorlájából, hogy nála senki nem bánt keményebben a kommunistákkal s hozzátette, hogy a White állampolgári hűségével kapcsolatos kételyek fölmerülésének pillanatában „elbocsátottuk” őt. Márpedig ez nem így történt. White-ot előléptették, és valószínűleg betegsége készítette arra, hogy Truman legélénkebb sajnálkozásainak kifejezése közepette visszavonuljon a közéleti tevékenységtől. E cáfolhatatlan tények készítették Trumant állításainak módosítására, miszerint — már az FBI állításainak ismeretében — azért járult hozzá White-nak a Nemzetközi Pénzügyi Alaphoz való kinevezéséhez, mert ott jobban szemmel tudták tartani.

A nyilatkozatot követő felháborodás során kiderült, s a legfelelősségteljesebb hírmagyarázók is egyetértettek abban, hogy az ügy szereplői egytől egyig bepiszkolódtak s hírnevük így

vagy ügy, csorbát szenvedett. Leginkább az Egyesült Államok hírneve és az elnöki intézmény sínylette meg az ügyet. Megvető és riadt hangokat hallatott a külföldi sajtó. Eisenhower, aki megtörténte előtt helyeselte Brownell támadását, nyilván, mert sejtelte sem volt arról, mivé fajul, sürgősen elhárította magát az ügytől, mondván, hogy ő Truman állampolgári hűségét soha nem vonta kétségbe, s ezért egyetért azzal, hogy ha az igazságügyminisztere már előállt szenzációs vádjával, megfelelő bizonyítékokkal kell azt alátámasztania. Brownell nem volt hajlandó sajtókonferenciát tartani, és semmi jelét nem mutatta annak, hogy bizonyítékokat terjeszt elő.

Ez volt a helyzet 1953. november 17-én, amikor is Brownell és Hoover a szenátus belbiztonsági bizottsága elé állt valloást tenni. Brownell vallomásából kiderült, hogy a White-ügy Elizabeth Bentley információján alapult. Jegyzőkönyvbe mondta Hoover első, a Fehér Házhöz intézett 1945. decemberi figyelmeztetését úgy, ahogy Bentley arról beszélt; a 71 oldalas beszámolót Bentley kémhistóriáiról; és citált egy White-ről szóló jelentést, amelyet 1946 februárjában kapott a Fehér Ház, a pénzügyi alaphoz történt kinevezésének nyilvánosságra kerülése után. Brownell azonban igen határozottan leszögezte, hogy más olyan adata is van, amely állításait megerősíti. Csak-hogy — mondta — ezek „bizalmas források és a hírszerző módszerek felfedése nélkül nem közölhetők... Mi pedig az FBI fontos munkáját soha nem fogjuk megkárosítani azzal, hogy jelentéseit nyilvánosságra hozzuk.” Brownell nyilatkozata szerint tehát az FBI jelentéseit joggal használják fel politikai célokra, mint ő is megtette — és ugyanakkor az a haszna is megvolt, hogy a titoktartás álszent kötelessége fölmentette állításainak bizonyítása alól. Az amerikai közönségnek el kellett hinnie a szavait — és Hooverét is — egyszerűen azért, mert az ő szájukból hangzottak el; a döntés tehát nem a vizsgálaton, nem a bizonyítékokon múlt, hanem azon, hogy egyes tisztségviselők szerint mi van azokban a titkos nyilvántartásokban. Ez az eljárás lényegében a rendőrállam politikájának trónra emelését jelentette.²⁰

A Brownell után tanúskodó Hoover alátámasztotta a részrehajló igazságügyminiszter részrehajló vádaskodását. Szavaiból kiviláglott, hogy változatlanul a GID napjainak Hoovere, aki mereven ragaszkodik az ország belső rendjét fenyegető Vörös

Veszedelem elméletéhez s megfelelkezik arról, hogy a legtöbb amerikai még akkor sem tudna megnevezni egyetlen kommunistát sem, ha az élete múlna rajta. Ezt mondta:

„Többről van itt szó, mint egyetlen ember elleni vádakról. Vagy harmincöt évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a mai helyzet kialakuljon, s ez idő alatt idegen életfelfogás férközött abba a rendbe, amelyet mi büszkén a magunk alkotmányos köz társaságaként szoktunk emlegetni. Amerikai életformánk... összeütközésbe került a kommunizmus istentagadó erőivel. Ezek a vörös fasiszták torzítanak, titkolóznak, félremagyaráznak és hazudoznak céljaik elérésének érdekében. A csalárdság a lételemük.”

Miután ily módon vázolta a helyzetet, Hoover semmi kétséget nem hagyott az iránt, hogy White kém volt és áruló. Kijelentette, hogy 1945. november 8-tól (Bentley első jelzésének idejétől) kezdve 1946. július 24-ig a Fehér Ház hét jelentést kapott különböző kémügyekről, amelyekben White neve kivétel nélkül szerepelt. Az adatok, szögezte le, vagy „harminc forrásból származtak, megbízhatóságukról előzőleg meggyőződünk”.

De vajon milyen megbízhatóak voltak ezek a források? Ha az ember két általa említett — Elizabeth Bentleyre és Whittaker Chambersre — gondol, fogalmat alkothat erről a megbízhatóságról. Hírforrásairól beszélve közölte, hogy „egyet közülük különösen említésre méltónak tartok”. S aztán az egekig magasztalta Miss Bentleyt, felidézvén, hogy vallomása milyen megingathatatlanul bizonyult mind az első, mind a fellebbezési tárgyaláson. Whittaker Chambersszel támogatta meg Miss Bentleyt mondván, hogy „White kézírásos dokumentumait illetően pedig nem merülhet föl semmiféle vita” — ami fölöttébb szokatlan nagybecsülése azoknak a papíroknak, amelyeket a képviselőházi bizottság olyan körülmények között kezelt. Egyik rejtélyes mondatában, amely minden bizonnyal a dokumentumokra vonatkozott, azt is kijelentette, hogy White halála óta „olyan események játszódtak le, amelyek kétségbevonhatatlan tényeket tártak föl az 1945-ben és 1946-ban adott tájékoztatás megbízhatóságát illetően — tehát arra vonatkozóan, hogy White kémkedett és áruló volt.

Ily módon az FBI és Hoover személyes jóhíre Elizabeth

Bentley és Whittaker Chambers szavahihetőségén múltott. Az iránt sem merülhet fel semmiféle kétség, hogy Hoover szereplése nagy segítséget jelentett a republikánusoknak és óriási károkat okozott a demokratáknak.

A White-ügyben pótlólag megtett Truman-nyilatkozat jelentőségét a semmivel tette egyenlővé Hoover, amikor kijelentette, hogy ő soha nem értett egyet White-nak a Nemzetközi Pénzügyi Alaphoz történt kinevezésével, mert ez állítólag megkönnyítette volna a szemmel tartását. Ellenkezőleg. Azt állította, hogy kinevezése akadályozta az FBI-t, csökkentette ellenőrzési lehetőségét. Továbbá, jöllehet Hoover éveken át hintette a port az emberek szemébe, hogy az FBI csak jelenti a fölfedett tényeket — tehát nem értékeli őket, nem javasol és nem törekszik befolyásolni döntéseket —, e vallomásában biztosította az igazságügyminisztert, hogy a White-tal kapcsolatos információja tökéletesen megbízható. Hozzátette: „Megmondtam az igazságügyminiszternek, hogy White részéről nem bölcs dolog közszolgálatot teljesíteni.” Ezzel, mint Arthur Krock később írta, „igen súlyos értékelést adott”.²¹

Ennek az illetlen dulakodásnak egyetlen nyertese volt: J. Edgar Hoover. James Reston azt írta, hogy Hoover „valószínűleg a Capitol Hill leghatalmasabb embereként” került ki belőle, és nézetét az ország csaknem minden vezércikkírója osztotta. A túlnyomórészt konzervatív amerikai sajtó, bár Brownell vádját, amely szerint Truman hazaáruló, nem fogadta el, abban egyetértett, hogy a volt elnök képtelenül naiv vagy képtelenül ostoba volt, amikor megtartotta a helyén White-ot az FBI első figyelmeztetése után is. Senki nem mutatkozott hajlamosnak kétségbe vonni az igen határozott megállapítást, amely szerint White kém volt és áruló.

Pedig bő tere volt a kétkedésnek. Hoover azt vallotta, hogy az FBI szoros megfigyelés alatt tartotta White-ot. Elizabeth Bentley 1945-ös leleplezésétől fogva (sőt, talán már jóval korábbi időponttól kezdődően, miként arra Bentley célzott is, amikor azt mondta, hogy az FBI „már régen” érdeklődött White pályafutása iránt) Harry Dexter White a modern nyomozási technika minden válfájának tárgya volt. Arthur Krock szerint vagy 500 FBI nyomozót állítottak rá az Elizabeth Bentley és Whittaker Chambers által kiszolgáltatott nyomok felderítésére, és White szüntelen megfigyelésére.²² Más jelentések

arról szólnak, hogy postáját felbontották, telefonjait lehallgatták. És mit eredményezett e lázas tevékenység? Ezt soha nem fogjuk megtudni, mert a választ az FBI szent könyvei szigorúan őrzik.

A telefonlehallgatásból szerzett értesüléseket persze nem lehetett fölhasználni a White elleni eljárásban; de Brownell fölhasználhatta őket egy halott ember és egy leváltott államapparátus ellen emelt vádjainak igazolására. A washingtoni sajtótudósítók mindent megtettek, hogy kiszedjék Brownellből, honnan vannak az információi, ha ugyan voltak, de hiába. Ernest K. Lindley, igen jó washingtoni kapcsolatokkal rendelkező veterán tudósító azt írta, hogy az 1946-os White-ügy sok kérdést hagyott nyitva. 1948-ban, két év múlva, szólt tovább a cikke, kérdezősködött, vajon lehallgatásból származó és egyéb — a bíróság előtt nem használható — adatok igazolják-e a vádat? „Tagadó választ kaptam — írta. — Pedig informátorom olyan ember volt, aki tudott volna róla, ha így van.”²³

1948-ban az egész White-ügy (a halála után előkerült gyanús feljegyzések nélkül) egy New York-i nagy esküdtszék elé került. Az elé, amelyik a Kommunista Párt vezetői ellen is vádat emelt. Fel kell tételeznünk, hogy az első betűtől az utolsóig meghallgatott mindent, amit az FBI White ellen bizonyítékként fölhalmozott — és elutasította a vádemelést. Hiss és Remingtont perbe fogták, és hallatlanul gyanús körülmények között bár, de lefolytatták ellenük az eljárást, a White-ügyben — a jelek szerint — ennyire sem tellett.

4.

Így fest az FBI és a boszorkányüldöző kongresszusi bizottságok együttműködése. Az FBI e korszakának tevékenységét végtelen gyanakvással kell megítélni. A vád tanúi mind a Hiss-, mind a Remington-ügyben beismerték, hogy beható, heteken át tartó munkával készítették elő az FBI-jal együtt a tárgyaláson megteendő vallomásukat. Chambers a szó szoros értelmében az FBI-nál töltött heti öt napot hónapokon át. A tárgyalások jegyzőkönyvei szerint az FBI kíméletlen módszereket használt — telefonlehallgatást és figyelést. Ame-

rika legértékesebb vívmánya viszont a személyi szabadság, amelynek két alapelve szerint addig, amíg valakiről bűnössége be nem bizonyul, ártatlannak tartandó, továbbá minden egyes állampolgár számára igazságos tárgyalást kell biztosítani. Amikor azonban a védőügyvédek telefonjait lehallgatják, amikor a tanúkat még a vallomásuk megtétele előtt megfélemlítik igazságos tárgyalásról nem lehet szó — és nem lehet szó igazságról sem.

A háború után

A háború utáni idő, nem beszélve a Kongresszus boszorkányüldözéseiről, amelyeket az FBI a legmesszebbmenőkig támogatott, tele volt e szervezet jellegzetesen dühös és lármás tevékenységével. Furán kettős jellegű ez a tevékenység; gyanús kommunisták ügyében ádáz, akár a tigris; tele van igazságérzettel és hazafisággal, ha a Legfelsőbb Bírósággal támad nézeteltérése, de furcsán tartózkodó, ha a Dél szervezett bűnözésével és polgárjog-sértéseivel kerül szembe.

Hoover legnagyobb fétise a kommunista veszedelem marad. Az utóbbi esztendőekben írt könyvei is ennek a veszedelemnek a valóságát harsogják, akkor, amikor a kommunizmus Amerikán belül olyan ártalmatlan lett, akár egy kiscica. Maga Hoover is csak átlátszó taktikai húzásokkal képes fenntartani a veszély képzetét: elfogadja a kommunizmus saját föltételezéseit; vezetőik állítását, hogy minden párttagra tíz „szimpatizáns” jut. Minthogy pedig senki nem tudja pontosan meghatározni a „szimpatizáns” — vagy hogy Hoover kedvenc meghatározásával éljek, az „ál-liberális” vagy az „útitárs” — fogalmát, a John Birch Társaság tagjainak kivételével, mindenki gyanús. A gyanakvás ily módon keltett, ártalmas légkörében Hoover fanatikus vallásossággal támadja a saját maga által felidézett veszedelmet, s valóságérzetét azzal erősíti, hogy (miként a *Master of Deceit** című bestsellerében is teszi) határozottan elutasítja a párttagság legújabb számadatainak közlését.

A tény, hogy kommunistaellenes magánhadjárata során Hoover egyáltalán nem válogatott az eszközökben, arculatának egyik legtorzabb oldalát tárta föl. Az FBI tevékenysége már nem szorítkozik a nyílt törvénysértések tisztázására. Stone ér-

* A cselekvés mestere. — A ford.

telmes döntését abban a pillanatban kidobták az ablakon, amikor Rooseveltt ismét a Bureau-ra bízta az általánosságokban megfogalmazott felforgatás földerítését. Ezzel minden elhatárolás megszűnt létezni; mindenki gyanús lehet, mindenki után lehet nyomozni.

Hogy meddig érhet a gyanúsítás, azt az FBI nyomozóinak a főiskolák területén végzett munkája mutatta. A GID napjaitól máig Hoover meg volt győződve arról, hogy a főiskolás fiatalokból hiányzik az értelmi képesség s az érettség a kommunizmus megértéséhez — következésképpen az ő feladata megvédeni őket ettől az eszmétől. Tehát az FBI nyomozói szimatolni kezdtek a diákok után. Az effajta rendőri ellenőrzés korlátozza az intellektuális szabadságot. Nem véletlenül köszöntött Amerikára a konformizmus kora, a rendőrállam jelképe. Hogy mi jelenti a biztonságot a nemzet számára, azt a csálhatatlan rendőr véleménye és tettei határozzák meg.

Az a lázas buzgalom, amellyel Hoover s az FBI a baloldal elleni keresztshadjáratát viselte, élesen elütött attól a nemtörődomségtől, amelyet a legérzékenyebb belső problémánk, a polgárjogok érvényesítése iránt tanúsított. Hoover soha nem mutatott különösebb hajlamot, hogy e téren is keresztshadjáratot indítson. Ellenkezőleg, mindent megtett azért, hogy az FBI-t ilyen feladatokkal lehetőleg egyáltalán ne bízzák meg. Jóllehet igazságügyminiszter igazságügyminiszter után döntött úgy, hogy az FBI-nak igenis meghatározott feladatai vannak a polgárjogok érvényrejuttatásában, a följegyzések egyértelmű tanúsága szerint a Bureau megmakacsolta magát. Négerek otthonait és templomait érték Délen bombatámadások — büntetlenül. Az FBI mindig lázasan nyomozni kezd... aztán semmi, legfeljebb újabb bombák robbannak, és — mint 1963 nyarának végén az egyik birminghami templomban történt — négy kisgyermeket téptek ízekre. Az FBI polgárjogi tevékenységének évekre visszanyúló nyilvántartása alapján kiderül, hogy — e sorok papírra vetéséig — furcsa módon — hogy sem sikerült például beférkőzniök a Fehér Polgárok Tanácsaiba, meg más fajüldöző szervezetekbe, pedig nem lett volna nehezebb a kommunista szervezetekbe való behatolásnál. Talán nem véletlen, hogy a tény, miszerint az FBI nem túlzottan lelkesedett egy, a polgárjogokért folytatandó kereszt-

hadjárat gondolatáért, nem csökkentette a bálványozást, amellyel a déli politikusok és a Kongresszus ultrakonzervatív tagjai Hoovert körülvették.

1.

1949 és 1950 két friss, elsőoldalas szenzációt hozott az FBI-nak: a Rosenberg-ügyet és a Coplon-ügyet.

Az elsőben az atombomba „titkának” az ellopásáról volt szó, a „század büntettéről” avagy „a gyilkosságnál is gonoszabb bűnügyről”, ahogy egyes alkalmakkor jellemezték. A bűnügy nagy hangerővel hirdetett különlegessége azon a hiedelmen alapult, hogy a Rosenberg házaspár által kicsempésztett adatok tették Oroszország számára lehetővé az atombomba lemásolását, azt, hogy a világ jövőjét veszélyeztesse. Figyelemre méltó, hogy senkiben nem merült föl a gondolat, hogy az eseményekért némi felelősség az FBI-t is terheli. Whitehead például azt a hiedelmet táplálja, mintha az FBI-nak semmi köze nem lett volna a Manhattan Project* biztosításához. „Az atomtitok biztosításáért egyedül a hadsereg volt felelős, ahogy a Manhattan Engineer District**-nek, az atomenergia-program irányító testületének személyzetét is a hadsereg vizsgálta felül” — írta. Idézte egy, a tevékenységet elhatároló megállapodás pontjait, amelyek szerint a hadsereg teljes felelősséget vállalt a személyzeti és biztonsági kérdések megoldásáért. Eszerint az FBI-nak semmi köze nem volt ehhez a területhez.

Az igazság az, hogy a hadsereg, jóllehet a felelősség a végső döntésekért rá hárult, nem egyedül és nem sötétben dolgozott. Tevőleges, fontos, és állandó támogatást kapott az FBI-tól. Az FBI nyilatkozata, hogy a Manhattan Project leendő munkavállalóinak 269 303 ujjlenyomatát vizsgálta meg, hogy mindenkit megnézett, aki „az atombomba gyártásán” dolgozott, bizonyítja, hogy a prioritásért osztoznia kell a felelősségben.

A védelmi szervezet legjelentősebb hiányossága a bombán dolgozó angol misszió egyik tagjában öltött teste. Klaus

* Az atombomba előállítási terve. — A ford.

** A terv mérnökkara. — A ford.

Fuchs, a neves angol atomtudóssá lett német menekült előéletét az angol biztonsági szervek tisztázták, s az iratok szerint ezt az igazolást, érthető módon, az amerikai hatóságok minden további nélkül elfogadták, hiszen senki nem várhatta tőlük, hogy többet tudjanak Fuchsról az angoloknál.

1949 decemberében azonban Fuchs az angol hatóságok előtt beismerte, hogy kommunista kém. Az alatt az idő alatt, amíg az atombombán dolgozott — mondta —, adatokat adott egy kémfutárnak, akit csak „Raymond” néven ismert. Az FBI kimerítő kutatás után megállapította, hogy ez a „Raymond” nem más, mint Harry Gold, a philadelphiai Általános Kórház szív-vizsgáló állomásának vegyésze. Gold nevét Elizabeth Bentley a tevékeny kommunisták között említette; 1947-ben ki is hallgatták, de elengedték. Fuchs vallomása után azonban ismét elővették s ekkor beszélt, elismerte, hogy a Fuchstól kapott adatokat Anatolij A. Jakovlevnek, a New York-i orosz vicekonzulnak továbbította.

Gold nagy területet átfogó vallomása másokat is belekevert az ügybe. Említette, hogy a New Mexicó-i Santa Fébe is leküldték adatokért, amelyeket a hadsereg atombomba-tervén dolgozó egyik technikusától, David Greenglasstól kellett átvennie. Greenglass szintén vallott az FBI-nak. Azt mondta, hogy őt sógora, Julius Rosenberg szervezte be a szovjet kémhálózatba. Leírta, hogyan továbbította az atombomba résztöltet-lencséinek és gyújtószerkezetének részeit Goldnak, hogy ő aztán az oroszokhoz juttassa, illetve magának Rosenbergnek.

Ezt a kémtevékenységet sem az FBI, sem a hadsereg biztonsági szolgálata nem fedezte föl, pedig maradt a nyomában néhány olyan félreérthetetlen jel, amely e szervezetek gyanakvását fölkelthette volna. Greenglass fiatal korában egy ifjúkommunista szervezet tagja volt, ami az atomtervhez való alkalmaztatásakor nyilván elkerülte az illetékesek figyelmét. Hogy erről a régi és nem is szoros kötelékről nem tudtak, azt meg lehet érteni (bár az FBI biztonsági ügyekben olyan alapos vizsgálatokat folytat, amelyek során még egy parkolási jegy sem kerül el a figyelmét). 1945 februárjában azonban sokkal szembeötlőbb jelzést kaptak: ekkor jött rá az FBI, hogy Rosenberg kommunista, kivallatták, és el is bocsátották egy híradós alakulatnál viselt állásából. A Rosenberg és Greenglass közötti családi kapcsolat akkor nem keltette föl senki figyel-

mét, ami kár, hiszen az állítólagos atomlopás Rosenberg leleplezése után történt. Gold elment Santa Fébe, és először 1945 májusában, vagy három hónappal Rosenberg kommunista voltának felfedése után találkozott Greenglass-szal; ő pedig, legalábbis későbbi tanúvallomása szerint, a nagaszaki atom-bomba gyújtószerkezetének tervrajzát jóval később, 1945 szeptemberében adta át Rosenbergnek.

Az elszalasztott alkalom, hogy Rosenberget le lehetett volna időben tartóztatni, s így — ha igaz az egész — életbevágóan fontos titkunkat megőrizhettük volna, a Rosenberg-ügy drámai eseményei során elsikkadt a közfigyelem elől. Az akkori napok hisztériájában, a század kémügye körül keveredett propaganda-zajban más tény is erre a sorsra jutott — mindenekelőtt az a legdöntőbb és kézenfekvő körülmény, hogy az atom-bomba akkor már nem rejtegetett semmi titkot.

Jóllehet magas és felelős kormányköreink tisztában voltak az atomkor eme alapvető jellegzetességével, az amerikai nép agyába az ellenkezőjét plántálták, és vezetőink egyetlen hanggal nem törekedtek arra, hogy fölfedjék előtte az igazságot. Az 1948-as agymosás, amely azt célozta, hogy az emberekben a Rosenberg-ügy a „század büntettének” mítoszaként rögződjék, ugyanazokban a választást megelőző, zaklatott napokban folyt, amelyekre Bentley és Chambers leleplezései nyomták rá a bélyegüket. Ugyanaz az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság, amelyik a Hiss-ügyet lefolytatta, alig várta, hogy új szenzációt robbanthasson ki. 1948 szeptemberében, alig két hónappal Dewey és Truman elnökválasztási párharca után, a bizottság pengetni kezdte, hogy az oroszok ellopták atombombánk „titkát”. Leslie R. Groves vezérőrnagynak, a Manhattan Project fejének vallomása szerint a kommunisták szüntelenül, természetek módján viselkedtek, és „könnyen lehet, hogy valami lyukra akadtak”. És az újságcímek máris ordították: „A hadsereg képviselője szerint az oroszok ellopták atomtitkainkat”, meg „Az atomkémkedésről szóló jelentés nyomán öt ember ellen kell vádat emelni”. Napokon át adta a bizottság a címoldalak anyagát s azzal, hogy szüntelenül elismételte a vádat, szinte beleszuggerálta az amerikaiak agyába, hogy kommunista kémek ellopták atombombánk „titkait”.¹

Tudósaink persze a kezdet kezdetétől tudták, hogy az atom-bombán nincs már semmiféle őrzendő titok. A bomba Einstein

évekkel korábban kidolgozott elméletének köszönheti a létét, s ezt az elméletet minden nép tudósai ismerték. A „titok” tehát nem a bomba titokzatos mechanizmusában rejlett, nem egyetlen fortély volt a nyitja, hanem a gyártás bonyolult folyamata, amelyhez egész tudományos városokat kellett fölépíteni az uránium és plutónium, meg a bomba alkatrészeinek az előállítására. De még a technikai részletekre is rájöhettek a külföldi tudósok; és biztosan rá is jöttek, mihielyt megtudták, hogy mi már megépítettük a működő bombát. Az egyetlen, igazi „titok” tehát abban rejlett, hogy az alapelvek megvalósíthatók a gyakorlatban, hogy a bomba működőképes. Ezt a „titkot” viszont mi már 1945-ben Hirosimában az egész világ előtt fölfedtük.

Hogy az atomtitkok természete körüli „zavart” eloszlassa, az Atomenergiával Foglalkozó Egyesített Kongresszusi Bizottság 1949-ben ezt jelentette:

„... Létezett például egy szerencsétlen fölfogás, amely szerint egy csodálatos »formula« szabja meg az atombomba készítését, s hogy efölött csak az Egyesült Államok rendelkezik. Az igazság az, hogy az atom robbanóerejének felszabadításával kapcsolatos alapvető ismeretek egy könyvtárat is megöltenének, és soha nem voltak egyetlen nemzet kizárólagos tulajdonában... A világ néhány kimagasló tehetségű tudósa a Szovjetunióban él... rátermettséget, és a bomba alapvető fizikai tulajdonságaira vonatkozó ismereteiket csak a valóságtól elrugaszkodottak becsülhetik le.”

Ez a valóságtól való elrugaszkodás árnyékolta be az egész Rosenberg-ügyet. Csaknem tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a legjelentősebb amerikai közlemények megkezdjék az igazság elismerését, és az első szputnyikok kényszerítő valóságának fényében hozzákedjenek az orosz tudomány átértékeléséhez. Hogy az igazság feltárásának folyamata mily lassú volt, arra jellemző Henry Luce — baloldalinak igazán nem nevezhető — *Time*-jában 1958. június 2-i számában megjelent összefoglaló. Eszerint „Igor Kurcsatov orosz fizikus valószínűleg az Egyesült Államoknál előbb megismerte az atombomba alapvető elveit”. Említést tesz a cikk arról a már általában elismert, de nem túlságosan hangoztatott tényről is, hogy az oroszok előbb lettek készen a működő hidrogénbombájukkal, mint mi; hogy első, kizárólag lökhajtással működő repülőgépeket több

mint két évvel korábban bocsátották föl, mint mi; hogy a védelmi célokat szolgáló radar-rendszerük, egyik tudósunkat idézve „jobbnak tűnik a sajátunknál”; hogy tehát „a szovjet tudomány vitathatatlanul a világ élvonalába tartozik”.

Ha az ember ezeknek a tényeknek a fényében, nem pedig a tárgyalást elborító „titkok” és „lopás” légkörében közelíti meg a Rosenberg-ügyet, lesz nyilvánvaló, milyen óvatossággal kezelendő az egész. Hoover és az FBI tényszerűen értékelt kiinduló pontjai — ha tényszerű értékelésről egyáltalán szó lehet — csak aláhúzzák ennek szükségszerűségét. A meztelen igazság az, hogy Hoover és az FBI mindig is el akarta túlozni kém- és felforgató ügyeinek döntő fontosságát. A Keresztény Front fiaskója és a felfújtt *Amerasia*-ügy tanúsítja ezt a veszélyes szándékot. Ilyen előzmények figyelmeztettek határozottan arra, hogy az olyan hangzatos megjelöléseket, mint a „század büntette” meg „nagyobb bűn a gyilkosságnál”, fenntartással kell fogadni. A másik, talán mindennél zavaróbb tény az FBI-nak az a szokása, hogy a Hiss- és a Remington-ügyhöz hasonlóan a tárgyalást megelőző hosszú időn át az ügy fontos tanúival ezúttal is szoros kapcsolata volt. Minthogy e tanúk, informátorok lévén, maguk is kétes magatartást tanúsítottak, tehát egész egyéniségük meggondolásra adhat okot, „tökéletesített” vallomásukról mindig feltételezhető, hogy bizonyos szájjíz szerint készült, és igen nehéz, ha ugyan nem kizárt, megállapítani, mi bennük az igazi, és a mi a képzelet szüleménye.

Íme, ilyen apróbb-nagyobb kételyek és gyanúk lengték körül kezdettől fogva a Rosenberg-ügyet. A tárgyalást követő felfedezések növelték e kételyeket.

A tárgyalás 1951. március 6-án a New York-i szövetségi bíróságon Irvin R. Kaufmann elnökletével nyílt meg. Voltaképpen négy vádlott volt — Julius és Ethel Rosenberg, David Greenglass és Morton Sobell, egy ifjú tudós, aki belekeveredett Rosenberg állítólagos hálózatának tevékenységébe. A tárgyalás eredménye azonban csak a Rosenberg házaspár és Sobell sorsára volt kihatással, mert Savid Greenglass már előzőleg eldöntötte a magáét. Ügy határozott, hogy bűnösnek vallja magát, nővére és sógora ellen tanúskodik, még azon az áron is, ha ez az életükbe kerül. A vádat a Remington-ügy Saypol—Cohn párosa képviselte itt is. A védők ütegének parancsnoka a Rosenberg házaspár jogi képviselője, Emanuel H. Bloch volt.

A vád mindenekelőtt két tanúra alapította stratégiáját — David Greenglassra, a Los Alamos-i gépészre, akinek azt kellett elmondania, hogy a nagaszaki bomba robbanószerkezetének részletes rajzait juttatta Rosenbergék kezébe, és Harry Goldra, aki beismerte, hogy kémfutár volt, s hogy Greenglass-tól közvetlenül ő kapta meg az anyagot.

A két koronatanú közül először David Greenglass állt a bíróság elé. Alig lehetett hallani a hangját, szüntelenül figyelmeztették is, hogy beszéljen hangosabban, mert az esküdtek nem hallják, mit mond. Az újságírók felfigyeltek arra, hogy vallo-mása közben, mialatt olyan adatokat szolgáltatott, amelyek később nővérét és sógorát a villamosszékre juttatták, egyszer sem nézett Ethel szemébe, aki pedig mereven rajta tartotta a szemét. Elgondolkozik ezen a képen az ember: miféle teremtmény volt ez a David Greenglass? Miféle elfajult indulatok és lelki rugók váltották ki belőle vallomását?

A tárgyalást követő fölfedezések — azok az írásos bizonyítékok, amelyeket mint később őszintén elmondták, titokzatos kezek tüntettek el Greenglass ügyvédjének, O. John Roggenak iratai közül — egy fölöttébb változó jellemű férfi egyéniségét tárják elénk. Felesége, Ruth, aki tízéves kora óta ismerte, s akivel együtt gyerekeskedett New York nyomorúságos Lower East Side-jának utcáin, azt mondta róla Rogge ügyvédbojtárainak, hogy „mindig hajlott a hisztériára”. Rogge egyik munkatársának úgy nyilatkozott, hogy Greenglass „képes úgy beállítani dolgokat, ahogy soha nem történtek”, és hogy sokszor beszélt öngyilkosságról, „mintha csak valamilyen film szereplője lenne, pedig soha nem gondolt arra, hogy öngyilkos legyen.”²

Jóllehet ez az aprólékos Greenglass-portré csak később vált hozzáférhetővé, előéletéről már a tárgyalás idején is elegendő részlet állt rendelkezésre ahhoz, hogy minden jószímatú védőügyvéd nagyfokú gyanakvással kezelje szavait. A Greenglass család lenézett tagja volt. A különleges értelmi képességű Ethel nővére Rosenbergben diplomás férjre, ígéretes jövőjű mérnökre talált. Ezzel szemben David képtelen volt elvégezni iskoláit. Bár beiratkozott a brooklyni politechnikumba, és első félévben nyolc technikai tantárgyat vett fel, de mind a nyolcból elbukott. Ezután nyomorúságos fizetésért segédgépészke-désre adta a fejét, majd a háború idején a hadsereg Los Ala-

mosba küldte. Bizonyos jelek szerint Albuquerque-ben kiterjedt fekete-kereskedelmet űzött, precíziós szerszámokat és egyéb, a hadserégtől lopott holmit árult. Mint később kiderült, egyszer még egy darab urániumot is lopott, és nem sokkal Klaus Fuchs angliai letartóztatása után, az FBI nyomozói őt is felkeresték és kihallgatták ezzel a lopással kapcsolatban. Azt mondta, hogy az urániumot a folyóba dobta, de feleségével együtt az FBI tovább figyelte őt, amiről, miként Mrs. Greenglass később Rogge ügyvédbojtárainak beszámolt, ők tudtak is. Mindebből kiviláglik, hogy Greenglassnak valahogyan rendbe kellett szednie az életét, s azoknak a bizonyos ellopott dokumentumoknak a félreérthetetlen tanúsága szerint, szinte a kezdet kezdetétől úgy látta, hogy az FBI-jal való együttműködése a legjobb kiút. Bár ez az együttműködés nem biztosította számára azt a teljes semmittevést, amelyre kétségkívül vágyott, nem mellékes talán megemlíteni, hogy felesége ellen, aki pedig férje vallomásának alátámasztásával saját magát is belekeverte az ügybe, nem emeltek vádat, soha nem tettek följelentést.

Ezek voltak a Greenglass család előéletének tényei. Greenglass a bíróság előtt Rosenberget, mint egy kémhálózat főnökét festette le, akinek a legfőbb gondja az volt, hogy atomtitkokat lopjon Oroszország számára. Egyszer, mondta, Rosenberg kocsin vitte őt megbeszélésre egy oroszral. Elmondta azt is, hogy miután Los Alamosban kapott munkát, Rosenberg kifejtette Ruth-nak (New Yorkban), milyen nagy a fontossága annak, hogy David Oroszország számára kémkedjék. Amikor Ruth neki erről beszámolt (Albuquerque-ben) megijedt, és vissza is utasította, később azonban, hogy jobban átgondolta a dolgot, ráállt, és Ruth-tal Los Alamos területi elrendezésének néhány általános részletét, meg az ott dolgozó fizikusok személyi adatait küldte New Yorkba. Amikor 1945. január elseje körül a szabadságát töltötte itt, beszélgetett Julius Rosenberggel, lerajzolta neki azt a lencsemintát, amelyen dolgozott, és sok olyan dologról készített neki több oldalas tájékoztatót, amelyekről megfelelő leírást tudott adni. Ruth Greenglass szerint Ethel Rosenberg gépelte át az egész anyagot, mielőtt továbbították volna az oroszoknak. Néhány nappal később Rosenbergéknél vacsoráztak, s ekkor Rosenberg egy zselés doboz tetejét kettétépte, a karton persze csupa cikcakk lett; az egyik felét Greenglasséknak kellett megtartaniok, a másikat majd, közöl-

te, egy kémfutár (Harry Gold) fogja elvinni hozzájuk, amikor további adatok átvételére jelentkezik. Gold 1945. június 3-án, vasárnap állított be Greenglassék New Mexicó-i lakásába. Greenglass nyitott ajtót, és Gold azt mondta: „Julius küldött”. Aztán átnyújtotta a zselés doboz fedelének a felét; összeillett Greenglasséval, tehát tudták, hogy a futárral van dolguk.

Greenglasst váratlanul érte a kora reggeli látogatás, ezért közölte Golddal, hogy időre van szüksége, amíg leírja az anyagát. Gold átnyújtott neki egy borítékban 500 dollárt, amit — mint mondta — Anatolij A. Jakovlevtől, a New York-i orosz konzultól kapott, aztán magára hagyta Greenglasst, hadd írja meg a jelentését. Greenglass vallomása szerint ő ezúttal „egy lencse-formáról készített néhány rajzot, meg arról, ahogyan ezt egy kísérletnél használják”, továbbá „néhány írásos anyagban számoltam be erről a kísérletről”. 1945 szeptemberében ismét New Yorkban volt szabadságon, ismét tárgyalta Julius Rosenberggel s ezúttal, mint mondta, az atombomba keresztmetszetéről készített vázlatot számára. A bíróság előtt ráismert legújabb vázlataira — amelyek, mint vallotta, a Goldnak és Rosenbergnek átadottak másolatai. A tárgyalás első óráiban azonban már történt valami, ami jóvátehetetlen kárt okozott a Rosenberg házaspárnak.

Az ember azt hinné, hogy egy éber védelem az egész idő alatt üzte-hajtotta volna Greenglasst. Olyan tanú állt előttük, aki a középiskolában minden technikai tantárgyból megbukott. Képzett és képes volt-e minden gyakorlat nélkül arra, hogy egy olyan új és bonyolult szerkezet lényeges alkatrészeit, mint az atombomba, lerajzoljon. Olyan tanú állt előttük, aki nek indítékai, hogy nővére ellen valljon, szinte hangosan követelték a közelebbi vizsgálatot, aki egy bevallottan bűnös összeesküvő, és vallomásával akarja a bőrét menteni. Ilyen körülmények között mit érhetett a vallomása? Még egy zöldfülű joghallgatótól is el lehetett várni, hogy föltegye ezeket a kérdéseket; Emanuel Bloch azonban hazafias színművet játszott a lelátónak, s ez voltaképpen a kormányt igazolta.

Az eset akkor történt, amikor a vád Greenglass utolsó vázlatának a jelentőségével kapcsolatban faggatta a tanút. Az oroszoknak a tárgyalás idején már megvolt az atombombájuk; 1949 szeptemberében, amikor felrobbantották, ezt közölték is a világgal. Továbbá a jegyzőkönyvbe veendő részleteket még

illetékesekkel meg kellett vizsgáltatni; úgy kerültek vissza a bírósághoz, mint olyan adatok, amelyek az ellenség számára már semmiféle előnyt vagy támogatást nem jelentenek. Bloch mégis hirtelen azt kérte, hogy „vegyék zár alá” Greenglass utolsó, a bomba keresztmetszetéről készített vázlatát, s „maradjon ez a bíróság, az esküdtek és a jogászok titka”.

Saypol egészen elképedt. Nemigen várta a védelem effajta, voltaképpen teljes beismerését — olyan beismerést, amely az ügy lényegét érintette, elfogadván, hogy Greenglass átadott anyaga olyan értékes, hogy nemzetbiztonsági okokból még most is ajánlatos zár alá venni.

— Elég szokatlan kérés ez a vádlottak részéről — jegyezte meg Saypol. — Ha én vagy Mr. Cohn kollégám kérte volna, nemigen úsztuk volna meg bizonyos megjegyzések nélkül.

A bíróság: Tény, hogy a fellebbezésben esetleg kérdést tehettek volna fel ezzel kapcsolatban. Üdvözlöm, hogy a javaslat a védelem részéről érkezett, mert ezáltal ez a kérdés teljesen megoldódik.

Saypol: Örömmel közlöm, hogy mi is támogatjuk a kérést.

A bíróság: Rendben van. Az anyagot zár alá vétetjük.³

Ezt az esetet egy másik, hasonlóan elképesztő követte. Bloch, aki a vád képviselőivel a tárgyalás egész folyamán a legnagyobb mértékben egyetértett, hozzájárult ahhoz is, hogy mivel Greenglass vallomása igen érzékeny területeket kezdett érinteni, ürítsék ki a termet. Bloch a döntéssel való egyetértését még fel is cicomázta, mondván, hogy „mint amerikai honpolgár és olyan valaki, aki hűséggel tartozik hazájának”, támogatja a határozatot. Ennek következtében persze a különleges perek légköre vette körül az eljárást, s amikor a sajtó tiltakozására ismét megnyíltak a tárgyalóterem ajtajai, Kaufman bíró felolvasást tartott arról, mily szükséges a hallottakat hazafias megfontoltsággal kezelni. A sajtó e kötelezettséget elvállalta, minek következtében Greenglass zár alá vett rajzának csak néhány részlete látott napvilágot. A *Time* című képes hetilap meg is jegyezte, hogy „Greenglass vallomásának néhány részlete hádlilábon áll a tudománnyal”. A *Scientific American* című folyóirat pedig így írt: „Amit az újságok elfelejtettek megjegyezni, az az, hogy mennyiségi adatok és más nélkülözhetetlen járulékos tájékoztató anyag nélkül a Greenglass-bombán nemigen volt titkolni való.”

Bloch magatartása, hogy a nyilvánvalóan sebezhető Greenglass-vallomást nem támadta, felmérhetetlenül káros hatást gyakorolt a sajtóra és az esküdtszékre egyaránt. Emlékszem, megkérdeztem egy riporternőt, aki végigülte az említett jelenetet, meg a rákövetkezőket, mi a véleménye: bűnös a Rosenberg házaspár? Semmi kétsége nem volt már. „Bűnösöknek kell lenniök — mondta. — Voltaképpen be is ismerték.” Íme annak a játéknak az elkerülhetetlen következménye, amelyet Bloch a nagyközönségnek rendezett.

Harry Goldot pedig még ennél is rosszabbul kezelte. Tudnia kellett róla mindent, hiszen a férfi már az előző év novemberében bíróság előtt állt; korábbi munkaadójának, Abraham Brothmannak az összeesküvési ügyében tett vallomást. Ezen a tárgyaláson egy ügyes védőügyvéd alaposan feltúrta Gold múltját, és saját szavai, saját beismerése alapján leplezte le mint beteges hazudozót.

Egész életében az anyja köténye körül lebzselő agglegény volt, magányos, balkezes, torz gondolkodású, aki olyan élénk képzelőerővel festette le azt az életet, amely után vágyott, hogy hat éven át etette munkaadóját és munkatársait légből kapott családjáról szóló történetével — nem létező feleségével s a nemlétező ikreivel, egy fiúval s egy lánnyal, aztán hirtelen megjelent a színen a nemlétező, gazdag szerető, lefőzte őt, és tönkretette Harry Gold nemlétező családi boldogságát. Valóságosan ható részletekkel is kicicomázta meséjét, beszélt a házról, amelyet Philadelphia egyik külvárosában vett, fivéréről, akit a háborúban megöltek, az ikrek iskolai problémáiról, meg arról, hogyan törte el „a lány” egyszer a lábát s hogyan kapta meg a gyermekbénulást „a fiú”. Egyetlen szó nem volt igaz az egészből, Gold azonban egyre újabb és újabb részleteket erőltetett ki a fantáziájából, és miként azt Brothman tárgyalásán maga mondta: „A végén már csodálkoztam, hogy néha nem gőzölög a fülem.” Így történt, hogy annak az embernek az igazi arculatát, aki hat éven át rendszeresen és céltalanul hazudozott, a Rosenberg-per esküdtei soha nem ismerték meg.

Miért? Bloch sürített okoskodása szerint azért, mert Gold száját soha nem hagyta el egyetlen szó sem, amely közvetlenül Rosenberget terhelte volna; soha nem találkozott Rosenberggel; tehát nem számított. Ez az érvelés persze bárgyú. Ha ugyanis Gold vallomását Greenglasséknál tett látogatásáról, zsebében Rosenberg zselés dobozának fél födelével elfogadjuk, s ha elfogadjuk szavait a lencse-forma adatairól, amelyeket Greenglasstól kapott, ha elfogadunk minden állítását, amellyel Greenglassék vallomását megerősítette, akkor nincs mese: Rosenbergék bűnöző házaspár. Blochnak ezzel az alapvető jogi ténnyel tisztában kellett volna lennie. Mégis Goldról végezve ez volt a véleménye: „Megkapta a maga harminc évét, és igazat mondott. Ezért nem tettem föl neki kérdéseket. Egyetlen egyetlen sem, mert szerintem kétségtelenül azt a benyomást tette önre is, mint mindenkire, hogy az igazat, a cáfolhatatlan igazat mondja.”⁴

De Bloch nem érte be ennyivel. Egy végső, érthetetlen jogi balfogással Rosenberggel letagadtatta az egész Greenglass-történetet, majd azt tanácsolta neki, hogy ha kommunista múltjáról kérdezik, a Fifth Amendment-re (az alkotmány ötödik kiegészítő rendelkezése) hivatkozva, tagadja meg a választ. Tragikomikus, hogy egy életéért harcoló ember a törvény ilyen menedékébe húzódjék vissza. Ebben az esetben, amikor — ha ez lehetséges volt — csak a teljes tagadás vagy — ha erről lett volna szó — a múltban elkövetett hiba őszinte beismerése segíthetett volna Rosenbergen, ekkor került a vádlott abba a kilátástalan helyzetbe, hogy alkotmányos jogaira — e körülmények között egy alkotmányos kibúvóra — kellett hivatkoznia, ami csak terhelte őt az esküdtek szemében. A végeredményt nem lehetett elkerülni. A Rosenberg házaspárt és Sobellt is elítélték, bár igen sovány volt a bizonyíték, amely kapcsolatukat igazolta. Az ítélet: Rosenbergék halál; Sobell 30 év; és David Greenglass, jutalmul együttműködéséért, 15 év börtön.

Ezután következtek ebben a végtelenül gyanús ügyben a leggyanúsabb manőverek. Bár a tényre nemigen figyeltek föl, de amíg a Rosenberg házaspár sorsa végképp el nem dőlt, a kommunista sajtó nem foglalkozott velük. A tárgyalás 23 napja alatt sem a *Daily Worker*, sem más kommunista lap egyetlen sort sem írt róluk. Elítélésük pillanatában azonban a kom-

munista politika 180 fokos fordulatot vett, propaganda-hadjárat kezdődött, amely Rosenbergékről mint vértanúkról beszélt. Kivégzésük éjszakáján gyűléseket tartottak, plakátokat lengettek, szidták az amerikai igazságszolgáltatás rendszerét. Mindez pedig azt a gyanút kelti az emberben, hogy a félelmetes és kegyetlen kommunista szervezet, amely fütyül két ember életére, voltaképpen azt akarta, ami történt, örült a legsúlyosabb ítéletének, amelyet propagandacéljai szolgálatába állíthatott.*⁵

Rosenbergék kivégzése azonban nem csitította el a kételyeket, nem oldotta meg az ellentmondásokat. Az eseményt követő agitációban a kommunisták ugyan nyakig benne voltak, de az nem igaz, hogy mindenki, akinek kételyei maradtak, akit mélységesen nyugtalanít az ügy, az kommunista. Aki ugyanis nem azok közé tartozik, akik minden újabb kommunista-kémügyben vakon hisznek, abban Rogge feljegyzéseinek a tárgyalás után feltárt adatai ismét óhatatlanul felidéznek a preparált tanú, a mesterségesen gyártott per rémét. 1950. június 17-én például David Greenglass Rogge irodájához intézett kézírásos jegyzetében ezt közölte ügyvédekkel:

„Az FBI-jal nagyjából az alábbiakat közöltem:

1. Kijelentettem, hogy Golddal New Mexicóban a N. High St. 209 alatti lakásomon találkoztam. *Ők közölték velem, hogy én azt mondtam neki, jöjjön vissza később, mert még nem vagyok kész a munkámmal. Erre én ugyan nem emlékszem, de azért így vallottam . . .*” (Kiemelés tőlem.)

Hajlítható tanú volt Greenglass.

Ugyancsak ő mondta, hogy 500 dollárt kapott Goldtól, később azonban több eltérés mutatkozott ebben a kérdésben. A tárgyaláson határozottan állította, hogy Rosenberg vitte őt kocsin „az oroszhoz” való találkozóra. A Rogge-hoz intézett

* A szerző az egész Rosenberg-ügyet „pártatlan” szemmel tárgyalja. De miközben leleplezi az FBI-t és a kommunistaellenes hisztériát — maga is a polgári-liberális előítéletek rabjává lesz. Annak feltételezése, hogy egy kommunista párt „fütyül” két ember életére és mártírokat akar „gyártani” propagandacéljaira, már annyira komikus, hogy — mint a szerzőnek, e fejezethez fűzött 5-ös számú jegyzetéből kiderül — maga sem gondolja komolyan. Ilyen eszközöket kommunista pártok soha nem alkalmaztak és nem alkalmaznak. Cook, miközben hadakozik a hisztéria ellen, részben maga is annak áldozatává válik, holott — mint könyve bizonyítja — tisztában van azal, hogy Rosenbergeket ártatlanul ítélték el. (A szerk.)

kézírásos jegyzetében ugyanez az eset igen hangsúlytalanul szerepel. Ezt írta:

„Aztán megemlítettem egy Julius által szervezett találkozót, amelyen egy ismeretlen férfi jelent meg... Beszélgettem vele, de hogy miről, arra már alig emlékszem. Talán arra kért, hogy törjem a fejem, mit tudhatnék meg H. E. lencséről, amelyeket az atombomba adatainak megállapításával kapcsolatos kísérletei során használ.” Milyen messzire is kalandozhat az ember?

A zselés doboz fedele, a tárgyalás eme érdekes színfoltja, Greenglass storyjában ekkor már nem szerepel, ahogy nem említi a „Julius küldött” igazoló-jelszavát sem. Greenglass maga mondja, hogy először így tárta az ügyet az FBI elé:

„Még egy dolog, én Goldot egy tépett vagy vágott papírdarabról ismertem föl, de azt nem mondtam el nekik, hol vagy hogyan kaptam ezt a papírdarabot. Továbbá Gold látogatásának idejére feleségemet igen határozottan kiküldtem a szobából.” (A tárgyaláson úgy vallotta, hogy benn volt.)

„Továbbá nem tudtam, ki küldte hozzám Goldot.

Továbbá megcsináltam annak a H. E. formának a ceruzavázlatát, amelyet egy kísérlet során alkalmazott. Azt azonban megmondom becsületesen, hogy lehet, hogy nem azokat az adatokat adtam át Goldnak, amikről korábban vallottam.” (Kiemelés tőlem.)

Greenglass, miként felesége ezt Rogge irodájában elmondta, olyan ember volt, aki az igazságra való tekintet nélkül bármilyen mesét képes föltálatni. Ha pedig még ennyi sem lenne elég, Gold és Greenglass maga szállított további érdekességeket 1957-ben, az első orosz szputnyik okozta döbbenetükben. Robert Morris, a szenátus Belbiztonsági Bizottságának tanácsadója kirohant hozzájuk a szövetségi börtönbe, ahol büntetésüket töltötték. Itt a két férfiú előzékenyen közölte vele (s ő ezt diadalittasan el is mondtá), hogy a szputnyik titkát az oroszok tőlünk lopták. Még a *New York Herald Tribune* is jót mulatott ezen s egy csípős vezércikkében azt írta, hogy ha ez igaz, akkor jó lesz előkotorni régi „titkunk” másolatait a szemétből, mert hasznukat vehetnénk mi magunk is.

Mindenki, aki alaposan szemügyre veszi a Rosenberg-ügy bizonyítékait, a maga szájíze szerinti következtetésre jut, függetlenül attól, milyenek a vonzalmái. Azt, hogy Rosenbergék kom-

munisták voltak, nemigen lehet kétségbe vonni. Hogy azonban milyen adatokat sikerült gyűjteniök, és hogyan sikerült azokat továbbítaniok, az más kérdés. Elégge ügyefogyottnak, amatőr jellegűnek tűnik a vállalkozásuk, amellyel nem sokra jutottak.

A kormány állhatatlan és hajlékony tanúk segítségével tákolta össze az ügyet, amelyben az a legnagyobb tragédia, hogy ezt a két szürke, önmagában egyáltalán nem csodálatraméltó emberi lényt a végzet két ellentétes gigászi erő közé sodorta. A felső malomkő az FBI volt, meg a kormány, amely a (Fuchs által megtépzott) hírnevét akarta rendbehozni azzal, hogy megrendezte a század kémügyét, s elítélte a század kémeit. Az alsó pedig a Kommunista Párt, amelynek mártírokra van szüksége és Rosenbergéket kiméletlenül feláldozta propaganda-érdekeinek.* E között a két malomkő között őrlődtek föl menthetetlenül.

2.

Judith Coplon kémügye semmiben sem hasonlított a Rosenberg-ügyre — a maga módján mégis jelentős volt.

Miss Coplon a New York-i Barnard Főiskola egyik legjobb diákjának számított. A főiskola végeztével a washingtoni igazságügyminisztériumban kapott állást. Huszonhét esztendő volt, és mint elemző dolgozott a minisztériumban, amikor 1949. március 6-án este a nyomában levő FBI nyomozók elkapták New York egyik utcáján, Valentin A. Gubicsev, a szovjet ENSZ-delegáció attaséjának társaságában. Letartóztatásának pillanatában táskájában néhány dokumentumot találtak, többek között egy saját kézírású följegyzést. Ebben a ránézve valószínűleg leginkább terhelő bizonyítékban a következő állt: „Képtelen voltam (s nem hiszem, hogy képes leszek valaha is) megszerezni az FBI legfőbb államtitkot képező jelentését, amelyet Michaelnek említettem, s amely az Egyesült Államok-

* Az előző jegyzetben már utaltunk a szerző — ebben a kérdésben elotg-lalt — tarthatatlan álláspontjára. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy egyetlen kommunista pártnak sincs szüksége mártírokra, de harcosokra igen. — A szerk.

ban folyó szovjet és kommunista hírszerző tevékenységről szól. Egy alkalmas pillanatban megkérdeztem Foley-t (William E. Foley-t, a minisztérium egyik állambiztonsági tisztviselőjét), hol a jelentés (előzőleg ő említette, hogy van nála egy ilyen). Azt mondta, hogy a minisztérium néhány tisztségviselőjének birtokában s ő már nem is számít rá, hogy visszakapja azt a bizonyos példányt. Megjegyezte, hogy semmi „új” nem volt benne. Amikor egy percre a kezemben volt, átfutottam s így alig maradt valami az emlékezetemben. Körülbelül 115 oldal lehetett, és először a szovjet „hírszerző” tevékenységet összegezte... Volt egy alcíme a szovjet ENSZ-delegációról, de ez minden, amire emlékszem. A jelentés többi része, azt hiszem, a lengyelek stb. tevékenységére vonatkozott, és tartalmazott néhány adatot az Egyesült Államok kommunista pártjáról is.”

Miss Coplon ellen vádat emeltek kémkedésért mind Washingtonban, mind New Yorkban, az egyik esetben mert adatokat lopott, a másikban, mert továbbítani akarta ezeket. Az 1949. áprilisi első washingtoni tárgyaláson Miss Coplon védői azzal próbálták megmagyarázni a nevezetes, kézzel írt följegyzést, hogy „allegória” volt az egész, nem más, mint készülő regényének egyik „részvázlata”. A följegyzés igen világos tartalmának ismeretében nehezebben megemészthető okoskodást alig lehet elképzelni. Az esküdtszék, érthetően, nem is igen akarta lenyelni.

Azt pedig, hogy miért voltak Gubicsevvel sülve-főve együtt, Miss Coplon védői a „bolond, bolond” szerelemmel magyarázták. Ez szintén a kétes kapcsolat túl könnyed magyarázatának tűnt, a kormánynak azonban fejtörést okozott az érvelés visszaverése, mert semmi bizonyítéka nem volt arra, hogy a nő valaha is valamit átadott Gubicsevnek. New York-i letartóztatásakor a táskájában volt az a bizonyos följegyzés, meg néhány, a kormány által „bizalmasnak” minősített igazságügyminisztériumi irat. Az FBI nyomozóinak egész menete vonult föl a washingtoni tárgyalásra, hogy részletesen valljanak arról az alapos megfigyelésről, amely alatt Miss Coplont tartották. Hetek óta minden mozdulatát figyelték. Volt, hogy egyszerre öt FBI-ember követte és figyelte Gubicsevvel való találkozóit. Sokszor látták együtt őket, de — miként az Associated Press 1949. május 16-án jelentette — a tárgyalás negyedik hetében

még „a kormány. nem állapította meg, hogy »kapcsolat« van köztük”.⁶

A kormány által a washingtoni tárgyaláson beterjesztett bizonyíték-halmazból két másik zavaró elem is kikandikált. Robert R. Granville, az a nyomozó, aki New Yorkban figyelte Miss Coplont, beismerte, hogy az FBI a törvény által megkövetelt parancs nélkül tartóztatta le a hölgyet. A védelem állításaival kapcsolatban, hogy az FBI telefonok lehallgatását engedte meg magának, szintén alaposan kikérdezték. A kérdésre, kapott-e valaha is parancsot Miss Coplon vagy valamelyik családtagja telefonjának lehallgatására, azt válaszolta: „Nem.” Mikor a kételkedő védelem tovább fészegette a kérdést, az ügyészek jogászai és úriemberi becsületszavukat adták, így biztosítva a bíróságot, hogy ebben az ügyben az FBI nem folyamodott telefonok lehallgatásához. Eme biztosítékok alapján, hogy a nyomozati eljárás a letartóztatási parancs körül fölmerült jelentéktelen zökkenőtől eltekintve a legtörvényesebb módon zajlott le, a Miss Coplon elleni ügy a washingtoni esküdtszék elé került. S az esküdtszék minden további nélkül el is ítélte.

Mialatt a védelem ezt az ítéletet megfellebbezte, a kormány úgy döntött, hogy megindít egy második pert is ellene New Yorkban, annak a vádnak az alapján, hogy adatokat továbbított Gubicsevnek. Ez a tárgyalás 1949 decemberének végén nyílt meg, és Miss Coplon védői ezúttal sokkal erőteljesebben hangsúlyozták a lehallgatás módszerének alkalmazását, amelyet a kormány a washingtoni tárgyaláson oly határozottan tagadott. Sylvester Ryan szövetségi bíró elrendelte, hogy az FBI mutassa be följegyzéseit. Egy-kettőre kiderült, hogy minden, a washingtoni szövetségi bíró előtt hangoztatott állítás ellenére, az FBI folyamatosan lehallgatta Miss Coplon telefonját.

Persze a szövetségi ügyésznek első dolga volt biztosítani Ryan bírót, hogy senkinek nem állt szándékában félrevezetni a washingtoni szövetségi bírót. A múlt hétig, mondták, ők maguk sem sejtettek semmit, amíg nem kértek írásos nyilatkozatot az FBI nyomozóitól, hogy lehallgatás nem történt — ekkor azonban, sajnos, rájöttek, hogy mégis történt. Továbbra is állították azonban, hogy a lehallgatást végző nyomozókat nem ismerik.⁷

Mikor Ryan bíró alaposabb felvilágosításokat követelt, biz-

tosították, hogy a lehallgatási anyag zömét megsemmisítették. Megmagyarázták neki, hogy az FBI gyakorlata szerint a felvétel után nemsokára megsemmisítik az anyagot. A bíró elhatározta, hogy tisztázza, mi ment végbe ebben az ügyben, és beidézte tanúnak az FBI nyomozóit. Az egyik némi vonakodás után elismerte, „oka van hinni”, hogy a vádlott telefonját lehallgatták, mert látta a fölvett lemezeket, és voltaképpen ő felelt az anyag megsemmisítéséért s a lemezek elégetéséért.⁸

Az ügy egyre sötétebben festett, és Ryan bíró felszólította az FBI-t, bocsássa a bíróság rendelkezésére mindazt az anyagot, amely akár New Yorkban, akár Washingtonban rendelkezésre áll az eredetileg oly határozottan tagadott lehallgatással kapcsolatban. Így került elő egy fölöttébb érdekes dokumentum, amelynek fölfedezéséről a *New York Herald Tribune* így tudósított:

„Egy 1949. november 9-i följegyzésről volt szó, amelyet Howard B. Fletcher FBI-felügyelő küldött D. M. Laddnek, az FBI helyettes igazgatójának:

»Fent nevezett informátor (a 'Tigris' fedőnevet adták magának a lehallgatásnak) adatokat szolgáltatott (Miss Coplon) tevékenységéről. Mivel a tárgyalás egész rövid időn belül megkezdődik, ajánlatos minden kapcsolatot megszüntetni az informátorral (a készülékkel) és minden hivatalos lemezt, amely New York-i irodánkban az informátor vonatkozó tevékenységéről készült megsemmisíteni.

Az informátor lényeges adatait már levél formájában továbbítottuk, mostani és jövőendő biztonságunkat szem előtt tartva kívánatosnak tartjuk a szóban forgó lemezek megsemmisítését.«”

Ezek után az FBI sem térhetett ki a lehallgatás megtörténtének beismerése elől. Bár az eredeti lemezeket megsemmisítették, a lehallgatás révén szerzett „bizonyítékok”, mint arra Fletcher följegyzése utalt, egy levélben megmaradtak. Ebből kiderült, hogy a kormány lehallgatta Miss Coplon otthonának, washingtoni hivatalának, szülei brooklyni lakásának telefonját, és azt a készüléket is, amelyen az első tárgyalás alatt az ügyvédjével tanácskozott. Vagy harminc nyomozó vett részt az elektronikus fülelésben, ismerte be az FBI — tehát olyan kiterjedésű műveletről volt szó, amely már akkor sem kerülhette el a kormány figyelmét, amikor az első tárgyaláson az FBI hat-

hatós támogatásával ártatlanul azt hangoztatta, hogy semmiféle lehallgatás nem történt.

A táskájában talált bizonyítékok és a Gubicsevvvel fennállott kapcsolatának beismerése alapján ugyan mind a New York-i, mind a washingtoni esküdszék elítélte Miss Coplont, a lehallgatással kapcsolatos megállapítások és az, hogy bizonyos lépéseket törvényes felhatalmazás nélkül foganatosítottak ellene, a fellebbviteli fórumon mindkét ítélet megsemmisítéséhez vezetett. Washingtonban Miss Coplon védőügyvédje, Leonard F. Boduin „égbekiáltóan hamis tanúvallomással” vádolta meg az FBI-t, mert letagadta a bíróság előtt a telefon-lehallgatást. „Hihetetlennek” minősítette, miszerint a vádhatóság ne tudott volna arról, hogy védencének telefonját még tárgyalásának idején is lehallgatták. Fred E. Strine, az igazságügyminiszter különleges helyettese sarokba szorultan igyekezett igazolni a kormány lépéseit. A columbiai kerület fellebbviteli bírósága előtt azzal érvelt, hogy a lehallgatás ténye mitsem változtatott az ügyön, mert az ügy szerzett adatokat nem használták fel Miss Coplon ellen. E. Barrett Prettyman főbíró azt a fanyar megjegyzést tette erre, hogy Mr. Strine „nézete fölöttébb optimista”, majd hozzáfűzte: „Szeretném, ha megmagyarázná nekem, hogyan részesülhet bárki is. igazságos tárgyalásban, ha jogi képviselőjével folytatott beszélgetését lehallgatják.”

A fellebbezés New York-i tárgyalásán Learned Hand élesen összeütközött Strine-nal. A szövetségi ügyész érvelése szerint a kormány nem volt bűnös „a telefon-lehallgatásokat rögzítő lemezek célzatos vagy tudatos megsemmisítésében”. Mire Hand bíró keményen rákérdezett: „Lehet valami célzatosabb vagy tudatosabb annál, mint ami itt előttünk bebizonyosodott?” Aztán felolvasta az FBI kifejezett parancsát a lemezek megsemmisítésére. Strine erre azt felelte, hogy ezt kizárólag „biztonsági okokból” adták ki, Hand bíró azonban ezt az érvet határozottan visszautasította. Olyan szavakkal förmedt Strine-ra, amelyeket, úgy hiszem, érdemes megjegyezni: „Ön ujjal mutathat bárkire is s aztán azt mondhatja, hogy csupán biztonsági okokból tette.”

Hand bíró írta később azt a döntést, amellyel a New York-i bíróság egyhangúan megsemmisítette az elmarasztaló ítéletet. A lehallgatással kapcsolatos álláspontját némileg enyhítette, mondván, hogy a lemezek megsemmisítése nem volt döntő,

mert Washingtonban maradt belőlük másolat, azt azonban le-
szögezte, hogy a kormány nem tudta igazolni, hogy a lehall-
gatások nem segítették a nyomozást. Írása szerint Miss Cop-
lon „bűne nyilvánvaló”, csakhogy az FBI tönkretette saját
ügyét. Okfejtése szerint Miss Coplon letartóztatásának jogos-
ságán múlik „vitathatatlanul a szóbanforgó (az okmányokat
tartalmazó) táska elkobzásának” jogossága, és bizonyítékként
való felhasználhatósága”. Előállítási parancs nélkül csak akkor
foghatták volna le, ha szökésben van, ami azonban ez esetben
nyilvánvalóan nem forgott fönn. „Semmiféle sürgős szükség
nem kényszerítette erre a lépésre a nyomozókat — írta Hand
bíró. — Mindent előkészítettek a letartóztatásra, csak azt az
egyetlen dolgot nem, amely törvényesítette volna: az előállítási
parancsot.”

Amikor az FBI-nak kényelmetlen lett a törvény egy-egy pa-
ragrafusának pontos betartása, a Kongresszus rendszerint —
most is — változtatott ezen, és határozatot hozott, hogy a jö-
vőben kémügyekben az FBI-ra nem vonatkoznak az előállítási
paranccsal kapcsolatos rendelkezések. Kémek üldözése esetére
tehát a Bureau-t törvényesen mentesítették az általános ren-
delkezések alól, a Coplon-ügyet azonban nem lehetett már föl-
támasztani, azt már végérvényesen elvesztette az FBI. S azt a
benyomást sem igen lehetett az emberek emlékezetéből kitö-
rölni, hogy a washingtoni tárgyaláson becsapták a bíróságot.

De nemcsak a Coplon-ügyben jártak el ilyen álnokul. 1958
februárjában csaknem ugyanilyen helyzet alakult ki az igaz-
ságügyminisztérium akciója folyamán, amellyel arra akarta
kötelezni a Kommunista Pártot, hogy vetesse nyilvántartásba
magát, mint felforgató szervezetet; ez ugyancsak a föllebbezé-
si bíróság elé került. Az ügy egész addigi folyamán az igaz-
ságügyminisztérium jogi képviselői azt hangoztatták a bíróság
előtt, hogy 1945-ben nem készültek felvételek az FBI-nak és
annak a Louis Budenznek a tárgyalásairól, aki a pártot vezet-
te, de később szakított vele. A Kommunista Párt nem nyugo-
dott bele ebbe, új kihallgatást és további biztosítékokat kér-
tek ezzel a ponttal kapcsolatban. Ennek eredményeként az
igazságügyminisztérium egyik ügyvédje, James T. Devine
írásbeli nyilatkozatot kért néhány FBI-nyomozótól. Ehelyett
azonban az FBI beismerte az igazat — Budenz tudta nélkül le-
meze rögzítették a tárgyalásokat; a lemezek mindig is a ke-

zükben voltak. Devine biztosította a bíróságot, hogy a hirtelen beismerés mind őt, mind — feltehetően — a többi, ez ügyben a kormányt képviselő kollégáját is teljesen váratlanul érte.⁹

Nyilvánvaló: az FBI maga lett a törvény, maga írta elő saját szabályait, kénye-kedve szerint vezette félre még az igazságügyminiszter-helyetteseket is, akiknek eredetileg ellenőrizniök kellett volna a tevékenységét. Többről van itt azonban szó, mint arról, hogy az FBI kiröhögte névleges fölötteseit. Az igazságszolgáltatás néhány alapelvét veszélyeztette ez a magatartás. Nemcsak a vádlott megfelelő védekezését teszik lehetetlenné azzal, hogy védőügyvédjének telefonját lehallgatják, hanem a lobogó jóhírének védelmével büszkélkedő FBI és az igazságügyminisztérium minden csalásnak ajtót nyit: azt ítéltethetnek el, akit akarnak. Az olyan agymosott országban, ahol azt hiszik, hogy az FBI-nak mindig 97 százalékban igaza van, bíróságaink előtt az FBI és az igazságügyminisztérium szava szinte szent. Semmiféle okoskodás nem igazolhatja az erőszakos szervezetek többszöri ünnepélyes kijelentését, amely az igazsággal homlokegyenest ellenkezik — különösen, mivel ezt ők is nagyon jól tudják. Igen nagy fejtörést okozhat valóban, miként lehetne a Coplon- és a Budenz-ügy lehallgatásával kapcsolatban kiderülteket az FBI-ról kialakult ama képpel összeegyeztetni, amely szerint e szervezet fennkölt elveket vall, és eszméi mellett olyan rendíthetetlenül kitart, hogy bárkire és bármire vonatkozó szavában vakon hinni kell.

3.

J. Edgar Hoovert és az FBI-t különleges hatalma és hírneve a törvény fölé emelte, amelyet állítólag szolgálnak. Nincs igazságügyminiszter, aki e hatalmat és hírnevet korlátozni, ellenőrizni tudná, a Kongresszus pedig retteg tőle. Hoover összevont szemöldöke láttán még az ország legmagasabb bíróságának határozatain is bizonyos módosításokat kell eszközölni, kívánsága szerint. Ha bárki is azt hinné, hogy túlzok, vegye szemügyre az 1957-es eseményeket.

Clinton Jencks, a Bányászok, Malomipari Dolgozók és Kohászok Szakszervezetének tisztviselőjeként munkásvezér volt

New Mexicóban. Perbe fogták és elítélték, mert — a vád szerint — az írásbeli nyilatkozattal, hogy nem kommunista, hamisan vallott. Perében egy Harvey Matusow nevű ember volt a koronatanú, aki először az FBI-nak, majd McCarthy szenátor boszorkányüldözőinek volt a hivatásos informátora. Jencks elítélése után azonban Matusowon az állhatatlanság és a megbízhatatlanság jelei mutatkoztak, amelyek informátorokon gyakran kiütköznek. Vallásos lett, fölfedezte a lelkiismeretét, és kijelentette, hogy Jencks és mások ügyében is hazug vallomást tett — mire a fölháborodott kormány tüstént börtönbe dugta ezekért a vallomásaiért.

Matusow színeváltozása csak aláhúzza annak a jogi problémának a fontosságát, amelyről már szó esett. A Jencks-ügyben Matusow elmondta, hogy Jencks állítólagos kommunista kapcsolatairól és tevékenységéről több jelentést adott az FBI-nak. Jencks ügyvédei, talán mert érezték, hogy Matusow az a tanú, aki ma ezt mondja, holnap amaszt, kilátástalan harcot folytattak ezekért a korábbi jelentésekért. Hangsúlyozni kell, hogy a védőknek eszük ágába sem jutott jogot kapni arra, hogy föltúrják az FBI nyilvántartását. Csak azokat az eredeti jelentéseket akarták megnézni, amelyekre Matusow a bíróság előtt hivatkozott. Régen törvény szentesítette már ezt a törekvést: ellenőrizendő a tanú szavahihetőségét, a védő jogát eredeti okmányok megtekintésére.

Olyan korban, amikor az informátorok eredeti nyilatkozatait arról lehetett felismerni, hogy észrevehetően elütöttek a bíróságon nyilvánosságra hozottaktól, az effajta kérés természetesnek tűnik, csak hogy persze, ha az ügy már a bíróság elé került, ha a kormány tekintélye *múlt* rajta, akkor az informátor sérthetatlensége minden más meggondolást felülmul. Ezért utasították el Jencks védőinek a kérését, hogy megnézhessék Matusow első írásbeli vádjait. Az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került, ahol 1957. június 3-án elsőprő többséggel — 7:1 arányban — Jenckset fölmentették. Eisenhower embere, a katolikus William Brennan szövegezte meg az ítéletet, amelyet nemskára mint a felforgatás legfőbb dokumentumát mocskolták az Államok két tengerpartja között.

Pedig Brennan és a magas bíróság semmi mást nem tett, csak ragaszkodott az amerikai igazságszolgáltatás egyik alapelvehez — a vádlott teljes és megfelelő védekezési jogához.

A döntés nem azt tette, amit az amerikai közvéleménnyel röviddel meghozatala után el akartak *hitetni*. Nem igaz, hogy mindenkinek ajtót nyitott szabadon turkálni az FBI nyilván-tartásában; egyetlen titkos informátort sem fenyegetett leleplezéssel. Csupán biztosította a jogot ahhoz, hogy a védelem megvizsgálhassa annak a tanúnak a korábbi, a vallomásában említettekkel kapcsolatos nyilatkozatait, akit a kormány küldött a tanúk padjára. Brennan felhívta a figyelmet a bíróság egyik korábbi döntésére, amely biztosítja a védelemnek a „különleges okmányokba” való betekintés jogát, anélkül azonban, hogy „bármilyen lehetőséget adna a kormány birtokában levő okmányok közötti nagyszabású és korlátlan kutató expedícióra”.

„Megerősítjük ismét és újból hangsúlyozzuk e lényeges elveket — írta Brennan. — Minden gyakorlott bíró és gyakorlott ügyvéd ismeri az értékét régebbi eseményekkel kapcsolatos vádaknak, mert a csalóka idő bizony becsaphatja az emlékezetet.”¹⁰

Egy másik bekezdésében, amelyet kegyelettel kellene őrizni az amerikai törvénykezésben, ezt írta Brennan: „Lelkiismeretlenség hozzájárulni, hogy vádat emeljen (a kormány), aztán kormányzati előjogaira hivatkozva megfossza a vádlottat bármitől is, amire védekezéséhez szüksége volna.”

Ez volt persze a lényeg, az pedig, hogy Matusow a későbbiekben megtagadta a kormány megbízásából elmondott történetét, mindenki számára igazolta, milyen fontos az informátorok alapos ellenőrzése s azok jogainak védelmezése, akiket ezek az informátorok gátlástalanul megvádolhatnak. De nem ebben csúcsosodott ki az ügy; egyáltalán nem ez történt. Ha Brennan az anyját rágalmazta volna meg, az FBI akkor sem hallathatott volna elgyötörtebb sikolyokat.

Tom Clark bíró, az FBI mindig hű és erőteljes támogatója s a Jenoks-határozat magányos ellenzője, azt állította, hogy a döntés ajtót nyit az FBI titkos nyomozati dossziéiba való felderítő expedíciókra. Más sem kellett. Hoover, a Kongresszus és az ultrakonzervatív sajtó hathatós támogatásával fölkapta a jelszót, és szinte egyik napról a másikra az ország tele lett azzal, hogy a bíróság szabad utat nyitott a kommunis-ták előtt behatolni az FBI legszigorúbban őrzött titkaiba.

Az események rövid időrendi felsorolása mutatja, milyen

erővel indult meg a bíróságellenes kampány, hogyan szították a sajtóban a bíróságellenes hangulatot. Az 1957. június 28-i *The New York Times* jelentése szerint „bizonyos források úgy tudják, hogy Hoover néhány kém- és bűnügyből ki akarja vonni szervezetét, ha ez bizalmas informátorainak megvédéséhez szükségessé válik”. Július 28-án Herbert Brownell jr.-hoz, az igazságügyminiszterhez küldött jelentésében Hoover leszögezte, hogy az elmúlt év során 2700 embert tartóztattak le bizalmas informátorainak munkája alapján, és a következő nyilatkozatot szállította munícióként a Kongresszus bíróságellenes frakciójának: „Sikereink igazi alapja, ha hazánk polgárait biztosítják, hogy az információ, amelyet az FBI-nak adnak, mint bizalmas anyag a mi nyilvántartásunkból ki nem kerülhet.” Ezt követte augusztus 14-én egy „Kedves Joe” megszólítású nyílt levele a képviselőház kisebbségi vezetőjéhez, Joseph W. Martinhoz (a massachusettsi republikánushoz), amelyben kérte a törvényhozókat, védelmezzék meg az FBI nyilvántartását attól, hogy mindenki beleüthesse az orrát. Közölte, hogy néhány informátoruk, a bírósági döntés hatására, máris hátat fordított nekik, és hogy inkább elejt bizonyos ügyeket, semmint összegyűjtött adatait föltárja. A nagy férfiú eme saját nyilatkozatának a fényében az FBI propaganda-irodája körmonfont kis hírecskét kezdett szorgalmasan terjeszteni a sajtóban. Ez pedig az volt, hogy ha a Kongresszus nem semmisíti meg a Jencks-határozatot, akkor az NKVD ezredese, Rudolf Ivanovics Abel ellen készülõben levõ kémügyet az FBI kénytelen lesz elejteni. Mivel a sajtó nagy része kritikátlanul visszahangozta Hoover és az FBI minden, a Jencks-döntéssel kapcsolatos állítását, az a csalóka benyomás keletkezett — s ezt még a saját propagandája által félrevezetett sok, széles látókörű újságíró is hittételnek tekintette —, hogy a Jencks-döntés mindenki számára hozzáférhetővé teszi az FBI adattárát.

Mialatt ilyen riasztó nyilatkozatokkal hisztérikusan bíróságellenes közhangulatot keltettek, Hoover emberei a Hillen is szorgalmasan végezték munkájukat. A pergő szavú, kellemes Lou Nichols, aki az FBI közéleti kapcsolatait ápolta és Hoover lobbistája volt, egymás után kapta el a képviselőket, és olyan törvényt sürgetett náluk, amely „megvédené” az FBI irattárát a szeszélyes bíróságtól. A Kongresszus pedig régen rájött, hogy kifizetődőbb Hoovert támogatni, mint harcolni ellene, te-

hát boldogan engedelmeskedett. Kenneth Keating, New York republikánus képviselője, aki később szenátorra nőtt ki magát, és aki, mint a szovjet rakéták kubai megjelenésének prófétája lett messze földön híres, terjesztette a képviselőház elé az FBI-kívánta törvény-javaslatot, a szenátusban pedig Joseph C. O'Mahoney, Wyoming demokratája állt ki érte s tette ezáltal a két párt közös vállalkozásává. A javaslatot okosan fogalmazták, úgy, hogy bár látszatra nem tükrözte ezt, lényegében mégis megsemmisítette a Jencks-döntést. A peres ügyekben olyan esetekre korlátozta az FBI nyilvántartásába való betekintés jogát, amikor „a tanú olyan, az Egyesült Államok birtokában levő jelentéseiről vagy nyilatkozatairól van szó, amelyeket az aláírt vagy más módon helyesnek fogadott el, illetve ilyennek nyilvánított, és amelyek vallomásának tárgyára vonatkoznak.” Eszerint ahhoz, hogy az FBI zárva tarthassa adattárát, semmi mást nem kellett tennie, csak nyomozóival megfogalmaztatni azt, amit egy-egy tanú mond nekik vagy pedig olyan nyilatkozatokkal dolgozni, amelyet a tanú nem írt alá, illetve nem erősített meg.

Wayne Morse, Oregon demokrata szenátora, szűkítendő a kibúvókat, szeretett volna változtatni a fogalmazáson, a sajtó propaganda-gépezete azonban ekkor már teljes sebességre kapcsolott. A New York-i *Daily News*, az ország legnagyobb példányszámú napilapja csak úgy ontotta a témával kapcsolatos vezércikkeket, hangoztatván, hogy a Bureau adattárát meg kell védelmezni „a komcsi kémek titkos turkálásaitól”. Washingtonban John O'Donnel írt habzó szájú glosszákat az ügyről. Továbbá Westbrook Pegler és Walter Winchell, akit rengetegen olvasnak. Végezetül pedig, éppen arra a napra időzítve, amelyen a szenátus és a képviselőház véglegesen döntött az FBI-sugallta javaslatról, megjelent a Hillen a *Newsweek* egy hatalmas, Hoovert és a Bureau-t dicsőítő cikkel. Mellette egy fölnagyított kék ujjlenyomat, s ezen a haragos Hoover, amint éppen fölteszi a sokatmondó kérdést, hogy „Bilincset az FBI-ra?”¹¹

Igen neves és nagy jogi tudással rendelkező emberek váltig hangoztatták, hogy nem volt szükség a Kongresszus közbelépésére, mert a Legfelsőbb Bíróság semmi mást nem tett, csak megerősítette az amerikai igazságszolgáltatás egyik alapelvét. A harvardi egyetem jogi fakultásának dékánja, Erwin N. Gris-

wold ezeket mondta: „Semmi különös nincs a (Jencks) döntésben, hogy bárki betekinthesse az FBI nyilvántartásába. Itt, Bostonban és más büntetőjogi bíróságokon mindennapos gyakorlat ez.¹² A helyzet ilyen józan és felelősségteljes értékelése nem vághatott egybe azzal az országos és felelőtlen hűhóval, amelyet Hoover rendeztetett. Jelentéktelen módosítással ment keresztül az általa kívánt törvény.

Diadalittasan parádézott Hoover az Amerikai Légiónak harminckilencedik évi nagygyűlése előtt Atlantic Cityben, 1957. szeptember 19-én, és lobogó lelkesedéssel üzent hadat a Legfelsőbb Bíróságnak. Azt a vádat hangoztatta, hogy az FBI adattárának „felnyitására” irányuló kampány „válogatott propagandisták” műve volt (a jelek szerint valahányszor valaki Hoovervel ellentétes véleményt képviselt, mindig valami szörnyű, titkos összeesküvés húzódik meg a háttérben), majd az alábbi nyilatkozatával minden esetleges félreértést eloszlatott: „Annak az emberi jognak a határozott elutasítása, hogy ki-kik jólétben élhessen, és megfelelően használhassa józan esztét, legtöbbször a törvény megrontásához vezet, a gonosz erőinek a kezére játszik.” Az Amerikai Légiónak elbűvölte a férfiú, akitől létünk függ, és határozatot hoztak, dicsőítván Hovert, és bírálván a Legfelsőbb Bíróság legújabb döntéseit, különösen a Jencks-ügyben hozottat, mint olyat, amely „ajtót nyitott” volna mindenki előtt az FBI adattárába.

Vajon miért szított Hoover országos tébolyt egy ilyen eltorzított ügyben? Műveltebb emberek szerint azért, mert személyes tekintélye, de magának az FBI-nak a tekintélye is egyedül és kizárólag azoknak az informátoroknak a szavahihetőségén múlt, akikért ők kezekedtek — márpedig e tekintetben nyilvántartásuk anyaga nem bírt volna el semmiféle behatóbb vizsgálgatást.

Hogy a drasztikusan megváltoztatott vallomás — az olyan, amely eltér, illetve szembe kerül saját eredeti változatával — mit jelenthet, az eléggé kiderült a Hiss-, a Remington- és a Rosenberg-ügyben, amelyek alapján el lehetett képzelni, mi történne az ilyen informátorokra alapított eljárások folyamán, ha valaha teljesen föllebbentenék eredetükről a fátylat. Ráadásul elegendő hír szivárgott ki arról, hogy sok más ügyben is mennyi szemetet söpört az igazságügyminisztérium saját szőnyege alá, ami szintén arra vall, hogy az informátor-kul-

tusz a legkárosabb jelenségek egyike, amelynek szentesítésére egy nagy demokráciát egyáltalán rá lehet venni.

Nagyobbfajta robbanás történt 1954-ben — de hamar elhalt a dőreje, és gyorsan el is felejtették —, amikor Joseph és Stewart Alsop felhívta Brownell igazságügyminiszter figyelmét azokra a súlyos ellentmondásokra, amelyek a minisztérium egyik kedvenc tanújának, Paul Crouch-nak a vallomásaiban voltak. Ő volt a koronatanú egy sor másodrangú kommunista funkcionárius ellen a Smith Act* alapján folytatott perben, amelyben azzal vádolták az illetőket, hogy a kormány megdöntésére törtek s ennek szükségességét hirdették. Crouch igen részletes vallomást tett David Davisnek, a Kommunista Párt központi bizottsági tagjának tevékenységéről. Elmondta, hogy 1928-tól 1930 közepéig együtt dolgoztak az ügyért. Számos találkozájukat leírta, és felidézett néhány különös esetet is, amely együttlétük folyamán játszódott le. Vallomása meggyőzően hangzott, határozottnak tűnt, a philadelphiai törvényszék azonban úgy döntött, hogy ebben az ügyben rátermett védőügyvédnek kell a vádlottat képviselnie, így esett a bíróság választása a város vezető büntetőjogászára, Thomas D. McBride-ra. McBride és segítőitársai áttanulmányozták Crouch korábbi vallomásait — és szétpukkasztották a léggömböt. Rájöttek, hogy 1949-ben, Harry Bridgesnek, a nyugati part tengerészvezérének második tárgyalásán Crouch-ot kifaggatták a Kommunista Párt egész központi bizottságáról. Külön kérdést tettek föl neki David Davisről. Azt vallotta, hogy „nem ismerem vagy nem emlékszem rá”. És tagadását „nem kevesebbszer, mint négyszer ismételte meg a leghatározottabb formában” — írták az Alsop-fivérek. Egy alkalommal kijelentette: „Semmiféle David Davisről nem tudtam.”¹³

A tény, hogy valaki a bíróság előtt ilyen lényegbe vágóan megcáfolta önmagát, arra készítette Alsopékat, hogy — amennyire az újságírók tehették — megnézzék, miként kezeli ezt az egész informátor-ügyet az igazságügyminisztérium. Fölfedezték, hogy „külön istállót” tartanak fön­n a tanúk számára „Bevándorlási és Naturalizációs Szolgálat Tanácsadói”-nak nevez-

* Ennek a törvénynek az alapján kötelezték az amerikai kommunista párt tagjait, hogy — mint idegen hatalom ügynökei — vetessék nyilvántartásba magukat.

vén álcázásul az illetőket". Tizenketten alkották az igazi szakértők csoportját, ők rendszeresen tanúskodtak és koponyánként több, mint 1500 dollárt kaptak a hálás kormánytól. Crouch a fejések között is fejes volt. A két megelőző év során 9675 dollárt fizetett ki neki az igazságügyminisztérium, ami — tekintettel arra, hogy informátori pályafutásának megkezdéséig 85 centes órabérért dolgozott az egyik texasi légitársaságnál — nem is volt valami silány jövedelem.

Rögtön utána következett — rangban és jutalmazásban egyaránt — Manning Johnson. Ő 9096 dollárt kapott két év alatt, ami csaknem havi 407 dollár és dr. Ralph Bunche, a kitűnő néger vezető és ENSZ-tisztségviselő hűség-ügyében tett valomásával tűnt fel. Vallomását a „külön istálló” harmadik hivatasos tanúja, Leonard Patterson támasztotta alá, akinek vagy 3775 dollár, vagyis körülbelül havi 160 ütötte a markát. A Mannington—Petterson-vallomás minőségét azon a tényen lehetett lemérni, hogy a Loyalty Board még az akkori légkörben is egyhangúan — 6:0 arányban — igazolta dr. Bunche-ot, és vádlóinak vallomását az igazságügyminisztériumba küldte kivizsgálásra. Az Alsop fivérek megjegyezték, hogy „Manning Johnson eskü alatt vallotta, hogy jelenlegi kenyéradóinak utasítására akár hazudik is eskü alatt.” Ezt írták:

„A gyakorlat, hogy politikai informátorok rendszeres fizetést kapjanak a kormánytól, már római történetíró, Tacitus idejétől fogva ártalmasnak és veszélyesnek bizonyult, nálunk a »Truman-szemétdomb« hagyatékának részeként maradt az Eisenhower-adminisztrációra. A szemétdombnak ezt a felét feltűnő módon nem takarították el, ami minden szabad társadalomban nagy kihatású kérdéseket vet föl.

Mindenekelőtt azt, hogy azoknak az informátoroknak, akik főleg ebből az újfajta kereskedelemből élnek vagy jelentősen kiegészítik belőle jövedelmüket, anyagi érdekük fűződik ahhoz, hogy minél többen használják őket. Léven egykori kommunisták, jellemük nyilvánvalóan gyanús. Mi történik akkor, ha mindent elmondtak már, amiről valóban tudtak, de mégis biztosítani akarják maguknak továbbra is az igazságügyminisztériumtól származó bevételüket?¹⁴

Az a kormány, amelyik áment mondott erre a rendszerre, az ilyen kérdésekre nem válaszolt. Már Wheeler szenátor tárgyalása óta védőpalástot terített arra a hamis tanúra, aki neki

tetszően hazudott. Most pedig, a mennybéli tudja, hány gyanús boszorkánypörrel a háta mögött nem engedhette már meg magának, hogy húzza az orrát néhány olyan vallomás minősége miatt, amelyet az „itt a pénz — hoci a vallomás”-politikája szül elkerülhetetlenül. Bár néhány bolond idealista követelte, hogy az igazságügyminisztérium vizsgálja meg nyilvántartását és lelkiismeretét, és adjon számot — ha nem is kimérítő pontossággal — arról, hány informátorának a vallomása bizonyult megbízhatatlannak, az effajta kérésre súlyos, gögös és hosszúra nyúló csönd volt a válasz. A kritikusok végül is berekedtek s elvesztették hangjukat, mert túl sokáig kiabáltak a vadonban anélkül, hogy bárki is meghallotta volna őket — kimúlt az egész ügy és belepte a feledés pora.

Íme, ilyen körülmények között vívta és nyerte meg Hoover a Jencks-határozat elleni dühödt csatáját azzal a hamis indoklással, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntése véget vetett volna az FBI biztonságos munkájának, és a kommunisták csalárdságának szolgáltatott volna ki mindannyiunkat. 1959. június 22-én kiteljesedett Hoover diadala, amikor is a Bíróság, hátat fordítva korábbi önmagának, kötelezőnek fogadta el a Kongresszus által Hoover parancsára hozott törvényt, s ezzel megbénított minden védekezési lehetőséget. E határozatában a Bíróság tovább nyirbálta a védők jogait abban, hogy megvizsgálják a kormány tanúinak a tárgyalást megelőző nyilatkozatait. A szövetségi nyomozóknak még azt a jogot is biztosította — ahogy erre Brennan bíró élesen elítélő véleménye rámutat —, hogy a tárgyalást megelőző nyilatkozataikat teljes egészükben elhallgassák a bíróság előtt, amennyiben ezt tőlük csak szóbelileg, de „nem meghatározott szövegezésben” kérték.

Az egész nézeteltérés, mint azt a *New York Post* később megjegyezte, „igen figyelemre méltó az FBI propagandatechnikájának megismerése szempontjából. Kevés politikus vagy újságíró szánja rá magát arra, hogy megvizsgálja, milyen súlyos alkotmányjogi kihatásai vannak az ügynek. A nézeteltérés egyre inkább a hazafiúi hűség egyfajta próbájává fajult: az FBI mellett vagy ellene foglalysz-e állást? És ebben az a kérdés foglaltatott: helyesled-e vagy ellenzed a fölforgatást? Márpedig, ha egy komoly ügyet ilyen nyers megfogalmazásban, leegyszerűsítve tálalnak föl, akkor Hoover nem veszthet, ahogy nem is vesztett.”¹⁵

Az FBI, amely olyan hatalmas, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntését is képes visszaverni, egyre inkább behatol életünk minden zugába. Milliók megélhetése, legelemibb érdeke múlik a mosolyán vagy szemöldökráncolásán. Rádió- és televízió-engedélyek, az államszövetség hivatalai által adott szabadságjogok függnék mindinkább a jóváhagyásától. Kormányzati tisztségviselők millióinak, de méginkább a magánipar szolgálatában álló számtalan millióknak, akiknek kapcsolatuk van a kormány terveivel, el kell kerülniök a nézeteltérést az FBI-jal — különben elvesztik a munkájukat. Az FBI és igazgatója oly különlegesen érzékeny a belső fölforgatás lehetőségeire, hogy a főiskolák hallgatóit is figyeli és ellenőrzi, még őrök is készülnek különleges dossziék.

Szabad ez a társadalom? Külsőleg még minden bizonnyal. Belső életképességét, gondolkodását és szellemét tekintve azonban egyre kevésbé az.

Ha a nagy változás napját kellene megjelölni, amelyen a szellemileg félelemmentes és szabad társadalom csordaszellemlőre és fejbólintóra váltott, leginkább 1947. március 21-e jöhetne számba, a nap, amelyen Truman elnök aláírta a szövetségi hűségvizsgálási program végrehajtási utasítását. Az idők szele tette szükségszerűvé, a kormány nagyfejűi között kitört pánik azokkal a bizonyos titkos utasításokkal kapcsolatban, amelyekre például a Bentley-féle leleplezések során derült hirtelen fény. Úgy érezték, hogy mindenütt kommunista kémek bújkálnak, s a kormánynak védekeznie kell fortélyaik ellen. Minden szövetségi tisztségviselőt meg kellett vizsgálni. Az illető hivatal közszolgálati bizottságát jelölték ki sorsuk végső döntőnkéül, de minden egyes nevet először az FBI, a képviselőházi bizottságok és más állambiztonsági szervezetek által összegyűjtött híresztelések, jelentések és pletykák adatai alapján ellenőriztek. Ha bármilyen gyanús körülmény merült föl, az FBI megindította a nyomozást, és bizonyítékaival alátámasztva az ügyet a Loyalty Board elé terjesztette. Ez döntött, van-e „ésszerű alap”, illetve ahogy később nem véletlenül átfogalmazták, „ésszerű kétely” az iránt, hogy a szóban forgó tisztviselő hűtlen.

A program célkitűzése felülnézetben dicsérendő volt — biztosítani kívánta a nemzet biztonságát. A baj az, hogyha egyszer egy ilyen rendszer működni kezd, lehetetlen kordában tartani, megakadályozni, hogy nevetséges korlátok közé ne szorítsa a nemzet életét. A polgárok politikai meggyőződésének és tetteinek vizsgálatához vezetett menthetetlenül, még-hozzá egy olyan szervezet részéről, amelynek, miként igazgatója csaknem minden beszédében kifejtette, az volt a rögeszméje, hogy az „útítársak” és az „ál-liberálisok” meg a Veszelem egy és ugyanaz.

Akadtak néhányan már akkoriban, akik látták a kikerülhetetlen utat. Egyikük, egy montgomeryi (Alabama) ügyvéd, a Szövetségi Közlekedésügyi Bizottság tagja, Clifford J. Durr volt. Nem egészen egy hónappal azután, hogy Truman kiadta a végrehajtási utasítást, Durr egy New York-i beszédében, amelynek „Szabadság és félelem” volt a címe, igen pontosan megfogalmazta, miről van szó. Felidézte az első világháborút követő hisztériát, elmondta, hogy az emberekre most sokkal szövevényesebb és kiterjedtebb nyomás nehezedik, mint akkoriban, és úgy látta, hogy az amerikai szellemet nagy veszedelem fenyegeti.¹⁶ Ezt mondta:

„Ha szabadságjogaink valóban veszélyben vannak, akkor helyes-e további veszélyeknek kitenni őket a védelmezésükre szolgáló módszerekkel?... Rábízhatjuk-e nyugodt lélekkel titkosrendőrségünkre emberek »társulásainak« és egyéni »vonzalmainak« elbírálását abban a tudatban, hogy ezáltal biztonságban vagyunk? Tárgyalhatják-e bíróságaink bárki ügyét is igazságosan, ha az illetőtől megtagadják a jogot, hogy vádlója szembenézhesen, hogy alaposan tájékozódhassék az el-lene emelt vád természetéről és alapjáról, amely vádlói »diszk-réciójának« oltalma alatt áll.

... A végrehajtási utasítás csak kormányalkalmazottakra és tisztségviselőkre vonatkozik. De vajon a kormány megáll-e saját portájánál? A megszületett és elfogadott rendelkezés nem hatol-e be vajon üzleti életünkbe, az iparba, a sajtó, iskoláink, egyetemeink berkeibe sőt egyházi köreinkbe is?”

Beszédét Durr az általa említett agyafúrt folyamat egyik megtörtént eseményére alapozta. Az előző esztendőben californiai üzletemberek egy csoportja vállalatot alapított, és rádió-

állomás engedélyezését kérte az FCC-től.* Az FCC nem is emelt semmi kifogást, jött azonban egy átírat Hoovertől a kérelmezők nevével és előéletükre vonatkozó adatokkal. „Ügy gondolom, érdekelni fogja önöket — írta —, hogy a névsor átvizsgálása során kiderült: a kérelmezők többsége a Kommunista Párt tagja, *illetve közösséget vállalt a kommunista mozgalom tevékenységével.*” (Kiemelés tőlem.)

1946. november 27-én az FCC elnöke levelet intézett Hooverhez, és részletesebb adatokat kért. Hangsúlyozta, hogy az FCC-nek nincs joga meghallgatás nélkül elutasítani egy kérelmet, és konkrétabb adatokat kért az FBI-tól. Hoover azt válaszolta, hogy ilyeneket csak bizalmas forrásainak feltárásával szolgáltatathatna, de azért elég szép csokorba fonta mindazokat a híreszteléseket és jelentéseket, amelyeket az FBI az egyes részvényesekről összegyűjtött. Hogy mi következett ezután, azt legjobb, ha maga Durr mondja el. A *The Nation*-hez intézett levelében ezt írta:

„Mivel Hoovertől konkrét adatokat szerezni képtelenek voltunk, elküldtük embereinket Californiába, hátha többre jutnak. Azt jelentették, hogy biztosan megállapítani, ki volt az illetők közül kommunista, ki nem, lehetetlen, de mindannyian köztisztelőben álló emberek, akiknek legfőbb politikai tevékenysége Roosevelttel újraválasztására irányult.

Nem lévén alap a kérelem kedvezőtlen elbírálására, a bizottságot megbénította a félelem, mi lesz a legközelebbi tárgyaláson, ha a kérelmet végül is — kénytelen-kelletlen — teljesítik. A kérelmezőknek persze sejtelmük sem volt arról, mivel vádolják őket, sőt, hogy egyáltalán vád merült föl ellenük. Az jutott el hozzájuk, hogy jóval később beadott kérelmeknek adtak helyt. A végeredmény: úgy utasították el, hogy nem nyúltak az ügyhöz.”¹⁷

Durrt zavarta ez a „tétlenséggel a tett ellen”-módszer, és végül is egy chicagói beszédében, amelyet a közneveléssel foglalkozó rádióriporterek előtt tartott, megemlítette az esetet. Marquis W. Childs felfigyelt megállapításaira, és a *Washington Post* 1947. november 19-i számában egy glosszát szentelt a témának, leszögezvén, hogyha Hoover „kéretlen” véleményeket

* A hírközlő eszközök engedélyezésére hivatott szövetségi bizottság. — A ford.

nyilvánít ennyire érzékeny területeken, akkor hasonló bírálattól semmi sem kíméli meg majd „azoknak a magatartását sem, akik a közvélemény formálásával és a hírekkel foglalkoznak. Egy ilyen lépés pusztá feltételezése is elegendő lenne a félénkek megfélemlítésére, nehogy olyan tévelygő gondolatoknak adjanak teret, amelyekre azt lehet mondani, hogy nem illenek bele a legsötétebben szokványos sémába”. Childs glosszája olaj volt a tűzre.

Hoover mérgesen válaszolt. Azt követelte, hogy az FCC „utasítsa vissza” Durr-t s egy sajtónyilatkozatában kijelentette: az FBI csak a feladatát teljesítette, csak segíteni akart. Mindig továbbít olyan anyagokat, magyarázkodott, amelyek az államszövetség valamelyik hivatalát támogathatják; nem „értékelte ezeket az adatokat”, de még javaslatokat sem tett, döntéseket sem közölt semmiféle olyan lépéssel kapcsolatban, amelyet azok alapján foganatosítani kellene. Ez az állítás, akárcsak a Harry Dexter White-ügyben tett nyilatkozata, Hoover görbe gondolkodását mutatta. Az, hogy nem értékelte az adatokat, furcsa állítás, ha arra a hangsúlyos mondatára gondol az ember, amelyben kommunistáknak vagy torz felfogású egyéneknek bélyegezte a rádióengedély kérelmezőit. Ha ez a döntő kérdést érintő megállapítás nem volt értékelés, akkor egyáltalán mi az?

Az FBI hatalmas főnökének dühe láttán a Szövetségi Hírközlő Bizottság tagjai 1947. december 1-én összeültek eldönteni a teendőjüket. Durr, önmaga védelmében, összegezte, hogy szerinte milyen adatokat gyűjtött egybe az FBI, és rávilágított, hogy mi történik, ha az effajta kósza hírek és rosszindulatú célzások bekerülnek az FBI dossziéiba és — mint Hoover értékelése ebben az ügyben is mutatja — komolyan veszi őket. Ezeket mondta:

„Úgy vélem... hogy a Bizottság nem sok hasznát veszi az efféle tájékoztatásnak, hogy egy kérelmező 1944-ben, a háború csúcspontján egy meg nem nevezett valaki szerint állítólag kapcsolatban volt egy másik meg nem nevezett valakivel, »akiről azt gyanították, hogy esetleg az oroszoknak dolgozik«; vagy hogy egy meg nem nevezett valaki szerint egyik kérelmező ellátogatott valakinek a lakására, akiről egy másik meg nem nevezett valaki egy harmadik meg nem nevezett valaki állítása alapján azt mondja, hogy kommunista... avagy, hogy

»egy ismeretlen kívülálló forrás szerint« a kérelmező neve »feltehetőleg« szerepelt művészek és más e területen dolgozó hivatásosok szervező bizottságának névsorában, amely bizottság az 1944-es elnökválasztásokon a demokrata jelöltet támogatta; továbbá, hogy egy újabb meg nem nevezett forrás szerint az effajta szervezetbe »beszivárogtak a kommunisták és (vagy) befolyásolták« ... még tovább, hogy az egyik helyi demokrata-bizottságot egy meg nem nevezett informátor »kommunista elemek befolyása alatt levőnek« bélyegzett; aztán, hogy az egyik lap, amelyik beszámolt Bricker alelnökjelölt 1944-es elnökválasztási beszédéről, azt írta, hogy a szónok megvádolta a demokrata pártot, miszerint az nem más, mint a »Hillman—Browder-féle kommunista párt«, és hogy a kérelmező azért mondott le köztisztviselői állásáról, hogy támogat hassa annak a Rooseveltnek az elnökválasztási hadjáratát, aki ezt a »kommunistáskodó pártot« megalapította; avagy, hogy a kérelmező egy meg nem nevezett forrás szerint tagja volt egy bizottságnak, amely azért alakult, hogy köszöntse az egyik nagy szakszervezet időközben elhunyt elnökét ...»¹⁸

Ilyen bizonyítékokat „erősített” meg Hoover és az FBI a maga tekintélyével s ezek bénították meg az FCC-t, amely végül is elutasította azt a bizonyos kérelmet. E bátor kiállítás fényében bárki megjósolhatta, hogyan viselkedik majd ez a bizottság a Durr—Hoover összecsapás folyamán. Egy békítő levéllel fordultak Hooverhez, amelyben lényegében minden közösséget megtagadtak Durral. Ő — hangsúlyozta az FCC — magánemberként és nem a bizottság nevében beszélt; a bizottság továbbra is számít az FBI tanácsaira és kifejezésre akarja juttatni „bizalmát” Hooverben és szervezetében.

Hoover hívei — szokásuk szerint — a képviselőházban is rohantak megvédeni hősüket. A legvadabb bögést Homer Capehart, a jobboldali republikánus szenátor hallatta. Vizsgálatot követelt, amelyből soha nem lett semmi; hanyagsággal vádolta Durrt, mert nem tanulmányozta alaposan az FBI tippjeit; és fennen hangoztatta, hogy „nap mint nap újabb bizonyítékok igazolják: kormányunkban a kommunisták és New Deal-es útitársaik kulcspozíciókat töltenek be, melyekből sabotálhatják nemzetünk politikáját”. Mindebből kiviláglik, hogy Capehart szöveg szerint azt a nótát fújta, amellyel az FBI pletyka-gépe-

zete megrémítette az FCC-t: a New Deal és a kommunizmus egy és ugyanaz.

Hoover mindig dühbe gurul, ha valaki azzal vádolja az FBI-t, hogy az emberek „gondolatait nyomozza”. Tevékenysége azonban igen közel jár ehhez a gyalázatossághoz, legalábbis, amikor a képviselőház bőszen jobboldalával szövetségben egyenlőségjelet igyekszik tenni a New Deal liberalizmusa és a kommunizmus közé.

Vessünk most egy pillantást Hoover és az FBI ama tevékenységére, amellyel állandó felügyelete alatt tartja a főiskolákat.

Jellegzetes kettősségével Hoover kitartóan azt hangoztatta, hogy ő a főiskolai szabadság eszméjének a híve, de — érzése szerint — a diákok nem elég érettek a kommunizmus ésszerű értékeléséhez; meg kell őket óvni alattomos vírusától. Az FBI-nak szüntelenül ott kell állnia a vártán, szüntelenül védelmeznie kell az ország főiskoláit az álnok vörösök beszivárgásától.

Az FBI főnöke egy igazi Hoover-beszédben fejtette ki álláspontját, éspedig egyik legkedvesebb közönsége, az Amerikai Légiónak tagjai előtt 1962 októberében. A kommunistáknak sikerült behatolniuk társadalmunk minden rétegébe, mondta. Jóllehet a szélsőjobbot és a szélsőbalt egyaránt elítélte, beszédét mégis a félrevezetett amerikai ifjúság, különösképpen pedig a főiskolások szigorú elítélésével fejezte be. Kifejtette, hogy azok a diákok, akik 1960-ban tiltakozást szerveztek San Franciscóban az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság ellen, akaratlanul is a kommunisták ügyét segítették, az ő nézeteiket támasztották alá. Az effajta diáktüntetések, mondta, veszélyeztetik az amerikai demokráciát, s a félrevezetett diák-résztvevők, ha jóhiszeműen is, de a kommunisták összekülvésének részesei lettek. Hogy biztonságban érezhessük magunkat, ahhoz nyilvánvalóan el kell kerülni minden tüntetést, minden véleménynyilvánítást, mert azt senki nem mondhatja meg, mikor torzítják tiszta meggyőződését a kommunisták támogatásának aljas bűnévé.¹⁹

Furcsa dolgok történnek a főiskolai szabadság ama világában, amelyet Hoover úgy csodál. Az egyik legfurcsább talán Howard Higmannel, a coloradói egyetem társadalomtudományi professzorával esett meg 1960-ban. Fölöttébb népszerű előadás-

sorozatot tartott „Korunk társadalmi kérdései” címen. Arra bátorította a hallgatókat, hogy az előadások folyamán ves-senek föl közérdekű vitatémákat. Ha pedig az évfolyam-ból senki nem dobott be olyan fontos témát, amely abban a pillanatban izgatta, akkor Higman folytatta az előadását. Az előző félévben ejtett néhány bíráló szót az FBI-ról, de azon a bizonyos 1960. február végi napon, amikor kitört a professzor körül a vihar, nem az FBI volt napirenden. Az atomenergia felhasználása következtében beállt változásokat tárgyalták. Az egyik hallgatónő, az ország egykori szépségkirálynője, Miss Marilyn Van Derbur azonban váratlanul más témára kapcsolt.

— Fölállt, és egy könyvből kezdett fölolvasni — mondta Higman professzor. — A könyv Hoover: Masters of Deceit-je volt. A *Rocky Mountain News* című lap szerint a professzor így beszélt a továbbiakról:

„Aztán fölkért, fejtsem ki egyéni véleményemet az FBI-ról. Sötét dolgot láttam a háttérben, de nem szokásom megke-rülni kérdéseket. Válaszoltam hát.

Röviden azt, hogy én ahhoz a csoporthoz tartozom, amelyik nem helyesli egy politikai rendőrség nagyra növekedését az országban; kétlem, hogy az FBI jelentősen hozzájárul az Egye-sült Államok biztonságához.

Arra a kijelentésére, hogy Rosenbergek adták-e át Orosz-orzágnak az atombomba titkait, azt feleltem, nem hiszem, hogy akadna tudós, aki szerint Oroszország mindenekelőtt Rosenbergek segítségének köszönheti a bombát.

Egyetlen fontos és hasznos dolog megszervezését tartottam elismerésre méltónak az FBI részéről — az ujljenyomatrend-szer megteremtését az országban.”²⁰

Ezután valami olyan érdekes esemény következett, amely igazolni látszott Higman professzor gyanúját, hogy valamit terveznek ellene. Afféle titokzatos tudatátviteli rendszer révén a coloradói Boulder tantermében lezajlott földrengető párbe-széd eljutott Washingtonba is. Miss Van Derbur kitartott amellet, hogy neki ehhez semmi köze. Az FBI mégis meghal-lott valamit a távoli Washingtonban, mert a Scripps—Howard sajtókonzern szagot kapott; denveri lapjuk, a *Rocky Moun-tain News* rávetette magát Higman professzorra, és ekkor megindult az igazi pokol.

Amikor a sajtó szellőztetni kezdte a történeteket, Hoover le-

veletlenezett a *News*-hoz, amelyben a professzort „számos pontatlansággal és torzítással” vádolta. Ő — írta — mindig üdvözlí az „építő bírálatot” (képtelen frázis az ő szájából, amely voltaképpen azt akarja mondani, hogy bírálíi ugyan bírálhatsz, de csak ha dicsérsz), de — fűzte hozzá — a professor megállapításai „annyira elütöttek a tényektől”, hogy szükségét érzi „megfelelő világításba helyezni őket”. A vád, szögezte le, amely szerint az FBI „politikai rendőrség — otromba hamisítás”. Majd felsorolja mindazoknak a köztisztviselőknek és képviselőházi bizottságoknak a névsorát, akiknek és amelyeknek állítólag jogukban állt ellenőrizni az FBI tevékenységét, amit magától értetődően a legszigorúbb modorban meg is tettek. Nem az FBI „vizsgálta meg” a Rosenberg házaspár bűnét — hangoztatta —, ezt a bíróságok cselekedték, méghozzá a legigazságosabb és a legelfogulatlanabb módon. Az FBI egyszerűen csak a szövetségi törvény által rárótt köteleességét teljesítette, ami persze azzal jár, jegyezte meg dévajkodva, hogy a szervezet időnként szenzációval lepi meg az országot. Majd olyan megállapítást tett, amely talán őt magát is meglepte, írván: „Mi nem hajszoljuk a reklámot, hanem olyan hatékonyan igyekszünk mindig dolgozni, hogy ez a pusztá tény terelje ráánk a közfigyelmet.”²¹

Az ily módon kirobbant vita napokon át tombolt, miközben Hoover és Miss Van Derbur egyre-másra küldözgette egymásnak a kölcsönös nagyrabecsülésüket és csodálatukat kifejező leveleket; a *Colorado Daily*, az egyetem lapja viszont a megtámadott professor mellé állt; mire Hoover — ugyancsak levélben — megfeddte őket. Összegezve a történeteket Ron Krieger egy aláírt vezércikkben ezeket közölte a *Daily* hasábjain:

„A helyzetnek a főiskolás gondolkodásmódra — akarva-akaratlanul — egyetlen hatása lehet: a megfélemlítés. A sok piszok, amelyet a nyilvánosság előtt a professorra szórtak, mert megtámadta az FBI-t, még a legmerészebb tudóst is arra figyelmezteti, hogy veszélyes a szövetségi rendőrségről őszintén véleményt nyilvánítani.”²²

Higman professor esete nem egyedülálló. Aki olvassa az ország főiskoláinak lapjait, annak ismernie kell a „nemzetbiztonsági ellenőrzés” szomorú folyamatát. Azzal indokolják, hogy a végzős hallgatók jövőendő munkaadói ismerni akarják

az illetők előéletét. Attól függően, hova megy dolgozni, az ellenőrzést az FBI, a honvédelmi minisztérium vagy a közszolgálati bizottság nyomozói végzik. Ha pedig az előzetes vizsgálat során valami gyanús csemege kerül horogra, akkor az FBI-t „részletes nyomozás lefolytatására” kérik. Vajon milyen főiskolás tevékenység adhat okot egy ilyen „részletes nyomozás lefolytatására?” Ezt nehéz megmondani. Ha valakiről azt jelentik, hogy lopott, hogy becsstelen, hogy kábítószerrel él, hogy részeges vagy pénzügyekben felelőtlen, akkor nyilvánvalóan lenyomozzák. De nemcsak tettekről van szó; gondolatokról is.

Hogy mi minden keverhet bajba egy egyetemi hallgatót, az kiviláglik abból az esetből, amelyet a New Mexicó-i egyetem lapja, a *New Mexico Lobo* írt meg néhány évvel ezelőtt. A Tau Kappa Alpha nevű országos főiskolai vitatársaság igen izgalmas vitatémát választott a tanévre. Ismerje-e el az Egyesült Államok diplomáciailag a vörös Kínát? A *Lobo* szerint Duke egyetem vitacsapatának egyik tagja figyelmeztető levelet kapott Edward J. Robesontól, Virginia állam egyik demokrata képviselőjétől. Tudni akarta, kik az országos vitabizottság tagjai, és ki az a hallgató, aki a Duke egyetem részéről felelős a vitacsapat tagjaiért. Ezt írta: „Remélem, nem pozitív értelemben foglal majd állást e tárgyban; mert kijelentéseinek idézetei esetleg egész életére kihathatnak.”

Hoover nyomban leszögezte, hoy az FBI-t ez a vita egyáltalán nem érdekli. „Biztosíthatom önöket, hogy az FBI semmiféle érdeklődést nem tanúsít a főiskolákon, egyetemeken zajló viták, mint olyanok iránt — írta a *Lobónak*. Tessék megjegyezni ezt a „mint olyanok”-at. Ez ugyanis Hoover tiltakozását nem teszi már olyan egyértelművé, mint ahogyan az első pillantásra látszik. Fennmarad a gyanú, hogy az a diák, aki nem hallgat a jó szóra, fekete pontot szerez magának az esetre, ha egyszer „részletes nyomozást folytatnak le” világnézetét illetően. Vajon effajta dolgok félmjelzik a szabad társadalmat? Az olyat, amelyben minden féle-fajta témát érdekéhez képest lehet megvitatni?

Alaposan belekukucskálnak a diákok szövetségeibe meg a gondolataikba. A San Franciscó-i állami egyetem lapja, a *Golden Gator* egy fölmérő cikkében megírta, hogy minden félévben legalább huszonöt állambiztonsági nyomozó látogat az egyetemre vagy ötvenegynéhány diák előéletének és kapcsola-

tainak tisztázása végett. A *Gator* szerette volna megtudni, hogyan lehet ellenőrizni valakinek a gondolkodásmódját. A kérdésre az egyik nyomozó így válaszolt:

„Mi nem teszünk föl közvetlenül a diákok gondolataira vagy kapcsolataira vonatkozó kérdéseket, hacsak valami kedvezőtlen felvilágosítást nem kaptunk e tekintetben szokványvizsgálódásunk során.” Majd: Támaszkodnunk kell az emberek egymásról alkotott véleményére.”

Az állambiztonsági rendőrség tevékenysége néha jóval túléri az állást kereső diákok ellenőrzésének határait, és a helyszínen történő dossziégyártás és megfigyelés területére lép. 1962 decemberében a yale-i egyetem belerázkódott a hírbe, hogy az egyetemi rendőrség vezetője állambiztonsági adatokat gyűjtött az egyes tanszékekről és diákokról egyaránt. Az illető valamikor az FBI nyomozója volt, és akkor nevezték ki az egyetemi állambiztonsági főnökévé és helyettes dékánná, amikor egy csomó diák valamilyen szexuális botrányba keveredett. Tüstént bevezette az FBI adatgyűjtő rendszerét, amely olyan méreteket öltött, hogy már a saját emberei is megsokallták, és kiszivárogtattak róla néhány hírt az egyetem lapjához. Frederick Bissinger jr. írta a *Yale News*-ban:

„Megtudtuk, hogy a nyilvántartásban újságkivágásokat is őriznek egyes csoportokról, amelyek »olyan útra térhetnek«, vagy amelyek a rendőrfőnök szerint gyanúsak, avagy hajlanak a fölforgatásba való bekapcsolódásra. Az emberek tiltakoztak az ellen, hogy (a főnök) minden apróság följegyzésére kényszerítse őket, olyanokra is például, hogy valaki túl hangosan szájharmonikázott.

Beosztottjaink legkomolyabb vádja azonban az volt, hogy az állami szervezetek és magáncégek biztonsági tisztjeinek egyaránt rendelkezésére bocsátotta a diákokról meglevő betegesen részletes nyilvántartását.”

Az igazgatónak, jellegzetesen FBI-modorban „nem volt megjegyzése” a *Yale News* leleplező cikkéhez, de hogy a lap nem túlzott, az kiviláglik az egyetem tisztségviselőinek gyors akciójából. A kollégám főnöke, Kingman Brewster jr. szűkszavú átiratot intézett a rendőrfőnökhöz, s közölte vele, hogy „Önnek nincs felhatalmazása a diákok vagy a tanszék politikai tevékenységének vagy nézeteinek kinyomozására. Értesítem továbbá, nincs felhatalmazása arra sem, hogy a diákok vagy a

tanszék politikai tevékenységére vagy nézeteire vonatkozó, és kívülről érkező kérdésekre válaszoljon”.²³

Más egyetemeken is megjelent, más hallgatókra is ráijesztett az FBI kísérlete. 1957-ben az Amherst-egyetemre rohant be egy FBI-nyomozó, miután nyilvánvalóan elkaptak egy olyan hallgatóhoz intézett levelet, akinek éppen az állampolgári hűségét vizsgálták. A levelet egy bizonyos „14-es bizottság” írta alá; ami elég rejtelmesen hangzott. A dékánnak és a questornak azonban végül is sikerült lecsillapítani az államszövetség félelmét. Mint kiderült, a „14-es bizottság” nem forradalmi fölfordulás megszervezésére szövetkezett: az egyetem kápolnáinak rendszerét vizsgálta.²⁴

Középnyugaton pedig egy Danny Rubin nevű baloldali lázítóból lett olyan köztársaságellenes veszedelem, hogy az FBI nyomozói egyik főiskolát a másik után szaglástták végig a nyomában. 1961 novemberében Rubin, a baloldali *New Horizons for Youth* szerkesztője a chicagói egyetem hallgatóihoz fordult a polgári szabadságjogok kérdésében. Elmondta az egyetemi lap, a *Chicago Maroon* szerkesztőségében, hogy akárhová megy is, az FBI a sarkában van. Az újságíró kollégák úgy döntöttek, hogy már csak a maguk szórakoztatására is meggyőződnek állítása valódiságáról. A lap szerkesztőségének egyik tagja kocsiba ültette Rubint, és elvitte az egyik vasútállomásra, hogy utazzék haza. A hátsó ülésre ültette az egyetemi előadót s azután lassan csalinkázni kezdett az egyetem területén. Egyszerre csak föltűnt mögöttük egy másik kocs. De úgy rájuk szaladt, hogy a *Maroon* serény fotoriporterei képeket is készítettek mind a két kocsiról.

Körözés közben vissza-visszakanyarodva eredeti kiindulópontjukhoz, a szerkesztőség tagja négy kocsit fedezett föl, két-két emberrel, akiknek nyilván az volt a feladatuk, hogy Rubin minden mozdulatát figyeljék. Ha egyik kocs szem elől tévesztette, rátalált a másik. Miután meggyőződött róla, hogy követik, úgy időzítette a mozgását, hogy akkor érjen a forgalmi lámpához, amikor éppen pirosra vált (ezt tették persze nyomkövetői is); sötét sikátorokba fordult (azok utána); sőt egyszer még egy zsákutcába is bevitte a kocsit (nyomában üldözőivel). És hogy kacérkodjék kicsit az ördöggel, egyszer csak lefékezett, és közölte a szolgálatos zsaruval, hogy érzése szerint kö-

vetik. A rendőr ránézett a mögöttük levő kocsi-ra, majd megnyugtatta: „Minden rendben, rendőr ül a volánnál.”²⁵

A szerkesztőség tagjára mindez nevettetően hatott, jól elszórakozott a történeteken. 1963 februárjában azonban John McAnliff, a minnesotai Northfieldben levő Carleton-főiskola elsőéves hallgatója számára igen komolyra fordult a játék. Rubin, aki ekkor a *Communist Viewpoint* című lap szerkesztője volt, beszédet tartott a főiskolán a „Challenge” nevű diákifjúsági szervezet rendezésében. Ez a szervezet különböző felfogású szónokokat léptet pódiumra. McAnliff e szervezet nevében egy csekket küldött Rubinnak a szerepléséért. Úgy mondta, hogy ez volt egyetlen kapcsolatuk. Az FBI a jelek szerint ugyancsak erőteljesen figyelte Rubin postáját, mert szinte tüstént McAnliff után eredt.

McAnliff talán soha nem vette volna észre azt az árnyékot, amelyet az FBI vetett az életére, ha egy közeli barátja az indianai egyetemről nem érezte volna, hogy már nem babra megy a játék, tehát figyelmeztette. N. Paul Harmonnak hívták az illetőt. Alig tette ki tőle a lábát az FBI nyomozója, levélben értesítette McAnliffot a történetekről. Az FBI arra volt kíváncsi, vajon McAnliff „akadémikus avagy komoly érdeklődést tanúsít-e a kommunizmus iránt”? Harmon elmagyarázta, hogy McAnliff a „Challenge” elnevezésű diákszervezethez tartozik, amely éppúgy meghívta előadni a főiskolára George Lincoln Rockwellt, az amerikai nácik vezérét, mint más véleményen levőket.

Beszámolt Harmon a nyomozóknak arról az útról is, amelyet McAnliff-fal karácsonyi vakációjuk idején tettek délen, s amelynek során a mississippi Jacksonban és a georgiai Atlantában sok emberrel elbeszélgettek a faji kérdésről meg a szegregáció* kérdéséről, hogy első kézből értesüljenek némileg a helyzetről. „A továbbiakban — írta — elmondtam, hogy tudomásom szerint John liberális gondolkodású ember. De mikor tovább faggattak, úgy módosítottam, hogy az átlagos demokratánál kissé baloldalibb. Arra kért (a nyomozó), hogy nevezek meg még más, hasonló gondolkodású embert is. Mire H. Humphrey szenátor és J. Rooseveltnévét említettem. »Jó amerikai-e John, hűséges-e a hazájához?« Igen, feleltem . . .

* A fehérek és feketék elkülönítése. — A ford.

Megköszönte segítőkészségemet, és biztosított arról, hogy beszélgetésünkkel kapcsolatban nincs mitől tartani. Arra azért megkért, hogy ne említsem senkinek, mert egyesekre esetleg zavaróan hathat.”

McAnliffra valóban így hatott. Füstölgő levelet intézett magához Hooverhez. A kommunista folyóirat szerkesztőjével — magyarázta — egyetlen kapcsolata az a rövid levél volt, amelyben a „Challenge” megbízásából elküldte neki azt a bizonyos csekket. Majd hozzáfűzte:

„Az igazság az, hogy nem találok abban semmit, ha valaki ír a kommunista pártnak . . . Függetlenül a levelem tartalmától, úgy hiszem — s lehet, hogy az ön hivatala ezt furcsállja — magánközleményről van szó. Továbbá — ugyancsak furcsállhatóan — azt is vallom, hogy ha valaki szabad ember, akkor annak ír, akinek akar, anélkül, hogy a kormány abba beleütné az orrát . . .

Egyetlen szóval nem állítom, hogy a kémelhárítás szükségtelen. Az ön hivatalán súlyos felelősség nyugszik azért, hogy a potenciális hazaárulókat szemmel tartsa, anélkül azonban, hogy fékezne az embereket legkülönbébb elképzeléseik szabad és félelemmentes kifejtésében. Saját friss tapasztalatom alapján úgy érzem, hogy ön is helytelenül értelmezi fentebb említett felelősségét.”²⁶

Hogy mennyire így volt, azt mutatta Hoovernek az 1960-as San Franciscó-i zavargásokkal kapcsolatban tanúsított magatartása is. Hoovernek még a boszorkányüldözéses időkből kedvenc partnere, az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság aránylag rövid időszak alatt negyedszer tartott ekkor vándorbemutatót Californiában. 1953-ban, 1956-ban és 1957-ben idézte föl a tengeröböl vidékén a kommunizmus kísértetét. Különösen 1957-ben aratott nevezetes diadalt: öngyilkosságba hajszolta William Sherwoodot, a neves tudóst, aki képtelen volt elviselni a televízió is közvetített kihallgatásának megpróbáltatásait. Sherwood öngyilkosságát követően a Bizottság 1959-ben maga elé idézett 110 néptanítót, az akció azonban olyan ellenszenvet és tiltakozást robbantott ki, hogy a tervezett vásári cirkuszt nem lehetett megtartani. De csak időlegesen halasztották el. 1960 májusa ismét San Franciscóban találta az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságot.

Ezúttal nem sokat teketóriáztak. Biztosra vették, hogy most

a kihallgatás még a szokásosnál is jobban igazolja majd őket. William A. Wheeler, a bizottság inkvizítora, a kihallgatás megkezdése előtt fehér kártyákat küldött „baráti” szervezeteknek. A városháza kis tárgyalótermébe csak ezekkel lehetett belépni. A város környékének egyetemi hallgatói tiltakozásra gyűltek össze. Azt követelték, hogy aki először ér oda, az juthasson be a terembe. A mozgolódás 1960. május 13-án, pénteken, a kihallgatás második napján érte el a tetőpontját. Mikor pedig a tüntető diákok, be akarván jutni a tárgyalásra, a rendőrség által felállított kordont feszegették, visszaszorították őket. Újból nekilendültek, s akkor tűzoltófecskendőt használtak ellenük. Amikor pedig ez sem használt, és elázva sem akarták elhagyni az előcsarnokokat, elkezdett dolgozni a gumibot.

Sokat tapasztalt San Franciscó-i újságírók és televízióriporterek voltak a helyszínen. Mindannyian egyformán látták a történeteket. „Húszesztendős riporter pályafutásom alatt nem láttam ilyen brutalitást” — írta másnap Mel Wax. A konzervatív *San Francisco Chronicle* munkatársa, George Draper, ezt jelentette: „Láttam, miként vonszol két tagbaszakadt rendőr egy vézna fiút. Az egyik az ingénél, a másik a lábánál fogva tartotta. Kapálózott ugyan, de a két természetes férfi erre ügyet sem vetett. Aztán valahonnan hirtelen ott termett egy harmadik rendőr is, nekiesett a két kollégája kezében vergődő fiúnak, és háromszor fejbe verte a gumibotjával. Az ember hallhatta a gumi tompa pufogását. A fiú feje lekókadott, mire kivittek . . . S aztán gumibotozták a tüntetőket, ahol érték.”

Mel Wax hozzáfűzte: „Láttam, miként löknek le tenyeres-talpas, a zavargásra riasztott motorbiciklis rendőrök serdülő iskoláslányokat a márványlépcsőkön. A nyakukba repülő szoknyájukkal szökelltek egyik lépcsőről a másikra. Sikoltoztak és kiabáltak, de senki nem figyelt rájuk.”²⁷

Hatvannégy diákot tartóztattak le azzal a váddal, hogy zavargást szítottak, ellenálltak a letartóztatásukkor és zavarták a békét. A vádat mindannyiuk ellen hamar elejtették, s ez eléggé kedvezőtlen színben tüntette fel a törvény őreit, akik éberren vigyáztak az ifjú forradalmárookra, s ezért kétségbeesetten erőlködtek, hogy legalább egy olyan ügyet fabrikáljanak, amely megáll a lábán. Robert Meisenbachot, California állam Berkeleyben levő egyetemének hallgatóját szemelték ki áldozatul. A hivatalos vád szerint ő robbantotta ki a zavargást

azzal, hogy átugrott a korláton, kikapta az egyik rendőr kezéből a gumibotot s a fejére vert vele. Erre léptek működésbe a fecskendők — szolt a hivatalos állítás. De az érvelés balkezesnek bizonyult, mert Robert Campbell, a *San Francisco Chronicle* fotóriportere készített a helyszínen egy képet, abban a pillanatban, amikor a fecskendők működni kezdtek, s ezen látni lehet, amint Meisenbach, néhány lépésnyire a zúrtól, nyugodtan pipázik. 1961 tavaszán azért bíróság elé állították, de tüstént föl is mentették.

És e tényekkel alátámasztott történettel szemben hogyan viselkedett J. Edgar Hoover? Úgy, ahogyan azt tőle mindenki, aki ismeri, várta. A San Franciscó-i zavargás, mondta, a kommunisták igen alaposan kitervezett összeesküvésének eredménye.

A letartóztatott hatvannégy diák közül ötvennyolc írásban cáfolta ezt az állítást, kijelentvén, hogy senki nem bujtogatta őket cselekvésre. A nyilatkozatot azonban Hoover elengedte a füle mellett. 1960. július 17-én 18 oldalas jelentést küldött kedvenc képviselőházi bizottságának, az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságnak, amelyben „a legsikeresebb kommunista vállalkozásnak” nevezte az akciót, „amely San Francisco vidékén az utóbbi 25 évben lezajlott”. A zavargás arra vall, folytatta, hogy az amerikai fiatalság sem fertőzhető kevésbé a kommunizmus vírusával, mint Japán vagy Uruguay egyetemistái. Nevek említése nélkül ugyan, de azt a vádat hangoztatta, hogy California kommunista vezetői szervezték és pénzelték a zavargást; hogy több hasonló ifi-tüntetést is terveznek (meglepő módon az azóta eltelt évek során egy sem volt), s hogy az Amerikai Kommunista Párt megmámorosodván az eseményektől, azt hiszi, hogy évek óta ez a zavargás a legnagyobb sikere.²⁸

A letartóztatott diákok közül huszonegy azt vágta Hoover fejéhez, hogy állításai vagy „tájékoztatlanságon alapulnak vagy rosszhiszeműek”. Egy John A. O’Connel nevű közéleti férfi, aki — mint maga mondta — mindeddig Hoover csodálói közé tartozott, nyilvánosság előtt elhangzott beszédében kijelentette, hogy Hoover „hazudott”, majd egy Hooverhez intézett levelében meg is ismételte ezt az állítását, és néhány megjegyzést fűzött az igazgató „Kommunista célpont — az ifjúság” című pamfletjéhez.

„Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság által kiadott és terjesztett pamflet azt állítja, hogy a nem-kommunistáknak semmi elfogadható okuk nem volt ellenezni a Bizottság tevékenységét. Sok San Franciscó-i embernek az a véleménye, hogy ez alaptalan, politikai jellegű értékelés, tehát kívül esik az ön hivatalának állítólag politikamentes hatáskörén.”²⁹

Persze, az effajta tiltakozás mitsem ért. A Bizottság, Hooverrel a háttérben, nyugodtan tovább forgatta az Operation Abolition* című hamis filmet, amely a Bizottság és Hoover állítását, nevezetesen azt volt hivatva igazolni, hogy a San Franciscó-i zavargást „kommunista összeesküvés” váltotta ki. Bár a filmet Mel Wax, aki végigélte az eseményeket „torznak és hamisnak” nevezte, és közönséges hamisításnak bélyegezte az olyan nem-kommunista szervezet is, mint az Egyházak Országos Tanácsa, mégis a szélsőjobb propagandájának egyik leghatékonyabb fegyvere lett, és üzleti s más polgári szervezetek hathatós támogatásával sok millió amerikai nézte végig.

A történetek magukért beszélnek. Nyomukban néhány nyugtalanító kérdés vetődik föl. Mi lesz az egyetemi szabadságból, ha az FBI szabadon garázdálkodik a főiskolán, ha igazgatója meghamisítja — mert ezt tette — az olyan események jelentőségét, mint a San Franciscó-i zavargás is volt. Mi lesz az igazságból és a megértésből? Vajon lehet-e az FBI figyelőszolgálatának és nemzetbiztonsági ellenőrzéseinek megfélemlítő hatása alatt (mert erről van szó) szabad vitákat folytatni, amelyek olyan létfontosságúak az emberek igazsághű tájékoztatása és a legkülönbébb témák tisztázása szempontjából egy demokráciában. És vajon meddig tűrheti ez a demokrácia, bármelyik demokrácia, hogy a rendőrség rátörjön szellemi életére, kénye-kedve szerint bánjon szabadságjogaival?

* Eltörölő hadművelet. — A ford.

Van egy terület, amelyen az oly sokat dicsért FBI teljes és tökéletes kudarcot vallott — s ez a polgárjogok védelmének területe.

Hoover sikerrel birkózott meg a Legfelsőbb Bírósággal. Egy szemöldökráncolása, és máris megtagadnak valakitől egy rádióengedélyt. Figyelteti a főiskolákat és egyetemeket, és megakadályozhatja, hogy kommunista ragály fertőzze fiataljainkat. De ha arra kerül sor, hogy hadat viseljen a déli fajüldözők ellen, hogy — miként a kommunista párttal megtette — behatoljon a Fehér Polgárok Bizottságaiba, hogy megütközzék a büntetlenül néger-verő és néger-ölő szadista rendőri erőkkel, hogy megtoroljon néger-mészárlásokat, amelyek azért történtek, mert a fekete honpolgár is gyakorolni akarta szavazati jogát, hogy leleplezze a néger polgárjogi harcosok vezetőinek ott-hona, a négerek templomai ellen elkövetett bombamerényletek tetteit, akkor Hoover és az FBI alig több az olyan érdektelen nézőnél, aki nemzeti szégyenünket, népünk meggyalázását közömbösen szemléli.

E kívül álló szerepüket, amelyet napjaink eme erkölcsi világában játszanak, egyetlen módon lehetett volna megelőzni. Hoover mindig is szenvedélyesen ragaszkodott megrögzötten konzervatív szándékának megvalósításához, nevezetesen ahhoz, hogy a fennálló rendet minden változástól megóvjá. Bürokrata a velejéig, aki mindenfajta társadalmi változástól ösztönösen viszolyog. Az ő spártai szigorúságú és porosz módra szervezett rendjének világa magától értetődően megfeledekzik arról, hogy az idealizmus feltörő áramlatai időnként szétzilálnak meglevő rendszereket, és új határok felé sodorják az emberiséget. Rövidlátásával nem érti a korszakok változását és minden új jelenségben a kommunizmus veszedelmét tudja csak fölfedezni.

1963 nagy erkölcsi föllendülése — a fölháborodás, amely a birminghami néger tüntetőkre törő szadista rendőrség vérebei láttán söpört végig az országon, a döbbenet, amely akkor ülte meg a népet, amikor egy néger templomra dobott bomba négy kislány életét oltotta ki — semmiféle dühöt vagy megbotránkozást nem váltott ki az FBI hatalmasnál is hatalmasabb

mesterének a lelkéből. Csak úgy szórta a villámaait a hordók tetejéről a géppisztolyos útonállókra, bankrablókra, a kémekre, fölforgatókra, a fiatalokú bűnözőkre, de ha a polgári szabadságjogok megsértőiről esik szó, hiába fülel az ember — egy riasztó szava nincs.

Ellenkezőleg: 1963 nyarán, amikor a polgárjogi válság a tetőpontjára hágott, olyan hírek terjedtek el, hogy a déli polgárjogi mozgalom valószínűleg a kommunisták álnok összeesküvésének a része. Dél politikai vezetői, akikkel Hoover már régen bensőséges kapcsolatot tartott, szüntelenül a kommunistaság vádjával akarták benyálazni a huszadik század egyenlőségre és igazságra törő néger mozgalmát. Tudták, hogy az FBI támogatja ezt a nézetet. Mississippi szenátora, John C. McLaurin, a Kennedy-adminisztráció által kezdeményezett új polgárjogi törvény előkészítése során Hoover meghallgatására szólította föl szenátortársait. Az FBI főnöke, mondta, leleplezheti forma szerinti főnökének, Robert Kennedy igazságügyminiszternek egész „szemtelen manőverét”. Hoover — erősködött a szenátor — „bőséges bizonyítékkal szolgálhat arra, hogy az összejött néger vezetők, mint mindig, most is a kommunisták összeesküvésének szolgálatában állnak”.

De vajon az effajta nyilatkozatok híven tükrözték-e Hoover és az FBI véleményt? A *New York Post* felszólította a szenátust; idézze maga elé Hoovert; de felszólította magát Hoovert is: nyilatkozzék, és öntsön tiszta vizet a pohárba. Mély csönd volt a válasz. Az a Hoover, aki a Harry Dexter White-ügyben szükségét érezte az igazság tisztázására megjelenni a szenátusi bizottság előtt, most semmi olyasfélét nem érzett, hogy ezúttal sem ártana megtisztítani a légkört, magyarázatot adni néhány kérdésre.³⁰

A visszautasításnak ez a hiánya a déli fajüldözők vádjainak a megalapozottság látszatát kölcsönzi, amit csakis ezzel a módszerrel érhettek el. Polgárjogi ügyekben Hoover már nem először viselkedett így. 1920-ban, amikor GID-je, *The Revolution in Action** címen készített egy emlékeztetőt az 1919-es faji zavargásokról Palmer igazságügyminiszter, illetve a képviselőház számára, a szövegből akkor is félreérthetetlenül kiérző-

* Működésben a forradalom. — A ford.

dött az a beállítás, hogy a zavargás voltaképpen a kommunis-
ták cselszövésének következménye.

„A vörösök rengeteg bajt okoztak azért, hogy a négekbe
oltották a faji lázadás tanát, és a bolsevizmus mérget — szolt
a jelentés. — Talán éppen ez a tett volt hazai forradalmár-
fanatikusaink legmegvetendőbb és legaljasabb cselekedete.”³¹

A közben eltelt évek alatt Hoovernek a polgárjogok érvény-
re juttatása területén tanúsított közömbösségét csak a vak nem
látta. Sőt, még arra is kísérletet tett, hogy Bureau-ját megsza-
badítsa minden hasonló irányú ténykedés kötelezettségétől.

Az Egyesült Államok polgárjogi bizottsága 1961-es jelenté-
sében Hoover langyos magatartását ugyanolyan szavakkal jel-
lemezte, mint amilyenekkel az egykori FBI-nyomozó, Jack Le-
vine bírálta volt munkahelyét. Ezt írta a bizottság:

„Időnként jelentések születnek arról, hogy a Bureau nem ta-
núsít nagy lelkesedést amikor a rendőrség brutalitásáról szóló
panaszokat kell kivizsgálnia. Amennyiben az állítás helytálló,
a tény, bizonyos mértékben érthető is. Az igazgató a legkövete-
lőbb módon hirdette, hogy a Bureau és minden erőszakszer-
vezet minden rendű és rangú tisztségviselőjének együtt kell
dolgoznia. Nyilvánvaló, hogy eme együttműködés nélkül az
FBI nem tudta volna elérni azokat a kimagasló eredményeket,
amelyeket a szövetségi bűnügyi rendelkezések betartásában
magáénak vallhat. Jóllehet a Bureau megállapításai szerint „a
rendőrség brutalitásának kinyomozásában semmi különös ne-
hézség vagy zavar nem volt tapasztalható”, bizonyítékok van-
nak arra, hogy az effajta sérelmek tisztázására indított nyo-
mozások veszélybe sodorhatják a Bureau és a rendőrség mun-
ka-kapcsolatait . . .

De egy másik nehézség is adódhat az FBI és a helyi rendőr-
ségek embereinek gyümölcsöző együttműködéséből. Bár a Bu-
reau leszögezte, hogy »nem ismer olyan intézményt, vagy
egyént, amely, illetve aki félne panaszait az FBI tudomására
hozni«, bizonyítható, miszerint néhány áldozat és tanú, különö-
sen a legtávolabbi dél négerei közül igenis fél tájékoztatni a
Bureau kirendeltségeit . . . Néhányuk félelme arra a tényre ala-
pul, hogy a nyomozók s a rendőrök gyakran kéz a kézben dol-
goznak, s a rendőrség emberei valamilyen módon tudomást
szereznek a panasztevők nevééről.”³²

E jelentéséhez a polgárjogi bizottság lábjegyzetet is készített,

amelyben figyelemre méltó részletességgel fejtegeti az FBI eme érzelgős magatartásának okait. Teljes egészében közli azt a levelet, amelyet Hoover 1946. szeptember 24-én intézett az igazságügyminiszterhez s amelyben kifejti, szeretné, ha visszavonulhatna a polgárjogok területéről. Azzal érvelt, hogy az adott helyzetben a Bureau „igen tekintélyes erőit köti le” délen olyan büntettek kivizsgálása, amelyekben nemigen lehet szó az államszövetség törvényes rendelkezéseinek bármilyen megsértéséről”. Amikor a Bureau ilyen ügyekben nyomoz — hangsúlyozta —, akkor „a közvélemény és a sajtó szemében voltaképpen magára vállalja a felelősséget” a megoldásukért, de ez nem használ a Bureau tekintélyének. És bár nem „bocsátotta meg azt a fajta ténykedést”, amelyet ezekben az ügyekben tapasztalni lehetett, mégis úgy érezte, hogy tisztázásuk „az állami bíróságra” tartozik. Azzal végezte, hogy érzése szerint „elhibázott politika a minisztérium részéről elvállalni a sok polgárjogi ügy kinyomozását, amelyek során, mint kifejtettem, szövetségi szinten lefolytatandó eljárásra nincs lehetőség, s amelyek során a Bureau és a minisztérium csak a felelősséget veszi magára a közvélemény előtt, anélkül, hogy elhárítaná vagy teljesíthetné azt, amit elvárnak tőle”.

Válaszában az igazságügyminiszter egyetértését fejezte ki a tekintetben, hogy sok ügyben nem lehet szó a szövetségi törvények megsértéséről, de rámutatott, hogy „a panasz minden ügyben törvénysértést sejtet, ha tehát nem indítunk nyomozást, akkor olyan színben tűnhetünk föl, hogy bár a panaszt megkaptuk, de arra már nem vagyunk kíváncsiak, vajon alapos-e vagy alaptalan. Nem látom, miként lehetne elkerülni — mint a legkevesebbet — legalább a polgárjogok megértésére vonatkozó panasz tényeinek egy, magát az eljárást megelőző kivizsgálását. Biztos vagyok abban, egyetért velem: nem engedhetjük meg magunknak, hogy ez elől kitérjünk.”³³

A polgárjogi bizottság úgy látta, hogy a Bureau néha „tehernek” érezte a polgárjogi ügyeket. Hoover évi jelentéseinek száva szerint az FBI számára az volt a követendő politika, hogy „ha a szövetségi polgárjogok megsértéséről lehetett szó, tüstént a panasz beérkezte után előzetes nyomozást folytasson”. 1958 után egyre ritkábban hivatkozott ezekre az „előzetes nyomozásokra” és 1959-ben már csak annyit jelentett, hogy 1929 esetben kaptunk bejelentést polgárjogok állítólagos megsérté-

séről". 1960-as jelentése szerint pedig „az 1960-as költségvetési év során 1398 esetet jelentettek az FBI-nak a polgárjogok állítólagos megsértéséről”.³⁴ És kész.

Hogy Hoover és az FBI voltaképpen miért tanúsított ilyen magatartást ezekben az ügyekben, az világosan kitűnik abból, amit egy régi FBI-nyomozó mondott el a polgárjogi bizottság tagjának a kérdésére. A bizottság jelentésében ez így szerepel:

„1961-ben a bizottság egyik tagja megkérdezett egy korábban az FBI-nál szolgáló nyomozót, aki hosszú évekig dolgozott a Bureau-ban, s aki a beszélgetés idején a polgárjogok megsértésével kapcsolatos panaszok ügyét intézte, köztük olyanokat is, amelyek a rendőrség brutalitásáról szóltak. A bizottsági tag az alábbiakat jegyezte föl a beszélgetésről:

»Megkérdeztem, miért nem jelenti a panaszokat az FBI-nak, hiszen valamikor ő is ott dolgozott. Mr. (a nevét nem közlöm), azt mondta, azért nem ad át polgárjogi eseteket a Bureau-nak, mert azokat ott nem kedvelik. Elmagyarázta, a nyomozók számára igen kínos, hogy délelőtt ugyanazoknak a rendőrtisztviselőknek az ügyében nyomozzanak, akiknek a közreműködésére délután, más ügyekben, feltétlenül szükségük van. Közölte, hogy a Bureau havi értesítőt küld az ország minden rendőri intézményének, amelyben nyíltan közli, milyen esetek érdeklik — például emberrablás, bankrablások adatai, de a polgárjogok megsértése a felsorolásban soha nem szerepelt. Közölte, hogy a Bureau szerint a polgárjogi ügyek voltaképpen nem is rájuk tartoznak.

Az ex-nyomozó leszögezte, hogy ő ismerte ezt az álláspontot, bár azt az FBI egyetlen szóvivője sem erősítette meg.«³⁵

Ilyen zárt sisakkal vívja tehát az FBI azt a polgárjogi csatát, amely hazánk erkölcsi problémáinak egyik legfontosabbika. De ezt még a polgárjogi bizottság sem igen szellőzteti a maga jelentéseiben. Ehhez J. Edgar Hoover túl hatalmas. A bizottság jelentéseinek lábjegyzetei között akad rá az ember.

Nézzünk tehát közelebbről erre a félig letakart barátságatlan arcra. És vegyük közelebbről szemügyre azt a szadizmust, amelyet cinkos hallgatásával támogat. Nézzük a néger James Brazier ügyét, akit 1958-ban halálra kínozott a georgiai Dawson rendőrsége, mert arra vetemedett, hogy új kocsit vegyen.

Özvegye, Mrs. Hattie Bell Brazier elmondta a polgárjogi bi-

zottságnak, hogy 1956-ban vették Chevroletjuket, majd 1958-ban egy újat. 1957 novemberében „Y rendőr”, a dawsoni rendőrségről, gyorsajtás miatt letartóztatta Braziert, és be is börtönözte. Brazier így mondta el az esetet a feleségének:

„Azzal kezdődött, hogy amikor átléptem a börtön küszöbét, »Y« hátulról fejbe vágott, aztán leütött, és azt mondta, hogy »te rohadt strici, már régóta várok arra, hogy rád tehessem a kezemet«. Mire én azt kérdeztem, hogy »de miért?« Mire »Y« azt mondta, hogy »egy nigger, mint te, új kocsikat vesz, mikor mi alighogy élünk. Most majd megkapod a magadét«.

»Y rendőr« ezután — Brazier szerint — többször megütötte, aztán beletaposott a hasán vergődő néger veséjébe, és olyan erővel nyomta a földhöz, hogy utána az asszony lábnyomokat látott a férje bőrén. Aztán megszólalt a rendőr: »De ha erről az egésztől egy szót is elpofázol, akkor szétloccsantom azt az átkozott fejedet.«”

Amikor kiengedték a börtönből, James Braziernek vérzett a füle és vért hányt. Ettől az 1957 végén történt esettől kezdve, addig a második fatális összeütközésig, amely Brazier és a törvény között 1958 áprilisában játszódott le, az egyik helybeli fehér orvos kezelte sérüléseit.

1958. április 20-án, vasárnap este a rendőrség letartóztatta James Brazier apját azzal a váddal, hogy részegen vezetett. A rendőrségen azt mondják, hogy James tiltakozott, bele akart avatkozni az ügybe, és „megfenyegette” őket. Ismét csak őszereintük: parancsot kaptak a letartóztatásra; de keményen ellenállt, s ezért gumibottal kellett megpuhítaniuk. A megyei börtönbe vitték, ahol egy orvos megvizsgálta, de komolyabb sérülést nem talált rajta.

A Brazier-család és egy sereg néger szemtanú szerint azonban egész másként történt az eset. Szó sem volt letartóztatási parancsról. A rendőrök egyszerűen leugráltak a járőr kocsi-ról, neki Braziernek, megragadták és ütlegetni kezdték a gumibotjukkal. Mrs. Brazier a következőképpen idézte föl a történeteket a polgárjogi bizottság előtt:

„Akkor »Y« azt mondta, hogy »te rohadt strici, nem meg-mondtam, hogy elkaplak még«. Mire James azt felelte, hogy »Miért bánt maga engem? Nem csináltam semmit. Egy csomó apró gyerekem van odahaza.« Mire »Y« azt mondta, hogy »kö-pök a gyerekeidre, te eltűnsz innen...« Aztán előrántotta a

pisztolyát, és James hasába nyomta, majd azt mondta, hogy »szétloccsantom azt a rohadt fejedet«.

Brazier tízéves fia könyörgött a rendőröknek, hogy ne verjék az apját — de „Y” rendőr őt is leütötte. Aztán Brazier bedobták hátra, a rendőrségi kocsi aljára, úgy, hogy a lába kilógott. „Y” kétszer ágyékon rúgta, rácsapta a kocsiajtót a lábára, egy homokkal teli sapkát csapott a véres arcára, aztán elhajtott.

Amikor a börtönbe érve az orvos megvizsgálta, Brazier egyetlen véres húscsomó volt. Másnap reggel, a bíróság előtt, összefüggéstelenül beszélt s alig állt a lábán. Bevitték a georgiai Columbus egyik kórházába, ahol öt nap múlva agysérülés és koponyalapi törés következtében meghalt.

Valami végzetesnek kellett tehát történnie James Brazierrel azon az éjszakán, amelyet állítólag biztonságban töltött a cellájában — s a rendőrség őrizetében. Marvin Goshay, egy 23 esztendőes másik néger, aki szintén börtönben volt akkor, írásos vallomást tett a polgárjogi bizottság előtt s ebben elmondta, hogy éjjél körül „X” és „Y” rendőr kivitte a cellájából Brazier s másnap reggel egy emberi roncsot látott maga előtt. „Ölben vittük a kocsihoz, mert nem tudott lábra állni.”

Brazier halálának körülményeit az egyik szövetségi nagy esküdszék vizsgálta. Be is idézte Goshayt, aki azonban nem jutott odáig, hogy vallomást tehessen. „Y” rendőr elkapta az utcán s egy hétig, amíg csak a nagy esküdszék le nem zárta az ügyet, börtönben tartotta. Ugyancsak Goshayt szemelték ki tanúnak abban a polgári perben, amelyet Mrs. Brazier indított „Y” rendőr ellen az egyik szövetségi bíróság előtt, de itt sem jutott szóhoz. 1961. március 14-én rejtélyes körülmények között holtan találták az egyik dawsoni cég fogadószobájában. A jelek szerint megfojtották.

A törvényes rend fenntartása körül szerzett érdemeiért „Y” rendőrt előléptették.³⁶

James Brazier esete nem egyedülálló. Számtalanszor megtörtént délen, csupán más-más körülmények között. Egy bizonyos Lamar Smith-t, aki túl nagy buzgalommal igyekezett fölvetetni a négereket a szavazólistákra, fényes nappal, ötven tanú szemeláttára lötték le az egyik mississippi bíróság épületének a lépcsőjén — de senki ellen nem emeltek vádat. 1947 óta negyven bombamerénylet döntött romba birminghami néger ottho-

nokat és templomokat. Addig, amíg 1963. szeptember 15-én a robbanás négy kislány életét ki nem oltotta — amikor végre történt néhány letartóztatás —, a negyven merénylet közül egyetlen egynek a tettese sem került elő.³⁷ 1958. január 1. és 1960. június 30. között az FBI 461 olyan ügyben folytatott nyomozást, amelyben a rendőrség négereket bántalmazott súlyosan — de egyben sem ítélték el senkit.

Az ismétlődő verések, emberek megcsonkítása, rendőrök négergyilkolásai délen, a Klan és Fehér Polgárok Tanácsainak lármás lovagjai által rendezett progromok lövöldözései és bombamerényletei egyetlen tiltakozó szót sem váltottak ki Hooverből. Persze, nem „bocsátja ő meg” az effajta cselekedeteket, csak jobbnak véli, ha az ilyen apró-cseprő ügyeket maguk az egyes államok intézik, ami lényegében megbocsátást jelent. Mi csodálkozni való van ezek után azon, hogy a dél négerai, dr. Martin Luther King tisztelendőtől le és fel legalább úgy félnek az FBI-től s legalább olyan bizalmatlanok vele, mint a helyi rendőrséggel szemben? Jó okuk van mind a félelemre, mind a bizalmatlanságra, mert a tények tanúsága szerint Hoover és az FBI szégyentelenül elbújt a fehér „felsőbbrendűek” és fajüldözők háta mögé, miközben ezek az emberek a szadizmust a dél kultúrájának szerves részévé avatták.³⁸

Tehát?

Hoover és az FBI legnagyobb bűne, hogy óriási propagandával szentté és sérthetetlenné avatta önmagát. Ha egy ember, egy intézmény a törvények fölötti magaslatokon rendezi be a maga hadállásait, érzéketlenné válik a bírálólat iránt, akkor a demokratikus szabadság kicsorbul, és a legjobb úton halad az önkényuralom felé. Rendőrállam körvonalai bontakoznak ki a láthatáron.

Kevés amerikainak van fogalma arról a mérhetetlen kárról, amelyet Hoover és az FBI kritikátlan tömjénezésével hazájának okoz. Csak azt a hasznót látják — mert tagadhatatlanul van ilyen —, amelyet Hoover és az FBI reklámirodája nagydobra vert.

Hoovert olyan tisztelet övezi, annyira fölvértelte magát minden bírálattal szemben, ahogyan az még történelmünk legnagyobb elnökeinek sem sikerült. Washington, talán minden amerikai legnagyobbikát, durván támadták a maga idejében; akárcsak Jeffersont; akárcsak Lincolnt; vagy Theodore és Franklin Rooseveltet — meg első elnök-idejének mézeshetei után újabb elnökeink legnépszerűbbikét, Eisenhower-t. A bírálólatok egy része helyes volt, zömük helytelen, de nem erről van szó. Hanem arról, hogy bírálták őket — márpedig, amíg bírálólat létezik, léteznek a demokrácia megőrzéséhez szükséges előfeltételek is. Ha ezek az előfeltételek megszűnnek létezni, ha a csálhatatlan rendőr alakja kerül a törvény, a Legfelsőbb Bíróságok fölé, akkor már a félelemmel terhes rendőrállam légköre veszi körül az embereket, s ebbe a demokrácia belefullad.

A szabad társadalom ilyen álnok aláásása már régóta folyik. Hoover képtelen és féktelen hatalma — telefonok titkos lehallgatása, levelek ellenőrzése és lefigyelés; a pletyka, a kósza hírek, a kártevő és fél-igazságok az FBI titkos dossziéiban — még

a legmagasabb állású köztisztviselőket is megfélemlítették és csírájában fojtottak el minden vitát. Ahogy Jack Levine és William Turner elmondta, nincs a Capitolium épületében egyetlen honatya, aki megkockáztatná a Hooverrel való összetűzést, még akkor sem, ha bármilyen jó ügyet képvisel is. Hasonló szívgyengülés kínozza a tömegtájékoztató eszközöket is. Ha valaki kíváncsi ennek kórokozóira, vegye szemügyre kissé közelebbről a *New York Post* tapasztalatait, amelyeket akkor szerzett, amikor egy minden befolyástól mentes Hoover—FBI tanulmány közlésére határozta el magát.

1.

Hoover hadjárata, hogy megvédje magát és az FBI-t, csaknem egy egész évvel a *Post* cikksorozatának megjelenése előtt kezdődött. 1958 októberében jelent meg az én első, bíráló jellegű írásom az FBI-ról a *The Nation*-ben. Körülbelül ugyanakkor bírta meg a *Post* is néhány riporterét a téma feldolgozásával. De ugyanabban a pillanatban már meg is indult a propaganda-hadjárat a cikksorozat szavahihetősége, tehát a leleplezetlen leplezések ellen. Hoover ama állításának álszent volta, hogy ő mindig üdvözlí az „építő bírálatot”, talán soha nem meztelenedett le jobban, mint ennek a hatalmas hadjáratnak a során, amikor már csírájában meg akarta ölni az ellene, illetve az FBI ellen irányuló kritikát.

Taktikáját meg lehetett jósolni; az az igazság, hogy én körvonalaztam is már azt jóelőre a *The Nation*-beli cikkemben. Ő az árnyékos háttérbe húzódva megőrzi jellegzetesen magasztos, minden verekedésen fölüli pózát, miközben a frontvonalakon ideológiai segédcsapatai harcba szállnak majd megvédelmezni őt a nagy, az új, az álnok kommunista „összeesküvéstől”, amely képes „elpusztítani” az FBI-t. Az első lövést Preston J. Moose, az Amerikai Légión országos parancsnoka adta le. Szerény szúrásomra, amelyet már bevittem, s a másokra, amelyet a *Post* tervezett, Moore azt mondta, hogy „a Kommunista Párt ama 1940-es sikertelen próbálkozásaihoz hasonlatosak”, amelyekkel tönkre akarták tenni az FBI-t. A *Post*-ot azzal vádolta, hogy „jellemgyilkosságot” akar elkövetni Hooveren;

munkatársai Washingtonban, de más városokban is — mondta — „vendéglőkben és más nyilvános helyeken szaglászniak reménykedő szívvel Hoover és az FBI ellen fölhasználható adatok után.”¹

Segélykiáltás visszhangzott az egész országban, hogy vigyázat, a szegény, kiszolgáltatott Hoovert valamilyen világra szóló vörös összeesküvés le akarja teríteni. Bostonban Richard James Cushing érsek (a későbbi Cushing kardinális, a Kennedy elnök beiktatásán részt vevő legfőbb egyházi személyiség) prédikálta ki a „rágalom-hadjáratot”, tudniillik szerinte ennek megindulásáról volt szó. „Ha továbbra is élni akarunk ebben az országban — mondta 1500 massachusettsi állami alkalmazott áldozási reggelijén —, továbbra is élnünk kell a nagy FBI védelmező erejével, amellyel bennünket az erőszak, a bűn s a lázadás ellen oltalmaz. Nem engedhetjük, hogy a nemzet ellenségei vagy azok akiket ezek az ellenségek megbolondítottak, megzavarjanak vagy befolyásoljanak bennünket.”²

Washingtonban John Marshall Butler, Maryland republikánus szenátora arra szólította föl a szenátus belbiztonsági bizottságát, hogy indítson vizsgálatot a Hoover és a Bureau ellen indult „tudatos rágalom-hadjárat” ügyében.³ New Yorkban pedig a szélsőjobboldali *Counterattack* című sajtótermék támadta meg a *The Nation*-t, meg a *Post*-ot: „Minden amerikaiaknak az FBI védelmére kell tömörülnie. Írjatok képviselőiteknek és szenátoraitoknak, hogy az FBI-t támogatójátok a *The Nation*-nel és támadásával szemben.”⁴

Persze a kétségbeesett segélykiáltás, amely az FBI aláaknázását célzó földalatti összeesküvésről szólt, épp oly hamis volt, mint Hoover egynémely statisztikája, amellyel a pillanat kedvenc veszedelmét akarta mindig igazolni. Az a szemérmetlen támadás, amelyet Hoover a Jencks-ügyben a Legfelsőbb Bíróság ellen indított, meggyőzte a *The Nation*-t, hogy itt az idő Hoover hatalmának s e hatalom mibenlétének teljes és új értékelésére, s e feladattal engem bíztak meg. Ami pedig a *Post*-ot illeti, senki a *The Nation*-nél — és én sem — nem tudott semmit arról, hogy Hooverről cikksorozatot készülnek írni, mindaddig, amíg az FBI-ösztönözte kampány során ez ki nem derült.

Hogy Hoover milyen viszolyogva vállalja annak az „építő bírálatnak” a kockázatát, amelyet úgy szeret, az akkor derült ki,

amikor a *Post* nekilátott adatot gyűjteni a cikksorozatához. Mrs. Dorothy Schiff, a lap kiadója később felfedte, milyen rejtelmekkel terhes légkör vette körül egyszeriben őt és munkatársait. Megírta, hogy a lap washingtoni tudósítójának, Robert Spivacknak a „fülébe súgta” valaki a jól értesült forrásból „kiszivárgott hírt”, hogy „az FBI ellenem és családom egyik ifjú nőtagja ellen nyomozást indított”. Nem sokkal ezután Mrs. Schiff az egyik New York-i étteremben vacsorázott a város egyik tekintélyes hirdetési szakemberével, közeli jó barátjával. Bizonyos jelek mintha már arra vallottak volna, hogy figyelik az asszonyt. Néhány nap múlva ismét házon kívül vacsorázott a hirdetési szakember, amikor is két férfi megszólította s föl-tette neki a kérdést, nem volna-e kedve találkozni J. Edgar Hooverrel? Őt a nagy hirdetési szakember mindig is hősnek tartotta s fölöttébb hízelgő volt számára, amikor az igazgató és árnyéka. Clyde Tolson az asztalához lépett. A beszélgetés folyamán Hoover súlyos aggodalmát fejezte ki a *Post* tervezett cikksorozata fölött, amely — érzése szerint — egyszerű „mocskolódásnak készül, és mind őt, mind az FBI-t lejárattja, majd az amerikai nép szemében. Vajon honnan vette ő ezt? A nagy hirdetési szakember szerint Hoover kifejtette; James Wechsler, a *Post* szerkesztője „azóta piszkálgatja őt, amióta az FBI az egyik bizottsági titkárnői állásából eltávolította a feleségét...” A hirdetési szakember szerint Hoover azt is hozzá tette, hogy „az asszonyt, mint kommunistát bocsátották el állásából.”⁵

Mint Mrs. Schiff később papírra vetette, ez „a legocsmányabb McCarthy-izmusok egyike volt, amit valaha is elkövettek”. Az alábbi tényeket tudta okmányokkal igazolni: Nancy Wechsler, foglalkozására nézve ügyvéd, Truman elnök polgárjogi bizottságának volt tagja a 40-es években. E minőségében bírálta az FBI magatartását, amelyet néhány, délen lejátszó-dott polgárjog-sértési ügyben tanúsított. Igaz, kamasz korában az Ifjú Kommunista Ligájának tagja volt, de hamar kiábrándult a pártból. Soha nem volt kommunista — és nem is ezért bocsátották el. Ezzel szemben, amikor távozott a polgárjogi bizottságból, az ott végzett munkájáról a bizottság minden tagja a legnagyobb elismerés hangján beszélt. Hoover manővere, írta Mrs. Schiff, arra irányult, hogy „egy kiadót, egy hirdetési szakember segítségével félemlítsen meg”.

Így mutogatja Hoover az izmait abban a pillanatban, amikor bírálhat szele éri. S ettől csak a legrettenthetetlenebbek riadnak vissza. Különösen a politikusok hőkölnék hátra a kockázattól, hogy bárki és bármilyen alaptalanul is, de azzal vádolhassa őket, hogy a kommunistákkal konspirál. Ez aztán arra vezet, hogy még akkor sem szellőztetik Hoover dolgait, amikor ő utánuk nyomoz az FBI.

Mrs. Schiff és a *Post* rájött: a Capitolium néhány politikai kiválósága egyszerűen nem hajlandó vállalni a rizikót, hogy a neve Hoover noteszába kerüljön. Egy nyilvános estebéden, írta Mrs. Schiff, véletlenül „egy veterán liberális szenátor” mellé ültettek. Elejtett előtte egy megjegyzést, amely szerint a képviselők a megtorlástól való félelmükben tartózkodnak a Hooverrel kapcsolatos mindenféle vitától s hogy az igazgatónak nyilván minden képviselőről van dossziéja. Hogyan vélekedik a szenátor Hooverről? Az illető először kitért a válasz elől, de mikor Mrs. Schiff beszámolt neki néhány tapasztalatáról, kijelentette, hogy „nem szereti a rendőrállamot”.

„Ekkor elmondta azt is — írta Mrs. Schiff —, hogy a legutóbbi újraválasztási hadjárata idején a Fehér Házból valaki figyelmeztette: »ciánoztak« az irodájában, de a lakásán is. Amikor pedig a szenátor tamáskodott, informátora olyan bizalmas adatot közölt vele, amelyről csak ő maga, legbensőbb munkatársa és a felesége tudott. Ez aztán már meggyőzte a szenátort arról, hogy valóban figyelik.”⁶

Hoover mindig tagadta, hogy képviselők és neves polgárok „mint olyanok” után nyomoztat. Érdeemes ismét felfigyelni erre a „mint olyanok”-ra. Állítása szerint csak akkor indít nyomozást, ha valamelyik szövetségi törvény megsértéséről érkezik hozzá panasz. De féktelen gyanakvással terhes körülményben, amelyben szinte mindenki fölforgató elem, igazán nem nehéz „panaszt” szerezni, s akkor már indulhat is a „nyomozás”. Nemigen akad Washingtonban újságíró vagy honatya, aki kételkedné abban, hogy az FBI-nak minden jelentősebb személyiségről van dossziéja. A képviselőház „egyik fontos tagja, aki-nek hivatalból bizalmas kapcsolata van az FBI-jal”, ezt mondta a *Post*-nak: „Az FBI-nak valóban részletes adatokat tartalmazó dossziéi vannak mindenkiről, aki Washingtonban valamit számít.”

S hozzátette: „Úgy vélem, hogy ezt mindenki jó adag ellen-

érzéssel fogadja. A *Times* szerint a dossziék birtokosának a »kezében van« a képviselőház. Effajta dossziékat csak bűnözőkről vagy olyan emberekről lenne szabad készíteni, akikről feltételezhető, hogy bűnözni fognak.”⁷

De vajon miért nem lázadnak föl a nép választott képviselői otthonuk és hivataluk „ciánózása” ellen, miért tűrik, hogy dossziékat gyártsanak magánéletükről és nézeteikről? Az egyik liberális szenátor, aki ígéretet kapott a *Post*-tól, hogy a neve homályban marad, így válaszolt a kérdésre: „Azt merném mondani, hogy a szenátus 90 százaléka politikailag Hoover mögött áll. Egyszóval, az igazgató *sebezhetetlen*. A politika mezején az ember nem ront neki a mikulásnak vagy a jóistennek. Ha híre menne a választókerületemben, hogy megtámadtam J. Edgar Hoovert, egy-kettőre kikészítenének. Azok, akiket a szövetségi rendőrség növekedése aggasztott — Norris szenátor és társai —, meghaltak vagy visszavonultak. Akik meg itt maradtunk, nem engedhetjük meg magunknak, hogy kinyissuk a szánkat.”⁸

Ilyen az a hatalom, amelyhez foghatót Amerika társadalma még soha nem ismert.

2.

Személyi hatalma és a zabolátlanság, ahogy Hoover él vele — ez jelenti ma az amerikai demokrácia számára az egyik legfőbb veszélyt.

Az FBI-ra szükség van, hiszen a maga helyén pompás dolgokat művel. S ha Hoover beérte volna azzal, hogy a bűnüldözés területén teljesíti azokat a kötelességeket, amelyek az ország első rendőrére hárulnak, igen elismerésre méltó helyet vívhatott volna ki magának történelmünkben. Hogy ennyivel nem érte be, hogy nemzeti életünk egyre újabb és újabb területét vontta uralma alá, ez személyes tragédiája és veszedelem a nemzetre. Nincs az a csalahatatlan rendőr, aki megengedhetné magának — s akinek megengedhetné egy ország —, hogy ügyész, bíró és esküdt legyen egy személyben.

Hoover rátermettsége kétségbevonhatatlan. Legfőbb eredményei: egy egészséges és általában megvesztegethetetlen

szervezet létrehozása, nagyképességű munkatársak szerződte-tése, és jó testületi szellem kialakítása. Ezek a jellemvonások azonban más szövetségi nyomozó szervezetekben is megvan-nak, nevezetesen a titkosszolgálatban és a Federal Bureau of Narcoticsban* is. Tehát, ha illeti is elismerés Hovert e nagy hatóerejű FBI megformálásáért, nem ő az egyetlen állami tisztségviselő, aki erős szervezetet épített ki. S a többiek nem olyan fültépő és veszélyes trombitaharsogás közepette érték el eredményeiket, mint ő.

Tekintettel a szövetségi bűnüldözési szervezetben elfoglalt kulcspozíciójára, elkerülhetetlen volt, hogy Hoover szerepének jelentősége ne emelkedjék minden más nyomozó szervezet ve-zetőjének jelentősége fölé. El kell ismerni: lehetőségei révén az egész ország rendőri munkájának színvonalát emelte. Az-zal, hogy megszervezte a központi ujjlenyomat-nyilvántartást, jótéteményt gyakorolt minden szinten a bűnüldözőkkel. Az FBI tudományos laboratóriuma a tudományok felhasználására ösztönzött a nyomozó munkában. A Nemzeti Rendőrakadémia a legmodernebb kiképzési módszerekkel ismertette meg az ország minden rendőri intézményét. Mindez komoly, cáfol-hatatlan, elismerésre méltó eredmény.

Ha Hoover beérte volna e fontos vívmányokkal, minden a legnagyobb rendben lenne; ő azonban olyan valaki, akinek so-ha semmi sem elég. Abban a pillanatban, amikor reklámhadjá-ratba fogott, hogy beleverje az emberek fejébe az FBI csalha-tatlanságának legendáját, fölfújta figura kezdett lenni, aki ön-és közveszélyes. Az egyhangú és állandó hozsannázás nem-igen válhat Hoover javára, de az FBI-éra és az amerikai nép-re sem.

Hogy Hoover lett az amerikai történelem legnevezetesebb érinthetetlenje, nemcsak őrajta múlt. Sokan segítették. Legje-lentősebb támogatója kezdetben Franklin Roosevel volt, aki-nek Hoover eredményei dagasztották a keblét, mert úgy érez-te, hogy ezek az eredmények egyúttal az ő adminisztrációjának hírnevét is táplálják. Ő követte el azt az alapvető hibát is, hogy megsértette Stone bölcs döntését, amely szerint az FBI kizárólag bűnüldözéssel foglalkozhatott volna; a második vi-lágháború aggasztó problémáinak árnyékában Roosevel bízta

* Kábítószer-ellenes Szövetségi Iroda. — A ford.

a különböző földalatti tevékenységek földerítését újból az FBI-ra, kezébe adván így a lehetőséget, hogy veszélyesnek minősített elvekre vadásszon az emberek fejében. E lépés után már lehetetlen volt megzabolázni vagy határok közé szorítani az FBI tevékenységét és befolyását, hiszen a felforgatás lehetőségével, a nemzet biztonságának szükségességével minden nyomozást indokolni lehetett. Roosevelttel bizonyára úgy érezte, hogy amíg az ő mesteri keze tartja a kormányrudat, addig az FBI ámokfutására igen kicsi a lehetőség, s ez az adott időszakban és pillanatban talán igaz is volt. De hát ő sem élt örökké; és amikor eltávozott, nem akadt olyan veretű ember, aki Hooverrel megbirkózhatott, aki kordában tarthatta volna, fékezhette volna cselekedeteit.

Viszont tekintélyes erők ösztönözték, dagasztották mind nagyobbra és nagyobbra azt az eszményképet, amelyet Hoovernek hívtak. Az egyik leghatalmasabb az amerikai sajtó volt. Talán pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy az amerikai lapok kiadói, mert a legkülönbözőbb szintet képviselő újságírók látják, milyen veszélyeket rejt magában Hoover és az FBI túltömjenezése. Hoovernek persze megvannak a maga orvlövészei a sajtóban is; de akad sok washingtoni tudósító — méghozzá egyáltalán nem egyforma politikai meggyőződésű, konzervatív és liberális egyaránt —, aki örömmel venné, ha tiszta vizet öntenének ebbe a pohárba. Hogy mégis igen keveset tettek ezért, az a kiadókra nehezedő nyomásnak és annak tudható be, hogy Hoovert, konokul jobboldali világnézete fehérpalástos lovagnak tünteti fel a lapkiadók berkeiben. Ha nem is mindegy.

Hoover politikai hajlamai körül nemigen lehet vita. Abból a meséből persze nem enged, hogy apolitikus lény. Az olyan pártatlan köztisztviselő pózában tetszeleg, aki a politikai csatateret fölött trónol. Az, hogy miközben nyakig merül a bajvívásba, a pártatlanságnak ezt a pózát sikeresen meg tudja őrizni, politikai kétarcúságát példázza. Csak ha az ember a mindig jól megválogatott szavai mögé pillant, és tetteit vizsgálja, akkor és csakis akkor látja, milyen célok érdekében érezteti befolyását.

Az 1948-as boszorkányüldözéseket nyilvánvalóan az FBI kútaiból kiszivárogtatott üzemanyaggal táplálták. Chambers és Bentley adatai — jóllehet azokat 500 FBI-nyomozó szedte ösz-

sze a legraffináltabb technikával, telefonlehallgatással, levél-ellenőrzéssel és emberek megfigyelésével — normális büntetőeljárás megindításához nem bizonyultak elegendőnek. Mégis bizottságok kezére játszották azokat, s ha a vádlott ezek előtt ártatlanságát szándékozott bizonyítani, könnyen a hamis tanúvallomás vádjával találhatta magát szemben. A Brownell—White-ügyben füttyült korábbi állítására, hogy ő nem „értéke-li” a tényeket, és Brownell elfogult vádaskodását minden ere-jével támogatva megmutatta igazi arcát, s ugyanakkor min-dent megtett Truman lejáratására is. De mindennél jellemzőbb bensőséges kapcsolata Joe McCarthyval.

Ez a „szerelmi kapcsolat” üti rá bélyegét az egész emberre, aki ebbe belemerülhetett. Soha felelőtlenebb ember ezen a földön Joseph McCarthynál nem élt. Ahogy az általa fölka-vart hisztéria csillapodni kezdett, az emberek egyre inkább rájöt-tek, hogy az utóbbi időkben talán senki nem ártott annyit sem itthon, sem külföldön a képnek, amely rólunk a világban élt, mint Joseph R. McCarthy. Az 1952-es elnökválasztási had-járatban megbocsáthatatlan durvasággal támadt demokratikus hagyományainkra. Azon a napon, amelyen Eisenhower megta-posta saját babérait — azzal, hogy Wisconsinban a nyilvános-ság előtt átölelte McCarthyt, és kijelentette, hogy támogatja a jó, öreg Joe-t, mint a jó republikánusokat mindenütt — tar-totta a szenátor jellegzetes előadását arról, hogy mi hová ve-zet, s ennek során sejtette, hogy Adlai Stevenson is Moszkva álnok terveit szolgálja. A végén annál az állításnál lyukadt ki, hogy ha egyszer őt valaki egy baseball-ütővel a kezében föl-csempészné a demokrata párt választási kocsijára, „hazafiság-ra tanítanám a kis Ad-lie-t”.*

Mussolini és Hitler technikája volt ez. Ellenfeled megsemmi-sítésére semmi mást nem kell tenned, csak rásütni, hogy haza-áruló; s ezzel minden vitának elejét vetted. Hoover azonban még azt is megengedhette magának, hogy nyilvános áldását adja Joe McCarthyra.

Ez a californiai La Jollában, Hoover kedvenc gyógyfürdő-

* Lefordíthatatlan szójáték Stevenson keresztnévével, ami Adlai. Az ad-lie ugyanúgy hangzik, csak így, elválasztva, a második része — lie — hazug-ságot jelent. Magyarul: hazug fráternek titulálta Stevensont a hallgatók előtt. — A ford.

jének a színhelyén történt, ahol az egyik tengerparti szállodában a két férfiú együtt üdült. A *San Diego Evening Tribune*-nak adott interjújában Hoover csak úgy ontotta a dicséretet McCarthy szemérmesen lehajtott fejére. Ezt mondta:

„McCarthy valamikor tengerész volt. És amatőr ökölvívó. Ír család gyermeke. Vessék össze mindezt, s akkor nem csodálkoznak, ha nem valami teddide-teddoda ember, hanem egy erőtlő duzzadó egyéniség áll önök előtt.

Nem foglalkozom McCarthy bizottságának vagy a szenátus többi bizottságának eljárási módozataival. Ez a szenátorok dolga. Mégis mondhatom, hogy a nyomozóbizottságok értékes munkát végeztek. Joguk van eskü alatt kihallgatni embereket (ahogy természetesen a nagy esküdtszékeknek is), ami nélkül jelentős eljárásokat lefolytatni nem lehet.

Amíg a szenátusba nem került, nem ismertem McCarthyt. De azóta jól megismertem, hivatalosan és magánemberként egyaránt. Barátomnak tekintem s remélem ő is engem.”

A két férfiú közeli kapcsolata tettben és szóban egyaránt kifejezésre jutott. Amikor McCarthy főnyomozója, J. B. Matthews, a boszorkányüldözés során egy protestánsellenes témát röpitett föl, árulással vádolván az egyházat — egyébként Hoover is csaknem ugyanezt tette 1940-es tombolásakor —, a vádat követő felháborodás olyan méreteket öltött, hogy politikai indokokból még McCarthy számára sem maradt más hátra, mint ejteni Matthewst. Elbocsátotta hát, aztán — s ezt érdemes tudni — Hooverhez fordult tanácsért, ki legyen az utód. A választás Hoover egyik legfőbb munkatársára esett.

A képből kiviláglik, hogy a színfalak mögött fennkölt magasságokban, ahová sem a csatazaj föl nem hallik, sem a löporfüst föl nem ér, trónolt Hoover, a boszorkányüldözés időszakának igazi prófétája. Mindenekelőtt ő okozta nemzeti hisztériánkat, ő zavarta meg az emberek agyát, mert szüntelenül a kommunizmus fenyegető veszedelméről beszélt, s mértéktelenül eltúlozta azt. Előszeretete, amellyel az olyan sokat sejtető kifejezéseket használta, mint az „útitárs” meg az „ál-liberális”, nagyban segítette a jobboldal kedvelt munkamódszereit, nevezetesen azt, hogy egy-egy ilyen „stemplivel” meg-rágalmazhassanak minden liberális nézetet és ellenfelet

Ilyen légkörben csak az van biztonságban, aki tartja a száját, vagy ha kinyitja, csupán igent mond. Ezért éljük a kon-

formizmus korát — amikor a vitatkozó hangokat letompítják, elnémítják. Olyan témákat, mint Quemoy és Matsu vagy a vörös Kína fölvétele az ENSZ-be, ma amerikai fórumon értelmetlenül megvitatni nem lehet, mert pusztán fölvetésük is gyanússá teszi az embert, hogy „begőzölt” hogy „komszimp”*, aki nem híve a köztársaságnak.

Pedig a szabad vita a demokrácia lényeges tartozéka. A közösség csak így kaphat lehetőséget arra, hogy válasszon a jó és a rossz között. Így lesz a nemzet képes az új kipróbálására, a felderítetlen felderítésére — az emberiség látóhatárának kiszélesítésére. Lehet, hogy diktátorok irányításával a vonatok pontosabban közlekednek, de a demokrácia a gondolkodás szabadságának támasza, a nézetek kölcsönös hatását táplálja, amely nélkül komoly haladás elképzelhetetlen. Nyomd el ezt a szabadságot — s a nemzet legdrágább örökségéből máris silány portéka lett. Végső elemzésként elmondható, hogy az FBI befolyása éppen ezen a ponton ártott a legtöbbet.

A Bureau-t és igazgatóját körüllegő szinte szolgai alázat gátló erőt jelentett. Senki nem akarja azt, hogy az FBI mogorván nézzen rá. Senki nem meri javasolni, hogy fogják kissé rövidebb kantárszárra az FBI-t, mert ez az ország egészségére válnék; hogy tartsák vissza az emberek gondolataiban és kapcsolataiban való turkálástól; hogy foglalkozzék csak egyetlen igazi feladatával, a bűnözők üldözésével. A hatvanadik Kongresszus aggodalmát — hogy mi is megteremthetjük a magunk szövetségi „titkosrendőrségét”, mint annak idején Fouché rendőrminiszteriuma Franciaországban a magát — az események, úgy látszik igazolták

* Kommunista szimpatizáns. — A ford.

Jegyzetek

1. Jack Levine anyaga három forrásból származik: személyes interjúból, amelyet 1962. szeptember 24-én készítettem vele; jelentéséből, amelyet 1962. január 23-án intézett Herbert J. Miller igazságügyminiszter-helyetteshez, a bűnügyi főosztály vezetőjéhez; s annak a rádió-interjú-nak a szövegéből, amelyet a WBAI-társaság sugárzott 1962 októberében. Az idézetek a Miller-jelentésből és a rádió-interjúból valók. A gyakori lábjegyzeteket elkerülendő, magában a szövegben utaltam a forrásra. A „jelentés” szó használata, vagy ha azt írom, hogy „jelentette” — ez mindig az igazságügyminisztériumhoz intézett Levine-beadványra vonatkozik.
2. A Gibbons-ügyet Levine említi a Millerhez intézett jelentésében, de az itteni részletek jó részét azokból a panaszlevelekből vettem, amelyeket William W. Turner FBI-nyomozó 1961. április 3-án Jacob Javits New York-i republikánus szenátorhoz, illetve amelyet 1961. május 21-én Emanuel Celler brooklyni demokrata képviselőhöz, a kongresszus igazságügyi bizottságának elnökéhez intézett.
3. Jack Levine: Hoover and the Red Scare (*The Nation*, 1962. okt. 20.)
4. *New York Times*, 1950. május 24.
5. Associated Press-jelentés a *New York Herald Tribune* 1954. március 25-i számában.
6. Associated Press-jelentés a *New York Times* 1962. június 7-i számában; vezércikk a *New York Post*-ban.
7. William W. Turner 1962. januári, KPFA-rádió-interjújából.
8. Az Eaton-incidens részletesebb leírása megtalálható a szerzőnek a *The Nation* című hetilap 1958. október 18-i számában megjelent cikkében.
9. Trevor Thomas 1963. január 4-i sajtónyilatkozata.

1. *Congressional Record*, 1963. június 13.
2. Lásd *Congressional Record* 1962. június 10. és 1963. január 31.
3. A Bureau megalakításával és korai történetével kapcsolatban lezajlott kongresszusi viták felidézésében sokat merítettem Max Lowenthal: *The Federal Bureau of Investigation* című művéből (William Sloan Associates, 1950). Lowenthal mindkét párt elnöke alatt szolgált. Könyvének közreadása után, minthogy bírálta az FBI-t nem is egy kongresszusi bizottság igyekezett „rózsaszínűnek” rágalmazni őt. A vádaskodás azonban a megtámadott könyv hitelét semmilyen tekintetben nem csökkentette.
4. Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956; Pocket Books, 1958.)
5. Lowenthal fenti műve, 15. oldal.
6. J. Edgar Hoover: *Az államközi bűnözés néhány jogi vonatkozása* (Government Printing Office, Washington, D. C. 1938); továbbá lásd a *Journal of Criminal Law and Criminology* 1933-as 24. számának 480. oldalát.
7. Guy Richards a *New York Star* 1948. szeptember 28-i számában. Egy FBI-sorozat második cikke.
8. Whitehead fenti műve, 39. oldal.
9. Burton K. Wheeler—Paul F. Healy: *Yankee from the West* (Doubleday, 1962) 139—142. oldal.
10. A New York-i razziaák eme leírásában főként a *The New York Times* és a *New York World-Telegram* 1918. szeptember első feléből való számaira támaszkodtam, de merítettem néhány adalékot Lowenthalból is.

1. Hoover gyerekkorát és ifjabb éveit illetően két fő forrásra támaszkodtam: Jack Alexandernek a *The New Yorker* 1937. október 2-i számában megjelent cikkére, amely a szerző háromrészes Hoover-portréjának egyike; és a *New York Post* 1959. október 8-i számának egyik cikkére, amely a Hooverről és az FBI-ról szóló cikksorozat része.
2. Mildred Houghton Comfort: *J. Edgar Hoover, Modern Knight Errant* (Denison, 1958).
3. Robert K. Murray: *Red Scare, a Study in National Hysteria* (University of Minnesota Press, 1955).
4. Eric F. Goldman: *Rendezvous with Destiny* (Alfred A. Knopf, 1952. Vintage Books 1958).
5. Murray fenti műve.
6. A. C. Gardiner: *Portraits and Portents* (Harper, 1926).
7. A seattle-i sztrájknek és következményének e leírása Murrayre alapul.
8. *The New York Times* 1919. április 30.
9. Ugyanott.
10. Ugyanott.
11. *The New York Times* 1919. június 4.
12. A nyomozás során nem említett részletes Vallomás Max Lowenthal *The Federal Bureau of Investigation* (William Sloane Associates, 1950) című művében található. Jórészt erre támaszkodtam.
13. *The New York Times* 1920. január 3.
14. *The New York Times* 1920. január 4.
15. *The New York Times* 1920. január 27.
16. Murray fenti művének 218. oldalán.
17. Murray fenti művének 214. oldalán.
18. Francis Russel e szavai a *Tragedy in Dedham* című műben találhatók (McGraw-Hill, 1962).
19. *New York Call*, 1920. május 4.

1. Jack Alexander, *The New Yorker*, 1937. október 2.
2. Max Lowenthal: *The Federal Bureau of Investigation* (William Sloane Associates, 1950) 270—271. oldal.
3. Ugyanott 284—288. old.
4. Ugyanott 284—288. old.
5. Burton K. Wheeler: *Yankee from the West* (Doubleday, 1962) 213—214. oldal.
6. *New York World-Telegram and Evening Mail*, 1924. febr. 23.
7. *The New York Times*, 1924. márc. 26.
8. Wheeler fenti műve, 227—228. old.
9. Samuel Hopkins Adams: *The Incredible Era, the Life and Times of Harding* (Houghton Mifflin, 1939) 330. old.
10. Lowenthal fenti műve, 291. old.
11. Alphons Thomas Mason: *Harlan Fiske Stone, Pillar of the Law* (Viking Press 1956) 188. oldalának lábjegyzete.
12. *New York Herald Tribune*, 1924. ápr. 10.
13. *The New York Times*, 1924. ápr. 8.
14. Ugyanott 1924. ápr. 11.
15. Mason fenti műve, 150. old.
16. Don Whitehead: *The FBI Story*. (Random House, 1956). A Pocket-Books-kiadás 78. és Alphons Thomas Mason fenti művének 150—151. oldala. Mindkettő Hoovertól és lényegében egyformán idézi a beszélgetést. Whitehead változata, amelyet bőven idéztem, részletesebb és drámaibb.
17. *The New York Times*, 1925. ápr. 14.
18. Wheeler fenti műve, 239. old.
19. Mason fenti műve, 191. old.
20. Wheeler fenti műve, 243. old.
21. Lowenthal fenti műve, 365. old.

1. *A New York World-Telegram* 1933. június 14-i jelentése.
2. Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956 79—80. old. Pocket Books-kiadás).
3. Ugyanott 85. old.
4. Ugyanott 82—83. old.
5. Ugyanott 87. old.
6. *New York World-Telegram* 1933. június 14.
7. Az idézett hely.
8. *New York Star* 1948. szept. 28. Guy Richard FBI Spied on Farley című cikkéből.
9. Lásd Arthur M. Schlesinger, jr.: *The Politics of Upheaval* (Houghton Mifflin, 1960) 138—139. old.
10. *New York Times* 1933. július 30.
11. *Harper's* 1934. nov. William Seagle The American Police című cikke.
12. *The New Yorker* 1937. szept. 25.
13. Az FBI többi híres ügyéhez hasonlóan a „Pretty Boy” Floyd és a Kansas City-i mézárulás ügyét is sokszor megírták. Az én változatom főleg Ken Jones *The FBI in Action* (Signet, 1957) című könyvének 39—45. oldalain található leírásokon alapul.
14. Whitehead fenti műve, 120. old.
15. *Harper's* 1946. január, Howard McLellan Shoot to Kill című cikke.

1. Jack Alexander, *The New Yorker* 1937. IX. 25.
2. A kiadók ragaszkodtak Hoover ölelő karjához. 1958-ban, azután, hogy a *The Nation* számára írtam egy bíráló hangú cikket az FBI-ról, a népszerű emberek céljait szolgáló egyik képes folyóirat, látván, hogy a *The Nation*-t viszik az újságárusoktól, felkérte egyik író-barátomat, pofozza át a lap stílusának megfelelően az írásomat s a drámai eseményekbe ágyazva hagyhat némi bírálatoí is. A szerkesztői munka folyamán aztán sorra-rendre hullottak ki a bíráló megállapítások és sokasodtak a lángoló dicséret szavai. A kiadó bevallotta, hogy ő voltaképpen egy olyan levelet szeretne így szerezni Hoovertől, amely hazafias szolgálataiért a nemzet figyelmébe ajánlja őt. Ezért nyestek jó nagyokat a kézíraton. Végző formájában az igazság ügyének már alig használt. Annál inkább a kiadónak.
3. A *The Revolution in Action* elnevezésű emlékirat 239. oldaláról. Az emlékiratot Hoover GID-je készítette Palmer számára. Ő terjesztette 1920-ban a 66. Kongresszus Szabályalkótó Bizottsága elé. A *Mitchell Palmer igazságügyminiszter azokról a vádokról, amelyeket Louis F. Post emelt az igazságügyminisztérium ellen* címen.
4. A Dillinger-mondának ezt a részét főként John Toland: *The Dillinger Days* (Random House, 1963) című művére alapítottam.
5. Lásd a McLellan-cikket a *Harper's*-ban; valamint Milton S. Mayer „Myth of the G-Man” című cikkét a *The Forum* 1935. szeptemberi számában.
6. Leach mérges kijelentését az FBI taktikáját illetően kimerítően közölte a *New York World-Telegram* és több más lap 1937. szeptember 4-i száma.
7. Végül is Anna Sage lépése, amellyel Dillingert lebuktatta, keveset hozott neki. A kitűzött jutalomból csak 5000 dollárt kapott meg, és minden ígéretés ellenére deportálták Romániába. Itt halt meg 1947-ben.
8. A *New York World-Telegram*-ban megjelent United Press jelentések 1937. szeptember 4-én és 8-án.
9. Lásd Hoover saját beszámolóját Ken Jones: *The FBI in Action* című könyvének „The Toughest Mob We Ever Cracked” című fejezetében.
10. Frederick L. Collins: *The FBI in Peace and War* (Putnam's 1940) J. Edgar Hoover bevezetőjével.
11. A felettébb kínos fejleményeket Jack Alexander a *The New Yorker* 1937. október 9-i számában így írta le: „A szenátus költségvetési bizottsága egy 225 000 dolláros csökkentést javasolt (Hoover költségvetéséből)

és amikor a témát a plénumon megvitatták McKellar szenátor... a csökkentés mellett érvelt. (Arthur H.) Vandenberg szenátor felállt és fősvénynek titulálta McKellart, aki azt szeretné, hogy megint a gyermekrablás veszélye lebegjen minden bölcső fölött Amerikában... Közben beszélt, demokrata szenátorok izgatott csoportba tömörültek, s úgy döntöttek, hogy elhatárolják magukat McKellar cinizmusától. Nyilvánvalóan, mert nem lenne okos dolog megengedni, hogy a demokrata lobogó az alvilág oldalán lengjen. Amint Vandenberg leült, egymás után álltak fel a demokrata szenátorok, magasztos szavakkal dicsérve Hoover embereit és tetteiket. Amikor pedig a szónoklatok visszhangja elült, a javasolt csökkentést tartalmazó kiegészítést dörgő „nem”-ek áradatával elvetették, s a szenátus az eredeti összeget fogadta el. A catlinai hallgatásba burkolózó McKellartól pedig mind barátai, mind ellenfelei elhúzódtak.”

12. *The Forum* 1935. szeptember.
13. Alexander a *The New Yorker* 1937. szeptember 25-i számában.
14. Az United Press washingtoni és pasadenai jelentései a *New York World-Telegram* 1936. május 12. számában.
15. *The New Yorker* 1937. október 9.
16. *New York World-Telegram* 1937. december 17.
17. *The New York Times* 1937. december 20.
18. Lou Wedemar: *The Press Agent Takes Over* (Scribner's, 1939).
19. Westbrook Pegler cikke a *New York World-Telegram* 1938. augusztus 8-i számában.

1. Jack Alexander a *The New Yorker* 1937. október 9-i számában.
2. A. C. Millspaugh: *Crime Control by the National Government* (The Brookings Institution, Washington D. C., 1937) 256. oldal.
3. Ugyanott 258. oldal.
4. Ugyanott 257—258. oldal.
5. Ugyanott 261. oldal.
6. Ugyanott 271—272. oldal.
7. *The New Yorker* 1958. május 3.
8. *Charleston Gazette* 1963. április 17.
9. Sir Harold Scott: *Scotland Yard* (Penguin Books, 1957) 153—154. oldal.
10. Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956) s a Pocket Books-kiadás 163. oldalán.
11. Max Lowenthal: *The Federal Bureau of Investigation* (William Sloane Associates, 1950) 380—381. oldal.
12. A Murder Inc. (Gyilkosok RT) egész véres történetének kitűnő leírása található Sid Feder és Burtön B. Turkus: *Murder Inc.* (Farrar, Straus- sand Young, 1951) című művében.
13. Ugyanott 369—370. old.
14. Az apalachini találkozóval a Mafia szervezetével és a Kábítószer-ellenes Szövetségi Iroda ellene folytatott hadjáratával kapcsolatban lásd Frederick Sondern jr.: *Brotherhood of Evil the Mafia* (Farrar, Strauss and Cudahy, 1959) című kötetét.
15. Interjú Harry Singerrel és Gerold Duncannal a *New York Mirror* 1961. április 3-i számában.
16. „Why the Crime Syndicate Can't Be Touched?” (Miért nem lehet hoz- zányulni a Bűnszindikátushoz?) — Harper's, 1960 november.
17. J. Edgar Hoover egyik hozzászólásából, amelyet a Rendőrfőnökök Nem- zetközi Szövetségének gyűlésén mondott el 1960. október 3-án.
18. Ezek az idézetek az FBI propagandairodájának különleges kiadványá- ból valók, amelyet azért bocsátottak közre, hogy mindenki ismerje meg Hoover álláspontját.
19. Turner. A Pacifica rádióállomásán elhangzott interjúból.
20. E sorok írása közben nagy közfelháborodás tört ki bizonyos Joseph Valachi nevű ember — Vito Genovese egykori cellatársának — leleple- zései nyomán. Valachi, abban a hitben, hogy a Bűnszindikátus halálra ítélte, elhatározta, hogy könnyít a lelken a Kábítószer-ellenes Szö- vetségi Irodájának a nyomozója előtt, aki letartóztatta és kihallgatta.

és akiben láthatóan megbízott. Fölfedte a fejes gengszterek maffia-szerű kapcsolatait és szervezetüket, amelyet a beavatottak „Cosa Nost-ra” (Mi Ügyünk) néven ismertek. Valachi adatait az FBI-hoz továbbították nyomozásra. Robert Kennedy igazságügyminiszter Valachi felvilágosításait „nyomozóhatóságaink eddigi legnagyobb áttörésének” nevezte, William Hundley, az igazságügyminisztérium osztályvezetője viszont, aki a szervezett bűnözéssel foglalkozott, azt az elképesztő kijelentést tette, hogy a Bűnszindikátussal kapcsolatban terjengő híreszteléseket eddig mindig „fal”-nak tekintette. A Valachi-storyt először a *Saturday Evening Post* hozta, majd nyomában az egész sajtó — s ez nyilván nem volt Hoover szája íze szerint való. Hoover elképesztő hatalmára vall, hogy nem átalította tüstént és nyilvánosan lejártni főnökét, az igazságügyminisztert. Az FBI 1963. szeptemberi hivatalos bulletinjének aláírt vezércikkében (lásd: *The New York Herald Tribune* és a *The New York Times* 1963. augusztus 31-i számát) két dolgot emelt ki: tagadta Robert Kennedy állítását, amely szerint a Valachi-adatok jelentették volna a „legnagyobb áttörést” és udvariasan kioktatta az igazságügyminisztert a téves információ terjesztéséért. A leleplezés, mondta, „csak segítette tovább vinni a már előzőleg elvégzett hatalmas munkát”. Valachi szavai „csak megerősítették és kiteljesítették az FBI által már 1961-ben feltárt tényeket, amelyek az alvilági horda szervezetét leleplezték.” Hiszen ő már — mondta — 1962 januárjában beszámolt arról, hogy az FBI „sikeresen behatolt a bűn istenségének legbelsőbb szentélyeibe”. Ha pedig időnek előtte felfedte volna, hogy informátoruk dolgozik a Bűnszindikátus legfőbb vezetésében, meggondolatlanabb és vakmerőbb lett volna, mint Kennedy, aki nyilvánosságra hozta annak a Valachinak történetét, aki végül is védőőrizetbe került. E sorok Valachi szavainak fontosságát nem akarják ugyan elsikkasztani, de kiviláglik belőlük, hogy Hoover, aki mindaddig tagadta a maffia létét, és akinek ilyen irányú befolyása a Hundley pozíciójában levőkre is kihatott, nem tűrte, hogy háttérbe szorítsák, még akkor sem, ha ezért forma szerinti főnökével, az elnök, John Fitzgerald Kennedy fivérével kell összevernie a fejét.

1. *The New Yorker* 1937. szeptember 25.
2. Ugyanott 1937. október 2.
3. Ezt az esetet az ötvenes évek közepén ismerték meg az emberek, amikor Billingsley, akit néhány — a szomszédjában hangoskodó — munkás úgy felidegesített, hogy kezében a pisztolyával kirohant, és a levegőbe lőtt. A történeteket követő nyomozás során, mint azt az Associated Press egyik veterán rendőri riportere megírta, Hooverre és Lockwoodra hivatkozott, mint akik tudnak fegyverviselési engedélyéről.
4. 1962 áprilisában, amikor propagandakampány folyt a lóversenyek legalizálásáért Texasban, a *Racing Times* szinte egy egész számát arra szentelte, hogy „földobja” az ügyet, és érvelését a *Morning Telegraph*-ban megjelent Hoover-Interjú második közlésével támasztotta alá.
5. Az FBI új titkos feladatainak eseményeivel kapcsolatban lásd Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956) című művének 188–193. oldalát (Pocket Books-kiadás).
6. Az Associated Press 1939. április 3-i washingtoni jelentése.
7. Lásd a *New York Daily News* 1940. február 28-i számát, és Westbrook Pegler glosszáit a *New York World-Telegram* 1940. február 29. és március 2-i számában.
8. *The New York Times* 1940. május 8.
9. Whitehead egy egész fejezetet szentelt ennek az ellentétnek (lásd könyvének Pocket Books-kiadásában a 204–217. oldalt) és teljesen fölmentette az FBI-t. Max Lowenthal a *The Federal Bureau of Investigation* című könyvének (William Sloane Associates, 1950 319–322. oldal) a Kongresszusban lezajlott támadással részletesen foglalkozott. A *The New York Times*-ban és a *New York World-Telegram*-ban szinte naponta megjelenő beszámolókra is támaszkodtam. Az 1940 február–március–májusi időről van szó.
10. Lowenthal idézett műve 317. oldal; *The New York Times* 1940. január 15–16–17; *New York World-Telegram* 1940. január 15.
11. A Keresztény Front kémkedési perét illetően lásd a *The New York Times*, a *New York Herald Tribune* és a *New York World-Telegram* 1940. áprilisi, májusi és júniusi számait.
12. Robert E. Sherwood: *Roosevelt and Hopkins* (Harper and Brothers, 1948) 250. oldal.
13. H. Montgomery Hyde: *Room 3603* (Farrar, Strauss and Cudahy 1963).
14. Ugyanott 54–55. oldal.

15. Ugyanott 58—59. oldal.
16. Ugyanott 155. oldal.
17. Ugyanott 163—167. oldal.
18. Donald Downes: *The Scarlet Thread* (British Book Centre, New York 1953) 87—102. oldal.
19. Hyde idézett műve 139—144. oldal.
20. Whitehead idézett műve 251. oldal.

1. Az Associated Press 1945. augusztus 8-i washingtoni jelentése a *The New York Times*-ban.
2. Lásd J. Montgomery Hyde: *Room 3603* (Farrar, Strauss and Cudahy, 1963) 166—67. oldal; és Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956) 227—278. oldal, Pocket Books-kiadás.
3. *New York World-Telegram*, 1948. március 5.
4. E nap utáni nyomozás részleteire vonatkozóan — amelyek nyilvánvalóan közvetlenül az FBI nyilvántartásából származnak —, lásd Frederick Woltman cikksorozatát a *New York World-Telegram* 1950. május 15-i számától kezdődően.
5. Például Frederick Woltman lecsapott a Larsen-vádakra, és a *New York World Telegram* 1946. szeptember 18-i számában az első oldaltól kezdve mintegy két kolumnát szentel a témának.
6. *The New York Times* 1954. február 8.
7. H. R. Hearings a 80. Kongresszus Amerikaelenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsága előtt, a második ülésen, 548. oldal.
8. Ugyanott 534—535. oldal.
9. Ugyanott 561. oldal.
10. Ugyanott 506—508. oldal.
11. Ugyanott 510—511. oldal.
12. Rebecca West „As a Briton Looks at McCarthyism” című cikke az *U. S. News and World Report* 1953. május 22-i számában.
13. H. R. Hearings fenti műve 528. oldal.
14. H. R. Hearings fenti műve 529—530. oldal.
15. H. R. Hearings fenti műve 723. oldal; lásd Lee teljes vallomását a 715—725. és a 733—759. oldalon.
16. H. R. Hearings fenti műve 727. oldal.
17. Don Whitehead: *The FBI Story* (Random House, 1956) 277. oldal, Pocket Books-kiadás.
18. H. R. Hearings fenti műve 729. oldal.
19. H. R. Hearings fenti műve Chambers vallomása 563—584. oldal.
20. A szenátus és a képviselőház öt éves munkájának összegezését az Associated Press végezte szakértők bevonásával, a bizottságok főjegyzései alapján 1953. november 30-án.

1. Képviselőházi kihallgatások az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság előtt, a 80. Kongresszus második ülésén — 642—659. oldal.
2. Chambers 1948. augusztus 7-i magánkihallgatása a 661—672. oldalakon található. Bár a bizottság váltig hangoztatta, amiként ez a sajtóba kiszivárgott részletekből kiderül, hogy Chambers bebizonyította, mi mindent tud Hissről, és „órákon át” ült a bizottság előtt, miközben ontotta a tényeket, e vallomásának jegyzőkönyve összesen tizenegy oldal. Chambers szavahihetőségét az egész ügyben valószínűleg ezen a jegyzőkönyvön lehet a leginkább lemérni, mert a vele rokonszenvező testület előtt elhangzott szavai, amelyeket szinte rimánkodva szedtek ki belőle, néhány tény mellett a pontos ismeretek hiányát igazolják — s a bíróság elé tárt végső formájában e vallomás lényeges részleteiből alig is maradt valami.
3. Hiss és Chambers augusztus 25-i vallomásával kapcsolatban lásd e jegyzőkönyvnek 1076—1206. oldalait; Chambers augusztus 30-i vallomásáról az 1278—1290. oldalakat.
4. A Hiss—Chambers-ügy bizonyítékát illetően saját korábbi kutatásaimra támaszkodtam, amelyeket a *The Unfinished Story of Alger Hiss* (Alger Hiss befejezetlen története — Willam Morrow and Co. 1958) című könyvvel kapcsolatban végeztem. A kötetet viszont a képviselőház kihallgatási jegyzőkönyveire, a második Hiss-tárgyalás irataira, a korabeli lapok cikkeire és olyan más forrásokra alapítottam, mint Chambers Witness (Tanú — Random House, 1952), Earl Jowitt *The Strange Case of Alger Hiss* (Alger Hiss különös ügye — Doubleday, 1953) és Hiss *In the Court of Public Opinion* (A közvélemény ítélőszéke előtt — Alfred A. Knopf, 1957. című műve.
5. Lásd a *The Nation* 1962. május 12-i számában megjelent „Hiss-ügy nyomában: egy szellemírógép” című cikkemet.
6. Richard M. Nixon: *Six Crisis* (Hat válság) Doubleday, 1962. első kiadás 59—60. oldal.
7. A magasállású, felelős tisztségviselők törekvése, hogy gyorsan a szőnyeg alá söpörjenek minden ellentétet, amely összeütközésbe hozhatná őket az FBI-jal, látható Robert Kennedy igazságügyminiszter magatartásán is, amelyet e kérdésben tanúsított. Első ízben „Nixon lyukat rúgott a Hiss-ügyben” című cikkemben, lepleztem le Nixon faux pas-ját a *The Nation* 1962. április 7-i számában. A lapot már április 2-án, hétfőn kezdték árusítani s a *The New York Times* hírszolgálat, de

az ország más újságjai is az első oldalon hozták. A cikk nyomán kitört felháborodás ösztönözte Kennedy igazságügyminisztert arra, hogy futólag bepillantson az FBI nyilvántartásába; alig két nap múlva, április 4-én, kijelentette, hogy az ottani adatok semmiben nem igazolják az új vádakat. „Minden, az ügyre vonatkozó adatot és jelentést gondosan megvizsgáltunk — mondta. E vizsgálat szerint a vitatott írógép soha nem volt az FBI birtokában. Az FBI mind a gépírásos, mind a kézírástos dokumentumokat alaposan és részrehajlás nélkül, tudományos alapos-sággal vizsgálta meg, illetve folytatta le a nyomozást velük kapcsolatban, s a bennük foglalt tényeket mind az első fokú, mind a fellebbviteli bíróság megfontoltan kezelte. Mindehhez képest az ügyben további lépést nem tervezünk.” Persze a Hiss-ügy leglényegesebb tényeit mégsem vette fontolóra egyik bíróság sem. Mindaddig elásták azokat, amíg Chester Lane nem vette kezébe Hiss védelmét. A tényeket egyébként a fellebbviteli bíróságok sem kezelték megfelelően, kikerülték a kínos helyzetet, amelyben ki kellett volna jelenteniük, hogy az eljárásjog szabályai szerint az ilyen bizonyítékokat már korábban a bíróság elé kellett volna terjeszteni. Továbbmenve, voltaképpen mi az alapos felülvizsgálat? Kennedy igazságügyminiszter gyors sópróvetése alig. Helen Buttenwieser, aki Chester Lane halála után Hiss védője lett, ezt a kérdést tette föl: „Szeretném tudni, vajon vizsgálata során az igazságügyminisztérium megkérdezte-e a Scripps-Howard lapok Mr. Smith-ét vagy a Woodstock Company Mr. Schmitt-jét; beletekintett-e Mr. McDowell feljegyzésébe vagy beszélt-e Mr. Nixon-nal arról, hogyan nyomozott az ügyben?” (Lásd a *The York Times* 1962. április 5. számát).

8. „A szégyenteljes évek, a szovjet kémkedés harminc éve az Egyesült Államokban”. Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság jelentése (Government Printing Office, 1951) 58. old.
9. J. Montgomery Hyde: Room 3603 (Farrar, Strauss and Cudahy, 1963) 135. és 145–146. oldal.
10. Az állampolgári hűség elbírálására alakult e legfőbb testület fölöttébb konzervatív összetétele kezdetben elriasztotta Remingtont egy számára kedvező lépéstől. Elnöke Seth W. Richardson volt, aki a Pearl-Harbor-i katasztrófát vizsgáló szenátusi bizottság tanácsadója volt, másik hangadója pedig Harry W. Colmery, az Amerikai Légión egykori országos parancsnoka.
11. A Remington-ügy e részét illetően a saját korábbi kutatásomra támaszkodtam, amelyet a *Saga* című folyóirat 1957 áprilisi számában „*An Overdose of Curiosity*” (Túlzott adag kíváncsiság) címen megjelent cikkemhez végeztem. A cikket a *The Nation* is megjelentette az 1957. december 28-i számában. Adataim a szenátusi kihallgatásokból, a tárgyaláson elhangzott vallomásokból, a korabeli sajtóból és a *The New Yorker* 1949. május 21-i számában megjelent „*The Days of Suspicion*” (A gyanakvás napjai) című igen részletes írásból merítettem. De személyes beszélgetésekből is szereztem tájékoztatást: tárgyaltam William C. Chanlerrel és John McKim Mintonal, aki a második tárgyaláson védte Remingtont. A harmadfokú vallatási módszerekre emlékeztető el-

- bánásról, amelyben Mrs. Remingtonot részesítették, Rauh feljegyzéseiben találni új adatokat. Az írás a Legfelsőbb Bíróság 1953. októberi üléseinek anyagában található. (506-os kivonat 23—26. oldal.)
12. Hand bíró idézett különvéleményét Rauth csatolta a Legfelsőbb Bírósághoz idézett fellebbezéséhez. (Enek 56—59. oldalán található).
 13. Az idézett T. L. Stokes 1948. augusztus 18-i glosszájából való, amelyet White halála után írt Washingtonban. White vallomása az idézett képviselőházi jegyzőkönyvek 877—906. oldalán található.
 14. Lásd a *Boston Globe* 1953. november 15-i számát, amely Nathan J. White (H. D. White fivérének) *Harry D. White — Loyal American* (II. D. White — hűséges amerikai) című könyvéből idéz. A kötetet Bessie (White) Bloom adta ki magánvállalkozásban a Massachusetts állambeli Bloomban.
 15. *New York Daily News* 1953. november 11.
 16. Az okmányok fotokópiái megtalálhatók Natham J. White fenti művének 81—97. oldalán.
 17. Nathan White fenti műve 106—110. oldal.
 18. *The New York Times* 1953. november 11.
 19. Brownell beszédéből, *The New York Times* 1953. november 7.
 20. Brownell és Hoover idézetek a *New York Herald Tribune* 1953. november 18-i számában megjelent nyilatkozatukból.
 21. L. Arthur Krock glosszáját a *The New York Times* 1953. november 19-i számában.
 22. *The New York Times* 1953. november 14.
 23. *Newsweek* 1953. november 30.

1. Lásd a *The New York Times* és a *The New York Herald Tribune* több szeptemberi cikkét, különösen az 1948. szeptember 12. és 27-i számokban levőket.
2. A Greenglass-feljegyzéseknek Rogge iratai között meglelt reprodukcióját illetően C. John Wexley *The Judgement of Julius and Ethel Rosenberg* (Julius és Ethel Rosenberg ügyéről) Cameron—Kahn, 1955) című művének függelékét. Ügyszintén Malcolm P. Sharp (a chicagói egyetem jogászprofesszora) *Was Justice Done, the Rosenberg—Sobell Case* (Igazságos-e az ítélet — Rosenberg—Sobell-ügy) Mothly Review Press, New York, 1956) című művét.
3. Bírósági jegyzőkönyv 705. oldal.
4. L. Bloch összegező véleményét a bírósági jegyzőkönyv 2214. és 2215. oldalán.
5. Azt a nézetet, hogy a kommunisták akarták a Rosenberg házaspár elítélését, és titkos lépéseket is tettek ennek érdekében, a nyugati párt egykori kommunistája, Irwin Edelmann terjesztette igen erőteljesen. Edelmann ténymagyarázatát Albert Einstein is elfogadta, mire sorompóba állt egy csoport politikailag közömbös jogász, s az utolsó pillanatban kérvényt nyújtottak be William O. Douglas bíróhoz a per újrafelvétele érdekében. Douglas annyira megzavarodott, hogy utasítást is adott a kivégzés fölfüggesztésére, mire 1953. június 18-ára gyorsan összehívták a Legfelsőbb Bíróság teljes ülését, amely Douglas intézkedését hatálytalanította. De — miként azt Hugo Black bíró később megírta — a Legfelsőbb Bíróság soha nem vizsgálta meg a Rosenberg-ügy bizonyítékait. A Hiss- és a Remington-ügyhöz hasonlóan a bíróság egyszerűen visszahúzta a kezét a forró ügytől — és Rosenbergeket kivégezték. Lásd Edelman hosszú indoklását és bizonyítékait a *The Independent* 1956. novemberi számában.
6. Az első Coplon-tárgyalással kapcsolatban lásd a *The New York Times* és a *New York Herald Tribune* 1949. április—május—júniusi számait, továbbá Max Lowenthal *The Federal Bureau of Investigation* (William Sloane Associates, 1950) című művének 434—435. oldalát.
7. *The New York Times* 1949. december 14—15.
8. *New York Herald Tribune* 1950. január 13.
9. *The New York Times* 1958. február 8.
10. A Jencks-döntés említett összetevőinek átfogó ismertetéséről lásd Drew Pearson 1957. július 2-i glosszáját.

11. *New York Post* 1959. október 11.
12. *Washington Post* 1957. július 8 — vezércikk.
13. *New York Herald Tribune* 1954. május 19. Joseph és Stewart Alsop „Matter of Fact” című cikke.
14. *Washington Post* 1954. július 4. Joseph és Stewart Alsop „Brownell Probing His Own Spies” (Brownell igazolja saját kémelt) című cikke.
15. *New York Post* 1959. október 11.
16. Az idézetek Durr beszédéből valók, amelyet az Associated Church Press (Egyesült Egyházi Sajtó) és a National Religious Publicity Council (A vallásos reklám országos tanácsa) évi ebédjén tartott 1947. április 17-én a New York-i Hotel Commodore-ban.
17. Durr 1953. november 21-i levele Carey McWilliamshez, a *The Nation* szerkesztőjéhez.
18. Az FCC vitája arról, milyen választ adjanak Hoovernek.
19. *A New Mexico Lobo* 1962. október 11-i száma.
20. *Rocky Mountain News* 1960. február 18.
21. Ugyanott 1960. február 25.
22. *The Colorado Daily* 1960. március 4.
23. *New York Herald Tribune* és *New York Post* 1962. december 4.
24. *Columbia Spectator* 1957. szeptember 30.
25. *Chicago Maroon* 1961. november 30.
26. *The Carletonian* 1963. február 20.; *Minneapolis Morning Tribune* 1963. február 28.
27. *New York Post* 1961. március 3.
28. Az Associated Press 1960. július 17-i washingtoni jelentése.
29. *San Francisco Chronicle* 1961. május 3.; és O'Connell 1961. április 28-i levele Hoverhez.
30. *New York Post* 1963. augusztus 1.
31. Házaszábály Bizottság. 1920. 2. rész. Palmer a *New York Post* ellen. 239. oldal. További jel arra vonatkozik, hogy Hoover magatartása nem változott s hogy szervezetének nyilvántartásával valóban támogatta volna a déli fajüldözők szándékait, ha tanúskodni idézik. Található a New York-i bíróság előtt 1963 októberében lefolytatott egyik — egészen más — ügyben. Bár ennek semmi kapcsolata nem volt a déli válsággal, az FBI informátor-tanúja, Mrs. Elisabeth L. Williams a Subversive Activities Central Board (A felforgató cselekményeket ellenőrző testület) előtt azt vallotta, hogy az FBI megbízásából vett részt a kommunista gyűléseken s ugyancsak az FBI felkérésére járt a National Association for the Advancement of Colored People (A színesbőrűek haladására alakult nemzeti bizottság) találkozóra. Vallomása szerint e kettős kémkedésének segítségével fedezett fel kommunistákat az NAACP összejövetelein is. (Lásd: *New York Daily News* 1963. október 2.).
32. Justice (Government Printing Office) A Polgárjogi Bizottság 1961-i jelentése — 5. könyv, 61—62. oldal.
33. Ugyanott 213—215. oldal.
34. Ugyanott 217—218. oldal.
35. Ugyanott 219. oldal.
36. Ugyanott 9—12. oldal és a 174. oldal lábjegyzete.
37. Lásd James Wechsler cikkét a *New York Post* 1963. szeptember 18-i számában.

38. Lásd például a King-interjút a *The New York Times* 1962. november 19-i számában. Dr. King határozottan leszögezte, hogy az FBI délen a faji elkülönítés híveit támogatja. Ezeket mondta: „Egyik legnagyobb problémánk, amellyel délen az FBI-jal kapcsolatban szembe kell néznünk az, hogy nyomozói azokat a déli fehéreket támogatják, akiket a többség befolyásol. Hogy pozícióikat megőrizhessék, jóban kell lenniük a helyi rendőrökkel és a szegregáció híveivel. Valahányszor Albanyban FBI-embert láttam, azok a helybeli rendőrökkel voltak együtt.”

1. Lásd az Associated Press több lapban megjelent 1958. október 28-i jelentését.
2. Lásd a *New York Journal-American* 1958. november 19-i számát.
3. Lásd a *New York World-Telegram* 1958. november 19-i számában megjelent Associated Press-cikket.
4. Lásd a *Counterattack* 1958. október 31-i számát.
5. Lásd a *New York Post* 1959. október 15-i számában Dorothy Schiff „Titkos életem J. Edgar Hooverrel” című cikkét.
6. *New York Post* 1959. október 6.
7. Ugyanott 1959. október 20.
8. Ugyanott 1959. október 20.

TARTALOM

Első fejezet

Egy nyomozó beszél	5
------------------------------	---

Második fejezet

Furcsa és viharos kezdet	56
------------------------------------	----

Harmadik fejezet

Hoover, Palmer és a vörös-razziák	79
---	----

Negyedik fejezet

Egy szenátor vádjai	128
-------------------------------	-----

Ötödik fejezet

Az új Bureau	159
------------------------	-----

Hatodik fejezet

Egy eszménykép kialakítása	182
--------------------------------------	-----

Hetedik fejezet

Hatékonyság és tudomány	221
-----------------------------------	-----

Nyolcadik fejezet

A Férfiú, a háború és az első kémek	252
---	-----

Kilencedik fejezet

Hisztéria — és mind több kém	289
--	-----

Tizedik fejezet

A tárgyalások — és Harry White 324

Tizenegyedik fejezet

A háború után 386

Tizenkettedik fejezet

Tehát? 440

Jegyzetek 451

**Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka — Felelős szerkesztő
Kajetán Endre — Tipografizálta és műszakilag szerkesztette Hámori Imre
Képszerkesztő Verseci Miklós — A védőburkoló és a kötésterv Kátay Béla
munkája — Műszaki vezető Olajos Tibor alezredes — Terjedelme 30 A/5 iv.
Példányszám 20 000 — Készült az MSZ 5602—67 szabvány szerint — 189 (347)**

ZI 300—f—7273

Készült a Zrínyi Nyomdában (71.0140/1) ZK—66-os gépen, összet rotációs
eljárással — Felelős vezető: Bolgár Imre

43,- Ft

Fred J. Cook

Az ismeretlen FBI

Alig múlt egy hónap a „Kansas City-i vérengzés” után, amikor egy másik híres ügy, az Urschel-féle emberrablás került a lapok címlapjára.

1933. július 23-án este Charles F. Urschel és felesége Oklahoma City-i otthonuk verandáján ült barátainak, Walter R. Jarrettnak és feleségének társaságában, bridzseztek. A rácsos kapu hirtelen kivágódott, és két géppisztollyal és pisztollyal felfegyverzett férfi hatolt be a verandára.

— Melyik maguk közül Urschel?
— kérdezte az egyik fegyveres.

De sem a gazdag olajkereskedő Urschel, sem Jarrett nem válaszolt neki.

— Rendben — akkor mind a kettőt visszük.

Figyelmeztették a két asszonyt, nehogy a telefonhoz nyúljan és riasztassa a rendőrséget. Aztán foglyaikat maguk előtt terelve, belevesztek az éjszakába.

Ahogy kitették a lábukat, Urschel-né már hívta is a Bureau of Investigationt. Hoover, aki nemrég kapott felhatalmazást, hogy emberrablási ügyekben eljárjon, külön emberabló-vonalat szereltetett be washingtoni telefonközpontjába. Amikor pedig a jelzőlámpája röviddel éjfél után jelezni kezdett, a kezelő közvetlenül Hoover lakását kapcsolta. A csengésre felriadt Hoover azon

vette észre magát, hogy magával Urschelnével beszél.

Egész nyomozó-gépezetét azonnal mozgásba hozta. Parancsokkal árasztotta el az Oklahoma City-i osztályt. Riasztotta a környező kirendeltségek nyomozóit, és sürgősen az Oklahoma Citybe vezető utakra irányította őket. Utasította embereit, hogy működjenek együtt a helyi rendőri erőkkel s a családdal, és bízzák kizárólag Urschelékre a döntést: fizetnek-e váltságdíjat vagy sem.

Két órával az emberrablás után Jarrett hazatért. A rablók, mondta, vagy tíz mérfoldnyire északkeletre vitték őket a városból. Egy bizonyos helyen megálltak, elvettek tőle 50 dollárt, és kilökték a kocsiból. Aztán elrobogtak Urschellel egy dél felé vivő úton...